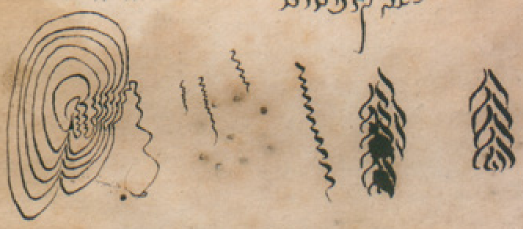
1

אנישמואל

א א

אבגדהו א א א

א א א א א

בראשית ברא

אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל
את התורה אלא מהחדש הזה לכם
שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל
ומה טעם פתח בבראשית משום כח
מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אומות העול'
לישרא' לסטים אתם שכבשתם ארץ שבעה עממים יהו אומרי' להם
כל הארץ שלהקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיני' ברצונו
נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנ' לנו בראשי' ברא אין המקר' הזה
אומ' אלא דורשני כמו שדרשוהו רז"ל בשביל התורה שנקרא' ראשית
שנ' ה' קנני ראשית דרכו ובשביל ישרא' שנקראו ראשית שנ' קדש
ישרא' לה' ראשית תבואתו ואם באת לפרשו כפשוטו כך תפרשהו
בראשית בריית שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר
אלהים יהי אור ולא בא המקרא להורו' סדר בריאה לומ' שאלו קדמו
שאם בא להורותך כך היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים שא'
לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו כמו בראשית
ממלכת יהויקים ראשית דגנך אף כאן אתה אומ' בראשית ברא כמו
בראשית בריאת הקב"ה את השמים ודומה לו תחילת דבר ה' בהושע
תחילת דיבורו שלהקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע ואם תאמר
להורות בא ולומ' שאלו תחילה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא
אילו ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטין תיבה אחת כמו כי
לא סגר דלתי בטני ולא פי' מי הסוגר וכמו ישא את חיל דמשק
ולא פי' מי הנושא וכמו אם יחרוש' בבקרים ולא כתב אם יחרוש אדם
בבקרים וכמו מגיד מראשית אחרית ולא כתב מגיד מראשית דבר
אחרית דבר א"כ תמה על עצמך שהרי המים קדמו שהרי כתי' ורוח
אלהים מרחפת על פני המים ועדיין לא גילה בריית המים מתי היתה
למדת שקדמו לארץ ועוד שהשמים מאש וממים נבראו על
כרחך לא לימד המקרא בסדר הקדומין והמאוחרין כלל
ברא אלהים ולא נאמ' ה' שבתחילה עלה במחשבה לבראותו במידת
הדין ראה שאין מתקיים הקדים מידת רחמים ושתפה למדת הדין
ובראו והיינו דכתי' ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמי' תהו ובהו תהו
לשו' תימה ושממון שאדם תוהא ומשתומם על תוהו שבה בוהו לשו'
ריקות וצדו על פני תהום על פני מים שעל הארץ ורוח אלהים
מרחפת כסא הכבוד עומד באויר ומרחף על המים ברוח פיו שלהקב"ה

ומאמרו כיונה מרחפת על הקן אקובטייר בלעז וירא אלהי׳ את האור
כי טוב ויבדל אף בזה אנו צריכין לדברי אגדה ראהו שאינו כדיי
להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים ולפי פשוטו כך פרשיהו
ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחושך שישתמשו בערבוביא וקבע
לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה יום אחד לפי סדר לשון הפרש׳
היה לו לכתוב יום ראשון כשאר הימים שיני שלישי רביעי למה כתב
אחד על שם שהיה הקב״ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד
יום שיני וכן מפורש בבראשית רבא יהי רקיע יחזק הרקיע שאע״פ
שנבראו שמים ביום ראשון לחים היו ונקרשו בשיני מגערת הקב״ה
באומרו יהי רקיע והוא שכתוב עמודי שמים ירופפו כל יום ראשון
ויתמהו מגערתו כל יום שיני כארם שמשתומם ועומד מגערת
המאיים עליו בתוך המים באמצע המים שיש הפרש בין מים
העליונים למים התחתונים ובין מים העליונים לרקיע כמו בין הרקיע
למים שעל הארץ הא למדת שהן תלויין במאמרו שלהקב״ה ויעש
אלהים את הרקיע תיקנו על עמדו והוא עשייתו כמו ועשתה את
צפרניה מעל לרקיע על הרקיע לא נאמ׳ אלא מעל לפי שהן תלויין
באויר מפני מה לא נאמ׳ כי טוב בשיני לפי שלא נגמרה מלאכת
המים עד יום שלישי ודבר שלא נגמר מלאכתו אינו במילואו לטוב
ובשלישי שנגמרה מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכה אחרת כפל
בו כי טוב שני פעמים אחת לגמר מלאכת השיני ואחת לגמר
מלאכת המים ויקרא אלהים לרקיע שמים שא מים שם מים אש
ומים שעירבן זה בזה ועשה מהן שמים יקוו המים לפי שהיו שטוחין
על פני כל הארץ והקוום באוקיינו׳ הוא ים הגדול שבכל הימים קרא
ימים והלא ים אחד הוא אלא אינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו
לטעם דג העולה באספמיא תדשא הארץ דשא לא דשא לשון עשב
ולא עשב לשון דשא ולא היה לשון המקר׳ לומ׳ תעשיב הארץ מיני
העשבים מחולקים נקרא כל אחד לעצמו עשב כלו׳ ואין לשון למדבר
לומר דשא פלוני שלשון דשא הוא לבישת הארץ כשהיא מתמלאת
בדשאים תדשא הארץ תתכסה הארץ ותתמלא לבוש עשבים
דשא ארבריץ בלעז כולה בערבוביא וכל שורש לעצמו נקרא עשב
מזריע זרע שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקום אחר ועץ פרי
שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ
עץ עושה פרי ולא העץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה

גם היא על עונה ונתקללה אשר זרעו בו הן גרעיני כל פרי שמהם
האילן צומח כשנוטעין אותן ותוצא הארץ אע״פ שלא נאמ׳ למינהו
בדשאים בציווין שמעו שנצטוו אילנות על כך ונשאו בעצמן קל
וחומר כמפורש באגדה בשחיטת חולין יהי מארת ביום ראשון
נבראו וברביעי צוה עליהן ליתלות ברקיע וכן כל תולדות שמי׳ וארץ
נבראו מיום ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו והוא
שכתו׳ את השמים לרבות תולדותיהן ואת הארץ לרבות תולדותיה׳
יהי מארת חסר כתיב על שם שהוא יום מארה ליפול אסכרה
בתינוקות הוא ששנ׳ ברביעי היו מתענים על האסכרה שלא תפול
בתינוקות להבדיל בין היום ובין הלילה משיגנו האור הראשון אבל
בז׳ ימי בראשית שמשו האור והחשך הראשונים זה ביום וזה בלילה
והיו לאותות כשהמאורות לוקין סימן רע הוא לעולם שנ׳ ומאותות
השמים אל תחתו בעשותכם רצון המקום אין אתם צריכים לדאג מן
הפורענות ולמועדים על שם העתיד שעתידין ישרא׳ להצטוות על
המועדות והן נמנין למולד הלבנה ולימים שימוש החמה חצי יום
ושימוש הלבנה חצי יום הרי יום שלם ושנים לסוף שלש מאות
וס״ה יום יגמרו מהלכתן בשנים עשר מזלות המשרתים אותם והיא
שנה והיו למאורות עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם המאורות
הגדולים שוים נבראו ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה אי
אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד ואת הכוכבים על ידי
שמיעט הלבנה הרבה צבאיה להפיס דעתה נפש חיה שיהא בהן
חיות שרץ כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ בעוף
כגון זבובים בשקצים כגון נמלים וחפושית ותולעים ובשאר בריות
כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהן וכל הדגים התנינם דגים
גדולים שבים ובדברי אגדה הוא לויתן ובן זוגו שבראן זכר ונקבה
ומלח הנקבה לצדיקים שאם יפרו וירבו לא יתקים העולם בפניהם
נפש חיה נפש שיש בהן חיות ויברך אותם לפי שמחסרין אותן
וצדין מהן ואוכלין מהן הוצרכו לברכה ואף החיות היו צריכין לברכה
אלא מפני הנחש העתיד להתקלל לפיכך לא ברכן שלא יהא הוא
בכלל פרו לשון פרי עשו פירות תוצא הארץ הוא שפירשתי
שהכל נבראו מיום ראשון ולא הוצרכו אלא להוציאן נפש חיה שיש
בהן חיות ורמש הם נמוכין ורומשים על הארץ כאלו נגררין שאין
הלוכן נכר׳ כל לשון שרץ ורמש בלשוננו קונמוברי״ש ויעש תקן

לצביונן בקומתן   נעשה אדם ענותנותו של הקב״ה למדנו מכאן לפי
שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לכך נמלך בהן וכשהוא דן את
המלכים הוא נמלך בפמליא שלו כמו שמצינו באחאב שנ׳ ויאמר ה׳
מי יפתה את אחאב שאמ׳ לו מיכה ראיתי את ה׳ יושב על כסאו וכל
צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאו׳ וכי יש ימין ושמא׳ לפניו
ﭏ אלו מיימינים לזכות ואו׳ משמאילין לחובה   וכן בגזרת עירין
פתגמ׳א ובמימר קדישין שאלתא   אף כאן בפמליא שלו נמלך
ונטל מהן רשות אמר להם יש בעליונים בדמותי אם אין בתחתונים
בדמותי יש קנאה במעש׳ בראשי׳ נעשה אע״פ שלא סייעוהו ביצירתו
ויש מקום למינים לרדות לא נמנע הכתו׳ מללמד דרך ארץ ומדת
ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם כת׳ אעשה אדם
לא למדנו שיהא נמלך עם בית דינו ﭏ לעצמו   ותשובת המינים
בתוכה בצידה ויברא ﭏהים את האדם בצלמו ולא כתב ויבראו
בצלמנו בדפוסנו   כדמותינו להבין ולהשכיל   וגם זאת ההגהה
בתוכה בסוף הפרש׳   בצלמנו לא אמ׳ הקב״ה בצלמנו ﭏ הכתו׳ אומ׳
בצלמנו בצלם שלנו עכשו   בצלמו בצלם ﭏהים   בצלמו אינו רוצה
לומ׳ דיוקן שלו כי חס ושלום שיאמר כי אדם נברא בדיוקן הקב״ה
כי דיוקן הקב״ה אין לו דמיון ﭏ בצלם שלו כלומ׳ שמשלו היה הצלם
שלא שאל אותו מאחרים ולא אחרי׳ נתנוהו לו ﭏ מדבר שלו היה
בצלם ﭏהים מכל מקום בצלם המלאכים היה   כי דיוקן המלאכים
ודיוקן האדם שוה אבל ויבר׳ ﭏהים את האדם הוא קדש   וירדו בדגת
הים   יש בלשון הזה לשון רדוי ולשון ירידה זכה רודה בחיות ובבהמו׳
לא זכה נעשה ירוד בפניהם והחיה מושלת בו   ויברא ﭏהים את
האדם בצלמו   בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמ׳ והוא בידים
בדבתי׳ ותשת עלי כפכה ונעשה בחותם כמטבע זו העשוי על ידי רשם
שקורין קוניו וכן הוא אומ׳ תתהפך כחומר חותם   בצלם ﭏהים ברא
אותו   פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם ודיוקן יוצרו הוא זכר
ונקבה ברא אותם   ולהלן הוא אומ׳ ויקח אחת מצלעותיו מדר׳ אגד׳
שבראו בשתי פרצופות בריאה הראשונה ואחר כך חלקו   ופשוטו
של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי   ולא פירש לך כיצד
ברייתן ופר׳ לך במקום אחר   וגם זאת ההגהה בסוף הפרשה   זכר
ונקבה ברא אותם   בתחילה כלל כי בריאת האדם זכר ונקבה ברא
אותם כי בורא׳ אדם וחוה נבראו   אבל באחרונה יפרש איך ואיך

כי נברא אדם תחלה יחידי אחרי כן הפיל אֱלֹהִים תרדמׂ עליו והוציא
ממנו חוה וכבשה חסר וו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא
תהא יצאנית ועוד למדך שהאיש שדרכו לכבוש מצוה על פריה
ורביה ולא האשה לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ השוה להם
הכתו׳ הבהמות והחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית
בריה ולאכול בשר אך ירק עשב יאכלו כלם יחד אבל כשבאו בני נח
התיר להם בשר שנ׳ כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק
עשב אשר התרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל יום הששי
הוסי׳ הא בששי בגמר מעשה בראשי׳ לומר שהתנה עמהם על מנת
שיקבלו ישרא׳ חמשה חומשי תורה ד״א כולכם תלויין ועומדין עד
יום הששי הוא ששה בסיון המוכן למתן תורה ויכולו וימלאו וכן
כל לשון כליון דבר כלה ומושלם ויכל אֱלֹהִים ביום השביעי ר׳ שמעו׳
אומ׳ בשר ודם שאינו יודע עתים ורגעים צריך להוסיף מחול על
הקדש הקב״ה שיודע עתים ורגעים נכנס בו כחוט השערה ונראה
כאלו כלה בו ביום ד״א מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת
מנוחה כלתה נגמרה המלאכה ויברך ויקדש ברכו במן וקדשו במן
ברכו במן שכל ימות השבוע היה יורד להם מן עומד לגולגולת
ובששי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד בו מן כלל והמקרא כתוב
על שם העתיד אשר ברא אֱלֹהִים לעשות המלאכה אשר היתה
ראויה להעשות בשבת כפל ועשה ביום ששי כמו שמפו׳ בבראשי׳ רב׳
אלה תולדות אלה האמורין למעלה תולדות השמים והארץ
בהבראם ביום עשות ללמד שכולן נבראו ביום ראשון ד״א בהבראם
בה׳ בראם שנ׳ כי ביה ה׳ צור עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא
בה׳ רמז לרשעים שירדו לבאר שחת כה׳ הזו שסתום מכל צדדיו
ופתוח מלמטה לרדת דרך שם טרם יהיה בארץ כל טרם
שבמקרא עד לא הוא ואינו לשון קודם ואינו נפעל לומר הטרים
כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ועד אחר כי טרם תיראון עדין
לא תיראון ואת זה תפרש לא היה עדין בארץ כשנגמרה בריאת
עולם בו קודם שנברא אדם כל עשב השדה עדין לא צמח ובשלישי
שכתוב תוצא הארץ על פני קרקע עמדו עד יום ו׳ כי לא
המטיר ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד ואין מי שיכיר
בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל
עליהם וירדו הגשמים וצמחו האילנות והעשבים

ה׳ אֱהִים ה׳ הוא שמו אֱהִים שהוא שופט ושליט על כל וכך פירושו
בכל מקום לפי פשוטו ה׳ שהוא אֱהִים ואֹד יעֹלה לענין ברייתו של
אדם העלה את התהום והשקה לעננים לשרות העפר ונברא אדם
כגבל זה שנותן את המים ואחר כך לש העסה אף כאן והשקה
ואֹכֹ וייצר וייֹצר בשני יודין שתי יצירות יצירה לעולם הזה יצירה
לתחיית המתים אבל בבהמה שאינה עומדת לדין לא נכתֹ ביצירתֹ
בֹ יודין עפרֹ מן האדֹמה צבר עפרו מכל האדמה בארבע פנות
העולם שכל מקום שימות שם אדם תהא קולטתו לקבורה דבר
אחר נטל עפרו ממקום שנֹ בו מזבח אדמה תעשה לי אמֹ הלואי
תהא לו כפרה ויוכל לעמוד ויפח באפיו עשאו מן העליונים ומן
התחתונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שביום
ראשון נבראו שמים וארץ בשני יהי רקיע לעליונים בשלישי
תראה היבשה לתחתונים ברביעי מאורות לעליונים בחמשי ישרצו
המים לתחתונים הוזקק ששי לבראת בו בעליונים ובתחתונים ואם
לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהו אֹו רבין על אֹו בריית יום
לנפש חיה אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה אך זו שלאדם היא
חיה שבכולן שנתוספה בה דעה ודבור מקדם במזרחו של עדן נטע
את הגן ואין לפרש מקדם לשון קדימה לומר שנטע הגן קודם
יצירת אדם ואם תאמר הרי כתב ויברא את האדם ראיתי בברייתֹ
של ר׳ אֹעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי בשלשים ושתים מדות האגדה
נדרשת וזו אחת מהן כלל שאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון
ויברא אֱהִים את האדם כלל סתם ברייתו מהיכן וסתם מעשיו חזר
ופירש וייצר ה׳ אֱהִים את האדם ויצמח לו גן ויניחהו בגן עדן ויפל
עליו תרדמה השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של
ראשון וכן אצל הבהמה חזר וכתב וייצר מן האדמֹ כל חיית השדה
כדי לפרש ויבא אל האדם לקרא להם שמות וללמד על העופות
שנבראו מן הרקק ויצמח לענין הגן הכתוב מדבר בתוך הגן באמצ
הגן פישון הוא נילוס נהר מצרים על שם שמימיו מתברכין
ועולין ומשקין כל הארץ נקרא פישון כמו ופשו פרשיו דֹא פישון
שהוא מגדל פשתן שנֹ בושיה אצל מצרים ובושו עובדי פשתים
כוש ואשור עדין לא היו ונכתבו על שם העתיד קדמת אשור
למזרחה של אשור הוא פרת החשוב על כולן הנזכר על שם ארץ
ישראֹ ויקח לקחו בדברים נאים ופתהו ליכנס לא טוב

היות האדם לבדו שלא יאמרו שתי רשויות הן הקב״ה יחיד בעליונ׳
ואין לו זוג וזה יחיד בתחתונים ואין לו זוג עזר כנגדו זכה עזר לא
זכה כנגדו להלחם וייצר מן האדמה היא יצירה היא עשייה
האמורה למעלה ויעש את חית הארץ אלא בא ופרש שהעופות מן
הרקק נבראו לפי שאמ׳ למעלה מן המים נבראו וכאן אמ׳ מן הארץ
ועוד למדך כאן שבשעת יצירתם מיד הביאם אל האדם לקרות
להם שם ויש בדברי אג׳ זו לשון רדוי וכבוש כמו כי תצור א׳ עיר
שכבשן תחת ידו של אדם וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה
סרסהו ופרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו
לעולם ויפל אלהים תרדמה כשהביאן לפניו הביאן זכר ונקבה מכל
מין ומין אמר לכולן יש בן זוג ולי אין לי זוג מיד ויפל מצלעותיו
מסטריו כמו לצלע המשכן וזהו שאמרו דו פרצופי׳ נבראו ויסגור
מקום החתך
וישן ויקח שלא יראה חתכת בשר שממנה נבראת ותתגנה עליו
ויבן כבנין רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כדי לקבל הולד כאוצר
זה של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה כדי שלא יכבד
משאו על קירותיו ויבן את הצלע לאשה להיות אשה כמו ויעש
אותו גרזן לאפוד להיות אפוד זאת הפעם מלמד שבא על כל
בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו בהן יקרא אשה כי מאיש לשון
נופל על הלשון מכאן שנברא העולם בלשון הקודש על כן יעזוב
איש רוח הקדש אומרת כן לאסור עריות על בני נח לבשר אחד
הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם אחד ולא יתבוששו
שלא היו יודעין דרך צניעות ולהבחין בין טוב לרע ואע״פ שנתנה
לו דעה לקרא שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ אז נכנס
בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע והנחש היה ערום מה ענין זה
לכאן היה לו לסמוך ויעש לאדם ולאשתו כתנות עור אלא ללמדך
מאי זו עצה קפץ עליהם הנחש ראה אותם ערומים ועסוקים
בתשמיש לעין כל ונתאוה להם ערום מכל לפי ערמתו וגדולתו
היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל אף כי אמר אלהים שמא
אמר לכם לא תאכלו מכל עץ הגן ואע״פ שראה אותם אוכלים
משאר פירות הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו
העץ ולא תגעו בו הוסיפה על הצווי לפי׳ באת לידי גרוע הוא שנ׳
אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת לא מות תמותון דחפה

ער שנגעה בו   אמ׳ לה כשם שאין מיתה בנגיעה   כך אין מיתה
באכילה   כ׳ יורע אלהים כל אומן שונא בני אומנותו מן העץ אכל
וברא העולם והייתם כאלהים יוצרי עולמות   ותרא האשה ראתה
רבריה של נחש והנאו לה והאמינתו   כ׳ טוב העץ   להיות כאלהים
וכ׳ תאוה הוא לעינים   ונפקחו עיניכם   ונחמד העץ להשכיל יורעי
טוב ורע   ותתן גם לאשה   שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אשה
אחרת גם לרבות כל בהמה וחיה   ותפקחנה   לענין החכמה רבר
הכתו׳ ולא לענין הראיה וסופו מוכ׳ וידעו כי ערומי׳ הן אף הסומא יוד׳
כשהוא ערום   כ׳ ערומים הם   מצוה אחת נצטוו ונתערטלו ממנה
עלה תאנה הוא העץ שאכלו ממנו ברבר שנתקלקלו בו נתקנו אבל
שאר עצים מנעום מליטול עליהם   ומפני מה לא נתפרסם העץ
שאין הקב״ה חפץ להונות בריה שיכלימוהו ויאמרו זה העץ שלקה
העולם בעבורו מדרש תנחומא   וישמעו יש מדרשי אגרה רבים
וכבר סררום רבותי׳ ז״ל על מכונם בבראשית רבה ואני לא באתי אלא
לפשוטו של מקרא   ולאגרה המישבת רברי המקרא ושמועו רבור
על אפניו שמעו הקב״ה מתהלך בגן לרוח היום לאותו הרוח שהשמש
באה משם וזהו רוח מערבית שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו
בעשירית   ויאמר לו איכה   יורע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו
ברברים שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום וכן לקין אמ׳
לו אי הבל אחיך וכן לבלעם מי האנשים האלה עמך ליכנס עמהם
ברברים וכן לחזקיהו בשלוחי אויל מרורך   מי הגיד לך מאין לך
לרעת מה בשת יש בעומד ערום   המן העץ בתמיהא   אשר נתת
כאן כפר בטובה   השיאני הטעני כמו אל ישיא אתכם חזקיהו   כ׳
עשית זאת   מכאן שאין מהפכין בזכותו של מסית שאלו שאלו למה
עשית זאת היה לו להשיב רברי הרב ורברי תלמיר רברי מי שומעי׳
מכל הבהמה ומכל חית השרה אם מהבהמה נתקלל מחיה לא כל
שכן   העמירו רבותי׳ מררש זה בבכורות ללמר שימי עבורו של נחש
שבע שנים   על גחונך תלך   רגלים היו לו ונתקצצו   ואיבה אשית
אתה לא נתכונת אלא כרי שיאכל ארם וימות ותשא את אשתו   ולא
באת לרבר אל חוה   אלא שהנשים קלות להתפתות ויורעות לפתות
את בעליהן   לפי׳ ואיבה אשית   ישופך   יכתתך כמו ואכות אותו
טחון   תרגו׳ ושפית   ואתה תשופנו עקב   לא יהיה לך קומה
ותשופנו בעקבו   ואף משם תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף

בחם כשהנחש בא לנשוך נושף כמין שריקה ולפי שהלשון
נופל על הלשון כתב נשיפה בשניהם
עצבונך זה צער גדול בנים ·והרונך זה צער העיבור בעצב תלדי
בנים זה צער הלידה ואל אישך תשוקתך לתשמיש ואעפ כן אין
לך לתבעו בפה אלא הוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך
תשוקתך תאותך כמו ונפשו שוקקה ארורה הארמה בעבורך מעלה
לך דברים רעים יתושים ופרעושים ונמלים משל ליוצא לתרבות
רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם וקוץ ודרדר תצמיח לך
הארץ כשתזרע אותה זרעים קוץ ודרדר קונרס ועכביו והן נאכלין
על ידי תקון ואכלת את עשב השדה מה קללה היא זו והלא בברכה
נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב השדה אלא מה אמור בראש
הענין ארורה הארמה בעבורך בעצבון תאכלנה ואחר העצבון
קוץ ודרדר תצמיח לך כשתזרענה קטניו׳ או ירקות גנה היא תצמי׳
לך קוצים ובדקוני׳ ודרדרי׳ ושאר עשבי השדה ועל כרחך תאכלם
בזעת אפך לאחר שתטרח בו הרבה ויקרא האדם חזר הכתוב
לענינו הראשון ויקרא האדם שמות ולא הפסיק אלא ללמד שעל ידי
קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתו׳ ולאדם לא מצא עזר כנגדו
לפי׳ ויפל תרדמה ועל ידי שכת׳ ויהיו שניהם ערומים סמך לו פרש׳
הנחש להודיעך שמתוך שראה ערותה וראה אותן עסוקין בתשמי׳
נתאוה לה ובא עליהן במחשבה חוה לשון על לשון חיה שמחיה
את ולדותיה כאשר תאמר לאדם מה הוה לאדם בלשון היה
כתנות עור יש דברי אגדה חלקין כצפורן מדובקין בעורן ויש
אומרים דבר מן העור צמר ארנבים שהוא רך וחם ועשה להם
כתנות ממנו היה כאחד ממנו הרי הוא יחיד בתחתונים כמו
שאני יחיד בעליונים ומהו יחידותו לדעת טוב ורע מה שאין כן
בבהמה וחיה ועתה פן ישלח ידו ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב
להטעות את הבריות אחריו ולומ׳ שאף הוא אלוה מקדם לגן עדן
במזרחו של עדן חוץ לגן את הכרובים מלאכי חבלה וחרב
המתהפכת ולה להט לאיים עליו׳ מלכנס עוד לגן תרגו׳ להט שנן כמו
שלף שננא בסנהדרין ובלשון לעז למא ומדרשי אגדה יש רבים
ואיני בא אלא לפשוטו והאדם ידע כבר קודם לענין של מעלה
קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע
אדם משמע אחר שחטא ונטרד היו לו הבנים קין על שם קניתי

את ה׳ עם ה׳ כשברא אותי ואת אישי הוא לבדו בראנו אבל בזה אנו
שותפין עמו את קין את אחיו את הבל שלשה אתין ריבוין הן
תאומה נולדה עם קין ועם הבל נולדו שתים לכן אמ׳ ותוסף
רועה צאן לפי שנתקללה הארמה פירש מעבודתה מפרי הארמה
מן הזרע מן הבא לידו יש מדרשי אגדה אומ׳ זרע פשתן היה
וישע ויפן ובן שעה מעליו וישע ירדה אש ולחכה מנחתו לא
שעה לא פנה ובן אל ישעו אל יפנו הלא אם תיטיב שאת כתרגו׳
לפתח חטאת רובץ לפתח חטאך שמור ואליך תשוקתו של
חטאת הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך ואתה תמשול
בו׳ אם תרצה תתגבר עליו ויאמר קין אל הבל אחיו נכנס עמו
בדברי ריב ומצה להתגולל עליו ולהורגו יש מדרשי אגדה אך זה
ישובו של מקרא אי הבל אחיך נכנס עמו בדברי נחת אולי ישיב
אני הרגתיו וחטאתי לך לא ידעתי נעשה כגונב דעת העליונה
השומר אחי אנכי בתמיהא וכן כל הא נקודה בחטף פתח דמי
אחיך דמו ודם זרעיותיו ד״א שעשה בו פצעים הרבה שלא ידע
מהיכן הנשמה יוצאה מן הארמה יותר ממה שנתקללה היא בעונה
וגם בזו הוסיפה לחטוא אשר פצתה את פיה הוסיף לה קללה לא
תוסף תת כחה נע ונד אין לך רשות לעמוד ולדור במקום אחד
גדול עוני מנשוא לשון תמיה אתה טוען עליונים ותחתונים ועוני אי
אפשר לטעון לכן כל הורג קין לשון גזום בלעו מנצא כלומר
ההורגו כך וכך יעשה לו ולא פירש עונשו שבעתים יוקם איני
רוצה להנקם ממנו עכשו לסוף שבעה דורות אקח נקמתי ממנו
שיבא למך מבני בניו ויהרגהו וסוף המקרא שבעתים יוקם היא
נקמת הבל מקין למדנו שתחלת המקרא לשון גיזום וגערה שלא
תהא בריה מזיקתו כיוצא בו ויאמר דוד כל מכה היבוסי ויגע בצנור
ויקרב אל השער ויכבשנו ואת העורים יכה על אשר אמרו העור
ופסח לא יבא דוד אל תוך הבית חמכה את אלו אני עושה ראש
בישרא׳ כאן קצר דבריו ובדברי הימי׳ פירש יהיה לראש ולשר ושם
ה׳ לקין אות החויר לו מוראו על החיות ויצא קין יצא בהכנעה כגונ׳
דעת העליונה בארץ נוד שכל הגולים נדים שם קדמת
עדן את שמירת הדרך מבוא הגן יש לך ללמוד שהיה אדם שם
ומצינו רוח מזרחית קולטת את הרוצחים או יבדיל משה וגו׳ מזרחה
שמש ד״א בארץ נוד כל מקום שהולך הארץ מזדעזעת תחתיו

וְיְהִי בונה עִיר   והבריות אומרות תגר סורו מעליו וזהו שהרג אחיו
קין בנה עיר וקרא שמה לזכר בנו חנוך   ויולד ילד יש מקום שאו׳
בזכר הוליד   ויש מקום שאומ׳ ילד שהלידה משמשת לשתי לשונות
לידת אשה נשטא בלע׳ וזריעת תולדת האיש איניינדיר בלע׳ כשהוא
אומ׳ הוליד לשון הפעיל מדבר בלידת האשה פלו׳ הוליד את אשתו
בן או בת כשהוא אומ׳ ילד מדבר בזריעת האיש   ויקח לו למך שתי
נשים   לא היה צריך לפרש כל זה אלא ללמדנו מסוף הענין שקיים
הקב״ה הבטחתו שאמר שבעתים יוקם קין עמד למך לאחר שהוליד
בנים ונעשה דור שביעי והרג את קין וזהו שאמ׳ כי איש הרגתי לפצעי
שתי נשים כך היה דרכם של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת
לתשמיש וזו שהיא לתשמי׳ היה משקה לה כוס של עיקרין שתעקר
ומקשטה ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה
הוא שפירש איוב רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב כמו שמפו׳
באגדת חלק עדה היא אותה של פריה ורביה   על שם שמגונה עליו
ומוסרת מאצלו   עדה תרגו׳ של סורה   צלה היא של תשמיש על
שם שיושבת תמיד בצלו דברי אגדה הן בבראשית רבה   יושב אהל
ומקנה הוא ראשון לרועה בהמות במדברות ויושב באהלים חדש
כאן וחדש כאן כשכלה המרעה לצאנו במקום זה הולך ותוקע אהלו
במקום אחר   ומדרש אגדה בונה בתים לעז׳   כמה דתימ׳ סמל
הקנאה המקנה וכן אחיו תופש כנור לעז׳ לזמר לפניה
תובל קין לשון תבלין תיבל והתקין אומנותו של קין לעשות כלי זין
לרוצחין לוטש כל חורש נחשת וברזל   אומנות נחשת וברזל כמו
ילטוש עיניו לי חרבו ילטוש חרש אינו לשון פעל אלא לשון פועל
שחרי נקוד קמץ קטן וטעמו למטה כלומר מחדד ומצחצח כל כלי
אומנות נחשת וברזל נעמה היא אשתו של נח בבראשית רבה
שמען קולי שהיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את אחיו ואת
תובל קין שהיה למך סומא ותובל קין מושכו וראה את קין ונדמ׳
לו כחיה ואמר לו למשוך בקשת ומשך והרגו וכיון שידע שהוא קין
זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהן והרגו והיו נשיו פורשות
ממנו והוא מפייסן להשמע לו   שמען קולי   להשמע לי וכי איש
הרגתי לפצעי נהרג וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי
וילד אשר הרגתי לחבורתי נהרג כלומ׳ על ידי חבורתי בתמיה והלא
אני שוגג ולא זהו חבורתי פצע מכת חרב או חץ נפרדורא בלע׳

שבעתים יוקם קין קין שהרג במזיד נתלה לו עד שבעה דורות אני
שהרגתי שוגג כל שכן שיתלה לי שביעיות הרבה שבעים ושבעה
לשון רבוי שביעיות תפש כך דרש ר׳ תנחומא ומדרש אגדה
בבר׳ לא הרג למך כלום ונשיו פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה
לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין לז׳ דורות אמרו מה אנו
יולדות לבהלה למחר המבול בא ושוטף הכל והוא אומר להם וכי
איש הרגתי לפצעי וכי אני הרגתי את הבל שהוא איש בחכמה וילד
בשנים שיהא זרעי כלה באותו עון ומה קין שהרג נתלו לו ז׳ דורות
אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי שביעיות הרבה וזהו קל וחומ׳
של חשך שאם כן אין הקב״ה גובה את חובו ומקיים את דברו
וידע אדם בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו אמ׳ להן וכי
עליכן לדקדק אחר גזרתו של מקום אתם עשו מצותכם והוא יעשה
את שלו אמרו לו קשט עצמך ואחר כך קשט אותנו והלא פרשת
מאשתך זה ק״ל שנה משנקנסה מיתה על ידך מיד וידע אדם עוד
וגומ׳ מהו עוד מלמד שנתוספה לו תאוה על תאותו בבראשית רבא
אז הוחל לקרוא התחילו לקרוא את שמות האדם ואת שמות
העצבים בשמו של הקב״ה לעשותן ע״ז ולקרותן אלהות זה ספר תולד׳
אדם זו היא ספירת תולדות אדם ומדרשי אגדה יש רבים ביום
ברא מגיד שביום שנברא הוליד שלשים ומאת שנה עד כאן פירש
מן האשה ויתהלך חנוך צדיק היה וקל ברעתו לשוב ולהרשיע
מיהר הקב״ה וסילקו והמיתו קודם זמנו וזהו ששנה הכתוב במיתתו
לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו כי לקח אותו לפני זמנו כמו
הנני לוקח את מחמד עיניך ויולד בן שממנו נבנה העולם זה
ינחמנו ינח ממנו ומעצבון ידינו עד שלא בא נח לא היו להם כלי
מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים כשזורעין
חיטים מקללתו של אדם ובימי נח נחה וזהו ינחמנו ינח ממנו ואם
לא תפרשהו כן אין טעם השם נופל על השם ואתה צריך לקרות
שמו מנחם בן חמש מאות שנה אמ׳ ר׳ יודן מה טעם כל הדורות
הולידו למאה שנה ונח לחמש מאות אמ׳ הקב״ה אם יהיו רשעים
יאבדו במים ורע צדיק זה ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות
תיבות הרבה כבש את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי
שלא יהא יפת הגדול בבניו ראוי לעונשין לפני המבול דכתיב כי
הנער בן מאה שנה ימות ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה

את שם את חם את יפת   והלא יפת הוא הגדול ﭏ בתחלה אתה
דורש את שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול ושאברהם יצא ממנו וכו׳
בכ״ר   בני הﭏהים   בני השרים והשופטים   ר״א בני הﭏהים בני
השרים ההולכים בשליחות המקום   אף הם היו מתערבין בהם
כל ﭏהים שבמקרא לשון מרות וזה יוכ״ח   ואתה תהיה לו לﭏהים
ראה נתתיך ﭏהים לפרעה   כי טובות הנה   א״ר יודן טבת כתיב
משהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס לחופה היה גדול נכנס ובועלה
תחלה   מכל אשר בחרו   אף בעולת בעל אף הזכור והבהמה   לא
ידון רוחי באדם   לא יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל האדם   לעולם
לאורך ימים   הנה רוחי נדון בקרבי אם להשחית אם לרחם   לא
יהיה מדון זה לעולם לרוחי כלומר לאורך ימים   בשגם כמו בשגם
בשביל שגם ואת כו שהוא בשר ואעפ״כ אינו נכנע לפני   ומה אם
יהיה אש או דבר קשה על אחת כמה וכמה שלא היה נכנע   כיוצא
בו עד שקמתי דבורה כמו שקמתי וכן שאתה מדב׳ עמי כמו שאתה
אף כאן בשגם   והיו ימיו מאה ועשרים שנה   עד ק״כ שנה אאריך
להם אפי אם לא ישובו אביא עליהם מבול   ואם תאמר משנולד
יפת עד המבול אינו אלא ק׳ שנה אין מוקדם ומאוחר בתורה כבר
היתה גזרה גזורה כ׳ שנה קודם שהוליד נח תולדות וכן מצינו בסדר
עולם ויש מדרשי אגדה רבים אבל זה צחצוח פשוטו   הנפילים
על שם שנפלו והפילו את העולם   ובלשון עברית לשון ענקים
הוא   בימים ההם   בימי דור אנוש ובני קין   וגם אחרי כן אעפ״
שראו באבדם של דור אנוש   שעלה אוקיינוס והציף שליש העולם
לא נכנעו דור המבול מללמוד מהם   אשר יבאו יהיו יולדות ענקים
כמותם   הגבורים למרוד במקום   אנשי השם   אותם שנקבו בשמו׳
עירד מחויאל מתושאל שנקראו על שם אבדם שנמוחו והותשו   ר״א
אנשי שממון שהם שממו את העולם   וינחם כי עשה נחמה היתה
לפניו שבראו בתחתונים שאלו היה מן העליונים היה ממרידו בכ״ר
ויתעצב אל לבו   של מקום   עלת מחשבתו של מקום להעציבו וזהו
תרגומו של אונקלוס ר״א נהפכה מחשבתו של מקום ממדת רחמים
למדת הדין   עלתה מחשבה לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ
וכן כל לשון ניחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשות וכן ובן אדם
ויתנחם וינחם על הרעה כולן לשון   מחשבה אחרת הם וזו כתבתי
לתשובת המינין   גוי אחד שאל את ר׳ יהושע בן קרחה אמר לו אי

אתם מורים שהקב״ה רואה את הנולד אמ׳ לו הן אמ׳ לו והא כתיב
ויתעצב אל לבו אמר לו נולד לך בן זכר מימיך אמר לו הן אמ׳ לו
מה עשית אמ׳ לו שמחתי ושמחתי אחרים אמ׳ לו ולא היית יודע
שסופו למות אמ׳ לו הן בשעת חדוותא חדוותא בשעת אבלא אבלא
אמ׳ לו כך הקב״ה אעפ׳ שגלוי וידוע לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא
נמנע מלבוראם בשביל הצדיקים שעתידין לצאת מהם ויאמר
ה׳ אמחה את האדם הוא עפר אביא עליו מים ואמחה אותו לכך
נאמר לשון מיחוי מאדם עד בהמה אף הם השחיתו דרכם ד״א
הכל נבראו בשביל אדם וכיון שהוא כלה מה צורך באלו כ׳ נחמתי
כי עשיתים חשבתי מה לעשות בם מכי עשיתים

חסלת פרש׳ בראשית

אלה תולדות נח

נח איש צדיק הואיל והזכירו
ספר בשבחו שנ׳ זכר צדיק
לברכה ד״א לימדך שעקר תולדותיהן של צדיקים מעשים טובים
בדורותיו יש מרבותי׳ דורשים אותו לשבח ויש דורשים אותו
לגנאי הדורשין אותו לשבח אומרים אם בדורותיו היה צדיק כל
שכן אם היה בדור צדיקים שהיה צדיק יותר הדורשין אותו לגנאי
אומרין לפי דורו היה צדיק ואלו היה בדורו של אברהם לא היה
נחשב לכלום את האלהים התהלך נח ובאברהם נאמר התהלך
לפני התהלכתי לפניו נח היה צריך סעד לסמכו אבל אברהם היה
מתחזק בצדקו מאליו התהלך לשון עבר והו שמושה של למ״ד
בלשון כבד משמשת להבא ולשעבר בלשון אחד קום התהלך
בארץ להבא התהלך נח לשעבר התפלל בעד עבדיך להבא ובא
והתפלל את הבית הזה לשעבר אלא שהוו שבראשו הופכו להבא
ותשחת הארץ לשון ערוה וע״ז כמו פן תשחיתון השחית כל בשר
ותמלא הארץ חמס גזל כי השחית כל בשר אפי׳ בהמה וחיה
ועופות נזקקין לשאינן מינן קץ כל בשר כל מקום שאתה מוצא
זנות אנדרלומוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים אנדרלומוסי׳
פי׳ דבר כי מלאה הארץ חמס לא נתחתם גזר דינם אלא על הגזל
את הארץ מן הארץ ודומה לו כצאתי את העיר מן העיר הלח
את רגליו מן רגליו ד״א את הארץ עם הארץ שאף ג׳ טפחים של
עומק המחרישה נמוחו ונטשטשו עשה לך תבת הרבה יש ריוח
והצלה לפני הקב״ה אלא למה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו דור

המבול עוסק בה קכ שנה ושואלים אותו מה זאת והוא אומר להם
עתיד הקבה להביא מבול לעולם אולי ישובו עצי גופר כך שמו
וכך תרגומו אעין דקדרוס ולמה ממין זה על שם גפרית שנגזר
עליה למחות בו קנים מדורין מדורי לכל בהמ ולב חיה ולכל בריח
בכופר ופת בלשון ארמי מצינו בתלמוד כופרא תיבתו של משה
על ידי שהמים היו רפים דיו בחומר מבפנים וזפת מבחוץ ועוד
שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת אבל כאן מפני שהיו המים
רותחין וחזקים זפתה מבית ומחוץ צהר יא חלון ויא אבן טובה
המאירה להם ואל אמה תכלנה מלמעלה כסויה משופע ועולה עד
שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי שיזובו המי מכאן ומכאן
למטה בצדה תשים שלא יפלו גשמים בה תחתיים שנים
ושלישים ג עליות זו על גב זו עליונים לאדם אמצעיים למדור
הבהמות תחתיים לזבל ואני הנני מביא הנני מוכן להסכים עם
אותם שזרזוני כבר מה אנוש כי תזכרנו מבול שבלה את הכל
שבלבל את הכל שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך וזהו שתרגם
אנקלוס טופנא שהציף את הכל והביאם לבבל שהיא עמוקה לכך
נקראת שנער שכל מתי מבול נגערו שם והקימותי את בריתי
ברית היה צרי על הפירות שלא ירקבו ושלא יתעפשו ושלא יהרגוהו
רשעים שבדור אתה ובניך ואשתך האנשים לבד והנשים לבד
מכאן שנאסרו בתשמיש המטה מכל החי ואפילו שדים שנים
מכל מן הפחות שבהן לא פחתו משנים זכר ונקבה מהעוף
למינהו אותן שדבקו במיניהן ולא השחיתו דרכן ומאליהם באו
וכל שהתיבה קולטתו נכנסין בה ויעש נח זה בנין התיבה צדיק
לפני ולא נאמ תמים מכאן שאומרין מקצת שבחו שלאדם בפניו
וכולו שלא בפניו הטהורה העתידה להיות טהורה לישרא למדנו
שלמד נח תורה שבעה שבעה כדי שיקריב ממנו קרבן בצאתו
גם מעוף השמים בטהורין הכתו מדבר וילמד סתום מן המפור
כי לימים עוד שבעה אלו ז ימי אבלותו של מתושלח הצדיק שחס
הקבה על כבודו ועכב את הפורענות צא וחשוב שנותיו של מתושלח
ותמצא שהן כלין בשנת שש מאות שנה לחיי נח כי לימים עוד
שבעה מהו עוד זמן אחר זמן זה נוסף על מאה ועשרים שנה
ארבעים יום כנגד יצירת הולד שקלקלו לחטריח ליוצרם לצור
צורת ממזרים ויעש נח זה ביאתו לתיבה נח ובניו אנשים לבד

ונשים לבד לפי שנאסרו בתשמיש המטה מפני שהעולם שרוי בצער
מפני מי המבול אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין
שיבא מבול ולא נכנס לתיבה עד שהגיעו המים לקרסוליו באו אל
נח מאליהן שנים שנים השוו במניין הזה מן הפחות היו שנים
בחדש השני ר' אליעזר אומ' זה מרחשון ר' יהושע אומ' זה אייר
נבקעו להוציא מימיהן תהום רבה מדה כנגד מדה הם חטאו
ברבה רעת האדם ולקו בתהום רבה ויהי הגשם על הארץ ולהלן
הוא אומ' ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם יחזרו
יהיו גשמי ברכה כשלא חזרו היו למבול ארבעים יום אין יום
ראשון מן המניין שאין לילו עמו שהרי כת' ביום הזה נבקעו נמצאו
מ' יום כלים בכ"ח בכסלו לר' אליעזר שהחדשים נמנין כסדרן אחד
מלא ואחד חסר הרי י"ב ממרחשון וכ"ח מכסלו בעצם היום הזה
למדך הכת' שהיו בני דורו אומרי' אלו אנו רואים אותו נכנס לתיבה
אנו שוברין אותה והורגים אותו אמ' הקב"ה אני מכניסו לעיני כולן
ונראה דבר מי יקום צפור כל כנף דבוק הוא צפור של כל מין כנף
לרבות חגבים ויסגור ה' בעדו מדרשו הגין עליו שהקיף התיבה
דובים ואריות והיו הורגין כל מי שהיה מזדווג כנגד נח ופשוטו
סגר כנגדו מן המים וכן כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא בעד
כל רחם בעדך ובעד בניך התפלל בעד עבדיך ותרום מעל הארץ
משוקעת היתה במים י"א אמה כספינה טעונה שמשוקעת מקצתה
במים ומקראות שלפנינו יוכיחו ויגברו מאליהן חמש עשרה
אמה מלמעלה למעלה של גובה כל ההרים לאחר שהושוו המים
לראשי ההרים נשמת רוח חיים נשמה של רוח חיים אשר
בחרבה ולא דגים שבים וימח לשון ויפעל הוא שהרי מ"ם רפה
ואינו לשון ויפעל שאם בן היתה המ"ם דגושה כמו וימחו מן הארמ'
והוא מגזרת ויבן ויפן כל תיבה שסופה ה"א כגון פנה בנה מחה
כשהוא נותן וי"ו יו"ד בראשה נקוד בחירק תחת היו"ד
אך נח לבד נח והו בשוטו ומדרש אגדה גונח וכוחה דם מטורח
הבהמות והחיות ויש אומרי' שאיחר מזונות לארי והכישו ועליו נאמ'
הן צדיק בארץ ישולם ויזכור אלהים זה השם מדת הדין ונהפכה
לרחמים על ידי תפלת הצדיקים והרשעים הופכין מדת רחמים
למדת הדין וירא ה' כי רבה רעת האדם ויאמר ה' אמחה את הא'
והיא מדת רחמים וישובו המים כמו בשוך חמת המלך לשון

הנחת חמה   ויזכור את נח   מה זכר להם לבהמות שלא השחיתו
דרכן קודם לכן ולא שמשו בתיבה   ויעבר אלהים רוח   רוח תנחומי
והנחה עברה לפניו על עסקי הארץ ויסכרו מעיינות תהום כשנפתחו
כת כל מעינות וכאן כתב מעיינו ולא כתב כל שנשתיירו מהן לצורך
העולם כגון חמי טבריא וכיוצא בהן   ויכלה   וימנע כמו לא יכלה
ממך לא תכלה רחמיך ממני   מקצה חמשים ומאת יום
התחילו לחסור והוא אחד בסיון   כיצד בכ״ה בכסלו פסקו גשמים
הרי שנים מכסלו וטבת ושבט ואדר וניסן ואייר   אחד מלא ואחד
חסר הרי מאה וחמשים עם שני ימים מכסלו   בחדש השביעי
סיון והוא שביעי לכסלו שבו פסקו גשמים
בשבעה עשר יום לחדש   מכאן אתה למד שהיתה התיבה משוקעת
במים י״א אמה שהרי כת׳ בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים
והוא אב שהוא עשירי לירידת גשמים והם היו גבוהין   על ההרים
ט״ו אמה וחסרו מיום אחד בסיון עד יום אחד באב ט״ו אמה לס׳ יום
הרי אמה לד׳ ימים נמצא שבי״ז של סיון לא חסרו אלא ד׳ אמות ונחה
התיבה ליום המחרת למדת שהיתה משוקעת י״א אמה במים שעל
ראשי ההרים   בעשירי נראו ראשי ההרים   זה אב שהוא עשירי
למרחשון שהתחיל הגשם ואם תאמר הוא אלול ועשירי לכסלו על
שפסקו הגשמים כשם שאתה אומ׳ בחדש השביעי סיון והוא שביעי
להפסקה אי אפשר לומר כן. שעל כרחך שביעי אי אתה מונה אלא
להפסקה שהרי לא כלו מ׳ של גשמים   וק״נ של תגבורת המים עד
אחד בסיון ואם תאמ׳ שביעי לירידה אין זה סיון והעשירי אי אפש׳
למנות אלא לירידה שאם אתה אומר להפסקה והוא אלול אי אתה
מוצא בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ שהרי מקץ מ׳
יום משנראו ראשי ההרי׳ שלח את העורב ואחד ועשרים יום הוחיל
בשליחות היונה הרי ס׳ יום משנראו ראשי ההרים   עד שחרבו פני
האדמה ואם תאמר באלול נראו נמצא שחרבו במרחשון והוא קורא
אותו ראשון   ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם ולר׳
יהושע הוא ניסן   מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים
ויפתח נח את חלון אשר עשה לצוהר   ולא זהו פתח התיבה העשוי
ליציאה וביאה   יצא ושוב   הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך
בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו שמצינו באגדת חלק   עד
יבושת המים   פשוטו כמשמעו אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב

לשליחות אחרת כשיבשו המים בעצירת גשמים בימי אחו שנאמר
והעורבים מביאים לו לחם ובשר וישלח את היונה לסוף שבעה
ימים אחרים שהרי כתב וייחל עוד שבעת ימים אחרים מכלל זה
אתה למד שאף בראשונה הוחיל ז׳ ימים וישלח אין זה אלא לשון
שלוח שלחה ללכת לדרכה ובזה יראה אם קלו המים שאם תמצא
מנוח לא תשוב אליו וייחל לשון המתנה וכן לי שמעו ויחלו והרבה
יש במקרא טרף בפיה אומר אני שזכר הוא לפי קורהו פעמים
לשון זכר פעמים לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקר׳ לשון נקבה
כיוני הגאיות כולם הומות כיונה פותה אין לב טרף חטף ומדרש
לשון מזון הוא כמו הטריפני לחם חוקי ודרשו בפיה לשון מאמר
אמרה יהו מזונותי מרורים כזית זו ומסורים ביד הקב״ה ולא מתוקי׳
וביד בשר ודם וייחל כמו ויחל אלא שזה בלשון ויפעל וזה בלשון
ויתפעל ויחל וימתין וייחל ויתמתן בראשון לר׳ אליעזר הוא תשרי
לר׳ יהושע הוא ניסן חרבו נעשו כמין טיט שקרמו פניה של מעלה
יבשה נעשית כהלכתה בשבעה ועשרים וירידתו בחדש השני בי״ז
לחדש אלו י״א ימים שהחמה יתרה על הלבנה שמשפט דור המבול
שנה תמימה היתה אתה ואשתך כאן התיר להם תשמיש המטה
מעתה הוצא כתיב היצא קרי אמור להם שיצאו הוצא אם אינם
רוצים לצאת ושרצו בארץ ולא בתיבה מגיד שאף העוף והבהמה
נאסרו בתשמיש למשפחותיהם קבלו עליהם על מנת להדבק
במינן מכל הבהמה הטהורה אמר נח לא צוה הקב״ה להכניס מאלו
שבעה שבע׳ אלא כדי להקריב קרבן מהם מנעוריו בלא וו משנגער
לצאת ממעי אמו ניתן בו יצר הרע לא אוסיף לא אוסיף כפל
הדבר לשבועה הוא שכתוב אשר נשבעתי מעבור מי נח ולא מצינו
שבועה זו אלא שכפל בדברו והוא שבועה וכן דרשו חכמים במסכת
שבועות עוד כל ימי הארץ וגו׳ לא ישבותו שש עתים הללו שני
חדשים לכל אחד כמו ששנינו חצי תשרי מרחשון וחצי כסלו זרע
חצי כסלו טבת וחצי שבט קור חצי שבט ואדר וחצי ניסן חורף קור
קשה מחורף חורף הוא זמן זרע שעורים וקטניות החריפין
להתבשל מהר חצי ניסן ואייר וחצי סיון קציר חצי סיון ותמוז וחצי
אב קיץ הוא זמן לקישת תאנים וזמן שמייבשין אותן בשדות ונקר׳
קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הנערים חום הוא סוף ימות החמה
חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר כמו ששנינו במסכת

יומא שילהי קייטא קשה מקייטא כך מפורשין בבבא מציעא ויום
ולילה לא ישבותו מכלל ששבתו כל שנת המבול ולא שמשו המזלות
ולא נכר בין יום ובין לילה   לא ישבותו לא יפסקו כל אלה מלהתנהג
כסדרן   ומוראכם וחתכם   לשון תראו חתת ומדרש אגדה לשון
חיות שכל זמן שתינוק בן יומו חי אי אתה צריך לשמרו מן העכברים
שנ׳ ומוראכם וחתכ׳ אימתי מוראכ׳ על החיות בחייתכם כשאתם חיים
לכם יהיה לאכלה   שלא הרשתי לאדם הראשון לאכול בשר אלא
ירק עשב ולכם כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את
כל   אך בשר בנפשו   אסר להם אבר מן החי כלומ׳ כל זמן שבדמו
נפשו לא תאכלו הבשר   בנפשו דמו׳ בעוד נפשו בו בשר בנפשו לא
תאכלו הרי אבר מן החי ואף דמו בנפשו לא תאכלו   הרי דם מן
החי   ואך את דמכם   אעפ׳ שהתרתי לכם נטילת נשמה בבהמות
את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד שופכו אדרוש את החונק עצמו
אעפ׳ שלא יצא ממנו דם   מיד כל חיה   לפי שחטאו דור המבול
והופקרו למאכל חיות רעות לשלוט בהם   שנ׳ נמשל כבהמות נדמו
לפיכך הוצרך להזהיר עליהן את החיות   מיד האדם   זה ההורג
במזיד ואם אין עדים אני אדרוש   ומיד איש אחיו   שהוא אוהבו
כאח והרגו שוגג אני אדרוש אם לא יגלה   ויבקש על עונו למחול
שאף שוגג צריך כפרה   ואם אין עדים לחייבו גלות ואינו נכנע
הקב״ה דורש ממנו כמו שדרשו רז״ל במסכ׳ מכות והאלהים אנה לידו
מזמנן לפונדק אחד וכו׳   באדם דמו ישפך   אם יש עדים המיתוהו
אתם למה כי בצלם אלהים עשה את האדם זה מקר׳ חסר עשה העושה
את האדם וכמוהו הרבה במקרא   ואתם פרו ורבו   לפי פשוטו
הראשון לברכה והשני לצווי   ולפי מדרשו הקיש מי שאינו עוסק
בפריה ורביה לשופך דמים   ורבו בה   ואני מסכים עמך שהיה
נח דואג לעסוק בפריה עד שהבטיחו הקב״ה שלא לשחת העולם עוד
וכן עשה באחרונה שאמר לו אני מסכים לעשות חזוק וקיום לברית
אבטחתי ואתן לך אות   מכל יוצאי התבה   להביא שקצים ורמשים
חית הארץ אתכם   הם המזיקים המתהלכים עם הבריות   לכל
חית הארץ   להביא מזיקין שאינן בכלל החיה אשר אתכם שהרי
אין הלוכן עם הבריות   והקימותי את בריתי   אעשה קיום לבריתי
ומהו הקיום הקשת כמו שמסיים והולך   לדרת עולם   חסר לפי
שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו כמו דורו

של חזקיהו דורו של ר׳ שמעון בן יוחאי בעננו ענן בשתעלה
במחשבה לפני לחביא חשך ואברן לעולם בין אלהים ובין כל נפש
חיה בין מדת הדין של מעלה וביניכם שהיה לו לכתוב ביני
ובין כל נפש חיה אלא זהו מדרשו כשתבא מד׳ הדין לקטרג אני רואה
האות ונזכר זאת אות הברית הראהו הקשת ואמר לו זאת האות
שאמרתי וחם הוא אבי כנען למה הוצרך כאן לומ׳ לפי שהפרשה
עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם ונתקלל כנען על ידו
ועדין לא כתבנו תולדות חם ולא ידענו שבנו כנען לפי׳ הוצרך לכתו׳
כאן וחם הוא אבי כנען ויחל נח עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק
בנטיעה אחרת תחלה איש האדמה ארוני האדמה כמו איש נעמי
ויטע כרם כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורות ויחורי תאנים בתוך
אהלו אהלה כתיב רמז על עשרת השבטים שנקראו על שם שומרון
שנקראת אהלה שגלו על עסקי יין שנ׳ השותים במזרקי יין ויתגל
לשון ויתפעל וירא חם אבי כנען יש מרבותי׳ ז״ל אומרים כנען ראה
והגיד להם לפי׳ חוזכר ונתקלל את ערות אביו יש מרבותי׳ אומרי׳
סרסו ויש אומרי׳ רבעו ויקח שם ויפת אין כתו׳ ויקחו אלא ויקח
למד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת לכך זכו בניו לטלית של
ציצית ויפת זכו בניו לקבורה שנ׳ אתן לגוג מקום שם קבר וחם
שבזה את אביו נאמ׳ בזרעו כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת
גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת ערות מצרים
ופניהם אחורנית למה נאמ׳ פעם שניה ללמדך שכשקרבו אצלו
והוצרכו להפוך עצמם ולכסותו הפכו פניהם אחורנית בנו הקטן
הפסול והבזוי כמו קטן נתתיך ארור כנען הוא גרם לי שלא ל הוליד
בן רביעי לשמשני לפי׳ קלל זרעו רביעי להיות משמש לאלו הגדולי׳
שהוטל עליהם טורח עבודתי מעתה ומה ראה חם שסרסו אמ׳ להם
לאחיו אדם הראשון שני בנים היו לו והרגו זה את זה בשביל ירוש
העולם ואבינו יש לו שלשה בנים ומבקש עדין להוליד בן רביעי
ברוך ה׳ אלהי שם שעתיד לשמור הבטחתו לזרעו לתת להם את
ארץ כנען ויהי כנען עבד למו׳ למס עובד יפת אלהים ירחיב
תרגו׳ יפתי וישכון באהלי שם ישרה שכינתו בישרא׳ ומדרש רז״ל
אעפ׳ שיפת אלהים ליפת שבנה כורש מבני יפת בית שני לא שרתה
בו שכינה והיכן שרתה באהלי שם במקדש ראשון שבנאו שלמה
שהיה מבני שם ויהי כנען עבד למו׳ אף משיגלו בני שם ימכרו

להם עברים מבני כנען תירס זו פרס להיות גבור להמריד כל
העולם כולו על הקב״ה בעצת דור הפלגה גבור ציד צד דעתן של
בריות בפיו ומטען למרוד במקום לפני ה׳ מתכוין להקניטו על
פניו על כן יאמר כנמרוד על כן כל אדם שמרשיע בעזות פנים
יודע את רבו ומתכוין למרוד בו אומרי׳ עליו זה כנמרוד גבור ציד
מן הארץ ההוא כיון שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד ומורדי׳
במקום לבנות המגדל יצא מתוכן היא העיר הגדולה היא נינוה
שהיא עיר גדולה לאלהי׳ שנ׳ ונינוה עיר גדולה לאלהים שפניהם דומין
ללהב פתרוסים וכסלוחים אשר יצאו משם פלשתים משניהם
יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין נשותיהן או לאו במשכב
ויצאו פלשתים מביניהם ואחר נפוצו מאו נפוצו משפחות הרבה
גבול הכנעני גבול סוף ארצם כל גבול שבמקרא לשון סוף וקצה
הוא בואכה שם דבר הוא ולי נראה כאדם שאומ׳ לחברו גבול זה
מגיע עד שתגיע למקום פלוני ללשונותם בארצותם אע״פ שנחלקו
להם לשונות ומדינות כלם בני חם הם אבי כל בני עבר הנהר
היה שם אחי יפת הגדול איני יודע אם שם אם יפת הגדול כשהו׳
אומ׳ שם בן מאת שנה שנתים אחר המבול הוי אומ׳ יפת הוא הגדול
שהרי בן חמש מאות שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול
היה בשנת שש מאות שנה לנח נמצא הגדול שבבני נח בן מאת
שנה בשנת המבול ושם לא הגיע למאה שנה עד שנתי׳ אחר המבול
אחי יפת הגדול ולא אחי חם שאלו שניהם כבדו אביהם וחם בזהו
נפלגה הארץ נתבלבלו הלשונות ונפוצו מן הבקעה ונתפלגו בכל
העולם למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתי׳ ושנינו
בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגו שאם תאמר בתחלת ימיו הרי
יקטן אחיו צעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן שנ׳ ויקטן
ילד ואחרי׳ כן ויהי כל הארץ שפה אחת ואם תאמר באמצע ימיו
לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ולמדת שבשנת מות פלג נתפלגו
יקטן שהיה ענו ומקטין עצמו לכך זכה והעמיד משפחו׳ הללו חצר
מות על שם מקומו דברי אגדה שפה אחת לשון הקדש ודברים
אחדים באו בעצה אחת לא כל הימנו שיבור לו העליונים נעשה
עמו מלחמה ונעלה לרקיע ר״א על יחידו של עולם ר״א דברים חדין
אמרו אחת לאלף ותרנ״ו שנה הרקיע מתמוטט כשם שעשה במי
המבול בואו ונעשה לו סמוכות בנ״ר בנ״ם מקדם שהיו יושבין שם

כמו שכתו׳ למעלה ויהי מושבם הר הקדם ונסעו משם לתור להׄ מקוׄ
המחזיק את כלם ולא מצאו כי אם שנער ומד אג שנסעו מקדמונו
שלעוׄל אשׁ אל רעׄהו אומה לאומה מצרים לכוש וכוש לכנען הבׄה
הזמינו עצמכם כל הבה לשון הזמנה הוא שמכינין את עצמם
ומתחברין למלאכה או לעצה או למשא נלבנה לבנים שאין
אבנים בבבל שהיא בקעה ונשרפה לשרפה כך עושין הלבנים שקורי׳
טיבוליש שורפין אותן בכבשן לחומר לטוח הקיר פן נפוץ
שלא יבא עלינו שום מכה להפיצנו משם וירד הׄ לראות לא הוצר׳
לכך אל ללמד לדיינים שלא ירשיעו את הנידון עד שיבינו מדרש
תנחומא בני׳ האדם אל בני מי שמא בני חזירים ובני גמלים אל
בני אדם הראשון שכפה בטובה ואמׄ האשה אשר נתת עמדי אף אל
כפו בטובה למרוד במי שהשפיען טובה ומלטם מן המבול הן עם
אחד ושפה אחת כל טובה זו יש עמהם ודבר זה החלו לעשות
החלם כמו אמרם עשותם להתחיל להם לעשות בתמיהא לא
יבצר בתמיה לשון מניעה כתרגומו ודומה לו יבצור רוח נגידים
הבה נרדה בבית דינו נמלך מענותנותו יתרה הבה מדה כנגד מדה
הם אמרו הבה נבנה והוא כנגדם מדד הבה נרדה ונבלה שם שפתם
ונבלבל נׄ משמׄ לשון רבים והאׄ אחרונה יתר׳ כהׄ שלנרדה אשר׳ לא
ישמעו זה שואל לבנה וזה מביא טיט וזה עומד עליו ופוצע את מוחו
ויפץ הׄ אותם משם בעולם הזה מה שאמרו פן נפוץ נתקיים עליהׄ
הוא שאמר שלמה מגורת רשע היא תבואנו ומשם הפיצם למד כי
אין להם חלק לעולם הבא וכי אי זו קשה של דור המבול או של דור
הפלג אלו לא פשטו ידהׄ בעקר ואלו פשטו ידיהם בעקר כביכו׳ לחלחם
בו ואלו נשטפו ואלו לא נשטפו אלא שדור המבול היו גולנים והיתה
מריבה ביניהם ואלו היו נוהגים אהבה ורעות שנׄ שפה אחת ודברי׳
אחדים למדנו מכאן ששנואי המחלקת ואהוב השלום שם בן מאת
שנה כשהוליד את ארפכשד שנתים אחר המבול על פני תרח אביו
בחיי תרח ומדרש אגדה שעל ידי אביו מת שקבל תרח על אברם
בנו לפני נמרוד על שבירת צלמיו והשליכו לכבשן האש והרן יושב
ואומר בלבו אם אברהם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני
משלו וכשנצל אברהם אמרו לו להרן משל מי אתה אמר משל
אברהם השליכהו לכבשן ונשרף וזהו אור בשדים באור כשדי׳ מנחׄ
בן סרוק פׄ׳ אור כשדי׳ בקעת כשדי׳ כמו באורים כברו הׄ וכן מאורת

צפעוני כל חור ובקע קרוי אור יסכה זו שרה על שם שסכתה ברוח
הקדש ושהכל סכין ביפיה ועוד שיסכה לשון נסיכות כמו שרה לשון
שררות ויצאו אתם תרח ואברם בנו עם לוט ושרי וימת תרח
בחרן לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען היה תרח יותר
מס׳ שנה שהרי כתיב ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו
מחרן ותרח היה בן שנה כשנולד אברם הרי קמ״ה שנה לתרח בעת
שיצא אברם מחרן נשארו משנותיו הרבה ולמה הקדים הכתוב
מיתתו של תרח ליציאתו של אברם שלא יהיה הדבר מפורסם לכל
ויאמרו לא קיים אברהם כבוד אביו שהניחו בזקנותו והלך לו לפי
קראו הכתוב מת שהרשעים אף בחייהם קרויין מתים והצדיקים
במיתתן קרויין חיים לכך הוא אומ׳ וימת תרח בחרן פירש ר׳ אהרן ז״ל
למה הנון הפוכה לומ׳ לך עד אברהם היה חרון אף בעולם שלמקום

חסלת פרש׳ אלה תולדות

לך לך להנאתך ולטובתך ושם אעשך
לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבני
ועוד שאודיע טבעך בעולם ואעשך לגוי גדול לפי שהדרך גורמת
שלשה דברים ממעטת פריה ורביה וממעטת הממון וממעטת את
השם הוזקק לשלש ברכות הללו שהבטיח אותו על הבני׳ ועל הממון
ועל השם ואברכך בממון בר׳ והיה ברכה הברכות נתונות בידך
עד עכשו היו בידי אני ברכתי את נח ואת אדם הראשון ואותך ומעת
אתה תברך את אשר תחפוץ בר׳ ר׳א ואעשך לגוי גדול זה שאומרי׳
אלהי אברהם ואברכך זה שאומרין אלהי יצחק ואגדלה שמך זה
שאומרין אלהי יעקב יכול יהו חותמין בכולן ת״ל והיה ברכה בך
חותמין ולא בהן מארצך וממולדתך והלא כבר יצא משם עם
תרח אביו ובא עד חרן אלא כך אמ׳ לו התרחק משם עוד וצא מבית
אביך אל הארץ אשר אראך לא גלה לו מיד כדי להחבבה בעיניו
וליתן לו שכר על כל דבור ודבור כיוצא בו את בנך את יחידך אשר
אהבת כיוצא בו על אחד ההרים אשר אומר אליך כיוצא בו את
הקריאה אשר אנכי דובר אליך ונברכו בך כל משפחות האדמה
יש מדרשות הרבה ולפי פשוטו אומר אדם לבנו תהא כאברהם וכן
כל ונברכו בך שבמקרא וזה יוכיח בך יברך ישרא׳ לאמר ישימך
אלהים כאפרים וכמנשה ואת הנפש אשר עשו בחרן שהכניסן תחת
כנפי השכינה הוא גייר האנשים ושרה גיירה את הנשים ומעלה

עליהם הכתוב כאו׳ עשאום ופשוטו של מקרא עברים ושפחות שקנו
להם כמו עשה את כל הכבוד הזה וכמו עושה חיל לשון קונה
וכונס ויעבור אברם בארץ נכנס בתוכה עד מקום שכם להתפלל
על בני יעקב כשיבאו לשכם עד אלון מורה הוא שכם הראהו הר
גריזים והר עיבל שקבלו ישרﭏ עליהם שבועת תורה והכנעני אז
בארץ היה הולך ותופש כל ארץ ישרﭏ מזרעו של שם כי בחלקו
של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו שנ׳ ומלכי צדק מלך שלם
לפי׳ ויאמר לאברם לזרעך אתן וגו׳ עתיד אני להחזירה לבניך שהם
מזרעו של שם ויבן שם מזבח על בשורת ארץ ישר׳ ועל בשור׳ הזרע
מקדם לביתﭏ למזרח ביתﭏ נמצא ביתﭏ במערבו הוא שנ׳ ביתﭏ
מים אהלה אהלה כתי׳ מלמד שנטה אהל שרה תחילה לאהלו
שהיה מכבדה יותר מגופו ויבן מזבח נתנבא שעתידין בניו להכשל
שם על עון עכן ונתפלל עליהם ונסוע לפרקים יושב כאן חדש
או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר וכל מסעיו הנגבה
ללכת לדרומא שלארץ ישרﭏ והוא לצד ירושלים שהיא בחלקו של
יהודה שנטלו׳ בדרומא שלארץ ישרﭏ להר המוריה בר׳ ויהי רעב
באותה ארץ לבדה לנסותו אם יהרהר אחר מדותיו שלהקב״ה שאמ׳
לו ללכת לארץ כנען ועכשו משיאו לצאת משם הנה נא ידעתי
מדר׳ אג׳ עד עכשו לא הכיר בה מרוב צניעותה ועכשו על ידי מעשה
רא׳ על ידי טורח הדרך אדם מתגנה וזו עומדת ביפיה ולפי פשוטו
הנה נא הגיעה שעה שיש לי לידאג על יפיך וידעתי זה ימים
שאשה יפת מראה את והיה כי יראו אותך המצרים והרגו אותי
ואותך יחיו דב׳ אח׳ ידעתי זה ימים רבים כי אשה יפת מראה את
ועכשו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערים אחיהם שלכושים
ולא הורגלו באשה יפה ודומה לו הנה נא ארני סורו נא למען ייטב
לי בעבורך יתנו לי מתנות ויהי כבא אברם מצרימה היה לו לומ׳
כבואם מצרימה אלא מלמד שהטמינה בתיבה ועל ידי שתבעו את
המכס פתחו את התיבה וראו אותה ויהללו אותה אל פרעה הללוה
ביניהם לומר זו היא הגונה למלך ולאברם הטיב בעבורה נתנו
לו מתנות על דבר שרי אשת אברם על פי דבורה אומרת למלאך
הך ומכה הך ומכה וינגע ה׳ את פרעה כמין ראתן לקה שהתשמיש
קשה לו בר׳ קח ולך לא כאבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך
שהמצרים שטופי זמה שנ׳ וזרמת סוסים זרמתם ויצו עליו פרעה

אנשים על אודותיו לשלחו ולשמרו וישלחו כתרגומו ואלויאו כבד
מאד טעון משואות ויעל אברם וגו' הנגבה לבא לדרומה של
א"ץ ישרא' כמו שאמ' למעלה הלוך ונסוע הנגבה להר המוריה
ומכל מקום שהוא הולך ממצרים לארץ ישרא' מדרום לצפון הוא
מהלך שארץ מצרים בדרומה שלארץ ישרא' היא כמו שמוכיח
במסעות ובגבולות הארץ וילך למסעיו כשחזר ממצרים לארץ
כנען היה לן באכסניות ואוונך שלן בהן בהליכתו למצרים למד
דרך ארץ שלא ישנה אדם אכסניא שלו מפני שאורח פוגם ונפגם
ד"א בחזרתו פרע אקפותיו לכך חזר למסעיו אשר עשה שם
בראשונה ואשר קרא שם אברם בשם ה' וגם יש לומר ויקרא שם
אברם עכשו בשם ה' ההולך את אברם מי גרם לו כל זאת הלביתו
עם אברם ולא נשא אותם הארץ עם הארץ להכניס אברם עם
לוט ביניהם כי היה רכושם רב ד"א ולא נשא אותם הארץ מרעה
הארץ לא היתה יכולה להספיק מרעה לצאנם ויהי ריב לפי שהיו
רועיו שללוט רשעים ומרעין את צאנם בשדות אחרים ורועי אברם
מוכיחין אותם על כך ואומרין להם כי הוא גזל והיו אומרי' הארץ
נתונה לאברהם ואין לו זרע ולוט בן אחיו יורש אותו ואין זה גזל
והכתו' אומ' והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ועדין לא זכה בה אברם
אנשים אחים אנחנו קרובים ומדרש אגדה שהיו דומין לקלסתר
פנים אם השמא' ואימינה בכל מקום אשר תשב לא אתרחק ממך
ואעמוד לך למגן ולצנה ולעזר וסוף דבר הוצרך לו שנ' וישמע
אברם כי נשבה אחיו ואימינה איימין את עצמי ואשמאילה
אשמיל את עצמי ואם תאמר היה לו לינקד ואיימינה מצינו כן
במקום אחר אם יש להימין ולהשמיל ואינו נקוד להיימין כי כלה
משקה נחלי מים ולוט היו לו בהמות הרבה לפני שחת ה' את
סדום ואת עמורה היה אותו מישור כגן ה' לאילנות כארץ מצרים
לזרעים בואכה צוער עד צוער ומדרש אגדה דורשו לגנאי על שהיו
שטופי' ומה בחר לו לוט לשכונתם במסכ' הוריות ככ"ר מישר כתרגו'
מקדם נסעילו מאצל אברם והלך לו למערבו של אברהם נמצא
לוט נוסע ממזרח למערב ומדר' אגדה מהו מקדם שנסע מקדמונו
שלעולם אמ' אי אפשי לא באברהם ולא באלהיו ויאהל נטע אהלים
לרועיו ולמקנהו עד סדום רעים וחטאים ואעפ"י כן לא נמנע לוט
מלשכו' עמהם ורז"ל דרשו מכאן שם רשעי' ירקב רעים בגופם וחטאי'

14

במזונם לה מאד יודעים רבונם ומתכוני' למרוד בו אחרי הפרד
לוט כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פוסק ממנו ממרא שם אדם
אשר אם יוכל איש כשם שאי אפשר לעפר לימנות כך זרעך לא
ימנה אמרפל הוא נמרוד על שם שאמ' להפיל את אברהם לכבשן
האש מלך גוים מקום הוא ששמו גוים על שם שנתקבצו שם
מכמה מקומות והמליכו עליהם איש ושמו תדעל שנאב שונא אביו
שבשמים שמאבר שם אבר לעוף ולקפוץ ולמרוד בהקב"ה בלע
שם עיר עמק השדים כך שמו על שם שהיו בו שדות הרבה הוא
ים המלח לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח ומדרש
אגדה אומר שנתבקעו הצורים שסביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו
שתים עשרה שנה עבדו חמשה מלכים הללו את כדר לעומר
ובארבע עשרה שנה למרדן בא כדר לעומר שהוא בעל המעשה
ונכנס בעובי הקורה והמלכים אשר אתו אלו ג' מלכים זוזים הם
ומזומים בהררם בהר שלהם איל פארן כתרגומו מישר פארן
אומר אני שאין איל לשון מישור אלא מישור של פארן איל שמו
ושלממרא אלוני שמו ושל ירדן ככר שמו ושלשטים אבל שמו
אבל השטים וכן בעל גד בעל שמו וכולן מתורגמין מישרא וכל
אחד שמו עליו על המדבר אצל המדבר כמו ועליו מטה מנשה
עין משפט היא קדש על שם העתיד שעתידין משה ואהרן להשפט
שם על עסקי אותו העין והם מי מריבה ואנקלוס תרגם על פשוטו
מקום שהיו בני המדינה מתקבצין לכל משפט שדה העמלקי ועדין
לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד חצצון תמר הוא עין גדי
מקרא מלא הוא בדברי הימים ביהושפט ארבעה מלכים את
החמשה ואעפ"י שהיו מועטין להודיעך שגבורים היו ואעפ"י כן לא
נמנע אברהם מלרדוף אחריהם בארות בארות חמר בורות הרבה
היו שם שנוטלין משם אדמה לטיט של בנין ומדרש אגדה שהיה
הטיט בהן ונעשה נס למלך סדום שיצא משם לפי שהיו מהאומות
שלא היו מאמינין שנצל אברהם מכבשן האש וכיון שיצא זה מן
החמר האמינו באברהם למפרע הרה נסו להר נסו כל תיבה
שצריכה למד בתחלתה הטיל לה הא בסופה ויש חלוק בין הרה
להרה שהרי הא בסוף התיבה עומדת במקום למד והא שבראשה
אינה עומדת במקום למד ונקודה פתח תחתיה והרי הרה כמו להר
או אל הר ואינו מפורש באיזה הר אלא באשר מצא תחלה וכשהוא

לך לך

צותן הא בראשה לכתוב החרה או המדברה פתרונו אל חחר או
לההר ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרשה והוא יושב
בסרום מי גרם לו זאת ישיבתו בסדום ויבא הפליט זה עוג לפי
פשוטו מי שפלט מן המלחמה וזהו נשאר מיתר הרפאים שלא
הרגוהו אמרפל וחבריו כשהכו הרפאים בעשתרות קרנים ומדרש
בבר' זה עוג שפלט מדור המבול וזהו מיתר הרפאים מן הנפילים
היו בארץ ומתכוין היה שיהרג אברהם ויקח את שרה העברי
שבא מעבר הנהר בעלי ברית אברם כרתו עמו ברית וירק את
חניכיו בתרגומו וזרז ובן והריקותי אחריכם אודיין בחרבי אחריכם
וכן אריק חרבי וכן והרק חנית חניכיו חניכו כתיב זה אליעזר שחנכו
למצות והוא לשון התחלת הכלי או האדם לאומנות שהוא עתיד
לעמוד בה וכן חנוך לנער חנוכת הבית אינציניר בלעז שמונה
עשר ושלש מאות רבותי ז"ל אמרו אליעזר לבדו והוא מנין גימטריא
של שמו עד דן שם תשש כחו שראה שעתידין בניו להעמיד שם
עגל ויחלק עליהם לילה לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא
ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפין שמתפלגין אחר הנרדפין
כשבורחין זה לכאן וזה לכאן לילה כלומר אחר שחשכה לא נמנע
מלרדפן ומדר' אגדה שנחלק הלילה ובחצות הראשון שלו נעשה לו
הנס וחציו השני נשמר לחצות לילה שלמצרים עד חובה אין
מקום ששמו חובה ודן קורא חובה על שם ע"ז שעתידין להעמיד
שם עמק שוה כך שמו ותר' מישר מפנא פנוי מאילן ומכל
מכשול עמק המלך בית ריסא דמלכא בית ריס אחד שהוא שלושי'
קנים שהיה מיוחד למלך לשחק שם ומדר' אגדה עמק שהשוו שם
כל האומות והמליכו את אברהם עליהם ומלכי צדק מלך שלם
מדרש אגדה הוא שם בן נח הוציא לחם ויין כך עושין ליגיעי
המלחמה והראה שאין בלבו עליו על שהרג את בניו ואעפ"י כן יצא
לברכו ומה היו בניו שהרג כדר לעומר מלך עילם שנ' בני שם עילם
ואשור ומדרש אגדה רמז לו על המנחות והנסכים שיקריבו בניו
קונה שמים וארץ כמו עושה שמים וארץ על ידי עשייתו קנאם
להיות שלו אשר מגן אשר הסגיר וכן אמגנך ישראל
ויתן לו מעשר מכל נתן לו אברהם מעשר מכל אשר לו לפי שהיה
כהן תן לי הנפש מן השבי שלי שהצלת תחזיר לי הגופים לבדם
הרימותי ידי לשון שבועה מרים אני את ידי לאל עליון וכן כי

15

נשבעתי נשבע אני וכן נתתי כסף השרה קח ממני נותן אני כסף
השרה וקחנו ממני אם מחוט ועד שרוך נעל אני מעכב לעצמי
מן השבי ואם אקח מכל אשר לך אם אתה נותן לי שכר מבית
גנזיך ולא תאמר אני העשרתי את אברם שהקבה צוה להעשירני
שנ ואברכך ואגדלה שמך אשר אכלו הנערים עבדי אשר הלכו
אתי ועוד ענר אשכול וממרא אעפי שעבדי נכנסו למלחמה שנאמר
וירדוף עד דן וענר וחבריו ישבו על הכלים לשמור
הם יקחו חלקם וממנו למד דוד כשאמ כי כחלק היורד אל
המלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו לכך נאמ ויהי
מהיום ההוא ומעלה וישימה לחק ולמשפט והלאה לא נאמ אא
ומעלה לפי שכבר נתן החוק בימי אברהם אחר הדברים האלה
כל מקום שנ אחר סמוך אחרי מופלג בר אחר שנעשה לו נס שהרג
את המלכים והיה דואג ואומ שמא התקבלתי שכרי עלצדקותי לכך
אמר לו המקום אל תירא אברם אנכי מגן לך מן העונש שלא
תענש על כל אותן הנפשות שהרגת ומה שאתה דואג על קבול שכר
שכרך הרבה מאד ובן משק ביתי כתרגומו שכל ביתי נזון על פיו
כמו ועל פיך ישק כל עמי אפטרופוס שלי או היה לי בן היה בני
ממונה על שלי דמשק אליעזר כתרגומו מדמשק היה ולפי דברי
האגדה שרדף המלכים עד דמשק ובתלמוד דרשו רזל לשון
נטריקון שהיה דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים הן לי לא נתת
זרע ומה תועלת בכל אשר לי הולך ערירי מנחם פירשו לשון
יורש וחיבר לו ער ועונה ערירי בלא יורש כאשר תאמר ובכל
תבואתי תשרש תעקר שרשיה כך לשון ערירי חסר בנים דיספילייטו
בלעז ולי נראה ער ועונה מגו ולבי ער וערירי לשון חרבן וכן ערו
ערו וכן ערות יסוד וכן ערער תתערער וכן כי ארזה ערה ויוצא
אותו החוצה לפי פשוטו הוציאו מחוץ לאהלו לראות הכוכבים
ומדר צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד
בן אמנ אברם אינו מולי אברה מולי שרי אין לה ולד שרה יש לה
ולד אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל דא הוציאו מחללו של
עולם והגביהו למעלה מהכוכבים וזהו לשון הבטה מלמעלה למטה
והאמין בה לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו
אות ואמ לו במה אדע וכשהאמין ויחשבה לו צדקה ומדרש אגדה
גדולה אמנה שהאמין לו ומה שאמ במה אדע לא שאל לו אות אא

אמ׳ לפניו בא׳ זה זכות יתקימו בני אמ׳ לו הקב״ה בזכות הקרבנות
קחה לי עגלה משולשת רמז לו לשלשה פרים פר יום הכפורים
ופר העלם דבר ועגלה ערופה ועז משולשת רמז לשעיר הנעשה
בפנים ושעיר מוספי כל מועד ושעיר חטאת יחיד ואיל משולש
אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של חטאת יחיד ותור וגוזל תורים
ובני יונה ויבתר אותם חלק כל אחד לשני חלקים ואין מקרא יוצא
מידי פשוטו לפי שהוא כורת עמו ברית לשמור לו אבטחתו להוריש
לבניו הארץ כרכתי׳ ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר ודרך
כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה כמ׳ דא׳ אמ׳ העוברים
בין בתרי העגל אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר שלוחו של
הקב״ה שהוא אש ואת הצפור לא בתר לפי שהאומות נמשלו לפרים
ואילים ושעירים פרים שנ׳ סבבוני פרים רבים אילים שנ׳ האיל
אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס שעירים שנ׳ הצפיר השעי׳
מלך יון וישרא׳ נמשלו בתורים ובני יונה תור שנ׳ אל תתן לחית
נפש תורך וליונה שנ׳ יונתי תמתי לפי׳ בתר את הבהמות רמז
שהאומות יהיו כלין והולכין ואת הצפור לא בתר שיהיו ישראל
קיימים לעולם וירד העיט הוא עוף ועל שהוא עט ושואף אל
הנבלות לטוס עלי אוכל כמו ותעט אל השלל לכך נקרא עיט על
הפגרים על הבתרים מתרג׳ על פלגיא אלא מתוך שהורגלו
לתרגם ויתן איש בתרו ויהב פלגיא נתחלפה פגליא לפלגיא כמו
פיגול לשון פגר וישב לשון נשיבה והפרחה כמו ישב רוחו רמז
שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא
מלך המשיח והנה אימה רמז לצרות והשך של גלות גר יהיה
זרעך משנולד יצחק עד שיצאו ישרא׳ ממצרים ארבע מאות שנה
כיצד ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם ויעקב כשירד למצרים אמ׳
לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי קצ׳ ובמצרים היו
מאתים ועשר מנין רד״ו הרי ת׳ שנה ואם תאמר במצרים היו ת׳
הרי קהת מיורדי מצרים היה צא וחשוב כל שנות קהת ועמרם ופ׳
שלמשה ואין אתה מוצא אלא ש״נ שנה ואתה צריך להוציא מהם כל
השנים שחי קהת אחר לידת עמרם ושחי עמרם אחר לידת משה
בארץ לא להם בארץ מצרים לא נאמ׳ אלא בארץ לא להם ומשנול׳
יצחק ויגר אברהם וישב יצחק בגרר וכן ויעקב גר בארץ הם
לגור בארץ באנו וגם את הגוי לרבות ארבע מלכיות שאף הם

כלים והולכים על ידי ששעבדו ישרא׳ דן אנכי בעשר מכות
ברכוש גדול בממון גדול וינצלו את מצרים
ואתה תבא ולא תראה את כל אלה אל אבותיך אביו עובד עז היה
והוא מבשרו כך אלא ללמד שעשה תרח תשובה תקבר בשיבה
טובה בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו ולא יצא עשו בימיו
לתרבות רעה לפי מת ה׳ שנים קודם זמנו ובו ביום שמת יצא עשו
ומכר את הבכורה ליעקב ודור רביעי ישובו הנה אחר שיגלו במצרי
יהיו שם ג׳ דורות והרביעי ישוב לארץ הזאת היא ארץ כנען וברית
ברית על זה ברכתי לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן היה יעקב
אבינו גלה מצרים צא וחשוב דורותיו יהודה פרץ חצרון וכלב בן
חצרון דור רביעי והוא היה מבאי הארץ כי לא שלם עון האמורי
להיות משתלח מארצו עד אותו זמן שאין הקב״ה נפרע מן האומה
עד שתתמלא סאתה שנ׳ בסאסאה בשלחה תריבנה ויהי השמש באה
כמו ויהי הם מריקים שקיהם וכמו ויהי הם קוברים איש באת
שקעה ועלטה היה חשך היום והנה תנור עשן ולפיד אש רמז
שיפלו המלכיות בגהנם השמש באה טעמו למעלה בבית לכך הוא
מבואר שכבר באה ואם היה טעמו למטה באלף היה מבואר כשהיא
שוקעת ואי אפשר כן שהרי כתב ויהי השמש לבא ועברת תנור עשן
לאחר מכן היתה נמצא שכבר שקעה וזה חלוק בכל התיבות שיסודם
שתי אותיות כשהטע׳ למעלה הוא לשון עבר כמו זה וכמו רחל באה
והנה קמה אלומתי וכמו הנה שבה יבימתך וכשהטעם למטה הוא
לשון הווה דבר שנעשה עכשו והולך באה עם הצאן קמה באמה
ובבקר היא שבה לזרעך נתתי אמרתו שלהקב״ה כאלו עשויה
הנהר הגדול היא שבחה שלארץ ישראל שקורא אותו גדול ואעפ׳
שהוא קטן שבארבעה ראשים שלנהר היוצא מעדן שנ׳ והנהר הרביעי
הוא פרת קראהו גדול לפי שדבוק לארץ ישראל משל הדיוט אומר
עבד מלך מלך הדבק לשחוור וישתחוו לך את הקני עשר אומות
יש כאן ולא נתן להם אלא שבעה גוים והשלשה אדום ומואב ועמון
הם קני קנזי וקדמוני ועתידין להיות ירושה לעתיד שנ׳ אדום ומואב
משלוח ידם ובני עמון משמעתם ואת הרפאים ארץ עוג שנ׳ בה
לכל הבשן ההוא יקרא ארץ רפאים ושרי אשת אברם וגו׳ ולה
שפחת מצרית מהיכן היתה לו בת פרעה היתה וכשראה נסים
שנעשו לשרה אמ׳ מוטב שתהא בתי שפחה במקום הזה ולא תהא

גבירה במקום אחר אולי אבנה ממנה למד על מי שאין לו בנים
באו הוא הרוס ממנה בזכות שאבניס צרתי לביתי וישמע אברם
לקול שרי לרוח הקדש שבה ותקח שרי לקחתה בדברים אשריך
שזכית לידבק בגוף נקי וקדוש כוה מקץ עשר שנים מועד הקבוע
לאשה שאם שהתה י׳ שני׳ ולא ילדה לבעלה חייב לישא אשה אחרת
לשבת אברם מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן המנין
לפי שנ׳ ואעשך לגוי גדול כשיבא לארץ ישרא׳ ויבא אל הגר ותהר
מביאה ראשונה ותקל גבירתה בעיניה אמרה שרה זו אין סתרה
בגלוי מראה עצמה צדקת ואינה צדקת שלא זכתה להריון כל השני׳
הללו ואני לילה אחת נתעברתי מביאה ראשונה חמסי עליך חמס
העשוי הוא שלי ועליך אני מטיל העונש כשאמרת להקב״ה מה תתן
לי ואנכי הולך ערירי לא התפללת אלא עליך והיה לך להתפלל על
שנינו והייתי גם אני נפקדת עמך ועוד אתה חומס אותי בדבריך
שאתה שומע בזיוני ושותק ועוד אנכי נתתי שפחתי בחיקך ישפוט
ה׳ ביני ובינך כל ובינך שבמקרא חסרין וזה מלא קרי ביה ובניך
הכניסה עין הרע בעבורה והפילה הגר הוא שהמלאך אומ׳ להגר
הנך הרה והרי כבר הרתה והוא מבשר לה שתהר אלא מלמד שהפיל
הריון ראשון ותענה שרי היתה משתעבדת בה בקושי אי מזה
באת מהיכן באת יודע היה אלא ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים
ולשון אי מזה אי המקום שתאמרי עליו מזה אני באה ויאמר לה
מלאך ה׳ על כל אמירה היה שולח לה מלאך אחר מלאך לכך נאמ׳
מלאך מלאך על כל אמירה ואמירה הנך הרה כשתשובי תהרי כמו
הנך הרה ראשת מנוח וילדת בן דומה לו יושבת בלבנון מקוננת
בארזים וקראת שמו צווי הוא כמו שאמ׳ לזכר וקראת את שמו יצחק
פרא אדם אוהב מדברות לצוד להיות כמו שכתוב וישב במדבר
פארן ויהי רובה קשת ידו בכל ליסטיס ויד כל בו הכל שונאין אותו
ומתגרין בו על פני כל אחיו ישכון שיהא זרעו גדול אתה אל ראי
נקוד חטף קמץ מפני שהוא שם דבר אלוה הראיה שרואה בעלבון
עלובים כי אמרה הגם הלום לשון תמה וכי סבורה הייתי שאף
הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי רואי אותם בביתו
של אברהם ששם הייתה רגילה לראות ותדע שהיא רגילה לראותו
שהרי מנוח ראה המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו ראתה
אחבעת זה אחר זה ולא חרדה באר לחי ראי כתרגומו דמלאך

לך לך

קיימא איתחזי עלה ויקרא אברם שם בנו אעפ׳י שלא שמע דברי
המלאך כשאמ׳ וקראת שמו ישמעא׳ שרתה עליו רוח הקדש וקראו
ישמעא׳ ואברם בן שמונים שנה ושש שנים לשבחו של ישמעאל
נכתב להודיע שהיה בן יג׳ שנה כשנמול ולא עכב אני אל שדי אני
שיש די באלהותי לכל בריה לפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה
ולפטרון וכל מקום שנ׳ שדי במקרא פירושו דיי לפי הענין התהלך
לפני פלח קדמי הדבק בעבודתי והיה תמים אף זו צווי הוא אחר
צווי היה שלם בכל נסיונותי ולפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה
ובדבר זה תהיה תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני
ד״א שאוסיף לך אות אחת על שמך והיית מנין אותיותיך כמנין
אבריך ואתנה בריתי ברית של אהבה וברית הארץ להורישה לך
על ידי מצוה זו ויפול אברהם על פניו ממורא של שכינה שנדבר
עמו שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד כשהיה הדבור עמו כמו
שנ׳ בבלעם נופל וגלוי עינים בברייתא דר׳ אליעזר כי אב המון לשון
נוטריקון ור״ש שהיה בו תחלה שלא היה אב אלא לארם ועתה אב
לכל המון גוים ור״ש לא זזה ממקומה אבל יוד שלשרי לא עמדה
במקומה עד שנתרעמה על השכינה עד שהוסיפה ליהושע ונתתיך
לגוים ישרא׳ ואדום אי יצאו משרה וכבר היה לו ישמעא׳ ולא נצרך
לבשרו והקימותי את בריתי ומהו הברית להיות לך לאלהים
לאחוזת עולם ושם והייתי לכם לאלהים אבל הדר בחוצ לארץ כמי
שאינו אלוה ואתה וו׳ מוסף על ענין ראשון הוא אני הנה בריתי
אתך ואתה הוה זהיר לשמרו ומהו שמירתו זאת בריתי אשר
תשמרו להמול לכם כל זכר ביני וביניכם אותם שלעכשו ובין
זרעך אחריך העתידין להולד המול לכם כמו להמול כמו
שאתה אומר עשות במקום לעשות ונמלתם הנון בו יתירה
ליסוד הנופל לפרקים כמו נון נושא ונון נושך ונמלתם כמו
ונשאתם אבל ימול לשון התפעל יאבל יעשה יליד בית שילדתו
שפחה בביתך מקנת כסף שקנאו משנולד המול ימול יליד ביתך
כאן כפל עליו ולא אמר לשמונה ימים שיש יליד בית נמול לאחר
כאשר מפורש במסכת שבת וערל זכר כאן למדך שהמילה באותו
מקום שהוא נכר בין זכר לנקבה אשר לא ימול משיגיע לכלל
עונשין ונכרתה אבל אביו אינו ענוש כרת עליו אלא עבר על עשה
ונכרתה הולך ערירי ומת קודם זמנו שרי אשתך לא תקרא את

לך לך

שמה שרי דמשמע שרה לי ולא לאחרים כי שרה שמה שתהא
שרה על הכל וברכתי אותה ומה היא הברכה שחזרה לנערותה
שנ׳ היתה לי עדנה וברכתיה בחלב בהנקת שדים כשנצרכה ביום
משתה יצחק שהיו מרננין עליו שהביא אסופי מן השוק ואומרין
בננו הוא והביאה כל אחת בנה עמה ומניקתה לא הביאה והיא
הניקה את כולן הוא שנ׳ הניקה בנים שרה כד׳ ויצחק תרג׳ אונקלו׳
וחדי ויצחוק של שרה תרגם לשון מחוך למדת שאברהם האמין
ושמח ושרה לא האמינה ולגלגה וזהו שהקפיד הקב״ה על שרה ולא
הקפיד על אברהם הלבן מאה שנה יש תמיהות שהן קיימות כמו
הנגלה נגליתי אף זו קיימת וכן אמר בלבו הנעשה חסד זה לאחר
מיה שהקב״ה עושה עמי ואם שרה הבת תשעים שנה היתה כדאי
לילד ואעפ״י שדורות ראשונים היו מולידין בני חמש מאות שנה
בימי אברהם נתמעטו השנים ובא תשות לעולם וצא ולמד מעשרה
דורות שמנח ועד אברהם שמהרו תולדותיהם בני שבעים לו
ישמעאל הלואי שיחיה איני כדאי למתן שכר כזה יחיה לפניך יחיה
ביראתך כמו התהלך לפני פלח קדמי אבל שרה אשתך אבל
אמיתת דברים וכן אבל אשמים אנחנו אבל בן אין לה
וקראת את שמו יצחק על שם הצחוק ועל שם י׳ נסיונות שנתנסה
אברהם וצ׳ שנה שלשרה וח׳ ימים שנמול וק׳ שנה של אברהם את
בריתי אתו ברית המילה שתהא מסורה לזרעו וקראת את שמו
יצחק והקימותי את בריתי אתו למה נאמ׳ והלא כבר נאמ׳ ואתה
את בריתי תשמור אתה וזרעך אלא לפי שנ׳ והקימותי את בריתי ביני
ובינך ובין זרעך אחריך יכול בני ישמעאל ובני קטורה בכלל קיום
לכך נאמ׳ והקימותי את בריתי אתו ולא עם האחרים ולישמעאל
שמעתיך אמ׳ ר׳ אבא בר כהנא כאן בן הגבירה למד מבן האמה
הנה ברכתי אותו והפרתי אותו והרבתי אותו כל זה לישמעאל קל
וחומר ואת בריתי אקים את יצחק שנים עשר נשיאים כעננים יכלו
כמו נשיאים ורוח מעל אברהם לשון נקיה כלפי המקום ולמדנו
שהצדיקים מרכבתו של מקום בעצם היום הזה בו ביום שנצטוה
ביום ולא בלילה ולא בוש מן הלצנים ושלא יהיו אוהביו ובני דורו
אומרי׳ אלו ראינוהו לא הנחנוהו לימול וימ׳ל לשון ויפעל בהמולו
בהפעלו כמו בהבראם בשר ערלתו באברהם לא נאמ׳ את לפי שלא
חסר אלא חתוך הבשר שכבר נתמעך על ידי תשמיש אבל ישמעאל

18

שהיה ילד הווקק להתוך הערלה ולפרוע המילה לכך נאמ׳ בו את
בראשית רבה בעצם היום הזה שמלאו לאברהם צ״ט שנה ולישמעא׳
שלשה עשר שנה נמול אברהם וישמעא׳ בנו
חסלת פרש׳ לך לך

וירא אליו ה׳

לבקר את החולה אמ׳ ר׳ חמא
בר׳ חנינא יום שלישי למילתו
היה ובא הקב״ה ושאל לו לבקרו מכן שהקב״ה מבקר חולים באלוני
ממרא הוא שנתן לו עצה למול לפי׳ נגלה עליו בפלטין שלו בחלקו
יושב ישב כתיב בקש לעמוד אמ׳ לו הקב״ה שב אתה סימן לבניך
שיושבין בעדת הדיינין ואני נצב עליהם שנ׳ אלהים נצב בעדת א׳
פתח האהל לראות אם יש עובר ושב להכניס בביתו כחום היום
הוציא הקב״ה חמה מנרתקה שלא להטריחו באורחים ולפי שראהו
שהיה מיצר שלא היו אורחין נכנסין לביתו הביא מלאכים עליו
בדמות אנשים והנה שלשה אנשים אחד לבשר את שרה ואחד
לרפאת את אברהם ואחד להפוך את סדום שאין מלאך אחד
עושה שתי שליחויות תדע שבכל הפרשה הוא מזכירן בלשון רבים
ויאמרו אליו ויאכלו ויבאו ובבשורה כתי׳ שוב אשוב אליך ובהפכת
סדום כתיב כי לא אוכל לעשות דבר לבלתי הפכי ורפאל שרפא את
אברהם הלך משם להציל את לוט הוא שנ׳ ויהי כהוציאם אותם
החוצה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה מציל נצבים
עליו לפניו אבל הוא לשון נקיה כלפי המלאכים וירא וירץ
לקראתם מהו וירא וירא שתי פעמים הראשון במשמעו והשני
לשון הבנה נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים
להטריחו וקדם הוא ורץ כנגדן בבא מציעא כתיב נצבים עליו וכתי׳
וירץ לקראתם כד חזיוה דהוה שרי ואסר פרשו ממנו מיד וירץ
לקראתם ויאמר ארני אם נא מצאתי רבותי אם נא מצאתי חן
בעיניך לגדול שבהם אמר תחלה קרא את כולם ארונים ואח׳ אמר
לגדול שבהם אל נא תעבור וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חבריו עמו
ובלשון הזה חול הוא וכן מנהג בני אדם שמהלכין בדרך כשאדם
מזמן אותם לסעודה אינו מזמן אלא הראש שבכולם ונמצאו כולם
מזומנים ונראים הדברים שזה השם באה׳ דלת ולא ביוד הא ר״א
קדש הוא והיה אמ׳ למקום שימתין עד שירוץ ויכניס את האורחים
ואעפ״י שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה ודרך

מקראות לדבר כן כמו שפרשנו בלא ידון רוחי באדם לעולם שנבות
אחר ויולד נח ואי אפשר לומר כן אלא שהיתה הגזר׳ קודם ללידה
עשרים שנה ושתי הלשונות בבראשית רבא יוקח נא מעט מים
על ידי שליח אף הקב״ה שלם לבניו על ידי שליח שנ׳ וירם משה את
ידו ויך את הסלע ורחצו רגליכם כסבור ערביים הם שמשתחוין
לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס ע״ז בביתו אבל לוט שלא הקפיד
הקדים לינה לרחיצה שנ׳ ולינו ורחצו רגליכם תחת העץ תחת
האילן וסעדו לבכם בתורה ובנביא׳ ובכתובי׳ מצינו דפיתא מזוניתא
דליבא בתורה וסעדו לבכם בנביאים סעד לבך פת לחם ובכתובי׳
ולחם לבב אנוש יסעד אמ׳ ר׳ אחא וסעדו לבבכם אין כתוב כאן אלא
וסעדו לבכם הרא אמרה שאין יצר הרע שולט במלאכים בר׳ אחר
תעברו אחר כן תלכו כי על כן עברתם כי הדבר הזה אני מבקש
מכם מאחר שעברתם עלי לכבודי על כן כמו על אשר וכן כל כי
על כן שבמקרא כי על כן באו בצל קורתי כי על כן לא נתתיה כי על
כן ידעת חנותנו קמח סולת סולת לעוגות וקמח לעמילן של טבחי׳
לכסות את הקדרה לשאוב את הזוהמא בן בקר רך וטוב שלשה
פרים היו כדי להאכילן שלש לשונות בחרדל אל הנער זה ישמעאל
לחנכו במצות ויקח חמאה וחלב ולחם לא הביא שפירשה נדה
שחזר לה אורח נשים אותו היום ונטמאת העסה חמאה שומן
החלב שקולטין מעל פניו ובן הבקר קמא קמא שתקן אייתי
קמייהו אשר עשה אשר תקן ויאכלו נראו כמו שאכלו מכאן שלא
ישנה אדם מן המנהג כר אזלת בקרתא הלך בנימוסה מלאכים
ירדו בארץ ונראו כאוכלין משה עלה למרום לחם לא אכל ומים
לא שתה ויאמרו אליו נקוד על איו ותניא ר׳ שמעון בן אלעזר אומ׳
כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב ואם הנקודה
רבה על הכתב אתה דורש הנקודה איו אברהם שאף לשרה שאלו
איו אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה
ולאשה על האיש ומדרש יודעין היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן
היתה אלא להודיע שצנועה היא כדי לחבבה על בעלה אמ׳ ר׳ יוסי בר׳
חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה הנה באהל צנועה היא כעת
חיה לשנה הבאה ופסח היה ולפסח הבא נולד יצחק מדלא קרינן
כעת חיה בעת חיה הזאת כעת חיה שתהא חיה לכם שתהיו כולכם חיים
וקיימים בר׳ אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה את חוקבת

בן ותאמר אליו אל ארני איש האלהים אל תכזב בשפחתך המלאכים
שבשרו את שרה אמרו שוב אשוב אליך אמ׳ לה אותן מלאכים היו
שהן חיים וקיימים לעולם אמרו שוב אשוב אליך אבל אני שאני
בשר ודם היום באן ומחר בקבר בין חי בין מת למועד הזה כעת
חיה את חובקת בן שוב אשוב לא בשרו המלאך שישוב אליה אלא
בשליחותו של מקום אמר לו כן כמו ויאמר לה מלאך ה׳ הרבה
ארבה והוא אין בידו להרבות אלא בשליחותו של מקום
והוא אחריו הפתח היה אחר המלאך חדל להיות לשרה בפסק
ממנה דרך נשים אורח נרות בקרבה מסתכלת במיעיה אפשר
קרבים הללו טוענין ולד שרים הללו שצמקו מושכין חלב ערנה
צחצוח בשר ובלשון משנה משיר את השער ומעדן את הבשר ו״א
לשון עדן זמן וסת נרות האף אמנם אלד הגם אמת אלד ואני
זקנתי שנה הכתוב מפני השלום שהרי היא אמרה וארוני זקן
היפלא היתכסה וכי שום דבר מופלא ומופרד ומכוסה ממני
מלעשות כרצוני למועד לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך למועד
הזה בשנה האחרת כי יראה כי צחקת הראשון משמש לשון דהא
שנותן טעם לדבר ותכחש לפי שיראה והשני משמש לשון אלא
ויאמר לא כדברך הוא אלא שצחקת והוא שאמרו רבו׳ ז״ל כי משמש
בארבע לשונות אי דילמא אלא דהא וישקיפו כל השקפה לרעה
חוץ מהשקיפה ממעון קדשך מן השמים שגדול כח מתנות עניים
שהופך מדת רוגז לרחמים לשלחם ללוותם בסבור אורחין הן
המכסה אני בתמיה מה שאני עושה בסדום לא יפה לי לעשות
דבר זה שלא מדעתו אני נתתי לו את הארץ הואת וחמשה כרכים
הללו שלו הם שנ׳ ויהי גבול הכנעני מצידון באכה סדומה ועמורה
וקראתי אותו אברהם אב המון גוים ואשמיד את הבנים ולא אודיע
את האב שהוא אוהבי ואברהם היו יהיה מדרש אגדה זכר צדיק
לברכה כיון שהזכירו ברכו ופשוטו וכי אני מעלים ממנו והרי חביב
לפני להיותו לגוי גדול כי ידעתיו ארי ידעתיניה התרגום מפרש
לשון חבה מודע לאישה מודעתנו וארעך בשם ואמנם עקר לשון
כולם אינו אלא לשון ידיעה שמחבב האדם ומקרבו אצלו ויודעו
ומכירו ולמה ידעתיו למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי
לשמור דרכי ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני שיצוה את בניו ואת
ביתו וגו׳ אין למען נופל על הלשון יצוה לשון הווה הוא כמו בכה

יעשה איוב למען הביא כך הוא מצוה את בניו שמרו דרך ה׳ כדי
שיביא ה׳ על אברהם וגו׳ על בית אברהם לא נאמ׳ אלא על אברהם
לומ׳ לך כל המעמיד בן צדיק כאלו אינו מת ויאמר ה׳ אל אברהם
זעקת סדום ועמורה כי רבה כל רבה שבמקרא הטעם בבית לפי
שהן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת אבל זה טעמו למעלה ברי״ש
לפי שמתורגם גדלה כמו שפרשתי ויהי השמש באה חנה שבת
יבי מיתך ארדה נא ואראה למד לדיינין שלא יפסקו דיני נפשות
אלא בראיה הכל כמו שפרשתי בפרשת דור הפלגה ד״א ארדה נא
לסוף מעשיהם הכצעקתה של מדינה הבאה אלי עשו והן עומדין
במרדן כלה אני עושה בהן לפי הפסיק נקודת הפסק בין עשו לכלה
כדי להפריד תיבה מחברתה ורז״ל פירשו על מעשה ריבה שהושיטה
כך קמח לעני ושרפוה ואם לא יעמדו במרדם ארעה מה אעשה
להם ליפרע מהם ביסורין ולא אכלה אותם וכיוצא בו
מצינו במקום אחר הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך ויפנו
משם ממקום שאברהם ליווהם שם עודנו עומד והלא לא הלך
לעמוד שם לפניו אלא הקב״ה בא אצלו ואמ׳ לו זעקת סדום ועמורה כי
רבה והיה לו לכתוב וה׳ עודנו עומד אלא תיקון סופרים זה ויגש
אברהם מצינו הגשה למלחמה ויגש יואב הגשה לפיוס ויגש אליו
יהודה הגשה לתפלה ויגש אליהו הנביא ולכל אלו נגש אברהם לדבר
קשות ולתפלה האף תספה הגם תספה צדיק ולתרגו׳ שלאונקלוס
שתרגמו לשון רוגז כך פירושו האף ישיאך שתספה צדיק עם רשע
חמשים צדיקים עשרה צדיקים לכל כרך וכרך חמשה מקומות
הם עם צוער חלילה לך ואם תאמר לא יצילו את הרשעים חלילה
לך להמית הצדיקים חולין הוא לך יאמרו כך אומנותך שוטף
הכל צדיקים ורשעים כך עשית לדור הפלגה ולדור המבול כדבר
הזה לא היא המרה חלילה לך לעולם הבא השופט כל הארץ
נקוד בחטף פתח הא׳ דהשופט שהוא לשון תמה וכי מי שהוא שופט
כל הארץ לא יעשה משפט אמת התשחית בחמשה הלא תשעה
הם לכל כרך וכרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עם כולן אולי
ימצאון ארבעים וימלטו ארבעה כרכים וכן שלשים יצילו שלשה
מהן או עשרים יצילו שנים מהן או עשרה יצילו אחד מהן הואלתי
רציתי כמו ויואל משה אולי ימצאון שם עשרה ועל הפחות לא
בקש שהרי דור המבול שמונה היו נח ושלשת בניו ונשיהם ולא

הצילו על רוזן ועל תשעה על ידי צירוף ככר בקש ולא מצא וילך
ה׳ כיון שנשתתק הסניגור הלך הרחמן ואברהם שב למקומו
נסתלק הדיין נסתלק הסניגור והקטיגור מקטרג לפי׳ ויבאו המלאכי׳
סדומה בערב להשחיתה שני המלאכים כי השלישי בא לבשר את
שרה וכיון שעשה שליחותו נסתלק לו המלאכים ולהלן קראן
אנשים בשהיתה שכינה עמהם קראם אנשים ד״א אצל אברהם
שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו קראן אנשים ואצל לוט
קראן מלאכים בערב וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום
אא מלאכים שלרחמים היו וממתינין שמא יוכל אברהם ללמד
עליהם זכות ולוט יושב ישב כתי׳ אותו היום מנוהו שופט על
השופטים וירא לוט מבית אברהם למד לחזר על האורחים הנה
נא אדוני הנה נא אתם ארונים לי אחר שעברתם עלי ד״א הנה נא
צריכין אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו בכם וזו היא
עצה נבונה סורו נא אל בית עבדכם עקמו נא את הדרך אל ביתי
דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסין שם לכך נאמ׳ סורו כד׳
ויאמרו לא לאברהם אמרו כן תעשה כאשר דברת וללוט אמרו כי
ברחוב נלין מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול כי׳ ברחוב
נלין הרי כי משמש בלשון אלא שאמרו לא נסור אל ביתך אלא
ברחובה של עיר נלין ויסורו אליו עקמו את הדרך לצד ביתו
ומצות אפה פסח היה טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום טרם
ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים כי היו שואלים ללוט מה
טיבן ומעשיהם והוא אומר להם רובן רשעים עודן שואלין בהן
ואנשי העיר אנשי סדום נסבו על הבית על שהיו רשעים גמורים
נקראין אנשי סדום כדכתיב ואנשי סדום רעים וחטאים כל העם
מקצה מקצה העיר ועד קצה העיר ואין מוחה בידם שאפילו צדיק
אחד אין בהם ונדעה אותם במשכב זכור כמו אשר לא ידעו איש
כי׳ על כן באו׳ הטובה הזאת תעשו לבכורי על אשר באו בצל קורתי
תרגו׳ שלקורה שריתא גש׳ הלאה כשאמ׳ להם על חבנות אמרו
גש הלאה לשון נחת ועל שאתה מליץ על האורחין אמרו לו איך
מלאך לכך ור׳ יוסה בר׳ שמעון אומ׳ הלא גש הלאה אינו אא לשון
דחייה ודחיפה כמו קרב אליך אל תגע בי וכמו ואת האש זרה הלא׳
וכמו והגלתי אתכם מהלאה לדמשק שאף כאן לוט היה מתחבט
לפניהם על האכסנאים והם אומרים לו קרב אליך אל תפגע בנו

שאם אתה אומ׳ קרב אלינו ושמע דברינו הוא מה צורך לדבר זה
והלא לוט קרוב אליהם עומד כמו שמצי׳ ויצא אליהם לוט הפתחה
אלא על כרחך לשון הרחקה הוא כלומר לך מעמנו והורה המורה
לדבריו האחד בא לגור אדם נכרי אתה יחידי בינינו שבאת לגור
וישפוט שפוט נעשית מוכיח אותנו הדלת הסובבת לנעול ולפתוח
הפתחה הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין סנורים מכת עורון
מקטון ועד גדול הקטנים התחילו בעבירה שנ׳ מנער ועד זקן לפי
התחילה הפורענות מהם עוד מי לך פה פשוטו של מקרא מי
משלך בעיר הזאת עוד חוץ מאשתך ובנותיך שבבית חתן ובניך
ובנותיך אם יש לך בנים או בנות או חתן הוצא מן המקום בניך
בני בנותיך הנשואות ומדרש אגדה עוד מאחר שעושים נבלה זו מי
לך פתחון פה ללמד עליהם סניגוריא שכל הלילה היה מליץ להן
טובות קרי עוד מי לך פה חתניו שתי בנות נשואות היו לו בעיר
לוקחי בנותיו לקוחי בנותיו אין כתי׳ כאן אלא לוקחי בנותיו שאותן
שבבית ארוסות היו ויאיצו ודחקו מיהרוהו הנמצאות המזומנות
לך בבית להצילם ויש מדרש אגדה אך זה ישובו של מקרא תספה
תהיה כלה עד תום כל הדור תרגום עד דסף ויתמהמה כדי להציל
ממונו ויחזיקו אחד מהן היה שליח להצילו וחברו להפוך את
סדום ולכך נאמר ויאמר המלט על נפשך דייך שתציל את עצמך
אל תחוס על ממונך אל תביט אחריך אתה הרשעת עמהם ובזכות
אברהם אתה נצל ואינך כדי לראות בפורענותן בכל הככר ככר
הירדן ההרה המלט אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר שנ׳ ויעתק
משם ההרה ועד עכשו היה יושב שם שנ׳ אל המקום אשר היה שם
אהלה בתחלה ואעפ׳ שכתוב ויאהל אברם וגומ׳ אהלים הרבה היו
לו ונמשכו עד חברון המלט לשון השמטה וכן כל מליטה ומליטה
שבמקרא וכמו והמליטה זכר שנשמט העובר מן הרחם כצפור
נמלטה ולא יכלו מלט משא להשמיט משא הרעי שבנקביהם אל
נא אדוני ר״זל אמרו שהוא קדש מי שיש בידו להמית ולהחיות שנ׳
כן להחיות את נפשי ותרגום בבעו כען רבוני אל נא תאמרו לי
להמלט ההרה נא לשון בקשה פן תדבקני כשהייתי אצל אנשי
סדום היה הקב״ה רואה מעשי ומעשה בני עירי והייתי נראה צדיק
וכדאי להנצל וכשאבא אצל הצדיק אני כרשע וכן אמרה הצרפית
לאליהו כי באת אלי להזכיר את עוני עד שלא באת אלי היה הקב״ה

21

רואה מעשי ומעשה בני עירי והייתי צדקת בינֵיהם משבאת אלי לפי
מעשיך אני רשעה קרוֹבה והיא מִצְעָר עונותיה מועטין ר״א והיא
מִצער קטנה היא ודיוריה מועטין ואיני מבקש ממך דבר גדול
להציל לי עיר קטנה בשבילי קרוֹבה ישיבתה קרובה ולא נתמלאת
סאתה עדין כי מדור הפלגה נתישבו המקומות והיא היתה בשנת
מות פלג ומשם עד כאן נ״ב שנה פלג חי אחרי הולידו את רעו ר״ט
שנה מהן כלו ל״ב שנה כשנולד שרוג ומשרוג עד נחור ל׳ הרי ס״ב
ומנחור עד שנולד תרח כ״ט הרי צ״א ומשם עד שנולד אברהם ע׳
הרי קס״א תן עליהם מ״ח הרי ר״ט אותה שנה שנת הפלגה היתה
וכשנחרבה סדום היה אברהם בן צ״ט שנה הרי מדור הפלגה עד
כאן נ״ב שנה וצוער איחרה ישיבת שנה אחר ישיבת סדום וחברותיה
שנ׳ אמלטה נא שמה נא בגימטריא נ״א שנה הלא מִצער היא הלא
עונותיה מצוערין ומועטין ויכול אתה להניחה ותחי נפשי בה וזהו
מדרשו ופשוטו והלא עיר קטנה היא ואנשים בה מעט אין לך
להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה גם לדבר הז״ה לא דייך שאתה
ניצול אלא אף כל העיר אציל בגללך הפכי הופך אני כמו עד באי
אליך וכן אחרי דואי כי מדי דברי בו כ״י לא אוכל לעשות דבר וזה
עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר
בעצמן לא זזו משם עד שהוזקקו לומר שאין הדבר ברשותם כי לא
אוכל לשון יחיד מכאן אתה אומר שהאחד היה הופך את סדום
והאחד היה מציל את לוט שאין שני מלאכים נשלחין לדבר אחד
על כן קרא שם העיר צוֹעַר על שם והיא מִצער וה׳ המטיר
כל מקום שנ׳ וה׳ הוא ובית דינו המטיר על סדום מעלות השחר
כמו שנ׳ וכמו השחר עלה שעה שהלבנה עומדת ברקיע וגם החמה
לפי שהיו עוברין מהן לחמה ומהן ללבנה אמ׳ הקב״ה אם אפרע
מהם ביום יהיו עובדי הלבנה אומרי׳ אלו היתה לבנה מושלת היתה
עומדת עלינו ואם בלילה היו עובדי החמה אומרי׳ אלו היתה החמה
מתקימת עלינו גפרית ואש בתחלה מטר ולבסוף נעשה גפרית
ואש מאת ה׳ מן השמים ולא כת׳ מאתו דרך מקראות לדבר כן
נשי למך ולא אמ׳ נשי כשם המלך ולא אמ׳ בשמי וכן דוד אמ׳ קחו
עמכם מעבדי אדוניכם ולא אמ׳ מעבדי אף כאן מאת ה׳ ולא כתב
מאתו מן השמים הוא שאמ׳ הכתו׳ כי בם ידין עמים כשבא ליסר
את הבריות מביא עליהם דין מן השמים כמו שעשה לסדום וכמו

שהוריד מן הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויהפוך את הערים
ארבעתן היו יושבות בסלע אחת הפכן מלמעלה למטה שנ בחלמיש
שלח ידו הפך משרש הרים ותבט אשתו מאחריו מאחריו של לוט
ותהי נציב מלח במלח חטאת ובמלח לקתה אמר לה תני מלח
לאורחין אמרה לו אף המנהג הזה אתה בא להנהיג במקום הזה
קיטור תימור העשן כבשן חפירה ששורפין שם את האבנים
לסיד וכן כל כבשן שבתורה ויזכור אלהים אברהם ומה היא זכירתו
שלאברהם על לוט נזכר שהיה יודע ששרה אשתו שלאברהם ושמע
שאמ במצרים אחותי היא ולא גלה הדבר כי חס עליו לפי חס הקבה
עליו כי ירא לשבת בצוער לפי שהיתה קרובה אצלן אבינו זקן ואם
לא עכשיו אימתי שמא ימות או יפסוק מלידה ואיש אין בארץ
סבורות היו שכלה העולם כדור המבול ותשקנה את אביהן יין בר
יין נזדמן להם במערה להוציא מהן שתי אומות ותשכב את אביה
וב צעירה כתיב ותשכב עמו צעירה לפי שלא פתחה תחלה בזנות אא
אחותה למדתה לפי חסך עליה הכתוב ולא פירש גנותה בבירה
שפתחה בזנות פרסמה הכתוב במפור ובקומה ובקומה של בבירה
נקוד לומר הוא כאו לא נכתב שבקומה ידע ואעפי כן לא נשמר
מלשתות בליל שני יין אמר רב נחמן בר חנן כל מי שהוא לחוש
אחר בולמוס של עריות סוף מאכילין אותו מבשרו בר ותהרין
אעפי שאין אשה מתעברת מביאה ראשונה אא שלטו בעצמן והוציאו
ערותן ועברו מביאה ראשונה מואב מאב כתי זו שלא היתה צנועה
פרשה שמאביה הוא אבל צעירה קראתו בן עמי בלשון נקיה וקבלו
שכר בימי משה שנ בבני עמון אל תתגר בם מלחמה כלל ובמואב
לא הוזהרו שלא לצערם אא שלא להלחם בם אבל לצערם הותר
ויסע משם אברהם כשראה שחרבו הכרכים וגם פסקו העוברים
נסע לו משם רא להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו
אל שרה אשתו על שרה כיוצא בו אל חלקה ארון האלהים על הלקח
ויאמר אברהם כאן לא נטל רשות אא על כרחה שלא בטובתה לפי
שכבר לוקחה לבית פרעה לא קרב אליה המלאך מנעו כמו שנ
על כן לא נתתיך לנגוע אליה אמר ר איבו משל לגבור שהיה רכוב
על סוס והסוס רץ תחתיו והיה תינוק מושלך בדרך ומשך הסוס
ולא הזיק לתינוק למי הכל משבחין לא לרוכב הוי אומר על כן לא
נתתיך בבראשית רבא הגוי גם צדיק תהרוג שמא כך דרכך לאבד

22

אומות העולם בחנם ובן עשית לדור המבול אומר אני שאף הם
הרגתם בלא דבר כשם שאתה אומר להרגני ובן הוא לשון המקרא
הגוי אף אם הוא צדיק אתה הורגו והוא גם היא אמרה אף
שפחותיה וחמרין וגמלין שלה את כולם שאלתי ואמרו לי אחיה
הוא בתום לבבי שלא דמיתי לחטא ובנקיון כפי נקי אני מן החטא
שלא נגעתי בה בתום לבבך אבל נקיון כפים אין כאן שלא ממך
היה שלא נגעת בה אלא אני חשכתי אותך לא נתתיך לא נתתי לך
בח וכן לא נתנו אלהים להרע עמדי ולא נתנו אביה לבא לא נתן לו
מקום השב את אשת האיש ולא תחשוב שתתגנה בעיניו ולא יקבלה
או ישנאך ולא יתפלל עליך כי נביא הוא ויודע שלא נגעת בה
ויתפלל בעדך וחיה מעשים אשר לא יעשו מכה שלא הורגלה
לבא על בריה באה לנו על ידך עצירת של נקבים של זרע ושלרעי
ושלחוטם ושלאזנים רק אין יראת אלהים אכסנאי שבא לעיר על
עסקי אכילה ושתיה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו
אשתך היא או אחותך היא אחותי בת אבי היא ובת אב מותרת
לבן נח אם אינה אחותו מן האם שאין אבות לבני נח וכדי לאמת
דבריו השיבם כן ואם תאמר בת אחיו היתה בני בנים הרי הן כבנים
והרי היא כבתו של תרח וכן הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו
אך לא בת אמי הרן מאם אחרת היה ויהי כאשר התעו אותי
כשהוציאני הקב״ה מבית אבי משוטט ממקום למקום וידעתי שאעמוד
במקום רשעים ואומר לה זה חסדך כאשר התעו שהוא לשון רבים
אל תתמה כי בהרבה מקומות לשון אלהות לשון רבים וכן לשון
מרות כמו אשר הלכו אלהים אלהים קדשים וכן כל אלהים לשון רבים
וכן ויקח אדני יוסף אדני הארץ ואדוני הארונים וכן אם בעליו עמו
ואם תאמר מהו לשון התעו כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי
תועה ותלך ותתע תעיתי כשה אובד יתעו לבלי אוכל יצאו ויתעו
לבקש אכלם אמרי לי עלי וכמו וישאלו אנשי המקום לאשתו
על אשתו אין כתוב כאן אלא לאשתו וכן ואמר פרעה לבני ישראל וכן
יאמרו לי אשה הרגתהו ויתן לאברהם כדי לפייסו להתפלל עליו
הנה ארצי לפניך אבל פרעה אמר קח ולך לפי שנתיירא שהמצרים
שטופי זמה הן ולשרה אמר אמר אבימלך לכבודה כדי לפייסה הנה
עשיתי לך את כל הכבוד הזה נתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי
הוא הנה הממון הזה לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל ונוכחת

יבסת עיניהם של כל אשר אתך ונוכחת שלא יקילוך בעיניהם שאי
חשיבותיך ריקנית יש להן לומר לאחר שנתעלל בה החזירה עכשו
שהוצרכתי לבזבו ממון ולפייס יודעין הכל שעל כרחי השיבותי ועי' נס
את כל ונוכחת ועם כל באי עולם יהא לך פתחון פה להתוכח עמהם
ולהראות דברים הנכרים הללו ולשון תוכחה בכל מקום פרובארי
בלע בירור דברים ואונקלוס תרגם בפנים אחרים ולשון המקרא
כך הוא נופל על התרגום הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים
שלי ששלטו בך ובכל אשר אתך על כן תרגם וחזית יתיך וית כל
דעמיך ועל כל מה דאמרת איתוכחת כלומר התוכחי והזהרי מכאן
ואילך שלא תאמרי עוד כדברים הללו שאמרת אחי הוא והוא לשון
תוכחה וילדו כתרגומו ואתרווחו נתפתחו נקביהם להוציא מה
שצריך להן להוציא והיא לידה שלהן בער כל רחם כנגד כל
פתחיהן על דבר שרה על פי דבורה וה' פקד את שרה סמך
פרשה זו לכאן ללמד שכל המבקש רחמים על חברו והוא צריך
לאותו דבר הוא נענה תחלה שנ' ויתפלל אברהם וגו' פקד את שרה
שפקד כבר קודם שרפא את אבימלך פקד בהריון ויעש ה' לשרה
כאשר דבר ללידה והיכן היא אמירה והיכן הוא דבור אמירה
ויאמר אלהים אבל שרה אשתך יולדת לך בן דבור היה דבר ה' אל
אברם במחזה לאמר בברית בין הבתרים נאמר לו לא יירשך זה
והביא היורש משרה ויעש ה' לשרה כאשר דבר לאברהם למועד
אשר דבר אתו אלהים דמליל יתיה ה' את המועד דבר וקבע כשאמ'
לו למועד אשוב אליך סרט לו סריטה בכותל כשתגיע חמה לשריטה
זו לשנה הבאה תלד כל השומע יצחק לי' ישמח עלי' ומדר' אגדה
הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חולים נתרפאו בו ביום הרבה תפלו'
נענו עמה לכך הרבה צחוק בעולם מי מלל לאברהם לשון שבח
וחשיבות ראו מי הוא וכמה הוא גדול ששומר אבטחתו שמבטיח
ועושה מלל שנה הכתוב ולא אמר דבר אלא מלל בגימטריא מאה
לסוף מאה שלאברהם הניקה בנים שרה ותהר ותלד שרה לאברהם
אחר שלא גנבה לו זרע ממקום בן לזקניו מלמד שהיו זיו איקוני שלו
דומין לו למועד אשר דבר אתו אלהים ר' יודן ור' חמא ר' יודן אמר
לתשעה חדשים נולד שלא יהו אומרין גרוף הוא מביתו של אבימלך
ר' חמא אמר לשבעה שהן מקוטעין בר' הניקה בנים שרה ביום
המשתה הביאו שרות בניהן עמהן והניקה אותם שהיו אומרי' לא

ילדה שרה אל אסופי הוא מן השוק ויגמל לסוף כ״ד חדש משתה
גדול שהיו שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך מצחק לשון ע״ז
לשון גלוי עריות לשון שפיכות דמים ע״ז ויקומו לצחק גלוי עריות
מן אשת פוטיפר לצחק בי שפיכות דמים מיואב יקומו הנערים
וישחקו לפננו שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור
נוטל פי שנים ויוצאין לשדה ויורה בו חצים כמה דאת אמרת
במתלהלה היורה זיקים חצים ומות ואמר הלא מצחק אני עם בני
עם יצח׳ כיון שהוא בני אפי׳ אינו הגו׳ כיצחק או הגון כיצחק אפי׳ אינו
בני אין זה כדא׳ לירש עמו קל וחומ׳ עם בני עם יצחק ששתיהן
בו על אודות בנו שיצא לתרבות רעה ופשוטו של מקרא על שאומ׳
לו לשלחו שמע בקולה למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות
לחם וחמת מים ולא כסף וזהב לפי שהיה שונאו על שיצא לתרבו׳
רעה ואת הילד את הילד שם על שכמה שהכניסה בו שרה עין
הרע ואחזתו חמה ולא יכול להלך ברגליו ויכלו המים לפי שדרך
חולים לשתות הרבה מנגד מרחוק כמטחוי קשת כשתי טיחות
והוא לשון יריית חץ ולשון המשנה שהטיח באשתו תחת התאנה על
שם שזורע יורה כחץ ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת
משפט הוא להכניס הו״ו כאן כמו בחגוי הסלע מגורת והיתה ארמת
יהודה למצרים לחגא ומגז יהוגו וינוע כשכור ובמו קצוי ארץ מגו
קצה הארץ ותשב מנגד כיון שקרב למות הוסיפה להתרחק את
קול הנער מכאן שיפה תפלת החולה לעצמו מתפלת אחרים עליו
והיא קודמת לו להנצל באשר הוא שם לפי מעשיו שהוא שם עכשו
הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת
מקטרגין ואומרי׳ רבונו של עולם מי שהוא עתיד להמית את בניך
בצמא אתה מעלה לו את הבאר אמ׳ להן מהו עכשו רשע או צדיק
אמרו לו צדיק אמ׳ להן לפי מעשיו של עכשו אדיננו וזהו באשר הוא
שם והיכן המית את ישראל בצמא כשהגלם נבוכד נצר דכתיב משא
בערב כמו שמפורש בישעיה לקראת צמא התיו מים כשהיו מוליכין
אותן אצל ערבים היו ישראל אומרי׳ לשבאים בבקשה מכם הוליכונו
אצל בני דודנו בני ישמעאל וירחמו עלינו שנ׳ ארחות דדנים ואלו
יוצאין לקראתן ומביאין להן דגים מלוחי׳ ונארות נפוחין כסבורי׳ ישראל
שהן מלאי׳ מים כשמכניסו בפיו ופותחו היה הרוח נכנ׳ בגופו ומת כ״ד
רובה קשת מתלמד בקשת רובה על כל חמורים כ״ד רובה קשת

יורה חצים בקשת קשת על שם האומנות כמו חמר גמל צייד לפי
השין מודגשת שהיה יושב במדבר ומלסטס את הבריות שנׄ ידו בכל
מארץ מצרים ממקום גדוליה שנׄ ולה שפחה מצרית היינו דאמרי
אינשי זרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי ויהי אחר הדברים האלה
ויאמר אבימלך לפי שראה אבימלך שנתקיימה אבטחתו שלהבהׄ
שנׄ ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה למועד הזה ומהו
הברית זו ברית הארץ דכתיב ביום ההוא כרת הׄ את אברם ברית
לאמר לזרעך נתתי את הארץ וגוׄ אמר לו אלהים עמך בכל אשר
אתה עושה שבן מאה שנת ילדת ושרה בת תשעים וילדה הׄ עמך
לפי שראו שיצא משכונת סדום לשלום ועם המלכים נלחם ונפלו
בידו ואשתו נפקדה לזקונים ולנינׄי ולנכדי עד כאן רחמי האב על
הבן ועתה השבעה לי כחסד אשר עשיתי עמך בהיותי יושב הארץ
ואתה היית גר ואמרתי לך הנה ארצי לפניך כן תעשה גם אתה
עמדי כשתירש את הארץ ואני אהיה גר שמובטח כשם שנתקיימה
אבטחתו שאמר למועד הזה כן יתקיימו דבריו שאמר לזרעך נתתי
את הארץ הזאת ויאמר אברהם אנכי אשבע והוכיח אברהם את
אבימלך כל אהבה שאין בה תוכחה אינה אהבה וכל שלום שאין
עמו תוכחה אינו שלום אמׄ לו אנכי אשבע אבל מה שאמרת כחסד
אשר עשיתי עמך אין כאן חסד שהרי כשהייתי גר בארץ גזלו עבדיך
את באר המים תהיה לי לעדה לשון עדות שלנקבה כמו ועדה
המצבה כי חפרתי את הבאר הזאת מריבין היו עליה עבדי אבימלך
ואומרי׳ אנו חפרנוהו אמרו ביניהן כל מי שיתראה על הבאר ויעלו
המים לקראתו שלו הוא ועלו לקראת אברהם ויטע אשל רב ושמואׄ
חד אמר פרדס להביא ממנו פרות לאורחין בסעודה וחד אמר
פונדק לאכסניא ובו כל מיני מאכל ומצינו לשון נטיעה באהלים שנׄ
ויטע אהלי אפדנו ויקרא שם על ידי אותו אשל הקרא שמו שלהבהׄ
אלוה על כל העולם לאחר שאוכלין ושותין אומר להם ברכו למי
שאכלתם משלו והם היו מברכין לאברהם והוא אומׄ להם סבורים
אתם שמשלי אכלתם משלמי שאמׄ והיה העולם אכלתם ימים רבים
מרובין על ימי חברון כי בחברון עשה כׄהׄ שנה וכאן עשה כוׄ בסוׄ עול
כיצד בן עׄהׄ שנה היה בצאתו מחרן אותה שנה ויבא וישׄ באלוני ממרׄ
שלא מצינו שנתיישב קודם לכן אלא הלוך ונסוע ובמצרים לא עשה
אלא גׄ חדשים שהרי שלחו מלך מצרים מיד וילך למסעיו עד ויבא

24

וישב באלוני ממרא אשר בחברון עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם
אברהם מפני בשתו של לוט ובא לארץ פלשתים ובן צ֯ט֯ שנה היה
שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים הרי כ֯ה֯ שנה וכאן כתב
ימים רבים מרובין על הראשונים ולא בא הכתו׳ לסתום ﭏ לפרש
ואם היו מרובין עליהן ב֯ שנים או יותר היה מפרשן ועל כרחך
אין יתירים יותר משנה הרי כ֯ו֯ שנה מיד יצא משם וחזר לחברו׳
ואותה שנה קדמ֯ה֯ לפני עקדתו של יצחק י֯ב֯ שנה אחר הדברים
האלה יש מר֯ז֯ל אומ׳ אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומ׳ מכל
סעודה שעשה אברהם לא היה לו להקריב פר אחד או איל אחר אמ׳
לו כלום עשה ﭏ בשביל בנו אפי׳ הייתי אומ׳ לו זבחהו לפני לא היה
מעכב ויש מהן אומ׳ אחר דבריו שלישמעא׳ שהיה מתפאר על יצחק
שמ֯ל בן י֯ג֯ שנה ולא מיחה אמר לו ובאבר אחד אתה מיראני אלו
אמ׳ לך הב֯ה֯ קרב עצמך לפני אתה זובח אמ׳ לו חס ושלום אמר לו
יצחק מיד אני זובח לפניו ויאמר הנ֯נ֯י כך היא ענייתן של צדיקים
לשון ענוה ולשון זמון קח נא אין נא ﭏ לשון בקשה אמר לו
בבקשה ממך עמוד לי בזו שלא יאמרו הראשונות לא היו בהן ממש
את בנך אמר לו שני בנים יש לי את יחידך אמר לו זה יחיד
לאמו וזה יחיד לאמו אשר אהבת אמר את שניהם אני אוהב אמ׳
לו את יצחק וכל כך למ׳ כדי שלא תטרף דעתו וכדי לחבב את המצו׳
וליתן לו שכר על כל דבור ודבור ארץ המוריה היא ירושלם וכן
קורא אותה בדברי הימים לבנות בית לה׳ בהר המוריה ורבותי׳ ז֯ל
פירשוהו על שם שמשם יצא הוראה לכל ישרא׳ ואנקלוס תרגם על
שם עבודת הקטרת שיש בו מור ושאר סמים והעלהו שם לא פיר׳
שחטהו לפי שלא היה ברעתו שישחטהו אלא שיעלהו בהר על מנת
לעשותו עולה ומשהעלהו אמ׳ לו הורידהו על אחד ההרים כך הב֯ה֯
מתחה את הצדיקי׳ ואח֯כ֯ מגלה להם טעמו שלדבר לקבל שכר על כל
דבור ודבור לך לך מארצך וגו׳ ואח֯כ֯ אל הארץ אשר אראך וכן
ביונה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך וישכם נזדרז למצוה
ויחבוש הוא בעצמו ולא צוה לאח׳ מעבדיו שאהבה מקלקלת השורה
את שני נעריו איעזר וישמעא׳ שאין אדם חשוב רשאי לצאת בלא
שני נערים עמו שאם יתרחק האחד לנקביו יהא השני עמו ויבקע
ויצלח כמו ויצלחו את הירדן לשון בוקע ביום השלישי למה אחר
שלא להראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף

דעתו עליו ואלו היה לו שהות להמלך לא היה עושה וירא את המקום
ראה ענן קשור על ראש ההר   עד כה׳ כלומר דרך מועט למקום
אשר לפנינו ומדרש אגדה אראה היכן הוא מה שאמר לי כה יהיה
זרעך ונשובה נתנבא שישובו שניהם מאכלת סכין על שם שאוכלת
בשר כמה דאת אמ׳ וחרבי תאכל בשר ושמכשר׳ בשר לאכילת אדם
ד״א זו נקראת על שם שישראל אוכלים מתן שכרה   וילכו שניהם
יחדו   אברהם שהוא יודע שהוא הולך לשחוט את בנו היה הולך
ברצון ובשמחה כיצחק שלא היה יודע כלום   יראה לו השה   יבחר
לו השה ואם אין שה לעולה   בני ואעפ׳ שהבין יצחק שהוא הולך
להשחט וילכו שניהם יחדו בלב שלם   ויעקוד ידים ורגלים שלו
הידים והרגלים היא עקידה   מלשון עקודים שהיו קרסוליהם
לבנים מקום שעוקדין אותן בו היה נכר
אברהם אברהם לשון חבה הוא שכפל שמו   אל תשלח ידך לשחו׳
אמ׳ לו וכי לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו דם   אמ׳
לו אל תעש לו מאומה   כי עתה ידעתי   מעתה ידעתיך בעולם יש
לי מה אשיב למדת הדין   ולאומות התמהין מה היא חבתי עליך
מעתה יש לי פתחון פה עכשו שרואין כי ירא אלהי׳ אתה   אמ׳ ר׳ אבא
אמ׳ אברהם לפני הקב״ה אף אני אשפוך לפניך שיחותי אתמול אמרת
לי כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשו אתה
אומר לי אל תשלח ידך   אמר לו הקב״ה לא אחלל בריתי ומוצא
שפתי לא אשנה כשאמרתי לך   כי ביצחק יקרא לך זרע לא אחלל
בריתי ואת בריתי אקים את יצחק   כשאמרתי לך קח נא ומוצא
שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו אסיקתיה אחתיה
וירא והנה איל מהיכן היה אותו איל אלא מוכן היה אותו איל מששׁ
ימי בראשית אחר   אחרי שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו
שהוא נאחז   וזהו שמתורגם וזקף אברהם ית עינוהי בתר אלין
בסבך אילן   בקרניו   שהיה רץ אברהם אחריו וסבכו המלאך
וערבבו באילנות כדי שיקחנו אברהם משם   תחת בנו   מאחר שכת׳
ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום   ומה הוא תחת בנו על כל
עבודה שהיה עושה ממנו היה מתפלל   יהי רצון שתהא עבודה זו
כאלו עשויה בבני   כאלו בני שחוט   כאלו דמו זרוק   כאלו בני מופשט כאלו
בני מוקטר ועשוי דשן   כי ברך אברכך   אחת לאב ואחת לבן
ויקרא אברם שם המקום ההוא ה׳ יראה   לפי פשוטו ותרגו׳ ה׳ יבחר

ויראה לו המקום הזה להשרות שכינתו ולהקריב שם קרבנות
אשר יאמר היום שיאמרו הדורות הבאים עליו בהר ה׳ יראה הקב״ה
לעמו היום הימים העתידין כמו עד היום הזה שבכל המקרא שכל
הדורות הבאים הקוראים את המקרא אומרין על יום שעומדין בו
היום הזה ומדרש אגדה ה׳ יראה לו עקדה זו לסלוח לישראל בכל
שנה ושנה ולהגין עליהן מן הפורענות שיאמ׳ להם היום הזה בכל
הדורות הבאים בהר ה׳ יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה
אחר הדברים האלה ויוגד להודיע חבת הצדיקים שייחס הכתו׳ כל
אלה בעד יחוס רבקה ד״א ויוגד בהר המוריה היה אברהם אומר או
היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים היה לו להשיאו אשה
מבנות ענר אשכול וממרא ובשרו המקום שנולדה רבקה בת זוגו
וזהו אחר הדברים האלה הרהורי דברים שהיו על העקדה גם היא
השוו משפחותיה למשפחות אבינו אברהם מה אברהם יצאו ממנו
שבטים שיצאו מיעקב שמונה בני גבירות וארבעה בני שפחות אף
אלו ח׳ בני גבירות וד׳ בני פילגש ובתוא ילד את מלכה שמונה אלה
ילדה מלכה לנחור אחי אברהם כל היחוסין האו לא באו אא בשביל
פסוק זה ובתוא ילד את מלכה אמ׳ ר׳ יצחק כולן לשון מרות חן טבח
טבחון גחם גחמון תחש תחשון מעכה מעכון בראשית רבה
חסלת פרש׳ וירא

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע
שנים לכך נכת׳ שנה בכל כלל
וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת מאה כבת עשרים לחטא
מה בת עשרים לא חטאת שהרי אינה בת עונשין אף בת מאה בלא
חטא ובת עשרים כבת שבע לנוי שני חיי שרה כולן שוין לטובה
בקרית ארבע על שם ד׳ ענקים אחימן ששי ותלמי ואביהן ד״א על
שם ד׳ זוגות שנקברו שם איש ואשתו אדם וחוה אברהם ושרה
יצחק ורבקה יעקב ולאה ויבא אברהם מהיכן בא מהר המוריה
לספוד לשרה ולבכותה נסמכה מיתת שרה לעקדת יצחק שעל ידי
שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט כשנתבשרה כן פרחה
נשמתה ומתה גר ותושב אנכי עמכם גר מארץ אחרת ונתישבתי
עמכם ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר ואם לאו אטלנה מן הדין
שאמ׳ לי הקב״ה לזרעך אתן את הארץ הזאת אחוזת קבר אחוזת

קרקע לבית הקברות   לא יכלה לא ימנע כמו לא תכלה רחמיך
ממני וכמו ויכלא הגשם מן השמים את נפשכם את רצונכם
ופגעו לי לשון בקשה כמו אל תפגע בי מערת המכפלה בית ועליה
על גביו ד״א שכפולה בזוגות בכסף מלא שלם כל שווייה ועפרון
יושב ישב כתי׳ חסר ו׳ אותו היום מנוהו שופט עליה מפני חשיבותו
של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה   בכל באי שער עירו
שכולן בטלו ממלאכת ובאו לגמול חסד לשרה לא ארוני לא תקנה
אותה ברמים נתתי לך הרי היא כמו שנתתיה לך כבר אך אם
אתה לו שמעני אתה אומ׳ לי ליקח בחנם אני אי אפשי בכך אך אם
רצונך לו שמעני הלואי ותשמעני דונאי בלע׳ מוכן הוא אצלי והלואי
נתתיו לך כבר לו שמעני הלואי ותשמעני ביני ובינך מה היא בין
שני אוהבים כמונו מה היא חשובה לכלום אלא הנח המכר ואת מתך
קבור אך אם אתה לו שמעני אתה אומ׳ לי לשמוע לך וליקח חינם אי
אפשי בכך אך אם אתה לו שמעני על הדמים   וישקול אברהם
לעפרון   עפרן כתיב למה נחסר ו׳ מפני שאמר הרבה ואפי׳ מעט
לא עשה וזהו שאמר הכתוב נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר
יבואנו   זה עפרן שנחסר לו ו׳ משמו שנטל ממנו שקלים גדולים
שהן קינטרין   שנ׳ עובר לסוחר שמתקבלין בשקל בכל מקום ויש
מקום ששקליהן גדולים ויקם שדה עפרון תקומה היתה לו שיצא
מיד הדיוט ליד מלך   ופשוטו שלמקרא ויקם השדה והמערה וכל
העץ לאברהם למקנה בכל באי שער עירו במעמד כולם הקנהו לו
זקן ביתו לפי שהוא סמוך נקוד זקן תחת ירכי הנשבע צריך ליטול
בידו חפץ שלמצוה   כגון ספר תורה או תפילין והמילה היתה לו
מצוה ראשונה ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ה׳ אלהי השמי׳
אשר לקחני   ולא אמ׳ ואלהי הארץ   ולמעלה אמ׳ ואשביעך בה׳ אלהי
השמים ואלהי הארץ   לפי שכשלקחני מבית אבי היה אלהי
השמים ולא אלהי הארץ   לפי שלא היו באי העולם מאמינין בו
אבל עתה הוא אלהי הארץ כמו כן שהרגלתיו בפי הבריות
מבית אבי מחרן ומארץ מולדתי מאור כשדים ואשר דבר לי
לצרכי   כמו אשר דבר עלי וכן כל לי ולו ולהם הסמוכין לרבור
מפורשין כלשון על ותרגום שלהם עלי עלוהי עליהון שאין נופל
אצל דבור לשון לי ולו ולהם אלא אלי אליו אליהם ותרגום שלהם
עמי עמיה עמהון אבל אצל אמירה נופל לשון לי ולו ולהם ואשר

26

נשבע ליֹ בין הבתרים ונקית משבועתי זאת וקח לו מבנות ענר
אשכול וממרא רקֹ את בניֹ רק מיעוט הוא בני אינו חוזר אבל
בן בני חוזר והוא יעקב שסופו לחזור לחרן מגמליֹ ארוניו נברין
היו משאר גמלים מפני שהיו זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות
אחרים וכלֹ טוב ארוניו בידו שטר מתנה כתֹ ליצחק על כל אשר
לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם ארם נהרים בין שתי נהרות יושבת
ויברך הגמלים הרביצן הוכחת ראויה היא לו שתהא גומלת
חסדים וכראי היא ליכנס בביתו של אברהם ולשון הוכחת בררת
ובהֹ ארעֹ לשון תחנה הודע לי בה כי עשית חסֹ אם תהיה ממשפחתו
והוגנת לו ארע כי עשית לי חסד בתולה ממקום בתולים ואיש
לא ידעה שלא בדרכה לפי שבנות הגוים משמרות מקום בתוליהן
ומפקירות עצמן ממקום אחר העיר על זו שנקיה מכל וירץ העבד
לקראתה לפי שראה שעלו המים לקראתה הגמאיני לשון גמיעה
ותורד מעל שכמה עדֹ אם כלוֹ הרי אם משמש בלשון אשר אם
כלו דיספקון שזו היא גמר שתייתם כששתו די ספקם ותרגום
דיספקון ותער לשון נפיצה והרבה יש בלשון משנה המערה מכלי
אל כלי ובמקרא יש לו דומה אל תער נפשי וכמו אשר הערה למות
נפשו אל השוקת אבן חלולה ששותין בה הבהמות והאיש
משתאה לה לשון שאיה כמו אם שאו ערים תשאה שממה משתאה
משתומם ומתבהל על שראה דברו קרוב להצליח ואינו יודע אם
היא ממשפחת אברהם ואל תתמה בתיוֹ שלמשתאה שאין לך תיבה
שתחלת יסודה שין מדברת בלשון מתפעל שאין תיו מפרידה בין
שתי אותיות הראשונות שלעקר היסוד כמו משתאה משתולל מגורֹ
שלל וישתומם מגזרת שממה וישתמר חקות עמרי מגזֹ שמר אףֹ
כאן משתאה מגורֹ תשאה וכשם שאתה מוצא לשון משומם בארם
נבהל ונאלם ובעל מחשבות כגון על יומו נשמו אחרונים וכמו
שומו שמים אשתומם כשעה חרא כן תפרֹ לשון שאיה בארם נבהל
ובעל מחשבות משתאה לה משתומם עליה כמו אמרי לי אחי הוא
וישאלו אנשי המקום לאשתו אישטורדישון בלעֹ בקעֹ משקלו רמז
לשקלי ישראֹ בקע לגלגלת ושני צמידים רמז לשני לוחות שהן
מצומדין עשרה זהב משקלם רמז לעשרת הדברות שבהן ויאמר
בת מי אתֹ לאחר שנתן לה שאלֹ לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהֹ
שהצליח הבהֹ דרכו ללין לינה אחת לין שם דבר והיא אמרה גם

מקום ללון כמה לינות אתה יכול ללון אצלנו ותאמר אליו בת
בתואל אנכי השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון מספוא
כל מאכל הבהמות קרוי מספוא כגון עצה ושעורים אנכי בדרך
בדרך חמיומן דרך הישר באותו דרך שהייתי צריך לכך נקוד
בדרך בית פתוחה וכל בית ולמד והוא המשמשין בראש תיבה
ונקודים בפתח מדברים בדבר הפשוט שנזכר כבר במקום אחר או
שהוא מבואר ונכר כאי זה מדבר לבית אמה דרך הנשים להיות
להם בית לישב בו למלאכתן ואין הבת מגדת לאביה אא לאמה
וירץ לבן למה רץ ועל מה רץ אא כראות הנזם ואת הצמידים אמ׳
עשיר הוא זה ונתן עניו בממון והוא עומד על הגמלים לשמרם
כמו והוא עומד עליהם דאברהם לשמשן פניתי הבית מעז ויפתח
הגמלים התיר זמם שלהם עד אם דברתי דברי הרי אם משמש
במקום אשר ובמקום כי כמו עד כי יבא שילה וזהו שאמרו ר״ול כי
משמש בד׳ לשונות אי דילמא אא דהא ואחד מהם אי והוא במקום
אם ויתן לו את כל אשר לו ושטר המתנה בידי לא תקח אשה
מבנות כנען אם לא תלך תחלה אל בית אבי ואם לא תאבה האשה
ללכת אחריך אולי אלי כתי׳ מגיד שהיתה לו בת והיה מחזר למצא
עלה שיאמר לו אברהם לפנות אליו ולהשיאו לבתו אמ׳ לו בני ברוך
והוא ארור ואין ארור מידבק בברוך ואבא היום אל העין היום
יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ אמר ר׳ אחא יפה שיחת
עבדי בתי אבות לפני המקום מתורתן שלבנים שהרי פרשתו של
אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא נתנו אא ברמיזה גם
אתה שתה לרבות אנשים שעמו הוכיח בירר שכל הוכחה שבמק׳
מברר דבר טרם אכלה טרם שאני אכלה וכן כל לשון הזה פעמים
שהוא מדבר לשון עבר ויוכל לכתוב טרם כליתי ופעמים שהוא
מדבר לשון עתיד כמו כי אמ׳ איוב הרי לשון עבר ככה יעשה איוב
הרי לשון עתיד ופי׳ שניהם לשון הווה כי אומ׳ היה איוב ככה היה
עושה איוב ואשאל אותה בת מי את ואשים הנזם על אפה שנה את
הסדר שהרי תחלה נתן ואח׳ שאל אא שלא יתפשוהו בדבריו לומר
היאך נתת ועדין לא היית יודע בת מי הוא ואפנה על ימין מבנות
ישמעאל או על שמאל מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו שלאברהם
ויען לבן ובתואל רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו לא נוכל דבר אליך
בדבר הזה לא על ידי תשובת דבר רע ולא על ידי תשובת דבר הגון

שחרי נכר שמח יצא הרבר לפי רבריך שזמנה לך וישתחו ארצה
מכאן שמודין על בשורה טובה ומגרנות לשון מגדים שהביא
עמו מיני פירות שלארץ ישראׄ ויליׄנו כל לינה שבמקרׄ לינת לילה
ויאמר אחיה ואמה ובתואׄ אביה היכן הוא אׄא היה רוצה לעכב ונגף
באותו הלילה ימים שנה כמו ימים תהיה גאולתו שכך נותנין
לבתולה יבׄ חדש לפרנס את עצמה בתכשיטין אוׄ עשור עשרה חדשיׄ
ואם תאמׄ ימים ממש אין דרך המבקשין רבר לרבר כן לבקשׄ דבר
מועט ואם לא תרצה תן לנו מרובה מזה ונשאלה את פיה שאין
משיאין את האשה אׄא לרצונה ותאמר אלך מעצמי ואף אם
אינכם רוצים כן אחותינו את היי לאלפי רבבה וירש זרעך אותה
הברכה שנאמרה לאברהם בהר המוריה והרבה ארבה את זרעך יהי
רצון שיהיה אותה הברכׄ ממך ולא מאשה אחרת באׄ מבא באר לחי
רואי שהלך להביא את הגר לאברהם אביו שישאנה והוא יושב
בארץ הנגב קרוב לאותו הבאר שנׄ ארצה הנגב וישב בין קדש ובין
שור ושם היה אותה הבאר שנׄ הנה בין קדש ובין ברד לשוח בשדה
לשון תפלה ישפוך שיחו ותשא רבקה את עיניה ראתה אותו הדור
ותווהה מפניו ותפול מעל הגמל השמיטה את עצמה לארץ כמו
הטי נא מתרגמינן ארכיני כען ויט שמים תרגומו וארכין לשון
מוטה לארץ ודומה לו כי יפול לא יוטל אם יטה לא יגיע לקרקע
ותתכס לשון מתפעל וכן ותקבר ותלכר ותשבר ויספר העבר ליצחק
גלה כל הנסיׄ שנעשו לו שקפצה לו הדרך ושנזדמנה רבקה בתפלתו
האהלה שרה אמו כלומר והרי היא כשרה אמו כי כל זמן שהיתה
שרה קיימת היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת וברכה מצויה
בעסה וענן קשור על האהל ומשמתה שרה פסקו וכשבאת רבקה
חזרו אחרי אמו דרך ארץ היא כל זמן שאמו של אדם קיימת הוא
כרוך אצלה משמתה הוא מתנחם באשתו קטורה זו הגר ולמה
נקראת שמה קטורה על שמעשיה נאים כקטורת ושקשרה פתחה
שלא נזדוג לה שום אדם מיום שפרשה מאברהם אשורים
ולטושים הם ראשי אומות ותרגום של אנקלוס אין לי ליישבו עם
לשון המקרׄ ויתן אברהם אמׄ רׄ נחמיה בר אבא ברכה דייתיקי
שלו נתן לו שאמר לו הקבׄה לאברהם והיה ברכה הברכות מסורות
בידך לברך את מי שתרצה ואברהם מסרן ליצחק ולבני הפלגשים
חסר יוׄד שלא היתה לו אׄא פילגש אחת והיא הגר היא קטורה נשים

בכתובה פלגשים בלא כתובה כראית בסנהדרי׳ בנשי׳ ובפלגשי׳ דדוד
מאה שנה ושבעים שנה וחמש שנ״ם בן מאה כבן שבעים ובן שבעים
כבן חמש בלא חטא   יצחק וישמעאל בניו מכאן שעשה ישמעאל׳
תשובה והוליך את יצחק לפניו והיא שיבה טובה האמורה באברהם
ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק   נחמו בתנחומי׳
אבלים ד״א אעפ׳ שמסר הב״ה לאברהם הברכות היה מתירא לברך
את יצחק לפי שצפה שעשו יוצא ממנו לכך ויברך אלהים אמר יבא
בעל העולם ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הב״ה וברכו בשמותם
סדר לידת זה אחר זה בחצריהם כרכים שאין להם חומה כתרגומו
בפצחיהון שהן מפוצחין לשון פתיחה כמו פצחו ורננו   ואלה ימי
שני חיי ישמעא׳ אמ׳ ר׳ חייא בר אבא למה נמנו שנותיו של ישמעא׳
כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב משנותיו של ישמעא׳ למדנו ששמש
יעקב בבית עבר יד׳ שנה כשפירש מאביו קודם שבא אצל לבן שהרי
כשפרש יעקב מאביו מת ישמעאל שנ׳ וילך עשו אל ישמעאל וכמו
שמפור׳ במגלה בסוף פרק ראשון ויגוע   לא נאמר גויעה אלא על
הצדיקים נפל שכן כמו ומדין ועמלק וכל בני קדם נופלים בעמק
כאן הוא אומר לשון נפילה ולהלן הוא אומר על פני כל אחיו
ישכון עד שלא מת אברהם שכן ומשמת אברהם נפל
חסלת פרש׳ ויהיו חיי שרה

אלה תולדות יצחק

בן אברהם יעקב ועשו
האמורים בפרש׳ ועל ידי
שאמר הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומ׳ אברהם הוליד את יצחק
לפי שהיו ליצני הדור אומרי׳ מאבימלך נתעברה שרה שהרי כמה
שנים שהתה עם אברהם   ולא נתעברה ממנו מה עשה הקב״ה צר
קלסתר פניו שליצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את
יצחק וזהו שאמר הכתוב יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק
לפי שמעידין הכל שאברהם הולידו בן ארבעים שנה שהרי כשבא
אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה אז בן לז׳
שנה   שהרי שרה היתה בת צ׳ כשנולד יצחק ובת קכז׳ שנה כשמתה
שנ׳ ויהיו חיי שרה וגו׳ הרי ליצחק לז׳ שנה   ובו בפרק נולדה רבקה
המתין לה שתהא ראויה לביאה ג׳ שנים ונשאה   בת בתוא׳ מפרן
ארם אחות לבן הארמי וכי לא ידענו עדין שהיא בת בתוא׳ ואחות

לבן ומפדן ארם ﭏ להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע
ובני עירה רשעים ולא למדה ממעשיהם פדן ארם על שם ששני
ארם היו ארם נהרים וארם צובה קורא אותם פדן צמד בקר תרגו׳
פדן דתורין ויש פותרין פדן שדה פדן בלשון ישמעﭏ שדה ויעתר
יצחק הרבה והפציר בתפלה ויעתר לו נתפצר לו נתפתה לו ואומ׳
אני כל לשון עתר לשון הפצרה ורבוי הוא וכן עתר ענן הקטורת
עולה מרבית העשן וכן העתרתם עלי דבריכם וכן ונעתרות נשיקות
שונא דומות למרובות והם למשא לנכח אשתו זה עומד מצד אחר
להתפלל וזו עומדת מצד אחר ויעתר לו ולא לה שאין דומה תפלת
צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפי׳ ויעתר לו ולא לה ויתרוצצו
כתרגו ודחקין כמו טומאה רצוצה שאינן מתקבלין במקום אחד
ברחם אחד כשאר תאומים הנסבלים ברחם אחד שלא היה יכול
לדור צדיק אצל רשע ויש לפר׳ ויתרוצצו לשון שבירה כמו ותרץ
את גלגלתו שצר היה להם המקום ושוברין זה את זה ותאמר אם
כן למה זה אנכי אם כן מתרוצצים במעי למה זה אנכי הרה וסופי
לשכלם ותלך לדרוש מתו זה שכך מתרוצצים ויאמר ה׳ לה׳ אין
סופך להפילם ויתרוצצו על כרחך המקר׳ אומ׳ דרשני שבת׳ לשון
ריציצה וכת׳ אם כן למה זה אנכי רז״ל דרשוהו לשון ריצה עוברת על
בתי מדרשות שלשם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על בתי
ע׳ עשו רץ ומפרכס לצאת ד״א מתרוצצים זה עם זה בנחלת שני
עולמות ותאמר אם כן גדול צער העיבור למה זה אנכי מתאוה
ומתפללת על ההריון ותלך לדרוש לבית מדרשו של שם ועבר
להגיד מה יהא בסופה ויאמר ה׳ לה׳ על ידי שליח לשם אמ׳ ברוח
הקדש והוא אמר לה שני גוים בבטנך גיים כתיב ﭏ אנטונינוס ור׳
שלא פסקו משולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא
בימות הגשמים ושני לאומים אין לאום ﭏ מלכות ממעיך יפרדו
מן המעים הם נפרדים זה לצדקו וזה לרשעו ולאום מלאום יאמץ
לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכן הוא אומר אמלאה החרבה
לא נתמלאה צר ﭏ מחרבנה שלירושלים והנה תומים ובתמר הוא
אומר והנה תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים אבל כאן חסר מפני
שהאחד צדיק והאחד רשע ארמוני סימן שיהא שופך דמים כולו
כאדרת שע׳ מלא שער כטלית של צמר המלאה שער פילוקירא
בלע׳ ויקראו שמו עשו הכל קראו לו כן לפי שהיה נגמר ונעשה

בשערו כבן שנים הרבה   וידו אוחזת בעקב עשו סימן שאין זה מספיק
לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה ממנו   ויעקב בא לעכבו שיהא
הוא ראשון ללידה כראשון ליצירה ויהיה פטר רחם ויטול הבכורה
מן הדין   ויקרא שמו יעקב   אמ׳ הקב״ה אתון קריתון לחוירתכון שם
אף אני אקרא לבני בכורי שם הח״ר   ויקרא שמו יעקב   ד״א אביו קרא
לו יעקב על שם אחיות העקב ומדרש אגדה דורשו לפי פשוטו בדין
היה אוחז בו לעכבו שיעקב נוצר מטפה ראשונה ועשו מן השניה צא
ולמד משפופרת שפיה קצר תן לתוכה שני אבנים זו אחר זו הנכנסת
אחרונה תצא ראשונה והנכנסת תחלה תצא שניה נמצא עשו הנוצר
באחרונה יוצא ראשון ויעקב אחריו   ויצחק בן ששים שנה   עשר שנים
משנשאה עד שנעשת בת יג שנה וראויה להריון   ועשר שנים צפה
והמתי׳ לה כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקר׳
והתפל על׳ ושפחה לא נשא שהרי נתקדש בהר המורי׳ להיות עולה
תמימה   ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד   כל זמן שהיו קטנים
לא היו נכרין במעשיהם   כיון שנעשו בני יג שנה זה פירש לבתי
מדרשות וזה פירש לעז   יודע ציד   לרמות ולצוד אביו בפיו שואלו
אבא היאך מעשרין את המלח היאך מעשרין את התבן כסבור
אביו שהוא מדקדק במצות   איש שדה   כמשמעו אדם בטל וצודה
בקשתו חיות ועופות   איש תם   אינו בקי בכל אלה כלבו כן פיו מי
שאינו יודע לרמות קרוי תם   יושב אהלים   אהלו של שם ועבר   כי
ציד בפיו   בפיו שליצחק ומדר׳ בפיו שלעשו שהיה צד אותו ומרמהו
בדבריו   ויזד יעקב   כתרגומו לשון בשול   והוא עיף   מרציחה וכן
הוא אומר כי עיפה נפשי להורגים   הלעיטני   אפתח פי ושפוך הרבה
לתוכה לשון מלעיטין את הגמל   מן האדום האדום הזה   עדשים
אדומות   שאותו היום מת אברהם וקנו שלא יראה בן בנו יוצא
לתרבות רעה ואין זו שיבה טובה שבשרו הקב״ה לפי׳ קצר ימיו ה׳ שני׳
משנותיו שימי יצחק מרובין משל אביו ה׳ שנים זה מת בן קעה שנה
וזה מת בן קפ שנה ועשה לו יעקב תבשיל זה שלעדשים להברות את
האבל ולמה עדשי׳ שדומין לגלגל שהאבלות גלגל הוא שחוזר בעולם
ועכשו אנו מנחמים בבצים   מכרה כיום   כתרגו׳   כיום דלהין כיום
שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה   בכורתך   לפי שהעבודה
בבכורות אמ׳ יעקב אין רשע זה כדאי להקריב להקב״ה   הנה אנכי
הולך למות   אמר מה טיבה של עבודה זו   אמר לו כמה אוהרות

ועונשין ומיתות תלויין בה באותה ששנינו או הן שבמיתה שתויי יין
ופרועי ראש ד״א מתנונה והולכת היא הבכור׳ שלא יהא כל עת עבור׳
בבכורו׳ כי שבט לוי יטול אותה אמ׳ לו אני הולך על ידה למ׳ אב׳ מה
לי חפץ בה ויבז עשו׳ העיד הכתו׳ על רשע שבזה עבודתו שלמקום
אל׳ תרד מצריׄמה שהיה דעתו לרדת כמו שירד אביו בימי הרעב
לפי׳ אמ׳ לו הב״ה אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה ואין חוצה
לארץ כדאי לך הארצות הא׳ כמו האלה והתברכו בזרעך אדם
אומ׳ לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל המקרא וזה אב לכולם
בך יברך ישרא׳ לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה וכן מצינו
לענין קללה והיתה האשה לאלה בקרב עמה שהמקלל שונאו אומר
תהא כפלו׳ וכן והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהנשבע אומ׳ אהא
כפלוני אם עשיתי כך וכך שמע אברהם בקולי כשנסיתיו וישמור
משמרתי גזרותי להרחקה על האזהרות שבתור׳ כגון שניות לעריות
ושבותת שבת ועירוב שבת מצותי הם מצות שבתור׳ שאם לא נכתבו
ראויות הן להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים חוקותי דברים שיצר
הרע משיב עליהן כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר
אלא גזר מלך חקו על עבדיו ותורותי להביא תורה שבעל פה הלכה
למשה מסיני וישאלו אנשי המקום לאשתו על אשתו כמו אמרי לי
עלי כי ארכו לו שם הימים אמ׳ מעתה אין לי ליראג מאחר שלא
אנסוה עד עכשו ולא נזהר להיות נשמר וישקף אבימלך ראהו
משמש מטתו אחד העם כתרגו׳ דמיחד בעמא זה המלך והבאת
עלינו אשם אם שכב בארץ ההיא אעפ׳ שאינה חשובה כארץ
ישרא׳ עצמה כאותן שבעה עממים בשנה ההיא אעפ׳ שאינה
כתקנה שהיתה שנת רעבון מיצא מאה שערים שאמדוה כמה היתה
ראויה לעשות ועשתה על כל אחד שאמדוה מאה ורז״ל אמרו מאה
שערים למעשרות היו כי גדל מאד עד שהיו אומרין זבל פרדותיו
של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך ועבודה רבה פעולה רבה
אובריינא בלע׳ עבודה משמע פעולה אחת עבודה משמע פעולה רב׳
סתמום פלשתים ויהי לו מקנה וגו׳ הקורא סבור שבאותו מקום
שהיה עם אבימלך היו בו הבארות ומשנתקנאו בו פלשתים סתמו
אותם ואינו כן ולא נכתב כאן אלא לשבר את האוזן שהרי הבארות
היו בנחל גרר וישב שם וישב יצחק ויחפור את בארות המים אשר
חפרו עבדי אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברה׳ הקדים ולמדך

כאן שסתמום פלשתים שלא תהא תוהא לו לשון ר׳ יוסף ולשון
רש׳ סתמום פלשתים שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות
עלינו ומתרגמינן טמונינון פלישתאי לשון סתימה בלשון משנה
מטמטם את הלב בנחל גרר רחוק מן העיר וישב יצחק ויחפור
את בארות המים ופלשתים סתמום. קודם שנסע יצחק מגרר וחזר
וחפרן עשק ערער כי התעסקו עמו עליה במריבה וערער שטנה
נויישמנט בלע׳ ופרינו בארץ וניפוש בארעא ואחוזת מרעהו כתרגו׳
סיעת מרחמוהי סיעת מאוהביו ואין דרך ארץ לדבר על המלכות כן
סיעת אוהביו אב׳ כל סיעת אוהביו הוליך עמו ולא היתה אא׳ סיעת
אחד של אוהבים אא׳ מקרא קצר הוא אחוזת המלך מרעהו כמו
עזרת מיצר ושכורת ולא מיין אחוות לשון קבוצת ואגודת אנשים
שנאחזים יחד ראה ראינו ראה באביך ראינו בך תהי נא אלה
בינותנו תהא נא האלה אשר בינותינו מימי אביך תהי נא גם עתה
בינינו ובינך לא נגענוך כשאמרנו לך לך מעמנו גם אתה עתה
עשה לנו כן שבעה על שם שבועת הברית בן ארבעים שנה עשו
נמשל בחזיר שנ׳ יכרסמנה חזיר מיער מה החזיר הזה כשהוא שוכב
פושט טלפיו ראו שאני טהור כך הוא גוזל וחומס ומראה עצמו טהו׳
כל ארבעים שנה היה עשו צד נשים תחת בעליהן ומענה
אותן עד שהיה בן ארבעים אמר כשהיה אבא בן מ׳ שנה נשא אשה
אף אני כן ותהיין מורת רוח המראת רוח כל מעשיהן היו לעצבת
רא׳ מורת רוח מקטרו׳ מר ובושם לע״ז מרת לשון בושם מר ואהלות
ליצחק ולרבקה שהיו עובדות ע״ז מורת לשון ממרים הייתם ותכהין
עיניו בעשנן של אלו רא׳ כדי שיטול יעקב את הברכות לא ידעתי
יום מותי אמר ר׳ יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו
ידאג ה׳ שנים לפני כן וה׳ שנים לאחר כן ויצחק היה בו כפל׳ בן קכ״ג
שנה אמ׳ שמא לפרק אמי אני מגיע והיא מתה בת קכ״ז שנה והריני
בחמש שנים סמוך לפרקה לפי׳ אמ׳ לא ידעתי יום מותי שמא לפר׳
אמא או לפרק אבא תליך חרבך שדרכו ליתלות ש״א נא לשון
השחזה כמו ששנינו אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי
חברתה חדד סכינך ושחוט יפה ואל תאכילני נבלות וצודה לי ולא
מן הגזל ציד כתיב וקרינן ציד אמ׳ ה׳ הלכות שחיטה שהייה דרסה
חלדה הגרמה ועקור וילך עשו לצוד ציד להביא מהו להביא אם
לא ימצא ציד להביא מן הגזל וקח לי משלי ולא מן הגזל שכבר כת׳

לה יצחק בכתובתה ליטול שני גדיי עזים בכל יום שני גדיי עזים
וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק ﭏא האחד הקריב פסח בו
ביום והאחר עשה מטעמים איש שעיר בעל שער אולי ימושני
אבי כמו ממשש בצהרים החמורות נקיות תרגו׳ דביתא דא שחמד
אותן מנמרוד אשר אתה בבית והלא כמה נשים היו לו והוא מפקי׳
אצל אמו ﭏא שהיה בקי במעשיהן והוא חושדן אנכי המביא לך
ועשו בכורך עשיתי כמה דברים אשר דברת אלי שבח לשון מסב
על השולחן לכך הוא מתורגם איסתחר גשה אמ׳ בלבו עשו אין
דרכו להיות שם שמים שגור בפיו הקול קול יעקב שמדבר בלשון
תחנונים קום נא אבל עשו בלשון קנטריא דבר יקום אבי אני לא
אני עשו ﭏא אני הוא ו״רח והלא אין ריח רע יותר משטף העזים
מלמד שנכנסה עמו גן עדן כריח השדה אשר ברכו ה׳ שנתן בו
ריח טוב וזהו שדה תפוח כך דרשו רז״ל ויתן לך הﭏהים יתן
ויחזור ויתן ולפי פשוטו מוסף על ענין ראשון ריח בני אשר נתן
לך הקב״ה כריח שדה ועוד יתן לך מטל השמים כמשמעו ומדרש
אגדה יש הרבה לכמה פנים מהו הﭏהים בדין אם ראוי יתן לך
ואם לאו לא יתן לך אבל לעשו אמ׳ משמני הארץ יהיה מושבך בין
צדיק בין רשע יתן לך וממנו למד שלמה כשבנה הבית וסדר את
תפלתו ישראל שהוא בעל אמנה ומצדיק עליו את הדין ונתת לאיש
ככל דרכיו אשר תדע לבו אבל נכרי מחוסר אמנה ואתה תשמע מן
השמים ועשית ככל אשר יקרא אליך בין ראוי בין שאינו ראוי תן
לו כדי שלא יקרא תגר בני אמך ויעקב אמ׳ ליהודה בני אביך לפי
שהיו בני אמהות הרבה אורריך ארור ומברכיך ברוך הצדיקים
תחלתן יסורין וסופן שלוה אבל בלעם הקדים מברכיך ברוך כלומ׳
שתהא תחלתן שלוה וסופן יסורין יצא יצא זה יצא וזה בא ויחרד
יצחק חרדה ראה גהינם פתוחה תחתיו איפה לשון זה עצמו משמש
עם כמה דברים א״ה פה מי הוא איפוה הוא הצד ציד ואוכל מכל
מכל טעמים שבקשתי לטעום טעמתי בו גם ברוך יהיה שלא תאמ׳
אולי שרמה יעקב לאביו לא נטל הברכות לפי הסבים וברכו מדעתו
במרמה בחכמה הכי קרא שמו לשון תמה כמו הכי אחי אתה
שמא לכך נקרא שמו יעקב על שם שעתיד לעקבני תנחומא למה
חרד יצחק אמ׳ מה עון בידי שברכתי הקטן לפני הגדול ושניתי סדר
היחס התחיל מצעק ויעקבני זה פעמים אמר לו אביו מה עשה לך

אמר לו את בכורתי לקח אמר יצחק בכך הייתי מצטער וחרד שמא
עברתי על שורת הדין עכשו לבכור ברכתי גם ברוך יהיה ויעקבני
כתרגומו ואכמני וארב ויש מתרגמי׳ וחכמני נתחכם לי הלא אצלת
הפרשת כמו ויאצל מן הרוח הן גביר שמתיו ברכה זו שביעי׳ והוא
עושה אותה ראשונה אלא אמ׳ לו מה תועלת יש לך בברכה אם תקנה
נכסים שלו הן שהרי גביר שמתיו לך ולכה איפוא מה אעשה בני
איה איפה אבקש לך מה לעשות הברכה הא זו משמשת לשון תמה
הכמוחנים אם במבצרים השמנ׳ היא אם רזה הכמוזות נבל ימות אבנר
משמני הארץ זו איטליאה של יון והיה כאשר תריד לשון צער
כמו אריד בשיחי כלו׳ כשיעברו ישרא׳ את התורה ויהיה לך פתחון
פה להצטער על הברכות שנטל ופרקת עולו יקרבו ימי אבל אבי
שלא אצער את אבא ויוגד לרבקה מה שעשו מהרהר בלבו
ברוח הקדש הוגד לה מתנחם לך להרגך ניחם על האחוה לחשוב
מחשבה אחרת להתנכר לך להרגך ומדרש אגדה הרי אתה כמית
בעיניו ושתה עליך כוס תנחומין לא לפשוטו מתנחם הוא עליך על
הברכות בהריגתך אחרים מעטים למה אשכל אהיה שכולה
משניכם הקובר בניו נקרא שכול גם שניכם אם יקום עליך ואתה
תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך ורוח הקודש נזרקה בה ונתנבאה שביום
אחד ימותו כמו שמפורש בסוטה בפרק המקנא לאשתו קצתי בחיי
מאסתי את חיי פדנה כמו לפדן ביתה בתואל לבית בתואל כמו
שפיר׳ כל תיבה שצריכ׳ למד בתחלתה הטיל לה הא בסופה ואל שדי
שדי בברכותיו למתברכים מפיו יברך אותך את ברכת אברהם
שאמ׳ לו ואעש׳ לגוי גדול והתברכו בזרעך יהיו כל הברכות האמורו׳
לאברהם בשבילך וממך יצא אותו הזרע המבורך וישמע יעקב
מחובר הוא לענין שלמעלה לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם
יעקב ועשו איני יודע מה מלמדנו וירא עשו כי בירך יצחק את
יעקב וכי שלח אותו פדנה ארם וכי שמע אל אביו והלך וכי רעות
בנות כנען והלך גם הוא אצל ישמעאל אחות נביות ממשמע שנ׳
בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא שמת ישמעאל משיעדה
לעשו קודם נשואין והשיאה נביות אחיה למדנו שהיה יעקב באותו
פרק בן ס״ג שנה שהרי ישמעאל היה בן ע״ד שנה כשנולד יעקב ושנותיו
קל״ז שנ׳ ואלה שני חיי ישמעאל וגו׳ ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י״ד
שנה ואחר כן בא לחרן שהרי לא שהא בבית לבן לפני לידתו של

יוסף אא יד שנה שנ׳ עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש
שנים בצאנך ושכר הצאן משנולד יוסף היה שנ׳ ויהי כאשר ילדה
רחל את יוסף וגו׳ וכתי׳ ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה
ומשם עד שירד למצרים ט׳ שנים ז׳ של שובע וב׳ של רעב ויעקב
אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה צא והשוב יד שנה
קודם לירת יוסף .ול׳ של יוסף וט׳ משמלך עד שבא יעקב הרי נג
וכשנפרש מאביו היה בן סג הרי קיו והוא אמר לפרעה קל׳ הרי
למדת שאחר שקב׳ הברכות למד בבית עבר יד שנה על נשיו הוסיף
רשע על רשע שלא גרש הראשונות שנ׳ על נשיו
חסלת פרשת אלה תולדות

ויצא יעקב על ידי שבשביל שראה שרעות
בנות כנען בעיני יצחק והלך
עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו שליעקב וכתב וירא עשו כי
ברך יצחק ומשגמר חזר לענין ראשון ויצא יעקב מבאר שבע לא
היה צריך לומר אא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אא מגיד
שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא
זיוה הוא הדרה הוא הודה יצא משם פנה זיוה פנה הדרה פנה הודה
וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות וילך חרנה יצא ללכת
לחרן ויפגע במקום לא הזכיר הכתו׳ באי זה מקום אא במקום הנז׳
במקום אחר והוא הר המוריה שנ׳ וירא את המקום מרחוק ויפגע
לשון תפלה כמו אל תפגע בי ולמדנו שתקן תפלת ערבי׳ ושנה הכתו׳
ולא כת׳ ויתפלל ללמדך שקפצה לו הדרך בפרק גיד הנשה כ׳ בא
השמש היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם מהו כי בא השמש
משמע ששקעה עליו חמה פתאום שלא בעונת כדי שילין שם וישם
מראשותיו עשאן כמין מרזב סביב לראשו מפני חיות רעות התחילו
מריבות זו עם זו ואת אומרת עלי יניח צדיק ראשו ואת עשאן
הב״ה אבן אחת וזהו שנ׳ ויקח את האבן אשר שם וכו׳ במקום ההוא
לשון מיעוט כאן שכב אבל יד שנים ששימש בבית עבר לא שכב
בלילה שהיה עוסק בתורה עולים ויורדים בו׳ עולים תחלה ואחר
כך יורדים מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאין בחוצה לארץ ועלו
לרקיע וירדו המלאכים שבחוצה לארץ ללוותו ד״א אילו מלאכים
שירדו בימי אברהם להפוך את סדום ועל שגילו סודו שלמקום ותלו

הדבר בעצמן נדחו ממחיצתן קל״ח שנה ואם תחשוב משנולד יצחק
עד שפירש יעקב מאביו תמצאם קל״ח שנה עם י״ד שנה ששמש
בבית עבר והיו עתה עולים ששנה הקב״ה שמותם והעלם וכשחלם
יעקב היו יורדים ורואים צורת יעקב החקוקה בכסא הכבוד · והנה ה׳
נצב עליו לשמרו ואלהי יצחק אעפ״י שלא מצינו במקר׳ שייחד הקב״ה
שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנ׳ הן בקדושיו
לא יאמין כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי
הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו תנחומא שוכב עליה קפל הקב״ה כל
ארץ ישראל תחתיו שתהא נוחה ליכבש לבניו ופרצת וחוזקת כמו
ובן יפרוץ אנכי עמך לפי שהיה יעקב ירא מעשו ומלבן עד אשר
אם עשיתי אם זה משמש בלשון כי את אשר דברתי לך לצרכך
ועליך מה שאמרתי לאברה׳ לתת לזרעו לך הבטחתי ולא לעשו שלא
אמרתי כי ביצחק יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק וכן כל
לי ולך ולו ולהם הסמוכין לדבור משמשין לשון על וזה יוכיח שהרי
עם יעקב לא נדבר קודם לכן ואנכי לא ידעתי שאלו ידעתי לא
ישנתי במקום קדוש כזה · כי אם בית אלהים אמ׳ ר׳ אלעזר בר׳ יוסי
בן קצרה הסולם הזה עומד בבאר שב׳ ושפועו מגיע כנגד בית המקד׳
שבאר שבע עומד בדרומו שליהודה וירושלים בצפונו בגבול שבין
יהוד׳ ובנימן ובית אל היה בצפון נחלת בנימ׳ בגבול בין בנימן ובין בני
יוסף נמצא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל מגיע אמצע
שיפועו נגד ירושלם ואני אומר לפי מה שאמרו רז״ל צדיק זה בא
לבית מלוני ויפטר בלא לינה ועוד אמרו יעקב קראו בית אל וזו לוז
היא ולא ירושלים מהיכן למדו לומר כן אלא אני אומ׳ שנעקר הר
המוריה ובא לכאן והיא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא
בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקום וכשעבר יעקב אבי׳
על בית המקדש מדוע לא עכבוהו שם איהו לא יהב לביה להתפלל
במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים עכבוהו איהו עד חרן אזל
כדאמרי׳ בפר׳ גיד הנשה וקרא מסייע לן וילך חרנה כי מטא לחרן
אמ׳ אפשר עברתי במקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו כי יהב
דעתיה למיהדר וחזר עד בית אל קפצה ליה ארעא מה נורא המקום
הזה מה דחילו אתרא הדין דחילו שם דבר כמו סוכלתנו וכסו
למילבש ורבי׳ יוסף בר׳ שמעון פי׳ אין זה אין מקום זה כי אם בית
אלהים וזה שער השמים וזה שראיתי בחלומי סולם מוצב ארצה

וראשו מגיע השמימה ומלאכי ה' עולים ויורדי' בו הוא שעולים מבית
אלהים לשמים מלמעלה ויורדים לבית אלהים ונר ישרא' הודיע וזה
שער השמים   זה שראיתי בחלומי סולם מוצב ארצה מקום תפלה
לעלות תפלת לשמים ומדרש אגדה שבית המקדש של מעלה מכוון
כנגד בית המקדש של מטה   אם יהיה אלהים עמדי אם ישמור לי
הבטחות האלה שהבטיח לי להיות עמדי כמו שאמ' והנה אנכי עמך
ושמרני   שאמר לי ושמרתיך   ונתן לי לחם לאכול כמו שאמר כי
לא אעזבך והמבקש לחם הוא נעזב כמו שאמ' ולא ראיתי צדיק נעזב
וזרעו מבקש לחם ושבתי בשלום כמו שאמר והשיבותיך אל האדמה
הזאת   בשלום   שלם מן החטא שלם שלא אלמד ממעשה לבן
והיה ה' לי לאלהים   שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא
פסול בזרעי כמו שאמר עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך
ואבטחה זו הבטיח לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך והאבן
הזאת כך תפרש וו' זה של והאבן אם יעשה את אלה ואני אעשה את
זאת האבן אשר שמתי מצבה כתרגו' תהא דאתא פלח עלה קדם ה'
וכן בשובו מפדן ארם נאמר לו קום עלה בית אל מה נאמר שם ויצב
יעקב מצבה ויסך עליה נסך   וישא יעקב רגליו משנתבשר בבשורה
טובה שהובטח בשמירה נשא את רגליו ונעשה קל ללכת בבר' ישקו
העדרים   משקים הרועים העדרים והמקרא דבר בלשון קצרה
ונאספו שמה   רגילין היו להאסף שמה לפי שהיתה האבן גדולה
וגללו   וגוללין ומגנדרין מתורג' וכן כל הווה משתנה לדבר לשון
עתיד ולשון עבר לפי שכל דבר ההווה תמיד כבר היה ועתיד להיות
והשיבו ומתיבין   באה עם הצאן   טעמו באלף ותרגו' אתיא   ורחל
באה טעמו למעלה בבית ותרגומו אתת הראשון לשון עושה והשני
לשון עשתה   הן עוד היום גדול   לפי שראה אותן רובצין כסבור
שרוצין לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד   הן עוד היום גדול
אם שכירים אתם לא השלמתם פעולתכם היום ואם הבהמות שלכם
אעפי' כן לא עת האסף המקנה הביתה לא נוכל להשקו' לפי שהאבן
גדולה וגללו מתורג' ויגנדרון לפי שהוא לשון עתיד   ויגש יעקב ויגל
את האבן   כמו שהוא מעביר את הפקק מעל פי הצלוחית להודיעך
במה היה כחו גדול   וישא את קולו ויבך   לפי שצפה ברוח הקדש
שאינה נכנסת עמו לקבורה ד"א לפי שבא בידים ריקניות אמ' אליעזר
עבד אבי אבא היה. והביא בידו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין

בידי כלו׳ לפי שרדף אליפז בן עשו אחריו במצות אביו להרגו והשיגו
ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו אמ׳ לו מה אעשה לצווי
שלאבא אמ׳ לו טול מה שבידי והעני חשוב כמת   כי אחי אביה הוא
קרוב לאביה כמו כי אנשים אחים אנחנו ומדרש אם לרמות הוא בא
אני אחיו ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו כשרה ותגד
לאביה אמה מתה על כן הגידה לאביה וירץ לקראתו כסבור היה
שממון היה טעון שהרי עבד הבית בא לכאן בי׳ גמלים טעונין   ויחבק
לו׳ כשלא ראה עמו כלום אמר זהובים הביא והנם בחיקו וינשק לו׳
שמא יש לו מרגליות בפיו   ויספר ללבן   שלא בא אלא מתוך אונס
אחיו ושנטל ממונו ממנו   אך עצמי ובשרי אתה אין לי לאספך
הביתה הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קריבות אספל עמך חדש
ימים וכן עשה ואף זו לא בחנם שהרי היה רועה את צאנו   הכי אחי
אתה   לשון תמה וכי בשביל שאחי אתה תעבדני חנם ועבדתני כמו
תעבדני וכן כל תיבה שהיא לשעבר תוסיף בה וו בראשה והיא הופכת
התיבה לעתיד   ועיני לאה רכות   לפי שהיתה סבורה לעלות בגורלו
שלעשו ובוכה שהיו הכל אומרי׳ שני בנים יש לה לרבקה ושתי בנות
יש ללבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן   אעבדך שבע שנים הם ימים
אחדים שאמרה לו אמו וישבת עמו ימים אחדים   תדע שכן כתוב
ויהיו בעיניו כימים אחדים   ברחל בתך הקטנה כל הסימנים הללו
למה   לפי שיודע בו שהוא רמאי אמר לו אעבדך שבע שנים ברחל
שמא תאמ׳ רחל אחרת מן השוק ת״ל בתך שמא תאמר תחליף שם
לאה ותקרא שמה רחל ת״ל הקטנה ואעפ״י כן לא הועיל   מלאו ימי
שאמרה לי אמי והריני היום בן שמונים וארבע ואימתי אעמיד יב
שבטים וזהו שאמר ואבואה אליה והלא קל שבקלים אינו אומ׳ כן אלא
להעמיד תולדו׳ אמ׳   ויהי בבקר והנה היא לאה   אבל בערב לא היתה
לאה לפי שמסר יעקב סימנים לרחל וכשראתה שמכניסין לו לאה
אמרה עכשו תכלם אחותי עמדה ומסרה לה סימנין   מלא שבוע זאת
רבוק הוא שהרי נקוד בחטף שבוע שלזאת הם ז׳ ימי המשתה בתלמו׳
ירושלמי במועד קטן מכאן שאין מערבין שמחה בשמחה   ונתנה לך
גם את זאת לשון רבים כמו נרדה ונבלה שם שפתם נלבנה לבנים
אף זו לשון נתן מיד ותעבור לאחר נשואיה   ויעבוד עמו עוד שבע
שנים אחרות   הקישן לראשונות מה ראשונות באמונה אף אחרונו׳
באמונה אעפ״י שברמאות בא עליו   הפעם ילוה אישי אלי לפי

33

שהאמהות נביאות היו והן יודעות שי״ב שבטים יוצאין מיעקב וד׳
נשים ישא אמרה אין לו פתחון פה עלי מעתה שהרי נטלתי כל
חלקי בבנים ע״ל בן קרא שמו לוי׳ כל שנ׳ בו על כן מרובה באומלסין
חוץ מלוי׳ לפי שהארון מבלה בהן תמה הוא שבכולם כתב קרא ותקר׳
וכאן כתב קרא ומדרש בב״ר ששלח הקב״ה גבריא׳ והביאו לפניו וקרא
לו שם זה ונתן לו כ״ד מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קראו
לוי׳ שנ׳ על כן קרא שמו לוי הפעם אודה את ה׳ שנטלתי כל חלקי
ויותר מחלקי׳ ותקנא רחל באחותה קנאה במעשיה הטובים אמרה
אלולי שהיא צדקת לא היתה זוכה לבנים הבה לי בנים וכי כך עשה
יצחק לאמך והלא התפלל עליה מתה אנכי מכאן שמי שאין לו
בנים שהוא חשוב כמת התחת אלהים אנכי וכי במקומו אני אשר
מנע ממך ואת אומרת לי שאתפלל עליך כאבא אני איני כאבא
שאבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים ממך מנע ולא ממני ע״ל ברכי
בתרגו׳ ואנא ארבי גם אנכי מהו גם אמרה לו זקנך אברהם היו
לו בנים מהגר ובקש בעד שרה אמ׳ לה זקנתי הכניסה צרתה לביתה
אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי בלהה בא אליה ואבנה
גם אנכי כשרה וקנתה דננ׳ אלהים וכני נפתולי אלהים מנחם בן
סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל חבורים מאת הקב״ה נתחברתי עם
אחותי לזכות לבנ׳ אבל אני מפרשו לשון עקש ופתלתול נתעקשתי
ונתפצרתי פצירות ועקושין למקום להיות שוה לאחותי גם יכולתי
חסבימו על ידי ואנקלוס תרגם לשון תפלה כלומר בקשות החביבות
לפני נעתרתי ונתקבלתי כאחותי נפתלתי נתקבלה תפלה ותלד
זלפה בבולן נאמ׳ הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה בחורה מכולן בשנים
ואין הריון נכר בה וכדי לרמות לבן את יעקב נתנה ללאה שלא יבין
שמכניסין לו את לאה שכן דרך העולם ליתן שפחה גדולה לגדולה
וקטנה לקטנה וזה שנה בא גד׳ בא מזל טוב כמו גד גדי וסינוק לא
ומדרש אגדה שנולד מהול בימי קציר חטים להגיד שבחן של
שבטים שעת קציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא מן החטים או
שעורים אלא דבר הפקר שאין אדם מקפיד בו דודאים סיגלי עשב
הוא ובלשון ישמע׳ יסמין ולקחת גם דודאי בנ׳ בתמיהא לעשות
עוד זאת ליקח גם את דודאי בני ותרגו׳ ולמסב לכן ישכב עמך
הלילה שלי היתה לילה זאת ואני נותנה לך תחת דודאי בנך ולפי
שזלזלה במשכב אותו צדיק לא זכתה ליקבר עמו שכר שכרתיך

נתתי לרחל שברה בלילה הוא הקב״ה סייע לה שיצא ממנה יששכר
וישמע אלהים אל לאה שהיתה מתאוה להעמיד שבטים ובדני זבד
טוב כתרגומו יזבלני יהא מדוריה עמי מעתה לא יהא מקום דירתו
אלא עמי לפי שיש לי בנים כנגד כל נשיו דינה פירשוהו ר״זל שדנה
בעצמה אם יהא זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת מן השפחות
ונתפללה עליה ונהפך לנקבה ויזכור אלהים את רחל זכר לה שמסרה
סימנין לאחותה ושהיתה מיצרה שמא תעלה בגורלו של עשו שמא
יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלתה בלבו
כששמע שאין לה בנים וזהו שייסד הפייט הארמון כבש שלא חלה
צבי לקחתה ונתבהלה אסף אלהים הכניסה במקום שלא תראה וכן
אסוף חרפתנו לשון ולא יאסף הביתה וכן וכוכבים אספו נגהם
וכן וירחך לא יאסף לא יטמן חרפתי שהייתי חרופה על שהייתי
עקרה ומדרש אגדה כל זמן שאין לאשה בנים אין לה במי לתלות
סרחונה ומי שיש לה בנים תולה סרחון בבנה מי שבר כלי זה בנך
מי אכל פירות הללו בנך בן אחר יודעת היתה בנבואה שיעק׳ מוליד
יב׳ שבטים בלבד אמר׳ יהי רצון שיהא אותו הבן שעתיד לעמוד ליעקב
ממני לפי נתפללה על בן אחר בלבד כאשר ילדה רחל את יוסף
משנולד שטנו שלעשו שנ׳ והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה וגו׳
אש בלא להבה אינו שולט למרחוק ומשנולד יוסף בטח ורצה לשוב
תנה את נשי איני רוצה לצאת בלא רשות נחשתי מנחש היה נסיתי
בניחוש שלי על ידך באת לי ברכה כשבאת לכאן לא היו לי בנים שנ׳
והנה רחל בתו באה עם הצאן אפשר היו לו בנים והוא שולח בתו
אצל הרועים ועכשו היו לו בנים שנ׳ וישמע את דברי בני לבן נקבה
שכרך פרש אגרך ואת אשר היה מקנך אתי את חשבון מיעוט
מקנך שבא לידי מתחלה כמה היו לרגלי עם רגלי באת ברכ׳ אצלך
לביתי לצורך ביתי עכשו אין עושין לצרכי אלא בני וצריך אני לסמכן
וזהו גם אנכי נקוד מנומר בחברבורות דקות כמו נקורה פונטורא
בלע׳ טלוא לשון טלאי חברבורות רחבות חום שחום דומה לאדום
לשון שחמומית ונמצאת לבנה בענין התבואה והיה שכרי אותן
שילדו מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים ושחומים בכבשים
יהיו שלי ואותן שישנן עכשו הפרש והפקידם ביד בניך שלא תאמר
על הנולדי׳ מעתה אלו היו שם בתחלה ועוד שלא תאמ׳ על ידי הזכרים
שהם נקודים וטלואים תלדנה הצאן דוגמתן מכאן ולהבא וענתה

בי צדקתי אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה בי צדקתי תבא
צדקתי ותעיד על שכרי לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם נקודים
וטלואים וכל שתמצא בהם שאינו נקוד וטלוא או חום בידוע שגנבתיו
לך ובגנבה הוא שרוי אצלי הן לשון הן קבלת דברים לו יהי כדבריך
הלואי תחפוץ בכך ויסר לבן ביום ההוא קבלת התנאי תיישים
עזים זכרים כל אשר לבן בו כל אשר היתה חברבורת לבנה בו ויתן
לבן ביד בניו הנותרות רעועות שבהן החולות והעקרות שאינן אלא
שירים אותן מסר לו מקל לבנה עץ הוא ושמו לבנה כמה דאת
אמ׳ אלון ולבנה ואני אומ׳ שאותן שקורין טריבבלא לח כשהוא רטוב
ועוד לקח מקל שקורין לוז עץ שגדלין בו אגוזים דקים נוקלי בלע
וערמון קשטנייר פצלות קלופים לבנים שהיה עושהו מנומר
מחשוף הלבן גלוי לבן של מקל כשהיה קולפו היה נגלה ונראה
לובן שלו במקום הקלוף ויצג ודעיץ לשון תחיבה ונעיצה הוא בלשון
ארמי והרבה יש בתלמוד רצה ושלפה רץ בה מרי רצה דעצה אלא
שמקצר לשונו ברהטים במרוצת המים ברכות העשויות בארץ
להשקות שם הצאן אשר תבאנה הצאן ברהטים שם הציג מקלות
לנכח הצאן ויחמנה הבהמה רואה המקלות והיא נרתעת לאחוריה
והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו ר׳ אושעיה אומר המים נעשין זרע
במעיהן ולא היו צריכות זכר וזהו ויחמנה אל המקלות למראות
המקלות עקודים משונים במקום עקידתן הן קרסולי ידיהן ורגליהן
והכבשים הפריד יעקב הנולדים עקודים נקודים הבדילן לעצמן
ועשה אותן עדר לעצמו והוליך אותו עדר לפני הצאן ופני הצאן
ההולכות לאחוריהן צופות אליהן וזהו שאמ׳ ויתן פני הצאן אל עקוד
שהיו פני הצאן אל העקודים ואל כל חום שמצא בצאן לבן וישת לו
עדרים לבדו כמו שפרשתי המקושרות כתרגו׳ הבכירות ואין לו
עד במקרא ומנח׳ בן סרוק ז״ל חברו עם אחיתופל בקושרי׳ ויהי הקשר
אמיץ אותן המתקשרות יחד למהר עבורן ובהעטיף לשון איחור
כתרגו׳ ומנחם חברו עם המחלצות והמעטפות לשון עטיפת כסות
כלומר מתעטפות בעורן וצמרן ואינן מתאוות להתיחם עם הזכרים
צאן רבות פרות ורבות משאר הצאן ועבדים ושפחות מוכר צאנו
בדמים יקרים ולוקח כל אלו עשה כנס כמו ויעש חיל עשה לי את
החיל הזה שוב אל ארץ אבותיך ושם אהיה עמך אבל בעודך
מחובר לטמא אי אפשי להשרות שכינתי עליך ויקרא לרחל תחלה

ואח״כ ללאה שהיא היתה עקר הבית שבשבילה נזדוג יעקב עם לבן
ואף בניה שללאה מודין בדבר שהרי בועז ובית דינו משבט יהודה
ואמרו כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל הקדימו רחל
ללאה עשרת מונים אין מונים פחות מעשרה מונים לשון סכום
כלל חשבון הן עשיריות למדנו שהחליף תנאו מאה פעמים והנה
העתודים העולים אעפ״י שהבדילן לבן שלא יתעברו הצאן דוגמתן
היו המלאכים מביאין אותן מעדר המסור ביד בני לבן לעדר שביד
שליעקב וברודים כתרגו׳ ופצחין פיישיר בלע״ז חוט שללבן מקיף
את גופו סביב חברבורות שלו פתוחה מפולשת מזן אל זן ואין לי
להביא לו עד מן הכת׳ ה״א בית״א ה״א יתרה ודרך המקר׳ לדבר כן כי
אתם באים אל הארץ כנען משחת לשון רבוי וגדולה כאדם שנמשח
למלכות כך ויצק שמן על ראשה להיות משוחה למזבח אשר נדרת
לי וצריך אתה לשלמו שאמרת יהיה בית אלהי׳ שתקריב שם קרבנות
העוד לנו למה נעכב על ידך כלום אנו מיחלות לירש מנכסי אבינו
כלום בין הזכרים הלא נכריות נחשבנו לו אפי׳ בשעה שדרך בני
אדם לתת נדוניא לבנותיו בשעת נשואין נהג עמנו כנכריות כי
מכרנו לך בשכר פעולה את כספנו שעכב דמי שכר פעולתך כי כל
העושר כלו׳ מאבינו אין לנו כלום אלא מה שהציל הקב״ה מאבינו שלנו
הוא הציל לשון הפרשה וכן כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרש
שמפרישו מן הרעה ומן האויב את בניו ואת נשיו הקדים זכרים
לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים שנ׳ ויקח עשו את נשיו ואת בניו
מקנה קנינו מה שקנה מצאנו עבדים ושפחו׳ וגמלים וחמורים לגוז
את צאנו שנתן ביד בניו דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב ותגנוב
רחל להפריש את אביה מע״ז ביום השלישי שהרי דרך שלשת
ימים היה ביניהם את אחיו קרוביו דרך שבעת ימים כל אותם
שלשה ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב לדרכו נמצא
רחוק מלבן ו׳ ימים ובשביעי השיגו למדנו שכל מה שהלך יעקב ז׳
ימים הלך לבן ביום אחד מטוב עד רע כל טובתן של רשעים רעה
היא אצל צדיקים כשבויות חרב כל חיל הבא למלחמה קרוי חיל
וחרב ותגנוב אותי גנבת את דעתי יש לאל ידי יש לי כח וחיל
לעשות עמכם רע וכל אל שבמקרא שהוא קדש עוצם ידו ורוב אומצו
הוא נכספת חמדת והרבה יש במקרא נכספה וגם כלתה נפשי
למעשה ידיך תכסוף כי יראתי השיבו על ראשון ראשון שאמר לו

ותנהג את בנותי   לא יהיה   ומאותה קללה מתה רחל בדרך   מה
עמדי משלך ובאהל יעקב הוא אהל רחל שהיה תדיר אצלה וכן הוא
אומ׳ בני רחל אשת יעקב ובכולן לא נאמ׳ אשת יעקב   ויבא באהל
רחל כשיצא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל קודם שיחפש באהל שתי
האמהות וכל כך למה לפי שהיה מכיר בה שהיא משמשנית   בכר
הגמל בעביטא דגמלא והיא מרדעת העשויה כמין כר   ובעירובין
הקיפוה בעביטין והן עביטי הגמלים   דלקת רדפת כמו על ההרים
דלקונו מדלוק אחרי פלשתים   ויוכיחו יבררו עם מי הדין אפרוביר
בלע׳ לא שכלו לא הפילו עוברן   ואילי צאנך מכאן אמרו איל בן
יומו קרוי איל שאם לא כן מה שבחו אילים לא אכל הא כבשים אכל
אב׳ גזלן הוא   טרפה על ידי דוב או ארי   אנכי אחטנה לשון אל
השערה ולא יחטיא אני ובני שלמה חטאים   חסרים   אנכי אחסרנה
אם חסרה חסרה לי שמידי תבקשנה   גנובתי יום וגנובתי לילה הכל
שלמתי גנובתי כמו רבתי עם שרתי במדינות   מלאתי משפט אהבתי
לדוש אכלני חורב לשון אש אוכלה וקרח לשון משליך קרחו כפתים
גלידא   שנתי לשון שינה   ותחלף את משכרתי היית משנה תנאי
שבינינו מנקוד לטלוא מעקודי לברודים   ופחד יצחק לא רצה לומר
אלהי יצחק שאין הקב״ה מיחד שמו על הצדיקים בחייהם ואעפ״י שאמ׳
לו בצאתו מבאר שבע   אני ה׳ אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל
שכהו עיניו והרי הוא חשוב כמת יעקב נתירא לומ׳ כן   ויוכח אמש
לשון תוכחה ולא לשון הוכחה   מה אעשה לאלה איך תעלה בלבי
להרע להן   והיה לעד הקב״ה לאחיו הם בניו שהיו לו אחים נגשים
לצרה ולמלחמה עליו   יגר תרגום שלגל גלעד והמצפה אשר אמר
והמצפה אשר בהר הגלעד כמו שכתו׳ ויעבור את מצפה גלעד   למה
נקרא שמו מצפה אשר אמ׳ כל אחד מהן לחברו יצף ה׳ ביני ובינך
אם תעבור את הברית   כי נסתר   ולא נראה איש את חברו בנותי
בנותי שתי פעמים אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפילגש   ירתי   כמו
ירה בים כמו שהוא יורה חנית   אם אני   הרי אם משמש בלשון אשר
כמו עד אם דברתי דברי ואם אתה לא תעבור לרעה אי אתה עובר
אבל אתה עובר לפרקמטיא   אלהי אברה׳ קדש ואלהי נחור חול למדרך
שאלהי נחור הוא אלהי תרח אביו   ויזבח יעקב זבח   שחט בהמות
למשתה   לאחיו   לאוהביו שעם לבן   לאכול לחם   כל דבר מאכל
קרוי לחם כמו עבד לחם רב לחם אשה   ויפגעו בו מלאכי אלהים

מלאכים שבארץ ישרא׳ באו ללוותו בארץ מחנים שתי מחנות
שלחוצה לארץ שבאו עמו עד כאן ושל ארץ שבאו לקראתו
חסלת פרש׳ ויצא יעקב

וישלח יעקב מלאכים

מלאכים ממש ארצה
שעיר לארץ שעיר כל
תיבה שצריכה למד בתחלתה הטל לה הא׳ בסופה גרתי לא נעשתי
שר וחשוב אלא גר ואינך כדאי לשנאתי על ברכת אבא שאמר לי
הוה גביר לאחיך לא נתקיימה בי ויהי לי שור וחמור אבא אמר
לי משל השמי׳ ומשמני האר״ץ וו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ
שור וחמור דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור אדם אומר
לחברו בלילה קרא התרנגול ואינו אומ׳ קראו התרנגולים ואשלחה
להגיד לאדוני להודיע שאני בא אליך למצא חן בעיניך שאני
שלם עמך ומבקש אהבתך באנו אל אחיך שהיית אומ׳ אחי אבל
הוא נוהג עצמו עמך כעשו עודנו הוא בשנאתו וברשעתו ויירא ויצר
ויירא שמא יהרג ויצר שמא יהרוג הוא את אחרים המחנה האחת
והכהו מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה אם תחנה עלי מחנה
הרי נקבה המחנה הזה הרי זכר ויש שאר דברים משמשין לשון זכר
ולשון נקבה השמש יצא על הארץ מקצה השמים מוצאו הרי זכר
השמש זרחה על המים הרי נקבה וזרחה לכם יראי שמי שמש
צדקה הרי לשון נקבה ורוח גדולה באה הרי לשון נקבה ויגע בארבע
פנות הבית הרי לשו זכר ורוח גדולה וחזק הרי לשון זכר ולשון נקבה
לפלטה על כרחו כי אלהם כו ויאמר יעקב התקין עצמו לשלשה
דברים לדורון ולמלחמה ולתפלה לדורון ותעבור המנחה על פניו
למלחמה והיה המחנה הנשאר לפלטה לתפלה ויאמר יעקב אלהי
אבי אברהם ואלהי אבי יצחק ולהלן הוא אומ׳ ופחד יצחק ועוד מהו
שחזר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומ׳ אלי שוב לארצך
אלא כך אמר יעקב לפני הקב״ה שתי אבטחות הבטחתני אחת בצאתי
מביתי אמרת לי אני ה׳ אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ושם אמרת
לי ושמרתיך בכל אשר תלך ובבית לבן אמרת לי שוב אל ארץ אבותי׳
ולמולדתך ואהיה עמך ושם נגלית לי בשם המיוחד לבדו שנ׳ ויאמ׳
ה׳ אל יעקב וגומר בשתי אבטחות הללו אני בא לפניך קטונתי מכל
החסדים נתמעטו זכיותי על ידי חסדים ואמת אשר עשית עמי לכך

36

אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרו לי להמסר ביד
עשו ומכל האמות אמיתת דבריך ששמרת לי כל האבטחו שהבטחתני
כי במקלי לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אל מקלי לבדו
ומדרש אגדה נתן מקלו בירדן ונבקע מיד אחי מיד עשו מיד אחי
שאינו נוהג עמי כאח אל כעשו הרשע היטיב איטיב היטב בזכותך
איטיב בזכות אבותיך ושמתי את זרעך כחול הים והיכן אמ׳ לו כן
והלא לא אמר לו אל והיה זרעך בעפר הארץ אלא שאמור לו כי לא
אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך ולאברהם אמ׳ הרבה
ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים מן הבא
בידו ברשותו כמו ויקח את כל ארצו מידו ומדרש אג׳ מן הבא בידו
אבנים טובות ומרגליות שאדם צר בצרור ונושאן בידו עזים מאתים
ותיישים עשרים מאתים עזים צריכות עשרים תישים וכן כולן
הזכרים כפי צורך הנקבות ומדרש בבראשית רבא דורש מכאן לעונה
האמורה בתורה הטיילין בכל יום הפועלים שתי בשבת החמרים אחת
לשבת הגמלין אחת לשלשים יום הספנין אחת לששה חדשים ואיני
יודע לכוין המדר׳ מכוון אך נרא׳ בעיני שלמדנו מכאן שאין התשמיש
שוה בכל אדם בן אדם פנוי ממלאכה דרכו להרבות תשמיש ולעבר
נקבות שאינן פנויין לא וכל אדם לפי טורח המוטל עליו שמצינו כאן
שמסר לכל תיש ואיל עשר נקבות לפי שהן פנוין ממלאכה דרכם
להרבות בתשמיש ולעבר עשרה נקבות ובהמה משנתעברה אינה
מקבלת זכר ופרים שעסוקין במלאכה לא מסר לזכר אל ד׳ נקבות
ולחמור שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות לזכר ולגמלים שהולכים
ברחוק יותר נקבה לזכר גמלים מיניקות שלשים ובניהם עמהם
ואגדה בנאיהם עמהם זכר כנגד נקבה ולפי שצנוע בתשמיש לא
פרסמו הכתו׳ עיירים חמורים זכרים עדר עדר לבדו כל מין ומין
לעצמו עברו לפני דרך יום או פחות ואני אבא אחריכם ורוח
תשימו עדר לפני חברו מלא עין כדי להשביע עינו של רשע ולתווהו
על רבוי הדורון למי אתה של מי אתה מי שולחך ותרגו׳ דמן את
ולמי אלה למי המנחה הזאת שלוחה למד משמשת בראש התיבה
במקום של כמו וכל אשר אתה רואה לי הוא כלו שלי הוא לה׳ הארץ
ומלואה של ה׳ הארץ ומלואה ואמרת לעבדך ליעקב על ראשון
ראשון ועל אחרון אחרון ששאלת למי אתה לעבדך ליעקב אני
ותרגו׳ דעבדך דיעקב וששאלת למי אלה מנחה היא שלוחה והנה

גם הוא יעקב   אכפרה פניו   אבטל רוגזו כמו וכופר בריתכם
את מות לא תוכלי כפרה ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עון וחטא
ואצל פנים כולן לשון קנוח והעברה ולשון ארמי הוא והרבה מהם
בתלמוד בעי לכפורי ידיה וכפר ידיה   וגם בלשון המקרא נקראין
המזורקים כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בשפת המזורקים
על פניו כמו לפניו וכן על פניכם אם אכזב וכן חמס ושוד ישמע בה
על פני ומדר' אגדה על פניו אף הוא שרוי בכעס שהיה צריך לכל זה
זאת אחר עשר ילדיו   ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ונעל בפני שלא
יתן בה עשו עיניו ונענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב
ונפלה ביד שכם   יבוק שם נהר   את אשר לו הבהמה והמטלטלין
עשה עצמו כגשר נוטל כאן ומניח כאן   ויותר יעקב לבדו   שכח פכין
קטנים וחזר עליהן   ויאבק מנחם פירש ויתעפר לשון אבק שמעלין
עפר ברגליהן על ידי נענוען ולי נראה שהוא לשון ויתקשר   ולשון
ארמי הוא בתלמוד בתר דאביקו ביה מיבק לשון   עניבה שכן דרך
שנים המתעצמין יחד שאובקו וחובקו בזרועותיו ופירשו רז"ל שהוא
שרו של עשו   ותקע   נתקעקעה ממקום מחברתה ודומה לו פן תקע
נפשי ממך לשון הסרה ובלשון משנה לקעקע ביצתן לשרש שרשיהן
כי עלה השחר   וצריך אני לומ' שירה   ברכתני הודה לי על הברכות
שברכני אבא שעשו מערער עליהן   לא יעקב   לא יאמר עוד יעקב
לומר שהברכות לך בעקבה וברמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופ'
ש הקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף את שמך   ושם הוא מברכך
ואני אהיה שם ואודה לך עליהן   וזהו שכתו' וישר אל מלאך ויוכל
בכה ויתחנן לו בכה המלאך ויתחנן לו ומה נתחנן לו בית אל ימצאנו
ושם ידבר עמנו המתן עד שתדבר השכינה עמנו שם ולא רצה יעקב
ועל כרחו הודה לו עליהן שנ' ויברך אותו שם ועם אנשים עשו ולבן
למה זה תשאל לשמי   אין לנו שם קבוע כי משתנים שמותינו לפי
מצות עבודת השליחות שאנו משתלחים ומפי מורי ר' שמעון ז"ל אינו
רוצה לגלות שמו שלא ליטול עטרה לעצמו   זה חנס עשה לי מלאך
פלו' מאליו שאינו אלא כעבד עושה שליחות   ויזרח לו השמש   לצרכו
לרפאת צלעתו כמה דאת אמר שמש צדקה ומרפא בכנפיה   ואותן
שעות שמהרה לשקוע כשיצא מבאר שבע מהרה לזרוח בשבילו והוא
היה צולע כשיצא חשמ' ופשוטו ויזרח לו השמש לשון בני אדם הוא
כשהגענו למקום פלו' האיר לנו השחר   גיד הנשה   שנשה ממקומו

37

ועלה והוא לשון קפיצה וכן נשתה גבורתם וכן כי נשני אלהים את
כל עמלי אחרונים אחרון אחרון חביב עבר לפניהם אמר אם
יבא לחלחם ילחם בי תחלה ויחבקהו נתגלגלו רחמיו כשראהו
משתחוה כל החשתחואות הללו וישקהו נקוד עליו יש חולקין עליו
בברייתא דספרי יש שדרשו נקודה זו למה לומ׳ שלא נשקו בכל לבו
אמר ר׳ שמעון בן יוחאי הלכה ידועה היא שעשו שונא ליעקב אלא
נהפכו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו מי אלה לך מי אלה
להיות שלך נגש יוסף ורחל בכולן האמהות נגשות לפני הבנים
אבל ברחל יוסף נגש לפניה אמר אמי יפת מראה שמא יתלה עיניו
בה אותו רשע אעמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה מי לך כל
המחנה אשר פגשתי שהוא שלך כלומ׳ למה הוא לך מי לך פשוטו
שלמקרא על מוליכי המנחה ומדרשו כתות שלמלאכים פגע שהיו
דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרין להם שלמי אתם והן אומרין משל
עשו והן אומרין הכו הכו ואלו אומרים בן בנו שלאברהם לא היו
משגיחין והן אומרי׳ אחיו של יעקב הוא והן אומרי׳ אב׳ משלנו אתם
יהי׳ לך אשר לך כאן הודה לו על הברכות אל׳ נא בבקשה אל תאמ׳
לי כן אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי כי׳ על כן ראיתי
פניך כי ראוי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך והן
חשובין עלי כראיית פני המלא׳ שראיתי שר שלך ועוד על שנתרצית
למחול לי סרחוני ולכך הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתירא ממנו
ויאמר ראה מלאכים ונצל איני יכול לו מעתה ותרצני נתפייסת
לי וכן כל רצון שבמקרא לשון פיוס הוא כי לא לרצון יהיה לכם
הקרבנות באין לפייס ולרצות שפתי צדיק ידעון רצון יודעין לפייס
ולרצות ברכתי מנחה זו הבאה על ראיית פנים וכל מנחה הבאה
על ראיית פנים לפרקים אינה באה אלא לשאלת שלום וכל ברכה
שהיא לראיית פנים כגון ויברך יעקב את פרעה עשו אתי ברכה
דסנחריב לשאול לו לשלום ולברכו דתועי מלך חמת כולן לשון
ברכת שלום הן שקורין שלודייר אף זה קח נא את ברכתי כמו כן
ברכת שלום שלודיר בלע׳ אשר הובאת לך לא טרחת בה אני יגעתי
להגיעה עד שבאת לידך חנני נון ראשונה מודגשת שהיא משמשת
במקום שתי נונין שהיה לו לכתוב חנגני שאין חנן בלא שני נונין
והשלישי לשמוש כמו עשני וברני וכי׳ יש לי כל׳ כל ספקי ועשו דבר
בלשון גאוה יש לי רב יותר מכדי צרכי נסעה כמו שמעה סלחה

שהוא כמו שמע שלח את נסעה כמו נסע והנון יסוד בתיבה ותרג׳
טול ונהך עשו אמ׳ ליעקב נסעה מכאן ונלך ואלכה לנגדך טובה
זו אעשה לך שאאריך ימי מהלכי ללכת לאט כאשר אתה צריך וזהו
לנגדך בשוה לך עלות עלי הצאן והבקר שהן עלות מוטלות עלי
לנהלם לאט עלות מגדלות עולליהן לשון עולל ויונק עול ימים וזקן
ושתי פרות עלות דפלשתים ודפקום יום אחד ואם ידפקום יום
אחד ליגעם בדרך יום אחד במרוצה ומתו ודפקום כמו קול דודי
דופק נוקש בדלת יעבור נא אדוני אל תאריך ימי הליכתך בעבורי
עבור כפי דרכך ואף כי תתרחק ואני אתנהלה אתנהל ההא יתרה
כמו ארדה אשמעה לאטי לאט שלי לשון נחת הוא כמו ההולכים
לאט לאט לי לנער לאטי הלמד מן היסוד ואינה משמשת אתנהל
לאט שלי נחת שלי לרגל המלאכה לפי צרך הליכת רגלי המלאכה
המוטלת לפני להוליך ולרגל הילדים לפי רגליהן שהן יכולין לילך
עד אשר אבא אל אדוני שעירה הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו
ללכת אלא עד סוכות אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי
אצלו ואימתי ילך בימות המשיח שנ׳ ועלו מושיעי׳ בהר ציון לשפוט
את הר עשו ומדרשי אגדה לדרשה זו רבים ויאמר למה תעשה
לי טובה שאיני צריך לה אמצא חן ולא תשלם לי עתה שום גמול
וישב עשו וארבע מאות איש שהיו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד
והיכן מצינו שפרע הקב״ה גמול להם בימי דוד שנ׳ כי אם ארבע מאות
איש נער אשר רכבו על הגמלים וינוסו ויבן לו בית שהא שם י״ח
חדש קיץ וחורף וקיץ סוכות קיץ בית חורף סוכות קיץ
שלם שלם בגופו נתרפא מצלעו שלם בממונו לא חסר דבר מכל
אותו דורון שלם בתורתו לא שכח מתלמודו בבית לבן עיר שכם
כמו לעיר כמו עד בואנה בית לחם בבואו מפדן ארם כאומ׳ לחברו
יצא פלוני מבין שני אריות ובא שלם אף כאן ויבא יעקב שלם מפדן
ארם מלבן ומעשו שנזדוג לו בדרך במאה קשיטה מעות אמר ר׳
עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה ויקרא לו אל
אלהי ישראל לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקב״ה
עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס להיות שבחו של הקב״ה
נזכר בקריאת השם כלומר מי שהוא אל הוא יהיה לאלהים לי ששמי
ישראל וכן מצינו במשה ויקרא שמו ה׳ נסי לא שהמזבח קרוי ה׳ אלא
על שם הנס קרא שם המזבח לזכר שבחו של הקב״ה ה׳ נסי ורז״ל אמ׳

38

שהבה קרא לו ליעקב אֵא דברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים
לכמה טעמים ואני ליישב פשוטו באתי בת לאה ולא בת יעקב אֵא
על שם יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאנית שנ׳ ותצא לאה
לקראתו וישכב אותה כדרכה ויענה שלא כדרכה וידבר על לב
הנערה דברים המתישבין על הלב אמ׳ לה אביך בחלקת שדה קטנה
שלי ראי כמה ממון נתן לי אני אשא ותקני את העיר ואת כל שרותי
וכן לא יעשה לענות את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות
על ידי המבול חשקה נפשו חפצה מוהר היא כתובה במרמה
בחכמה אשר טמא הכתו׳ אומ׳ שלא היתה רמיה שהרי טמא את
דינה אחותם חרפה היא לנו שמי׳ הוא אצלנו הבא לחרף את חברו
אומ׳ לו ערל אתה חרפה בכל מקום גדוף נאות לכם נתרצה לכם
והרבה יש במקרא ביהוידע ויאותו הכהנים להמול להיות נמול אֵי
להמול לשון לפעול אֵא להפעל ונתנו את בנותינו נון שניה שלונתנו
מודגשת לפי שהוא משמשת שני נונין ונתננו שלמים הם אתנו
לשלום ובלב שלם ואת בנותם נקח לנו אתה מוצא בתנאי שאמר
חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שתלו החשיבות בבני יעקב
ליקח בנות שכם את שיבחרו להם ובנותיהם יתנו להם לפי דעתם
שנ׳ ונתנו את בנותינו לפי דעתנו ואת בנותיכם נקח בכל אשר נחפוץ
וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברים את בנותם
נקח לנו ואת בנותינו נתן להם כדי לרצותם שיאותו להמול והארץ
הנה רחבת ידים כאדם שידו רחבה ופתוחה וותרנית כלומר לא
תפסידו כלום בדבר שהארץ רחבת ידים פרקמטיא הרב׳ באה לכאן
ואין לה קונים בהמול בהיות נימול אך נאות להם בדבר וה
ועל ידי כן ישבו אתנו שני בני יעקב בניו היו ואעפ״כ נהגו עצמן
בשמעון ולוי בשאר אנשים שאינם בניו שלא נטלו עצה ממנו אחי
דינה לפי שמסרו נפשם עליה נקראו אחיה ויבואו על העיר בטח
שהיו כואבים ומדרש אגדה שהיו בטוחין על כח הזקן על החללים
לפשט את החללים כל חילם ממונם כמו עשה לי את החיל הזה
ועוזבו לאחרים חילם וישרא׳ עושה חיל שבו לשון שביה וטעמו
מלרע עכרתם אותי לשון מים עכורים אין דעתי צלולה עכשו
ומדרש אגדה צלולה היתה החבית ועכרתם אותה מסורת היא ביד
כנענים שיפלו ביד בני אֵא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונחלת את
הארץ לפי היו שותקין מתי מספר אנשים מועטים הכזונה הפקר

את אחותינו ית אחתנא קום עלה ביתאל לפי שאחרת בדרך נענשת
מבתך את אלהי הנכר שיש בידכם מן השלל של שכם והטהרו מעז
והחליפו שמלותיכם שמא יש בידכם כסות מעז תחת האלה מין אילן
סרק הוא עם שכם אצל שכם חתת אלהים פחד אלהים ויקרא למקום
אל ביתאל הקב"ה בביתאל יש תיבה חסרה בית המשמשת בראשה כמו
הנה בית מכי בן עמיאל כמו בבית מכי' ובן שבי אלמנ' בית אביך כבית
אביך נגלו אליו האלהים במקומו הרבה שם אלהות ואדנות לשון רבים
כמו אדוני הארץ אם בעליו עמו ולא נאמר בעלו ובן אלהות שהיא
לשון שופט ומרות נזכר בלשון רבים אבל שאר השמות לא תמצא
בלשון רבים ותמת דבורה מה ענין דבורה אצל יעקב אלא לפי שאמר'
רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם שלחה דבורה אצלו לפדן ארם
לצאת משם מדברי ר' משה הדרשן למדתיה מתחת לביתאל העיר
יושבת למעלה בהר והיא נקברה ברגלי ההר תחת האלון בשיפולי
מישרא שהיה המישור למעלה בשפוע ההר והקבורה מלמטה
ומישור של ביתאל קורין לו אלון ומדר' אגד' שם נתבשר באבל שני
שהוגד לו על אמו שמתה ואלון בלשון יוני אחר והעלימו את יום
המיתה שלא יקללו הבריות כרס שיצא עשו ממנו לפי לא פרסם
הכתוב את מיתתה עוד פעם שנית במקום הזה אחר בלכתו ואחר
בשובו ויברך אותו ברכת אבלים לא יקרא שמך עוד יעקב לשון
ארם הבא במרמה ועוקבה כי אם ישראל לשון שר ונגיד אני אל שדי
שאני כדאי לברך שהברכות שלי פרה ורבה על שם שעדין לא נולד
בנימין ואעפ' שכבר נתעברה ממנו גוי בנימן גוים אפרים ומנשה
שעתידין לצאת מיוסף והם במנין השבטים ומלכים מחלציך יצאו
אלו שאול ואיש בשת שהיו משבט בנימן שעדין לא נולד ויעל מעליו
אלהים במקום אשר דבר אתו איני יודע מה מלמדינו כברת ארץ
מנחם בן סרוק פירשו לשון כביר רבוי מהלך רב ומדרש אגדה
בזמן שהארץ חלולה ככברה שהניר מצוי והסתו עבר ועדין השרב
לא בא ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בנעמן כתיב וילך מאתו
כברת ארץ ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כגון מהלך פרסה או
יותר כמו שאומר צמד כרם חלקת השדה כך במהלך אדם נתון
שם מדה כברת ארץ כי גם זה נוסף לך על יוסף ורז"ל דרשו עם
כל שבט ושבט נולדה תאומה ועם בנימן נולדה תאומה יתרה בן אוני
בן צערי בנימן נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא

וישלח

בנגב כשארם בא מארם נהרים כמו שנ׳ בנגב בארץ כנען הלוך
ונסע הנגבה בנימן בן ימין כמו צפון וימין אתה בראתם ולפי
הוא מלא כשכון ישראל בארץ ההיא עד שלא בא לחברון אצל יצחק
אירעוהו כל אלה וישכב מתוך שבלבל משכבה העלה עליו הכתו׳ כאלו
שכבה ולמה בלבל וחלל יצועיו כשמת רחל נטל יעקב מטתו שהיתה
תמיד באהל רחל ונתנה באהל בלהה בא ראובן ותבע עלבון אמו אמ׳
אם אחות אמי היתה צרתה שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי
ויהיו בני יעקב שנים עשר התחיל מענין ראשון משנולד בנימין
נשלמה מטתו ומעתה ראוין לימנות ומנאן ורז״ל דרשו ללמדנו
שכולן צדיקים ושוים שלא חטא ראובן בכור יעקב אפילו בשעת
קלקלה קראו בכור בכור יעקב בכור לנחלה בכור לעבוד׳ בכור למנין
ולא נתנה הבכורה ליוסף אלא לענין השבטי׳ בלבד שנעשה שני שבטי׳
ממרא שם המישור קרית ארבע שם העיר ממרא קרית הארבע
למישור קרית הארבע ואם תאמ׳ היה לו לכתוב ממר׳ הקרית ארבע
כך דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול כזה כגון בית לחם אביעזר
בית אל אם היה צריך להטיל בו הא׳ נותנה בראש התיבה השנייה כמו
בית הלחמי בעפרת אבי העזרי ויגוע אין מוקדם ומאוחר בתורה
מכירתו שליוסף קדמה למיתתו שליצחק יב׳ שנה שהרי יצחק מת
בשנת קכ׳ ליעקב שנ׳ ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם צא ס׳ מקפ׳
נשארו קכ׳ ויוסף נמכר בן יז׳ שנה ואותה שנה שנת קח׳ ליעקב כיצד
בן סג׳ כשנתברך וי״ד נטמן בבית עבר הרי עז׳ שנה וי״ד שנה עבד
באשה ובסוף יד׳ שנה נולד יוסף שנ׳ ויהי כאשר ילדה רחל יוסף וגו׳
הרי צא׳ ויז׳ עד שלא נמכר הרי קח׳ עדה בת אלון היא בשמת בת
ונקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמים לעז׳ אהליבמה היא
יהודית ואותו רשע כנה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בעז׳ כדי
להטעות את אביו בת ענה בת צבעון אם בת ענה לא בת צבעון אלא
ענה בנו שלצבעון הוא שנ׳ ואלה בני צבעון ואיה וענה ובא צבעון על
כלתו אשת ענה ויצאה אהליבמה מבין שניהם והודיעך הכתו׳ שכולן
ממזרין היו בשמת בת ישמעאל ולהלן קורא אותה מחלת מצאנתי
בהגדת מדרש ספר שמואל שלשה מוחלין להם עונותיה׳ גר שנתגייר
והעולה לגדולה והנושא אשה ונלמוד הטעם מכאן למה נקרא שמה
מחלת שנמחלו עונותיה אחות נביות על שם שהוא השיאה משמת
ישמעאל ואהליבמה ילדה את יעוש ואת יעלם ואת קרח קרח זה

ממזר היה ובן אליפז היה שבא על אשת אביו שהרי הוא מנוי עם
אלופי אליפז בסוף הענין וילך אל ארץ לגור כאשר ימצא ולא יכלת
ארץ מגוריהם לתת להם מרעה למקניהם אל הבהמות שלהן
ומדרש אגדה מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב שלגזירת כי גר יהיה
זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק
בפרעון השטר ולא במתנה שנתנה לו האר׳ הזאת ומפני הבשת שמכ׳
בכורתו ואלה תולדות שהולידו בניו משהלך לשעיר ותמנע היתה
פילגש לאליפז להודיע גדולתו שלאברהם כמה היו תאבין לידבק
בזרעו שהרי תמנע זו בת אלופים היתה שנ׳ ואחות לוטן תמנע ולוטן
מן אלופי יושבי שעיר מן החורי שישבו שם לפנים אמרה איני זוכה
להנשא לך הלואי שאהיה לך פילגש ובדברי הימים מונה אותה
בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו שלשעיר ויצתה תמנע מביניה׳
וכשגדלה נעשית לו פילגש וזהו ואחות לוטן תמנע ולא מנאה עם
בני שעיר לפי שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב אלה אלופי בני
עשו ראשי משפחות יושבי הארץ שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם
ורז״ל דרשו שהיו בקיאין בישובה שלארץ מלא קנה זה לזיתים מלא
קנה זה לגפנים שהיו טועמין העפר ויודעין אי זו נטיעה ראויה לו
ואיה וענה וו׳ יתרה וזהו כמו איה וענה והרבה יש במקר׳ תת וקדש
וצבא מרמס הוא ענה הוא האמור למעלה שהוא אחיו של צבעון
וכאן קורא אותו בנו מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה
הימים פרדים הרביע חמור על סוסיא וילדה פרד והוא היה פסול
והביא פסולין לעולם ולמה נקראו שמם ימים שאימתן מוטלת
על הבריות דאמ׳ ר׳ חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה
וחיה החורי לא נזקק להודיע לנו משפחות החורי אלא מפני תמנע
להודיעך גדולת זרע אברהם כמו שפירשתי למעלה ואלה המלכים
אשר מלכו ח׳ הם וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות עשו בימיהם
ואלו הם שאול ואיש בשת דוד ושלמה רחבעם אביה אסא יהושפט
ובימי יורם פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך ובימי
שאול כתי׳ אין מלך באדום נצב מלך יובב בן זרח מבצרה מערי
מואב היתה בצרה דכתי׳ על קריות ועל בצרה ולפי שהעמידה מלך
באדום עתיד ללקות עמהם שנ׳ כי זבח לה׳ בבצרה וטבח גדול בארץ
אדום המכה את מדין בשדה מואב שבאו מדין על מואב למלחמה
והלך מלך אדום לעזור את מואב מכאן אנו למדין שהיו מדין

40

ומואב מדיינין זה עם זה ובימי בלעם עשו שלום להתקשר על ישרא
בת מי זהב מהו זהב שהיה עשיר ואין זהב חשוב בעיניו ואלה שמות
אופי עשו שנקראו על שם מקומותם ומדינותם לאחר שמת הדר
ופסקה מלכות מהן והראשונים הנזכרים למעלה שמות תולדותיה
הן וכן מפורש בדברי הימים וימת הדר ויהיו אופי אדום אלוף
תמנע מגדיאל הוא רומי
חסלת פרש וישלח יעקב

וישב יעקב

אחר שכת לך ישובי עשו ותולדותיו
בדרך קצרה שלא היו ספונין וחשובי
לפרש היאך נתיישבו וסדר מלחמתן איך הורישו את חחורי חור
ופרש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבותם לפי
ש.היו חשובין לפני המקום להאריך בהן וכן אתה מוצא בעשרה
דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלו בקצור ומשבא לנח האריך
בו וכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם קצר בהן וכשהגיע אצל
אברהם האריך בו משל למרגלית שנפלה בחול אדם ממשמש בחול
וכוברו בכברה עד שמוצא המרגלית ומשמצאה משליך הצרורות
מידו ונוטל את המרגלית בידו אלה תולדות יעקב אלה שלתולדות
יעקב אלה ישוביהן וגלגוליהן עד שבאו לכלל ישוב סבה ראשונ יוסף
בן שבע עשרה שנה על ידו נתגלגלו וירדו למצרים זהו אחר ישוב
פשוטו של מקרא להיות דבור על אפניו ומדרש אגדה תלה הכתוב
תולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברים אחד שכל עצמו של יעקב
לא עבד ללבן אלא ברחל ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו וכל
מה שארע ליעקב ארע ליוסף זה נשטם מאחיו וזה נשטם מאחיו
זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשין להרגו וזה ויפגעו בו מלאכי
אהים וזה פגע בו מלאך וכן הרבה וכולן בבר רא וישב יעקב בקש
לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף צדיקים מבקשים לישב בשלוה
אמר הקבה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם העולם הבא אלא
שמבקשין לישב בשלוה בעולם הזה והוא נער שהיה עושה מעשה
נערות מתקן בשערו וממשמש בעיניו כדי שיהא נראה יפה
את בני בלהה בלומ ורגיל אצל בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותן
והוא מקרבן את דבתם רעה כל רעה שהיה רואה בבני לאה היה
מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחו לקרותן

עברים והושדן על העריות ובשלשתן לקח וישחטו שעיר עזים
במכירתו ולא אכלוהו חי ועל דב׳ שסיפר עליהן שקורין לבני השפחו׳
עבדים לעבד נמכר יוסף ועל העריות שספר עליהן ותשא אשת
אדוניו את עיניה את דבתם רעה כל לשון דבה פרלריץ בלע׳ כל
מה שיכול לדבר בהם רעה היה מדבר דבה׳ לשון דובב שפתי ישנים
בן זקונים שנולד בזקנותו ותרגו׳ בר חכים הוא ליה שכל מה שלמד
משם ועבר מסר בידו ד״א שהיה זיו איקונין שלו דומה לאביו כתנת
פסים לשון כלי מילת כמו כרפס ותכלת וכמו את כתנת הפסים
דתמר ואמנון ומדרש אגדה על שם צרותיו שאירעו לו פ׳ שנמכר
לפוטיפר ס׳ סוחרים י׳ ישמעאלים מ׳ מדינים ולא יכלו דברו לשלום
מיתוך גנותן למדנו שבחן שלא דברו אחד בפה ואחת בלב דברו׳
לדבר עמו מאלמים אלומים כתרגו׳ מאסרים אסרין עמרין וכן
נושא אלומותיו וכמוהו בלשון משנה והאלומות נוטל ומכריז קמה
נוקפה וגם נצבה לעמוד על עמדה בזקיפה ז׳ועל דבריו על דבתם
רעה שהיה מביא לאביהם ויספר אל אביו ואל אחיו לאחר שספר
אותו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם ויגער בו לפי שהיה מטיל
שנאה עליו הבא נבא אני ואמך והלא כבר מתה והוא לא ידע שהדברים
מגיעין אצל בלהה שגדלתו כאמו ורז״ל אמרו מכאן שאין חלום
בלא דברי׳ בטלים ויעקב נתכון להוציא הדב׳ מלב בניו שלא יקניאוהו
לכך אמ׳ הבא נבא אני ואמך ואחיך כשם שאי אפשר באמך כך
בשאר בטל: שמר את הדבר היה ממתין ומצפה מתי יבא וכן שומר השאר
אמונים וכן לא תשמור על חטאתי לא תמתין לרעות את צאן
נקוד על את שלא הלכו לרעות צאן אלא לרעות את עצמן הנני לשון
ענוה וזריזות נזדמן למצו׳ אביו אע״פ שהיה יודע באחיו ששונאין אותו
מעמק חברון והלא חברון בהר דכתיב ויעלו בנגב ויבא עד חברון
אלא מעצה עמוקה שלצדיק הקבור בחברון לקיים מה שנ׳ לאברהם
בין הבתרים כי גר יהיה זרעך ויבא שכמה מקום מוכן לפורענות
שם קלקלו השבטים שם ענו את דינה שם נחלקה מלכות בית דוד
דכתי׳ וילך רחבעם שכמה וגו׳ וימצאהו איש זה גבריאל שהוא קרוי
איש שנ׳ והאיש גבריאל נסעו מזה הסיעו עצמן מן האחוה ד״א נסעו
מזה הסיעו עצמן מהיות יב׳ וזה בגימטריא יב׳ הוו נלכה דותינה
לבקש לך נבלי דתות שימיתוך בהם ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין
מקר׳ יוצא מידי פשוטו ויתנכלו נתמלאו נכלים וערמומיות אותו

41

כמו אתו עמו כלו אִו ויאמרו איש אל אחיו שמעון ולוי אחי ונראה
מה יהיו חלומותיו הם אמרו לכו ונהרגהו רוח הקדש אומ׳ ונראה
מה יהיו חלומותיו נראה דבר מי יקום אם שלכם או שלי ואי אפשר
שיאמ׳ הם ונרא׳ מה יהיו חלומותיו שאחר שיהרגוהו בטלו חלומותיו
לא נכנו נפש מכת נפש זו היא מיתה למען הציל אותו רוח הקדש
מעידה עליו על ראובן שנתכון להצילו שיבא ויעלהו מן הבור אמר
אני בבור וגדול מכולם לא יתלה הסרחון אא בי את כתנתו זה חלוק
את כתנת הפסים היא שהוסיפה לו אביו יתר על אחיו והבור ריק
אין בו מים ממשמע שנ׳ ריק איני יודע שאין בו מים אא ללמד מים
אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו כדאית במסכ׳ ברכות ארחת
ישמעאלים כתרגו׳ שיירת ערבאי על שם הולכי אורח וגמליהם
נושאים פרסם הכתו׳ את משאם להודיע מתן שכרו של צדיק שאין
דרכם שלערביים לשאת אא נפט ועטרן ולזה נזדמנו לו בשמים
שלא יוזק מריח רע נכאת כל כנוס בשמים הרבה קרוי נכאת וכן
ויראם את כל בית נכאתו מרקחת בשמיו אונק׳ תרג׳ לשון שעוה צרי
שרף הנוטף מעצי הקטף והוא נטף הנמנה עם סממני הקטור׳ ולוט
לוטיתה שמו בלשון משנה ורז״ל פירשוהו שרש עשב ושמו בלעז
אישטורוזיאה במסכת נדה מה בצע מה ממון כתרגומו וכסינו את
דמו ונעלים את מיתתו וישמעו וקבילו מיניה וכל שמיעה שהיא
קבלת דברים כגון זה וכמו וישמע יעקב אל אביו אם שמוע תשמעו
כולם מתורגמין קבלא וקבילו וכל שהוא שמיעת אוזן כמו וישמעו
את קול ה׳ אלהים וישמע ישרא׳ שמעתי את תלונות מתרגמי׳ שמיעת
ושמע שמיע קדמי ויעברו אנשים מדינים סוחרים היא שיירא
אחרת והודיעך הכתו׳ שנמכר פעמים רבות וימשכו בני יעקב את
יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדינים והמדינים
מכרו אותו אל מצרים וישב ראובן ובמכירתו לא היה שם שהגיע
יומו ללכת ולשמ׳ את אביו ר״א שהיה עסוק בשקו ובתעניתו על בלבו׳
יצועי אביו ואני׳ אנא אני בא אנא אברח מצערו שלאבא שעיר
עזים דמו דומה לדם האדם הכתונת זה שמה כשהיא סמוכה לתיבה
אחרת כגון כתנת בני כתונת פסים כתנת בד נקוד כתנת ויאמר
כתנת בני׳ היא זו חיה רעה אכלתהו נצנצה בו רוח הקדש סוף
שתתגרה בו אשת פוטיפר ולמה לא גלה הקב״ה לו לפי שהחרימו
וקללו כל מי שיגלה ושתפו להקב״ה עמהן אבל יצחק היה יודע שהוא

חי׳ ולא היה מגלה לו מאחר שהקב״ה לא גלה לו   ימים רבים   כ״ב
שנה משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרים שנ׳ יוסף בן שבע עשרה
שנה וכתיב ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה וז׳ שני השובע
וכי זה שנתים הרעב כשבא יעקב למצרים הרי כ״ב שנה כנגד כ״ב שנה
שלא קיים יעקב כבוד אב ואם כ׳ שנה שעמד בבית לבן וב׳ שני׳ בדרך
בשובו מבית לבן שנה וחצי בסוכות וששה חדשים בביתאל   וזהו
שאמר ללבן זה לי עשרים וגו׳ לי הן עלי שטר חוב ללקות כנגדן
וכל בנותיו   ר׳ יהודה אומ׳ אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ונשאום
ר׳ נחמיה אומ׳ כנעניו׳ היו אלא מהו כל בנותיו כלותיו ואין אדם נמנע
מלקרא לחתנו בנו ולכלתו בתו   וימאן להתנחם אין אדם יכול לקבל
תנחומין על החי וסבור   שמת שעל המת נגזרה גזרה שישתכח מן
הלב ולא על החי   ארד אל בני כמו על בני הרבה אל משמשין בלשון
על אל שאול ואל בית הדמים   אל הלקח ארון האלהים ואל חמיה
ואישה אבל שאולה   כפשוטו לשון קבר הוא כלומר באבלי אקבר
לא אתנחם כל ימי׳ ומדרשו גהנם סימן זה מסור בידו מפי הגבורה
אם לא ימות אחד מבניו בחייו מובטח הוא שאינו רואה גהנם ויבך
אותו אביו׳   כלפי יצחק היה בוכה מפני צרתו של יעקב אבל לא היה
מתאבל שהיה יודע שהוא חי   הטבחים שוחטי בהמות המלך ותרג׳
רב קטולייא סרדיוט הממונה להרוג הנדונים   ויהי בעת ההיא למה
נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו שליוסף ללמד שהורידוהו
אחיו מגדולתו כשראו צרת אביה׳ אמרו אתה אמר׳ למוכרו אלו היית
אומ׳ להשיבו היינו שומעי׳ לך   ויט מא׳ אחיו ע׳ איש עדולמי נשתתף
עמו   כנעני תגר   והיה בכזיב   שם מקום   ואני אומר על שפסקה
מלילד נקרא כזיב מלשון היה תהיה לי כמו אכזב ואם לא כן מה בא
להודיענו ובבר׳ ראיתי ותקרא שמו שלה פסקת   ויהי ער בכור יהודה
רע   כרעתו שלאונן משחית זרעו שנ׳ באונן וימת גם אותו כמיתתו
שלער כך מיתתו של אונן   ולמה היה ער משחית זרעו כדי שלא
תתעבר ויכחיש יפיה   והקם זרע הבן יקרא על שם המת   ושחת
ארצה דש מבפנים וזורה מבחוץ   כי אמר כלומר דוחה היה אותה
בקש שלא היה ברעתו להשיאה לו   כי אמ׳ פן ימות גם הוא מוחזקת
היא שימותו אנשיה   ויעל על גוזי צאנו   ויעל תמנתה לעמוד על
גוזי צאנו   עולה תמנתה   ובשמשון כתיב וירד שמשון תמנתה
בשפוע ההר היתה יושבת עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן ותתעלף

בסתה פניה שלא יכיר בה ותשב בפתח עינים בפתיחת העינים
בפרשת דרכים שעל דרך תמנתה ורזל דרשו בפתחו של אברהם
שכל העינים צופות לראותו כי ראתה כי גדל שלה לפי הפקירה
עצמה אצל יהודה שהיתה מתאוה להעמיד ממנו בנים ויחשבה לזונה
לפי שיושבת בפרשת דרכים כי כסתה פניה ולא יכול לראותה
ולהכירה ומדרש אגדה כי כסתה פניה כשהיתה בביתו היתה צנועה
לפי לא חשדה ולא הכיר בה ויט אליה מדרך שהיה בה נטה
אליה אל הדרך אשר היא בו הבה נא הכיני עצמך ודעתך לכך
כל לשון הבה לשון הזמנה הוא חוץ ממקום שהוא לשון נתינה וגם
אותם של הזמנה קרובים ללשון נתינה הם ערבון משכון חותמך
ופתילך עזקתך ושושיפך טבעת שאתה חותם בה ושמלתך שאתה
מתכסה בה ותהר לו גבורים כיוצא בו צדיקים כיוצא בו הקדשה.
מקודשת ומזומנת לזנות תקח לה יהיה שלה מה שבידה פן נהיה
לבוז אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר וגנאי הוא כי מה עלי לעשו׳
לאמת את דברי הנה שלחתי הגדי הזה ולפי שרמה יהודה את אביו
בגדי עזים נבשל בו כמשלש חדשים רובו של ראשון ורובו של
אחרון ואמצעי שלם ולשון כמשלש כהשתלש החדשים כמו ומשלוח
מנות משלוח ידים וכן תרגם אנקלוס כתלתות ירחיא הרה לזנונים
שם דבר מעוברת כמו אשה הרה וכמו ברה כחמה ותשרף אמר
אפרים מקשאה משום ר׳ מאיר תמר בתו שלשם היתה שהוא כהן
לפי רנוח בשרפה שנ׳ ובת איש כהן כי תחל לזנות וגומ׳ באש תשרף
היא מוצאת לישרף והיא שלחה אל חמיה לא רצתה להלבין פניו
ולומ׳ ממך אני מעוברת אלא לאיש אשר אלה לו אמרה אם יודה
מעצמו מוטב ואם לאו ישרופני ולא אלבין פניו מכאן אמרו נח
לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים הכר
נא אין נא אלא לשון בקשה הכר נא בוראך ואל תאבד ג׳ נפשות
צדקה בדבריה ממני היא מעוברת ורזל אמרו שיצתה בת קול
ואמרה ממני ומאתי היו הדברים לפי שהיתה צנועה בבית חמיה
גזרתי שיצאו מלכים ממנה ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים
בישרא׳ כי על כן לא נתתיה כי בדין עשתה על אשר לא נתתיה
לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה יש אומ׳ לא הוסיף ויש אומ׳ לא פסק
בעת לדתה וברבקה אומ׳ וימלאו ימיה ללדת להלן למלאים וכאן
לחסרים והנה תאומים מלא ולהלן תומים חסר לפי שהאחד רשע

אבל ﭏ שניהם צדיקים ויתן יד הוציא האחד את ידו לחוץ ולאחר
שקשרה על ידו השני הזורה פרצת לשון חוזק אשר על ידו השני
ד׳ ידות כתובים כאן כנגד ד׳ חרמים עמלק ומלך ערד וסיחון ועוג
וחרמה של יריחו שמעל עכן שיצא ממנו ויש אומ׳ כנגד ד׳ דברים
שלקח אדרת שנער וב׳ חתיכות כסף שלמאתים שקלים ולשון זהב
אחד ויקרא שמו זרח על זריחת חוט השני ויוסף הורד חזר לענין
ראשון ﭏ שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של
יוסף לומר שבשבילו הורידוהו מגדולתו ועוד כדי לסמוך מעשה
אשתו של פוטיפר למעשה תמר לומ׳ לך מה זו לשם שמים אף זו
לשם שמים שראת באצטרוגלין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו
ואינה יודעת אם ממנה או מבתה כי ה׳ אתו שם שמים שגור בפיו
וכל יש לו׳ הרי זה לשון קצר חסר אשר ולא ידע אתו מאומה לא
היה נותן לבו לכלום כי אם הלחם היא אשתו אלא שדבר בלשון
נקיה ויהי יוסף יפה תואר כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל
ושותה ומסלסל בשערו אמ׳ הקב״ה אביך מתאבל ואתה אוכל ושותה
ומסלסל בשערך אני מגרה בך את הדוב מיד ותשא אשת ארוניו
את עיניה אל יוסף ויהי אחר הדברים כל מקום שנ׳ אחר סמוך
וחטאתי לאלהים בני נח נצטוו על העריות לשכב אצלה אפי׳ בלא
תשמיש להיות עמה בתשמיש ד״א לשכב אצלה בעולם הזה להיות
עמה בעולם הבא ויהי כהיום הזה כלומר ויהי כי הגיע יום מיוחד
יום צחוק יום איד שלהם יום שהלכו כולן לבית ע״ז אמרה אין
לה יום הגון ליזקק לה יוסף כיום הזה אמרה להם חולה היא ואינה
יכולה לבא לעשות מלאכתו רב ושמוא׳ חד אמ׳ מלאכתו ממש
וחד אמ׳ לעשות צרכיו עמה ﭏ שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו
וכו׳ במסכת סוטה ראו הביא לנו הרי זה לשון קצר הביא לנו ולא
פירשה מי המביא ועל בעלה אומרת כן עברי מעבר הנהר מבני
עבר עד בא ארוניו של יוסף בא אלי לצחק בי העבד העברי אשר
הבאת לנו ויהי כשמוע ארוניו בשעת תשמיש אמר לו וזהו שאמר
בדברים האלה עניני תשמיש כאלה עשה לי עבדך ויט אליו חסד
שהיה מקובל בעיני כל רואיו לשון משנה נאה והסודה הוא היה
עושה כתרגומו על מימריה הוה מתעבד באשר ה׳ אתו בשביל שה׳
אתו אחר הדברים האלה לפי שהרגילה אותה הארורה את הצדיק
בפי כולם לדבר בו הביא להם הקב״ה סרחונם של אלו שיפנו אליה

43

ולא יפנו עוד אליו ועוד שתבא הרוחה לצדיק על ידיהן חטאו זה
נמצא זבוב בפיילי פוטרין שלו וזה נמצא צרור בגלוסקאות שלו
אופה את פת המלך אין לשון אפיה אלא בפת ויפקוד שר הטבחים
וגומר ויהיו ימים במשמר יב׳ חדש ויחלמו חלום שניהם חלמו
שניהם איש חלומו זהו פשוטו ומדרשו שחלם איש חלומו ופתרון
חלום של חברו וזהו שנ׳ וירא שר האופים כי טוב פתר איש כפתרון
חלומו כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד לבא עליהם
ועפים עצבים כמו סר וזעף וזעף ה׳ אשא שריגים ומורות ארוכים
כפורחת דומה לפורחת והיא כפורחת נדמה לו בחלומו כאלו היא
פורחת ואחר כך עלתה נצה ונעשו סמדר ואחר כך הבשילו וכן
תרגם אנקלוס והיא כד אפרחת אפיקת לבלבין עד כאן תרגומו של
פורחת נץ גדול מפרח כדכתי׳ ובוסר גומל יהיה נצה וכתו׳ ויוצא
פרח והדר ויצץ ציץ ואשחט כתרגומו ועצרית והרבה יש בלשון
משנה שלשת ימים הם סימן לשלשה ימים יש מדרשי אגדה
הרבה ישא פרעה את ראשך לשון חשבון כשיפקוד שאר עבדיו
לשרת לפניו בסעודה ימנה אותך עמהן כנך בסיס שלך ומושבך
אם זכרתני הרי אתה עוש׳ עמי חסד כי אם וזכרתני אשר אם זכרתני
מאחר אשר יטב לך ועשית נא עמדי חסד אין נא אלא לשון בקשה
סלי חורי סלים של נסרים קלופין עשוים חורים חורים ובמקומנו
יש הרבה ודרך מוכרי פת כסנין שקורין אובלייש לתתן באותן סלים
יום הולדת את פרעה יום לידתו וקורין לו יום גנוסיא ולשון הולדת
לפי שאין ולד נולד אלא על ידי אחרים שהחיה מילדת את האשה
ועל כן היא קרויה מילדת וכן ומולדותיך ביום הולדת אותך וכן
הוכבס את הנגע שיכובס על ידי אדם וישא את ראש מנאם עם
שאר עבדיו שהיה מונה את המשרתים שישרתו בסעודה וזכר אלו
בתוכם כמו שאו את ראש לשון מנין ולא זכר שר המשקים בו
ביום וישכחהו לאחר כן מפני שתלה יוסף בטחונו בו לזכרו הוזקק
להיות אסור שתי שנים שנ׳ אשר הגבר אשר שם ה׳ מבטחו ולא פנה
אל רהבים ולא בטח על מצרים שהן קרויין רהב
חסלת פרשת וישב יעקב

ויהי מקץ בתרגו׳ מסוף וכל לשון קץ סוף
הוא על היאור אצל היאור כל

סאר נהרות אינן קרויין יאורים חוץ מנילוס מפני שכל הארץ
עשויה יאורים יאורים בידי אדם ונילוס עולה בתוכן ומשקה אותן
ואין גשם יורד במצרים תדיר שבע פרות על ידי חרישתן שובע
בא לעולם יפות מראה סימן הוא לימי השובע שהבריות נראות
יפות זו לזו שאין עין בריה צרה בחברתה באחו אגם כמו ישגה אחו
ודקות בשר לשון דק ותאכלנה הוא סימן שתהא כל שמחת השבע
נשכחת בימי הרעב בקנה אחד בקנה השבלים בריאות שייניש
בלע שדופות שקיפן קדים חבוטות ברוח לשון משקוף החובט החבוט
תמיד על ידי הדלת המכה עליו קדים רוח מזרחית הדרומית והנה
חלום והנה נשלם החלום שלם לפניו והוצרך לפותרים ותפעם
רוחו ומטרפא רוחיה מקשקשת בתוכו כפעמון ובנבוכר נצר כתיב
ותתפעם לפי שהיו שתי פעימות שכחת החלום והעלם הפתרון
חרטומי הנחרים בטימי מיתים ששואלין בעצמות שלמתים טימי
הם עצמות אדם בלשון ארמי שחיק טמיא שחוק עצם ובמשנה בית
שהוא מלא טמייא מלא עצמות ואין פותר אותם לפרעה פותרין
היו אותם אבל לא לפרעה שלא היו נכנסין דבריהן בלבו ולא היה
לו קורת רוח בפתרונן שהיו אומרי' שבע בנות הוא מוליד שבע בנות
הוא קובר איש כפתרון חלומו חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו
ודומה לו נער עברי עבד ארורים הרשעים שאין טובתן שלמה
שמזכירו בלשון גנאי נער בגימטריא שוטה ואינו ראוי לגדולה עברי
ואין מכיר לשוננו עבד ואינו ראוי לגדולה שכך כתוב בנימוסי
מצרים שאין עבד מולך ולא לובש בלידרין פי' בגדי שרים איש
כחלומו לפי החלום וקרוב לענינו פתר השיב על כני' הרי מקרא
קצר לא פיר' מי המשיב לפי שאין צריך לפרשו מי השיב מי שבידו
להשיב והוא פרעה הנזכר למעלה כמו שאמ' פרעה קצף על עבדיו
כל מלך מצרים קרוי פרעה והוא שם כבוד למלכות מן הבור
מן הסוהר שהוא עשוי גומא' וכן כל בור שבמקרא לשון גומא' ואף אף
אין בו מים קרוי בור פושא בלע ויגלח מפני כבוד מלכות תשמע
חלום לפתור אותו תאזין ותבין חלום לפתור אותו תשמע לשון
הבנה והאזנה כמו כי שומע יוסף אשר לא תשמע לשונו בלעדי אין
החכמה ממני אלא באחים יענה יתן ענייה בפי לשלום פרעה דלות
כחושות כמו מדוע אתה ככה דל בן המלך דאמנון ורקות כל
לשון רקות שבתורה חסרי בשר צנומות צונמא בלשון ארמי הוא

סלע חרי חן כעץ בלא לחלוח וקשות כסלע ומתורג׳ נצן לקיץ
נצן אין בחן אלא הנץ בלבד לפי שנתרוקנו מן הזרע שבׂעׂ שנים
ושבע שנׂים כולן אינן אלא שבע ואשר נשנה החלום פעמים לפי
שהדבר מזומן כמו שפתר לו בסוף ועל השנות החלום ונשכח
כל השבׂעׂ הוא פתרון הבליעה ולא יודע השבׂעׂ הוא פתרון ולא
נודע כי באו אל קרבנה נכׂון מזומן בשבע שנים הטובות נאמׂ הגיד
לפרעה לפי שהיה סמוך ובו׳ שני רעב נאמר הראה את פרעה לפי
שהיה הדבר מופלג ורחוק ונופל בו לשון מראה וחׂמׂש כתרגומו
ויזרז וכן וחמושים עלו את כל אוכל שם דבר הוא לפי טעמו באלף
ונקוד בפתח קטן ואוכל שהוא פועל כגון כי כל אוכל חלב טעמו
למטה בבית ונקוד קמץ קטן תחת יד פרעה ברשותו ובאוצרותיו
והיה האוכל הצבור בשאר הערים לפקדון גנוז לקיום הארץ
הנמצא כזה הנשכח כדין אם נלך ונבקשנו הנמצא כזה לשון תמה
וכן כל הא משמשת בראש התיבה ונקודה בחטף פתח אין נבון
וחכם כמוך לבקש איש חכם שאמרתה אין כמוך ישק יתפרנס
כל צרכי עמי יהיו נעשין על ידך כמו בן משק ביתי גרנישון בלע׳
רק הכסא שיהו קורין לי מלך כסא לשון מלוכה כמו ויגדל את
כסאו מכסאך נתתי אותך מניתי יתך ואעפׂי כן לשון נתינה הוא
כמו ולתתך עליון בין לגדולה בין לשפלות נופל לשון נתינה עליו
כמו נתתי אתכם נבזים ושפלים ויסר פרעה את טבעתו נתינת
טבעת המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה בגדי
שש דבר חשיבות הוא במצרים רביד ענק ועל שהוא רצוף בטבעות
קרוי רביד וכן רבדתי ערשי רצפתי ערשי מרצפות ובלשון משנה
מוקף רובדין של אבן על הרובד שבעזרה והיא הרצפה במרכבת
המשנה השנית למרכבתו המהלכת אצל שלו אברך כתרגומו דין
אבא למלכא רך בלשון רומי מלך בחשותפין לאו רבא ולאו בר
רבא אנא ודברי אגדה ר׳ יהודה דרש אברך זה יוסף שהוא אב בחכמ׳
ורך בשנים אמׂ לו בן דורמסקי׳ עד מתי אתה מעוות לנו את הכתובי׳
אין אברך אלא לשון ברכים שהיו הכל נכנסין ויוצאין תחת ידו
שנׂ ונתון אותו על כל ארץ מצרים אני פרעה שיש יכולת בידי
לגזור גזרות על מלכותי ואני גוזר שלא ירים איש את ידו בלעדיך
שלא ברשותך ד״א אני פרעה אני אהיה מלך ובלעדיך וגו׳ וזה
דוגמת רק הכסא אלא שהוצרך לפרש לו בשעת נתינת הטבעת את

ידו ואת רגלו כתרגומו צפנת פענח מפרש הצפונות ואין לפענח
דמיון במקרא פוטיפרע הוא פוטיפר ונקרא שמו פוטיפרע על שם
שנסתרס מאליו לפי שלקח את יוסף למשכב זכור ותעש הארץ
כתרגומו ואין הלשון נעקר מלשון עשייה לקמצים קומץ על קומץ
יד על יד היו אוצרין אוכל שדה העיר נתן בתוכה שכל ארץ וארץ
מעמדת פירותיה ונותנין בתבואה מעפר המקום ומעמיד התבואה
מלרקב עד כי חדל לספור עד אשר חדל לו הסופר לספור הרי
זה מקרא קצר כי אין מספר לפי שאין מספר והרי כי משמש
בלשון דהא בטרם תבא שנת הרעב מכאן שאסור לאדם לשמש
מטתו בשני רעבון ותרעב כל ארץ מצרים שהרקיבה תבואתם
שאצרו חוץ משל יוסף אשר יאמר לכם תעשו לפי שהיה יוסף
אומר להם שימולו את עצמם וכשבאו אל פרעה אמרו כך וכך הוא
אומ׳ לנו אמ׳ להם ולמה לא צברתם בר והלא הכריז לכם ששני רעב
באים אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה אמ׳ להם אב׳ אשר יאמ׳ לכם
תעשו הרי גזר על התבואה והרקיבה ומה אם יגזור עלינו ונמות
על פני כל הארץ מי הם פני הארץ אלו העשירים את כל אשר
בהם כתרגומו די בהון עיבורא וישבור למצרים שבר לשון מכר
ולשון קנין כאן הוא לשון מכר שברו לנו מעט אוכל לשון קנין
ואל תאמר אינו כי אם בתבואה שאף ביין וחלב מצינו כן שנ׳
לכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב וירא יעקב כי יש שבר
מהיכן ראה והלא לא ראה אלא שמע שנ׳ הנה שמעתי כי יש שבר
במצרים ומהו וירא ראה באספקלריא המאירה של קדש שיש לו
עוד שבר במצרים ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש שזה יוסף
וכל הארץ באו מצרימה לשבור אל יוסף אם תדרשהו
כסדרו היה לו לכתוב לשבור מן יוסף למה תתראו למה
תראו עצמכם שבעים לפני בני עשו ובני ישמעאל ויקנאו בכם כי
באותה שעה היתה להם תבואה עדיין ומפי אחרים שמעתי שהוא
לשון כחישה למה תהיו כחושים ברעב ודומה לו ומרוה גם הוא
יורה רדו שמה ולא אמ׳ לכו רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו
למצרים כמנין רדו וירדו אחי יוסף עשרה ולא אמ׳ בני יעקב מלמד
שנתחרטו במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחוה ולפדותו בכל
מה שיפסקו ממון עליהם עשרה מה צרך והלא כתו׳ ואת בנימן
אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו אלא לענין האחוה היו חלוקין

45

לעשרה כי לא היתה אהבת כולן ולא שנאת כולן שוה לו אבל לענין
לשבור בר כולן לב אחד להן   פן יקראנו אסון   ובבית לא יקראנו
אסון אלא מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה בתוך הבאים משמינין
עצמן שלא יכירום לפי שצום אביהם שלא יתראו שלא ישלוט בהם
עין רעה לפי שכולם נאים כולם גבורים   וישתחוו לו אפים   נשתטחו
לו על פניהם   וכן כל השתחואה פשוט ידים ורגלים היא   ויתנכר
אליהם   נעשה להם כנכרי לדבר קשות   ויכר יוסף   לפי שהניחן
בחתימת זקן   והם לא הכירוהו   שיצא מאצלם בלא חתימת זקן
ועכשיו בחתימת זקן ומדרש אגדה ויכר יוסף את אחיו כשנמסרו
לידו הכיר שהם אחיו וריחם עליהם   והם לא הכירוהו   כשנפל
בידם לנהוג בו אחוה   אשר חלם להם   עליהם וידע שנתקימו שהרי
השתחוו לו   ערות הארץ   גלוי הארץ מהיכן היא נוחה ליכבש כמו
את מקורה הערה ערום ועריה וכן כל ערוה שבמקרא לשון גלוי
ואונקלו תרגם בדקא דארעא כמו בדק הבית ולא דקדק לפרשו על
לשון המקרא   לא אדוני   לא תאמר כן ועבדיך באו לשבור אוכל
כולנו בני איש אחד נחנו   נצנצה בהם רוח הקדש וכללוהו עמהם
שאף הוא בן אביהם   כנים אנחנו   אמיתיים כמו כן בנות צלפחד
דוברות לא כן בדיו   כי ערות הארץ באתם לראות   שהרי נכנסתם
בי׳ שערי המדינה ולמה לא נכנסתם בשער אחד   ויאמרו שנים עשר
עבדיך   ובשביל אותו האחד שאיננו נתפזרנו בעיר לבקשו   הוא אשר
דברתי אליכם   הדבר שדברתי שאתם מרגלים הוא האמת והנכון
זהו לפי פשוטו ומדרשו אמר להם ואלו מצאתם אותו ויפסקו עליכם
ממון תפדוהו אמרו לו הן אמ׳ להם ואלו יאמרו לכם שלא יחזירוהו
בשום ממון   מה תעשו אמרו לו לכך באנו להרוג או ליהרג אמר
להם הוא אשר דברתי אליכם להרוג את בני העיר באתם מנחש אני
בגביע שלי ששנים מכם החריבו את שכם   חי פרעה   אם יחיה
פרעה כשחיה נשבע על שקר היה נשבע בחיי פרעה אם תצאו מזה
מן המקום הזה האמת אתכם אם אמת אתכם לפי הא נקוד בפתח
שהרי הוא כמו לשון תמה ואם לא תביאוהו חי פרעה כי מרגלים
אתם   משמר   בית האיסורין   בית משמרכם   שאתם אסורים בו
עכשו   ואתם לכו הביאו   לבית אביכם   שבר רעבון בתיכם   מה
שקניתם לרעבון אנשי בתיכם   ויאמנו   ויאמתו יתקיימו כמו אמן
אמן וכמו יאמן נא דברך   אבל   כתרגומו בקושטא ו״א אבל ברם

באה אלינו טעמו בבית שהוא לשון עבר שכבר באה ותרגומו אתת
לותנא וגם דמו הנה נדרש אתין וגמין רבוין דמו וגם דם הזקן
והם לא ידעו כי שומע יוסף מבין את לשונם ובפניו היו מדברים
כן כי המליץ בינותם כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם
שהיה יודע לשון עברית ולשון מצרית והיה המליץ הזה מנשה
ויסוב מעליהם ויבך נתרחק מעליהם שלא יראוהו בוכה ויבך לפי
ששמע שהן מתחרטין את שמעון הוא השליכו לבור הוא שאמר
ללוי לכו ונהרגהו הוא שאמר הנה בעל החלומות ד"א נתכון יוסף
להפרידו מלוי שלא יתיעצו שניהם להרוג אותו ויאסור אותו
לעיניהם לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו
והשקהו ויפתח האחד הוא לוי שנשאר יחידי משמעון בן זוגו
במלון במקום שלנו בלילה אמתחת הוא שק וגם הנה באמתחתי
גם הנה הכסף בו עם התבואה מה זאת עשה אלהים לנו להביאנו
לידי עלילה זו שלא הושב אלא להתעולל עלינו ואת הארץ תסחרו
תסובבו וכן כל לשון סחורה וסוחרים על שם שמחזרין וסובבים
אחר פרקמטיא צרור כספו קשר כספו אותי שכלתם מלמד שחשדן
שהרגוהו או שמא מכרוהו כיוסף שכלתם כל מי שבניו אבודין
קרוי שכול לא ירד בני עמכם לא קבל דבריו שלראובן אמ' בכור
שוטה הוא זה האומ' לי להמית את בניו וכי בניו הם ולא בני כאשר
כלו לאכול את השבר אמ' להם יהודה המתינו לזקן זה עד שתכלה
פת מן הבית כאשר כלו כד שציאו והמתרג' כד ספיקו טועה הוא
כאשר כלו הגמלים לשתות מתורגם כד ספיקו ששתו כדי ספקם
הוא גמר שתייתם אבל זה כאשר כלו לאכול כאשר תם האוכל הוא
ומתורג' כד שציאו העד העיד לשון התראה שסתם התראה מתרה
בו בפני עדים וכן העידותי בכם היום דר העד בעם העד העידותי
באבותיכם לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם אנקלוס תרגם אלהין
כד אחוכון עמכון יישב באור הדבר על אפניו ולא דקדק לתרג' אחר
לשון המקרא לנו ולמולדתנו ולמשפחתנו ומדרש אפילו עצי
עריסותינו גלה ונגד לו שיש לנו אב ואח על פי הדברים האלה
על פי שאלתו אשר שאל הוזקקנו להגיד כי יאמר אשר יאמר כי
משמש בלשון אם ואם משמש בלשון אשר הרי זה משמש אחת
מד' לשונותיו אי שהרי כי זה כמו אם וכן עד אם דברתי דברי
ונחיה נצנצה בו רוח הקדש שעל ידי ההליכה הזאת תחי רוחך וכן

46

היה בסוף ש״נ ותחי רוח יעקב אביהם ולא נמות ברעב בנימין ספק
יתפש ספק לא יתפש ואנו כולנו מתים ברעב אם לא נלך מוטב
שתניח את הספק ותתפוש את הודאי והצגתיו לפניך שלא אביאנו
אליך מת כי אם חי וחטאתי לך כל הימים לעולם הבא לולא
התמהמהנו על ירך כבר היינו שבים אליך עם שמעון ולא נצטערת
כל הימים הללו אפה לשון יתר הוא לתקון מלה בלשון עברי אם
כן אוקק לעשות שאשלחנו עמכם צריך אני לבקש ולתור איה פה
תקנה ועצה להשיאכם ואומ׳ אני לכם זאת עשו קחו מזמרת הארץ
כתרגומו מדמשבח בארעא שהכל מזמרין עליו כשהוא בא לעולם
נכאת שעוה בטנים לא ידעתי מה הם ובאלף בית דר׳ מכיר ז״ל
ראיתי משתציאש ודומה לי שהם אפרסקים וכסף משנה פי שנים
כראשון קחו בידכם לשבור אוכל שמא הוקר השער אולי משגה
הוא שמא הממונה על הבית שכחו שוגג וא״ שדי יתן לכם רחמים
מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה הריני מתפלל לא שיש די
בנתינת רחמיו ובדי היכולת בידו ליתן יתן לכם רחמים וזהו פשוטו
ומדרשו מי שאמר לעולם די הוא יאמר די לצרותי כי לא שקטתי
מנעורי צרת עשו צרת לבן צרת רחל צרת דינה צרת יוסף צרת
שמעון צרת בנימין ושלח לכם ויפטר לכון תרגומו יפטרנו מיסוריו
לשו׳ לחפשי ישלחנו ואינו נופל לתרגמו לשון וישלח לכון שהרי הם
הולכין אצלו את אחיכם זה שמעון אחר רוח הקדש נצנצה בו
לרבות יוסף ואני עד שובכם אהיה שכול מספק כאשר שכולתי
מיוסף ומשמעון שכלתי מבנימן ואת בנימן מתרגמינן ודברו ית
בנימין לפי שאין לקיחת האדם ולקיחת הכסף שוה בלשון ארמי
בדבר הנקח ביד מתרגמינן נסיב ובדבר הנקח בהנהגת דברים
מתרגמינן ודבר וטבוח טבח כמו ולטבוח טבח ולהכן ואין וטבוח
לשון צווי שהיה לו לומר וטבח בצהרים זה מתורג׳ בשירותא שהוא
לשון סעודה ראשונה בלשון ארמי ובלע״ דישניר ויש הרבה בתלמוד
שרי׳ לכלבא שירותיה בצע אכוליה שירותיה אבל כל שאר צהרים
תרג׳ טיהרא וייראו האנשים כתו׳ בשני יודין ומתרגמי׳ ודחילו כי
הובאו בית יוסף ואין דרך שאר הבאים לשבור בר ללון בבית יוסף
כי אם בפונדקאות שלעיר על כן וייראו שאין זה אלא לאספם במשמר
אנחנו מובאים אל תוך הבית הזה להתגולל להיות מתגלגלת
עלינו עלילת הכסף ולהיותה נופלת עלינו ואנקלוס תרג׳ ולאסתקפא

עלנא הוא לשון להתעולל כדמתרגמי׳ עלילות דברים תסקופי מלין
ולא תרגמו אחר לשון המקרא להתגולל מתרגמינן לאיתרברבא
הוא לשון גולת הזהב והוצב גולתה חועלתה הוא לשון מלכות בי
ארוני לשון בעיה ותחנונים הוא ירוד ירדנו ירידה היא לנו רגילים
היינו לפרנס אחרים עכשו אנו צריכים לכך אחיכם בזכותכם ואם
אין זכותכם כדאי ואהי אביכם וכזכותו נתן לכם מטמון באמתחותיכם
ויבא האיש הביתה הבאה אחר הבאה לפי שהיו דוחפין אותו חוץ
עד שדברו אליו פתח הבית ומשאמר להם שלום לכם נמשכו ובאו
אחריו ויבינו הזמינו עטרוה בכלים נאים הביתה מפרוזדור לטרקלין
ויקדו וישתחוו קידה כפיפת קדקד השתחואה משתטח בארץ אלהים
יחנך בני בשאר השבטים מצאנו חנינה הילדים אשר חנן אלהים את
עבדך ובנימין לא נולד עדין לפי ברכו יוסף בחנינה כי נכמרו רחמיו
שאלו יש לך אח מאם אמר לו היה לי ואיני יודע אנה הוא יש לך
בנים אמר לו יש לי עשרה ומה שמם אמר לו בלע ובכר וכו׳ בלע
שנבלע בין האומות ובכר שהיה בכור לאמו ואשבל ששבאוהו
גרא שגר באכסניות נעמן שנעים ביותר אחי וראש אחי הוא
וראשי מופים מפיו הייתי לומד תורה וחופים הוא לא ראה
בחופתי ואני לא ראיתי בחופתו וארד שירד לבין האומות ואיכא
דאמרי שהיו בניו דומין לוורד אמר לו ומה טיבן שלאו השמות
אמר לו כולם על שם אחי והצרות שמצאוהו וכו׳ בראיתא בסוטה
מיד נכמרו רחמיו נכמרו נתחממו ובלשון משנה יש על הכומר
של זיתים ובלשון ארמי מכמר בשרא ובמקרא עורנו כתנור נכמרו
נתחממו ונקמטו קמטין קמטין מפני זלעפות רעב כן דרך כל עור
כשמחממין אותו נקמט ונכווץ ויתאפק נתאמץ והוא לשון אפיקי
מגנים חזוק כמו ומזיח אפיקים רפה כי תועבה היא דבר שנואי
למצרים לאכול את העברים ואנקלוס תרגם ונתן טעם לדבר
הבכור בבכורתו מכה בגביע וקורא ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר
וזבולון בני אם אחת הסבו בסדר הזה שהוא תולדותיכם וכן כולם
עד שהגיע לבנימין כיון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו אם ואני אין
לי אם ישב אצלי משאות מנות חמש ידות חלקו עם אחיו ומשאות
אסנת ויוסף ומנשה ואפרים וישכרו עמו ומיום שמכרוהו לא שתו
יין ואותו היום שתו יין גביע כוס ארוך חלילה לעבדיך חולין הוא
לנו וגנאי ותרגומו חס לעבדך חס מאת הקב״ה יהא עלינו מעשות

ואת והרבה חס ושלום יש בתלמוד בלשון הזה חֵן כסף אשר
מצאנו בפי אמתחותינו זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה כולן
מניין בב״ר גם עתה כדבריכם אף זו מן הדין כדבריכם בן הוא
שכולכם חייבים בדבר׳ עשרה שהיו הולכין יחד ונמצאת גנבה לאחד
מהן כולן חייבין ונתפשין אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין
אשר ימצא אותו יהיה לי עבד בגדול החל שלא ירגישו בו שהיה
יודע היכן הוא ויעמוס איש בעלי זרוע היו ולא היו צריכים לסייע
זה את זה לטעון וישובו העירה מטרפולין היתה והוא אומ׳ העירה
עיר כל שהיא אלא היתה חשובה בעיניהם כעיר בינונית של עשרה
בני אדם לענין מלחמה עודנו שם שהיה ממתין לחם האלהים
מצא יודעים אנו שלא סרחנו אלא מאת הקב״ה נהייתה להביא לנו
זאת מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו מה נצטדק לשון צדק
וכן כל תיבה שתחלת יסודה צד״י והיא באה לדבר בלשון מתפעל או
יתפעל או נתפעל נותן טי״ת במקום תי״ו ואינו נותנה לפני אות ראשון
של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העקר כגון נצטדק יצטבע מגזר
צבע וילכו ויצטירו מגזר ציר אמונים הצטיירנו אותו מבתינו מגזר ציד
לדרך ותיבה שתחלת סמך כשהיא מתפעלת מפריד תי״ו את אותיות
העקר בהרבה מקומות כמו ויסתבל החגב מסתכל הוית בקרניא
וישתמר חוקות עמרי וסר מרע משתולל מגזרת מוליך יועצים שולל
עורך מסתולל בעמי מגזרת דרך לא סלולה
חסלת פרש׳ ויחי מקץ

ויגש אליו יהודה נגש אליו לפיוס והגשה
לשון קבילה כמו ויגשו בני
יהודה אל יהושע בגלגל באזני אדוני יכנסו דברי באזנך ואל יחר
אפך מכן שדבר אליו קשות כי כמוך כפרעה חשוב אתה בעיני
במלך זהו פשוטו ומדרשו סופך ללקות בצרעת כמו שלקה פרעה
על ידי זקנתי שרה על לילה אחת שעכבה ד״א מה פרעה גוזר ואינו
מקיים מבטיח ואינו עושה אף אתה כן וכי זו היא שימת עין שאמרת
ואשימה עיני עליו ד״א כי כמוך כפרעה אם תקניטני אהרוג אותך
ואת אדוניך אדוני שאל מתחלה באת עלינו בעלילה למה היה לך
לשאול כל אלה בתך היינו מבקשים או אחותנו אתה מבקש׳ ואעפ״י
כן ונאמר אל אדוני ולא כחדנו ממך דבר׃ ואחיו מת מפני היראה

חיה מוציא שקר מפיו אמר אם אומר לו שהוא קיים יאמר הביאהו
אצלי לבדו מאותה האם אין עוד אח: ועזב את אביו ומת אם יעזוב
את אביו אנו דואגים שמא ימות בדרך· שהרי אמו מתה בדרך:
וקרהו אסון שהשטן מקטרג בשעת הסכנה והורדתם את שיבתי
עכשו כשהוא אצלי אני מתנחם על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה
לי ששלשתם מתו ביום אחד: והיה כראותו כי אין הנער ומת אביו
מצרתו: כי עבדך ערב ואם תאמ׳ מה אני נכנס לתגר זה יותר מאחי
הם כלם מבחוץ ואני נכנסתי בקשר חזק להיות מנודה בשני עולמות:
ישב נא עבדך לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ולמלחמה
ולשירות להתאפק לכל הנצבים לא יכול לסבול שיהיו המצרים
נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין ממנו בהודעו להן: ושאחיו
מכרוהו וישמע בית פרעה ביתו של פרעה כלומ׳ עבדיו ובני ביתו
ואין לשון בית ממש אלא כמו בית ישראל ובית יהודה: כי נבהלו מפני
הבושה גשו נא אלי ראה אותן נסוגים אחוריהן אמר עכשו אחי
נבלמין קרא להם בלשון רכה ותחנונים והראה להם שהוא מחול
למחיה להיות לכם למחיה כי זה שנתים עברו משני הרעב לא
חבר ופטרון ועלו אל אבי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות כן
תורש דילמא תתמסכן לשון מוריש ומעשיר והנה עיניכם רואות
בכבודי ושאני אחיכם שאני מהול ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון
הקדש: ועיני אחי בנימין השוה את כולן יחד כלומר כשם שאין
בלבי שנאה על בנימין אחי שלא היה במכירתי כך אין בלבי עליכם
ויפול על צוארי בנימן אחיו ויבך על שתי מקדשות שהיו בחלקו
שהן עתידין ליחרב ובנימין בכה על צואריו: על חורבן שילה שהיה
עתיד להיות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב: ועל גלות בניו שעתידין
לגלות ראשונה ביד תגלת פלאסר וכל ישראל יקראו על שם יוסף ש׳ג
ראשון לכל בית יוסף וזהו פשוטו ומדרשו על צואריו על שני צרי
הצואר והם נקראים צואר ואחרי כן מאחר שראוהו בוכה ולבו
עמהן דברו אחיו אתו שמתחלה היו בושין ממנו והקול נשמע בית
פרעה כמו בבית פרעה וזהו לשון בית ממש: טענו את בעירכם
תבואה: את טוב ארץ מצרים· ארץ גושן נבא ואינו יודע מה נבא
סופם לעשותה כמצולה שאין בה דגים: חלב הארץ כל חלב לשון
מיטב הוא ואתה צויתה מפי לומר להם: ולאביו שלח כזאת כך אמור להם
שברשותי הוא· שלח כזאת כחשבון הזה· ומהו החשבון עשרה חמורים:

צוארו כתיב·

זלם

48

נושאים מטוב מצרים׳ בתלמוד מיצאתי שלח לו יין ׳שדעת זקנים
נוחח הימנו׳ ומדרש אגרה גריס של פול׳ בר׳ ולחם ומזון כתרגומו
ומזון׳ הוא לפתן׳ אל׳ תרגזו בדרך אל תתעסקו בדבר הלכה שלא
תרגז׳ עליכם הדרך ד״א אל תפסעו פסיעה גסה והכנסו בחמה לעיר
ולפי פשוטו של מקרא יש לומ׳ לפי שהיו בושים ונכלמים היה דואג
שמא יריבו על ענין מכירתו ולהתוכח זה עם זה ולומ׳ על ידך נמכר
אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו וכי הוא מושל
ואשר הוא ויפג לבו׳ נחלף לבו והלך לו מלהאמין לא היה לבו פונה
אל דבריהם לשון מפיגין טעמן בלשון משנה וכמו מאין הפוגות
את כל דברי יוסף סימן מסר להם במה היה עוסק כשפרש מאביו
בפרשת עגלה ערופה וזהו שנאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף
לשאת אותו ולא נאמר אשר שלח פרעה ותחי רוח יעקב שרתה
עליו שכינה שפרש׳ ממנו רב׳ עוד יוסף בני חי׳ רב לי שמחה וחדוה
הואיל ועוד יוסף בני חי בארה שבע כמו לבא שבע הא בסוף תיבה
במקום למ״ד בתחלתה לאלהי אבי יצחק חייב אדם בכבוד אביו יותר
מכבוד זקנו לפי׳ תלה ביצחק ולא תלה באברהם יעקב יעקב לשון
חבה אל׳ תירא מרדה מצרימה שהיה מצר על שנזקק לצאת חוצה
לארץ ואנכי אעלך הבטיחו להיות נקבר בארץ אשר רכש בארץ
כנען אבל מה שרכשו בפדן ארם נתן הכל לעשו בשביל חלקו
במערת המכפלה אמ׳ נכסי חוצה לארץ אינם כדאי וזהו אשר כריתי
העמיד לו צבורין של זהב וכסף כמין כרי ואמ׳ לו טול את אלו ובנות
בניו סרח בת אשר יוכבד בת לוי הבאים מצרימה על שם השעה
קורא להן באים ואין לתמוה על אשר לא כת׳ אשר באו בן הכנענית
בן דינה שנבעלה לכנעני כי כשהרגו שכם לא היתה דינה רוצה
לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה אלה בני לאה ואת דינה בתו
הזכרים תלה בלאה והנקבה תלה ביעקב ללמדך אשה מזרעת תחלה
יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה שלשים ושלש ובמנין
לא תמצאם אלא שלשים ושנים אלא זו יוכבד שנולדה בין החומות
בכניסתן למצרים שנ׳ אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרי׳
ואין הורתה במצרים בני רחל אשת יעקב ובכולן לא נאמר אשת
יעקב אלא שהיתה עקרו של בית כל הנפש הבאה ליעקב שיצאו
מארץ כנען לבא מצרים ואין הבאה זו לשון עבר אלא לשון הווה
כמו בערב היא באה וכמו רחל בתו באה עם הצאן לפי טעמו באת

לפי שכשיצאו לא היו אלא סו׳ והשני כל הנפש לבית יעקב הבאה
מצרימה שבעים הוא עבר שבאת ליעקב מצרימה לפי טעמו למעלה
בבית לפי שמשהלכו היו ע׳ שמיצאו שם יוסף וב׳ בניו ונתוספה להם
יוכבד שנולדה בין החומות ולדברי האומ׳ תאומות נולדו עם השבטי׳
צריכים אנו לומ׳ שמתו קודם ירידתן למצרים שהרי לא נמנו כאן
כל הנפש מצאתי בויקרא רבא עשו ו׳ נפשות היו והכתו׳ קורא אותן
נפשות לשון רבים לפי שהיו עובדין לאלוהות הרבה יעקב שבעים
נפשות היו והכתו׳ קורא אותם נפש לפי שהיו עובדין לאל אחד להורות
לפניו כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות לו היאך יתיישב בה לפניו
קודם שיגיע לשם ויש אומרין להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד
שמשם תצא הוראה ויאסור יוסף מרכבתו הוא בעצמו אסר הסוסי׳
למרכבה לכבוד אביו וירא אליו יוסף נראה לאביו ויבך על צואריו
עוד לשון הרבה בבייה וכן כי לא על איש ישים עוד לשון רבוי הוא
אינו שם עליו עלילות נוספות על חטאיו אף כאן הרבה והוסיף
בבייתו על הרגיל אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו
רז״ל שהיה קורא את שמע אמותה הפעם כתרגומו ומדרשו סבור
הייתי למות בב׳ עולמות שנסתלקה ממני שכינה והייתי אומ׳ שהקב״ה
יתבעני מיתתך עכשו שאתה חי לא אמות אלא פעם אחת ואומרה
אליו אחי וגו׳ ועוד אומ׳ לו והאנשים רועה צאן ועוד בעבור תשבו
בארץ גושן והיא צריכה לכם שהיא ארץ מרעה וכשתאמרו לו שאין
אתם בקיאים במלאכה אחרת ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם כי
תועבת מצרים כל רועי צאן לפי שהן להן לאלוהות ומקצה אחיו
לקח מן הפחותים שבהם לגבורה שאין נראין גבורין שלא יעשה
אותם אנשי מלחמתו ואלו הן ראובן שמעון לוי ויששכר ובנימן אותם
שלא כפל משה שמותם כשברכן שמות הגבורי׳ כפל וזאת ליהודה
שמע ה׳ קול יהודה ולגד אמ׳ ברוך מרחיב גד ולנפתלי אמ׳ נפתלי
שבע רצון ולדן אמ׳ דן גור אריה ולזבולון אמ׳ שמח זבולון ולאשר
אמ׳ ברוך מבנים אשר והו בכר׳ אבל בתלמוד בבלי שלנו מצינו כי
אותן שהוכפלו שמותן הם החלשים. ואותן הביא לפני פרעה ויהודה
שהוכפל שמו לא משום חלישות הוכפל אלא טעם יש בדבר כדאית
בבבא קמא ובבריתא דסיפרי שנינו בה כזאת הברכה כמו תלמוד
שלנו אנשי חיל בקיאין באומנותן לרעות צאן על אשר לי על
צאן שלי ויברך יעקב היא שאלת שלום כדרך כל הנראים לפני

מלכים לפרקים שלודיה בלע ימי שני מגורי ימי גרותי כל ימי
הייתי גר בארץ ולא השיגו בטובה ויברך יעקב את פרעה כדרך כל
הנפטרין מלפני שרים מברכין אותן ונוטלין רשות ומה ברכה
ברכו שיעלה נילוס לרגלו לפי שאין מצרים שותה מי גשמים אלא
נילוס עולה ומשקה את הארץ תנחומא רעמסס מארץ גושן היא
לחם לפי הטף לפי הצריך לכל בני ביתם ולחם אין בכל הארץ
חוזר לענין ראשון לתחלת שני רעב ותלה כמו ותלאה לשון עיפות
כתרגו ודומה לו כמתלהלה היורה זיקים בשבר אשר הם שוברים
נותנים לו את הכסף אפס כתרגומו שלים וינהלם וינהגם ודומה
לו אין מנהל לה על מי מנוחות ינהלני בשנה השנית לשני הרעב
כי אם תם הכסף כי אשר תם הכס והמקנ ובא הכל ליד אדוני בלתי
אם גויתנו וארמתנו כמו אם לא גוייתנו ותן זרע לזרוע את הארמ
ואעפי שאמר יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר מכיון
שבא יעקב למצרים באת ברכה לרגלו והתחילו לזרוע וכלה הרעב
וכן שנינו בתוספתא לא תשם לא תהיה שממה לא תיבור לשון
שדה בור שאינו חרוש ותהי הארץ לפרעה קנויה לו ואת העם
העביר אותו לערים העביר יוסף מעיר לעיר לזכרון שאין להם
חלק בארץ והושיב בני עיר זו בחברתה ולא הוצרך הכתוב לכתו זאת
אלא להודיע שבחו של יוסף שנתכון להסיר חרפה מעל אחיו שלא
יהו קורין אותן גולים מקצה גבול מצרים כן עשה לכל הערים
אשר בכל מלכות מצרים מקצה גבולה ועד קצה גבולה הכהנים
כומרים כל לשון כהן לשון משרת לאלהות חוץ מאותן שהן לשון
גדולה כהן מדין כהן און כי חק לכהנים כך וכך לחם ביום הא
כמו הנה לזרע השדה שבכל שנה ולאשר בבתיכם ולאכול העבדי
והשפחות אשר בבתיכם לטפכם בנים קטנים נמצא חן לעשות
לנו זאת כאשר אמרת והיינו עבדים לפרעה להעלות לו המס הזה
בכל שנה לחוק שלא יעבור וישב ישרא בארץ מצרים והיכן בארץ
גושן שהיא מארץ מצרים ויאחזו בה קנו בתים ונחלות ועשו אחוזות
ויפרו וירבו על העתיד

חסלת פרש ויגש אליו

ויחי יעקב למה פרשה זו סתומה לפי שכיון
שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם

ולבם שלישרא מצרת השעבוד שהתחילו לשעבד בהם· ד"א שביקש
לגלות את הקץ לבניו ונסתתם ממנו: ויקרבו ימי ישרא למות כל
מי שנאמר בו קריבה למות לא הגיע לימי אבותיו· ויקרא לבנו ליוסף
למי שהיה בידו יכולת לעשות: שים נא ידך· והשבע לי· חסד ואמת
חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת· שאינו מצפה לשום
גמול: אל נא תקברני במצרים סופה לחיות עפרם כנים· ושאין
מיתי חוצה לארץ חיין אא בצער גלגול מחילות· ושלא יעשוני מצרים
עז· ושכבתי עם אבותי וה מחובר למעלה לתחלת המקרא שים נא
ידך תחת ירכי והשבע לי ואני סופי לשכב עם אבותי ואתה תשאני
ממצרים: ואין לומר ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי במערה·
שהרי כתי אחריו ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם· ועוד מצינו
בכל מקום לשון שכיבה עם אבתיו היא הגויעה ולא הקבורה כמו
וישכב דוד עם אבותיו ויקבר בעיר דוד: וישתחו ישרא על ראש
המטה תעלה בעידניה סגיד ליה על ראש המטה הפך עצמו לצד
השכינה· שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה· ד"א על ראש המטה
על שהיתה מטתו שלמה ולא היה בה רשע שהרי יוסף מלך הוא·
והוא עומד בצדקו· אעפי שנשבה לבין הגוים· ויאמר ליוסף· אחד מן
המגידים· והרי הוא מקרא קצר· וי"א אפרים היה רגיל לפני יעקב
בתלמוד· וכשחלה יעקב בארץ גושן הלך אפרים אצל אביו והגיד לו·
ויקח את שני בניו כדי שיברכם יעקב לפני מותו: ויגד המגיד ליעקב
ולא פי' מי· והרבה מקראות קצורי לשון: ויתחזק ישרא אמר אעפ
שהוא בני מלך הוא· אחלוק לו כבוד· מכאן שחולקין כבוד למלכות·
ואף משה חלק כבוד למלכות שנ' וירדו כל עבדיך אלה אלי· וכן אליהו
וישנס מתניו וירץ לפני אחאב: ונתתיך לקהל עמים בשרני שעתידין
ליצאת ממני עוד קהל ועמים· ואעפ שאמר גוי וקהל גוים ועדין לא
נולד בנימן גוי אמ' על בנימן קהל גוים הרי שנים לבד מבנימן ושוב
לא נולד לי בן במצרים רמז שאחד משבטים שלי עתיד ליחלק· ועתה
אותה מתנה אני נותן לך: הנולדים לך עד בואי אליך· כלו שנולדו
משפרשת ממני עד שבאתי אצלך: לי הם בחשבון שאר בני הם·
ליטול חלק בארץ ומולדתך· אם תוליד עוד בנים לא יהיו במנין
בני· אא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים· ולא יהא להם שם
בשבטים לענין הנחלה· ואעפ שנחלקה למנין גולגלותם כדכתי' לרב
הרבו נחלתו וכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורות מכל מקום

50

לא נקראו שבטים אלא אלו   ואני בבואי מפדן   ואעפ״י שאני מטריח
עליך להוליכני ליקבר בארץ כנען ולא עשיתי כן לאמך שהרי מתה
סמוך לבית לחם: כברת ארץ מדת ארץ· והם אלפים אמה כמדת
תחום שבת· כדברי ר׳ משה הדרשן זל׳ ולא תאמר שעכבו עלי גשמי׳
מלהוליכה ולקברה בחברון עת סגריר היה שהארץ חלולה ומנוקבת
בכברה׳ ואקברה שם׳ ולא הולכתיה אפי׳ לבית לחם להכניסה לארץ·
וידעתי שיש בלבך עלי׳ אבל דע שעל פי הדבר קברתיה שם׳ שתהא
עוזרה לבניה׳ כשיגלם נבוזראדן והם עוברין דרך שם יוצאת רחל
על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים· שנ׳ קול ברמה נשמע וגו׳
רחל מבכה על בניה׳ ואנקלוס תרגם כרוב ארעא׳ כדי שיעור חרישת יום·
ואני אומר שהיה להן קצבה שהיו קורין אותה כדי מחרישה אחת·
כדאמרי׳ כרוב ותני׳ כמה דמסיק תעלה מבי כרבא: וירא ישרא׳ את
בני יוסף בקש לברך אותן ונסתלקה ממנו רוח הקדש· לפי שהיה
ירבעם ואחאב עתידים לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה: מי אלה
מהיכן יצאו אלה שאינן ראוין לברכה: בזה׳ הראהו שטר אירוסין
וכתובה· ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקדש: ויאמר
קחם נא אלי   וזהו שאמר הכתוב ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על
זרועותיו· תרגלתי רוח הקדש ביעקב בעבור אפרים עד שלקחם על
זרועותיו: לא פללתי   לא מלאני לבי לחשוב מחשבה שאראה פניך
עוד׳ כמו עשו פלילה· היא המחשבה: ויוצא יוסף אותם· לאחר שנשקם
הוציאם יוסף מעם ברכיו· כדי לישבן זה לימין וזה לשמא׳ לסמוך
ידיו עליהם ולברכם: וישתחו לאפיו· כשחזר מלפני אביו לאחוריו:
את אפרים בימינו משמא׳ ישרא׳ הבא לקראת חברו ימינו כנגד
שמא׳ חבירו׳ וכיון שיהא הבכור מוזמן לברכה: שכל את ידיו· כת״ג
אחכמינון לידוהי׳ כלומ׳ בהשכל ובחכמה עשה׳ כי יודע היה כי מנשה
הבכור׳ ואעפ״כ לא שת ימינו עליו: המלאך הגואל· המלאך הרגיל
להשתלח אלי בעת צרתי׳ כענין שנ׳ ויאמר אלי מלאך האלהים בחלו׳
יעקב אנכי הא ביתא: יברך את הנערים· מנשה ואפרים: וידגו·
כדגים אלו שהן פרין ורבין ואין עין רעה שולטת בהן: ויתמוך יד
אביו· הרימה מעל ראש בנו ותמכה בידו: ידעתי בני ידעתי כי הוא
הבכור· וגם הוא יהיה לעם ויגדל· עתיד גדעון ויפתח לצאת ממנו
שהקב״ה עושה נסים על ידם: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו· שעתיד
יהושע לצאת ממנו שיעשו לו נסים וגבורות הרבה· כשינחיל הארץ

וילמד תורה לישרא׳ וזרעו יהיה מלא הגוים ושמעו יהיה הולך בכל
הארץ׃ כשיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון׃ בך יברך ישרא׳
הבא לברך את בניו יברכם כברכתן של אפרים ומנשה׃ ויאמר איש
לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה׃ וישם את אפרים בברכה תחלה
למנשה ולהקדים בדגלים ובחנוכת הנשיאים׃ ואני נתתי לך אתה
טורח בקבורתי ואני נותן לך נחלה שתקבר בה׳ ואי זו זו שכם ש׳נ
ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים קברו בשכם׃ שכם אחד על
אחיך׃ שכם ממש׳ היא תהיה לך יתרה חלק אחד על אחיך׃ בחרבי
ובקשתי׃ כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתקבצו כל סביבותיהם
להזדוג להם׳ נטל יעקב חרבו וקשתו ועמד כנגדן׃ ד״א שכם אחד היא
הבכורה׳ שיטלו בניו שני חלקים׳ ושכם לשון חלק הוא׳ והחרבה יש לו
דומין במקרא׳ אחלקה שכם׃ כי תשיתמו שכם׃ תשית שונאי לפני
לחלקים ולעבדו שכם אחד׃ מיד האמורי מיד עשו שהיה עושה
מעשה אמורי׃ ד״א שהיה צד באמרי פיו את אביו׃ בחרבי ובקשתי
היא חכמתי ותפלתי׃ ואגידה לכם בקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם
ממנו התחיל לומ׳ דברים אחרים ראשית אוני טפה ראשונה לו
שלא ראה קרי מימיו אוני כמו כחי מצאתי און לי מרוב אונים
ולאין אונים יתר שאת ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה
לשון נשיאות כפים ויתר עז במלכות כמו ויתן עוז למלכו ומי גרם
לך להפסיד פחז כמים הפחז והבהלה אשר מהרת להראות בעסך
כמים הללו שממהרין במרוצתן לכך אל תותר לא תתרבה ליטול
כל היתרות הללו הראויות לך ומהו הפחז כי עלית משכבי אביך אז
חללת שעלה על יצועי שכינה שדרכו לעלות על יצועי פחז שם דבר
הוא לכך טעמו למעלה ונקוד פתח ואילו היה לשון עבר היה נקוד
קמץ חציו והיה טעמו למטה יצועי לשון משכבי על שם שמציעין
אותו על ידי לבדין וסדינין ויש הרבה דומין לו אם אעלה על ערש
יצועי אם זכרתיך על יצועי שמעון ולוי אחים בעצה אחת על שכם
ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונהרגהו מי היו אם תאמ׳
ראובן ויהודה הרי לא הסכימו בהריגתו אם תאמר בני השפחות
הרי לא היתה שנאתם שלמה כשאר השבטים ש׳נ והוא נער את בני
בלהה ואת בני זלפה נשי אביו יששכר וזבולון לא היו מדברים בפני
אחיהם הגדולים על כרחך שמעון ולוי היו שקראם אביהם אחים
כלי חמס אומנות של רציחה חמס הוא בידיהם שהטפוהו מעשו

שהיא אומנות שלו שנ׳ ועל חרבך תחיה מכרותיהם לשון כלי זין
וסייף בלשון יון מכירא ד״א מכרותיהם בארץ מגורותם נהגו עצמן
בכלי חמס כמו מכורותיך ומולדותיך ווהו תרגום של אנקלוס
בסודם אל תבא נפשי זה מעשה זמרי כשנתקבצו שבטו שלשמעון
להביא את המדינית לפני משה אל יזכר שמי בדבר זמרי בן סלוא
נשיא בית אב לשמעוני ולא כתב בן יעקב ובקהלם אל תחד כבודי
כשיקהל קרח שהוא משבטו שללוי כל העדה על משה ועל אהרן אל
תחד כבודי שם ואל יתיחד שמי עמהן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי
ולא נאמ׳ בן יעקב אבל בדברי הימים כשנתיחסו בני קרח על הדוכן
נאמ׳ בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישרא׳ אל תחד כבודי
כבוד לשון זכר הוא ועל כרחך אתה צריך לפרשו כמי שמדבר אל
הכבוד ואומר אתה כבודי אל תתיחד עמהן כמו תחד אתם בקבורה
כי באפם הרגו איש אלו חמור ואנשי שכם ואינן חשובין אלא כאיש
אחד וכן בגדעון הוא אומר והכית את מדין כאיש אחד וכן במצרים
סוס ורוכבו רמה בים וזהו מדרשו ופשוטו אנשים הרבה קורא איש
כל אחד לעצמו כי באפם הרגו כל איש שכעסו עליו וכן וילמד לטרוף
טרף אדם אכל וברצונם עקרו שור רצו לעקור את יוסף שנקרא
שור שנ׳ בכור שורו הדר לו עקרו לשון ואת סוסיהם תעקר ארור
אפם אפי׳ בשעת תוכחה לא קלל אלא אפם וזהו שאמר בלעם לא
קבה א׳ אחלקם ביעקב אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטי׳
והרי הן חלוקין ד״א אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות הולכין
מעיר אל עיר אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים ושבטו של לוי מחזור
על הגרנות לתרומות ומעשרות נתן לו תפוצתו דרך כבוד יהודה
אתה יודוך אחיך לפי שהיה מוכיח את הראשונים בקנטורין התחיל
יהודה נסוג לאחוריו וקראו יעקב בדברי רצוי ואמ׳ לא אתה כמותם
ידך בעורף אויביך בימי דוד ואויבי תתה לי עורף בני אביך על
שם שהיו מנשים הרבה לא אמ׳ בני אמך כדרך שאמ׳ יצחק גור
אריה על דוד נתנבא בתחלה גור בהיות שאול מלך עלינו אתה
המוציא והמביא את ישראל ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם וכן
תרג׳ אונקלו׳ שלטון יהא בשרוייא בתחלתו מטרף ממה שחשדתיך
טרוף טורף יוסף חיה רעה אכלתהו זה יהודה הנמשל כארי בני
עלית סלקת עצמך ואמרת מה בצע כי נהרוג את אחינו וכן מהריגת
תמר שהודית ואמרת צדקה ממני לפי כרע שכב כארי בימי שלמה

איש תחת גפנו לא יסור שבט מיהודה מדוד ואילך או ראשי גליות שבבבל שרודין את העם בשבט שממונין על פי המלכות ומחוקק מבין רגליו תלמידים או נשיאי ארץ ישרא עד כי יבא שילה מלך המשיח שהמלוכה שלו וכן תרג אונקלו ומדר אגדה שי לו לו יובילו מלכים שי יובילו שי למורא ולו יקהת עמים אסיפת עמים שהיוד עקר היא ביסוד כמו יפעתך ופעמים שנופלת ממנו ובמה אותיות משמשות בלשון הזה והם נקראים עקר נופל כמו נון נגף נשך אלף של אחותי באזניכם אבחת חרב אסוך שמן אף זה יקהת עמים אסיפת העמים שנ אליו גוים ידרושו ודומה לו עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה ובתלמוד דיתבי ומיקהו אקהתא בשוקי דנהרדעא ביבמות ויכול היה לומר קהיית עמים אוסרי לגפן עירה נתנבא על ארץ יהודה שתהיה מושכת יין כמעין ואיש יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטענו מגפן אחד ומשורקה אחת בן אתון אחד שורקה ומורה ארוכה כבס ביין כל זה לשון רבוי יין הוא סותו לשון מין בגד הוא ואין לו דומה במקרא אוסרי כמו אוסר דוגמת מקימי מעפר דל היושבי בשמים וכן בני אתונו בענין זה ואנקלוס תרגם במלך המשיח גפן או ישרא עירה זה עיר ירושלים שורקה ישרא ואנכי נטעתיך שורק בני אתונו יבנון היכליה זה שער האיתון בספר יחזקאל ועוד תרגמו בפנים אחרים גפן אלו צדיקים בני אתונו עברי התורה באולפן על שם רוכבי אתונות צחורות והם לבנות ארגון טב צבעו דומה ליין וצבעונין הוא לשון סותו שהאשה לובשתן ומסיתה בהן את הזכר לשכב עמה ואף רז״ל פירשוהו בתלמוד לשון הסתת שכרות ועל היין שמא תאמר אינו מרוה ת״ל סותה חכלילי עינים לשון אודם כתרגו וכן למי חכלילות עינים שכן שותי יין עיניהם מאדימין מחלב מרוב חלב שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן וכן פירו המקרא אדום עינים מרוב יין ולבן שנים מרוב חלב ולפי תרגומו בפנים אחרים לשון מעינות קלוח היקבים נעוהי יקבים שלו ולשון ארמי הוא נעווה ארתהו יחורן בקעתיה תרג שנים לשו שני הסלעים לחוף ימים על חוף ימים תהיה ארצו חוף כתרגומו ספר הוא יהיה מצוי תמיד אל חוף אניות במקום הנמל שאניות מביאות שם פרקמטיא שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והן עוסקין בתורה הוא שאמ משה שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך זבולן

עוסק בפרקמטיא וישׂשכר עוסק בתורה באהלים וירכתו על צידון
סוף גבולו יהא סמוך לצידון וירכתו סופו כמו ולירכתי המשכן
יששכר חמור גרם חמור בעל עצמות סובל עול תורה כחמור חזק
שמטעינין אותו למשוי כבר רובץ בין המשפתים כחמור ההולך
ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא רובץ לנוח רובץ בין תחומי
העיירות שמוליך שם חבילות פרקמטיא וירא מנוחה כי טוב ראה
לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות ויט שכמו לסבול עול
תורה ויהי לכל אחיו ישראל למס עובד לספק להם הוראות של
תורה וסדרי עבורים שנ׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה
יעשה ישראל ראשיהם מאתים סנהדראות העמיד וכל אחיהם על
פיהם ואנקלוס תרג׳ ויט שכמו לסבול מלחמות לכבוש מחוזין שהם
יושבין על הספר ויהי האויב למס עובד כבוש תחתיו דן ידין עמו
ינקום נקמת עמו מפלשתים כמו כי ידין ה׳ עמו כאחד שבטי ישראל
כל ישראל כאחד עמו ואת כולן ידין ועל שמשון נבא נבואה זו ועוד
יש לפרש כאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטי׳ הוא דוד הבא מיהוד׳
שפיפון הוא הנושך עקבי סוס כך דרכו שלנחש מטיל ארס ודמהו
לנחש הנושך עקבי סוס כחוי חורמן שם מין נחש הוא שאין רפואה
לנשיכתו והוא צפעוני וקרוי חורמן על שעושה הכל חרם וכפתנא
פתן יכמין יארוב הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור שלא נגע בו
ודוגמתו מצינו בשמשון וילפת שמשון את שני עמודי התוך ונפל
הבית על העם שלמטה אשר בו ושעל הגג מתו לישועתך קויתי ה׳
ראה ששמשון יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים ונתנבא שינקרו
עיניו פלשתים וסופו לומר זכרני נא וחזקני נא אך הפעם גד גדוד
יגודנו כולן לשון גדוד הן כלו׳ יהיה גדוד ממנו וכן חברו מנחם
ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתין גדוד שם דבר הוא צריך שני
דלתין שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יסודה
אלא שתי אותיות וכן יאמר כצפור לנוד מגורת ושבעתי נדודים עדי
נשף שם נפל שדוד מגורת חמס ושוד אף יגוד ויגודנו וגדוד גודה
אחת הן וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול כגון יגוד ינוד ירום
ישוד ישוב וכשהוא מדבר בלשון מתפעל או מפעיל אחרי הוא כפול
יתגודד יתבולל יתרומם יתעודד ובלשון מפעיל יעודד לשובב יעקב
משובב נתיבות יגודנו האמור כאן אינו לשון שיפעלוהו אחרים אלא
כמו יגוד ממנו כמו יצאוני יצאו ממני גד גדוד יגודנו גדודים יגודו

ממני שיעברו את הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד ונכבשה
הארץ והוא יגוד עקב כל גדודיו ישובו על עקיבם לנחלתם שחלקו
בעבר הירדן לא יפקד מהם איש עקב בדרכם ובמסילותם שהלכו
ישובו כמו ועקבותיך לא נודעו וכן בעקבי הצאן מאשר שמנה לחמו
מאכל הבא בחלקו שלאשר יהי שמן שיהו זיתיו מרובין בחלקו של
אשר והוא מושך שמן כמעין וכן ברכו משה וטובל בשמן רגלו כמו
ששנינו במנחות פעם אחת נצרכו אנשי לרוקיא לשמן וכו׳ אילה
שלוחה זו בקעת גנוסר שהיא קלה לבשל פירותיה כאילה שהיא
קלה לרוץ אילה שלוחה משולחת לרוץ הנותן אמרי שפר בתרגו׳
ר״א על מלחמת סיסרא נתנבא דכתי׳ ולקחת עמך עשרת אפים מבני
נפתלי והלכו שם בזריזות וכן נאמר שם לשון שלוח בעמק שולח
ברגליו הנותן אמרי שפר על ידם שרו שירה דבורה וברק ורז״ל
דרשוהו על יום קבורת יעק׳ כשערער עשו על המערה במסכת סוטה
תתרמיה ערביה יפול חלקו והוא יורה על חלקו אמרים נאים ושבח
בן פורת יוסף בן חן והוא לשון ארמי הבו ליה אפריה לר׳ שמעון
בן פורת עלי עין חנו נטוי על העין הרואה אותו בנות צעדה עלי
שור מצריות היו צועדות להסתכל ביופיו בנות הרב׳ כל אחת ואחת
צעדה במקום שתוכל לראותו משם עלי שור על ראיתו כמו
אשורנו ולא קרוב מדרשי אגדה רבים וזה לשון ישוב המקרא פורת
התיו שבו תיקון הלשון הוא כמו על דברת בני האדם שור כמו לשור
עלי שור בשביל לשור ואנקלוס תרגם תרין שבטין יפקון מבנוהי ובת
בנות על שם בנות צלפחד שלקחו חלק בשני עברי הירדן ר״א ברי
דיסגי יוסף לשון פריה ורביה ומדרש אגדה בשעה שבא עשו לקראת
יעקב בבולן קדמו האמהות לפני בניהן אבל ברחל כתי׳ נגש יוסף
ורחל חקדים יוסף ועמד כנגד אמו שלא יסתכל בה אותו רשע והוא
שברכו אביו הגדלת עצמ׳ על עינו שלעשו לכסותה לפי׳ זכית לגדולה
בנות צעדה עלי שור להסתכל בך בצאתך על ארץ מצר׳ ועוד דרשו׳
לענין שלא תשלוט בזרעו עין הרע ואף כשברך מנשה ואפרים ברכן
כדגים שאין שולטת בהן העין וימררוהו ורובו וימררוהו אחיו
ו״י מררוהו פוטיפר ואשתו לאסרו לשון וימררו את חייהם ורבו נעשו
לו אחיו אנשי ריב ואין הלשון הזה לשון פעלו שאם כן היה לו להנקד
ורבו כמו המה מי מריבה אשר רבו ואם לשון רביית חצים היה
לו לינקד ורבו אינו אלא לשון פועלו כמו שומו שמים כמו הושמו

53

וכן רומו מעט לשון חורמו ﭏ שלשון חורמו חושמו על ידי אחרי׳
ולשו רומו רובו שומו מאליהן נתרוממו מעצמן כך מעצמן נעשו
אנשי ריב וכן דומו יושבי אי כמו נדמו ותרג׳ אונקלו׳ ונקמוהי בעׄלי׳
חצׄים שלשונם כחץ ותרגומו לשון ותהי המחצה אותן שהיו ראוין
לחלוק עמו נחלה ותׄשׄב באיתן קשׄתׄו נתישבה בחוזק קשתו חוזקו
ויפׄזו זרועי ידׄיׄו זו היא נתינׄ טבעׄ על ידו לשוׄ זהב מופז ואת היתה לו
מידׄי אביר יעׄקׄב מן הׄקׄבׄהׄ שהוא אביר יעקב ומשם עלה להיות רועה
אבן ישראׄ עקרן של ישראׄ לשון האבן הראשה לשון מלכות ואנקלוס
תרגׄ ותבת בהון נביאותיה החלומות אשר חלם להם על דקיים
אוריתׄ בסתרא תוספת היא ולא מלשון העברי ושוי תוקפא רוחצנית
תרגום של באיתן קשתו וכך לשון התרגׄ על העברי ותשב נבואתו
בשביל ששם הׄ מבטחו לקשת ומבטח לכך ויפזו זרועי ידיו לשון פז
אבׄן ישׄרׄאׄ נוטריקון אב ובן אבהן ובנין יעקב ובניו ורזׄלׄ דרשוהו
ותשב באיתן קשתו על כבישת יצרו באשת ארוניו וקורהו קשת על
שם שהזרע יורה כחץ ויפזו זרועי ידיו כמו ויפוצו שיצא הזרע מבין
אצבעות ידיו מידי אביר יעקב שנראתה לו דמות אביׄ וכוׄ כדאיׄ במסׄ
סוטה מאׄל אביך ויעׄזרך מאתו היתה ואת לך והוא יעזרך ואׄת שׄדׄיׄ
ועם הׄ היה לבך כשלא שמעת לדברי ארונתך והוא יברכך ברׄכׄוׄת
שדים ורׄחׄם ברכתא דאבא ודאמׄא יתברכו המולידים והמולידות
שיהיו הזכרים מזריעין טפה הראויה להריון והנקבות שלא ישכלו
את רחם שלהן להפיל עובריהן שׄדׄיׄם ירה יירה תרגומו אשתראה
אישתדי אף שדים כאן על שם שהזרע יורה כחץ ברׄכׄות אביך גברׄוׄ
ברכות שברכני הׄקׄבׄהׄ גברו על ברכות שברך את הורי עׄדׄ תאות
גבעות עׄוׄלם לפי שהברכות שלי גברו והלכו עד סוף גבולי גבעות
עולם שנתן לי ברכת פרצה בלא מיצרים מגעת עד דׄ קצות העולם
שנׄ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה מה שלא אמׄ כן לאברהׄ שאמׄ
לי שא נא עיניך וראה צפונה ונגבה לאברהם אמׄ כי את כל הארץ
אשר אתה רואה לך אתננה לא הראהו ﭏ ארץ ישראל בלבד ואמר
ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות הﭏ וזהו שאמר ישעיה
והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא אמר נחלת אברהם ויצחק הׄוׄרׄיׄ
לשון הריון שהורוני במעי אמי כמו הורה גבר עׄדׄ תאות גבעות
עׄוׄלם עד השוות כמו והתאויתם לכם תתאו לבא חמת כך חברו
מנחם זׄלׄ ואנקלוס תרגם תאות גבעות עולם תאוה וחמידה וגבעות

לשון מצוקי ארץ שחמדתן אמו והוקיקתו לקבלן תהיין כולן לראש
יוסף נזיר אחיו פרישא ראחוהי שנבדל מאחיו כמו וינזרו מקדשי בני
ישראל וכמו להזיר לה בנימן זאב יטרף זאב הוא אשר יטרף נבא על
שהיו עתידין להיות חטפנין וחטפתם לכם איש אשתו בפילגש בגבעה
ונבא על שאול שהיה נוצח באויביו סביב שנ׳ ושאול לכד את המלוכה
וילחם סביב בכל אויביו וגו׳ בבקר יאכל עד׳ לשון בזה ושלל תרגום
עראה ועוד יש לו דומה בלשון עברית או חולק עד שלל מד׳ בה
ועל שאול אמ׳ שעמד בתחלת בקרן וזריחתן של ישראל ולערב יחלק
שלל את משתשקע שמשן שלישראל על ידי נבוכד נצר שהגלם לבבל
יחלק שלל זה מרדכי ואסתר שהן מבנימין יחלקו שלל המן שנ׳ הנה
בית המן נתתי לאסתר ואונקלוס תרג׳ על שלל הכהני׳ בקדשי׳ המקדש
וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם והלא יש מהם שלא ברכן
אלא קנטרן אלא כך פירושו וזאת אשר דבר להם אביהם מה שאמור
בענין יכול שלא ברך ראובן ושמעון ולוי ת״ל ויברך אותם כולם
במשמע אשר כברכתו כברכ׳ הראויה לבא על כל אחד ואחד ברך
אותם לא היה לומר אלא ברך אותו מה תלמוד לומר ברך אותם
לפי שנתן ליהוד׳ גבורתו של אריה ולבנימין חטיפתו שלזאב ולנפתלי
קלותו של איל יכול שלא כללן בכל הברכות ת״ל ברך׳ אותם נאסף
אל עמי על שם שמכניסין הנפשות אל מקום גניזתן כמו ואספתו
אל תוך ביתך באספכם את תבואת הארץ הכנסתה לבית מפני
הגשמים באספך את מעשיך וכן כל אסיפה האמורה במקרא במיתה
אף היא לשון הכנסה אל אבותי עם אבותי ויאסוף רגליו הכניס
רגליו ויגוע ויאסף מיתה לא נאמרה בו ודרשו רז״ל יעקב אבינו לא
מת לחנוט את אביו ענין מרקחת בשמים הוא וימלאו לו השלימו
לו מי חניטתו עד שמלאו מ׳ יום ויבכו מצרים שבעים יום מ׳ לימי
חניטה ול׳ לבכי לפי שבאת לרגליו ברכה שכלה הרעב והיו מי נילוס
מתברכין אשר כריתי לי כפשוטו כמו כי יכרה איש בור ומדרשו
עוד שמתישב על הלשון כמו אשר קניתי אמר ר׳ עקיבא כשהלכתי
לכרכי הים היו קורין למכירה כירה ועוד מדרשו לשון כרי דיגור
שנטל יעקב כלי כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר
לעשו טול לך זה בשביל חלקך במערת המכפלה כאשר השביעך
ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא היה לומ׳ לו עבור
על השבועה לפי שאמ׳ לו יוסף אעבור גם על השבועה שנשבעתי לך

שלא אגלה על לשון הקדש שאני מכיר בה עורף   על שבעים לשון
ואתה אינך מכיר בו   גורן האטד מוקף אטדים היה ורבותי׳ ז״ל
דרשו׳ על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעא׳ למלחמ׳
עליהם וכיון שראו כתרו שליוסף תלוי בארון של יעקב עמדו הן גב׳
ותלו בו את כתריהן והקיפוהו כתרים כגורן המוקף אטדים וסייג
קוצים   כאשר צום וישאו אותו בניו ולא בני בניו שכך צום אל ישא
אותי איש אחר ולא אחר מבניכם שהם מבנות כנען אלא אתם וקבע
להם מקום ג׳ למזרח וכן לד׳ רוחות וכסדרן למסע ומחנה הדגלים
נקבעו כאן לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון יוסף לא ישא
שהוא מלך מנשה ואפרים יהיו תחתיהן וזהו שאמר איש על דגלו
באותות לבית אבותם באות שמסר להם אביהם לישא מטתו הוא
ואחיו וכל העולים אתו׳ כאן בחזרתו הקדים אחיו למצרים העולים
אתו ובהליכתו הקדים מצרים לאחיו שנ׳ ויעלו אתו כל עבדי פרעה
ואחר כך וכל בית יוסף ואחיו אלא כיון שראו כבוד שעשו לו מלכי
כנען שתלו כתריהן בארונו של יעקב נהגו בהן כבוד   ויראו אחי יוסף
כי מת אביהם מהו ויראו הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו כולן רגילין
להועד עמו על שולחנו שליוסף לסעוד עמו והיה מקרבן בשביל כבו׳
אביו ומשמת יעקב לא קרבן   לו ישטמנו יוסף   שמא ישטמנו לו
מתחלק לענינים יש לו משמש בלשון בקשה הלואי כגון הן לו יהי
כדבריך לו שמעני ולו הואלנו לו מתנו   ויש לו משמש לשון אולי
כגון   לו חכמו   לו הקשבת למצותי   ולו אנכי שוקל על ידי ויש לו
משמש בלשון שמא לו ישטמנו יוסף ואין לו דומה במקר׳ והוא לשון
אולי כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון שמא הוא ויש אולי לשון
בקשה כמו אולי יראה ה׳ בעיני אולי ה׳ אותי והורשתים הרי הוא כמו
לו יהי כדבריך ויש אולי כמו אם כמו אולי יש חמשים צדיקים ויצוו׳
אל יוסף   כמו ויצום אל בני ישרא׳ צום למשה ולאהרן להיות שלוחי׳
לבני ישרא׳ אף זו ויצוו אל שלוחם להיות שליח אל יוסף לומ׳ לו כן
ואת מי צוו את בני בלהה שהיו רגילין אצלו שנ׳ והוא נער את בני
בלהה וגו׳   אביך צוה   שנו בדבר השלום כי לא צוה יעקב כן שלא
נחשד בעיניו   שא נא לפשע עבדי אלהי אביך אם אביך מת
אלהיו קיים והם עבדיו   וילכו גם אחיו   מוסף על השליחות התחת
אלהים אני   שמא במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם
כלום אני יכול   והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה הקב״ה חשבה

ואלה שמות

לטובה והיאך אני יכול להרע לכם וידבר על לבם דברים המתקבלין
על הלב עד שלא ירדתם לכאן היו מרננין עלי שאני עבד ועל
ידכם נתגלה לכל שאני בן חורין ואם אני הורג אתכם מה
הבריות אומרות עלי כת של בחורים ראה ונשתבח ואמר
אחי הם סוף הרג אותם וכי יש אדם הורג את אחיו ד״א
עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד שמא נר אחד
יכול לכבות עשרה
נרות על ברכי
יוסף כתרגומו גדלן על ברכיו

השלמת פרשת ויחי יעקב ובו נשלם ספר בראשית ברוך העוזר
אותנו מראשית לאחרית ונתחיל ספר שני

ואלה שמות

בני ישראל · אעפי שמנאן
בחייהן בשמותן חזר ומנאן
לאחר מיתתן להודיע חבתן לפני הקב״ה שנמשלו בכוכבים שמוציאן
במספר ומכניסן במספר ובשמותן שנ׳ המוצי׳ במספר צבאם לכולם
בשם יקרא: ויוסף היה במצרים והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ·
ומה בא ללמדנו וכי לא היינו יודע׳ שהוא היה במצרי׳ אלא להודיעך
צדקו של יוסף הרועה צאן אביו הוא יוסף שהיה במצרים אעפי שנעש
מלך ועמד בצדקו · וישרצו · שהיו יולדות ששה בכרס אחד : ויקם
מלך חדש · רב ושמואל חד אמ׳ חדש ממש · וחד אמ׳ שנתחדשו גזרותיו:
אשר לא ידע את יוסף · עשה עצמו כאלו לא ידעו: הבה נתחכמה · כל
הבה לשון הכנה הוא כלומ׳ הכינו עצמכם לכך: נתחכמה לו · לעם
לדעת מה לעשות לו: ורז״ל דרשו נתחכם למושיעם נדונם במים
שכבר נשבע שאינו מביא מבול לעולם: ועלה מן הארץ · על כרחנו
ורז״ל דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו בחברו והרי הוא כאלו
כתב ועלינו מן הארץ והם יירשוה: וישימו עליו · על העם: מסים · לשון
מס · שרים שגובין מהם המס · ומהו המס שיבנו ערי מסכנות: למען
ענותו בסבלותם · בסבלות מצרים: ערי מסכנות · כתרגומו · וכן לך
בא אל הסוכן גזבר הממונה על האוצרות: את פיתום ואת רעמסס ·
שלא היו ראויות לכך ועשאום חזקות ובצורות לאוצר׳: וכאשר יענו
אותו · כל מה שנותנין הם לב לענות כן לב הקב״ה להרבות ולהפריץ:

55

כֵּן יִרְבֶּה כֵּן רוֹבֶה וכן פוֹרֵץ׳ וזהו פשוטו׳ומדרֹ הן אומֹ פן ירבה והקֹבה
אומֹ כן ירבה׃ ויקֹוצו׃ קצו בחייהם׃ ורזֹל אמֹ נראו בעיניהם כְקוצים׃
בְּפָרֶךְ׳ עבודה קשה המפרכת ומשברת את הגוף׃ מילדות׃ מולידות׃
אלא שיש לשון קל ולשון כבד׳כמו שובר ומשבר׳דובר ומדבר׳כך
מוליד ומילד׃ בילדכן׃ כמו בהולידכן׃ שִׁפְרָה זו יוכבד׳על שם
שמשפרת את הולד׃ פוּעָה׃ זו מרים׳שפועה ומדברת והוגה לולד׃
כדרך הנשים המפייסות לתינוק הבוכה׃ פועה לשון צעקה׳כמו
כיולדה אפעה עַל הָאָבְנָיִם׃ מושב האשה היולדת׃ ובמקום אחר
קורהו משבר׳וכמו עושה מלאכה על האבנים מושב אומנות יוצר
חרש׃ אִם בֵּן הוּא׃ לא היה מקפיד אלא על הזכרים׳שאמרו לו
אצטגניניו שעתידות ליולד בן המושיע אותם׃ והיה ותחיה׃ ותחיין
את הילדים מספקות לאמותיהן מזון׃ ותחיין הראשון מתורגם
וקיימא׳וחשני וקיימתן׃ לפי שתיבה זו וכיוצא בה לנקבות רבות
משמשת לנמצאות ולנסתרות׃כגון פעלו וכגון פעלתן׃ ותאמרנה לה
הרי לשון עבר לנסתרות׳כמו ויאמרו לזכרים׃ ותהללן אותי אל
עמי לשון עבר לנמצאות׃כמו ותהללו לזכרים׃ כִּי חָיוֹת הֵנָּה בקיאות
תרגֹ מילדות חייתא׳ורזֹל דרשו הרי הן משולות בחיות השדה שאינן
צריכות מילדות׳ גור אריה יהודה׳ דן גור אריה׃ בכור שורו׃ אילה
שלוחה׳זאב יטרף׳ומי שלא נכתב בו הרי כללן הכתו׳׃מה אמך לביא׃
וייטב׃ הטיב להן׃ וזה חלוק בתיבה שיסודה בֹ אותיו׳ ונתן לך ויו בראשה
כשהיא באה לדבֹ בלשון ויפעֹ הוא נוקד את היו בצרי שהוא קמץ קטן׃
כגון וייטב אחי למילדו׳ וירב בבת יהודה הרבֹ בבת יהודה תאניה׃ ויגל
את שארית הגלה את השארית׃ ויפן זנב הפנה הזנבות זו לזו׃ כל אלה
לשון הפעיל את אחרים׃ וכשהוא מדבר בלשון ויפעל הוא נוקד היוד
בחירק׳ כגון וייטב בעיניו לשון הוטב׳ וכן וירב העם רבה העם׃ ויפן
כה וכה פנה לכאן ולכאן׃ ואל תשיבני וילך וישב וירד ויצא לפי
שאינן מגזרתן של אלו׳שהרי היוד יסוד בהן׳כגון ירד ישב יצא הלך׃
אות שלישית בו׃ וייטב אלהים למילדות ומה היא הטובה ויעש להם
בתים בתי כהונה ולויה מיוכבד ומלכות ממרים׃ לכל עמו אף
עליהם גזר יום שנולד משה׳אמרו לו אצטגניניו היום נולד׳ואין אנו
יודעין אם מישראל אם ממצרים׃ ורואין אנו שסופו ללקות במים׃לפי׃
גזר אותו היום אף על המצרים׳כל הבן הילוד׳ולא כתב הילוד לעברים׃
והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה׃ ויקח את בת לוי׃

פרוש היה ממנה מפני גזירת פרעה חזר והחזירה ועשה בה לקוחי
שניים· ואף היא נהפכה לחיות נערה· ובת קל היתׄ שנולדה בבואם
למצרים בין החומות ומאתים ועשר נשתהו שם· וכשיצאו היה משה
בן שמונים· הרי כשנתעברה ממנו היתה בת קל· וקורא אותה בת לוי:
כי טוב הוא· כשנולד נתמלא הבית אורה: ולא יכלה עוד הצפינו·
שמנו לה המצרים מיום שהחזירה· והיא ילדתו לו׳ חדשים ויום אחד·
שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין· והם בדקו אחריה לסוף תשעה:
גמא גמי בלשון משנה ובלע׳ יונקו ודבר רך הוא ועומד בפני קשה:
בחמר ובזפת· זפת מבחוץ וטיט מבפנים· כדי שלא יריח אותו צדיק
ריח רע מן הזפת: ותשם בסוף· הוא אגם ורומיה לו קנה וסוף קמלו:
לרחוץ על היאור· סרס המקרא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאור
לרחוץ בו: על יד היאר· אצל היאור· כמו חלקת יואב אל ידי והוא
לשון יד ממש שיד האדם סמוכה לחלקה· ורז״ל אמרו הולכות לשון
מיתה הולכות למות· לפי שמיחו בה והכתוב מסייען· כי מה לנו לכתוב
ונערותיה הולכות: את אמתה· את שפחתה· ורז״ל דרשוהו לשון יד·
אבל לפי הדקדוק לשון הקדש היה לו לינקד אמתה מם דגושה· והם
דרשו ידה שנשתרבבה ידה ס׳ אמה: ותפתח ותראהו את מי ראתה
את הילד זהו פשוטו ומדרשו שראתה עמו שכינה: והנה נער בוכה·
קולו כנער: מן העבריות· שהחזירתו על מצריות הרבה ולא ינק את
שדיהן· לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה: העלמה· הלכה בזריזות
כעלם: הליכי· נתנבאה ולא ידעה מה נתנבאה הא שליכי: משיתיהו·
שחלתיה בלשון ארמי כמשחל בינתא מחלבא· ובלשון עברי לשון
הסירותיהו כמו לא ימוש· לא משו כך חברו מנחם ז״ל· ואני אומ׳ שאינו
ממחברת מש וימש אלא מגזרת משה· והוא לשון אחר ולשון הוצאה
הוא כמו ימשני ממים רבים שאלו ממחברת מש היה לא יתכן לומר
משיתיהו אלא המשותיהו· כאשר יאמר מן קם הקימותי ומן שב
השיבותי ומן בן הבינותי ומן בא הביאותי או משתיהו כמו ומשתי את
עון הארץ· אבל משיתי מגזרת תיבה שפעל שלה מיוסד בהא בסוף
התיבה· כגון משה עשה פנה בנה צוה כשיבא לומר בהן פעלתי תבוא
יוד במקום הא· כגון עשיתי בניתי צויתי פניתי: ויגדל משה והלא
כתיב ויגדל הילד אמר ר׳ יהודה בר׳ אלעאי הראשון לקומה והשני
לגדולה שמנהו פרעה על ביתו: וירא בסבלותם נתן עיניו ולבו להיות
מיצר עליהם איש מצרי נוגש היה ממונה על שוטרי בני ישראל

אהרן

והיה מעמידם מקרות הגבר למלאכתם מכה איש עברי מלקחו
ורודהו ובעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה ובלילה
העמידו והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו כסבור
שהוא בעלה וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר כשראה אותו מצרי
שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו בכל יום ויפן כה וכה ראה מה
עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה ולפי פשוטו כמשמעו וירא כי אין
איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר שני אנשים עברים דתן ואבירם
היו שהותירו מן המן נצים מריבים למה תכה רעך אעפי שלא
הכהו נקרא רשע בהרמת יד רעך רשע כמותך מי שמך לאיש
והרי עודך נער הלהרגני אתה אומר מכאן שהרגו בשם המפורש
ויירא משה ויאמר על שראה בישראל מלשינים אמר מעתה שמא
אינן ראוין להגאל אכן נודע הדבר כמשמעו ומדרשו נודע לי
דבר שהיתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל שבעים אמות להשתעבד
בעבודת פרך אבל אני רואה שהן ראוין לכך וישמע פרעה הם
הלשינוהו ויבקש פרעה להרוג את משה מסרו לקוסנטור להרגו
ולא שלטה החרב בו והוא שאמ' משה ויצילני מחרב פרעה וישב על
הבאר למד מיעקב שנזדווג לו זווגו מן הבאר ולכהן מדין רב שבהן
ופירש לו מעז ונדוהו מאצלם את הרהטים ברכות המים העשויות
בארץ ויגרשום מפני הנדוי למה זה עזבתן הכיר בו שהוא מזרעו
שליעקב שהמים עולות לקראתו ויאכל לחם שמא ישא אחת מכם
כמו כי אם הלחם אשר הוא אוכל ויואל כתרגומו ודומה לו
הואלתי לדבר ומדרשו לשון אלה נשבע לו שלא יזוז ממדין כי אם
ברשותו וימת מלך מצרים נצטרע והיה שוחט תינוקות ישראל
ורוחץ בדמם נאקתם צעקתם וכן מעיר מתים ינאקו את בריתי
את אברהם עם אברהם וירע אלהים נתן לבו עליהם ולא העלים
עיניו מהם אחר המדבר להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות
אחרים אל הר האלהים על שם העתיד בלבת אש בשלהבת לבו של
אש כמו לב השמים לב האלה ואל תתמה על התיו שהרי יש לנו
כיוצא בו מה אמולה לבתך מתוך הסנה ולא אילן אחר משום
עמו אנכי בצרה איננו אוכל נאכל כמו לא עובר בה אשר לוקח
משם אסורה מכאן להתקרב לשם של לשון שלוף והוצא כמו
ונשל הברזל כי ישל זיתך אדמת קדש הוא המקום ואסור להתקרב
שם ועתה לך ואשלחך אל פרעה ואם תאמ' מה אועיל והוצא את

עמי יועילו דבריך כי תוציאם מי אנכי מה אני חשוב לדבר עם
מלכים וכי אוציא את בני ישראל ואף אם אני חשוב מה זכו ישראל
שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים ויאמר כי אהיה עמך השיבו על
ראשון ראשון ועל אחרון אחרון שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה
לא משלך הוא אלא משלי כי אהיה עמך וזה לך האות זה המראה
אשר ראית בסנה לך האות כי אנכי שלחתיך כדי אני להציל כאשר
הסנה עושה שליחותי ואיננו אוכל כך תלך בשליחותי ואינך נזוק
וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על
הוצאה זו שהרי עתידין לקבל את התורה על ההר הזה לסוף ג׳ חדשי׳
ד״א כי אהיה עמך וזה שתצליח בשליחותי לך האות על הבטחה
אחרת שאני מבטיחך בשתוציאם ממצרים תעבדון את האלהים על
ההר הזה היא זכות התורה העומדת לישראל ודוגמת זה מצי׳ בישעי׳
וזה לך האות אכול השנה ספיח ואף מפלת סנחריב תהיה לך הבטח׳
אחרת שארצכם חרבה מפירות ואני מברך הספיחים אהיה אשר
אהיה אהיה עמכם בצרה זו אשר אהיה עמכם בשעבוד מלכיות
אמר לפניו רבונו שלעולם דיה לצרה בשעתה אמר לו יפה אמרת
אהיה שלחני אליכם זה שמי לעולם חסר וו לומר העלימהו שלא
יקרא ככתבו וזה זכרי למדו היאך נקרא את זקני ישראל זקנים
המיוחדים לישיבה היו ואם זקנים סתם היאך אפשר לו לאסוף
זקנים שלש רבוא ושמעו לקולך מאליהן כשתאמר להם לשון הזה
שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון הזה הן נגאלין
יעקב אמר ואלהים פקוד יפקוד אתכם יוסף אמר פקוד יפקוד אלהים
אתכם נקרה עלינו לשון מקרה כמו ויקר מקרה וכן ואנכי אקרה
כה כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ואין אני מראה לו ידי
החזקה כלו׳ בכל עוד שאיני מראה לו ידי החזקה לא יתן אתכם להלו׳
לא יתן לא ישבוק כמו לא נתתיך לנגוע אליה ולא נתנו אלהים להרע
עמדי וכולן לשון נתינה הן ויש מפרשי׳ ולא ביד חזקה ולא בשביל
שידו חזקה כי מאז אשלח את ידי והכתי את מצרים ומתרגמי׳ אותו
ולא מן קדם דחיליה תקיף ומגרת ביתה מאותה שהיא גרה אתה
בבית ונצלתם כתרגו׳ ותרוקנון וכן וינצלו את מצרים והנון בו יסוד
ומנחם חברו במחברת צדי וכן ויצל אלהים את מקנה אביכם ולא
יאמנו דבריו אם לא היתה הנון בו יסוד והיא נקוד בחרק לא תשמש
בלשון ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם ונצבתם בתוכה ואמרתם נצלנו

לשון נפעלנו וכל נון שהיא באה בתיבה לפרקי׳ ונופלת ממנה כגון
נון של ניגף נושך נושא נותן כשהוא מדבר לשון ופעלתם תינקד
בשבא בחטף כגון ונשאתם את אביכם ונתתם להם את הגלעד
ונמלתם את בשר ערלתכם לכן אנו אומרים שזאת הנקודה בחרק
מן היסוד הוא ויסוד שם הדבר נצול והוא מן הלשונות הכברים כמו
דבור כפור למוד שכשידבר בלשון ופעלת ופעלתם נקוד בחירק כמו
ודברתם אל הסלע וכפרתם את הבית ולמדתם אותם את בניכם
מה זה בידך לכן נכתב תיבה אחת לדרוש מוח בידך מזה אתה חייב
ללקות שחשדת בכשרים ופשוטו כאדם האומר לחברו מורה אתה
שזו שלפניך אבן היא הריני עושה אותה עץ ויהי לנחש רמז לו
שספר לשון הרע על ישרא׳ ותפש אומנותו של נחש ויחזק בו לשון
אחז זה והרבה יש במקרא ויחזקו האנשים בידו וביד אשתו והחזיקה
במבושיו והחזקתי בזקנו מצורעת כשלג דרך צרעת להיות לבן ואם
בהרת לבנה היא אף באות זה רמז לו שלשון הרע ספר באמרו והן
לא יאמינו לי לפי׳ הלקחו בצרעת כמו שלקתה מרים על לשון הרע
מחיקו והנה שבה כבשרו מכאן שמדה טובה ממהרת לבוא ממדת
פורענות יותר שהרי בראשון לא נאמר מחיקו והאמינו לקול האות
האחרון משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי לשון הרע
עליכם יאמינו לך שכבר למדו בכך שכל המזדווג עליהם לוקה בנגעי׳
כמו פרעה ואבימלך בשביל שרה והיו המים והיו והיו שתי פעמים
נראה בעיני אלו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת
שומע אני שבידו הן נהפכין לדם ואף כי יהיו לארץ בהויתן יהו עכשו
מלמדנו שלא יהיו דם עד שיגיעו ליבשת גם מתמול גם משלשום
למדנו ששבעה ימים היה הקב״ה מפתה בהן את משה לילך בשליחות
מתמול שלשום מאז דברך הרי ג׳ וג׳ גמין רבויין הן הרי ו׳ והוא היה
עומד ביום ז׳ כשאמר לו זאת שלח נא ביד תשלח עד שחרה בו וקבל
עליו וכל זה שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול
ממנו ונביא היה שנ׳ לעלי הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם
במצרים והוא אהרן וכן ביחזקאל הוא אומ׳ ואודע להם בארץ מצרי׳
ואומ׳ להם איש שקוצי עיניו השליכו וכל אותה הנבואה לאהרן נאמר׳
כבד פה וכבד לשון בכבדות אני מדבר ובלע בלבו מי שם פה מי
למדך לדבר כשהיית לפני פרעה על המצרי שהרגת או מי ישום
אלם ומי שם את פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך ואת

משרתיו חרשים שלא שמעו בצוותו עליך ואת ספקלטורין ההורגים
מי עשאן עורים שלא ראו כשברחת מן חבירה ונמלטת הלא אנכי
ששמי ה׳ עשיתי זאת ב״יד תשלח ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא
אהרן ד״א ביד אחר שתרצה לשלוח אין סופי להכניסם לארץ ולהיות
גואלים על ידי לעתיד יש לך שלוחים הרבה ויחר אף ר׳ יהושע בן
קרחה אומ׳ כל חרון אף שבתור׳ עושה רושם וזה לא נאמ׳ בו רושם
אמר לו ר׳ יוסי אף זה נאמר בו רושם הלא אהרן אחיך הלוי שהוא
עתיד להיות לוי ולא כהן והכהונ׳ הייתי אומ׳ לצאת ממך מעתה לא
יהי כן אלא הוא כהן ואתה לוי שנ׳ ומשה איש האלהים ובניו יקראו על
שבט הלוי הנה הוא יוצא לקראתך כשתלך למצרים וראך ושמח
בלבו לא כשאתה סבור שהוא מקפיד עליך כשאתה עולה לגדולה
ומשם זכה אהרן לעדי החשן הנתון על הלב ודבר הוא לך בשבילך
ידבר אל העם וזה יוכיח על כל לי ולו ולהם ולכם שהן סמוכי׳ לדבור
שכולם לשון עליך הם יהיה לך לפה למליץ לפי שאתה כבד פה
לאלהים לשר ולרב וישב אל יתר חותנו ליטול רשות מתו האנשים
דתן ואבירם חיים היו אלא שירדו מנכסיהם והעני חשוב כמת על
החמור הוא החמור המיוחד הוא החמור שחבש אברהם לעקדת
יצחק והוא שעתיד משיח להגלות עליו שנ׳ עני ורוכב על חמור וישב
ארצה מצרים ויקח משה את מטה אין מוקדם ומאוחר בתורה
ואמרת אל פרעה כשתשמע שלבו חזק וימאן לשלוח אמור לו כן
בני בכורי ישרא׳ לשון גדולה כמו גם אני בכור אתנהו וזהו פשוטו
ומדרשו כאן חתם הקב״ה הבכורה שלקח יעקב מעשו ואומר אליך
בשליחותו של מקום שלח את בני וגו׳ הנה אנכי הורג היא מכה
אחרונה ובה התרהו תחלה מפני שהיא קשה וזהו שכתו׳ הן אל ישגיב
בכחו ומי כמוהו מורה בשר ודם המבקש להנקם מחברו מעלים את
דבריו כדי שלא יוכל להנצל אבל הקב״ה שגיא בכח ואין יכולת באדם
להמלט כי אם בשובו אליו לפי׳ הוא מורה ומתרהו לשוב ויהי בדרך
במלון משה ויבקש המלאך המיתו לפי שלא מל אליעזר בנו ועל
שנתרשל נענש מיתה תניא אמר ר׳ יוסי חס ושלום לא נתרשל אלא
כך אמר אם אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד ג׳ ימים אמול
ואשהא ג׳ ימים הקב״ה צוני לך שוב מצרימה ומפני מה נענש לפי
שנתעסק במלון תחלה והיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו
ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרגליו עד אותו המקום הבינה צפורה

58

שבשביל המילה הוא ותגע לרגליו השליכתו לפני רגליו של משה
ותאמר על בנה כי חתן דמים אתה לי אתה היית גורם לי להיות
החתן שלי נרצח על ידך הורג אישי אתה לי וירף המלאך ממנו
אז הבינה שעל המילה בא להרגו אמרה או חתן דמים למולות התני
היה נרצח על דבר המילה למולות על המולות שם דבר הוא הל׳
משמשת במקו׳ על כמו ואמ׳ פרעה לבני ישרא׳ ואנק׳ תרג׳ דמים על
דם המילה ואחר באו משה ואהרן אבל הזקנים נשמטו אחד אחד
ומשה ואהרן נשארו והם נשמטו כלם עד שלא הגיעו לפלטין לפי
שיראו ללכת ובסיני נפרע להם שנ׳ ונגש משה לבדו אל ה׳ והם לא
יגשו החזירם לאחוריהם פן יפגענו פן יפגעך היה לו לומר אלא
שחלק כבוד למלכות פגיעה זו לשון מקרה מות הוא תפריעו את
העם ממעשיו תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתן ששומעין לכם
וסבורין לנוח מן המלאכה וכן פרעהו אל תעבור בו רחקהו וכן
ותפרעו כל עצתי כי פרוע הוא נרחק ונתעב לכו לסבלותיכם
למלאכתכם שיש לכם בבתיכם אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה
על שבטו שללוי ותדע לך שהרי משה ואהרן הולכין ובאין הן רבים
עתה עם הארץ שהעבודה מוטלת עליהן ואתם מבטלים אותם
מסבלותם הפסד גדול הוא זה והנוגשים מצרים היו והשוטרים
היו ישראלים הנוגש ממונה על כמה שוטרים והשוטר ממונה לרדות
בעושי המלאכה תבן אשטובלא בלע׳ היו גובלין אותו עם הטיט
לבנים טיגוליש בלע׳ שעשין מטיט ומייבשין אותן בחמה ויש ששורפי׳
אותן בכבשן כתמול שלשום כאשר הייתם עושים עד הנה וקוששו
ולקטו ואת מתכונת הלבנים סכום חשבון הלבנים שהיה עושה
כל אחד ליום כשהיה התבן מוכן להם אותו חשבון תשימו עליהם גם
עתה למען תכבד העבודה עליהם כי נרפים הם מן העבודה לבך
לכם פינה אל הבטלה וצועקים לאמר נלכה נזבחה מתכונת ותוכן
לבינים ולו נתכנו עלילות את הכסף המתוכן כולם לשון חשבון הם
נרפים רפויה היא המלאכ׳ בידם וע׳ זובה מהם והם נרפים ממנה ואל
ישעו בדברי שקר אל יהגו וידברו בדברי רוח נלכה נזבחה ודומה לו
ואשעה בחוקיך תמיד למשל ולשנינה תרגום למתל ולשועין ויספר
תרגו׳ ואישתעי ואי אפשר לומ׳ ואל ישעו לשון וישע אל הבל ואל קין
לא שעה ולפרש אל ישעו אל יפנו שאם כן היה לו לכתוב ואל ישעו
אל דברי שקר כי כן הוא גזרת כולם ישעה האדם אל עושהו ולא

ישעה אל המזבחות ולא מצאתי שמוש של בית סמוכה אחריהן אבל
אחר דבור במתעסק לדבר ברבר נופל לשון שמוש של בית כגון
הנדברים כך ותדבר מרים ואהרן במשה המלאך הדובר בי לדבר
בם ואדברה בעדותיך את כאן אל ישעו בדברי שקר אל יחיו
נדברים בדברי שוא והבאי אתם לכו קחו לכם תבן וצריכים אתם
לילך בזריזות כי אין נגרע דבר מכל סכום לבנים שהייתם עושים
ליום בהיות התבן נתון לכם מזומן מבית המלך לקושש קש
לתבן לאסוף אסיפה ללקט לקט לצורך טיט התבן קש לשון לקוט על
שם שדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו הוא קרוי קש בשאר מקומו'
אצים דוחקין דבר יום ביומו חשבון של כל יום ויום כלו ביומו
כאשר עשיתם בהיות התבן מוכן ויוכו שוטרי בני ישרא' השוטרים
ישראלים היו וחסים על חבריהם לדחקן וכשהיו משלימין הלבנים
לנוגשים שהם מצריים והוא חסר מן הסכום היו מלקין אותם על
שלא דחקו עושי המלאכה לפי' זכו שבעים איש מזקני ישרא' אותם
שוטרים להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם
עליהם שנ' אספה לי שבעים איש מזקני ישרא' מאותן שידעת הטובה
שעשו במצרים כי הם זקני העם ושוטריו ויוכו שוטרי בני ישרא'
אשר שמו עליהם נוגשי פרעה לשוטרים עליהם מדוע וגומר למה
ויוכו לפי שהיו אומרי' אליהם מדוע לא כליתם חקכם גם תמול גם
היום חק הקצוב עליכם ללבון כתמול שלשום הוא יום שלישי
שלפני אתמול והוא היה בהיות התבן נתון להם ויוכו לשון ויופעלו
הוכו מיד אחרים הנוגשים הכום ולבנים אומרי' לנו הנוגשים עשו
כמנין הראשון וחטאת עמך אלו היה נקוד פתח הייתי אומ' שהוא
דבוק לומר חטאת עמך הוא עכשו שהוא נקוד קמץ שם דבר הוא
וכך פירושו דבר זה מביא חטאת על עמך כאלו כתוב וחטאת לעמך
כמו כבואנה בית לחם שהוא כמו לבית לחם ותוכן לבנים חשבון
הלבנים וכן הכסף המתוכן המנוי כמו שאמור בענין ויצורו וימנו
את הכסף ויראו שוטרי בני ישרא' את חבריהם הנרדים תחתיהם
ברע אותם ראו בצרה ורעה המוצאת אותם בהכבידם העבודה עליה'
לאמר לא תגרעו ויפגעו אנשים מישרא' את משה ואת אהרן וגומ'
ורז"ל אמ' כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו שנ' בהן יצאו נצבים למה
הרעות לעם הזה ואם תאמ' מה איכפת לך קובל אני על ששלחתני
הרע לשון הפעיל הוא הרבה רעה עליהם ותרגו' אבאש עתה תראה

הרהרת על מדותי לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כן אמרתי לו והעלהו שם לעולה ולא הרהר אחר מדותי לפי׳ עתה תראה העשוי לפרעה ולא העשוי למלכי ז׳ אומות כשאביאם אל הארץ כי ביד חזקה ישלחם מפני ידי שתחזק עליהם ישלחם וביד חזק יגרש מארצו על כרחם של ישראל יגרש ולא יספיקו לעשות להם צידה וכן הוא אומ׳ ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ

חסלת פרשת ואלה שמות

וארא אל אברהם

וידבר אלהים אל משה׳ דבר אתו משפט׳ על שהקשה לדבר ולומ׳ למה הרעות לעם הזה׃ויאמר אליו אני ה׳׳ נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני׳ ולא לחנם שלחתיך כי אם לקים דברי לאבות הראשונים׃ובלשון הזה מצי׳ שהוא נדר׳ בכמה מקומות׳ אני ה׳ נאמן ליפרע כשהוא אומ׳ אצל עונשין׳ כגון וחללת את שם אלהיך אני ה׳ וכשהוא אומ׳ אצל קיום מצות כגון ושמרתם את חקותי ועשיתם אותם אני ה׳ נאמן לשלם שכר׃ וארא אל אברהם אל האבות באל שדי׳ הבטחתי הבטחות ובכולן אמרתי להם אני אל שדי׃ ושמי ה׳ לא נודעתי להם לא הודעתי אין כתי׳ כאן אלא לא נודעתי׳ לא נכרתי להם במדת אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה׳ נאמן לאמת דברי׳ שהרי הבטחתי ולא קיימתי׃ וגם הקימותי את בריתי׳ וגם כשנראתי להם באל שדי הצבתי והעמדתי להם ברית ביני וביניהם לתת להם את ארץ כנען׳ לאברהם בפרשת מילה נאמ׳ אני אל שדי ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך׳ וליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך׳ באל שדי נאמר׳ ליעקב אני אל שדי פרה ורבה׳ הרי שנדרתי להם ולא קיימתי עדין׃ וגם אני׳ כמו שהצבתי הברית יש עלי לקיים׳ לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הנואקים אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי׳ שאמרתי לו בין הבתרי׳ וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי׃לכן׳ על פי אותה השבועה׃ אמור לבני ישראל אני ה׳׳ נאמן באבטחתי׃ והוצאתי אתכם׳ כי כן הבטחתי יצאו ברכוש גדול׃ סבלות׳ טורח משא מצרים׃ נשאתי את ידי׳ הרימותיה בשבועה בכסאי׃ ולא שמעו׳ לא קבלו תנחומין׃ מקוצר רוח׳ כל מי שהוא מצר רוחו קצרה׳ ואינו יכול להאריך בנשימתו׃ קרוב לענין זה שמעתי מפי ר׳ ברוך בר׳ אליעזר ז״ל׃ והביא לי ראיה ממקרא זה׳ בפעם הזאת אודיעם את

ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה׳ למדנו בשהקב״ה מאמן את דבריו אפי׳
לפורענות מאמן ששמו ה׳ וכל שכן לטוב׃ ורז״ל דרשוהו לענ׳ שלמעלה
שאמר למה הרעות׃ אמר לו הקב״ה הבל על דאבדין ולא משתכחין׃
יש לי להתאונן על מיתת האבות׃ הרבה פעמים נגליתי עליהם באל
שדי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת מה שמו מה אומ׳ אליהם׃
וגם הקימותי את בריתי וגומר ובשבקש לקבור את שרה לא מצא קבר
עד שקנה בדמים ובן יצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר׳ ובן
יעקב ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו׃ ולא הרהרו אחר מדותי׳
ואתה אמרת לי למה הרעות ואין המדר׳ מתיישב אחר לשון המקר׳
מפני כמה דברים׃ אחת שלא נאמר ושמי ה׳ לא שאלו לי׃ ואם תאמ׳
לא הודיעם שכן שמו הרי תחלה כשנגלה לאברהם אבינו בין הבתרי׳
אמר לו אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים׃ ועוד היאך הסמיכה
נמשבת בדברים׃ שהוא סמוך לכאן וגם אני שמעתי וגו׳ לכן אמור
וגומר׃ לכן אני אומר יתיישב המקרא על פשוטו דבור על אפניו
והדרשה תדרש׃ שנ׳ הלא כה דברי כאש נאם ה׳ וכפטיש יפוצץ סלע׃
מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף דברי תורה מתחלקי׳ לכמ׳
דרשות׃ ערל שפתים אטום שפתים׃ וכן כל לשון ערלה אומ׳ אני
שהוא אוטם׃ ערלה אזנם אטומה משמוע׃ ערלי לב אטומים מהבין׃
שתה גם אתה והערל והאטם׃ ערלת בשר שהגיד אטום ומכוסה בה׃
וערלתם ערלתו עשו לו אוטם וכסוי׳ איסור שיבדיל בפני אבילתו׃
ואיך ישמעני פרעה׃ זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה׃ אל משה
ואל אהרן לפי שאמר משה ואני ערל שפתים צרף לו הקב״ה את
אהרן עמו להיות לו למליץ׃ ויצום אל בני ישרא׳ צוה עליהם להנהיגם
בנחת ולסבול אותם׃ ואל פרעה מלך מצרים צום עליו לחלוק
כבוד למלכות בדבריהם׃ וזהו מדרשו׃ ופשוטו צום על בני ישרא׳ ועל
שליחותו אל פרעה׃ ודבר הצווי מה הוא מפורש בפרש׳ שנייה לאחר
סדר היחס׃ אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין באלה
ראשי בית אבותם׃ ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן
ובמי נתיחסו׃ אלה ראשי בית אבותם מתוך שנזקק
ליחס שבטו שללוי על משה ועל אהרן בשבילם התחיל ליחס
דרך תולדותם מראובן׃ ושני חיי לוי׳ למה נמנו שנותיו של לוי׳
להודיע כמה ימי השעבוד שכל זמן שאחד מהשבטים קיים לא התחי׳
השעבוד שנ׳ וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ואחר כך ויקם

מלך חדש ולוי האריך שנים על כולן: ושני חיי קהת ושני חיי עמרם·
מחשבון זה אנו למדים על מושב בני ישראל במצרים ד׳ מאות שנה
שאמ׳ הכתו׳ לא בארץ מצרים לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק· שהרי
קהת מיורדי מצרים היה· חשוב כל שנותיו ושני עמרם ושמונים
שנה שלמשה לא תמצאם ת׳ שנה· והרבה שנים נבלעים לבנים בימי
האבות: יוכבד דודתו אחות אביו בת לוי אחות קהת: אחות נחשון·
מכאן למדו הנושא אשה יבדוק באחיה: מבנות פוטיאל· מזרע יתרו
שפטם עגלים לעז ומזרע יוסף שפטפט ביצרו: הוא אהרן ומשה·
אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם· יש מקומות שמקדים
אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן· לומר ששניהם
שקולין כאחד: על צבאותם· בצבאותם· כל צבאם לשבטיהם· יש על
שאינו אלא במקום אות אחת· כמו ועל חרבך תחיה כמו ובחרבך תחיה·
עמדתם על חרבכם כמו בחרבכם: הם המדברים· הם שנצטוו וקיימו:
הוא משה ואהרן· הם בשליחותם ובצדקן מתחלה ועד סוף: ויהי
ביום דבר ה׳· מחובר למקרא שלאחריו וידבר ה׳· הוא הדבור עצמו
האמור למעלה בא דבר אל פרעה מלך מצרים· אלא מתוך שהפסיק
הענין בשביל ליחסן חזר להתחיל אני ה׳· כדי אני לשלחך ולקיים
שליחותי· בא דבר אל פרעה מלך מצרים: ויאמר משה לפני ה׳· היא דברי
האמירה האמורה למעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי· ושנאה הכתו׳
כאן בשביל שהפסיק הענין· וכן היא השטה· כאדם האומר לחברו
נחזור לעניין ראשון· ויהי ביום דבר ה׳ אל משה בארץ מצרים וידבר ה׳
אל משה אני ה׳ דבר אל פרעה· ומהו הדבור הוא שאמ׳ למעלה בא
דבר אל פרעה מלך מצרים· ומשה השיבו הן אני ערל שפתים כמו
שכת׳ למעלה· מה השיבו הקב״ה על כך ראה נתתיך אלהים לפרעה·
ומה שאתה דואג על ערלת שפתיך אהרן אחיך יהיה נביאך: נתתיך
אלהים לפרעה· שופט ורודה לרדתו במכות ויסורין: נביאך· כתרגו׳
מתורגמנך: וכן כל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי
תוכחות והוא מגז׳ ניב שפתים· ינוב חכמה· ויכל מהתנבות דשמואל:
אתה תדבר פעם אחת כל שליחות ושליחות לפי ששמעת מפי·
ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה: ואני אקשה את לב
פרעה· מאחר שהרשיע והתריס נגדי וגלוי לפני שאין נחת רוח
באומות לתת לב שלם לשוב טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו
מופתי ואותותי ותכירו אתם גבורתי· וכן מדתו של הקב״ה מביא

פורענות על האמות כדי שישמעו ישראׄ וייראו שנׄ הכרתי גוים נשמו
פנותם אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר׃ ואעפׄכׄ בחמש מכות
הראשונו׳ לא נאמׄ ויחזק ה׳ את לב פרעה אׄאׄ ויחזק לב פרעה מעצמו׃
בלכתך לשוב מצרימה רע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי
לעשות כל מופת בעיני פרעה ולא תירא ממנו אשר שמתי בידך
לא על שלשת האותות האמורות למעלה אמׄ שהרי לא לפני פרעה
נצטוה לעשותן אׄאׄ לפני ישראׄ שיאמינו לו ולא מצינו שעשאן לפני
פרעה אׄאׄ מופתים שאני עתיד לעשות על ידך כגון כי ידבר אליכם
פרעה ואל תתמה על הכתוׄ אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו
כבר שמתים בידך את יד׳ יד ממש להכות בהן׃ מופת׃ אות להודיעו
שיש צורך במי ששלח אותם יהי לתנין׃ נחש׃ בלהטיהם׃ בלחשיהון׃
ואין לו דמיון במקרא׃ ויש לדמות לו את להט החרב המתהפכת׃
דומה שהיא מתהפכת על ידי לחש׃ ויבלע מטה אהרן׃ מאחר שחזר
ונעשה מטה בלע את כולם׃ כבד׃ כתרגומו יקיר׳ ולא איתיקר׳ מפני
שהוא שם דבר׳ כמו כי כבד ממך הדבר׃ הנה יוצא המימה׃ לנקביו׃
שהוא עושה עצמו אלוה ואוׄ שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס
ועושה שם צרכיו׃ עד כה׃ עד הנה׃ ומדרשו עד שתשמע ממני מכת
בכורים שאפתח בה בכה׃ כה אמר ה׳ כחצות הלילה׃ ונהפכו לדם׃
לפי שאין גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ
ומצרים עובדין לנילוס לפי׳ הלקה את יראתם תחלה אחר כך הלקה
אותם׃ ונלאו מצרים׃ לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראוין לשתיה׃
אמור אל אהרן׃ לפי שהגין היאור על משה כשנשלך בתוכו לא לקה
על ידו לא בדם ולא בצפרדעים׃ ולקה על ידי אהרן׃ נהרותם׃ הם
נהרות המושכים׃ יאורים׃ הם נגרים וברכות העשוין בידי אדם
משפת הנהר לשדה ונילוס מימיו מתברכין ועולה ליאורים ומשקה
השדות׃ אגמיהם׃ קבוצת המים שאינן נובעין ולא מושכין׃ אלא
עומדין במקום אחד׃ בכל ארץ מצרים׃ אף במרחצאות ואמבטאות
שבבתים׃ ובעצים ובאבנים׃ מים שבכלי עץ ובכלי אבן׃ בלטיהם׃
לחש שאומ׳ אותו בלט ובחשאי׃ ורז״ל אמרו בלטיהם מעשה שדים׃
בלהטיהם מעשה כשפים׃ ויחזק לב פרעה׃ לאמר על ידי מכשפות
אתם עושין אותן׃ תבן אתם מכניסים לעפרים עיר שכולה תבן אף
אתם מביאים כשוף למצרים שכולה כשפים׃ גם לזאת׃ למופת
המטה שנהפך לתנין ולא לזה שלדם׃ וימלא׃ מנין שבעת ימים שלא

שב היאור לקדמותו שהיתה המכה משמשת רביע חדש וג׳ חלקים
מעיר ומתרה בו: ואם מאן אתה ואם מסרב אתה · מאן כמו ממאן ·
מסרב אלא כנוי אדם הוא על שם המפעל · כמו שלו שקט ועת נוגף
את כל גבולך · מכה · וכן כל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון
מכה · וכן ונגפו אשה הרה אינו מיתה · וכן בטרם יתנגפו רגליכם · פן
תגוף באבן רגלך: ועלו ובאו בביתך · ואחר כך בבית עבדיך · לפי
שהתחיל בעצה תחלה ויאמר אל עמו ממנו התחילה המכה: ובבת
ובעמך · בתוך מעיהן נכנסין ומקרקרין: ותעל הצפרדע · צפרדע
אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילין נחילין · וזהו מדרשו:
ופשוטו יש לומר שירוץ הצפרדעים קורא אותן בלשון יחידית · וכן
ותהי הכנם פרוליירא בלע׳ וכן ותעל הצפרדע רינוליירא בלע׳: התפאר
עלי · כמו היתפאר הגרזן · משתבח לומר אני גדול ממך · התפאר
השתבח להתחכם ולשאול דבר גדול שלא אוכל לעשותו: למתי
אעתיר לך · את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים למתי
תרצה שיכרתו · ותראה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי · אלו נאמר
מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל · עכשו שנאמ׳ למתי אעתיר לך
אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים בזמן שתקבע לי · עתה
תאמר לי באי זו שעה תרצה שיכרתו: אעתיר העתירו והעתרתי פעל
כבר לא נאמ׳ אעתר עתרו ועתרתי · מפני שכל לשון עתר הרבות
פלל הוא · עתר דברים ואב׳ לכולם העתרתם עלי דבריכם · הרביתם:
ויאמר למחר · התפלל מיד להכריתם למחר: חמרים חמרים · צבורי
צבורין · כתרגומו דגורין דגורין: והכבד את לבו · לשון פעול · הלוך
הלך · והכות את מדין ושאול לו באלהים · הכה ופצוע: כאשר דבר ה׳ ·
והיכן דבר ולא ישמע אליכם פרעה: אמור אל אהרן · אין העפר
כדאי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו בשעה שהרג את המצרי
ויטמנהו בחול ולקה על יד אהרן ותהי הכנם ריחשה פרוליירא בלע׳
להוציא את הכנים לבראותם ולא יכולו שאין השד שולט על בריה
פחותה מכשעורה · אצבע אלהים היא · מכה זו אינה על ידי כשפים
מאת המקום היא · כאשר דבר ה׳ ולא ישמע אליכם פרעה · משליח
בך · מגרה בך כמו ושן בהמות אשלח לשון שסוי את הערוב · כל
מיני חיות רעות ונחשי׳ ועקרבי׳ בערבוביא משחיתים בהם ויש טעם
אגדה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו בטכסיסי מלכות בא עליהם
כדרך מלכות שצר על העיר בתחלה מקלקל מעינותם ואח׳ כך תוקע

עליהם ומריעים בשופר ליראם ולבהלם וכן הצפרדעים מקרקרין
והומים וכו׳ במדרש ר׳ תנחומא והפליתי והפרשתי וכן והפלה ה׳
וכן לא נפלאת היא ממך לא נבדלת ומופרשת היא ממך למען
תדע כי אני ה׳ בקרב הארץ אעפי שאני בשמים גזרתי מתקיימת
בתחתונים תשחת הארץ נשחתת הארץ מתחבלת ארעא זבח
בארץ במקומכם ולא תלכו במדבר תועבת מצרים יראת מצרים
כמו ולמלכום תועבת בני עמון ואצל ישרא׳ קורא אותה תועבה ועוד
יש לומ׳ תועבת מצרים דבר שנואי הוא למצרים זביחה שאנו זובחים
שהרי את יראתם אנו זובחים ולא יסקלונו בתמיה התל להתל
ויסר הערוב לא מתו כמו שמתו הצפרדעי׳ שאם מתו היה להן הנאה
מן העורות ויעתר אל ה׳ נתאמץ בתפלה וכן אם בא לומ׳ ויעתיר
משמע היה מרבה תפלה וכשהוא אומ׳ בלשון ויפעל משמע וירבה
להתפלל מחזיק בם אוחז בם כמו והחזיקה במבושיו הנה יד ה׳ הויה
במקנך לשון תהיה ועל העומד הויה כמו עושה רועה והפלא
והבדיל מלא חפניכם פויל בלע׳ פיח הכבשן דבר הנפח מן
הגחלים עמומין הנשרפין בכבשן ובלע׳ פוליני פיח לשון הפחה
שחרות מפיחה ומפריחו וזרקו משה וכל דבר הנזרק בידו שלאדם
בכח אינו נזרק אלא בידו אחת הרי נסים הרבה נעשו בו אחד שהחזיק
מלא קומצו שלמשה מלא חפנים שלו ושלאהרן ואחד שהלך האבק
בכל ארץ מצרים פורח אבעבועות כתרגומו לשחין סגי אבעבועין
שעל ידו צומחין בהן בועות שחין לשון חמימות והרבה יש בלשון
משנה שנה שחונה באדם ובבהמה ואם תאמ׳ מאין היו להם בהמות
והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים תדע שלא נגזרה גזרה אלא
על אותן שבשדות שנ׳ במקנך אשר בשדה והירא את דבר ה׳ הניס
וכך שנויה במכילתא אצל ויקח שש מאות רכב בחור את כל מגפותי
למדנו שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות כי עתה שלחתי את
ידי כי אלו רציתי כשהיתה ידי במקנך כשהכיתים
שלחתיה והכתי אותך ואת עמך עם הבהמות ונכחדתם מן הארץ
אבל בעבור זאת העמדתיך וגו׳ מסתולל בעמי כתרגומו כבישת ביה
בעמי והוא מגזרת סלולה והיתה מסלה תרגומו ותהא אורח כבישא
קלצייני כעת מחר כעת הזאת מחר סרט לו שריטה בכותל למחר
כשתגי׳ חמה לכאן ירד הברד הוסדה שנתיסדה וכל תיבה שתחלת
יסודה יוד כגון ירד ילד ידע יסר כשהיא מתפעלת תבא וי״ו במקום י׳

בגון חוסרח חולרח ויורע חרבר ויולר ליוסף ברברים לא יוסר עבר
שלח הען כתרגומו שלח כנוש וכן יושבי חגבים העיוו בני
בנימן ולא יאסף הביתח לשון חכנסח הוא חניס הבריח לשון
וינס על השמים לצד השמים ומדר אגר הגביחו הכח למעלח מן
השמים מתלקחת בתוך הברר נס בתוך נס האש והברר מעורבין
והברר מים הוא ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניחם ורב רי לו
במה שהורי כבר כצאתי את העיר אבל בתו חעיר לא היח מתפלל
לפי שהיתה מלאה גלולים טרם תיראון עדין לא תיראון וכל טרם
שבמקרא עדין לא הוא ואינו לשון קודם טרם ישכבו עד לא שכיבו
טרם יצמיח עד לא צמח אף זה כן הוא ידעתי כי עדין אינכם יראים
ומשתהיה הרוחח תעמדו בקלקולכם נבתח נשברה לשון פרעה נכה
וכן נוכו ולא יתכן לפרשם דרך הבאה שאין נון במקום הא
נוכתה במו הוכתה נוכו כמו הוכו אלא חנון שורש כתיבה והרי היא
מגז שופו עצמותיו לא רואו כי השעורה אביב כבר בריח ועמדה
בקשיח ונשתברו ונפלו וכן הפשתה גדלח כבר והוקשח לעמוד
בגבעוליה כי אפילות הנה ועדין היו רכות ויכולין לעמוד בפני קשח
ואעפי שכתוב ואת כל עשב השדה הכה הברד יש לישב בשוטו
שלמקרא בעשבים העומדים בקלחם וראוין ללקות בברד ויש מדול
אומ פלאי פלאות נעשו בם שלא לקו לא נתך לא הגיע ואף אותן
שבאויר לא הגיעו לארץ ודומה לו לא תתך חמתי ומנחם בן סרוק
חברו כהתיך כסף לשון יציקת מתכת ורוא אני את דבריו כדמתרג
ליצקת לאתבא ויצק ואתיך ואף זה לא נתך לא הוצק לארץ

חסלת פרש וארא

בא אל פרעה

והתרה בו: למען שיתי
שומי שאשית אני: התעללתי
שחקתי כמו כי התעללת בי הלא כאשר התעלל בהם האמור
במצרים ואינו לשון פועל ומעללים שאם כן היה לו לכתוב עוללתי
כמו ועולל למו כאשר עוללת לי אשר עולל לי: לענות מפני כתרגו
לאתכנעא והוא מגזרת עני מאנת להיות עני ושפל מפני: את עין
הארץ את מראה הארץ: ולא יוכל הרואה לראות הארץ ולשון
קצרה דבר: הטרם תדע העדין לא ידעת כי אבדה מצרים: ויושב
הושבו על ידי שלוחים ששלחו אחריהם והשיבום אל פרעה: כאשר

אשלח אתכם ואת טפכם· אף כי אשלח גם הצאן והבקר באשר
אמרתם: ראו כי רעה כתרגו· ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש
ששמו רעה· אמ׳ להם פרעה רואה אני באצטגנינות שלי אותו כוכב
עולה לקראתכם במדבר· והוא סימן דם והריגה· וכשחטאו ישרא׳ בעג׳
ובקש הקב״ה להרגן עמד משה רבי׳ בתפלה ואמ׳ למה יאמרו מצרים
לאמר ברעה הוציאם· וזהו שאמ׳ להם מצרים ראו כי רעה נגד פניכם·
מיד וינחם ה׳ על הרעה· והפך את הדם לדם מילה· שמל אותם יהושע·
וזהו שכתו׳ היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם· שהיו אומרי׳ דם
אנו רואים עליכם במדבר: לא כן· כאשר אמרתם להוליך הטף
עמכם· אלא לכו נא הגברים ועבדו כי אותה אתם מבקשים· עד הנה
נלבה נזבחה· ואין דרך הטף לזבוח: ויגרש אותם· הרי זה מקרא
קצר ולא פיר׳ מי המגרש: בארבה· בשביל מכת ארבה: ואחריו לא
יהיה כן· ואותו שהיה בימי יואל שנ׳ בו כמוהו לא נהיה מעולם למדנו
שהיה גדול מזה על ידי מינים הרבה שהיו יחד ארבה חסיל ילק גזם·
אבל של משה היה מין אחד· וכמוהו לא נהיה ולא יהיה: כל ירק· עלה
ירוק: לא נשאר ארבה אחד· אף במלוחים שמלחו מהם: וימש חשך·
ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה· חשך של לילה יאמיש
ויחשיך עוד· וימש· כמו ויאמש· יש לנו תיבות הרבה חסרות אלף· לפי
שאינה נכרת כל כך אין הכתוב מקפיד על חסרונה· כמו לא יהל שם
ערבי הוא כמו לא יאהל· לא יטה אהלו· ותזרני חיל כמו ותאזרני·
ברחוץ הליכי בחמה כמו בחמאה· ואונק׳ תרגם לשו׳ הסרה· בתר דיעדי
קבל ליליא· כשיגיע סמוך לאור היום· אבל אין הדבור מיושב על הו״ו
של וימש· לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך: ומדרש אגדה פותרו לשון
ממשש בצהרים· שהיה כפול ומכופל ועב עד שהית בו ממש: שלשת
ימים· שלוש של ימים· וכן שבעת ימים בכל מקום· ויהי חשך אפלה
שלשת ימים שלא ראו איש את אחיו באותן שלשת ימים ועוד שלשת
ימים חשך מכופל על זה שלא קמו איש מתחתיו· יושב אין יכול לעמוד·
עומד אינו יכול לישב: ולמה הביא עליהן חושך· שהיו בישרא׳ באותו
הדור רשעים שלא היו רוצים לצאת ממצרים· ומתו בג׳ ימי אפלה·
כדי שלא יראו המצרים במפלתן ויאמרו אף הן לוקין כמונו: ועוד
שחפשו ישרא׳ כל כליהם· וכשיצאו והיו שואלין מהם והם אומרים
אין בידי כלום אומ׳ אני ראיתיו לך ובמקום פלו׳ הוא: יוצג· יהא מוצג
גם אתה תתן בידינו· לא דייך שמקננו ילך עמנו אלא משלך תתן:

63

פרסה פרסת רגל פלנטא בלעז: לא נרע מה נעבור · כמה תכבד
העבודה שמא ישא יותר ממה שבידינו: כן דברת יפה דברת ובזמנו
דברת אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך: כלה גמירא כליל כולכם
ישלח: דבר נא· אין נא אלא לשון בקשה· בבקשה ממך הזהירם על
כך שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם· ואחרי כן
יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם: ויאמר משה כה אמר ה׳· בעמדו
לפני פרעה נאמרה לו שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף לראותו:
כחצות הלילה כהחלק הלילה כחצות כמו בעלות כבלות בחרות
אפם בנו והו פשוטו ליישבו על אפניו שאין חצו שם דבר של חצי· ורז״ל
דרשוהו כמו כחצי הלילה ואמרו שאמ׳ משה כחצות דמשמע סמוך
לו מלפניו או מאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה
ויאמרו משה בדאי הוא: עד בכור השבי: למה לקו השבויין שמא
יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה לקות על מצרים: מבכור פרעה
עד בכור השפחה· את הפחותים מבכור פרעה וחשובין מבכור
השפחה היו בכלל ולמה לקו בני השפחו׳ שאף הן היו משתעבדין בהן
ושמחים בצרתם: וכל בכור בהמה· לפי שהיו עובדין לה כשהקבה
נפרע מן האומה נפרע מאלוהית: לא יחרץ· אומ׳ אני שהוא לשון
שנון· לא ישנן· וכן לא חרץ לבני ישרא׳ לאיש את לשונו לא שינן·
או תחרץ תשתנן· למורג חרוץ שנון· מחשבות חרוץ אדם חריץ
ושנון· ויר חרוצים תעשיר חריפין סוחרים שנונים: אשר יפלה
יבדיל: וירדו כל עבדיך· חלק כבוד למלכות שהרי סוף שירד הוא
בעצמו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי׳ ולא אמ׳ לו משה בתחלה
וירדת אלי והשתחוית לי: אשר ברגליך· ההולכים אחר עצתך
והלוכך: ואחרי׳ כן אצא· עם כל העם מארצך: ויצא מעם פרעה· כשגמ׳
דבריו יצא מלפניו: בחרי אף· על שאמר לו אל תוסף ראות פני:
למען רבות מופתי· מכת בכורים וקריעת ים סוף ולנער את מצרי׳:
ומשה ואהרן עשו· כבר כתב לנו את כל המופתים· ולא שנה כאן
אא בשביל לסמכה לפרשה שלאחריו ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן׳
שבשביל שאהרן טרח ועשה במופתי׳ כמשה חלק לו כבוד זה במצות
ראשונה שכללו עם משה בדבור: בארץ מצרים· חוץ לכרך או אינו
אא בתוך הכרך· תלמוד לומר כצאתי את העיר· ומה תפלה קלה לא
התפלל בתוך הכרך דבור חמור לא כל שכן· ומפני מה לא דבר עמו
תוך הכרך לפי שהיתה מלאה גלולים: החדש הזה הראהו לבנה

בחדוש׳ ואמ׳ לו כשתירח מתחדש יהיה לך ראש חדש׳ ואין מ׳ קר׳ יוצא
מידי פשוטו׳ על חדש ניסן אמ׳ לו זה׳ יהיה ראש לסדר מנין החדשים׳
שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי׃ הזה׳ נתקשה משה על מולד הלבנ׳
באי זה שיעור תראה ותהא ראויה לקדש׳ והראה לו באצבע הלבנה
ברקיע׳ ואמ׳ לו כזה ראה וקדש׃ וכי״צ הראהו׳ והלא לא היה מדבר עמו
אלא ביום׳ שנ׳ ויהי ביום דבר ה׳ אל משה׳ ביום צותו׳ מן היום אשר צוה
ה׳׳ אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו הפרשה הזאת׳ והראהו עם
חשיכה׃ דברו אל כל עדת בני ישרא׳. וכי אהרן מדבר׳ והלא משה
מדבר׳ שנ׳ ואתה תדבר׳ אלא חולקים כבוד זה לזה׳ ואומ׳ זה לזה למדני׳
והדבור יוצא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים׃ דברו אל כל עדת
בני ישרא׳ דבר ואליהם היום בראש חדש שיקחוהו בעשור לחדש הזה׳
פסח מצרי׳ מקחו מבעשור ולא פסח דורות׃ שה לבית אבות׳ למשפח׳
אחת׳ הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכולן׳ תלמוד לומר שה לבית׃
ואם ימעט הבית מהיות משה׳ אם יהיו מועטין מהיותם משה אחד
שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו׳ זהו משמעו לפי
פשו׳ ועוד יש בו מדר׳ אחר׳ ללמד שאחר שנמנו עליו יכולי׳ להתמעט
ולמשוך ידיהם ממנו ולמנות על שה אחר׳ אך אם באו להתמעט
ולמשוך ידם מהיות משה יתמעטו׳ בעוד שהשה בחיים ולא משנשחט׃
במכסת׳ חשבון וכן מכסת הערכך לפי אכלו הראוי לאכילה פרט
לזקן ולחולה ולמי שאינו יכול לאכול כזית תכוסו תתמנו תמים
בלא מום בן שנה כל שנתו קרוי בן שנה כלומר שנולד בשנה זו
מן הכבשים ומן העזים או מזה או מזה שאף עז קרוי שה שנ׳ ושה
עזים והיה לכם למשמרת זה לשו׳ בקור שטען בקור ד׳ ימים קודם
שחיטה ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ד׳ ימים היה ר׳ מתיה בן
חרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודי׳
הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם
מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנ׳ ואת עירום ועריה ונתן להם
ב׳ מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנ׳ מתבוססת בדמי׳
ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור ושהיו שטופין
בע״ז אמ׳ להם משכו ידיכם מע״ז וקחו לכם צאן של מצוה ושחטו אותו
וכי כולן שוחטין אותו אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו קהל
עדת ישרא׳ קהל ועדה וישרא׳ ומכאן אמרו פסח צבור שוחטין בג׳
כתות זו אחר זו נכנסה כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה וכו׳ בראית

64

בפסחים בין הערבים מו׳ שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש
נוטה לבית מבואו לערב ולשון בין הערבים שבין עריבת היום לעריבת
הלילה עריבת היום בתחלת ז׳ שינטו צללי ערב ועריבת הלילה תחלת
הלילה ערב לשון נשף וחשך כמו ערבה כל שמחה ולקחו מן הדם
זו קבלת הדם יכול ביד תלמוד לומר אשר בסף המזוזות הן זקופות
אחת מכאן לפתח ואחת מכאן לפתח המשקוף הוא העליון שהדלת
שוקף עליו כשסוגרין אותו ולשון שקיפה חבטה כמו קול עלה נדף
דשקיף שקיפן קדום חבור משקופי על הבתים אשר יאכלו אותו בהם
ולא על המשקוף ומזוזות שבבית התבן ובית הבקר שאין דרין לתוכו
את הבשר ולא גידים ועצמות על מרורים . כל עשב מר נקרא
מרור וצוום לאכול דבר מר זכר לוימררו את חייהם אל תאכלו
ממנו נא שאינו צלוי כל צרכו קורהו נא בלשון עברי ובשל מבושל
כל זה באזהרת אל תאכלו במים מנין לשאר משקין תל׳ ובשל
מבושל מכל מקום כי אם צלי אש למעלה גזר עליו במצות עשה
וכאן הוסיף עליו לא תעשה כי אם צלי אש ראשו על כרעיו כולו
צולהו כאחד ראשו עם כרעיו ועם קרבו בלשון על צבאותם
במות שהן אף זה כמות שהוא כל בשרו משלם נותן את בני מעיו
לתוכו לאחר הדחתן כולו כאחד והנותר ממנו עד בקר מה תל׳ עד
בקר פעם שנית ליתן בקר על בקר שהבקר כמשמעו עד הנץ ובא
הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר וזהו לפי משמעו ועוד
מדרש אחר למד שאינו נשרף ביום טוב אלא ביום המחרת וכך
תדרשנו הנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני עמוד ותשרפנו
מתניכם חגורים מזומנים לדרך בחפזון לשון בהלה וזריזות
כמו דוד נחפז ללכ׳ אשר השליכו ארם בחפזם פסח הוא לה׳ הקרבן
הוא קרוי פסח על שם הפסיחה או הדילוג ואתם עשו כל עבודתו
דרך פסיחה ודלוג זכר לשמו הקרוי פסח וגם פשקא לשון פסיחה
ועברתי כמלך העובר ממקום למקום ובהעברה אחת וברגע אחד
לוקין כולן כל בכור בארץ מצרים אף בכורות אחרים והם
במצרים ומנין אף בכורי מצרים והם במקומות אחרים תל׳ למכה
מצרים בבכוריהם מאדם ועד בהמה מי שהתחיל בעבירה תחלה
ממנו התחיל הפורענות ובכל אלהי מצרים שלעץ נרקבת ושלמתכ׳
נמסת ונתכת אעשה שפטים אני ה׳ אני בעצמי ולא על ידי שליח
והיה הדם לכם לאות ולא לאחרים לאות מכאן שלא נתנו את הדם

ﭏ מבפנים וראיתי את הדם והלא הכל גלוי לפניו ﭏ אתן את
עיני שאתם עסוקים במצות ופוסח אני עליכם ופסחתי וחמלתי
ורומח לו פסוח והמליט ואני אומר כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה
ופסחתי מדלג היה מבתי ישרﭏ לבתי מצרים שהיו שרוין זה אצל זה
וכן פוסחים על שתי הסעיפים מדלגים וכן פסחים הולכין כקופצין
וכן פסוח והמליט מדלגו וממלטו מבין המומתים ולא יהיה בכם
נגף אבל יהיה במצרים שאם היה המצרי בכור בביתו של ישרﭏ
יכול ימלט ת״ל ולא יהיה בכם נגף הרי שהיה ישרﭏ שרוי בביתו של
מצרי שומע אני ילקה בגינו ת״ל ולא יהיה בכם נגף לזכרון לדורות
וחגותם יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו ועדין לא שמענו אי זהו
יום הזכרון ת״ל זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים למדנו
שיום היציאה הוא יום הזכרון וא׳ זה יום יצאו הוי אומ׳ יום ט״ו בניסן
הוא יום טוב הראשון שהרי ליל ט״ו אכלו את הפסח ולבקר יצאו
לדורותיכם שומע אני מיעוט דורות שנים ת״ל חוקת עולם תחגוהו
שבעת ימים שבעה מלאים שבעת ימים מצות תאכלו ובמקום
אחר אומר ששת ימים תאכל מצות למדנו על שביעי שאינו חובה
לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ ומנין שאף ששה רשות זו מדה
בתורה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו
בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף ששה
רשות יכול אף לילה הראשון כן ת״ל בערב תאכלו מצות הכתו׳ קבעו
חובה אך ביום הראשון תשביתו שאור מערב יום טוב וקרוי ראשון
שהוא לפני השבעה ומצינו מוקדם קרוי ראשון הראשון אדם תולד
הלפני אדם נולדת והקשטילן הביא זה הכר ויכל אלהים ביום השביעי
דמשמעו כשבא יום השביעי היתה המלאכ׳ נשלמת אף זה ביום ראשו׳
בן כשיבא יום הראשון של יום טוב יהיה השאור מושבת אתה אומר
ראשון ערב י״ט או אינו ﭏ ראשון של שבעה ת״ל לא תשחט על חמץ
דם זבחי לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים הנפש ההיא שהיא
בדעתה ובנפשה פרט לאנוסה ומוטעת מישרﭏ שומע אני תכרת
מישרﭏ ותלך לה אל עם אחר ת״ל במקום אחד מלפני בכל מקום
שאני שהוא ברשותי מקרא קדש מקרא שם דבר קרא אותו קדש
לאכילה ושתיה וכסות לא יעשה בהם אפי׳ על ידי אחרים לכל
נפש אף לבהמה יכול אף לגוי ת״ל אך הוא לבדו ולא מכשירים
שאפשר לעשותן מערב יום טוב ושמרתם את המצות שלא תבוא

65

לידי חמוץ מכאן אמרו תפח תלטוש בצונן ר׳ יהוד׳ אומ׳ אל תחי קורא
את המצות אלא ושמרתם את המצות כדרך שאין מחמיצין את
המצות כך אין מחמיצין את המצות ﭏ אם באה מצוה לידך עשה
אותה מיד ושמרתם את היום הזה ממלאכה לדורותיכם חוקת עולם
שלא נאמר דורות וחוקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה לפי
חור ושנאה כאן שלא תאמ׳ אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא לדורות
נאמרה ﭏ לאותו הדור ע׳ יום האחד ועשרים למה נאמר והלא
כבר נאמ׳ שבעת ימים לפי שנ׳ ימים לילות מנין ת׳ל ער יום האחד
ועשרים לא ימצא בבתיכם מנין לגבול ת׳ל בכל גבולך מה ת׳ל בתים
מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך יצא חמיצו של נכרי שהוא
אצל ישרא׳ ולא קבל עליו אחריות כי כל אוכל מחמצת לענוש כרת
על השאור והלא כבר ענש על החמץ ﭏ שלא תאמר חמץ הראוי
לאכילה ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא ענש עליו ואם ענש
על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומ׳ שאור שהוא מחמץ אחרי׳
ענוש כרת חמץ שאינו מחמץ אחרים לא ענש עליו לכך נאמרו
שניהם בגר ובאזרח הארץ לפי שהנס נעשה לישרא׳ הוצרך לרבות
את הגרים כל מחמצת לא תאכלו אזהרה על אכילת שאור כל
מחמצת להביא את התערובת בכל מושבותיכם תאכלו מצות זה בא
ללמד שתהא ראויה ליאכל בכל מושבותיכ׳ פרט למעשר שני ולחלו׳
תודה משכו מי שיש לו ימשוך משלו וקחו מי שאין לו יקח מן השו׳
למשפחותיכם שה לבית אבות אזוב מין ירק הוא שיש לו גבעולין
אגודת אזוב שלשה קלחין קרוין אגודה אשר בסף בכלי כמו ספות
כסף מן הרם אשר בסף למה חזר ושנאו שלא תאמ׳ טבול אחד
לג׳ המתנות נאמר עוד אשר בסף שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם
אשר בסף על כל הגעה טבילה ואתם לא תצאו מגיד שמאחר שנתנה
רשות למחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלים
הוא שנ׳ בו תרמו׳ כל חיתו ופסח וחמל ויש לו ודלג ולא יתן המשחי׳
לא יתן לו יכולת לבא כמו ולא נתנו אחים להרע עמדי כאשר דבר
והבאתי אתכם אל הארץ ויקוד העם וישתחו על בשורת הגאולה
וביאת הארץ ובשורת בנים שיהו להם וישאלום ר׳ שמוא׳ בר ניחומי
אומ׳ ויקוד העם וישתחוו חוזר למצרים שהם השתחוו לפנינו שנצא
ממצרים וילכו ויעשו בני ישרא׳ וכי עתה עשו והלא מראש חדש
ניסן נאמר לפניהם ﭏ מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם הכתוב

באו עשו וילכו ויעשו את הליכה מנה הכתו׳ ליתן שכר להליכה
ושכר לעשיה כאשר צוה ה׳ את משה ואת אהרן כן עשו להגיד
שבחן שלישרא׳ שלא הפילו מכל מצות משה ואהרן ומהו כן עשו את
משה ואהרן כן עשו וה׳ הכה כל בכור כל מקום שנ׳ וה׳ הוא ובית
דינו שהוו׳ לשון תוספת כגון פלוני ופלוני הכה כל בכור את של
אומה אחרת והוא במצרים מבכור פרעה את פרעה בכור הוא
ונשתיר הוא לבדו ועליו הוא אומר בעבור הראותך את כחי בים סוף
ע׳ בכור השבי שהיו שמחין לאידם שלישרא׳ ועוד שלא יאמרו
יראתנו הביאה הפורענו׳ ובכור השפחה בכלל היה שהרי מנה מן
החשוב שבכולם עד הפחות ובכור השפחה חשוב מבכור השבי
ויקם פרעה לילה ממטתו ולא כדרך המלכים בשלש שעות ביום
הוא תחלה ואחר כן וכל עבדיו מלמד שהיה מחזר על בתי עבדיו
אחר אחר ומעמידן כי אין בית אשר אין שם מת יש שם בכור מת
אין שם בכור גדול הבית קרוי בכור שנ׳ גם אני בכור אתנהו ד״א
מצריות מזנות תחת בעליהן ויולדות מרווקים פנויין והיו להן בכורות
הרבה פעמים חמשה לאשה אחת כל אחד ואחד בכור לאביו
ויקרא למשה ולאהרן לילה מלמד שהיה מחזר על פתחי העיר
צועק היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי גם אתם הגברים גם בני
ישרא׳ הטף ולכו עבדו את ה׳ כדברכם הכל כמו שאמרתם אתם
ולא כמו שאמרתי אני לא אשלח בטל מי ומי ההולכים בטל
צאנכ׳ ובקרכם יוצג גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דברתם גם אתה
תתן בידינו זבחים ועולות קחו כאשר דברתם וברכתם גם אותי
התפללו עלי שלא אמות כי אני בכור כולנו מתים לא כגזרת משה
שאמ׳ ומת כל בכור וכאן אף הפשוטין מתים חמשה או עשרה בבית
טרם יחמץ המצריים לא הניחום לשהות כדי חמוץ משארותם
שירי מצה ומרור על שכמם אעפ׳ שהבהמות הוליכו עמהן מחבבין
היו את המצוה כדבר׳ משה שאמר להן במצרים וישאלו איש מאת
רעהו ושמלות אף הן חביבות עליהן מן הכסף ומן הזהב האמור
אחרון בפסוק חשוב וישאילום אף מה שלא היו שואלין מהם היו
נותנין להם אתה אומ׳ אחד טול שנים ולך וינצלו ורוקינו מרעמסס
סוכות קכ׳ מילין הן ובאו לשם לפי שעה הוא שאומר ואשא אתכם
על כנפי נשרים הגברים מבן עשרים שנה ומעלה ערב רב
תערובת אומות גרים היו עוגות מצות הררה של מצה בצק שלא

66

החמיץ קרוי מצה וגם צידה לא עשו להם לדרך להגיד שבחן של ישרﭏ שלא אמ׳ היאך נצא למדבר בלא צידה ﭏ האמינו והלכו הוא שנ׳ זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר מה שכר מפורש אחריו קדש ישרﭏ לה׳ ראשית תבואתו אשר ישבו במצרים עם שאר ישיבות שישבו בארץ לא להם שלשים שנה וארבע מאות שנה בין הכל משנולד יצחק ועד עכשו היו ת׳ שנה ומשהיה זרע לאברהם נתקיים גר יהיה זרעך ול׳ שנה משנגזר׳ גזרה בין הבתרי׳ עד שנולד יצחק ואי אפשר לומר בארץ מצרים לבדה שהרי קהת מן הבאים עם יעקב היה צא וחשוב כל שנותיו ושנות עמרם בנו ושמונים שלמשה לא תמצאם כך ועל כרחך הרבה שנים נבלעים בשנות עמרם הרי לא תמצא ת׳ שנה לביאת מצרים והוזקקת לומ׳ כי גר יהיה זרעך במצרים ובשאר ארצות כי מקום הגרות לא הזכיר הכתוב ואפי׳ חברון שנ׳ אשר גר שם אברהם ויצחק ואומר את ארץ מגוריהם אשר גרו בה לפי׳ אתה צריך לומ׳ כי גר יהיה זרעך משיהיה לו זרע וכשתמנה ת׳ שנה משנולד יצחק תמצא מביאת מצרים עד יציאתם מאתי׳ ועשר וזה אחד מן הדברים ששנו לתלמי המלך ויהי מקץ שלשים שנה ויהי בעצם היום הז׳ה מגיד כיון שהגיע הקץ כהרף עין באה הגאולה בט״ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו בט״ו בניסן נולד יצחק בט״ו בניסן נגזרה גזרה בין הבתרים. ליל שמורים שהיה הקב״ה יושב ומצפה לקיים הבטחתו להוציא אותם מארץ מצרי׳ הוא הלילה שאמ׳ הקב״ה לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך שמורים לכל בני ישרﭏ לדורותם משומר מן המזיקין בענין שנ׳ ולא יתן המשחית וגו׳ ויאמר ה׳ אל משה ואהרן זאת חוקת הפסח בי״ד בניסן נאמרה להן כל בן נכר׳ שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ואפילו ישרﭏ משומד ומלתה אותו או יאכל בו׳ רבו מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול הפסח דברי ר׳ יהושע ר׳ ﭏיעזר אומ׳ אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול הפסח ומה תלמוד לומר יאכל בו העבר תושב זה גר תושב שכיר זה הגוי מה תלמוד לומר והלא ערלים הם ונאמ׳ כל ערל לא יאכל בו ﭏ כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר בבית אחד יאכל בחבורה אחת שלא יעשו הנמנים עליו שתי חבורות ויחלקוהו אתה אומ׳ בחבורה אחת או בבית אחד כמשמעו וללמד שאם התחילו והם אוכלין בחצר וירדו גשמים לא יכנסו לבית ת״ל על הבתים אשר יאכלו אותו בהם

מכאן שהאוכל אוכל בשני מקומות לא תוציא מן הבית מן הבשר
מן החבורה ועצם לא תשברו בו הראוי לאכילה כגון שיש בו כזית
בשר יש בו משום שבירת עצם אין בו כזית בשר אין בו משום שבירת
עצם כל עדת ישרא׳ יעשו אותו למה נאמ׳ לפי שנ׳ בפסח מצרים שה
לבית אבות שנמנו עליו למשפחות יכול אף פסח דורות כן ת״ל כל
עדת ישרא׳ יעשו אותו ועשה פסח יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד
ת״ל והיה כאזרח הארץ מה אזרח בארבעה עשר אף גר בי״ד וכל ערל
לא יאכל בו להביא את שמתו אחיו מחמת מילה שאינו משומד
לערלות ואינו למד מבן נכר לא יאכל בו תורה אחת להשוות גר
לאזרח אף לשאר מצות שבתורה פטר רחם שפתח את הרחם
תחלה כמו פוטר מים ראשית מדון ובן יפטירו בשפה יפתחו שפתים
לי הוא לעצמי קניתים על ידי שהכתי בכורי מצרים זכור את היום
הזה לימד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום בחדש האביב וכי לא
היו יודעין באי זה חדש אלא כך אמ׳ להם ראו מה שגמל לכם שהוציא
אתכם בחדש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צנה ולא גשמים וכן
הוא אומ׳ מוציא אסירי׳ בכושרות חדש כשר לצאת אל ארץ הכנעני
אעפ׳ שלא מנה אלא חמשה עממים כל שבעה עממים במשמע שכלן
בכלל כנעני הן ואחת ממשפחו׳ היתה שלא נקראת אלא כנעני נשבע
לאבותיך באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית
לאמר לזרעך נתתי ביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת וגו׳ ביעקב
הוא אומ׳ הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה זבת חלב ודבש
החלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים את העבודה
הזאת שלפסח והלא כבר נאמ׳ למעלה וכי תבאו אל הארץ ולמה חזר
ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה פרשה ראשונה נאמ׳ בה וכי יאמרו
אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בבן רשע שהוציא עצמו מן
הכלל הכתוב מדבר וכאן נאמר והגדת לבנך בבן שאינו יודע לישאל
והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי הגדה המיישבין את הלב
בעבור זה בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרורים הללו
עשה ה׳ לי זו היא תשובה לבן רשע לומ׳ לו לי עשה ה׳ ולא לך שאלו
היה שם לא היה כדי להגאל והיה לך לאות יציאת מצרים תהיה
לך לאות על ידך ובין עיניך שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש
ובזרוע על ידך יד שמאל לפי ידכה מלא בפרשה שנייה לדרוש בו
יד שהיא כהה מימים ימימה משנה לשנה נשבע לך והבאתי

67

אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי ונתנה לך תהי בעיניך כאלו
נותנה לך בו ביום ולא תהא בעיניך כירושת אבות והעברת אין
והעברת אלא לשון הפרשה וכן הוא אומ׳ והעברתם את נחלתו לבתו
שגר בהמה נפל ששיגרתו אמו ושלחתו בלא עתו ולמדך הכתוב
שהוא קדוש לבכורה לפטור את הבא אחריו ואף שאינו נפל קרוי
שגר כמו שגר אלפיך אבל זה לא בא ללמד אלא על הנפל שהרי כבר
כתב כל פט׳ רחם לשון אחר יש לפרש והעברת כל פטר בבכור אדם
הכתו׳ מדבר פטר חמור ולא פטר בהמה טמאה וגזרת הכתוב הוא
לפי שנמשלו בהם בכורי מצרים ועוד שסיעו ישראל ביציאתן ממצרי׳
שאין לך אחד מישראל שלא עלו עמו הרבה חמורים טעונין מכספה
וזהבה שלמצרים תפדה בשה נותן שה לכהן ופטר חמור מותר
בהנאה והשה חולין ביד הכהן וערפתו עורפו בקופיץ מאחוריו
והורגו הוא הפסיד ממונו שלכהן לפי יפסד ממונו וכל בכור אדם
בבניך תפדה חמש סעלים פדיונו קצוב במקום אחר כי ישאלך
בנך מחר יש מחר שהוא עכשו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה
וכגון והיה כי יאמרו בניכם מחר לבנינו דבני גד ובני ראובן ביהושע
מה זאת זה תינוק טיפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל
מה זאת ובמקום אחר הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים
וגו׳ הרי זו שאלת חכם דברה תורה כנגד ארבעה בנים השואל דרך
חכמה ורשע ותם ושאינו מבין לשאול ולטוטפות תפלין ועל שהם
ארבעה בתים קרוי טטפת טט בגרפי שתים פת באפריקי שתים
ומנחם חברו עם הטף אל דרום אל תטיפו יטיפון לשון דבור וכמו
לזכרון שהרואה אותם קשורים בין עיניו יזכור הנס וידבר בו
לטוטפות בין עיניך כלומר שיהיו עיניך מסתכלות במצות תמיד
ורואות אותן לנגדן וכן הטף ואל תטיפו לשון ראיה שהנביא נקרא
צופה ורואה וכן הלוך וטפוף מביטות ומרמזות בעיניהם וכן בלשון
משנה שפיל ואזיל בראוזא ועייניה מטיפן בטרפיה
חסלת פרש׳ בא אל פרעה

ויהי בשלח פרעה ולא נחם׳ ניהגם׳ כמו
לך נחה את העם׳
בהתהלכך תנחה אותך׃ כי קרוב הוא ונח׳ לשוב באותו הדרך למצרי׳
ויש מדרשי אגדה הרבה׃ בראותם מלחמה׳ כגון מלחמת ויירד

הכנעני והעמלקי אם היו הולכים דרך ישר היו חוזרין: מה אם
כשהקיפן דרך העקום אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה אם הולכין
בפשוטה על אחת כמה וכמה: פן ינחם· יחשבו מחשבה על שיצאו
ויתנו לב לשוב: ויסב· הסיבן מדרך הפשוטה לדרך העקומה: ים
סוף· כמו לים סוף· וסוף אגם שגדלין בו קנים· וכן ותשם בסוף קנה
וסוף קמלו: וחמושים עלו· אין חמושים אלא מזויינים· וכן הוא אומ׳
ואתם תעברו חמושים· וכן תרגם אנקלוס ומזרזין· וירק את חניכיו
וזריז: ד״א מחומשים· אחד מחמשה יצאו· וד׳ חלקים מתו בשלשת
ימי אפלה: השבע השביע· השביען שישביעו לבניהם· ולמה לא השביע
לבניו שישאוהו לארץ כנען כמו שהשביעו יעקב· אמ׳ יוסף אני הייתי
שליט במצרים והיה ספק בידי לעשות· אבל בני לא יניחום מצריים
לעשות· לכך השביען לכשיגאלו ישאוהו משם: והעליתם את עצמותי
מזה אתכם· לאחיו השביע כן· למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו
עמם לארץ· שנ׳ אתכם: ויסעו מסוכות· ביום השני שהרי בראשון
באו מרעמסס לסוכות: לנחותם הדרך נקוד פתח· שהוא כמו
להנחותם· כמו לראותכם את הדרך תלכו בה להראותכם· על ידי
שליח את כאן לתנחותם על ידי שליח· ומי השליח עמוד הענן· והקב״ה
מוליכו לפניהם· ומכל מקום את עמוד הענן הכין להנחותם על ידו·
שהרי על ידי עמוד הענן הן הולכין· ועמוד הענן אינו לאורה אלא
להורותם הדרך: לא ימיש· הקב״ה: את עמוד הענן יומם ועמוד האש
לילה· מגיד הכתוב שעמוד האש משלים לעמוד הענן ועמוד הענן
משלים לעמוד האש שער שלא ישקע זה עולה זה: וישובו ויחנו·
לאחוריהם· לצד מצרים היו קרבין כל יום השלישי כדי לחטעות את
פרעה שיאמר טועים הם בדרך· שנ׳ ואמר פרעה לבני ישרא׳: לפני
פי החירות· הוא פיתום· ועכשו נקרא פי החירות על שם שנעשו בני
חורין והם שני סלעים גבוהין וזקופין והגיא שביניהן קרוי פי הסלעים:
לפני בעל צפון· הוא נשאר מכל אוהות מצרי· כדי להטעותן שיאמרו
קשה היא יראתנו עלין פיר׳ איוב משגיא לגוים ויאבדם: ואמ׳ פרעה·
כשישמע שהן שבין לאחוריהן: לבני ישרא׳· על בני ישרא׳· ה׳ ילחם
לכם עליכם כמו אמרי לי· אמרי עלי: נבוכים הם· כלואים ומשוקעים
וכמוהו נבכי ים· עמק הבכא· מבכי נהרות: נבוכים הם· כלואים במדבר·
שאין יודעין לצאת ממנו והיכן ילכו: ואכבדה בפרעה כשהקב״ה
מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד וכן הוא אומ׳ ונשפטתי אתו

כדבר וכדם · ואחר כך והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי ואומר שמח
שבר רשפי קשת ואחר כך נודע ביהודה אלהים ואומ׳ נודע ה׳ משפט
עשה: בפרעה ובכל חילו הוא התחיל בעבירה תחלה וממנו התחילה
הפורענות: ויעשו כן · להגיד שבחן שלישרא׳ ששמעו לקול משה ולא
אמרו היאך נקרב אל רודפינו אנחנו צריכי׳ לברוח אלא אמרו אין לנו
אלא דברי בן עמרם: ויוגד למלך מצרים · אקטורין שלח עמהן · וכיון
שהגיעו שלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאין חוזרין למצרים
באו והגידו לפרעה ביום רביעי · בחמישי ובששי רדפו אחריהם · ליל
שביעי ירדו לים בשחרית אמ׳ שירה והוא יום שביעי שלפסח · לכך אנו
קורין את השירה ביום השביעי · ויהפך לבב פרעה · נהפך ממה
שהיה שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי ונהפך לב עבדיו שהרי
לשעבר היו אומרי׳ לו שלח את האנשי׳ עכשו נהפכו לרדוף אחריהם
בשביל ממונם שהשאילום: מעבדנו · מעבוד אותנו: ויאסור את
רכבו · הוא בעצמו: ואת עמו לקח עמו · משכם בדברים · לקינו ונטלו
ממונינו ושלחנו · באו עמי ואני לא אתנהג כשאר מלכים · דרך שאר
מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים לפניכם · שנ׳ ופרעה
הקריב · קרב עצמו ומיהר לפני חיילותיו דרך מלכים ליטול בזה
בראש כמו שיבחר אני אשוה לכם שנ׳ אחלק שלל: בחור · נבחרים ·
בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבמנין הזה היה בחור: וכל רכב
מצרים · ועמהם שאר הרכב ומהיכן היו הבהמות אם תאמר של
מצרים הלא נאמר וימת כל מקנה מצרים · אם מישרא׳ הלא נאמר
וגם מקננו ילך עמנו משל מי היו מן הירא את דבר ה׳ · מכאן היה ר׳
שמעון אומר כשר [redacted] הרוג טוב שבנחשים רצץ את מוחו:
ושלישים על כולו · שרי צבאות כתרגו׳: ויחזק ה׳ את לב פרעה מלך
מצרים · שהיה תולה אם לרדוף אם לאו וחזק את לבו לרדוף: ביד
רמה · בגבורה גבוהה ומפורסמת: ופרעה הקריב · היה לו לכתו׳
ופרעה קרב מהו הקריב הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם · כמו
שהתנה עמהם: נוסע אחריהם · בלב אחד כאיש אחד · ד״א ראו שר
של מצרים נוסע מן השמים לעזור את מצרים · תנחומא: ויצעקו
תפשו אומנות שלאבותם · באברהם הוא אומ׳ אל המקום אשר עמד
שם · ביצחק לשוח בשדה · ביעקב ויפגע במקום: המבלי אין קברים ·
וכי מחמת חסרון שאין קברים במצרים ליקבר שם לקחתנו משם ·
שיפו״ר פלינצא דינון פושש אשר דברנו אליך · והיכן דברו ירא ה׳

עליכם וישפוט: ממותנו מאשר נמות אם היה נקוד ממותנו מלא
פום היה משמע ממותינו ממיתתינו במדבר· עכשו שנקוד בשורק
משמעו מאשר נמות וכן מי יתן מותנו שנמות· וכן מי יתן מותי
דאבשלום שאמות כמו ליום קומי לעד עד שובי בשלום שאשוב: כי
אשר ראיתם את מצרים· מה שראיתם אותם אינו אלא היום·
הוא שראיתם אותם· ולא תוסיפו עוד: ילחם לכם· בשבילכם· וכן כי
ה׳ נלחם להם: מה תצעק אלי· למד שהיה משה עומד ומתפלל· אמר
לו הקב״ה לא עת עתה להאריך שישרא׳ עומדין בצרה: ד״א מה תצעק
אלי עלי הדבר ולא עליך· כמו שכתוב להלן על בני ועל פועל ידי
תצווני: דבר אל בני ישרא׳ ויסעו· אין להם אלא ליסע שאין הים
עומד בפניהם כדי הוא וזכות אבותם והם באמנה שהאמינו בי לקרוע
להם את הים: וילך מאחריהם· להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה
ישרא׳· ולקבל חצים ובליסטראות של מצרים: בכל מקום הוא אומר
מלאך ה׳ וכאן הוא אומר מלאך האלהים· אין אלהים בכל מקום אלא
דיין· למדנו שהיו ישרא׳ נתבעין בדין באותה שעה אם להנצל אם
להאבד עם מצרים: ויבא בין מחנה מצרים· משל למהלך בדרך
ובנו מהלך לפניו באו ליסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו מאחריו·
זאב מאחריו נתנו לפניו באו ליסטים מלפניו וזאבי׳ מאחריו נתנו על
זרועו ונלחם בהם· כך אני תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו: ויסע
עמוד הענן· כשחשכה ובא להשלים עמוד הענן לעמוד האש לא
נסתלק עמוד הענן כמו שהיה רגיל ערבית לגמרי אלא נסע והלך לו
מאחריהם להחשיך למצרים: ויהי הענן והחשך· למצרים· ויאר
עמוד האש את הלילה לישרא׳ והולך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה·
והחשך והערפל לצד מצרים: ולא קרב זה אל זה· מחנה אל מחנה:
ברוח קדים עזה· ברוח קדים שהיא עזה שברוחות· הוא הרוח שהקב״ה
נפרע בו מן הרשעים· שנ׳ ברוח קדים אפיצם· יבא קדים רוח ה׳· רוח
הקדים שברך בלב ימים· הגה ברוחו הקשה ביום קדים: ויבקעו
המים· כל מים שבעולם: כל סוס פרעה· וכי סוס אחד היה· אלא מגיד
שאין כולם חשובים לפני המקום אלא כסוס אחד: באשמורת הבקר
שלשה חלקי לילה קרוי׳ אשמורות· ואותה שלפני היום קרויה אשמור׳
הבקר ואומ׳ אני שהוא חלוק למשמרות שיר מלאכי השרת כת אחר
כת לשלשה חלקים· לכך קרוי׳ אשמורת· וזהו שתרגם אנקלוס מטרת:
וישקף· ויבט כלו׳ פנה אליהם להשחיתם· ותרגו׳ ואסתכי· אף הוא

לשון הבטה כמו שרה צופים חקל סכותא: בעמוד אש וענן · עמוד
ענן יורד ועושה אותו כטיט · ועמוד האש מרתיחו · וטלפי סוסיהם
משתמטות: ויהם · לשון מהומה ערבבם · נטל סגניות שלהם · וש נינו
בפרק ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי כל מקום שנ׳ מהומה הרעמת
קול הוא וזה אב לכולם · וירעם ה׳ בקול גדול על פלשתים ויהומם:
ויסר את אופן מרכבותיו · מכח האש נשרפו הגלגלים · והמרכבות
נגררות והיושבין בהן נעין ואבריהם מתפרקין: וינהגהו בכבידות ·
בהנהגה שהיא כבדה וקשה להן · במדה שמרדו ויכבד לבו הוא
ועבדיו אף כאן וינהגהו בכבדות: נלחם להם · בשבילם · כמו עליהם:
במצרים · עם המצריים · כמו שנ׳ וישובו המים על מצרים · ד״א במצרי׳
בארץ מצרים שכשם שאו׳ לוקין על הים כך היו לוקין אלו שבמצרי׳:
וישובו המים · המים שזקופין ועומדין כחומה שבו למקומן ויכסו על
מצרים · לפנות בקר · לעת שהבקר פונה לבא · לאיתנו · לתקפו
הראשון · נסים לקראתו · שהיו מהומחין ומטורפין ורצים לקראת
המים · וינער ה׳ · כאדם שמנער את הקדרה והופך את עליון למטה
ואת התחתון למעלה כך היו עולין ויורדין בים ומשתברין ונתן הקב״ה
בהן חיות לקבל את היסורי׳ ושניק הוא לשו׳ טירוף בלשו׳ ארמי והרב׳
יש במדרש אגד׳ ויכסו את הרכב לכל חיל פרעה · כן דרך המקראות
לכתוב למ״ד יתרה כמו לכל כליו תעשה נחשת וכן לכל כלי המשכן
לכל עבודתו ואינה אלא לתקון לשון · וירא ישרא׳ את מצרים מת על
שפת הים · שפלטן הים על שפתו כדי שלא יאמרו ישרא׳ כשם שאנו
עולים מצד זה כך הן עולים מצד אחר וירדפו אחרינו · את היד
הגדולה · את הגבורה הגדולה שעשה ידו שלהקב״ה · והרבה לשונות
נופלות על לשון יד וכולן לשון יד ממש והמפרש יתקן הלשון אחר
ענין הדבור · אז ישיר משה · אז כשראה הנס ראה לבו
שישיר שירה וכן אז ידבר יהושע וכן ובית יעשה לבת פרעה · חשב
בלבו שיעשה לה אף כאן אז ישיר אמר לבו שישיר וכן עשה ויאמרו
לאמר אשירה לה׳ · וכן יהושע כשראה הנס אמ׳ לו לבו שידבר · וכן
עשה ויאמר לעיני כל ישרא׳ · וכן שירת הבאר פתח באז ישיר ופרש
אחריו עלי באר ענו לה · אז יבנה שלמה פירשו חכמי ישרא׳ שבקש
לבנות ולא בנה למדנו שהיו״ד על שם מחשבה נאמרה ליישב פשוטו
אבל מדרשו אמרו ר״זל מכאן · לתחיית המתים מן התורה וכן בכולן
חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה ואין לומר ולישב

הלשון הזה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והם בלשון הווה
כמו ככה יעשה איוב על פי ה׳ יחנו ויש אשר ישכון שם הענן דבר
הווה תמיד ונופל בו בין לשון עבר בין לשון עתיד אבל זה שלא
היה אלא לשעה איני יכול ליישבו בלשון הזה כי גאה גאה כלומר
שנתגאה על כל גאה ד״א כי גאה גאה על כל השירו׳ וכל מה שאקלס
בו עוד יש בו נוספות לא כמדת בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו
סוס ורכבו שניהן קשורין זה בזה והמים מעלין אותן לרום ומורידין
לעומק ואין נפרדין רמה השליך וכן ורמו לגו אתון נורא
יקידתא ומדרש אגדה כתוב אחד אומר רמה בים וכתוב אחר אומ׳
ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו או מי ירה אבן
פנתה מלמעלה למטה עזי וזמרת יה אנקלו׳ תרג׳ עזי כמו עוזי
וזמרת כמו וזמרתי ואני תמה על לשון המקרא שאין לך כמהו
בנקידתו במקרא אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת וכל
שאר מקומות הוא נקוד בשורק ה׳ עוזי ומעוזי עוזו אליך אשמורה
וכן כל תיבת שתי אותיות הנקודה מלא פום כשהיא מארכת באות
שלישית ואין השנית בשבא בחטף הראשונה נקודה בשורק כמו עוז
עזי חק חקי על יסוד עולו כל כולו ושלישים על כולו ואלו שלשה עזי
וזמרת של כאן ושל ישעיה ושל תלים נקודים בחטף קמץ ועוד איך
באחר מהם וזמרתי אלא וזמרת וכולן סמוך להן ויהי לי לישועה
לכך אני אומ׳ ליישב המקרא שאין עזי כמו עוזי וזמרת כמו וזמרתי
אלא עזי שם דבר הוא כמו היושבי בשמים שוכני בחגוי סלע שוכני
סנה וזהו השבח עזי וזמרת יה הוא היה לי לישועה וזמרת דבוק הוא
לתיבת השם כמו לעזרת ה׳ דברת בני האדם ולשון וזמרת לשון לא
תזמור זמיר עריצי׳ כיסוח וכריתה עוזו וזמרתו של ה׳ היה לנו לישוע׳
ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה שיש לנו כמה מקראות
מדברים בלשו׳ הזה וזה דוגמתו את קירות הבית סביב להיכל ולדביר
ויעש צלעות סביב היה לומר עשה צלעות סביב וכן בדברי הימים
ובני ישרא׳ היושבים בערי יהודה וימלך עליהם רחבעם היה לו לומ׳
מלך עליהם רחבעם וכן הרבה מבלתי יכולת וגו׳ וישחטם במדבר
היה לו לומר שחטם והאנשים אשר שלח משה לתור וימותו היה לו
לומ׳ מתו זה א׳ ואנוהו בכבודו נראה אליהם והיו מראין אותו באצבע
וראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים ואנוהו אנקלוס תרגם
לשון בית ונות שאנן לנוה צאן ד״א ואנוהו לשון נוי אספר נויו ושבחו

לבאי עולם כגון מה רורך מדור דודי צח וארום וכל חענין אלהי אבי
חוא זה וארוממנהו אלהי אבי תהלת חקרושה ואלהותו מוחזקת עלי
מימי אבותי איש מלחמה בעל מלחמות כמו איש נעמי וכל איש
ואישך מיתורגמין בעל וכן וחזקת והיית לאיש לאיש גבור ה׳ שמו
מלחמותיו לא בכלי זין אלא בשמו נלחם וכן ברור הוא אומ׳ ואני בא
אליך בשם ה׳ ר״א ה׳ שמו אף בשעה שהוא נוקם ונלחם באויביו אוחז
הוא במדתו לרחם על קוראיו ולזון כל באי עולם לא כמדת מלכי
ארמה כשהוא בא במלחמה פונה עצמו מכל עסקים ואין לו לעשות
זו וזו ירה בים שרי בימא שרי לשון ירייה כמו ירה יירה אשתראה
ישתדי וחתיו משמשת כאן במקום תי״ו התפעל טובעו אין טביעה
אלא במקום טיט כמו טבעתי ביון מצולה ויטבע ירמיהו בטיט מלמד
שנעשה הים טיט לגמול להם במדתם ששעברו ישרא׳ בחומר ובלבני׳
יכסיומו יכסום יכסו אותם וחיו״ר האמצעי׳ כמו יו״ר ובקרך וצאנך
ירביון וכמו ירויון מדשן ביתך והיו״ר הראשונה שמשמעה לשון
עתיד בן תפרשה טובעו בים סוף כדי שישובו המים ויכסו אותם
יכסיומו אין לו דומה במקרא בנקירתו ועקרו להיות ננקר יכסיומו
מלא פום כמו אבן ובמקום אחר הוא אומר צללו כעופרת ובמקום
אחר אומ׳ יאכלמו כקש הרשעים כקש הולכין ומטרפין יורדין ועולין
בינונים כאבן והכשרים כעופרת טבעו מיד ימינך ימינך שני פעמים
כשישרא׳ עושין רצונו שלמקום השמא׳ נעשת ימין ימינך ה׳ נאררי
בכח להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב ולי נראה אותה
ימין עצמה תרעץ אויב מה שאי אפשר לאדם לעשות כמהו שתי
מלאכות בידו אחת ופשוטו של דבר ימינך הנאדר בכח מה מלאכת
לערוץ אויב וכמה מקראות דגמתו כי הנה אויביך ה׳ כי הנה אויביך
יאבדו עד מתי רשעים ה׳ עד מתי רשעים יעלוזו נשאו נהרות ה׳
נשאו נהרות קולם אנבי לה׳ אנבי אשירה עורי עורי רבורה עורי
עורי דברי שיר ונתן ארצם נחלה נחלה לישרא׳ נאדרי כמו רבתי
עם שרתי במדינות גנובתי יום תרעץ אויב תמיד היא רועצת
ומשברת את האויב ודומה לו וירעצו וירוצצו ולי נראה כי נאדרי
אינו סוכב אל הימין כי ימין לשון נקבה הוא כמו שנ׳ ימין ה׳ רוממה
אלא להבה סובב ובך תפרשהו ימינך ה׳ שאתה נאדרי בכח מה
מלבאת רועצת את האויב תהרוס תמיד אתה הורס קמיך הקמים
לנגדך והם הקמים על ישרא׳ וכן הוא אומ׳ כי הנה אויביך יהמיון

ומי הם האויבים על עמך יערימו סוד ועל כן קורא אותם אויביו
וברוח אפיך רוח היוצא מנחירים שלאה דבר הכתו' כביכול בשכינה
דוגמת מלך בשר ודם כדי להשמיע אזן הבריות כפי ההווה כדי
שיוכלו להבין הדבר כשארם כועס יוצא רוח מנחיריו וכן עלה עשן
באפו וכן מרוח אפו יכלו וזהו שאמר למען שמי אאריך אפי כשועפו
נחה נשימתו ארוכה וכשהוא כועס נשימתו קצרה ותהלתי אחטום
לך למען תהלתי אשים חוטם בנחירי באפי לסתום בפני האף והרוח
שלא יצאו לך בשבילך כמו נקא בחטם במסכ' שבת כך נראה בעיני
וכל אף שבמקרא לשון טרפה ומוקד שהנחירים מתחממין בעת
הקצף כמו וחמתו בערה בו ובנה החימה נתקררה דעתו נערמו
מים אנקלוס תרגם לשון ערמה ולשון צחות המקרא כמו ערמת
חטים ונצבו כמו נד יוכיח ומשמעו ממוקד רוח שיצא מאפך יבשו
המים ונעשו כמו גלים וכריות של ערמה שהן גבוהין כמו נד
כתרגומו כשור כחומה נד לשון צבור וכינוס כמו נד קציר ביום נחלה
כונס כנד לא כתב כנוד אלא כנד ואלו היה כנד כמו כנאד וכונס לשון
הכנסה היה לו לכתו' מכניס כנאד מי הים אלא כונס לשון אוסף וצובר
הוא וכן קמו נד אחד ויעמדו נד אחד אין לשון קימה ועמידה
בנודות אלא בחומות וצבורין ולא מצינו נאד נקוד אלא במלא פום
שימה דמעתי בנאדך את נאד החלב קפאו תהומות כמו וכגבנה
תקפיאני שהוקשו ונעשו כאבנים והמים זורקין את המצריים על
האבן בכח ונלחמים בהם בקושי בלב ים בחוזק ים ודרך המקרא
לדבר כן עד לב השמים בלב האלה לשון עקרו ותקפו של דבר אמ'
אויב לעמו כשפתן בדבריו ארדוף ואשיגם ואחלק שלל לעמי עם
שרי ועברי תמלאמו נפשי תמלא נפשי מהם נפשי רוחי ורצוני
ואל תתמה על תיבה המדברת בשתים תמלאמו תמלא מהם יש
בלשון הזה הרבה כי ארץ הנגב נתתני כמו נתת לי ולא יכלו דברו
לשלום כמו דבר עמו בני יצאוני ואינם יצאו ממני בשלם הבשר בשל
להם הבשר כמו כן תמלאמו נפשי תמלא מהם נפשי אריק חרבי
אשלוף ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתה ונשאר רק נופל
בו לשון הרקה כמו מריקים שקיהם וכמו על הארץ יריקו ואם תאמר
אין לשון ריקות נופל על היוצא אלא על התיק ועל חשק ועל הכלי
היוצא ממנו אבל לא על החרב ולא על היין ולדחוק ולפרש אריק
חרבי כמו וירק את חניכיו אזיין בחרבי מצינו הלשון מוסב אף

על היוצא שמן תורק שמך לא חורק מכלי אל כלי לא חורק חבלי
אין כתוב כאן אא לא חורק מכלי אל כלי מצינו חלשון מוסב על חיין
ובן והריקו חרבותם על יפי חכמתך תורישמו ידי לשון רשות
ודלות כמו מוריש ומעשיר נשפת לשון הפחה כמו וגם נשף בהם
ויבשו צללו שקעו ועמקו לשון מצולה באלים בחוקים כמו ואת אילי
הארץ לקח נורא ירואי מלהגיד תהלתך פן ימעט על בן לך דומיה
תהלה נטית ימינך כשהקבה נוטה ידו הרשעים כלין ונופלין לפי
שכל העולם כולו בידו ונופלין בנטייתה ובן הוא אומ וה׳ יטה ידו
וכשל עוזר ונפל עוזר משל לכלי זכוכית הנתונין ביד ארם מטה ידו
מעט הן נופלין ומשתברין תבלעמו ארץ מכאן שזכו לקבורה בשכר
שאמרו ה׳ הצדיק נהלת לשון מנהל ואונקלו תרג לשון נושא וסובל
ולא דקדק לפרש אחר לשון העברי ירגזון מתרגזין יושבי פלשת
על שהרגו בני אפרים שדחקו את הקץ ויצאו בחזקה כמו שמפורש
בדברי הימים ויהרגום אנשי גת אלופי אדום אילי מואב לא היה
להם לירוא כלום שהרי לא עליהן הם הולכים אא מפני אנינות
שהיו מצטערין ומתאוננין בכבודן של ישרא נמוגו נמסו כמו
ברביבים תמוגגנה אמרו עלינו הם באים לכלותנו ולירש את ארצנו
תפול עליהם נפלה אימתה על הרחוקי ופחד על הקרובים בענין שנ
כי שמענו כי הוביש ה׳ את מי ים סוף וגו׳ עד יעבור עמך ה׳ כתרגו
קנית חבבת משאר האומות כחפץ קנוי ברמים יקרים שחביב על
בעליו הרבה תביאמו נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא אמר
תביאנו מכון לשבתך מקדש של מטה מכוון כנגד כסא הכבוד
שלמעלה אשר פעלת מקדש ה׳ כוננו ידיך הטעם על מקדש זקף
גדול להפרידו מתיבת ה׳ אשר לאחריו לפרשו אשר כוננו ידיך ה׳
חביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנ אף ידי יסדה ארץ
ומקדש בשתי ידים שנ כוננו ידיך אימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה׳
ימלוך לעולם ועד ועד לשון עולמית הוא והוו בו יסוד לפי היא
פתוחה אבל אנבי היודע ועד שהוו בו שמוש קמוצה היא כי בא סוס
פרעה כאשר בא סוס פרעה הנביאה היכן נתנבאה כשהיא אחות
אהרן קודם שנולד משה אמרה עתידה אימא שתלד בן כדאיתא
במסכת סוטה רא אחות אהרן לפי שמסר עצמו עליה בשעה
שנצטרעה נקראת על שמו את התוף כלי זמר בתופים ובמחולות
מובטחות היו צדקניות שבדור שהקבה עושה להם נסים והוציאו

תופים ממצרים ותען להם מרים משה אמר שירה לאנשים והיא
אמרה לנשים משה התחיל בשירה וישרא׳ עונין אחריו בכל דבור
ודבור וכן עשתה מרים לנשים ויסע משה את ישרא׳ הסיען בעל
כרחן שעטרו מצרים סוסיהם בטבסיסי זהב ובכסף ואבנים ומרגליו׳
והיו מוצאין אותן בים וגדולה היא בזת הים מבזת מצרים שנ׳ תורי
זהב נעשה לך עם נקודות הכסף לפיכך הוצרך להסיען בעל כרחן
מרתה כמו למרה הא׳ בסוף התיבה במקום למ״ד בתחלתה והתי״ו
היא השרשית בתיבה ובסמיכתה שהיא תדבק לה״א שהוא מוסיף
במקום הלמ״ד תתהפך הא׳ שלשרש לתי״ו וכן הרמה הרמיתה חמה
וחמתו בערה בו בשביל הוי״ו הנוספת אמה אמתי בלהה לנפש חיה
חיתו ארץ וילונו ויתפעלו וכן התרגו׳ ואיתרעמו וכן כל לשון
תלונה להסב הדבור אל הארם מתלונן מתרעם ולא יאמ׳ לונן רועם
שם שם לו במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו
בם שבת ופרה אדומה ודינין ושם נסהו לעם וראה קשי ערפם
שלא נמלכו במשה בלשון רכה לו בקש עלינו רחמים שיהו לנו מים
לשתות אא׳ נתלוננו אם שמוע תשמע זו קבלה שיקבלו עליהם
תעשה היא העשייה והאזנת תטה אזנך לדקדוקי מצות כל חוקיו
דברים שאין בהם אלא גזרת מלך בלא שום טעם ויצר הרע מקטרג
עליהם מה איסור יש באלו למה נאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת
חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהן לא אשים עליך ואם אשים הרי היא
כלא הושמה כי אני ה׳ רופאך ופשוטו אני הוא הרופא המזהירך
שלא לאכול דבר המחזיר את החולה לחליו זהו איזון מצות ושמור
חוקים שתים עשרה עינות מים כנגד יב׳ שבטים נזדמנו להם
ושבעים תמרים כנגד שבעים זקנים בחמשה עשר יום נתפרש
יום של חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים
והוצרכו למן ללמדנו שאכלו משירי הבצק ששים ואחת סעודות וירד
להם מן בי״ו באייר ויום אחד בשבת היה כדאיתא במסכת שבת
וילונו לפי שכלת הלחם מותנו שנמות ואינו שם דבר כמו מותנו
לוי דמיתנא לו מתנו הלואי והיינו מתים דבר יום ביומו אכילת
היום ילקטו ביומו ולא ילקטו היום לצרך מחר למען אנסנו כי אנסנו
הולך בתורתי אם ישמרו מצות התלויות בה שלא יותירו ושלא
יצאו בשבת ללקוט והיה משנה ליום המחרת ומשנה על שהיו
רגילין ללקוט יום יום של שאר ימי השבוע אומר אני אשר יביאו

72

היה משנ׳ לאחר שיביאו ימצאו משנ׳ במדידה על אשר ילקטו וימדו
בעומר יום יום וזהו לקטו לחם משנה· לקיטתן היא נמצאת לחם
משנה וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם
ברכה בבית למלאת העומר פעמים ללחם יומים ערב כמו לערב
וידעתם כי ה׳ הוציא לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו תדעו כי
לא אנו המוציאין אלא ה׳ הוא המוציא אתכם שיגיז לכם השלו ובקר
וראיתם לא על הכבוד שהרי נאמר וכבוד ה׳ נראה בענן אלא כך אמ׳
להם ערב וידעתם כי יכולת הוא בידו ליתן לכם תאותכם ובשר יתן
לכם אך לא בפנים מאירות יתננו לכם כי שאלתם אותו שלא כהוגן
ומכרס מלאה והלחם ששאלתם אותו לצרך בירידתו תראו לבקר
כבוד ה׳ ואור פניו שיורידהו לכם דרך חבה בבקר שיהא שהות ביום
להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסה את תלוניתכם
על ה׳ כמו אשר על ה׳ ונחנו מה׳ מה אנחנו חשובים כי׳ תלינו עלינו׳
תרעימו עלינו את נשיכם בניכם ובנותיכם וערב רב ועל כרחי אני
צריך לפר׳ תלינו תפעילו מפני דגשותו וקרייתו שאו היה רפה הייתי
מפרשו בלשון תפעלו כמו וילן העם על משה או אם היה בו רגש
ואין בו יוד ונקרא תלונו הייתי מפרשו תתלוננו עכשו הוא משמע
תלינו אחרים כמו במרגלים וילינו עליו את כל העדה בשר לאכול
ולא לשבוע למדה תור׳ דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע ומה ראה
להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלחם שאלו כהוגן שא׳ אפשר
לו בלא לחם ולפי׳ הורידו ביום דהיינו באור פנים אבל בשר שאלו
שלא כהוגן שהרב׳ בהמו׳ היו להם ועוד שהיה אפש׳ לחיות בלא בשר
לפי׳ נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן אשר אתם מלינים עליו את
אחרים השומעים אתכם מתלוננים השלו מין עוף ושמן מאד
היתה שכבת הטל שוכב על המן ובמקום אחר הוא אומר וברדת
הטל על המחנה הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחוזר ויורד
טל עליו והרי הוא כמונח בקופצה ותעל שכב׳ הטל כשהחמה זורחת
עולה טל שעל המן לקראת חמה כדרך טל עולה לקראת חמה אף
אם תמלא שפופרת ביצה טל ותסתום פיה ותניחה בחמה היא עולה
מאליה באויר ורז״ל אמרו שהטל עולה מן הארץ והמן יורד מן
השמים שלא כדרך סדרי בראשית הלחם מלמעלה והטל מלמטה
ובעלות שכבת הטל נתגלה המן וראו והנה על פני המדבר דק
מחוספס מגולה ואין לו דומה במקר׳ ויש לו מחוספס לשון חפיסה

ודלוסקמא בלשון משנה כשנתגלה משכבת הטל ראו שהיה דבר דק
מחוספס כתוכו בין שתי שכיבות הטל ואנקלוס תרגם מקלף לשון
מחשוף הלבן דק ככפור דעדק כגיר בגלידא כאבני גיר שהוא מין
צבע שחור כדאמרינן גבי כסוי הדם בגיר ובזרניך דעדק כגיר
בגלידא דק היה כגיר ושוכב מוגלד כקרח על הארץ וכן פירושו דק
ככפור שטוח קלוש ומחובר כגליד דק שהיה מגליד גלד מלמעלה
וכגיר שתרגם אנקלוס תוספת הוא על לשון העברית ואין לו תיבה
בפסוק מן הוא הכנת מזון הוא כמו וימן להם המלך כי לא
ידעו מה הוא שיקראוהו בשמו עומר שם המדה מספר נפשותיכם
כמו מנין נפשות שיש לאיש באהלו תקחו עומר לכל גולגלת המרבה
והממעיט יש לקטו הרבה ויש לקטו מעט וכשהביאו לביתם מדדו
בעומר איש איש מה שלקט ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על
עומר לגולגלת לאשר באהלו והממעיט ללקוט לא חסר לא מצא
חסר מעומר לגולגלת וזהו נס גדול שנעשה בו ויותירו אנשים
דתן ואבירם . וירם תולעים לשון רמה ויבאש הרי זה מקרא
קצר שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע בענין שנ׳ ולא הבאיש ורמה
לא היתה בו וכן דרך כל המתליעין וחם השמש ונמס הנשאר
בשדה נעשה נחלים ושותים ממנו אילים וצבאין ואומות העולם
אוכלין מהם וטועמין בהם טעם מן ויודעין מה שבחן של ישראל
ונמס פשר לשון פושרין על ידי השמש מתחמם ומפשיר ונמס
דישטימפריר בלע ודוגמתו בסנהדרין פרק ד׳ מיתות לקטו לחם
משנה כשמדדו את לקיטתן באהליהם מצאו שני העומר לאחד
ומדרש אגדה לחם משנה לחם משונה אותו היום נשתנה לשבח
בריחו ובטעמו ויגידו למשה שאלוהו מה היום מימים ומכאן יש
ללמוד שעדין לא הגיד להם פרשת שבת שנצטווה לומר להם
והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו עד ששאלו משה מה זאת
אמר להם הוא אשר דבר ה׳ שנצטוויתי לומר לכם ולכך ענשו הכתו׳
שאמ׳ לו עד אנה מאנתם לא הוציאו מן הכלל את אשר תאפו אפו
מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל לשני ימים ומה
שאתם רוצים לבשל ממנו במים בשלו היום לשון אפיה נופל בלחם
ולשון בשול בתבשיל למשמרת לגניזה ויאמר משה אכלוהו היום
שחרית שהיו רגילין לצאת וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו
אמר להם את שבידכם אכלו לערב חזרו לפניו מהו לצאת אמ׳ להם

שבת היום ראה אותן רואגין שמא פסק המן ולא ירד עוד אמ׳ להם
היום לא תמצאוהו אבל למחר תמצאוהו ובְיום השביעי שבת לא
יהיה בו׳ המן ולא בא הכתו׳ אא לרבות ימים טובים ויום הכיפורם
ע׳ אנה מאנתם משל הדיוט אומ׳ בהדי הוצא לקיא כרבא על ידי
הרשעים מתגנים הטובים ר׳או כי ה׳ נתן ראו בעיניכם כי ה׳ נתן
לכם את השבת והוא בכבודו מזהיר אתכם שהרי נס נעשה לכם בכל
ערב שבת לתת לכם לחם יומים שבו׳ איש תחתיו מכאן סמכו
חכמים ו׳ל ארבע אמות ליוצא חוץ לתחום א׳ל יצא איש ממקומו
או אפים אמה ולא במפורש שאין תחומין אא מדברי סופרים ועקרו
של מקרא על אוכלי המן נאמר שיצאו ללקוט ג׳ר עשב הוא ששמו
קוליינדרי ובלשון רומי פטרטימא וזרע שלו עגול ואינו .לבן כל כך
והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא בעגול כזרע גד היה עגול
והיה לבן כצפיחית ברבש בצק שמטגנין אותה בדבש וקורין לו
אסקריטין בלשון משנה והוא תרגומו של אנקלוס למשמרת לגניזה
לדורותיכם בימי ירמיה כשהיה ירמיהו מוכיח להן למה אין אתם
עוסקים בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן
נתפרנס הוציא להם צנצנת המן אמר להם הדור אתם ראו דבר ה׳
שמעו לא נאמר אלא ראו בזה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחים יש
למקום להכין מזון ליראיו צנצנת צלוחית שלחרס במשמעו והנח
אותו לפני ה׳ לפני הארון ולא נאמר מקרא זה עד שנבנה אהל מועד
אא שנכתב כאן בפרשת המן ארבעים שנה והלא חסר ל׳ יום כי
בטו׳ באייר ירד המן תחלה ובטו׳ בניסן פסק המן שנ׳ וישבות המן
ממחרת הפסח אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם
טעם מן אל ארץ נושבת לאחר שעברו את הירדן אל קצה ארץ
כנען בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והיא ערבות מואב
נמצאו מכחישין זה את זה אא בערבות מואב כשמת משה בז׳ באדר
פסק המן מלירד ונסתפקו מהמן שלקטו בו ביום עד שהקריבו עומר
בי״ו בניסן ויאכלו מעבור הארץ בי״ו ממחרת הפסח עשירית האיפה
האיפה ג׳ סאין והסאה ו׳ קבין והקב ד׳ לוגין והלוג ו׳ ביצים נמצאת
עשירית האיפה מ״ג ביצים וחומש ביצה והוא שיעור לחלה ולמנחות
מה תנסון לומ׳ היוכל לתת מים בארץ ציה עו׳ מעט אם אמתין
מעט עוד עבור לפני העם ונראה אם יסקלוך למה הוצאת לעז
על בני וקח אתך מזקני ישרא׳ לעדות שיראו שעל ידך יוצאים מים

מן חצור ולא יאמרו כי היו שם מעינות מימי קדם ומשך אשר הכית
בו את היאור מה ת״ל אשר הכית בו אלא שהיו ישרא׳ אומרין על
המטה שאינו אלא לפורענות יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן והכית
בצור על הצור לא נאמ׳ אלא בצור מכאן שהמטה מין דבר
חזק הוא ושמו סנפרינון והצור נבקע מלפניו ויבא עמלק סמך
פרשה זו למקרא זה לומר אני תמיד עמכם ומזומן לכל צרכיכם
ואתם אומרי׳ הישנו בקרבנו אם אין חייכם שאני מגרה בכם את
הכלב ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעו היכן אני משל לאדם
שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך והיה אותו הבן רואה חפץ ואומ׳
אבא טול חפץ ותן לי וכן שניה וכן שלישי׳ פגעו באדם אחר אמר
לו אותו הבן היכן הוא אבא אמר לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו
ובא כלב ונשכו בחר לנו אנשים לי ולך השוהו לו מכאן אמרו יהי
כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך מנין
ויאמר אהרן אל משה בי אדוני והלא אהרן גדול ממנו ועושה את
חברו כרבו ומורא רבך כמורא שמים שנ׳ אדוני משה כלאם כלם
מן העולם חייבין הן כלייה שמורדין בך כאו׳ פשעו בהקב״ה וצא
הלחם בעמלק צא מן הענן והלחם בו מחר בעת המלחמה אנכי
נצב וגומר בחר לנו אנשים שידעו לבטל כשפים לפי שבני עמלק
מכשפין היו ומשה אהרן וחור מכאן לתענית צבור שצריכין שלשה
לעבור לפני התיבה שבתענית היו שרוין חור בנה של מרים היה
והיה כאשר ירים משה ידו וכי ידיו של משה עושות בו׳ כדאיתא
בראש השנה וידי משה כבדים לפי שנתעצל במצוה ומנה אחר
תחתיו ויקחו אבן וישימו תחתיו ולא ישב לו על כר וכסת אמ׳ ישרא׳
שרוין בצער אף אני אהיה עמהם בצער ויהי ידיו אמונה ויהי משה
ידיו פרושות באמונה השמים ובתפלה נבונה עד בא השמש שהיו
עמלקים מכונין את השעות באצטרלוגין באי זו שעה נוצחין
והעמיד להם משה את החמה וערבב את השעות ויחלוש יהושע
התך גבוריו ולא השאיר אלא חלשיו ולא הרגם כולם מכאן אנו
למדין שעשו על פי הדבר של שכינה כתוב זאת זכרון בספר שבא
עמלק להזרוג לישרא׳ קודם לכל האומות ושים באזני יהושע
המכניס את ישרא׳ לארץ שיצוה את ישרא׳ שישלם לו גמולו כאן
נרמז לו למשה ביהושע כי הוא מכניס ישרא׳ לארץ כי מחה אמחה
לכך אני מוהירך כאן כי מחה אמחה שאני חפץ למחותו ויקרא

74

שמו שלמזבח ה׳ נסי הקב״ה עשה לנו כאן נס לא שהמזבח קרוי ה׳ אלא
המזכיר שמו של מזבח זוכר הנס שעשה המקום ה׳ הוא הנס שלנו
ויאמר משה כי יד על כס יה ידו שלהקב״ה הורמה לישבע בכסאו להיו׳
לו מלחמה ואיבה בעמלק תמיד ואמר כס ולא אמר כסא ואף השם
נחלק לחציו   נשבע הקב״ה שאין שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה
שמו שלעשו ומשנמחה שמו שלעמלק יהיה שמו שלם וכסאו שלם
שנ׳ האויב תמו חרבות לנצח זה עשו שכתוב בו   ועברתו שמרה נצח
וערים נתשת אבד זכרם המה מה כתיב אחריו וה׳ לעולם ישב כונן
למשפט כסאו וה׳ הרי השם שלם כונן למשפ׳ כסאו הרי הכסא שלם

חסלת פרש׳ ויהי בשלח

וישמע יתרו׃ מה שמועה שמע׳ קריעת ים סוף ומלחמת עמלק׃ יתרו
ז׳ שמות נקראו לו רעוא׳ יתר יתרו חובב חבר קני פוטיא׳ יתר על
שם שיתר פרשה אחת בתורה ואתה תחזה׳ ונקרא יתרו לכשנתגיר
וקיים מצות הוסיפו לו אות אחת על שמו חובב שחבב את התורה׳
חובב הוא יתרו שנ׳ ומבני חובב חותן משה יש אומרי׳ רעוא׳ אבי יתרו
היה ומהו ותבאנה אל רעוא׳ אביהן שהתינוקות קורין לאבי אביהן
אבא בספרי וכו׳ חותן משה   כאן היה יתרו תולה הגדולה במשה
אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדולה ביתרו׳ שנ׳ וישב
אל יתר חותנו׃ למשה ולישרא׳ שקול משה כנגד כל ישרא׳׃ את כל
אשר עשה׳ להן בירידת המן ובבאר ובמלחמת עמלק וכו׳ הוציא ה׳
את ישרא׳ ממצרים   זו גדולה על כולן׃ אחר שלוחיה   כשאמר לו
הקב״ה למשה במדין לך שוב מצרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו
וירכיבם על החמור ויצא אהרן ויפגשהו בהר האלהים וישק לו אמר׳
לו מי הן הללו אמר לו אשתי שנשאתי במדין ואלו בני אמ׳ לו להיכן
אתה מוליכן אמר לו למצרים אמר לו על הראשונים אנו מצטערים
ואתה בא להוסי׳ עליהן אמ׳ לה לכי לבית אביך נטלה שני בניה והלכה
לה׃ ויצילני מחרב פרעה׳ כשגלו דתן ואבירם על דבר המצרי ויבקש
להרוג את משה נעשה צוארו כעמוד של שיש׃ אל המדבר׳ וכי אין
אנו יודעין שבמדבר היה׳ אלא בשבחו של יתרו דבר הכתו׳ שהיה יושב
בכבודו שלעולם׳   ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום תהו לשמוע
דברי תורה׳ ויאמר אל משה על ידי שליח׃ אני חותנך יתרו אמר׳

אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך ואם אי אתה יוצא בגין אשתך
צא בגין שני בניה: ויצא משה · כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה
כיון שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא · ומי הוא שראה את אלו
יוצאין ולא יצא: וישתחו וישק לו · אין אנו יודעין מי השתחוה למי
כשהוא אומר איש לרעהו לשלום מי הוא שקרוי איש הוי אומר זה
משה · שנ והאיש משה ענו מאד: ויספר משה לחותנו · למשוך לבו
לקרבו לתור · את כל התלאה אשר מצאתם בדרך · שלים ושל עמלק:
ויחד יתרו וישמח · זהו פשוטו · ומדרשו נעשה בשרו חדודין חדודין
מיצר על אבוד מצריי · היינו דאמרי אנשי · גיורא עד עשרה דרי לא
תבזי ארמאה באנפיה · על כל הטובה · טובת המן והבאר והתורה · על
כולם אשר הצילו מיד מצרים · עד עכשו לא היה עבד יכול לצאת
ממצרים כי היתה מסוגרת ואלו יצאו ששים רבוא: אשר הציל אתכם
מיד מצרים ומיד פרעה · אומה קשה ומלך קשה: מתחת יד מצרים
היד שהיו מכבידים עליהם היא העבודה: עתה ידעתי · מכירו הייתי
לשעבר ועכשו ביותר: מכל האלהים · מלמד שהיה מכיר בכל ע"ז
שבעולם שלא הניח ע"ז בעולם שלא עבדה: כי בדבר אשר זדו עליהם
כתרגו · במים דמו לאבדם והם נאבדו במים: אשר זדו אשר הרשיעו
ורז"ל דרשוהו לשון ניזד ויזד יעקב נזיד · בקדרה שבשלו בה נתבשלו: עולה
כמשמעה שהיא עולה כליל: וזבחים שלמים: ויבא אהרן וגומ'
ומשה היכן הלך · והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד
אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם · לפני האלהי' · מכאן שהנהנה מסעוד'
שתלמיד' חכם שרוי' בה כאלו נהנה מזיו שכינה: ויהי ממחרת · מוצאי
יום הכפורים היה · כך שנינו בספרי ומהו ממחרת למחרת רדתו מן
ההר · ועל כרחך אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכפורים · שהרי
קודם מתן תורה היה · ואי אפשר לומר והודעתי את חקי האלהים וגו'
ומשנתנ' תורה עד יום הכפורי' לא ישב משה לשפוט את העם שהרי
בי"ז בתמוז ירד ושבר את הלוחות · ולמחרת עלה בהשכמה · ושהה שם
שמונים יום · וירד ביום הכפורים: ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא
נאמ' ויהי ממחר' עד שנה שנית · שאף לדברי האומ' יתרו קודם מתן
תורה בא שלוחו אל ארצו לא היה עד שנה שנית · שהרי נאמר כאן
וישלח משה את חותנו · ומצינו במסע הדגלים שאמ' לו משה נוסעים
אנחנו וגומר · ואם זה קודם מתן תורה משלחו והלך היכן מצינו
שחזר · ואם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה

הוא חובב הוא יתרו שהרי כתיב מבני חובב חותן משה: וישב משה
ויעמד העם. יושב כמלך וכולן עומדין: והוקשה הדבר ליתרו שהיה
מזלזל בכבודן של ישרא' והוכיחו שנ' מדוע אתה יושב לבדך וכל העם
נצב עליך: מן בקר עד ערב. אפשר לומ' כן אלא כל דיין שדן דין אמת
לאמתו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאלו עוסק בתורה כל היום
וכאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנ' ויהי ערב ויהי בקר
יום אחד: כי יבא. כמו כי בא. לשון הווה: למתבע אולפן. לשאול תלמוד
מפי הגבורה: כי יהיה להם דבר. מי שיהיה לו דבר בא אלי: ושפטתי
בין איש ובין רעהו. זו הדינין: והודעתי את חוקי האלהים ואת
תורותיו. אלו שאר המצות: והבאת אתה את הדברים. כי יפלא מהם
דבר: והזהרת אתהם את החוקים ואת התורות. אתה לבדך יכול
להורותם את החוקים ואת התורות: והודעת להם את הדרך ילכו
בה ואת המעשה אשר יעשון. חוץ מן הדינין שלא תוכל עשותו
לבדך אלא הטל על הדיינים: ואתה תחזה וגו' ויאמר חותן משה.
דרך כבוד קורהו חותן המלך: נבול תבול. כתרגו' והוא לשון כמישת.
כמו העלה נבל. כנבול עלה מגפן. שהוא כמוש על ידי חמה ועל ידי
קרח וכחו תש ונלאה: גם אתה. לרבות אהרן וחור והזקנים: כי
כבד ממך הדבר. כובדו רב מכחך: איעצך ויהי אלהים עמך. בעצה
אמ' לו לך והמלך בשכינה: היה אתה לעם מול האלהים. מליץ
בינותם למקום ושואל משפטים מאתו: את הדברים. דברי ריבותם:
ואתה תחזה. ברוח הקדש שעליך: אנשי חיל. עשירים שאין להם
צורך להכיר פנים ולהחניף: אנשי אמת. אלו בעלי אבטחה שהן
כדי לסמוך על דבריהן שעל ידי כן יהיו דבריהם נשמעים: שונאי
בצע. שונאי ממון בדין: פי' החיא דאמרינן: כל דיינא דמפקין ממונא
מניה בדינא לאו דיינא הוא: שרי אלפים. הם היו שש מאות: שרי
מאות הם היו ששת אלפים: שרי חמשים. שנים עשר אלף: שרי
עשרות: ששים אלף: ושפטו. וידונו. לשון צווי: והקל מעליך. הדבר
הזה להקל מעליך. והקל לשון והכבד את לבו. לשון הווה: וצוך אלהים
ויכלת עמוד. המלך בגבורה. אם מצוה אותך לעשות כן תוכל
לעמוד: וגם כל העם הזה. אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים הנלאים
עמך עתה: ושפטו ודיינין. יביאון. מייתן: ישפוטו הם. דיינין
אינון: וילך לו אל ארצו. לגייר בני משפחתו: ביום הזה. בראש חדש.
לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהו דברי תורה

חדשים בפיך כאלו היום נתנו: ויסעו מרפידים · מה תלמוד לחזור
ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתב שברפידים היו חונים בידוע שמשם
נסעו · אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן להר סיני · מה ביאתן
להר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה: ויחן שם ישראל ·
כאיש אחד בלב אחד · אבל כל שאר החניות היו בתרעומת ובמחלוקת:
נגד ההר · למזרחו · ובכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח: ומשה
עלה ·: ביום שני · וכל עליותיו בהשכמה היו · שנ׳ וישכם משה בבקר
כה תאמר · בלשון הזה ובסדר הזה: לבית יעקב · אלו הנשים · תאמר
להן בלשון רכה: ותגיד לבני ישראל · עונשין ודקדוקין · פרש
לזכרים דברים הקשין כגידין: אתם ראיתם · לא מסורת היא בידכם
בדברים אשר עשיתי למצרים · על כמה עבירות היו חייבין לי קודם
שנזדווגו לכם · ולא פרעתי מהם אלא על ידכם: ואשא אתכם · זה יום
רעמסס · שהיו מפוזרין בכל ארץ גשן ובשעה קלה כשבאו ליסע לצאת
נתקבצו כולם לרעמסס · ואנקלוס תרגם ואשא ואטלית כמו ואסיע
אתכם · תקן את הדבר כבוד למעלה: על כנפי נשרים · כנשר הנושא
את גוזליו על כנפיו · שכל העופות נושאין את בניהן על רגליהן · לפי
שמתייראין מעוף אחר שפורח על גביהן · אבל הנשר הזה אינו
מתירא משאר העופות · לפי שהוא מלך עליהן · אלא מן · אדם שמא
יזרוק בו חץ · ומעוף אינו ירא שאין עוף אחר פורח על גביו · לפיכך
נותנו על כנפיו · אומר מוטב יכנס החץ בי ולא בבני · אף אני עשיתי
כן לכם · ויסע מלאך האלהים וגו׳ ויבא בין מחנה מצרים וגו׳ · והיו
המצרים זורקין חצים ואבני בלסטראות והענן מקבלן: ואביא אתכם
אלי · כתרגו׳: ועתה אם שמוע תשמע בקולי · אם עתה תקבלו עליכם
יערב עליכם מכאן ואילך כל התחלות קשות: ושמרתם את בריתי ·
שאכרות עמכם על שמירת התורה: סגולה · אוצר חביב · כמו וסגולת
מלכים והמדינות · כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזין אותן · כך
אתם לי סגולה מכל האומות · ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי
אחרים עמכם · ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת כי לי כל הארץ ·
והם בעיני ולפני ולא כלום: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים · שרים ·
כמה דאת אמ׳ ובני דוד כהנים היו: אלה הדברים · לא פחות ולא
יתר: וישב משה את דברי העם · ביום המחרת שהוא שלישי שהרי
בהשכמה היה עולה ·: וכי משה היה צריך להשיב · אלא בא הכתוב
להגיד דרך ארץ ממשה שלא אמר הואיל ויודע מי ששלחני איני

צריך להשיב׃ בעב הענן במעבה הענן וזהו ערפל וגם בך יאמינו׳ גם
בנביאי׳ הבאים אחריך ויגד משה ביום המחרת שהוא רביעי לחדש
את דברי העם תשובה על דבר זה שמעתי מהם שרצוננו לשמוע
מפיך אינו דומה שומע מפי שליח לשומע מפי המלך רצוננו לראו׳
את מלכנו וקדשתם וזמנתם שיכינו עצמם היום ומחר והיו נכונים
מאשה ליום השלישי שהוא ששה לחדש ובחמישי בנה מזבח וי״ב
מצבה כל הענין האמור בפרש׳ ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוח׳
בתורה לעיני כל העם מלמד שלא היה בהן סומא שכולן נתרפאו
והגבלת קבע להן תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה
לאמר הגבול אומר להם השמרו לכם מעלות מכאן ולהכא ואתה
הזהירם על כך ונגוע בקצהו אפי׳ בקצהו ירה יירה יושלך למטה לארץ
כמו ירה בים ירה יירה מכאן לנסקלין שהן נדחין למטה מבית
הסקילה שהיה גבוה שתי קומות במשוך היובל כשימשוך היובל
קול ארוך הוא סימן סלוק שכינה והפסקת הקול וכיון שנסתלק הן
רש׳ אין לעלות היובל הוא שופר של איל שכן בערביא קורין לדיכרא
יובלא ושופר שלאילו של יצחק היה מן ההר אל העם מלמד שלא
פנה משה לעסקיו אלא מן ההר אל העם היו נכונים לשלשת ימים
לסוף שלשת ימים הוא יום רביעי שהוסיף משה יום אחד מדעתו
כדברי ר׳ יוסי ולדברי האומר בששה לחדש נתנו עשרת הדברו׳ לא
הוסיף משה כלום ולשלשת ימים שאמ׳ כמו ליום השלישי אל תגשו
אל אשה כל שלשת ימי׳ הללו כדי שיהיו טובלות הנשים ביום השלישי
ויהיו טהורות לקבל את התור׳ שאם ישמשו תוך שלשה שמא תפלוט
האשה זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא אבל משששהתה שלשת
ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהור מלטמא את
הפולטת בהיות הבקר מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך בשר
ודם לעשות שיהא הרב מקדים לתלמיד וכן ביחזקאל קום צא אל
הבקעה ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה׳ עומד לקראת
האלהים מגיד שהשכינה יוצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה
וזהו שנ׳ ה׳ מסיני בא ולא נאמר ה׳ לסיני בא בתחתית ההר
לפי פשוטו ברגלי ההר ומדר׳ שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם
כגיגית עשן כלו אין עשן זה שם דבר שהרי נקודה השין פתח אלא
לשון פעל שמר שמע ולכן תרג׳ תנין ולא תרג׳ תננא וכל עשן שבמקר׳
נקודים קמץ שהם שם דבר בעשן הכבשן של סיד יכול כבכשן

הזה שלסיד ולא יותר ת֞ל בוער באש עד לב השמים ומה ת֞ל
כבשן לשבר את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע ונותן לבריות סימן
הנכר להם כיוצא בו באריה ישאג וכי מי נתן כח בארי אא הוא והוא
מושלו באריה אא מכנין ומדמין אותו לבריותיו לשבר את האוזן
מה שיכולת לשמוע כיוצא בו וקולו כקול מים רבים וכי מי נתן
כח למים אא הוא ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו אא לשבר את
האוזן הולך וחזק מאד מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע
קולו מחליש וכוחה אבל כאן הולך וחזק ולמה רך מתחלה לשבר
אוזניה כדי שיוכלו לשמוע משה ידבר כשהיה משה מדבר ומשמיע
הדברו׳ לישרא׳ שהרי לא שמעו מפי הגבורה אא אנכי ולא יהיה לך
הקב֞ה מסייעו להיות קולו מגביר ונשמע יעננו בקול יעננו על דבר
הקול כמו אשר יענה באש על דבר האש להורידו וירד ה֞ על הר
סיני יכול ירד עליו ממש ת֞ל כי מן השמים דברתי עמכם מלמד
שהרכין שמים העליונים והתחתונים והציען על גבי ההר כמיצע על
גבי המטה וכסא הכבוד עליהן העד בעם התרה בעם שלא לעלות
בהר פן יהרסו שלא יהרסו ממצבם על ידי שתאותם אלי לראות
ויקרבו לצד ההר ונפל ממנו רב כל מה שיפול מהם אפי׳ יחידי
חשוב הוא לפני רב פן יהרסו כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין אף
הנפרדים ממצב אנשים הורסין את המצב וגם הכהנים אף
הבכורות שהעבודה בהם הנגשים אל ה֞ להקריב קרבנות אף הם
אל יסמכו על חשיבותן לעלות יתקדשו יהיו מזומנים לעמוד על
עמדם פן יפרוץ לשון פרצה כלומר יהרוג בהם ויעשה בם פרצה
לא יוכל העם איני צריך להזהיר בהן שהן מותרין וה שלשה ימים
לא יוכלו לעלות שאין להם רשות לך רד העד בהם שניה שמזרזין
את האדם קודם מעשה וחוזרין ומזרזין בשעת מעשה ועלית אתה
ואהרן עמך והכהנים יכול אף הן עמך ת֞ל ועלית אתה אמור
מעתה אתה מחיצה לעצמך ואהרן מחיצה לעצמו והעם כל עקר
אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה֞ ויאמר אליהם התראה זו וידבר
אלהים דיין ליפרע אין אלהים אלא דיין לפי שיש פרשיות בתורה שאם
עשאן אדם יקבל עליהם שכר ואם לאו אין מקבל עליהם פורענות
יכול אף עשרת הדברות כן ת֞ל וידב׳ אלהים דיין ליפרע את כל הדברי׳
האלה מלמד שהקב֞ה אמ׳ כל עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי
אפשר לאדם לומר כן אם כן מה ת֞ל עוד אנכי ולא יהיה לך שהור׳

ופרש על כל דבור ודבור בפני עצמו לאמ׳ מלמד שהיו עונין על
הין הין ועל לאו לאו אשר הוצאתיך מארץ מצרים כדאי היא
ההוצאה שתהיו משועבדין לי ד״א לפי שנגלה בים כגבור ואיש מלחמ׳
ונראה כאן כזקן מלא רחמים שנ׳ ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר
וז היתה לפניו בשעת השעבוד וכעצם השמים משנגאלו הואיל ואני
משתנה במראות אל תאמרו שני רשויו׳ הן אנכי אשר הוצאתי׳ מאר׳
מצרים ועל הים ד״א לפי שהיו שומעין קולות הרבה שנ׳ ואת הקולות
קולות הרבה באין מארבע רוחות מן השמים ומן הארץ אל תאמרו
רשויות הרבה הן ולמה אמ׳ בלשון יחיד אלהיך ליתן פתחון פה למשה
ללמד עליהם סניגוריא על ישרא׳ במעשה העגל וזהו שאמ׳ משה
למה ה׳ יחרה אפך בעמך לא להן צוית לא יהיה לך אלהים אחרים
ﭏ לי לבדי מבית עבדים מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו
ﭏ מבית עבדיו שהיו עבדים לעבדים ת״ל ויפדך מבית עבדים מיד
פרעה מלך מצרים אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים
לעבדים לא יהיה לך למה נאמ׳ לפי שנ׳ לא תעשה לך אין לי ﭏ א
שלא יעשה העשוי מנין שלא יקיים ת״ל לא יהיה לך אלהים אחרים
אינן אלוהות ﭏ אחרים שעשאום אלוהות עליהם ולא יתכן לפר׳ אלהים
אחרים אלהים אחרים זולתי לפי שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותן
אלוהות אצלו ד״א אחרים שהן אחרים לעובדיהן צועקין אליהן ואינן
עונין אותן כאו׳ הוא אחר ואינו מכירו מעולם על פני כלומ׳ כל זמן
שאני קיים שלא יאמ׳ אדם לא נאסרה ע״ז ﭏ לאותו הדור פסל על
שם שנפסל כל תמונה דבר אשר בשמים קנא מקנא ליפרע ואינו
עובר על מדתו למחול על עבודי ע״ז כל לשון קנאה נותן לב ליפרע
לשונאי כתרגומו כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן ועושה חסד
שאדם עושה לשלם שכר עד אלפים דורות נמצאת מדה טובה יתירה
על מדת פורענות אחת על חמש מאות שזו לד׳ דורות וזו לאלפים
לשוא חנם לחבל ואי זו היא שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע על
עמוד של אבן שהיא של זהב זכור ושמור בדבור אחד נאמרו וכן
מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים וכן לא תלבש שעטנז
גדילים תעשה לך וכן ערות אשת אחיך יבמה יבא עליה הוא שנ׳
אחת דברו אלהים שתים זו שמענו זכור לזכור תנו לב תמיד לזכור
את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת ועשית
כל מלאכתך בשתבא שבת יהא בעיניך כאלו מלאכתך עשויה שלא

תהרהר אחר מלאכה אתה ובנך או הקטנים או אינו אלא הגדולים
אמרת הרי כבר מוזהרין הן אלא לא בא אלא להזהיר הגדולים על
הקטנים וזהו ששנינו קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו
עלינו וינח ביום השביעי כביכול הכתיב מנוחה בעצמו ללמד ממנו
קל וחומר לאדם שמלאכתו בעמל ויגיעה שיהא נח בשבת ברך
ויקדשהו ברכו במן לכפלו בששי לחם משנה וקדשו במן שלא היה
יורד בו למען יאריכון אם תכבד יאריכון ואם לאו יקצרון שדברי
תורה הן נדרשין מכלל הן לאו ומכלל לאו הן לא תנאף אין ניאוף
אלא באשת איש שנ מות יומת הנואף והנואפת ואומ האשה המנאפ
תחת אישה תקח את זרים לא תגנוב בגונב נפשות הכתוב מדבר
לא תגנובו בגונב ממון הכתוב מדבר או אינו זה אלא בגונב ממון
ולהלן בגונב נפשות אמרת דבר למד מענינו לא תרצח לא תנאף
מיתת בית דין אף לא תגנוב דבר שמחייבין עליו מיתת בד וכל העם
רואים מלמד שלא היו בהן סומין ומנין שלא היה בהם אלם תל
ויענו כל העם יחדו ויאמרו ומנין שלא היה בהם חרש תל נעשה
ונשמע רואים את הקולות רואין את הנשמע מה שאי אפשר לראות
במקום אחר את הקולות היוצאין מפי הגבורה וינועו אין נוע אלא
לשון זיע ויעמדו מרחוק היו נרתעין לאחוריהן יב מיל כאורך
מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן שנ מלכי צבאות ידודון
וגו לבעבור נסות אתכם לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות
שהוא בעצמו דבר ונראה אליכם נסות לשון הרמה וגדולה כמו
הרימו נס ארים נסי וכנס על הגבעה שהוא זקוף בעבור תהיה
יראתו על ידי שראיתם אותו ירוא ומאויים תדעו כי אין זולתו
ותיראו מפניו נגש אל הערפל לפנים מג מחיצות חשך ענן וערפל
שנ והחר בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל ערפל הוא עב
הענן שנ הנה אנכי בא אליך בעב הענן כה תאמר בלשון הזה אתם
ראיתם הפרש יש בין מה שאדם רואה ובין מה שאחרים משיחין לו
שאחרי משיחין לו פעמי מאמין ופעמי אינו מאמי לפי שלבו חלוק
עליו מן השמים דברתי עמכם וכתו אחר אומ וירד ה על הר סיני בא
הכתו השלישי והכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ליסרך
ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כבודו בשמים וגבורתו בארץ דא
הרכין שמים ושמי השמים והטה אותן על גבי ההר וכן הוא אומר
ויט שמים וירד לא תעשון אתי לא תעשון דמות שמשי המשמשין

לפני במרום אלהי כסף בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לעמוד
אתי שלא יעשה אותן של כסף שאם שניתם לעשותן של כסף הרי הן
חשובין לפני כאלהי כסף ואלהי זהב בא להזהיר שלא יוסיף על שנים
שאם יוסיף על שנים להיות ארבעה או יותר הרי הן כאלהי זהב לא
תעשו לכם שלא תאמר אעשה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות
כדרך שאני עושה בבית עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם מזבח
אדמה מחובר באדמה שלא יתננו על גבי עמודים או על גבי כפים
ד״א שתהא ממלא את חלל מזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתן
תעשה לי שתהא עשייתו לשמי וזבחת עליו אצלו כמו ועליו מטה
מנשה או אינו אלא עליו ממש ת״ל הכבש והרם על מזבח ה׳ אלהיך ואין
שחיטה על ראש מזבח את עולותיך ואת שלמיך שלמיך אשר
מצאנך ומבקרך בכל המקום אשר אזכיר שמי אשר אתן לך רשות
להזכיר את שם המפורש שלי שם אבא אליך אשרה את שכינתי
וברכתיך מכאן אתה למד שלא נתן רשות להזכיר את שם המפורש
אלא במקום ששכינה באה שם וזהו בית הבחירה שם נתן רשות
להזכירו בנשיאות כפים ולברך את העם אם מזבח אבנים ר׳ ישמעאל
אומר כל אם ואם שבמקרא רשות חוץ משלשה אם מזבח אבנים
הרי זה אם משמש במקום כאשר וכאשר מזבח אבנים תעשה לי
לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים שנ׳ אבנים
שלמות תבנה את מזבח ה׳ אלהיך וכן אם כסף תלוה את עמי חובה
היא שנ׳ העבט תעביטנו את זה משמש בלשון כאשר וכן אם תקריב
מנחת בכורים זו מנחת העומר שהיא באה חובה ועל כרחך אם ואם
הללו אינן תלויין אלא וראין ובלשון כאשר הן משמשין גזית לשון
גזוזה שפוסלן ומסתתן בברזל כי חרבך הנפת עליה ותחללה ברזל
חללה שהברזל מקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ואינו דין
שיניף המקצר על המאריך ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל
לאביהם שבשמים לא יעלה כורת ומחבל עליו והרי דברים קל וחמר
ומה אבני שאינן לא רואות ולא שומעו׳ ולא מדברו׳ על ידי שמטילו׳
שלום אמרה תורה לא תניף עליהן ברזל המטיל שלום בין איש
לאשתו בין אדם לחברו בין משפחה למשפחה על אחת כמה וכמה
שלא תבואהו פורענות ולא תעלה במעלות כשאתה בונה כבש
למזבח לא תעשהו מעלות מעלות אלא חלק יהיה ואעפ״י שאין זו גלוי
ערוה ממש שהרי כתיב ועשה להם מכנסי בד מכל מקום הרחבת

הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ואתה נוהג בו מנהג בזיון והרי דברי
קל וחומר ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה
תורה הואיל ויש בהן צרך גבוה שלא תנהג בהם מנהג בזיון חברך
שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה שלא
תנהג בו מנהג בזיון

חסלת פרש׳ וישמע יתר״ו

ואלה המשפטים

כל מקום שנ׳ בו אלה פסל את הראשונים. ואלה מוסף על
הראשונים. מה הראשוני׳ מסיני אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת
דינין לפרשת מזבח ל׳ למד שתשים סנהדרין אצל המזבח ובמקדש׳
אשר תשים. אמ׳ לו הב״ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה
להם הפרק שנים שלשה פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה׳
ואיני מטריח עצמי להבינם עקר הדבר לכך נאמ׳ אשר תשי׳ לפניהם.
עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה כשלוחן ערוך לפני האדם ומוכן
לאכול: לפניהם. ולא לפני [redacted] ואפי׳ ידעת בדין אחד [redacted] דנין
אותו כדיני ישרא׳ אל תביאהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישרא׳
לפני [redacted] מחלל את ה׳ ומיקר שם ע״ז להשביחה׳ שנ׳ כי לא כצורנו
צורם ואויבינו פלילים. כזמן שאויבינו פלילים זהו חלול ה׳ ועדות לעלוי
יראתם: כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי׳ אתה אומ׳ עבד עברי
שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחו מישרא׳
ועליו הוא אומ׳ שש שנים יעבוד ומה אני מקיים והתנחלתם אותם
לבניכם בלקוח מן [redacted] אבל לקוח מישרא׳ יצא בשש. ת״ל כי ימכר
לך אחיך העברי׳ לא אמרתי אלא באחיך: כי תקנה. מיד בית דין
שמכרוהו בגנבתו כמו שנ׳ אם אין לו ונמכר בגנבתו׳ או אינו אלא
במוכר עצמו מפני דחקו אבל מכרוהו ב״ד לא יצא בשש. כשהוא אומ׳
וכי ימוך אחיך עמך ונמכ׳ לך הרי מוכר עצמו אמור ומה אני מקיים
כי תקנה במכרוהו בית דין: לחפשי. לחירות: אם בגפו יבא. שלא
היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי׳ ולשון בגפו בכנפו שלא בא
אלא כמות שהוא יחיד בתוך לבושו בכנף בגדו: בגפו יצא. מגיד שאם
לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית על כרחו
להוליד ממנה עבדים: אם בעל אשה. ישראלית הוא: ויצאה אשתו עמו׳
וכי מי הכניסה לו שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב

79

במזונות אשתו ובניו אם ארוניו יתן לו אשה· מכאן שהרשות ביד רבו
למסור לו על כרחו שפחה כנענית להוליד ממנה עברים אם היה
נשואי מתחלה· או אינו מדבר הכתו' אלא בישראלית·ת"ל האשה וילדיה
תהיה לארוניה· הא אינו מדבר אלא בכנענית·אבל בישראלית אף היא
יוצאה בשש·או לפני שש אם הביאה סימנים יוצאה·שנ' אחיך העברי
או העבריה·מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: את אשתי· השפחה:
אל האלהים· לבית דין· צריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו: אל הדלת
או אל המזוזה· יכול אף המזוזה כשרה לרצוע עליה·ת"ל ונתת באזנו
ובדלת·בדלת ולא במזוזה· הא מה ת"ל מזוזה מקיש דלת למזוזה·מה
מזוזה מעומד אף דלת מעומד: ורצע ארוניו את אזנו· הימנית·או
אינו אלא השמאלית·ת"ל אזן אזן לגזרה שוה· שנ' במצורע תנוך אזנו
הימנית: ר' שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר·מה נשתנו דלת
ומזוזה מכל כלי הבית· אמ' הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדי במצרים
כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל
עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה ארון לעצמו תרצע בפניה'·
רבן יוחנן בן זכאי היה דורש מקרא זה כמין חומר·מה נשתנית אזן
לירצע מכל שאר אברים· אזן ששמעה בסיני לא תגנוב והלך זה
וגנב תרצע·ואם מוכר עצמו הוא אזן ששמעה בסיני כי לי בני ישראל
עבדים והלך זה וקנה ארון לעצמו תרצע במרצע: ועבדו לעולם· עד
היובל·או אינו אלא לעולם כמשמעו·ת"ל ואיש אל משפחתו תשובו·
מגיד שחמשים שנה קרוין עולם· ולא יהיה עובדו עד חמשים שנה·
אלא עד היובל בין סמוך בין מופלג: וכי ימכור איש את בתו לאמה·
בקטנה הכתוב מדבר·יכול אף הביאה סימנין אמרת קל וחומר·
מכורה קדם לכן יוצאה בסימנין כמו שכתוב ויצאה חנם שאנו דורשי'
אותו לסימני נערות שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר: לא תצא
כצאת העבדים· כיציאת עבדים כנענים שיוצאין בשן ועין·אבל לא זו
תצא בשן ועין·אלא עובדת שש או עד היובל או עד שתביא סימנין·וכל
הקודם קודם לחירותה·ונותן לה דמי עינה או דמי שינה·או אינו אלא
לא תצא כצאת העברים בשש ויובל·ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או
העבריה·מקיש עברי לעבריה לכל יציאתן·ומהו לא תצא כצאת העבדים
לא תצא בראשי אברים כעבדים כנענים·יכול העברי יוצא בראשי
אברים·ת"ל העברי או העבריה·אף הוא אינו יוצא בראשי אברים: אם רעה
בעיני ארוניה·שלא נשאה חן בעיניו לכונסה: אשר לא יעדה·שהיה לו

ליערה ולהכינה לו לאשה · וכסף קנייתה הוא כסף קדושיה׳וכאן רמז
הכתוב שמיצוה ביעוד׳ורמז לך שאינה צריכה קדושין אחרים: והפדה·
יתן לה מקום להפדות ולצאת׳שאף הוא מסייע בפריונה׳ומהו מקום
שיתן לה שיגרע פריונה במספר השנים שעשתה אצלו כאלו היא
שכורה אצלו׳כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה עמו שתי שנים אומרי׳
לו יודע היית שעתידה לצאת בסוף שש׳נמצא שקנית עבודת כל שנת
ושנה בששית מנה׳והרי עשתה עמך שתי שנים·הרי שלישית המנה·
טול שני שלישי מנה ותצא מאתך: לעם נכרי לא ימשול למוכרה·
אינו רשאי למכרה לא הארון ולא האב: בבגדו בה· אם בא לבגוד בה
שלא קיים מצות יעוד׳וכן אביה שבגד בה ומכרה לזה לא ימשול עוד
למוכרה שנית: ואם לבנו ייעדנה· הארון׳מלמד שאף בנו קם תחתיו
ליעוד אם ירצה אביו׳ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים· אלא אומר
לה הרי את מיועדת לי בכסף שקבל אביך בדמיך: כמשפט הבנות·
שאר כסות ועונה: ואם אחרת יקח לו·עליה·שארה כסותה ועונתה
לא יגרע· מן האמה שיעד לו כבר: שארה· אלו מזונות: כסותה
כמשמעה: ועונתה· תשמיש: ואם שלש אלה· ואם אחת משלש אלה
לא יעשה לה· ומה הן חשלש׳ייעדנה לו או לבנו או יגרע מפריונה
ותצא׳וזה לא יעדה לו ולא לבנו והיא לא היה בידה ממה לפדות את
עצמה: ויצאה חנם· ריבה יציאה לזו יותר ממה שרבה לעבדים׳ומהו
רבוייה שתצא בסימנים· תשהא עמו עד שתצא בסימנים· ואם הגיעו
ו׳ שנים קודם סימנים כבר למדנו שתצא׳שנ׳ העברי או העבריה ועבדך
שש שנים׳ומהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנים לו׳ שנים
תצא בהן: או אינו אומר שתצא אלא בבגרות·ת״ל אין כסף לרבות
יציאת בגרות· ואם לא נאמרו שניהם הייתי אומר ויצאה חנם זו
בגרות׳לכך נאמרו שניהן׳שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק:
מכה איש ומת כמה כתובים נאמרו במיתת רוצחין ומה שבידי
אפרש למה באו כולן מכה איש ומת למה נאמ׳ לפי שנ׳ ואיש כי יכה
כל נפש אדם מות יומת שומע אני בהכאה בלא מיתה ת״ל מכה איש
ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה ואם נאמ׳ מכה איש ולא נאמ׳
ואיש כי יכה הייתי אומ׳ אינו חייב עד שיכה איש הכה את האשה או
את הקטן מנין ת״ל כי יכה כל נפש אדם ואפילו אשה וקטן ועוד אי
נאמ׳ מכה איש שומע אני אפי׳ קטן שהכה והרג יהא חייב ת״ל ואיש
כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אפי׳ נפלים במשמע ת״ל

מכה איש עד שיכה בן קימא הראוי להיות איש ואשר לא צדה לא
ארב לא נתכון צדה לשון אורב וכן הוא אומר ואתה צודה את נפשי
לקחתה ולא יתכן לומר צדה לשון הצד ציד שצידת חיות אינו נופל
בפועל שלו הא' ושם דבר שבו ציד וזה שם דבר שבו צדייה ופועל שלו
צודה וזה פועל שלו צד ואני אומר פתרונו כתרגומו ודלא כמן ליה
ומנחם חברו בחלק הצד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת
המחלוקות של צד נחברו בחלק על צד תנשאו צדה אורה ומלין לצד
עילאה ימלל אף כאן ואשר לא צדה לא צדד למצא לו צד מיתה אף
זה יש להרהר עליו סוף דבר לשון אורב הוא והאלהים אנה לידו
זמן לידו כמו לא תאונה אליך רעה לא יאונה לצדיק כל און מתאנה
הוא לי מזמן למצא עלה והאלהים אנה לידו ולמה תצא זאת מלפניו
הוא שאמ' דוד כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע משל
הקדמוני משל התורה שהוא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם
והיכן אמרה תורה כן מרשעים יצא רשע והאלהים אנה לידו במה
הכתוב מדבר בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא
היו עדים שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה והקב"ה מזמנן לפונדק אחד
זה שהרג שוגג עלה בסולם ונפל על זה שהרג מזיד והרגו ועדים
מעידין אותו ומחייבין אותו גלות נמצא זה שהרג שוגג גולה וזה
שהרג מזיד נהרג ושמתי לך מקום אף במדבר שינוס שמה ואי
זה מקום קולט זה מחנה לויה וכי יזיד איש למה נאמ' לפי שנ' מכה
איש וגו' שומע אני אפי' הרג גוי והרופא שהמית ושליח ב"ד שהמית
איש במלקות והאב הרודה את בנו והרב הרודה את תלמידו והשוגג
ת"ל וכי יזיד ולא שוגג על רעהו ולא על גוי להרגו בערמה ולא שליח
ב"ד והרופא והרודה בנו ותלמידו שאע"פ שהם מזידין אין מערימין
מעם מזבחי אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות ומכה
אביו ואמו לפי שלמדנו שהחובל בחברו שהוא בתשלומין ולא במית'
הוצרך לומ' על החובל באביו ואמו שהוא במיתה ואינו חייב בהכאה
שאין בה חבורה אביו ואמו או זה או זה מות יומת בחנק וגונב איש
ומכרו למה נאמר לפי שנ' כי ימצא איש גונב נפש וגו' אין לי אלא
איש שגונב אשה או טומטום או אנדרוגינס שגנבו מנין ת"ל וגונב
איש ומכרו לפי שנ' וגונב איש אין לי אלא גונב איש גונ' אשה מנין ת"ל
להלן גונב נפש לכך הוצרכו שניהם מה שחסר זה גלה זה ונמצא
בידו שראו עדים שגנבו או מכרו ונמצא בידו כבר קודם שמכרו

מות יומת בחנק וכל מיתה האמורה בתורה סתם חנק הוא ומקלל
אביו ואמו למה נאמ׳ לפי שנ׳ איש איש כי יקלל את אביו ואין לי ﭏ
איש אשה שקללה מנין ת״ל ומקלל סתם בין איש בין אשה א״כ למה
נאמר איש להוציא את הקטן מות יומת בסקילה וכל מקום שנ׳ דמיו
בו דמיהם בם סקילה היא ובנין אב לכולם באבן ירגמו אותם דמיהם
בם ובמקלל אביו ואמו נאמר אביו ואמו קלל דמיו בו וכי יריבון
אנשים למה נאמר לפי שנ׳ עין תחת עין לא נאמ׳ ﭏ דמי אבריו
אבל שבת ורפוי לא למדנו לכך נאמרה פרשה זו ונפל למשכב
ויפול לבוטלן לחולי שמבטל אותו ממלאכתו על משענתו על בוריו
ובחוז ונקה המכה וכי תעלה על לב שיהרג זה שלא הרג ﭏ למדך
כאן שחובשין אותו עד שנראה אם יתרפא אם לאו וכן משמעו בשקם
זה ועמד על משענתו אז נקה המכה אבל עד שיקום זה לא נקה
המכה רק שבתו בטול מלאכתו מחמת החולי ואם קטע ידו או רגלו
רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאלו הוא שומר קשואים שהרי
אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו דמי
ידו ורגלו מחמת נזק שנ׳ יד תחת יד רגל תחת רגל ורפא ירפא
כתרגו׳ ישלם שכר הרופא וכי׳ יכה איש את עבדו או את אמתו בעבד
כנעני הכתו׳ מדב׳ או אינו ﭏ בעבד עברי ת״ל כי כספו הוא מה כספו
קנוי לו עולמית אף עבדו הקנוי לו עולמי׳ והרי היה בכלל מכה איש
ומת לא בא הכתוב לחוציאו מן הכלל אלא להיות נדון בדין יום או
יומים שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור בשבט שיש
בו כדי להמית הכתוב מדבר או אינו אפי׳ אין בו כדי להמית ת״ל
בישרא׳ או באבן יד אשר ימות בה וגו׳ והלא דברים קל וחומר ומה
ישרא׳ שהוא חמור אינו חייב עליו ﭏ אם הכהו בדבר שיש בו כדי
להמית ועל אבר שהוא כדי למות בהכאה זו עבד הקל לא כל שכן
נקום ינקם מיתת סייף וכן הוא אומ׳ חרב נוקמת נקם ברית אך
אם יום או יומים יעמוד לא יוקם אם על יום אחד פטור על יומים
לא כל שכן ﭏ יום שהוא כיומים ואי זה זה מעת לעת לא יוקם כי
כספו הוא הא אחר שהכהו אעפ׳ ששהא מעת לעת קודם שמת חייב
וכי׳ ינצו אנשים זה עם זה ונתכון להכות חברו והכה ונגף את האשה
ונגפו אשה הרה אין נגיפה ﭏ דחיפה והכאה כמו פן תגוף באבן
רגלך בטרם יתנגפו רגליכם ולא יהיה אסון באשה ענוש יענש
לשלם דמי ולדות לבעל שמין אותה כמה היתה יפה לימכר בשוק

81

ואלה המשפטים

להעלות דמיה בשביל הריונה   ענוש יענש יגבו ממון ממנו כמו
וענשו אותו מאה כסף כאשר ישית עליו בעל האשה בעת שיתבענו
הבעל בדין לחשית עליו ענש על כך ונתן המכה דמי ולדות
בפלילים על פי הדיינין   ואם אסון יהיה באשה ונתת נפש תחת
נפש ממון רז״ל חולקין בדבר יש או׳ נפש ממש ויש אומרים דמי נפש
אבל נפש ממש לא שהמתכוין להרוג את זה והרג זה פטור ממיתה
ומשלם ליורשין דמיו כמו שהיה נמכר בשוק ומאי נפש דמי הנפש
עין תחת עין סימא עין עבדו נותן דמי עינו כמה שפחתו דמיו לימכר
בשוק וכן כולן ולא נטילת אבר ממש   כמו שדרשוהו רז״ל בפרק
החובל כויה תחת כויה מכות אש עד עכשו דבר בחבלה שיש בה
פחת דמים ועכשו כשאין בה פחת דמי׳ אלא צער כגון כואו בשפוד על
צפרניו אומרין כמה אדם כזה רוצה ליטול ומצטער בכך פצע היא
מכה המוציאה דם שפוצע בבשרו   ובלעז נפרדורא חבל לפי מה
שהוא אם יש פחת דמים נותן לו נזק ואם נפל למשכב נותן לו שבת
ורפוי ובשת וצער ומקרא זה יתר הוא ובהחובל דרשוהו רז״ל לחייב
על הצער ואפי׳ במקום נזק שאע״פ שנותן לו דמי ידו אין פוטרין אותו
מן הצער לומר הואיל וקנה ידו יש עליו לחתכה בסם שאינו מצטער
כל כך וזה חתכה בברזל וציערה חבורה מכה שהדם נצרר בה ואינו
יוצא אלא שמאדים הבשר כנגדו ולשון חבורה חבטה   וכן שדופות
קדים החבוטות ברוח וכן על המשקוף שהדלת שוקף עליו וכן ונמר
חברבורותיו ותרגו׳ חבורה משקופי לשון חבטה את עין עבדו כנעני
אבל עברי אינו יוצא בשן ועין כמו שאמרנו לא תצא כצאת העבדים
תחת עינו וכן בעשרים וארבעה ראשי אברים אצבעות ידים ורגלים
ושתי אזנים החוטם וראש הגויה הוא הגיד ולמה נאמרו שן ועי׳ שאם
נאמ׳ שן ולא נאמ׳ עין הייתי אומ׳ אפי׳ שן תינוק שיש לה חליפין לכך
נאמר עין ואלו נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנברא
עמו אף כל שנברא עמו אבל שן לא נברא עמו   וכי יגח שור אחד
שור ואחד כל בהמה חיה ועוף אלא שדבר הכתוב בהווה   ולא יאכל
את בשרו   ממשמע שנ׳ סקול יסקל איני יודע שהיא נבלה ונבלה
אסורה באכילה אלא מה ת״ל ולא יאכל את בשרו שאפי׳ שחטו לאחר
שנגמר דינו אסור באכילה בהנאה מנין ת״ל ובעל השור נקי כאדם
האומ׳ לחברו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו הנאה בהם של כלום וזהו
מדרשו ופשוטו כמשמעו לפי שנ׳ במועד וגם בעליו יומת הוצרך לומ׳

בתם ובעל השור נקי מתמול שלשום הרי ג׳ נגיחות והועד בבעליו
לשון התראה כמו העד העיד בנו האיש והמית איש או אשה לפי
שנ׳ כי יגח אין לי אלא שהמיתו בנגיחה המיתו בנשיכ׳ דחיפה ובעיטה
מנין ת״ל והמית מ״מ וגם בעליו יומת בידי שמים יכול בידי אדם ת״ל
מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואין אתה הורג
על רציחת שורו אם כופר יושת עליו אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו
אם כסף תלוה לשון אשר והו משפטו שישיתו עליו ב״ד כופר ונתן
פדיון נפשו דמי נזק דברי ר׳ ישמעא׳ ר׳ עקיבא אומר דמי מזיק או
בן יגח קטן או בת יגח שהיא קטנה לפי שנ׳ והמית איש או אשה
יכול אינו חייב אלא על הגדולים ת״ל או בן יגח או בת יגח לחייב על
הקטנים כגדולים אם עבד יגח השור או אמה כנעניים שלשים שקלים
יתן גזרת הכתו׳ הוא בין שוה אלף דינרין בין שאינו שוה אלא דינר
והשקל משקלו ארבעה זהובים שהוא חצי אונקיה למשקל הישר של
קולונייא וכי יפתח איש בור שהיה מכוסה וגלהו או כי יכרה איש
בור למה נאמ׳ אם על פתיחה חייב כל שכן כורה אלא להביא כורה
אחר כורה שחייב ולא יכסנו הא אם כסהו פטור והחופר בור ברשות
הרבים דבר הכתו׳ שור או חמור הוא הדין לכל בהמה שבכל מקום
שנ׳ שור או חמור אנו למדין שור שור משבת שנ׳ שורך וחמורך מה
להלן כל בהמה וחיה בכלל שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך
אף כאן כל בהמה וחיה כשור ולמה נאמר שור וחמור אלא לומר לך
שור ולא אדם חמור ולא כלים בעל הבור בעל התקלה ישלם אע״פ
שאין הבור שלו שעשאו ברשות הרבים עשאו הכתוב בעליו להתחייב
בנזקיו כסף ישיב לבעליו ישיב לרבות שוה כסף ואפי׳ סובין והמת
יהיה לו לנזק שמין את הנבלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק
עליה תשלומי נזקו וכי יגוף ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין ברגליו
בין שנשכו בשניו כולם בכלל נגיפה הם שאין נגיפה אלא לשון מכה
שור איש שור של איש ומכרו את השור החי בשוין דבר הכתו׳ שור
שוה מאתים שהמית שור שוה מאתים בין שהנבלה שוה הרבה בין
שהנבלה שוה מעט כשנוט׳ זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי
המת נמצא כל אחד ואחד מפסיד חצי נזק מהבהמה שמתה למדנו
שהתם משלם חצי נזק שמן השוין אתה למד לשאינן שוין שדין התם
לשלם חצי נזק לא פחות ולא יתר או יכול אף בשאינן שוין בדמיהן
בשהן חיין דבר הכתוב וחצו את כספו של שניהם אם אמרת בן

פעמים שהמזיק משתבר הרבה שהנבלה יפה לימכר לגוים הרבה
יותר מדמי שור המזיק ואי אפשר שיאמר כן שיהא חוטא נשכר או
פעמים שהנזק נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שחצי דמי שור
המזיק שוה יותר מכל דמי שור הנזק ואם אמרת כן הרי תם חמור
ממועד על כרחך לא דבר הכתוב אל בשוין ולמדך שהתם משלם
חצי נזק ומן השוין תלמד לשאינן שוין שמשלם חצי נזקו ששמין לו
את הנבלה ומה שפחתו דמיה בשביל מיתה יטול חצי הפחת והולך
ולמה אמ׳ הכתו׳ בלשון הזה ולא אמ׳ ישלם חציו ללמד שאין התם
משלם אל מגופו ואם נגח ומת אין הנזק נוטל אל את הנבלה ואם
אינה מגעת לחצי נזקו יפסיד או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש
מאות זוז אינו נוטל אלא את השור שלא נתחייב התם לשלם בעליו
מן העליה או׳ נודע או לא היה תם אל נודע כי שור נגח הוא היום
ואתמול ושלשום הרי ג׳ נגיחות שלם ישלם שור נזק שלם והמת
יהיה לו׳ לנזק ועליו ישלם הנזק עד שישתלם הנזק כל נזקו חמשה
בקר אמ׳ רבן יוחנן בן זכאי חס המקום על כבוד בריותיו שור שהלך
ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנשאו על כתפו משלם חמשה שה
שנושאו על כתיפו משלם ארבעה אמר ר׳ מאיר גדול כח המלאכה
שור שבטלו ממלאכתו משלם חמשה שה שלא בטלו ממלאכתו
משלם ארבעה תחת השור תחת השה שנאן הכתוב לומר לך שאין
מדת תשלומי ארבעה וחמשה נוהגת אלא בשור ושה בלבד אם
במחתרת בשהיה חותר אין לו דמים אין לו רציחה הרי הוא כמת
מעקרו למדתך תורה אם בא להרגך השכם להרגו וזה להרגך בא
שהרי ידוע שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממונו בפניו
לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו אם
זרחה השמש עליו אין זה אל כמין משל אם ברור לך הדבר שיש
לו שלום עמך כשמש הזה שהוא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא
להרוג אפי׳ יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון
הבן בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות דמים לו׳
כחי הוא חשוב ורציחה היא חשובה אם יהרגנו בעל הבית שלם
ישלם ממון שגנב ואינו חייב מיתה ואנקלוס שתרגם אם עינא
דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שטה אחרת לומ׳ שאם מצאוהו עדים
קוד׳ שבא בעל הבית וכשבא בעל הבית כנגדו התרו בו שלא יהרגנו
דמים לו חייב עליו אם הרגו שמאחר שראוהו בני אדם אין זה הגנב

בא על עסקי נפשו ולא יהרוג בעל הבי׳ אם המצא תמצ׳ ב״ודו ברשותו
שלא טבח ולא מכר משור עד חמור כל דבר בכלל תשלומי כפל
בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי נאמר מקרא אחר
על שה על שלמה על כל אבדה ישלם שנים לרעהו חיים שנים
ישלם ולא ישלם לו מתים אלא חיים או דמי חיים כי יבער בעירה
ובער כלם לשון בהמ׳ הם כמו אנחנו ובעירנו כי יבער יוליך בהמותיו
בשדה או בכרם של חברו ויזיק אותה באחת משתי אלה או ברגל או
בשן האוכלת ומבערת בשדה אחר׳ בשדה של איש אחר מיטב
שדהו ישלם שמין הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם
לו ממיטב שדהו ואם היה נזקו סלע יתן לו שוה סלע מן העדית שיש
לו למדך הכתו׳ שהנזקין שמין להן בעדית כי תצא אש אפי׳ מעצמה
ומצאה קוצים ונאכל גדיש שליחכה בקוצים עד שהגיעה לגדיש
או לקמה המחוברת לקרקע או השדה שליחכה את נירו וצריך
לניר אותה פעם שניה שלם ישלם המבעיר אעפ׳ שהדליק בתוך
שלו והיא יצאה מעצמה על ידי קוצים שמצאה חייב לשלם לפי שלא
שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק וגונב מבית האיש לפי דבריו אם
ימצא הגנב ישלם הגנב שנים לבעלים ואם לא ימצא הגנב יבא
השומר הזה שהוא בעל הבית ונקרב אל הדיינים לדון עם זה לישבע
שלא שלח ידו בשלו על כל דבר פשע שימצא שקרן על שבועתו
שיעידו עדים שהוא עצמו גנבה וירשיעוהו אלהים על פי העדים
ישלם שנים לרעהו למדך הכתו׳ שהטוען בפקדון לומ׳ שנגנב הימנו
ונמצא שהוא גנבו ישלם כפל ואימתי בזמן שנשבע ואחר כך באו
עדים כך דרשו רז״ל ונקרב בעל הבית אל האלהים קריבה זו שבועה
היא אתה אומר שבועה או אינו אלא לדין שכוין שבא לדין עמו וכפר
בפקדון ואמר נגנב מידי נתחייב בכפל אם באו עדים שהוא בידו חייב
לו נאמר כאן שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד שבועת ה׳ תהיה
בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו מה להלן שבועה אף
כאן שבועה אשר יאמר כי הוא זה לפי פשוטו אשר יאמר העד כי
הוא זה שנשבעת עליו שהרי הוא אצלך עד הדיינים יבא דבר שניהם
ויחקרו את העדים אם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים
ואם ירשיעו את העדים שנמצאו זוממין ישלמו הם שנים לשומר
ורז״ל דרשו כי הוא זה ללמד שאין מחייבי׳ אותו שבוע׳ אלא אם כן הודה
במקצת לומ׳ כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב ממני כי יתן איש אל

23

רעהו חמור או שור או שה פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם לפי
פטר בו את הגנבה כמו שכתוב וגונב מבית האיש אם לא ימצא
הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים לשבועה למדת שפטו בשבועה זו
ופרשה זו תחתונה אמורה בשומר שכר לפי אינו פטור אם נגנבה
כמו שכתוב אם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו אבל לא על האונס
כגון מת מעצמו או נשבה בחוזקה על ידי לסטין ואין רואה שיעיד
בדבר שבועת ה׳ תהיה בין שניהם ישבע שכן הוא כדבריו והוא
לא שלח ידו בה להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואח״כ נאנסה
חייב באונסיה ולקח בעליו השבועה ולא ישלם כלום השומר
ואם טרוף יטרף על ידי חיה רעה יביאהו עד יביא עדים שנטרפה
באונס ופטור הטרפה לא ישלם אינו אומר טרפה לא ישלם אלא
הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם טרפת
חתול ושועל ונמייה משלם טרפת ארי וזאב ונחש ודוב אינו משלם
ומי לחשך לדון כן שהרי כתיב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה
שאינו יכול להציל אף שבר ושביה שאינו יכול להציל וכי ישאל ייצא
ולמד על השואל שחייב באונסיו בעליו אין עמו אם בעליו של שור
אינו עם השואל במלאכתו אם בעליו עמו בין שהוא באותה מלאכה
בין שהוא במלאכה אחרת היה עמו בשעת שאלה אינו צריך להיות
עמו בשעת שבירה ומתה אם שכיר הוא אם השור אינו שאול אלא
שכור בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל ההנאה שלו
שהרי על ידי שכרו נשתמש בו ואין לו משפט שואל להתחייב באונסיו
ולא פירש מה דינו אם כשומר שכר אם כשומר חנם לפי נחלקו בו
חכמי ישראל שוכר כיצד משלם ר׳ מאיר אומר כשומר חנם ר׳ יהודה
אומר כשומר שכר וכי יפתה מדבר על לבה עד שנשמעת לו וכן
תרגומו ארי ישדל שידול בלשון ארמי כפתוי בלשון עברי מהור
ימהרנה יפסוק לה מוהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה
וישאנה כמוהר הבתולות שהוא קצוב חמשים זוז אצל התופש את
הבתולה ושוכב עמה באונס שנ׳ ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנער׳
חמשים כסף מכשפה לא תחיה אלא תומת בבית דין אחד זוכרים
ואחד הנקבות במשמע אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשים מצויות
בכשפים זובח לאלהים לעו אי היה נקוד לאלהים היה צריך לכתוב
ולפרש אחרים עכשו שנקוד לאלהים אינו צריך לפרש אחרים שכל
למד ובית חמשמשות בראש התיבה אם נקודה בחטף כמו למלך

למדבר לעיר צריך לפר׳ לאי זה מדבר לאי זו עיר ואם נקודה בפתח
אינו צריך לפרש לאי זה מלך לאי זה מדבר לאי זו עיר וכן למלכים
לאלהים לאותם שהזהרתם עליהם במקום אחר כיוצא בו אין כמוך
באלהים לפי שלא פירש צריך לינקד פתח יחרם יומת ולמה נאמ׳
והלא נאמר׳ בו מיתה במקום אחר והוצאת את האיש ההוא וגו׳ לפי
שלא פיר׳ על אי זו עבודה חייב מיתה שלא נאמ׳ כל עבודות במיתה
בא ופירש לך כאן זובח לאלהים מה זביחה שהיא עבודה הנעשית
בפנים לשמים אף אני מרבה המקטר והמנסך והמשתחוה שהן
עבודה בפנים וחייבין עליהן לכל ע״ז בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין
דרכה לעבדה בכך אבל בשאר עבודות כגון המכבד והמרבץ המגפף
והמנשק אינן במיתה אלא בלאו וגר לא תונה אונאת דברים וכן
והאכלתי את מוניך את בשרם לא תלחצנו בגזלת ממון אם תונהו
אף הוא יכול להונותך ולומר לך גם אתם גרים באתם מום שבך
אל תאמר לחברך כל לשון גר אדם שלא נולד במדינה זו אלא בא
מעיר אחרת לגור כל אלמנה ויתום לא תענון הוא הדין לכל אדם
אלא שדבר הכתו׳ בהווה לפי שהן תשי כח דבר מצוי לענותם אם ענה
תענה אותו הרי זה מקרא קצר גזם ולא פירש עכשו כמו כן לכן כל
הורג קין ולא פיר׳ ענשו אף כאן אם ענה תענה אותו לשו׳ גזום סופך
ליטול את שלך למה כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו
והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים ממשמ׳ שנ׳ והרגתי אתכם בחרב
יודע אני שנשיהם אלמנות ובניהם יתומים אלא הרי זו קללה אחרת
שיהיו הנשים צרורות באלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהן
ותהיינה אסורו׳ להנשא והבנים יהיו יתומים שלא יניחום ב״ד לירד
בנכסי אביהן לפי שאין יודעין אם מתו אם נשבו אם כסף תלוה
כל אם ואם שבמקרא רשות חוץ משלשה שהן חובה וזה אחד מהן
את עמי עמי וגוי עמי קודם את העני עשיר ועני עני קודם עמך
ענייך ועניי עירך ענייך קודמין עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך
קודמין וכן משמעו אם כסף תלוה את עמי תלוהו ולא לגוי ולאי זה
עמי את העני ולאי זה עני לאותו שעמך לא תהיה לא כנושה לא
תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה לו כאלו הלויתו
אלא כאלו לא הלויתו כלומ׳ לא תכלימהו נשך רבית שהוא כנשיכת
נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבעבע
ונופח עד קדקדו כך רבית אינו מרגי׳ ואינו נכר עד שעולה ומחסרו

ממון הרבה אם חבול תחבול כל לשון חבילה אינו לשון משכון
אשר בשעת הלואה אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע זמן ואינו
פורע עד בא השמש תשיבנו לו כל היום תשיבנו לו עד בא השמש
וכשיבא השמש תחזור ותטלנו עד שיבא בקר שלמחר ובכסות יום
הכתו' מדבר שאינו צריך לה בלילה כי היא כסותו זו טלית שמלתו
זו חלוק במה ישכב לרבות את המצע אלהים לא תקלל הרי זו
אזהרה לברכת ה' ואזהרה לברכת הדיין מלאתך המוטלת עליך
כשתמלא תבואתך להתבשל והן בכורין ודמעך היא תרומה ואיני
יודע מהו לשון דמע לא תאחר לא תשנה סדר הפרשתן לאחר את
המוקדם ולהקדים את המאוחר שלא יקדים תרומה לבכורים ומעשר
לתרומה בכור בניך תתן לי לפרותו חמש סלעים מן הכהן והלא
צוה עליו במקום אחר אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך לצאנך
מה בכור אדם פודהו לאחר ל' יום שנ' ופדוייו מבן חדש תפדה את
בכור בהמה מיטפל בו ל' יום ואח' נותנו לכהן שבעת ימים יהיה עם
אמו הרי זו אזהרה לכהן שאם בא למהר הקרבתו לא ימהר קודם
שמונה לפי שהוא מחוסר זמן וביום השמיני תתנו לי יכול חובה
לבו ביום נאמר כאן שמיני ונאמ' להלן ומיום השמיני והלאה ירצה
מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני האמור
כאן להכשיר משמיני ולהלן וכן משמעו וביום השמיני אתה רשאי
ליתנו לי ואנשי קדש תהיון לי אם תהיו קדושים ופרושים משקוצי
נבלות וטרפות הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי ובשר בשדה
טרפה אף בבית כן אלא שדבר הכתו' בהווה מקום שדרך בהמ' ליטרף
וכן כי בשדה מצאה וכן אשר לא יהיה טהור מקרה לילה הוא הדין
למקרה יום אלא שדבר הכתו' בהווה ובשר תליש מן החי היא בשר
שנתלש על ידי טרפת זאב או ארי מין חיה כשרה או מין בהמה
כשרה בחייה לכלב תשליכון אותו אף ככלב או אינו אלא
כלב כמשמעו תלמוד לומר בנבלה או מכור לנכרי קל וחומר
בטרפה שמותרת לכל הנאות אם כן מה תלמוד לומר לכלב.
לימדך שהכלב מכובד מן שהנבילה והטרפה לכלב
ללמדך שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה לפי
שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו אמר הקב"ה תנו
לו שכרו לא תשא שמע שוא כתרגו' לא תקבל שמע דשקר אזהרה
למקבלי לשון הרע ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל

דין חברו אל תשת ידך עם רשע הטוען את חברו תביעת שקר
שתבטיחהו להיות עד חמס לא תהיה אחרי רבים לרעות יש במקר'
הזה מדרשי ר"ול אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אפניו מכאן
דרשו שאין מטין לחובה בדיני נפשות בהכרעת דיין אחד וסוף המקר'
דרשו אחרי רבים להטות שאם יש שנים המחייבין יותר מן המזכין
הטה הדין על פיהן לחובה ובדיני נפשות הכתו' מדבר ואמצע המקר'
דרשו לא תענה על ריב על רב שאין חולקין במופלא שבב"ד לפיכך
מתחילין בדיני נפשות מן הצד לקטנים שבהם שואלין תחלה שיאמרו
את דעתם ולפי דברי ר"ול כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים
לרעות לחייב מיתה בשביל דיין אחד שירבו המחייבין על המזכים
ולא תענה על הרב לנטות מדבריו ולפי שהוא חסר יו"ד דרשוהו כן
אחרי רבים להטות ויש רבים שאתה מטה אחריהן ואימתי בזמן
שהם שנים המכריעין במחיבין יותר מבמזכין וממשמ' שנ' לא תהיה
אחרי רבים לרעות אנו שומעים אבל היה עמהם לטובה מכאן אמרו
דיני נפשות מטין על פי עד אחד לזכות ועל פי שנים לחובה ואנקלו'
תר' לא תתמנע מלאלפא מה דמתבעי לך על דינא ולשו' העברי כפי
התרגום כך הוא נדרש לא תענה על ריב לנטות אם ישאלוך דבר
משפט לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי
דן אותו לאמתו ואני אומ' לישבו על אפניו וכפשוטו כך פתרונו לא
תהיה אחרי רבים לרעות אם ראית מטים המשפט פושעים אל תאמ'
הואיל ורבים הם הנני אחריהם ולא תענה על ריב לנטות אחריהם
אם ישאלוך על אותו משפט לא תענהו על הריב דבר הנוטה אחרי
אותן רבים להטות המשפט מאמתו אלא אמור המשפט כאשר הוא
וקולר יהא תלוי בצואר הרבים ודל לא תהדר בריבו לא תחלוק לו
כבוד לזכותו בדין ולומ' דל הוא אזכה אותו ואכבדנו כי תראה חמור
שונאך הרי כי משמש בלשון דילמא שהוא מד' לשונות שלשמוש
כי וכה פתרונו שמא תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת
מעזוב לו בתמיהה עזב תעזוב עמו עזיבה זו לשון עזרה וכן עצור
ועזוב וכן ויעזבו את ירושלם עד החומה מלאוה עפר לעזור ולסייע
את חוזק החומה כיוצא בו כי תאמר בלבבך רבים הגוים וגו' שמא
תאמר כן בתמיהה לא תירא מהם ומדרשו כך דרשוהו ר"ול וחדלת
פעמים אתה חדל ופעמים אתה עוזר הא כיצד זקן ואינה לפי כבודו
וחדלת או בהמה שלגוי ומשאוי שלישרא' וחדלת עזב תעזוב לפרק

85

חמשאי מלמשקל ליה מליטול משאו ממנו אביונך לשון תאבה
שהוא מדולדל ותאב לכל טובה ונקי וצדיק אל תהרוג מנין ליוצא
מבית דין חייב ואמ׳ אחד יש לי ללמד עליו זכות מנין שמחזירין אותו
ת״ל ונקי אל תהרוג וזה אעפי שאינו צדיק שלא נצטדק בבית דין מכל
מקום נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו ומנין ליוצא מבית
דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לבית
דין לחייבו ת״ל וצדיק אל תהרוג אעפי שאין זה נקי מכל מקום צדיק
הוא שנצטדק בבית דין ואם תאמר מה יהיה ממנו ת״ל כי לא אצדיק
רשע אין עליך להחזירו כי אני לא אצדיקנו בדינו אם יצא מ ידך זכאי
יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שהוא חייב בה ושחד לא תקח
ואפי׳ לשפוט אמת שהרי אם כדי להטות את הדין הרי כבר נאמר
לא תטה משפט יעור פקחים אפי׳ חכם בתורה ונוטל שחד סוף
שיטרף דעתו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו ויסלף בתרגומו
ומקלקל דברי צדיקים דברים המצודקין וכן תרגו׳ פתגמין תריצין
ישרים וגר לא תלחץ בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר
מפני שסורו רע את נפש הגר כמה קשה לו ואספת את תבואתה
לשון הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך תשמטנה מלעבוד
ונטשתה מאכילה אחר זמן הביעור ד״א תשמטנה מעבודה גמורה
כגון חריש וזרוע ונטשת מלזבל ומלקשקש ויתרם תאכל חית השדה
להקיש מאכל האביון אל מאכל החיה מה חיה אוכלת בלי מעש׳ אף
אביון אוכל בלא מעשר מכאן אמרו אין מעשר בשביעית כן תעשה
לכרמך לפי שתחלת המקרא בשדה לכן כמו שנ׳ למעלה ממנו
תזרע את ארצך וביום השביעי תשבות אף בשנה השביעית לא
תדחה שבת בראשית ממקומה שלא תאמ׳ הואיל וכולה קרויה שבת
לא תנהוג בו שבת בראשית למען ינוח שורך וחמורך תן לו נייח
להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע או אינו אלא יחבשנו
בתוך הבית אמרת אין זה נייח אלא צער בן אמתך בעבד ערל הכתו׳
מדבר הגר זה גר תושב ובכל אשר אמרתי אליכ׳ תשמרו לעשות כל
מצות עשה באזהרה שכל שמירה האמורה בתור׳ אזהרה היא כמקו׳
לאו לא תזכירו שלא יאמר לחברו שמור לי בצד ע״ז פלונית תעמוד
עמי ביום ע״ז פלונית לא ישמע מן הגוי על פיך שלא תעשה
שותפות עם הגוי וישבע לך בע״ז שלו שלא נמצאת גורם שתזכר על
ידך ד״א ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא

תזכירו ללמדך ששקולה ע״ז כנגד כל העבירות והנזהר בה כשומר את כולן רגלים פעמים וכן כי הכיתני זה שלש רגלים חדש האביב שהתבואה מתמלאת בו באביה ר״א אביב לשון אב בכור וראשון לבשל פירות ולא יראו פני לכם ריקם כשתבאו לראות פני ברגלים תביאו לי עולות וחג הקציר הוא חג שבועות בכורי מעשיך שהוא זמן הבאת בכורים שלשתי הלחם הבא׳ בעצרת מתירין את החדש במנחו׳ ולהביא בכורים למקדש שנ׳ וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה׳ וגו׳ וחג האסיף הוא חג הסוכות באספך את מעשיך שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדות ובחג אוספים אותה לבית מפני הגשמים שלש פעמים לפי שהענין מדבר בשביעית הוצרך ללמד שלא יסתרסו רגלים ממקומם כל זכורך הזכרים שבך לא תזבח על חמץ לא תשחט את הפסח בי״ד בניסן עד שתבער את החמץ לא ילין חלב חג חוץ למזבח עד בקר יכול אף על המערכה יפסל בלינה ת״ל על מוקדה על המזבח כל הלילה לא ילין אין לינה אלא בעמוד השחר שנ׳ עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלות מן הרצפה למזבח ראשית בכורי אדמתך אף השביעית חייבת בבכורי׳ שלא תאמר הואיל ופטורה מן המעשר תהא פטורה אף בבכורים לכך נאמר ראשית בכורי אדמתך בכורי אדם נכנס לתוך שדהו ראה תאנה שבכרה קושר עליה גמי לסימן ומקדישה ואין מביאין בכורים אלא משבעת המינים האמורין במקרא ארץ חטה וגו׳ לא תבשל גדי בחלב אמו אף עגל וכבש בכלל שאין גדי אלא לשון ולד רך ממה שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי והוצרך לפרש אחריו עזים כגון אנכי אשלח גדי עזים ואת גדי העזים עורות גדיי העזים שני גדיי עזים יש ללמוד שכל מקום שנ׳ בתור׳ גדי סתם אף עגל וכבש במשמע ובג׳ מקומות נכתב בתורה לא תבשל גדי אחד לאיסור אכילה ואחד לאסור הנאה ואחד לאיסור בשול הנה אנכי שולח מלאך כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת כי לא אעלה בקרבך אשר הכינותי אשר זמנתי לתת לכם וזהו פשוטו ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר מזומן מקומו כנגדו זה אחד מכמה מקראות שמוכיח שבית המקדש שלמעלה מכוון כנגד בית המקדש שלמטה אל תמר בו לשון המראה כמו אשר ימרה את פיך וימרו בי כי לא ישא לפשעכם אינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאינם חוטאים ועוד שהוא שליח ואין שליח עושה אלא שליחותו

כי׳ שמי בקרבו מחזר לראש המקרא השמר מפניו כי שמי משותף
בקרבו ורז״ל אמרו זה מטטרון בגימטריא שדי וצרתי כתרגומו
ואעיק הרס תהרסם לאותן אוהות מצבותיהם אבנים שהם
מציבין להשתחוות להן לא תהיה משכלה אם תעשה רצוני משכלה
מפלת נפלים או קוברת בניה קרויה משכלה והמותי והממתי
ותרגומו ואשגיש וכן כל תיבה שפעל שלה בכפל אות האחרונה
בהתהפך הדבר ללשון ופעלתי יש מקומות שנוטלת הכפל ומדגיש
את האות ונקרו במלא פום כגון והמותי כמו והממתי מגזרת וחמם
גלגל עגלתו סבותי מגזרת וסבב ביתאל דלותי מגזרת דללו וחרבו
על כפים הקותיך מגזרת חקקי לב והמתרגם והמותי ואיקטיל טועה
הוא שאילו מגזרת מיתה הוא אין ההא שלו בפתח ולא מם שלו
מודגשת ולא נקודה מלא פום אלא והמתי כמו וחמתי ברעב שרשך
והמתה את העם הזה והתיו מודגשת לפי שהיא במקום שני תיין
האחת נשרשת שאין מיתה בלא תיו והאחת משמשת כמו חטאתי
עשיתי אמרתי וכן ונתתי התיו אחרונה מודגשת לפי שהיא באה תחת
שתים שהיה צריך ג׳ תוין שתים ליסוד כמו ביום תת ה׳ מיתת אחים
והשלישי לשמוש עורף שינוסו לפניך ויהפכו לך ערפם
הצרעה מין שרץ העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה ארס
בהם והיו מתים והצרעה לא עברה את הירדן וחתי וכנעני ארץ סיחון
ועוג הן לפי מכל ז׳ אומות לא מנה כאן אלא או׳ וחוי אעפ׳ שהוא מעבר
הירדן והלאה על שפת הירדן עמדה וזרקה בהן מרה שממה
ריקנית מבני אדם לפי שאתם מעט ואין בכם למלאת אותה ורבה
עליך ותרבה עד׳ אשר תפרה תרבה לשון פרו ורבו ושתי לשון
השתה והתיו היא מודגשת מפני שהיא באה תחת שתים אין שיתה
בלא תיו והאחת לשמוש עד׳ הנהר פרת וגרשתמו תגרשם כי׳
תעבוד כי יהיה לך למוקש אלו כי משמשין בלשון אשר וכן בכמה
מקומות וזהו לשון א׳ שהוא אחד מד׳ לשונות שהכי משמש שמצינו
בהרבה מקומות אם משמש בלשון אשר כמו אם תקריב מנחת
בכורים שהוא חובה ואל משה אמר פרשה זו קודם עשרת הדברות
מקומה בד׳ בסיון נאמר לו עלה ונגש משה אל הערפל ויבא משה
ויספר לעם בו ביום את כל דברי ה׳ מצות פרישה והגבלה ואת
כל המשפטים שבע מצות שנצטוו בני נח ושבת וכבוד אב ואם ופרה
אדומה ודינין שנתנו לו במרה ויכתו׳ משה מבראשית עד מתן תורה

ומתב מיצות שנצטוו במרה וישכם משה בבקר בחמשה בסיון את
נערי הבכורות ויקח משה חצי הדם מי חלקו מלאך בא וחלקו
באגנות שתי אגנות אחד לחצי הדם של עולה ואחד לחצי הדם של
שלמים להזות אותו על העם ומכאן למדו רז״ל שנכנסו לברית מילה
וטבילה והרצאת דמים שאין הזאה בלא טבילה ספר הברית
מבראשית עד מתן תורה שנצטוה במרה ויזרוק ענין הזאה ותרג׳
וזרק על מדבחא לכפרא על עמא ויראו את אלהי ישראל נסתכלו
והציצו ונתחייבו מיתה אלא שלא רצה הקב״ה לערבב שמחת התורה
והמתין לנדב ואביהוא עד יום חנוכת המשכן ולזקנים עד המתאוים
ותבער בם אש ה׳ ותאכל בקצה המחנה בקצינים שבהם כמעשה
לבנת הספיר היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכר צרתן שלישרא׳
שהיו משועבדים במעשה לבנים ובעצם השמים לטוהר משנגאלו
היה אור וחדוה לפניו ובעצם השמים כתרגומו לשון מראה לטוהר
לשון צלול וברור ואל אצילי בני ישרא׳ הם נדב ואביהוא והזקנים
לא שלח ידו מכלל שהיו ראוין לשליחות יד ויחזו את האלהים היו
מסתכלין בלב גס מתוך אכילה ושתיה מדרש תנחומא ואונקלוס
לא תרגם כן אצילי לשון גדולים כמו ומאציליה קראתיך ויאצל מן
הרוח שש אמות אצילה ויאמר אל משה עלה אלי לאחר מתן
תורה והיה שם מ׳ יום את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר
כתבתי להורותם כל תרי״ג מצות בכלל עשרת הדברות הן ורב
סעדיה פרשם באזהרות שחבר לכל דבור ודבור מצות התלויות בו
ויקם משה ויהושע משרתו לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן ואני
אומר שהיה התלמיד מלוה את הרב עד מקום הגבלת תחומי ההר
שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם ויעל משה אל הר האלהים והוא
לבדו ויהושע נטה לו אהלו שם ונתעכב שם מ׳ יום שכן מצינו כשירד
משה וישמע יהושע את קול העם ברעה וגו׳ למדנו שלא היה יהושע
עמהם ואל הזקנים אמר בצאתו מן המחנה שבו לנו בזה התעכבו
שם עם שאר העם במחנה להיות נכונים לשפוט כל אנשי ריב חור
בנה של מרים היה ואביו כלב בן יפונה שנ׳ ויקח לו כלב את אפרת
ותלד לו את חור אפרת זו מרים כדאית בסוטה מי בעל דברים מי
שיש לו ריב ויכסהו הענן רבותי חולקים בדבר יש מהם אומ׳ אלו
ימים שמראש חדש ויכסהו הענן להר ויקרא אל משה ביום השביעי
לומר עשרת הדברות משה וכל ישרא׳ עומדים ולא בא הכתוב אלא

להלוק כבוד למשה ויש אומ׳ ויכסהו הענן למשה ששת ימים לאחר
עשרת הדברות היו בתחלת מ׳ יום שעלה לקבל את הלוחות ולמדך
שכל הנכנס במחנה שכינה טעון פרישה ששה בתוך הענן ענן זה
במין עשן הוא ועשה לו הקב״ה למשה שביל בתוכו
הסלת פרש׳ ואלה המשפטים

ויקחו לי תרומה

ויקחו לי · לשמי · תרומה · הפרשה · יפרישו לי
ממ׳מונם נרבה: ידבנו לבו · לשון נרבה והוא לשון רצון טוב : תקחו
את תרומתי · אמרו רז״ל ג׳ תרומות אמורות כאן · אחת תרומת בקע
לגולגולת ומהן נעשו האדנים · כמו שמפורש באלה פקודי · ואחת
תרומת המזבח בקע לגולגולת לקופות לקנות מהן קרבנות צבור ·
ואחת תרומת המשכן · נדבת כל אחד ואחד שהתנדבו בו י״ג דברים
האמורים בענין · זהב וכסף ונחשת כל המנוין בענין · כולן הוצרכו
למלאכת המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהן: זהב וכסף ונחושת
ותכלת וארגמן · כולן באו בנרבה איש אשר נדבו לבו חוץ מן הכסף
שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד ואחד · ולא מצינו בכל מלאכת
המשכן שהוצרך שם כסף יותר מכסף פקודי העדה בקע לגולגלת ·
ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת: ותכלת · צמר צבוע
ברם חלזון וצבעו ירוק · ארגמן · צמר צבוע מין צבע ששמו ארגמן:
ושש · הוא פשתן: ועזים · נוצה של עזים · וכן תרגם אנקלוס ומעזי
הבא מן העזים ולא עזים עצמן · שתרגו׳ עזים עזייא: מאודמים ·
צבועות מין ארום לאחר עבודן : ועורות תחשים · מין חיה ולא היתה
אלא לשעה והרבה גוונין היו לה · לכך מתורגם ססגונא׳ שש ומתפאר
בגוונין שלה: ועצי שטים · ומאין היו להן במדבר פירש ר׳ תנחומא
צפה יעקב ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא
ארזים למצרים ונטען · וצוה את בניו ליטלן עמהן כשיצאו ממצרים:
שמן למאור · שמן זית זך להעלות נר תמיד: בשמים לשמן המשחה ·
שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו הוצרכו לו בשמים כמו
שמפורש בכי תשא: ולקטורת הסמים · שהיו מקטירין בבקר ובערב ·
במפורש בואתה תצוה · ולשון קטורת העלאת קיטור ותימרות עשן:
אבני שוהם · שתים הוצרכו שם לצירך האפוד בואתה תצוה: מלואים ·
על שם שעושין לה מישב בזהב כמין גומא ונותנין שם האבן למלאת

הגומא קרוין אבני מלואים ·ומקום המושב קרוי משבצת: לאפוד
ולחשן השחם לאפור ואבני מלואים לחשן·וחשן ואפור מפורשין
בואתה תצוה·והן מיני תכשיט: ועשו לי מקדש· ועשו לשמי בית
קדושה: ככל אשר אני מראה אותך· כאן את תבנית המשכן·
המקרא הזה מחובר לשלמעלה הימנו׳ועשו לי מקדש ככל אשר אני
מראה אותך· וכן תעשו לדורות אם יאבד אחד מן הכלים או
כשתעשו כלי בית עולמים כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות
שעשה שלמה כתבנית אלו תעשו אותם·ואם לא היה המקרא מחובר
לשלמעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו· אלא כן תעשו׳והיה
מדבר על עשיית אהל מועד וכליו: ועשו ארון· כמין ארונות שעושין
בלא רגלים·עשוין כארגז שקורין אשקריניי· יושב על שוליו: מבית
ומחוץ תצפנו·ג׳ ארונות עשה בצלאל· ב׳ של זהב וא׳ של עץ· ארבעת
כותלים ושולים לכל אחד ואחד׳ופתוחין מלמעלה׳נותן שלעץ בתוך
של זהב ושל זהב בתוך של עץ· וחופה שפתו העליונה בזהב׳ונמצא
מחופה מבית ומחוץ: זר זהב׳ כמין כתר מקיף לו לשפתו סביב
למעלה משפתו׳ואינו עב כעובי כותלי הארון· שעשה ארון החיצון
גבוה מן הפנימי עד שעולה למול עובי הכפור׳ ולמעלה הימנו משהו·
ובשהכפורת שוכב על עובי הכותלים עולה הזר למעלה מכל עובי
הכפרת כל שהוא׳והוא סימן לכתר תורה: ויצקת· לשון התכה·כתרגו׳
ארבע פעמותיו· כתרגו׳ זויותיו׳ובזויות העליונות סמוך לכפרת היו
נתונים שנים מכאן ושנים מכאן לרחבו של ארון· והבדים נתונין
בהן· וארכו שלארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד·
שיהיו שני בני אדם הנושאין את הארון מהלכין ביניהן: ושתי
טבעות· וגו׳ הן ארבע הטבעות שבתחלת המקרא׳ופרש לך היאך היו·
והו׳ יתרה·ופתרונו שתי טבעות·ויש לך לישבה כן׳ושתים מן הטבעות
האלו על צלעו האחת: צלעו׳ צדו׳ כדו׳ מוטות: לא יסורו ממנו· לעולם:
ונתת אל הארון· כמו בארון: העדות· התורה· שהיא לעדות ביני
וביניכם שצויתי אתכם מצות הכתובות בה: כפורת· כסוי על הארון
שפתוח מלמעלה׳ומניחו עליו כמין דף: אמתים וחצי ארכה· כארכו
שלארון׳וכן רחבה כרחבו של ארון׳ומונחת על עובי הכתלים ארבעתן·
ואעפי שלא נתן שיעור לעביה פירשו רז״ל שהיה עביה טפח: כרובים·
דמות פרצוף תינוק להם: מקשה תעשה אותם· שלא תעשה אותן
בפני עצמן ותדביקם בראשי הכפורת לאחר עשייתן כמעשה צורפים·

אא חטל זהב הרבה בתחלת עשיית הכפורת· ומכה בפטיש ובקורנס
באמצע'וראשיו בולטים למעלה'וצייר הכרובים בבליטת קצותיו:
מקשה· בטריץ בלעז· כמו דא לדא נקשן: קצות הכפורת· ראשי
הכפורת: ועשה כרוב אחד מקצה מזה· שלא תאמר שני כרובים לכל
קצה וקצה· לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה: מן הכפורת·
עצמה·· תעשה את הכרובים· זהו פירושו של מקשה תעשה אותם·
שלא תעשם בפני עצמן ותחברם לכפורת: פורשי כנפים· שלא תעש
כנפיהם שוכבין'אא פרושין וגבוהין למעלה אצל ראשיהם· שיהא י'
טפחים בחלל הכנפים לכפורת'כדאית בסוכה: ואל הארון תתן את
העדות אשר אתן אליך· לא ידעתי למה נכפל·שהרי כבר אמור
ונתת אל הארון את העדות·ויש לומר שבא·ללמד על שבעודו ארון
לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות בתוכו ואחר כך יתן הכפרת עליו·
וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמר ויתן אל הארון את העדות
ואחר כך וישם את הכפורת על הארון מלמעלה: ונועדתי· כשאקבע
מועד לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אליך:
ודברתי אתך מעל הכפורת· ובמקום אחר הוא אומ' וידבר ה' אליו
מאהל מועד'זה המשכן מחוץ לפרכת'נמצאו כתובים מכחישין זה
את זה· בא שלישי והכריע ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו
וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת'משה היה נכנס למשכן·
וכיון שבא בתוך הפתח הקול יורד מן השמים לבין שני הכרובים·
והקול יוצא ונשמע למשה באהל מועד: ואת אשר אצוה אותך· וגו'
קומתו גובה רגליו עם עובי השולחן זר זהב סימן לכתר מלכות
שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומ' שולחן מלכים מסגרת
כתרגו' גדנפא נחלקו בו חכמי ישרא' יא' למעלה היתה סביב לשולחן
כמו לבובז שבשפת שולחן מלכים וי"א למטה היתה תקועה מרגל
לרגל בארבע רוחות השולחן ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת
ועשית זר זהב למסגרתו סביב הוא זר האמור למעלה ופי' לך כאן
שעל המסגרת היה לעומת המסגרת תהיינה הטבעות ברגלים
תקועות כנגד ראש המסגרת בתים לבדים כלומ' להיות הטבעות
בתים לבדים ונשא לשון ונפעל יהי נשא בם את השולחן ועשית
קערותיו וכפותיו קערותיו זה דפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם
היה עשוי כמין תיבה פרוצה מב' רוחותיה שולים לו מלמטה וזוקפו
מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כתלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש

לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן ארכו לרחבו
שלשולחן וכותליו זקופין כנגד על שפת השולחן והיה עשוי לה דפוס
זהב ודפוס ברזל בשלברזל הוא נאפה ובשמוציאו מן התנור נותנו
בשלזהב עד למחר בשבת שמסדרו על השולחן ואותו דפוס קרוי
קערה וכפותיו הם בזיכים שנותנין בהם לבונה שתים היו לשתי
קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות לבונה ובה וקשותיו הם
כמין חצאי קנים חלולין הנסדקין לארכן דוגמתן עושה שלזהב
ומסדר ג׳ על ראש כל לחם שישב הלחם האחר על גבי אותן קנים
ומבדילין בין לחם ללחם ליכנס בהם הרוח שלא יתעפשו ובלשון
ערבי כל דבר שהוא חלול קרוי קסווה ומנקיותיו תרגו׳ ומכילתיה
הן סניפין כמין יתדות זהב עומדין בארץ וגבוהין עד למעלה מן
השולחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפצילן פצולין זה
למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכין על אותן פצולין
כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים וישברו ולשון
מכילתיה סובלותיו כמו נלאיתי הכיל אבל לשון מנקיות איני יודע
איך נופל על סניפין ויש מחכמים אומרים קשותיו אלו סניפין
שמקשין אותו ומחזיקין אותו כדי שלא ישברו ומנקיותיו אלו הקנים
שמנקין אותו שלא יתעפשו ואנקלוס שתרגם מכילתיה הוא שונה
כדברי האומ׳ מנקיות הן סניפין אשר יוסך בהן אשר יכוסה בהן
ועל קשותיו הוא אומ׳ אשר יוסך בהן שהיו עליו כמין סכך ובן במקום
אחר אומ׳ ואת קשות הנסך וזה יסך והנסך לשון סכך וכסוי הם לחם
הפנים שהיו לו פנים כמו שפרשתי ומנין הלחם וסדר המערכות
מפורשין באמור אל הכהנים מקשה תעשה המנורה שלא יעשנה
חוליות ולא יעשה את קניה ואת נרותיה אברים אברים ואח׳ ידביקם
כדרך הצורפין שקורין שולדריץ בלע׳ אלא כולה מחתיכה אחת ומכה
בקורנס וחותך בכלי האומנות ומפריד הקנים אילך ואילך תרגום
מקשה נגיד לשון המשכה שמושך את העשת לכאן ולכאן בהקשת
הקורנס ולשון מקשה הקשת קורנס בטריץ בלעז תעשה המנורה
מאליה לפי שהיה משה מתקשה בה אמ׳ לו הקב״ה השלך זהב לאור
והיא נעשית מאליה לכך לא נכתב תעשה ירכה היא הרגל של
מנורה העשוי כמין תיבה וג׳ רגלים יוצאין הימנה ולמטה וקנה
קנה אמצעי שלה העולה באמצע הירך זקוף כלפי מעלה ועליו נר
האמצעי כמו בזך לצוק השמן לתוכו ולתת בו הפתילה גביעיה הן

כמין כוסות העשוין מזכוכית ארוכין וקצרין וקורין להן מדרינוש
ואו׳ עשוין של זהב ובולטין ויוצאין מכל קנה וקנה כמנין שנתן בהן
הכתו׳ ולא היו בה אא לנוי כפתוריה כמין תפוחים היו עגולין סביב
בולטין סביבות קנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני השרים
וקורין להם פומילץ ומנינם כתו׳ בפרשה ועתיד אני לפרשם כמה
כפתורים בולטים וכמה חלק בין כפתור לכפתור ופרחיה ציורין
עשוין בה כמין פרחים ממנה יהיו הכל מקשה יהיה יוצא
מתוך חתיכת העשת לא שיעשם לבד וידביקם
יוצאים מצדיה לכאן ולכאן באלכסון ונמשכין ועולין עד כנגד גבהה
שלמנורה שהוא קנה האמצעי ויוצאין מתוך הקנה האמצעי זה
למעלה מזה התחתון ארוך ושלמעלה ממנו קצר ממנו והעליון
קצר הימנו לפי שהיה גובה ראשיהם שוה לגבהה של קנה האמצעי
השביעי שממנו יוצאין הששה משוקדים כתרגומו מצויירין היו
כדרך שעושין לכלי כסף ובלי זהב וקורין אותו ציור ניילר בלעז ג
גביעים בולטין מכל קנה וקנה ובפתור ופרח היה לכל קנה וקנה
ובמנורה ארבעה גביעים בגופה של מנורה היו ד׳ גביעים אחד
בולט בה למטה מן יציאת הקנים והג׳ למעלה מן יציאת הקנים
היוצאין מצדיה משוקדים כפתוריה ופרחיה זה אחד מה׳ מקראות
שאין להן הכרע אין ידוע אם גביעים משוקדים או משוקדים
כפתוריה ופרחיה וכפתור תחת שני הקנים מתוך הכפתור יהיו
הקנים נמשכין משני צדיה אילך ואילך כך שנינו במלאכת המשכן
גבהה שלמנורה י״ח טפחים הרגל והפרח ג׳ טפחים הוא הפרח האמו׳
בירך שנ׳ עד ירכה עד פרחה וטפחיים חלק וטפח שבו גביע מהר׳
גביעים וכפתור ופרח מב׳ כפתוריה וב׳ פרחים האמורין במנורה
עצמה שנ׳ משוקדים כפתוריה ופרחיה למדנו שהיו בקנה כפתורים
וב׳ פרחים לבד מן הג׳ כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן שנ׳ וכפתור
תחת שני הקנים וטפחיים חלק וטפח כפתור וב׳ קנים יוצאין ממנו
אילך ואילך נמשכין ועולין כנגד גבהה שלמנורה וטפחיים חלק
וטפח כפתור וב׳ קנים יוצאין ממנו אילך ואילך נמשכין ועולין כנגד
גובהה שלמנורה וטפחיים חלק וטפח כפתור וב׳ קנים העליונים
יוצאין ממנו אילך ואילך נמשכין ועולין כנגד גובהה שלמנורה
נשתיירו שם ג׳ טפחים שבהן ג׳ גביעים וכפתור ופרח נמצאו גביעי׳
כב׳ י״ח לו׳ קנים ג׳ לכל אחד וד׳ בקנה האמצעי וי״א כפתורים ו׳ בו׳ קנים·

וג׳ בגופה שלמנורה שהקנים יוצאין מהן וב׳ עוד במנורה שנ׳ משוקדי׳
כפתוריה ופרחיה ומעוט כפתורים שנים האחד למטה אצל הירך
והאחר בג׳ טפחים העליונים עם הגביעים וט׳ טפחים היו לה ו׳ לו׳
קנים בקנה אחר בכפתור ופרח וג׳ למנורה שנאמ׳ משוקדים
כפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחיה שנים ואחד האמור
בפרשת בהעלותך עד ירכה עד פרחה ואם תדקדק במשנה זו
הכתובה למעלה תמצאם במניינם איש איש במקומו
את נרותיה כמין בזיכין שנותנין בתוכן השמן והפתילות והעלה
את נרותיה והאיר אל עבר פניה עשה פי ו׳ הנרות שבראשי הקנים
היוצאין מצדיה מסובין כלפי נר האמצעי כדי שיהו הנרות
כשתדליקם מאירין אל עבר פניה מוסב אורם על צד קנה האמצעי
שהוא גוף המנורה ומלקחיה הם צבתים העשוין ליקח בהן
הפתילות מתוך השמן ולישבם בפי הנרות ועל שם שלוקחין בהן
קרוין מלקחים וצבייתה שתרג׳ אונקלוס הוא לשון צבת ומחתותיה
הן כמין בזיכין קטנים שבהן חותה את האפר שבנר כשהוא מטיב
את הנרות מאפר הפתילות שדלקו בלילה וכבו ולשון מחתה
פניישדורא בלעז לשון לחתות אש מיקוד כבר׳ זהב טהור שלא יהא
משקלה עם כל כליה אלא משקל ככר לא פחות ולא יותר והככר
שלחול ס׳ מנה ושלקדש כפול היה ק״כ מנים והמנה היא ליטרא
ששוקלין כסף למשקל קולוניא והוא ק׳ זהובים כ״ה סלעים והסלע ד׳
זהובים וראה ועשה ראה כאן בהר תבנית שאני מראה אותך מגיד
שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב״ה למשה מנורה
שלאש מראה כתרגומו דאת מתחזי אלו היה נקוד מראה בפתח
היה פתרונו מראה לאחרים עכשו שנקוד חטף קמץ פתרונו דאת
מתחזי שאחרים מראין לך ואת המשכן תעשה עשר יריעות להיות
לו לגג ולמחיצות מחוץ לקרשים שהיריעות תלויין מאחריהן
לכסותן שש משזר תכלת וארגמן ותולעת שני׳ הרי ד׳ מינין בכל
חוט וחוט אחד שלפשתן וג׳ שלצמר וכל מין ומין חוטו כפול ו׳ הרי
ד׳ מינין כשהן שוזרין יחד כ״ד כפלים לחוט כרובים מעשה חושב
כרובין היו מציירין בהן באריגתן ולא ברקמה שהוא מעשה מחט
אלא באריגה בשני כתלים פרצוף מכאן ופרצוף מכאן ארי מכאן
ונשר מכאן כמו שאורגין חגורות של משי
תהיינה חוברות תופרן במחט זו בצד זו חמש לבד וחמש לבד. אשה

אל אחותה כן דרך המקרא לדבר בדבר שהוא לשון נקבה ובדבר
שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנאמר בכרובים ופניהם
איש אל אחיו לולאות ליצוליש בלע וכן תרג׳ אונקלו׳ ענובן לשון
עניבה מקצה בחוברת באותה יריעה שלסוף החבור קבוצת ה׳
היריעות קרויה חוברת וכן תעשה בשפת היריעה במחברת השנית
באותה יריעה שהיא קיצונה לשון קצה לסוף החוברת מקבילות
הלולאות אשה אל אחותה שמור שתעשה הלולאות מכוונות במדה
אחת הבדלתן זו מזו וכמידתן ביריעה זו כן יהא בחברתה כשתפרוש
חוברת אצל חוברת יהיו הלולאות שליריע׳ זו מכוונות כנגד לולאות
שלזו וזהו לשון מקבילות זו כנגד זו תרגו׳ כנגד לקבל חריעות ארכן
כ״ח ורחבן ד׳ וכשחבר חמש היריעות יחד נמצא רחבן עשרים וכן
חוברת השנית והמשכן ארכו ל׳ מן המזרח למערב שנ׳ עשרים
קרשים לפאת נגב תימנה וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי
ל׳ אמה מן המזרח למערב ורוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר
אמות שנ׳ ולירכתי המשכן ימה וגו׳ ושני קרשים למקוצעות הרי י׳
ובמקומם אפרשם למקראות הללו נותן היריעות ארכן לרחבו של
משכן י׳ אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה
מכאן לעובי ראשי הקרשים שעביין אמה נשתיירו י״ו אמה ח׳ לצפון
וח׳ לדרום מכסות את קומת הקרשים והקרשים שגבהן י׳ אמות
נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות רחבן שליריעו׳ מ׳ אמה כשהן
מחוברות כ׳ אמה לחוברת ל׳ מהן לגג חלל המשכן לארכו ואמה
כנגד עובי ראש הקרש שבמערב ואמה לכסות עובי העמודי׳ שבמזר׳
שלא היו קרשים במזרח אלא ד׳ עמודים שהמסך פרוש ותלוי בווין
שבהן כמין וילון נשתיירו ח׳ אמות התלוין על אחורי הקרשים
שבמערב וב׳ אמות התחתונות מגולות זו מצאתי בברייתא דמ״ט מדו׳
אבל במסכת שבת אין היריעות מכסות את עמודי המזרח וט׳ אמות
תלויות אחורי המשכן והכתוב מסייעני שכתוב ונתת את הפרוכת
תחת הקרסים ואם כדברי ברייתא זו נמצאת פרכת משוכה מן
הקרסים ולמערב אמה קרס״י וה״ב פרימיליץ בלעז ומכניסין ראשן
אחד בלולאות שבחוברת זו וראשן השני בלולאות שבחוברת השנית
ומחברן בהן יריעות עזים מנוצה של עזים לאהל על המשכן
לפרוס אותן על יריעות התחתונות שלשים באמה כשנותן ארכן
לרוחב המשכן כמו שנתן את הראשונות ונמצאו אלו עודפות אמה

מכאן ואמה מכאן לכסות מחן שתים אמות שנשארו מגולות
בקרשים והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה את
האמה התחתונה בנקב הארן שהארנים גבהן אמה וכפלת את
היריעה הששית שעודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות אל
מול פני האהל חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח
כנגד הפתח דומה לכלה צנועה המכוסה וסרח העודף ביריעות
האהל על יריעות המשכן יריעות האהל העליונות של עזים שקרויות
אהל כמו שכתוב בהן לאהל על המשכן וכל אהל האמור בהן אינו
ﭏ לשון גג המאהילות ומסככות על התחתונות והן היו עודפות
על התחתונות חצי היריעה למערב שהיריעות יא נכפל היתירה אל
מול פני האהל נשאר ב אמות רוחב חצי העודף אל רוחב התחתונו
תסרח על אחורי המשכן לכסות ב אמות שהיו מגולות הקרשים
וה אמה מזה והאמה מזה לצפון ולדרום בעודף באורך יריעות
האהל שהן עודפות על אורך יריעות המשכן ב אמות יהיה סרוח
על צדי המשכן לצפון ולדרום כמו שפרשתי למעלה למדה תורה
דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה אחורי המשכן הוא צד המער׳ לפי
שהפתח במזרח שהן פניו צפון ודרום קרויין צדדין לימין ושמﭏ
מכסה לאהל לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחד של
עורות אילים מאדמים ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים
ואותן מכסאות לא היו מכסין ﭏ הגג ארכן ל׳ אמה ורחבן י׳ דברי
ר׳ נחמיה ר׳ יהודה אומ׳ מכסה אחד היה חציו שלעורות אילים וחציו
של עורות תחשים ועשית את הקרשים היה לו לומר ועשית
קרשים כמו שנ׳ בכל דבר ודבר ומהו הקרשים מאותן המיוחדין
לכך שיעקב אבינו נטע ארזים במצרי׳ וכשמת צוה את בניו להעלותן
עמהן כשיצאו ממצרים שעתיד הקב״ה לצוות לכם לעשות משכן במדב׳
מעצי שטים ראו שיהו מזומנים בידכם הוא שיסד הקבלי בפיוט
א״ר ישע טס מטע מזורזים קורות בתינו ארזים שנזדרזו להיות
מוכנים בידם מקודם לכן עומדים אישטנביש בלעז שיהא אורך
הקרשים זקוף למעלה ולא תעשה הכותלים בקרשים שוכבין להיות
רוחב הקרשים לגובה הכותלים קרש על קרש עשר אמות אורך
הקרש למדנו גבהו של משכן י׳ אמות ואמה וחצי האמה רוחב
למדנו ארכו של משכן עשרים קרשים שהיו בצפון ממזרח למערב
ל׳ אמה שתי ידות משולבות לקרש היה חורץ את הקרש מלמטה

91

באמצעו בגובה אמה מניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן הרי
הן הידות והחריץ חצי רוחב הקרש באמצע ואותן הידות מכניס
בארנים שהם חלולים והארנים גבהן אמה ויושבין רצופין ארבעים
זה אצל זה וידות הקרש הנכנסות בחלל הארנים חרוצות מג׳ צדיהן
רוחב החריץ כעובי שפת הארן שיכסה הקרש את כל ראש הארן
שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש כעובי שפת שני הארנים
שיפסיק ביניהן וזהו שנ׳ ויהיו תואמים מלמטה שיחרוץ את הידות
כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה משולבות עשויות כמין שליבות
סולם מובדלות זו מזו ומשופין ראשיהן ליכנס בתוך חלל הארן
כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם אשה אל אחותה מכוונות זו
כנגד זו שיהו חריציהן שוין זו כמדת זו כדי שלא יהו שתי הידות זו
משוכה לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה
תרגו׳ ידות צירין לפי שהן דומות לצירי הדלת הנכנסי׳ בחור המפתן
לפאת נגבה תימנה אין פאה זו לשון מקצוע אלא כל הרוח קרוי פאה
כתרגו׳ לרוח עיבר דרומא ולירכתי המשכן לשון סוף כתרגו׳ לסייפי
לפי שהפתח במזרח והמזרח קרוי פנים והמערב קרוי אחורים וזהו
סוף שהפנים הן מן הראש תעשה ששה קרשים הרי תשע אמות
רוחב ושני קרשים למקוצעות אחד למקצוע צפונית מערבית ואחד
למערבית דרומית כל ח׳ הקרשים בסדר אחד אלא שאלו הקרשים
אינן מחלל המשכן אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו בחלל להשלים
רחבו לעשר והאמה מזו והאמה מזו באות כנגד אמה עובי קירות
קרשי המשכן מן הדרום כדי שיהא במקצוע מבחוץ שוה ויהיו כל
הקרשים תואמים זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שני הארנים
ביניהם להרחיקן זו מזו והו שפרשתי שיהיו צדי הידות חרוצין
מצדיהן שיהא רוחב הקרש בולט לצדיו חוץ ליד הקרש לכסות את
שפת הארן וכן הקרש שאצלו ונמצאו תאומים זה לזה וקרש
המקצוע שבסדר המע׳ב חרוץ לרחבו בעביו כנגד קרש הצפוני
והדרומי כדי שלא יפרידו הארנים שביניהן ויחדיו יהיו תמים
במו תואמים על ראשו של קרש אל הטבעת האחת כל קרש
וקרש היה למעלה חרוץ ברחבו שני חריצין בשני צדיו כדי עובי
טבעת ומכניסו בטבעת האחת ונמצא מתאים לקרש שאצלו אבל
אותן טבעות לא ידעתי אם הן קבועות או מטולטלות ובקרש שבמקצו׳
היה טבעת בעבי קרש הדרומי והצפוני וראש קרש במקצוע שבסדר

המערב נבנס לתוכו נמצאו בֹ הכותלים מחוברין כן יהיה לשניהם
הקרשים שבמקצוע לקרש שבסוף צפון ולקרש המערבי וכן לשני
המקצועות והיו שמונה קרשים הן האמורות תעשה ששה קרשים
ובֹ קרשים למקצועות נמצאו חֹ קרשים בסדר מערבי כך שנויה
במשנת סדר הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את הארנים
חלולין וחורץ את הקרש מלמטה אֹ אמה מכאן ואֹ אמה מכאן
והחריץ חצי אמה באמצע ועושה לו בֹ ירות כמין בֹ חמוקין ולי נראה
שהגירסא כמין בֹ חווקין כמין בֹ שליבות סולם המובדלות זו מזו
ומשופות ליכנס בחלל הארן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם
שהוא לשון משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסן לתוך בֹ ארנים
בֹ ארנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותן
לתוך החריץ טבעת אחד של זהב כדי שלא יהו נפרדין זה מזה שנֹ
והיו תואמים כך היא המשנה והפירוש שלה הצעתי למעלה בסדר
המקראות בריחים כתרגו׳ עיברין חמשה לקרשי צלע המשכן
האחד ﭏ חמשה גֹ הן ﭏ שבריח העליון והתחתון עשוי מבֹ התיכות
זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נבנס
בטבעת מצד זה וזה מצד זה עד שמגיעין זה לזה
נמצאו העליון והתחתון בֹ שהן דֹ אבל האמצעי ארכו כנגד הכותל
ומבריח מקצה הכותל ועד קצהו כמו שנֹ והבריח התיכון מבריח
מן הקצה אל הקצה העליונים והתחתונים היו להם טבעות בקרשי׳
ליכנס בתוכן בֹ טבעות לכל קרש משולשין בתוך יֹ אמות של גובה
הקרש חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה והלק אחד מן
התחתונה ולמטה וכל חלק הוא רביע אורך הקרש ובֹ חלקים בין
טבעת לטבעת כדי שיהיו כל הטבעות מכוונות זה כנגד זה אבל
לבריח התיכון אינו עשוי כך ﭏ הקרשים נקובים בעביין והוא
נבנס בהן דרך הנקבים שהן מכוונים זה מול זה והוא שנֹ בתוך
הקרשים הבריחים הלעיונים והתחתונים שבצפון ודרום אורך כל
אחד טוֹ אמה והתיכון ארכו לֹ אמה וזהו מן הקצה אל הקצה ממזר׳
למערב וחֹ בריחים שבמערב אורך העליונים והתחתונים וֹ אמות
והתיכון ארכו יבֹ כנגד רוחב חֹ קרשים כך היא מפורשת במלאכת
המשכן בתים לבריחים הטבעות שתעשה בהם יהו בתים ליכנס
שם הבריחים וציפית את הבריחים זהב לא שהיה זהב מרובק על
הבריחים אין עליהם שום צפוי ﭏ בקרש היה קובע כמין בֹ פיפי׳

92

של זהב כמין ב׳ סדיקי קנה חלול וקובעו אצל הטבעות לכאן ולכאן ארכו ממלא את רוחב הקרש מן הטבעו׳ לכאן ומימנה לכאן והבריח נכנס לתוכו וממנו לטבעת ומן הטבעת לפה השני נמצאו הבריחין מצופין זהב כשהן תחובין בקרשים והבריחים חללו מבחוץ היו בליטת הטבעות והפיפיות לא היו נראות בתוך המשכ׳ אא כל הכותל חלק מבפנים והקמת את המשכן לאחר שיגמר הקימהו כאשר הראית בהר קודם לכן שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו פרכת לשון מחיצה הוא ובלשון חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם תכלת וארגמן כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ו׳ חוטין מעשה חושב כבר פרשתי זו היא אריגה של שתי קירות והציורין שמשני עבריה אינם דומים זה לזה

כרובים ציורין של בריות יעשה בה ד׳ עמודים תקועין בתוך ד׳ ארנים ואונקליות קבועין בהן עקומין למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפרכת כרוך בה והאנקליות הן הווין שהרי כמין ווין הן עשוין והפרכת ארכה עשר אמות לרחבו של משכן ורחבה עשר אמות בגבהן של קרשים פרוסה בשלישו של משכן שיהא הימנה ולפנים י׳ אמות והימנה ולחוץ כ׳ אמה נמצא בית קדש הקדשים י׳ על י׳ שנ׳ ונתת את הפרכת תחת הקרסים המחברין את שתי חוברות של יריעות המשכן רחב החוברת כ׳ אמה וכשפורסה על גג המשכן מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השנית כסתה שלישו של משכן והמותר תלוי לאחוריו לכסות הקרשים

ושמת את השולחן שולחן בצפון משוך מן הכותל הצפוני ב׳ אמות ומחצה ומנורה בדרום משוכה מן הכתל הדרומי ב׳ אמות ומחצה ומזבח הזהב נתון בין אויר שבין שולחן למנורה משוך קמעה כלפי מזרח וכולן נתונין מחצי משכן ולפנים כיצד אורך המשכן מן הפתח לפרכת כ׳ אמה המזבח והמנורה והשולחן משוכין מן הפתח לצד מערבי אמות מסך וילון שהוא מסך כנגד הפתח כמו סכת בעדו לשון מגן מעשה רוקם הצורות עשויות בה מעשה מחט כפרצוף שלעבר זה כך פרצוף שלזה רוקם שם אומן ולא שם האומנות ותרג׳ עובד צייר ולא עובד ציור מדת המסך כמדת הפרכת י׳ אמות על י׳ אמות ועשית את המזבח שלש אמות קומתו דברים ככתבן דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומ׳ נאמ׳ כאן רבוע ונא׳ בפנימי רבוע מה להלן גבהו פי שנים בארכו אף כאן פי שנים בארכו ומה

אני מקיים ושלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה ממנו תחיינה
קרנותיו שלא יעשם לבדם ויחברם וצפית אותו נחשת לכפר על
עוות מיצח ומיצחך נחושה סירותיו כמו יורות לדשנו לכפר על
לתוכו והוא שתרג אונקלו למיספי קיטמיה לספות הדשן לתוכם כי
יש מילים בלשון עברית מלה אחת מתחלפת בפתרון לשמש בנין
וסתירה במו ותשרש שרשיה אויל משריש וחלופו ובכל תבואתי
תשרש בסעיפיה פורית מסעף פארה מפשח סעיפיה וכמחו וזה
האחרון עצמו שבר עצמיו וכמחו ויסקלהו באבנים וחלופו סקלו
מאבן הסירו אבניה וכגון ויעזקהו ויסקלהו אף כאן לדשנו להסיר
דשנו ובלע דישסינרידיר ויע״ו כתרגו מגריפות שנוטל בהן הדשן
והן כמין כסוי קדרה והיא שלמתכת רק ולה בית יד ובלע וידילי
מזרקותיו לקבל בהן דם הזבחים ומזלגותיו אונקליות כפופין
ומכה בהן הבשר ונתחב בו ומהפכו בהן על גחלי המערכה שיהא
ממחר שריפתן ובלשון חכמים צנורות ומחתותיו בית קבול יש
בהן ליטול בהן הגחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי
לקטרת ועל שם חתייתן קורין אותן מחתות כמו לחתות אש לשון
שאיבת אש ממקומה ובן היחתה איש אש בחיקו לכל כליו במו
כל כליו מכבר לשון כברה שקורין קריבילו כמין לבוש היה עשוי
לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת ומקרא זה מסורס וכן
פתרונו ועשית לו מכבר נחשת מעשה רשת כרכב המזבח סובב
כל דבר המקיף סביב בעיגול קרוי כרכב כמו ששנינו בהכל שוחטין
או הן גולמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכב והוא שעושין חריצין
עגולין בקרשי דפני התיבות וספסלי עץ אף למזבח עשוי חריץ סביב
בדפנו לנוי והוא לסוף ו׳ אמות של גבהו לדברי האומר מה אני
מקיים שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה אבל סובב להלוך
רגלי הכהנים לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפני מקרנותיו
וכן שנינו בזבחים אי זהו כרכב בין קרן ולקרן ולפנים מהם אמה
שלהלוך רגלי הכהנים ב׳ אמות הללו קרויין כרכב ודקדקנו שם
והכתי׳ תחת כרכבו מלמטה למדנו שהכרכוב בדפנו ולבוש המכבר
תחתיו ותירץ המתרץ תרי הוו חד לנוי וחד לכהנים שלא ישתרקו
זה שבדופן לנוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר ומגיע עד חצי המזב׳
והוא היה סימן לחצי גבהו להבדיל בין דמים העליונים לדמים
התחתונים וכנגדו עשו למזבח בית עולמים חגורת חוט הסיקרא

לאמיצעו וכבבש אחר עולין בו אעפ שלא פרשו בעניין זה ככר
שמענו בפרשת מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה במעלות לא תעלה
לו במעלות בכבש שלו אל כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנינו
במכילתא מזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו ממלאין חללו
באדמה במקום חנייתן והכבש היה בדרום המזבח מובדל מן המזבח
מלא חוט השערה ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי החצר
שבדרום כדברי האומ׳ י׳ אמות קומתו ולדברי האומ׳ דברים ככתבם
ג׳ אמות קומתו לא היה אורך הכבש אל י׳ אמות כך מצאתי במשנת
מ״ט מדות וזה שהוא מובדל מן המזבח מלא החוט במסכת זבחים
למדנוה מן המקרא בארבע טבעות שנעשו למכבר נבוב לוחות
כתרגו׳ חליל לוחין לוח עצי שטים מכל צד והחלל באמצע ולא יהא
כולו עץ אחר שיהא עביו ה׳ אמות על ה׳ אמות כמין סרן קלעים
עשויין כמין קלע ספינה נקבים נקבים מעשה קליעה ולא מעשה
אורג ותרגו׳ סרדין כתרגו׳ שלמכבר המתורג׳ סרדא לפי שהן מנוקבי׳
ככברה לפאה האחת כל הרוח קרוי פאה ועמודיו עשרים ה׳
אמות בין עמוד לעמוד ואדניהם שלעמודים נחשת האדנים
יושבין על הארץ והעמודים תקועין לתוכן והיה עושה כמין קונטסין
ארכן ו׳ טפחים ורחבן ג׳ וטבעת נחשת קבועה באמיצעו וכורך שפת
הקלע סביביו במיתרים כנגר כל עמוד ועמוד ותולה הקונטס דרך
טבעתו באונקלי שבעמוד העשוי כמין ו׳ ראשו זקוף למעלה וראשו
אחד תקוע למטה בעמוד כאותן שעושין להציב דלתות ורוחב הקלע
תלוי למטה והיא קומת מחיצת החצר ווי העמודים הם האונקליות
וחשוקיהם כסף מוקפין היו העמודים בחוטי כסף ואיני יודע אם על
פני כולו אם בראשן אם באמיצען אך יודע אני שהחישוק לשון חגורת
שכן מצי׳ בפילגש בגבעה ועמו צמד חמורים חבושים ותרגו׳ חשיקין
לפאת קדמ׳ מזרחה פני המזרח קדם לשון פנים ואחור לשון אחורים
לפי׳ מזרח קרוי קדם שהוא פנים והמערב קרוי אחור כמה דאת
אמר הים האחרון ימא מערבאה חמשים אמה אותם חמשים
לא היו סתומין בקלעים לפי ששם הפתח אל ט״ו אמה קלעים לכתף
הפתח מכאן וכן לכתף הפתח השנית נשאר רוחב החלל הפתח
בנתים כ׳ אמה וזהו שנ׳ ולשער החצר מסך עשרים אמה וילון
למסך כנגר הפתח כ׳ אמה אורך ברוחב הפתח עמודיהם שלשת
ה׳ אמות בין עמוד לעמוד מעמוד בראש הדרום העומד במקצוע

דרומית מזרחית עד שהוא מן השלשה שבמזרח ה׳ אמות וממנו
לשני ה׳ ומן השני לשלישי ה׳ וכן לכתף השנית וד׳ עמודים למסך
הרי י׳ עמודים למזרח כנגד י׳ למערב כל עמודי החצר סביב
לפי שלא פרש ווין וחשוקיהם וארני נחשת אלא לצפון ולדרום אבל
למזרח ולמערב לא נאמר ווין וחשוקין וארני נחשת לכך בא ולמד
כאן אורך החצר הצפון והדרום שמן המזרח למערב ק׳ אמה
ורחב חמשים בחמשים חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים
בחמשים שהמשכן ארכו ל׳ ורחבו עשר העמיד מזרח פתחו בשפת
נ׳ חצונים שלאורך החצר נמצא כולו בחמשים הפנימיים וכלה ארכו
לסוף ל׳ נמצאו כ׳ אמה ריוח לאחריו בין הקלעים שבמערב ליריעות
שלאחורי המשכן ורחב המשכן י׳ אמות באמצע רוחב החצר נמצאו
לו כ׳ אמות ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן
למערב וכ׳ על נ׳ חצר לפניו וקומה חמש אמות גובה מחיצת החצר
והוא רחב הקלעי׳ וארניה׳ נחשת להביא את ארני המסך שלא תאמ׳
לא נאמר ארני נחשת אלא לעמודי הקלעי׳ אבל ארני המסך של מין
אחר כך נראה בעיני שלכך חזר ושנאו לכל כלי המשכן שהיו צריכי׳
להקמתו ולהורדתו כגון מקבות לתקוע בדן יתדות ועמודים יתדות
כמין נגרי נחשת ליריעות האהל ולקלעי החצ׳ קשורין במתרים סביב
בשיפוליהן כדי שלא יהא הרוח מגביהתן ואיני יודע אם תוחבן בארץ
אם קשורין ותלוין וכובדן מכביד שיפולי היריעות שלא ינועו ברוח
ואומ׳ אני ששמן מוכיח עליהן שהן תקועין בארץ לכך נקראו יתדות
ומקרא מסייעני אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח
חסלת פרש׳ ויקחו לי׳

ואתה תצוה

אזהרה למשה על שמן המאור:
זית זך׳ בלי שמרים׳ כמו ששני׳
במנחות מגרגרו בראש הזית והוא כתית זך׳ כתית׳ כותש הזתים
במכתשת׳ ואינו טוחנן ברחים כדי שלא יהו בו שמרים׳ ואחר
שהוציא טפה ראשונה מכניסן לרחים וטוחנן׳ ושמן שני פסול
למנורה וכשר למנחות שנ׳ כתית למאור ולא כתית למנחות:
להעלות נר׳ מדליקן עד שתהא שלהבת עולה מאליה: תמיד׳ כל
לילה ולילה קרוי תמיד׳ כמו שאתה אומר עולת תמיד ואינה אלא
מיום ליום׳ וכן במנחת חביתין נאמ׳ תמיד׳ ואינה אלא מחציתה בבקר

ומחציתה בערב אבל תמיד האמור בלחם הפנים הוא משבת לשבת:
מערב עד בקר· תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת מערב עד בקר·
ושיערו חכמי׳ ז״ל חצי לוג ללילי תקופת טבת הארוכין וכן לכל הלילות·
ואם יותר אין בכך כלום: ואתה הקרב אליך· לאחר שתגמור מלאכת
המשכן: לקדשו לכהנו לי· להכניסו בכהונה גדולה על ידי הבגדים
שיהא לבוש בהן· ולשון כהונה שירות הוא: חושן· תכשיט כנגד הלב:
אפוד׳ לא שמעתי ולא מצאתי בברייתא פי׳ תבניתו· ולבי אומ׳ לי שהיא
חגורה מאחריו׳ רחב כרחב גב איש· כמין סינר שלנשי׳ שקורי׳ פורציינ״ש
שחוגרות השרות כשרוכבו׳ על סוסים׳ כך מעשהו מלמטה· שנ׳ ודוד
חגור אפוד בד׳ למדנו שהאפוד חגורה היא: וא׳ אפשר לומר אין בו
אלא החגורה לבדה· שהרי נאמ׳ ויתן עליו את האפוד׳ ואחר כך ויחגור
אותו בחשב האפוד׳ ותרגו׳ בהמיין אפודא· למדנו שהחשב הוא החגור׳
ואפוד שם תכשיט לבדו: וא׳ אפשר לומר שעל שם שתי הכתפות שבו
הוא קרוי אפוד׳ שהרי נאמ׳ שתי כתפות האפוד׳ למדנו שהאפוד שם
לבד׳ והכתפות שם לבד׳ והחשב שם לבד׳ לכן אומ׳ אני שעל שם הסינר
שלמטה קרוי אפוד׳ על שם שאופדו ומקשטו בו׳ שנ׳ ויאפוד לו בו׳
והחשב הוא החגור׳ שלמעלה הימנו והכתפות קבועות בו: ועוד אומ׳
לי לבי שיש ראיה שהוא שם לבוש· שתרג׳ יונת׳ ודוד חגור אפוד בד
כרדוט דבוץ· וכן מעילים תרג׳ כרדוטין: מעיל׳ הוא כמין חלוק· וכן
הכתנת׳ אלא שהכתנת סמוך לבשרו קורא חלוק תחתון· ומעי׳ל קרוי
חלוק עליון: תשבץ· עשויה משבצות משבצות לנוי׳ והמשבצות הן
גומות . כמין גומות העשויות בתכשיטי׳ נשים למושב קביעת
אבנים טובות ומרגליות· כמו שנ׳ באבני אפוד מוסבות משבצות
זהב׳ ובלעז קשטונש׳ מצנפת׳ כמין כובע שקורין קופיא בלעז· שהרי
במקום אחר קורהו מגבעות ומתרגמי׳ קובעין: אבנט· היא חגורה
על הכתונת׳ והאפוד חגורה על המעיל׳ כמו שמצינו בסדר לבישתן
ויתן עליו את הכתנת ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל
ויתן עליו את האפוד: בגדי הקדש· מתרומה המקודשת לשמי
יעשו אותם: והם יקחו׳ אותם חכמי לב שיעשו את הבגדים יקבלו מן
המתנדבים את הזהב ואת התכלת לעשות בהם את הבגדים: ועשו
את האפוד· אם באתי לפרש מעשה החשן והאפוד על סדר
המקראות הרי פירושן פרקים· וישגה הקורא בצירופן· לכך
אני כותב מעשיהם כמו שהוא למען ירוץ קורא בו׳ ואחר כך אפר׳

על סדר המקראות· האפוד עשוי כמין סינר שלנשים רוכבות סוסים·
וחוגרו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו· רחבו במדת רוחב גבו
שלאדם ויותר· ומגיע עד עקביו· והחשב מחובר בראשו על פני רחבו
מעשה אורג· ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו· והכתפות
מחוברות בחשב אחת לימין ואחת לשמא׳ מאחורי הכהן לשני קצות
רחבו שלסינר· וכשזוקפן עומדות לו על שתי כתפיו· והם כמין שתי
רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שיעור לזוקפן אצל צוארו
מכאן ומכאן· ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט· ואבני השהם
קבועות בהן אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמא׳· והמשבצות
נתונות בראשיהן לפני כתפיו· ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי
טבעות שבחשן בשתי קצות רחבו העליון· אחת לימין ואחת
לשמא׳· ושני ראשי השרשרות תקועות במשבצת ימין·
וכן ב׳ ראשי שרשרות השמא׳ תקועין במשבצת שבכתף שמאל·
נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו· ועוד שתי
טבעות בשני קצות החשן בתחתיתו· וכנגדן ב׳ טבעות בב׳ כתפות
האפוד מלמטה בראשו התחתון מחובר בחשב· טבעות החשן אל
מול טבעות האפוד שוכבין זה על זה· ומרכסן בפתיל תכלת תחוב
בטבעות האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד·
ולא יהא נבדל הולך וחוזר: זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש
משזר· ה׳ מינים הללו שזורין בכל חוט והיו מרדדין את הזהב כמין
טסין דקין וקוצצין מהם פתילין· ושוזרין אותן חוט של זהב עם ו׳
חוטין של תכלת· וחוט שלזהב עם ששה חוטין שלארגמן· וכן תולעת
שני וכן חשש· שכל המינין חוטן כפול ו׳ חוט שלזהב עם כל אחד
ואחד וא׳ שוזר את כולן כאחד נמצא כולו כפול כ״ח· כמפורש במסכ׳
יומא· ולמדנו מן המקרא הזה· וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים
לעשות את פתילי הזהב בתוך התכלת ובתוך הארגמן· למדנו שחוט
הזהב שוזר עם כל מין ומין: מעשה חושב· כבר פרשתי שהיא אריגת
ב׳ קירות שאין צורות שני עבריה דומות זו לזו: שתי כתפות חוברות
יהיה לו· הסינר מלמטה· והחשב האפוד היא החגורה צמודה לו
מלמעלה דוגמת סינר הנשים· ומגבו שלכהן היו מחוברות בחשב
האפוד ב׳ חתיכות כמין ב׳ רצועות רחבות· אחת כנגד כל כתף וזוקפן
על שתי כתפותיו מלמעלה עד שנקפלות לפניו כנגד החזה· ועל ידי
חבורן לטבעות החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלות· כמו

שמפורש בענין· והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי אבני חשהם
קבועות בהן אחת בכל אחת: אל שני קצותיו לב׳ קצות רחבו של
אפוד שלא היה רחבו אל כנגד גבו שלכהן· וגבהו עד כנגד האצילים
שקורין קוריש· שנ׳ ולא יחגרו ביזע· אין חוגרין במקו׳ זיעה· לא למעלה
מאציליהן ולא למטה ממתניהם· אל כנגד אציליהם: וחובר· האפוד
עם אותן שתי כתפות יחבר אותן במחט למטה בחשב· ולא יארגם
עמו אלא אורגן לבד ואחר כך מחברן: וחשב אפודתו· חגור
שעל ידו מאפדו ומתקנו לכהן ומקשטו:
אשר עליו· למעלה בשפת הסינר היא החגורה: כמעשהו· כאריגת
הסינר מעשה חושב ומחמשת המינים כך אריגת החשב מעשה
חושב ומה מינין: ממנו יהיה עמו היה ארוג ולא יארגנו לבד
ויחברנו: כתולדותם· כסדר שנולדו· ראובן שמעון לוי ויהודה דן
ונפתלי על האחת ועל השנית גד אשר יששכר זבולון יוסף ובנימן
מלא שכך הוא כתוב מלא במקום תולדתו· כה׳ אותיות בכל אחת
ואחת: מעשה חרש אבן· מעשה אומן שלאבנים· חרש זה דבוק
הוא לתיבה שלאחריו· לפי׳ הוא נקוד פתח בסופו· וכן חרש עצים נטה
קו חרש של עצים· וכן חרש ברזל מעצד· כל אלה דבוקין ופתוחין:
פתוחי חותם· כתרגו׳ כתב מפרש כגלוף דעוקא· חרוצות האותיות
לתוכן כמו שחורצין חותמי טבעות שהם לחתום אגרות· כתב נכר
ומפורש: על שמות· כמו בשמות: מוסבות משבצות· מוקפות
במשבצות זהב שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן
ומשקעה במשבצת· נמצאת המשבצת סובבת את האבן סביב ומחבר
המשבצת באפוד: לזכרון· שיראה הקב״ה שבטים כתובים לפניו ויזכר
צדקתן: ועשית משבצות· מיעוט משבצות שתים ולא פרש לך
עתה בפרשה זו אל מקצת צרכן ובפרשת החשן גומ׳ לך פירושן
שרשרות שלשלאות מגבלות לסוף גבול החשן תעשה אותם
מעשה עבות מעשה קליעת חוטים ולא מעשה נקבים
נכפלים כאותן שעושין לבורות אלא כאותן שעושין לערדסקאות
שקורין אנשינציירש ונתת את שרשרות העבותות העשויות מעשה
עבות על המשבצות הללו לא זהו מקום צואת עשייתן של שרשרות
ולא צואת קביעותן ואין תעשה האמו׳ כאן לשון צווי ואין ונתתה האמו׳
כאן לשון צווי אל לשון עתיד כי בפרש׳ החשן חוזר ומצוה על עשייתן
ועל קביעותן ולא נכת׳ כאן אל להודיע מקצת צרך המשבצות שצוה

לעשות עם האפוד וכתב כאן לומר לך המשבצות הללו יוזקקו
לכשתעשה שרשרות מוגבלות על החשן תתנם על משבצות הללו
חשן משפט שמכפר על קלקול הדין רא משפט שמברר דבריו
והבטחתו אמת שהמשפט משמש ג לשונות דברי בעל הדין וגמר
דין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון
וזה משמש לשון דברים שמפרש ומברר דבריו כמעשה אפוד
מעשה חושב ומה מינין זרת ארכו וזרת רחבו כפול ומוטל לו
לפניו כנגד לבו שנ והיה על לב אהרן תלוי בכתפות הבאות מאחריו
על כתפיו ונקפלות ויורדות מלפניו מעט והחשן תלוי בהן בשרשרו
וטבעות כמו שמפורש בענין ומלאת בו על שם שהאבנים ממלאות
גומות המשבצות המתוקנות להן קורא אותן לשון מלוי משובצים
זהב יהיו הטורים במלואותם מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור
שיתמלא בעובי האבן וזהו לשון מלואותם כשיעור מלואות של
עביים שלאבנים היה עומק המשבצות לא פחות ולא יותר איש על
שמו כסדר תולדותם סדר האבנים אודם לראובן פטדה לשמעון
וכן כולם ועשית על החשן בשביל החשן לקבען בטבעותיו כמו
שמפורש למטה בענין שרשות לשון שרשי אילן שהן מאחזין
לאילן להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזין לחשן שבהן יהיה
תלוי באפוד והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות
ואף שרשרות פתר מנחם בן סרוק לשון שרשים ואומר שהריש
יתירה בו כמו מם שבשלשום ומם שבריקם ואיני רואה דבריו אלא
שרשרת בלשון עברית כשלשלת בלשון משנה גבלות הוא מגבלות
האמור למעלה שתתקעם בטבעת שהוא בגבול החשן וכל גבול לשון
קצה הוא מעשה עבות מעשה קליעה על החשן לצרך החשן
כדי לקבעם בו ולא יתכן לומ שתהא תחלת עשייתן עליו שאם כן
מהו שחוזר ואומר ונתת את שתי הטבעות הלא כבר נתונים בו
היה לו לכתוב בתחלת המקרא ועשית על קצות החשן שתי
טבעות זהב ואף בשרשרות צריך אתה לפרש כן
על שני קצות לשני פאות שכנגד הצואר לימנית ולשמאלית הבאין
מול כתפות האפוד ונתת את שתי עבותות הזהב הן הן שרשרות
גבלות האמור למעלה ולא פרש מקום קבען בחשן עכשו מפרש
לך שתהא תוחב אותן בטבעות תדע לך שהן הן הראשונות שהרי
בפרשת אלה פקודי לא הוכפלו ואת שתי קצות שלשתי העבותות

96

שתי ראשיהן של כל אחת תתן על שני המשבצות הן הכתובות
למעלה בין פרשת החשן לפרשת האפוד ולא פירש את צרכן ואת
מקומן עכשו מפרש שיתקע בהן ראשי העבותות התחובות בראשי
החשן לימין ולשמאל אצל הצואר שני ראשי שרשרת הימנית
תוקע במשבצת של ימין וכן בשל שמאל נמצאו שני ראשי כתפות
האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ובהן הוא תלוי ועדיין שפת
החשן התחתונה הולכת ובאה נוקשת על כרסו ואינה דבוקה בו יפה
לכך הוצרך ב׳ טבעות לתחתיהן כמו שמפרש והולך אל מול פניו
של אפוד שלא יתן המשבצת בעבר הכתפות שבלפי המעיל אלא
בעבר העליון שבלפי החוץ והוא קרוי אל מול פניו של אפוד כי
אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים על שתי קצות החשן הן
שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל על שפתו אשר על עבר
האפוד ביתה הרי לך שתי סימנים האחד שיתנם בשני קצות של
תחתיתו שהוא בנגד האפוד שעליונו אינו כנגד האפוד שהרי סמוך
לצואר הוא והאפוד נתון על מתניו ועוד נתן סימנים שלא יתנם
בעבר החשן שבלפי החוץ אא בעבר שבלפי פנים שנ׳ ביתה ואותו
העבר הוא לצד האפוד שחשב האפד חוגרו לכהן ונקפל הסינר לפני
הכהן על מתניו וקצת כרסו מכן ומכן עד כנגד קצות החשן וקצותיו
שוכבין עליו על שתי כתפות האפוד מלמד שהמשבצות נותנן בראשי
כתפות האפוד העליונים הבאין על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות
ויורדות לפניו והטבעות צוה ליתן בראשו השני שהוא מחובר לאפוד
והוא לעומת מחברתו סמוך למקום חבורו באפוד למעלה מן
החגורה מעט שהמחברת לעומת החגורה ואלו נתונין בגובה וקיפת
הכתפות הוא שנ׳ ממעל לחשב האפוד והן כנגד סוף החשן ונותן
פתיל תכלת באותן ב׳ טבעות ובטבעות החשן ורוכסן באותו הפתיל
לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפנים וחוזר לאחור
ונוקש על כרסו ונמצא מיושב על המעיל יפה ממול פניו בעבר
החיצון וירכסו לשון חבור וכן מרוכסי איש חבורי חבלי רשעים
וכן והרכסים לבקעה הרים הסמוכין זה לזה שאי אפשר לירד לגיא
שביניהם אא בקושי גדול ומתוך סמיכתן הגיא סמוכה וקופה ועקומה
יהו לבקעת מישור ונוחה לילך להיות החשן דבוק על חשב האפוד
ולא יזח החשן ינתק ולשון ערבי ברברי דונש בן לברט את
האורים ואת התמים הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך

כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר את דבריו ומתמים את אמריו
אבל במקדש שני היה החשן שאי אפשר להיות כהן גדול מחוסר
בגדים אבל אותו ה׳ לא היה בתוכו ועל שם אותו הכתב קרוי משפט
שנ׳ ושאל לו במשפט האורי׳ את משפ׳ בני ישרא׳ דבר שהן נשפטים
ונוכחין על ידו אם לעשות דבר אם לאו ולפי מדרש אגדה שהחשן
מכפר על מעותי הדין נקרא משפט על סליחת המשפט את מעיל
האפוד שהאפוד נתון עליו לחגורה כליל תכלת כולו תכלת שאין
מין אחר מעורב בו והיה פי ראשו שלמעיל שבגבהו היא פתיחת
בית הצואר בתוכו כתרגו׳ כפיל לגויה כפול בתוכו להיות לו שפה
וכפילתו מעשה אורג ולא במחט כפי׳ תהרא למדת שהשריונים
שלהם פיהן כפול לא יקרע כדי שלא יקרע והקורע עובר בלאו
שזהו ממנין לאוין שבתורה וכן לא יזח החשן וכן לא יסורו ממנו
האמור בבדי ארון רמוני עגולין וחלולין הן כמין רמונים העשוים
כמין ביצת תרנגולת ופעמוני זהב וגים עם עינבלים שבתוכם
בתוכם סביב ביניהם סביב בין שני פעמונים רמון אחד דבוק ותלוי
בשולי המעיל פעמון זהב ורמון אצלו פעמון זהב ורמון אצלו
ולא ימות מכלל לאו אתה שומע הן אם יהיו לו לא יתחייב מיתה הא
אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב מיתה בידי שמים ציץ
כמין טס שלזהב היה רחב ב׳ אצבעות מוקף על המצח מאוזן לאוזן
על פתיל תכלת ובמקום אחר אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד
כתוב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן
ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם
מניח תפלין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה
ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה היה מניח בין ציץ
למצנפת וג׳ נקבים היה עושה בו בשני ראשיו ובאמצעיתו בג׳ מקומות
הללו פתיל מלמעלה מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו וקושר ראשי
הפתילין מאחורי העורף שלושתן ונמצאו בין ארך הטס ופתילי
ראשין מקיפין את הקדקד והפתיל אמצעי שבראשו קשור עם
ראשי השנים הולך על פני רוחב הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין
כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת והיה נתון
הציץ על ראשו כמין כובע על המצנפת והפתיל האמצעי מחזיקו
שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו הרי נתקיימו כל המקראות
פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה

ונשא אהרן לשון סליחה ואעפ״כ אינו זז ממשמעו אהרן נ־שא את
המשא של עון נמצא מסולק עון הקרשים לרצות על החלב ועל
הרם שקרבו בטומאה כמו ששנינו א׳ זה עון הוא נושא אם עון
פיגול הרי כבר נאמר וכו׳ ואין לומר שיכפר על הכהן שהקריבן
טמאין שהרי עון הקרשים נאמ׳ ועל עון המקריב אינו מרצה אלא
להכשיר הקרבן והיה על מצחו תמיד א׳ אפשר שיהא עליו תמיד
שהרי אינו עליו אא כשעת עבודה אא תמיד לרצות להם אפילו אינו
על מצחו שלא היה כהן גרול עובר באותה שעה ולדברי האומ׳ עודהו
על מצחו מרצה אם לאו אינו מרצה נדרש על מצחו תמיד ללמד
שימשמש בו בעודו על מצחו שלא יסיח רעתו ממנו ושבצת עשה
אותה משבצות וכולה של שש ולבני אהרן תעשה כתנות ד׳ בגרים
הללו ולא יותר כתנת אבנט ומגבעות היא המצנפת ומכנסים כתבן
למטה בפרשה והלבשת אותם את אהרן אותם האמורין באהרן
חשן ואפור ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט וציץ ומכנסים כתובין
למטה בבילן ואת בניו אתו אותן הכתובין בהן ומשחת את אהרן
ואת בניו בשמן המשחה ומלאת את ידם כל מלוי ידים לשון חנוך
כשהוא נכנס לרבר להיות מוחזק בו מאותו יום והלאה הוא מוחזק
ובלשון לעז כשממנים אדם על פקודת רבר נותן השליט בידו בית
יד של עור שקורין גוונטו ועל ידו הוא מחזיקו ברבר וקורין לאותה
מסירה רבישטיר והוא מלוי ידים ועשה להם מכנסי בד׳ לאהרן
ולבניו מכנסי בר הרי ח׳ לכהן גדול וד׳ לכהן הריוט והיו כל הבגדים
האלה על אהרן הראוין לו ועל בניו הראוין להן בבואם אל אהל
מועד להיכל וכן למשכן ומתו הא למדת שהמשמש מחוסר
בגרים במיתה חוקת עולם כל מקום שנ׳ חוקה לעכב לקח כמו
קח וב׳ גזרות הן אחת שללקיחה ואחת שלקיחה ולהן פתרון אחר
פר אחר לכפר על מעשה העגל שהיה פר ולחם מצות וחלות מצות
ורקיקי מצות הרי אלו ג׳ מינין רביכה וחלות ורקיקין ולחם מצות
היא הקרויה למטה בעני׳ חלת לחם שמן על שם שנותן שמן ברביכה
כנגד החלות והרקיקין וכל המינין באין י׳ י׳ חלות בלולות בשמן
כשהן קמח יוצק בהן השמן ובוללן משוחים בשמן אחר אפייתן
מושחן כמין כ׳ יונית עשויה כמין נון שלנו והקרבת אותם אל חצר
המשכן ביום הקמתו ורחצת טבילת כל הגוף ואפרת קשט
ותקן החגורה והסינר סביבותיו נזר הקרש זה הציץ על המצנפת

כמו שפרשתי למעלה על ידי פתיל האמצעי וב׳ פתילין שבראשיהן
הקשורין שלשתן מאחורי העורף הוא נותנו על המצנפת כמין כובע
ומשחת אותו אף משיחה זו כמין כי ונותן שמן על ראשו ובין ריסי
עיניו ומחברן באצבעו והיתה להם מלוי ידים זה לכהונת עולם
ומלאת על ידי דברים חללו יד אהרן ויד בניו במנוי הכהונה פתח
אהל מועד בחצר המשכן שהוא לפני הפתח על קרנות למעלה
בקרנות ממש ואת כל הדם שירי הדם אל יסוד המזבח כמין
בליטת בית קבול עשוי לו סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ החלב
המכסה את הקרב הוא קרום שעל הכרס שקורין טילא
ואת היותרת היא טרפשא דכבדא שקורין איבריש
על הכבד אף מעט מעט מן הכבד נוטל עמה
תשרף באש לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת ﭏ זו וזורקת בכלי
אותו במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן ואין קרבן
טעון מתנה באצבע ﭏ חטאת בלבד אבל שאר זבחים אינן טעונין
קרן ולא אצבע שמתן דמן מחצי המזבח ולמטה אינו עולה בכבש
ﭏ עומד בארץ וזורק סביב מפורש בשחיטת קדשים שאינן ﭏ
שתי מתנות שהן ד׳ האחת בקרן זוית זו והאחת שכנגדה באלכסון
וכל מתנה נראית בב׳ צדי הקרן אילך ואילך נמצא הדם נתון בד׳
רוחות לכך קרוי סביב על נתחיו עם נתחיו מוסף על שאר נתחים
ריח ניחוח נחת רוח לפני מי שאמר ונעשה רצונו אשה לשון
אש היא הקטרת איברים שעל האש תנוך הוא הסחוס האמצעי
שבתוך האוזן שקורין טינרום בלעז בהן ידם הגודל ובפרק
האמצעי החלב זה חלב הדקין או הקיבה והאליה מן הכליות
ולמטה כמו שמפורש במקרא לעומת העצה יסירנה מקום שהכליות
יועצות ובאמורי פר לא נאמר אליה שאין אליה קרבה ﭏ בכבש
וכשבה ואיל אבל שור ועז אין טעונין אליה ואת שוק הימין לא
מצינו הקטרה בשוק הימין עם האמורין ﭏ זו בלבד כי איל
מלואים שלמין לשון שלמות שמושלם בכל מגיד הכתו׳ שהמלואי׳
שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים לכך אני מצריכן החזה
להיות לעובד העבודה למנה וזהו ששמש משה במלואים והשאר
אכלו אהרן ובניו שהם בעלים כך מפורש בענין
וככר לחם מן החלות וחלת לחם שמן ממין רביכה ורקיק ממין
הרקיקים אחד מעשר שבכל מין ומין ולא מצינו תרומות לחם הבא

עם זבח נקטרת אא זו בלבד שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה
לכהנים עם חזה ושוק ומזה לא היה למשה למנה אא חזה בלבד על
כפי אהרן והנפת שניהם עסוקים בתנופה הבעלים והכהן הא כיצד
כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובזה היו אהרן ובניו בעלים
ומשה כהן תנופה מוליך ומביא למי שר׳ רוחות העולם שלו ותנופה
מעכבת פורענות ורוחות רעות ומעלה ומוריד למי שהשמי׳ והארץ
שלו ומעכבת טללי׳ רעים על העולה על האיל הראשון שהעלית עולה
לר׳ח ניחוח לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו אשה לאש נתן
לה׳ לשמו של הקב׳ה וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה
אשר הונף ואשר הורם מאיל המלואים קדשם לדורות להיות
נוהגות תרומתן ותנופתן בחזה ושוק של שלמים אבל לא להקטרה
אא והיה לאהרן ולבניו לאכול חק עולם מאת בני ישר׳א
שהשלמים לבעלים וחזה ושוק לכהן תנופה לשון הולכה והבאה
וינטיליר בלעז הורם לשון מעלה ומוריד כי׳ תרומה הוא החזה
והשוק הזה יהיו לבניו אחריו למי שבא לגדולה אחריו למשחה
להתגדל בהן שיש משיחה לשון שררה כמו לך נתתים למשחה אל
תגעו במשיחי ולמלא בם את ידם על ידי בגדים הוא משמש
בכהונה גדולה שבעת ימים רצופין ילבשם הכהן אשר יקום
מבניו תחתיו לכהונה גדולה כשמניחו להיות כהן גדול שיבא לאהל
מועד אותו כהן שיהא מוכן ליכנס לפני לפנים ביום הכפורים וזהו
כהן גדול שאין עבודת יום הכפורים כשרה אא בו תחתיו מבניו
מלמד שאם היה לו בן לכהן גדול ממלא מקומו ימנוהו תחתיו כהן
גדול במקום קדוש בחצר אהל מועד שהשלמים הללו קדשי קדשים
היו פתח אהל מועד כל החצר קרוי כן ואכלו אותם אהרן ובניו
לפי שהם בעלים אשר כופר בהם כל זרות ותיעוב למלא ידם
באיל ולחם הללו ולקדש אותם שעל ידי מלואים הללו נתמלאו
ידיהם ונתקדשו לכהונה כי׳ קדש הם קדש קדשים מכאן למדו
אזהרה לזר האוכל קדש קדשים שנתן המקרא טעם לדבר משום
דקדש קדשים הם ועשיתה ככה שנה הכתו׳ וכפל לעכב שאם חסר
דבר מכל האמור בענין לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים ועבודתן
פסולה אותכה כמו אותך שבעת ימים תמלא את ידם בענין
זה ובקרבנות הללו בכל יום ופר חטאת תעשה ליום על הכפורים
בשביל הכפורים לכפר על המזבח מכל זירות ותיעוב ולפי שנ׳

שבעת ימים תמלא את ידם אין לי אא דבר הבא בשבילן האילים
והלחם אבל הבא בשביל המזבח כגון פר שהוא חטוי למזבח לא
שמענו לכך הוצרך מקרא זה ואגדה בתורת כהנים אומ׳ כפרת
המזבח הוצרכה שמא התנדב איש מישרא׳ דבר גזל במלאכ׳ המשכן
והמזבח וחטאת ותרבי לשון מתנת דמים הנתנים באצבע קרוי
חטוי ומשחת אותו בשמן המשחה וכל המשיחות בשמן כמין כי
והיה המזבח קדש קדשים ומהו קדושתו כל הנוגע במזבח יקדש
אפי׳ קרבן פסול שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד
וזה אשר תעשה מתוך שנ׳ כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין
ראוי בין שאינו ראוי כגון דבר שלא היה פסולו בקדש הרובע
והנרבע והטרפה וכיוצא בהן ת״ל וזה אשר תעשה בסמוך אחריו מה
עולה ראויה אף כל ראוי שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה כגון
הלן והיוצא והטמא והנשחט במחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו
וכיוצא בהן ת״ל וזה אשר תעשה ועשרון סלת עשירית האיפה
מ״ג ביצים וחומש ביצה בשמן כתית לא לחובה נאמר כתית אלא
להכשיר לפי שנ׳ כתית למאור ומשמע למאור ולא למנחות יכול
לפסלו למנחות ת״ל כאן כתית ולא נאמר כתית למאור אא למעט
מנחות שאינו צריך כתית שאף הטחון בריחים כשר בהן רבע
ההין ג׳ לוגין והנסך לספלים כדאית במסכת סוכה ב׳ ספלים של
כסף היו בראשו של מזבח ומנוקבין כמין ב׳ חוטמים דקין ונותן
היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על גב המזבח
ומשם יורד לשיתין במזבח בית עולמים ובמזבח הנחשת יורד מן
המזבח לארץ לריח ניחוח על המנחה נאמר שמנחת נסכים
בולה בליל וסדר הקרבתן האיברים תחלה ואחר כך המנחה שנ׳
עולה ומנחה תמיד מיום ליום לא יפסיק יום בנתים אשר אועד
לכם שמה כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו לבא יש מרז״ל
למדין מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקב״ה מדבר עם משה
משהוקם המשכן ויש מרז״ל אומ׳ מעל הכפרת כמו שנ׳ ודברתי
אתך מעל הכפרת ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אומר על
המזבח אא על אהל מועד הנזכר במקרא ונועדתי שמה אתועד
עמם בדבור כמלך הקובע מקום לדבר עם עבדיו שם ונקדש
המשכן בכבודי שתשרה שכינה בו ומדרש אגדה אל תקרי בכבודי
אא במכובדי במכובדין שלי כאן רמז לו מיתת שני בני אהרן ביום

הקמיתו וזהו שאמר משה הוא אשר דבר ה׳ בקרובי אקדש והיכן
דבר ונקדש בכבודי לשכני בתוכם על מנת כן לשכון אני בתוכם
מקטר קטרת להעלות מעליו קיטור עשן סמים את גגו זה היה לו
גג אבל מזבח העולה לא היה לו גג אא ממלאין חללו בארמה בכל
חנייתן זר זהב סימן כתר כהונה צלעותיו כאן הוא לשון זוית
כתרגו׳ לפי שנאמר צדיו שני זויותיו בשני צדיו והיה מעשה הטבעות
האלה לבתים לבדים בית תהיה הטבעת לבד לפני הפרכת שמא
תאמר משוך מכנגד הארון מחוץ לצפון או לדרום ת״ל לפני הכפרת
מכוון כנגד הארון מבחוץ סמוך לכפרת משליש ולפנים בהטיבו
לשון נקוי הבזיכין שלמנורה מדשן הפתילות שנשרפו בלילה והיה
מטיבן בכל בקר ובקר נרות לוציניו בלע וכן כל נרות האמורות
במנורה חוץ ממקום שנ׳ בו העלאה שהוא לשון הדלקה ובהעלות
כשידליקם להעלות להכתן יקטירנה בכל יום מקטיר פרס שחרית
ופרס בין הערבים לא תעלו עליו על מזבח זה קטרת זרה שום
קטרת שלנדבה כולן זרות הן לו חוץ מזו ועולה ומנחה לא עולה
ולא מנחה עולה שלבהמה ועוף מנחה היא שלמין לחם וכפר אהרן
מתן דמים על קרנותיו אחת בשנה ביום הכפורים הוא שנאמ׳
באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני י׳ וכפר עליו חטאת הכפורי׳
הם פר ושעיר שליום הכפורים המכפרין על טומאת מקדש וקדשיו
קדש קדשים הוא המזבח מוקדש לדברים הללו בלבד ולא לעבודה
אחרת וכולן מפורשין במסכת סוטה
חסלת פרש׳ ואתה תצוה

כי תשא

לשון קבלה כתרגומו כשתחפוץ
לקבל סכום מניינם לדעת כמה
אל תמנם לגולגולת אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את
השקלים ותדע את מניינם ולא יהיה בהם נגף שהמנין שולט בו
עין הרע והדבר בא עליהן כמו שמצינו בימי דוד זה יתנו הראהו
כמין מטבע שלאש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו כל
העובר על הפקודים כדרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה
וכן לשון כל אשר יעבור תחת השבט וכן תעבורנה הצאן על ידי מונה
מחצית השקל בשקל הקדש במשקל הקדש שקצבתי לך לשקול בו
שקלי קדש כגון שקלים האמורין בפרשת ערכין ושדה אחוזת

עשרים גרה · עכשו פרש לך כמה הוא · גרה לשון מעה
ובן בשמוא׳ יבא להשתחוות לאגורת כסף ולכבר לחם
עשרים גרה השקל שלם והשקל ד׳ זוזים והזוז בתחלתו ה׳ מעות אא
באו והוסיפו עליו שתות והעלוהו לשש מעה כסף ומחצית השקל
הזה שאמרתי לך יתנו תרומה לה׳ מבן עשרים שנה ומעלה
למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יוצא בצבא ונמנה בכלל אנשים
לכפר על נפשותיכם שלא תנגפו על ידי המנין ד״א לכפר על
נפשותיכם לפי שרמז להם כאן ג׳ תרומות שנכתב כאן ג׳ פעמים
תרומת ה׳ אחת תרומת ארנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן
ונתנו כל אחד מחצית השקל ועלו למאת הככר כמו שנ׳ וכסף פקודי
העדה מאת ככר ומהן נעשו הארנים שנ׳ ויהי מאת ככר הכסף
והשנית אף היא על ידי מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין
האמור בחומש הפקודים באחד לחדש השני בשנה השנית ונתנו
כל אחד מחצית השקל והם לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה
ושנה והשוו בהם עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמר לכפר
על נפשותיכם שהקרבנות לכפרה הן באין והשלישית היא תרומת
המשכן שנ׳ כל מרים תרומת כסף ונחשת ולא היתה יד כולן שוה
בה אא איש מה שנרבו לבו ונתת אותו על עבודת אהל מוע׳
למדת שנצטוה למנותן בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל
מפני שנתנה בהן מגפה כמו שנ׳ ויגוף ה׳ את העם מש׳ לצאן
החביבה על בעלה ונפלה בה דבר ומשפסק אמר לו לרועה בבקשה
ממך מנה את צאני ודע מה נותרו בה להודיעו שהיא חביבה עליו
וא׳ אפשר לומ׳ שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים שהרי
נאמר בו באחד לחדש השני והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון
שנ׳ ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את המשכן והמנין
הזה הכתוב הנה נעשו הארנים משקלים שלו שנ׳ ויהי מאת ככר
הכסף לצקת הא למדת שנים היו אחד בתחלת נדבתו אחר יום
הכפורים בשנה ראשונה ואחד בשנה השנית באייר משהוקם
המשכן ואם תאמר וכי אפשר שבשניהן היו שוין שש מאות אלף
וג׳ אפים וחמש מאות וחמשים שהרי בכסף פקודי הערה נאמ׳ כן
ובחומש הפקודים אף הוא אומ׳ כן ויהיו כל הפקודים שש מאות אף
וג׳ אפים וחמש מאות וחמשים והלא בב׳ שנים היו וא׳ אפשר שלא
היו בשעת מנין הראשו׳ בני י״ט שלא נמנו ובשניה נעשו בני כ׳ תשובה

100

לדבר אצל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרי׳
היו ב׳ שנים לפי שיציאת מצרים מונין מניסן כמו ששנינו במסכת
ראש השנה ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשניה שנתחדשה שנה
באחד בניסן אבל שנות האנשים מנוין למנין שנות העולם המתחילין
מתשרי נמצאו שניהם המנינים בשנה אחת היו המנין האחד היה
בתשרי לאחר יום הכפורי׳ שנתרצה הקב״ה לישראל לסלוח להם ונצטוו
על המשכן והשני באחד באייר ע״ל עבודת אהל מועד הן הארנים
שנעשו בו כיור כמין דוד גדולה ולה דדין המריקין בפיהן מים
וכנו כתרגו׳ מושב מתוקן לכיור לרחצה מוסב על הכיור ובין
המזבח מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח משכן אהל מועד
והיה הכיור משוך קמעא ועומד כנגד אויר שבין המזבח והמשכן
ואינו מפסיק כלל בנתים שנ׳ ואת מזבח העולה שם פתח משכן אהל
מועד מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד הא כיצד
משוך קימעא כלפי הדרום כך שניה בזבחים את ידיהם ואת רגליה׳
בבת אחת הוא מקדש ידיו ורגליו וכן שנינו בזבחים כיצד קדוש
מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית ומקדש
בבואם אל אהל מועד להקטיר שחרית ובין הערבים קטרת או
להזות מדם פר כהן משיח ושעירי ע״ז ולא ימותו הא אם לא
ירחצו ימותו שהתורה נאמרת כללות ומכלל לאו אתה שומע הין
אל המזבח החיצון שאין כאן ביאת אהל מועד אלא בחצר ולא
ימותו לחייב מיתה על המשמש במזבח שלא רחץ ידים ורגלים
שהמיתה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס באהל בשמים ראש
השובן וקנמון בשם לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב
ויש בו ריח וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנמון בשם
מן הטוב מחציתו חמשים ומאתים מחצית הבאתו תהא חמשים
ומאתים נמצא כולו חמש מאות כשיעור מר דרור אם כן למה
נאמר בו חצאין גזרת הכתוב הוא להביאו לחצאין להרבות בו ב׳
הכרעות שאין שוקלין עין בעין וכך שנויה בכריתות וקנה בשם
קנה של בשם לפי שיש קנים שאינן של בשם הוצרך לומר קנה
בשם חמשים ומאתים סך כולו וקדה שרש עשב ולשון חכמים
קציעה הין י״ב לוג ונחלקו בו חכמי ישראל ר׳ מאיר אומ׳ בו שלקו
את העקרין אמ׳ לו ר׳ יהודה והלא לסוך את העקרין אינו ספק אלא
שראים במים שלא יבלעו השמן ואח״כ הציף עליהם השמן עד שקלט

הריח וקפחו לשמן מעל העקרין רוקח מרקחת רוקח שם דבר
הוא והטע מוכיח שהוא למעלה והרי הוא כמו רקח ואינו כמו רוגע
הים וכמו רוקע הארץ שהטעם למטה וכל דבר המעורב בחבירו עד
שיהא קופח מזה או ריח או טעם קרוי מרקחת רוקח מרקחת רוקח
העשוי על ידי אומנות תערובת מעשה רוקח שם האומן בדבר
ומשחת כו׳ כל משיחות כמין כי חוץ משל מלכים שהן כמין נזר
וקדשת משיחה זו מקדשתן להיות קדש קדשים ומהו קדושתן כל
הנוגע כל הראוי לכלי שרת משנכנס לתוכו קדש קדוש הגוף ליפסל
ביוצא ובלינה ובטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין אבל דבר שאינו
ראוי להם אין מקדשין ושנויה היא משנה שלמה אצל
המזבח מתוך שנ׳ כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין
שאינו ראוי ת״ל כבשים מה כבשים ראויין אף כל ראוי תמשח
כל משיחות משכן וכהנים מתורגמי׳ לשון רבוי לפי שאין צרך
משיחתן אלא לגדולה כי כן יסד המלך שזה חנוך גדולתן ושאר
משיחות כגון משוחים בשמן ראשית שמנים ימשחו לשון ארמית
כהן בלשון עברית לדורותיכם מכאן למדו רז״ל לומ׳ שכולו קיים
לעתיד לבא זה בגימטריא תריסר לוגי לא ייסך כב׳ יודין לשון לא
יפעל כמו ייטב לך על בשר אדם לא ייסך מן השמן הזה עצמו
ובמתכונתו לא תעשו כמוהו אחר במשקל בסמנים הללו לפי מדת
הין שמן אבל פיחת או רבה סמנים לפי חשבון מדת הין שמן מותר
ואף העשוי במתכונתו של זה אין הסך ממנו חייב אלא הרוקחו
במתכונתו לשון חשבון כמו מתכונת הלבנים וכן במתכונתה של
קטרת ואשר יתן ממנו מאותו של משה ע״ל זר שאינו צרך כהונה
גדולה ומלכות נטף הוא צרי ועל שם שאינו אלא שרף הנוטף
מעצי הקטף קרוי נטף ובלע׳ גומא והצרי קורין לו טריאקה שחלת
שרש בשם חלק ומצהיר כצפורן ובלשון משנה קרוי צפורן והוא
שתרגם אנקלוס טופרא חלבנה בושם שריחו רע וקורין לו גלבנו
ומנאה הכתוב עם סמני הקטרת ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף
עמנו באגודת תעניותנו ותפלתנו את פושעי ישרא׳ שיהו נמנין עמנו
סמים אחרים ולבונה זכה מכאן למדו רז״ל יא׳ סמנים נאמרו לו
למשה בסיני בקטרת סמים ב׳ נטף ושחלת וחלבנה ג׳ הרי ה׳ סמים
לרבות עוד כמו אלה הרי י׳ ולבונה הרי יא׳ ואלו הן הצרי והצפורן
חלבנה ולבונה מור וקציעה שבולת נרד וכרכום הרי ח׳ שחשבלת

101

ונרד אחד הוא שהנרד דומה לשבלת הקושט והקליפה והקנמון הרי
יא בורית כרשינה אינו נקטר אל בו שפן את הצפורן ללבנה שתהא
לבנה ונאה   בד בבד יהיה אלו ד׳ הנזכרים כאן יהיו שוין משקל
במשקל כמשקלו שלזה כך משקלו של זה וכך שנינו הצרי והצפורן
החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה ולשון בד נראה בעיני
שהוא לשון יחידי אחד באחד יהיו זה כמות זה ממולח מתורג׳
מעורב שיערב יפה זה עם זה ואומ׳ אני שדומה לו וייראו המלחים
מלחיך וחובליך על שם שהן מהפכין המים במשוטות כשמנהיגין
את הספינה כשהן יושבין כאדם המהפך בכף ביצים נקופות לערבן עם
המים וכל דבר שאדם רוצה לערב יפה מערבו ומהפכו באצבע או
בבוך ממולח טהור קדש ממולח יהיה וטהור וקדוש ונתת ממנה
היא קטרת של כל יום ויום שעל המזבח הפנימי שהוא באהל מועד
אשר אועד לכם שמה כל מועד דבור שאקבע לך אני קובעו לאותו
מקום במתכונתה במנין סממניה קדש תהיה לך לה׳ לא תעשנה
אל לשמי להדיה בה׳ אבל עושה אותה במתכונתה משלו למכרה
לצבור קראתי בשם לעשות מלאכתי את בצלאל חכמה מה
שאדם שומע מאחרים ולומד תבונה מבין דבר מתוך דבר מלבו
מתוך דברים שלמד דעת רוח הקדש לחשוב מחשבות אריגת
מעשה חושב חרושת לשון אומנות כמו חרש חכם ואונקלוס תרג׳
ושנה בפירושו שאומן אבנים קרוי אומן וחרש שלעצים קרוי נגר
למלאת להושיבה במשבצת שלה במלואה לעשות המשבצות למדת
מושב האבן ועוביה ובלב כל חכם לב ועוד שאר חכמי לב יש
בכם וכל אשר נתתי בו חכמה ועשו את כל אשר צויתיך ואת הארון
לעדות לצורך לוחות העדות הטהורה על שם זהב טהור ואת
בגדי השרד אומ׳ אני לפי פשוטו שלמקר׳ אי אפשר שבבגדי כהונה
מדבר לפי שנ׳ אצלן את בגדי הקדש לאהרן הכהן אל הם בגדי
התכלת והארגמן ותולעת השני האמורים בפרשת מסעות ונתנו אל
בגד תכלת ופרשו עליו בגד ארגמן ופרשו עליהם בגד תולעת השני
ונראין דברי שנ׳ ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד
לשרת בקדש ולא הוזכר שש עמהן ואם בגדי כהונה לא מצינו באחד
מהן ארגמן או תולעת שני בלא שש בגדי השרד יש מפרשי׳ לשון
עבודה ושירות כתרגו׳ לבושי שמושא ואין לו דמיון במקר׳ ואומ׳ אני
שהוא לשון ארמי כתרגו׳ שלקלעים ותרגו׳ שלמכבר שהיו אורגין

במחט ועשויין נקבים נקבים · ואת קטרת הסמים לקדש לצרך
הקטרת היכל שהוא קדש ואתה דבר אל בני ישרא ואתה אעפ
שהוזהרתיך לצותן על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות השבת
מפני אותה מלאכה אך את שבתותי תשמורו אעפ שתהיו רודפין
בזריזות המלאכת שבת אל תדחה מפניה כל אכין ורקין מיעוטין
למעט שבת ממלאכ המשכן כי אות היא ביני וביניכם אות גדולה
היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם יום מנוחתי למנוחה לדעת
האומות כה כי אני ה מקדשכם מות יומת אם יש עדים והתראה
ונכרתה בלא התראה מחלליה הנוהג בה חול בקדושתה שבת
שבתון מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי קדש לה שמירת קדושת
לשמי ובמצותי וינפש כתרגומו וכן כל לשון נופש הוא לשון נפש
שמשיב נפשו ונשמתו בהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו לא
ייעף ולא יגע וכל פעלו במאמר הכתיב מנוחה לעצמו לשבר את
האוזן מה שהיא יכולה לשמוע ויתן אל משה אין מוקדם ומאוחר
בתורה מעשה העגל קדם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים שהרי
בין בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקבה לישרא
ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן בכלותו
חסר וו שנמסרה לו תורה בכלה לחתן שלא היה יכול ללמדה כולה
בזמן מועט זה שכל ארבעים יום היה למד תורה ושוכחה לבסוף
ויתן במתנה רא מה כלה מקושטת בכד קישוטין הן האמורין בספר
ישעיה אף תלמיד חכם צריך להיות בקי בכד ספרים לדבר
אתו החוקים והמשפטים שבפרשת אלה המשפטים לדבר אתו
מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין ההלכה יחד
לוחות חסר וו שהיו שתיהן שוות כי בושש כתרגומו לשון איחור
וכן בושש רכבו ויחילו בוש עד בושש באו שש בשעלה משה בהר אמ
להן לסוף מ יום אני בא בתוך ו שעות כסבורין הן שאותו יום
שעלה בו מן המנין הוא והוא אמר מ יום שלמים יום ולילה עמו
ויום עלייתו אין לילו עמו כו בסיון עלה כמו שמפורש באה המשפטי
שאומר הפסוק ויקרא אל משה ביום השביעי וזה היה יום ז בסיון
נמצא שמ יום שעמד משה בהר כלים בין בתמוז וכו ביום נשתברו
הלוחות ובין בתמוז בא שטן וערבב את העולם והראה דמות חשך
ואפלה וערבוביא לומר ודאי מת משה
לכך נראה ערבוביא לעולם אמ מת משה שהרי כבר באו שש שעות

ומשה לא בא כדאית במסכ׳ שבת ואי אפשר לומ׳ שלא טעו אלא ביום
המעונן כין קודם חצות לאחר חצות   שהרי לא ירד משה עד יום
המחרת שנ׳ וישכימו ממחרת ויעלו עולות אשר ילכו לפנינו אלוהות
הרבה אוו להם   כי זה משה האיש   כמין דמות משה הראה להם
השטן שנושאין באויר רקיע השמים אשר העלנו מארץ מצרים
והיה מורה לנו הדרך אשר נעלה בה עתה צריכין אנו לאלוהות אשר
ילכו לפנינו   באזני נשיכם   אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסין
על תכשיטיהן שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה והם לא
המתינו ופרקו משלעצמן   פרקו   לשון צווי מגו פרק ליחיד   כמו
ברכו מגו ברך   ויתפרקו   לשון פריקת משא כשנטלום מאוניהם
נמצאו מפורקין מנומיהן   את נזמי   כמו מנומי כמו כצאתי את
העיר   ויצר אותו בחרט   יש לתרגמו בשני פנים האחד ויצר לשון
קשירה בחרט לשון סודר   כמו המטפחות והחריטים ויצר ככרים
בסף בשני חריטים והשני לשון צורה בחרט כלי אומנות הצורפים
שחורצין וחורטין בו צורות בזהב כעט ברזל החורט אותיות בלוחות
ופנקסים כמו וכתוב עליו בחרט אנוש וזהו שתרג׳ אונקלו׳ וצר יתיה
בזיפא לשון זיוף הוא כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות ושקדים
שקורין נייל ומזייפין על ידו חותמות   עגל מסכה   כיון שהשליכו
לכור באו ממכשפי ערב רב שעלה ממצרים ועשוהו בכשפים   וי״ש
אומרי׳ מיכה היה שם שיצא מתוך דימוסי בנין שנתמכמך במצרים
והיה בידו שם שכתבו משה עלה שור להעלות ארונו שליוסף מתוך
נילוס והשליכו לתוך הכור ויצא העגל   מסכה   לשון מתכת   ד״א
קכ״ה קינטרין זהב היו בו כגימטריא שלמסכה   אלה אלהיך ישראל
ולא נאמ׳ אלה אלהינו   מכאן שערב רב שעלה ממצרים הוא שנקהל
על אהרן והוא עשאו ואחר כך הטעה ישראל אחריו   וירא אהרן
שהיה בו רוח חיים שנ׳ וימירו את כבודם   בתבנית שור אוכל עשב
וראה מעשה שטן שהצליח ולא היה לו פה לדחותם לגמרי   ויבן
מזבח לדחות ויקרא חג לה׳ מחר ולא היום שמא יבא משה קודם
שיעבדוהו וזהו פשוטו ומדרשו בויקרא רבא ראה דברים הרבה ראה
חור בן אחותו שהוכיח אותן והרגוהו וזהו ויבן מזבח לפניו ויבן מזבוח
לפניו ועוד חשב מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם ועוד אמר אם
הם בונין אותו זה מביא צרור וזה מביא אבן   ונמצאת מלאכתן
עשויה בבת אחת מתוך שאני בונה אותו אני מתעצל במלאכתי ובין

כך ובין כך משה יבא חג לה׳ לבו לשמים היה בטוח שיבא משה
ויעברו את ה׳ ר״א ויירא אהרן ראה שכבר עברו על שתי דברות
הראשונות על דבור ראשון דכתיב אנכי י״י א׳ כו׳ והם תלו הגדולה
והמירו בתבנית שור ואמרו אלה א׳ כו׳ ועל דבור שני דכתי׳ לא תעש׳
פסל. והם עשו ונתיירא שלא יעברו על לא תשתחוה להם ולא תעבד׳
ובקש לעכב עד למחר וישכימו. השטן ורון כדי שיחטאו לצחק
יש בלשון הזה במשמע גלוי עריות כמו לצחק בי ושפיכות דמים
כמו שנאמר יקומו נא הנערים ויצחקו לפנינו את כאן נהרג חור
וידבר לשון קשה הוא שנ׳ וידבר אתם קשות לך רד מגדולתך לא
נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל באותה שעה נתנדה משה מפי
ב״ד של מעלה שחת עמך העם לא נאמר אלא עמך ערב רב שקבלת
מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה
הם שחתו והשחיתו קשה עורף מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיהן
וממאנין לשמוע הניחה לי עדין לא שמענו שנתפלל משה עליהן
והוא אומ׳ הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו
שאם יתפלל עליהם לא יכלם למה ה׳ יחרה אפך כלום מתקנא
אלא גבור בגבור והנחם התעשת להם מחשבה אחרת להיטיב על
הרעה שחשבת להן זכור לאברהם אם עברו על י׳ הדברות אביהן
נתנסה בי׳ נסיונות עדין לא קבל שכרו תנהו לו ויצא עשר בעשר
לאברהם ליצחק ולישראל ואם אינן נצולין בזכותן מה אתה אומר
לי ואעשה אותך לגוי גדול אם כסא של שלש רגלים אינו יכול
לעמוד לפניך בשעת כעסך כסא של רגל אחד היאך יכול לעמוד
אשר נשבעת להם בך
לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה
לא בשמים ובארץ ולא בהרים וגבעות אלא בך שאתה קיים וכן
שבועתך תתקיים שנ׳ בי נשבעתי נאם ה׳ וליצחק אומ׳ והקימותי את
השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך וליעקב אומ׳ אני א׳ שדי פרה
נשבע לו בא׳ שדי משני עבריהם היו
האותיות נקראות ומעשה נסים היו מעשה אלהים המה כמשמעו
הוא בכבודו עשאן ר״א כאדם האומר לחברו כל עסקיו שלפלוני
במלאכה פלונית כך כל שעשועיו שלהקב״ה בתורה חרות לשון חרט
וחרת אחד הוא שניהן לשון חקק אינטיליי״ר בלע׳ ברעה בהריעו
שהיו מריעין ושמחין ושוחקין לא קול ענות גבורה אין הקול הזה
נראה קול עניית גבורים הצועקים בנצחון ולא קול חלשים הצועקי׳

ווי או נוסה קול ענות קול חירופין וגדופין המענין את הנפש שומען
שנאמרין לו וישלך מידיו אמ׳ ומה פסח שהוא אחד מן המצות
אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו התורה כלה כאן וכולן משומדין
ואתננה להן תחת החר לרגלי ההר ויזר לשון נפוץ וכן יוזרת
על נוהו גפרית וכן כי חנם מזורה הרשת שזורין בה דגן וקטנית
לצוד בו עופות וישק את בני ישרא׳ נתכון לבודקן כסוטות ג׳ מיתות
נדונו שם עדים והתראה בסייף כמשפט עיר הנדחת שהם מרובים
עדים ולא התראה במגפה ויגוף ה׳ את העם לא עדים ולא התראה
בהדרוקן שבדקום המים וצבו בטניהם כסוטות מ״ה עשה לך כמה
יסורין סבלת שיסרוך עד שלא תביא עליהן חטא זה כי ברע הוא
בדרך רע הן הולכין תמיד בנסיונות לפני המקום ואומר להם דבר
אחד והם מהרו והתפרקו ואשליכהו באש ולא ידעתי שיצא העגל
הזה ויצא פרוע מגולה נתגל שמצו וקלונו כמו ופרע את ראש האש׳
לשמצה בקמיהם להיות להם הדבר לגנות בפי הקמים עליהם מי
לה׳ יבא אלי כל בני לוי מכן שכל השבט היה כשר כה אמ׳ ה׳ והיכן
אמ׳ זובח לאהים יחרם במכילתא אחיו אחיו מאמו והוא מישרא׳
מלאו ידיכם אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו להיות. כהנים
למקום כי איש מכם ימלא את ידו בבנו ובאחיו אכפרה בעד חטאתכ׳
אולי יש כופר וקנוח וסתימה לנגד חטאתכם להבדיל ביניכם ובין
החטא אהי זהב אתה הוא שגרמת שהשפעת להם זהב וכל חפצם
מה יעשו שלא יחטאו מש״ל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו
ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח הזונות מה יעשה
הבן שלא יחטא ועתה אם תשא חטאתם הרי טוב איני אומר לך
מחני ואם אין מחני וזה מקרא קצר וכן הרבה מספרך כל התורה
שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים אל אשר
דברתי לך יש כאן לך אצל דבור במקום אליך וכן לדבר לו אל
אדוניהו הנה מלאכי ולא אני וביום פקדי עתה שמעתי אליך
מלכלותן יחד ותמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מן
העון הזה מעט עם שאר העונות ואין פורענות באה על ישרא׳ שאין
בה קצת פרעון מעון העגל ויגוף ה׳ את העם מיתה בידי שמים
לעדים בלא התראה לך עלה מזה ארץ ישרא׳ גבוהה מכל הארצות
לכך נאמר עלה מזה ד״א כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד אמר
לו בשעת רצון לך עלה אתה והעם כאן לא נאמר ועמך וגרשתי

את הכנעני ו׳ אומות הן והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו אל
ארץ זבת חלב ודבש אני אומר לך להעלותן כי לא אעלה בקרבך
לכך אני אומר ושלחתי לפניך מלאך כי עם קשה עורף אתה
וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים כי אני מרבה עליכם ועם פן
אכלך לשון כליון הדבר הרע שאין שכינה מתהלכת עמם איש
עדיו כתרים שנתנו להם בחורב כשאמרו נעשה ונשמע רגע אחד
אעלה בקרבך אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי בקשיות ערפכם
אועים עליכם ועם רגע אחד שהוא שיעור ועמו שנ׳ חבי כמעט רגע
עד יעבור ועם ואכלה אתכם לפי טוב לכם שאשלח מלאך ועתה
בפורענות זו תלקו מיד שתורידו עדיכם מעליכם ואדעה מה אעשה
לך בפקודת שאר העון אני יודע מה בלבי לעשות את עדיים מהר
חורב את העדי שהיה בידם מהר חורב ומשה מאותו עון והלאה
יקח את האהל לשון הווה הוא לוקח אהלו ונוטהו מחוץ למחנה
אמר מנודה לרב מנודה לתלמיד הרחק אלפים אמה
כענין שנאמר אך רחוק יהיה ביניכם וביניו באלפים אמה
וקרא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה כל
מבקש ה׳ מכאן למבקשי פני זקן כמקבל פני שכינה יצא אל אהל
מועד כמו יוצא ר״א והיה כל מבקש ה׳ אפילו מלאכי השרת כשהיו
מבקשין מקום שכינה חביריהן אומ׳ להם הרי הוא באהלו שלמשה
והיה לשון הווה כצאת משה מן המחנה ללכת אל אהל מועד
יקומו כל העם עומדין מפניו ואין יושבין עד שנתכסה מהן והוא
שנ׳ והביטו אחרי משה ומדרש חכמים והביטו אחרי משה לשבח
אשרי ילוד אשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו
ודבר עם משה כמו ומדבר עם משה ומתמלל עם משה שהוא
כבוד שכינה כמו וישמע את את הקול מדבר אליו כשהוא אומר
מדבר פתרונו הדבור נדבר בינו לבין עצמו וההדיוט שומע מאליו
וכשהוא אומ׳ מדבר משמ׳ שהמלך מדב׳ עם משה והשתחוו לשכינה
ודבר אל משה פנים אל פנים ומתמלל עם משה ושב אל המחנה
לאחר שנדבר עמו היה משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מה
שלמד והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא
יותר שהרי בי״ז בתמוז נשתברו הלוחות בי״ח שרף את העגל ודן את
החוטאין בי״ט עלה שנ׳ ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם אתם
חטאתם חטאה גדולה עשה שם מ׳ יום ובקש רחמים שנ׳ ואתנפל

לפני ה׳ בראש חדש אל בא לו הרבור ועלית בבקר אל הר סיני לקבל
לוחות האחרונות ועשה שם מ׳ יום שנ׳ ואנבי עמדתי בהר כימים
הראשונים מה הימים הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור
מעתה אמצעיים היו בכעס בי׳ בתשרי נתרצה הקב״ה לישרא׳ לסלוח
בלב שלם ואמר לו סלחתי כדבריך ומסר לו לוחות האחרונות
וירד והתחיל לצוותן על מלאכת המשכן ועשאוהו עד אחד בניסן
ומשהוקם לא נדבר עמו אלא מאהל מועד ושב אל המחנה ותאיב
למשריתא לפי שהוא לשון הווה וכן כל הענין וראה כל העם וחזן
ונצבו וקיימין והביטו ומסתכלין והשתחוו וסגדין זהו פשוטו של
מקר׳ ומדרשו דבר ה׳ אל משה שישוב אל המחנה אמ׳ לו אני בכעס
ואתה בכעס אם כן מי יקרבם ראה אתה אומר אלי ראה תן עיניך
ואתה לא
ולבך אל דבריך שאתה אומר
הודעתני שאמרת לי הנה אנכי שולח מלאך אין זו הודעה שאני
חפץ ואתה אמרת הכרתיך משאר בני אדם בשם בחשיבות שאמר׳
לי הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגם בך יאמינו לעולם ועתה אם
נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך מה שכר אתה נותן
למוצאי חן בעיניך ואדעך למען אמצא חן בעיניך ואדע בזו מדת
תגמולך מה היא מציאת חן בעיניך הודיעני שמצאתי חן בעיניך
ופתרונו למען אמצא חן למען אכיר מציאת החן וראה כי עמך
הגוי הזה שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב ראה
כי עמך היו מקודם ואם בהם תמאס איני סומך על היוצאין מחלצי
שיתקיימו ואת תשלום השכר שלי בעםהזה הודיעני ורז״ל דרשו מה
שדרשו במסכת ברכות ואני לישב המקראות על אופניהן על סדרן
באתי ויאמר פני ילכו כתרגומו לא אשלח עוד מלאך אני בעצמי
אלך כמו ופניך הולכים בקרב ויאמר אליו בזו אני חפץ כי על ידי
מלאך אל תעלנו מזה ובמה יודע אפה ואפה יודע מציאות החן
הלא בלכתך עמנו ועוד דב׳ אחר אני שוא׳ ממך שלא תשרה שכינת
על האומות ונפלינו אני ועמך ונהיה מובדלים בדבר זה מכל העם
כמו והפלה ה׳ בין מקנ׳ ישרא׳ גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה
שלא אשרה שכינתי על האומות ואין דבריו של בלעם על ידי שריית
שכינה אלא נופל וגלוי עינים וכגון ואלי דבר יגונב שומעין על ידי שלי׳
הראני נא את כבודך ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלין
הוסיף לשאול להראותו מראית כבודו אני אעביר כל טובי הגיעה

שעה שתראה בכבודי מה שארשך לראות לפי שאני צריך ללמדך
סדר תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת זכות אבות
כסבור אתה שמא תמה זכות אבות ואין עוד תקנה אני אעביר כל
טובי כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה נתון במערה וקראתי
בשם ה׳ לפניך ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות
אבות וכסדר שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י״ג מדות הוי מלמד
את ישראל לעשות ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון כי רחמי לא כלו
וחנותי את אשר אחון פעמים שארצה לחון ורחמתי עד שאחפוץ
לרחם עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה אלא בשע׳
מעשה אמ׳ לו הנה אנכי כורת ברית הבטיחו שאינן חוזרות ריקם
ויאמר לא תוכל לראות את כשאעביר כל טובי על פניך איני נותן
לך רשות לראות פני הנה מקום אתי בהר שאני מדבר עמך תמיד
יש מקום מוכן לך לצרכך שאטמינ׳ שם שלא תוזק ומשם תראה מה
שתראה זהו פשו׳ ומדרשו על מקום שהשכינה שם מדבר ואמ׳ הנה
המקום אתי ואינו אומר במקום שהקב״ה מקומו שלעולם ולא עולמו
מקומו בעבור כבודי כשאעבור לפניך בנקרת הצור כמו העיני
האנשים ההם תנקר יקרוה עורבי נחל אני קרתי ושתיתי מים מג׳
אחת הן נקרת הצור כריית הצור ושכותי כפי מכאן שנתנה רשות
למחבלי׳ ואגן במ׳מרי הוא כנוי דרך כבוד שלמעל שאין צריך לסוכך
עליו כף ממש ואעדי ית דברת יקרי כשתסתלק הנהגת כבודי מכנג׳
פניך ללכת משם והלאה וראית את אחורי הראהו קשר שלתפלין
פסול לך הראהו מחצב של ספירינון מתוך אהלו ואמ׳ לו הפסולת
יהי שלך ומשם נתעשר משה הרב׳ פסול לך אתה שברת הראשונות
אתה פסול האחרונות משל למלך שהלך למדינת הים והניח
ארוסתו עם השפחות מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד
שושבינה וקרע את כתובתה אמר אם יאמר המלך להרגה אומר לו
עדין אינה אשתך בדק המלך ומצא שלא בא הקלקול אלא מן השפחו׳
נתרצה לה אמ׳ לו שושבינה כתו׳ לה כתוב׳ אחרת שנקרעה הראשונ׳
אמר לו אתה קרעת אותה אתה קנה לך נייר אחר ואני כותב בכתב
ידי כך המלך זה הקב״ה הארוסה זו ישראל השפחו׳ או ערב רב השושבי׳
זה משה לכך נאמ׳ פסול לך נכון מזומן ואיש לא יעלה עמך הראשונ׳
על ידי שנתנו בפומבי שהיו קולות ותשואות וקהלה שלטה בהן
עין הרע אין לך מדה יפה מן הצניעות ויקרא בשם ה׳ וקרא בשמא

105

ה׳ ה׳ הוא מדת רחמים אחת קודם שיחטא ואחת לאחר שיחטא
וישוב אל אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני
אין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתיה במכילתא ארך
אפים מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה ורב
חסד לצריכי חסד שאין להן זכיות כל כך ואמת לשלם שכר טוב
לעושי רצונו נוצר חסד שאדם עושה לפניו לאלפים לשני אלפים
דורות עון אלו הזדונות ופשע אלו המרדים שאדם עושה להכעיס
ונקה לא ינקה לפי פשוטו משמע שאינו מוותר העון לגמרי אלא
יפרע ממנו מעט מעט ורז״ל דרשו מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן
שבים פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם
שכבר במקרא אחר פרש לשונאי רבעים דור רביעי נמצאת מדה
טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות שבמדה טובה
הוא אומר נוצר חסד לאלפים וימהר משה כשראה שכינה עוברת
ושמע קול הקריאה וישתחו ילך נא ה׳ בקרבנו כמו שהבטחת מאחר
שאתה נושא עון ואם עם קשה עורף הוא ויסרח כך ואמרת על זאת
פן אכלך בדרך אתה תסלח לעונינו יש כי במקום אם ונחלתנו
ותתננו לנחלה מיוחדת זו היא בקשת ונפלינו אני ועמך שלא תשרה
שכינה על אומות העולם כורת ברית על זאת אעשה נפלאות לשון
ונפלינו שתהיו מובדלין בזו מכל אומות העולם שלא אשרה שכינתי
עליהן את האמורי ו׳ אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהן
אשרה הוא אילן שעובדין אותו קנא שמו מקנא ליפרע ואינו מותר
וזה כל לשון קנאה אוחז בנצחונו ופורע מעוזביו ואכלת מזבחו
כסבור אתה שאין עונש באכילתו ואני מעלה עליך כאלו אתה מודה
בעבודתן ומתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך חדש האביב
חדש הבכיר שהתבואה מבכרת בבשולה כל פטר רחם לי באדם
וכל מקנך תזכר כל מקנך אשר תזכר פטר שור ושה אשר יפטור
זכר את רחמה פטר לשון פתיחה וכן פוטר מים ראשית
מדון תי״ו של תזכר לשון נקבה מוסב על היולדת
ופטר חמור ולא שאר בהמה טמאה תפדה בשה נותן שה לכהן
והוא חולין ופטר חמור מותר בעבודה לבעלים וערפתו עורפו
בקופיץ הוא הפסיד ממונו שלכהן לפי יפסד ממונו וכל בכור בניך
תפדה חמש סלעים פדיונו קצוב שנ׳ ופדויו מבן חדש תפדה ולא
יראו פני ריקם לפי פשוטו דבר בפני עצמו ואינו מוסב על הבכור

שאין במצות בכור ראיית פנים אא אזהרה אחרת היא כשתעלו לרגל
לא יראו פני ריקם מצוה עליכם להביא עולת ראיה ולפי מדר׳ חז״ל
מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקו שלעבד עברי
שהוא ה׳ סלעים מכל מין ומין כפריון בכור במסכ׳ קדושין בחריש
ובקציר תשבות למה נזכר חריש וקציר יש מרז״ל אומרי׳ ללמד על
חריש שלערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר שלשביעית היוצא
למוצאי שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש ובן משמעו
ששת ימים תעבור ועבודת ששת ימים שהתרתי לך יש שנה שחריש
וקציר שלה אסור ואין צריך לומר חריש וקציר שלשביעית שהרי
כבר נאמ׳ שדך לא תזרע ויש מהם אומ׳ אינו אומ׳ אא בשבת וחריש
וקציר שהוזכרו בו לומר לך מה חריש רשות אף קציר רשות ויצא
קציר העומר שהיא מצוה ודוחה את השבת בכורי קציר חטים
שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים בכורים שהיא מנחה ראשונה
הבא מן החדש מן החטים למקדש כי מנחת העומר הבאה בפסח
משעורים הוא וחג האסיף בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה
לבית אסיפה לשון הכנסה כמו ואספתו אל תוך ביתך תקופת השנ׳
שהיא בחזרת השנה בתחלת השנה הבאה תקופה לשו׳ מסבה והקפה
כל זכורך כל הזכרים שבך הרבה מצות נאמרו בתורה והוכפלו
ויש מהן ג׳ וד׳ פעמים לחייב וליענש על מנין לאוין שבהן ועל עשה
שבהן אוריש כתרגו׳ אתריך ובן החל רש ובן ויורש את האמורי
לשון גירושין והרחבתי את גבולך ואתה רחוק מבית הבחירה
ואינך יכול ליראות לפני תמיד ולכך אני קובע לך ג׳ רגלים הללו
לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים אזהרה לשוחט או לזורק או
לאחד מבני החבורה שלא ביער ולא ילין כתרגו׳ אין לינה מועלת
בראש המזבח ואין לינה אא בעמוד השחר לינה דעולין היא בעמוד
השחר וכל לינה דמתירין היא בשקיעת החמה זבח חג הפסח
אימורין ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבים ואמורין ראשית
בכורי אדמתך מז׳ מינין האמורין בשבח ארמתך ארץ חטה ושעורה
וגו׳ לא תבשל גדי אזהרה לבשר בחלב וג׳ פעמים כתו׳ בתורה אחד
לאכילה ואחד להנאה ואחד לבשול גדי כל ולד רך במשמע אף עגל
וכבש משהוצרך לפרש בכמה מקומות גדי עזים למדת שהגדי סתם
כל היונקין במשמע חלב אמו פרט לעוף שאין לו חלב שאין אסורו
מן התורה אלא מדברי סופרים כתוב לך את הדברים ואינך

106

דשא׳ לכתוב תורה שבעל פה ויהי ברדת משה מן ההר כשהביא
לוחות אחרונות ביום הכפורים כי קרן לשון קרנים שהאור מבהיק
ובולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני ההוד ר״זל אמרו מן המערה
שנתן הב״ה ידיו על פניו שנ׳ ושכותי כפי ויראו מגשת אליו בא
וראה במה גדול כחה של עבירה עד שלא פשטו ידיהם בעבירה
מהו אומ׳ ומרא׳ כבוד ה׳ כאש אוכלת וגו׳ ולא היו יראין ולא מזדעזעי׳
משעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעין הנשיאים
בעדה כמו נשיאי עדה וידבר משה אליהם לשון הווה כל הענין
הזה ואחרי כן נגשו כל בני ישרא׳ אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד
פרשה או ההלכה לכל ישרא׳ תנו רבנן כיצד סדר משנה משה
היה למד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן
ישב לו לשמא׳ משה נכנסו בניו שנה להן משה פרקן נסתלקו בניו
אלעזר ישב לימין משה ואיתמר ישב לימין אהרן נכנסו זקנים שנה
להן משה פרקן נסתלקו זקנים ישבו להן לצדדין נכנסו כל העם
ושנה להן משה פרקן נמצא ביד העם אחד ביד זקנים שתים
ביד בני אהרן שלש ביד אהרן ארבע וכולי כדאיתא בערובין
ויתן על פניו מסוה כתרגו׳ בית אפי לשון ארמי הוא סוי ליבה ועוד
בכתובות הוה קאי מסוי לאפה לשון הבטה היה מסתכל כה אף כאן
מסוה בגד הנתון נגד הפרצוף ובית העינים ולכבוד קרני ההוד שלא
יזונו הכל מהן היה נותן המסוה כנגדם והיה נוטלו בשעה שהיה
מדבר עם ישרא׳ ובשעה שהמקום נדבר עמו עד צאתו ובצאתו יצא
בלא מסוה ודבר אל בני ישרא׳ וראו קרני ההוד בפניו וכשהוא
מסתלק מהן והשיב את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו ונוטלו
מעל פניו חסלת פרש׳ כי תשא

ויקהל משה

למחרת יום הכפורים כשירד
מן ההר ויקהל לשון הפעיל
הוא שאינו אוסף אנשים בידים אלא הן נאספין על ידי דבורו ותרגו׳
ואכנש ששת ימים תעשה מלאכה הקדים להם אזהרת שבת לצווי
מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה שבת לא תבערו יש מר״זל אומ׳
הבערה ללאו יצאת ויש אומ׳ לחלק יצאת זה הדבר אשר צוה ה׳
לאמר לכם נדיב לב כל מי שלבו נודבו קרוי נדיב לב כבר פרשתי
נדבת המשכן ומלאכתן במקום צואתן את המשכן את היריעות

התחתונות הנראות בתוכו קרוי משכן דכתי' בהן את המשכן תעשה
וגו' והיה המשכן אחד ואת אהלו אהל יריעות עזים העשוי לגג
ואת מכסהו מכסה עורות האילים המאדמים והתחשים ואת פרכת
המסך פרכת המחיצה כל דבר המגין בין מלמעלה בין למטה בין
מכנגד קרוי מסך וסכך ובן סכת בעדו הנני סך את דרכך לחם הפני
כבר פרשתי שהיו לו פנים לכאן ולכאן שהיה עשוי כמין תיבה
פרוצה ואת כל כליה מלקחים ומחתות נרותיה לוציש בלע״ז כויבין
שהשמן והפתילה נתונין בהן ואת שמן המאור אף הוא צריך חכמי
לב שאינו כשאר שמני' כמו שמפורש במנחות מגרגרו בראש הזית
והוא כתית זך מסך הפתח וילון שלפני המזרח שלא היו בם
קרשים ולא יריעות את עמודיו ואת אדניה הרי חצר קרוי כאן
לשון זכר ולשון נקבה ובן דברים הרבה את מסך שער החצר
וילון פרוס לצד המזרח כ׳ אמה האמצעית של רוחב החצר שהיה נ׳
רחב וסתומין הימנו לצפון ט״ו אמה וכן לדרום שנ׳ חמש עשרה אמה
וגו' יתדות לתקוע ולקשור בם סופי היריעות בארץ שלא ינועו ברוח
מיתריהם חבלים לקשור בגדי השרד לכסות הארון והשולחן
והמנורה והמזבחות בשעת סלוק המסעות חח הוא תכשיט זהב
עגול נתון על זרוע והוא צמיד כומז כלי זהב נתון כנגד אותו מקום
לאשה ורז״ל פרשו כומז נוטריקון כאן מקום זמה וכל איש אשר
נמצא אותו תכלת וארגמן או עורות אילים מאדמים או תחשים
כולם הביאו טוו את העזים היא היתה אומנות יתרה שמעל גבי
העזים טוין אותן והנשיאם הביאו את אבני השהם אמר ר׳ נתן
מה ראו נשיאים להתנדב בחנכת המשכן תחלה ובמלאכת המשכן
לא התנדבו תחלה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו
ומה שמחסרין אנו משלימין כיון שהשלימו צבור את הכל שנ׳
והמלאכה היתה דיים אמרו נשיאים מה עלינו לעשות הביאו את
אבני השהם ואת אבני המלואים לכך התנדבו בחנוכתו תחלה ולפי
שנתעצלו תחלה נחסר׳ אות משמם והנשיאם כתיב חור בנה של
מרים היה אהליאב משבט דן היה מן הירודים שבשבטים והשוהו
הכתוב לבצלאל לצרך המשכן והוא מגדול השבטים לקיים מה שנ׳
לא נכר שוע לפני דל מדי העבודה יותר מכדי צרך העבודה ויכלא
לשון מניעה והמלאכה היתה דיים ומלאכת העבודה היתה דיים
לעושי המשכן לכל המלאכה של משכן לעשות אותה ולהותר

107

והותר מקור כמו והכבר את לבו והכות את מואב ויעש בצלא לפי
שנתן לבו על המלאכה יותר משאר החכמים נקראת
על שמו נבוב לוחות הוא חלול ובן ועביו שלש אצבעות נבוב
נבוב לוחות הלוחים של עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע
במראות הצובאות בנות ישרא היו בידן מראות שרואות בהן כשהן
מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה משה
מעכב בהן מפני שעשוין ליצר הרע אמ׳ לו הקב״ה קבלם כי או חביבין
עלי מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות הללו במצרים
כשהיו בעליהן יגעין בעבודת פרך בשדה היו מוליכות המראות
עמהן ומוליכות להן מאכל ומשתה ומאכילות אותן ונוטלות המראה
וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים אני
נאה ממך ומתוך כך מביאות אותן לידי תאוה ונזקקות להן ומתעכרו׳
שנ׳ תחת התפוח וכו׳ וזהו שנ׳ במראות הצובאות ונעשה הכיור מהם
שהוא לשים שלום בין איש לאשתו להשקות ממים שבתוכו את שקנא
לה בעלה ותדע לך שהן מראות ממש שהרי נאמר ונחשת התנופה
שבעים ככר וכיור וכנו לא הוזכרו שם למדת שהנחשת שלכיור לא
היה מנחשת שאר התנופה כך דרש ר׳ תנחומא וכן תרג׳ אונקלוס
במחזיית נשייא הוא תרגו׳ שלמראות וכן מצינו בישעיה והגליונים
מתרגמי׳ ומחזייתא אשר צבאו להביא נדבתן לעומת קלעי החצר׳
במדת קלעי החצר חסלת פרשת ויקהל

אלה פקודי בפרש׳ זו נמנו כל משקל
נדבת המשכן לכסף ולזהב
ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו המשכן המשכן ב׳ פעמים רמז
למקדש שנתמשכן בב׳ חורבנין על עונותיהן של ישרא משכן העדות
עדות לישרא שויתר הקב״ה להן על מעש׳ העגל שהרי השרה שכינתו
ביניהן עבודת הלויים פקודת המשכן וכליו היא העבודה המסורה
ללויים במדבר לשאת ולהוריד ולהקים איש איש למשא המופקד
עליו כמו שאמור בפרשת נשא ביד איתמר הוא היה פקיד למסור
לכל בית אב עבוד׳ שעליו בצלא עשה את כל אשר צוה ה׳ את משה
את כל אשר צוה אותו אין כתוב כאן אלא כאשר צוה ה׳ את משה
אפי׳ דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנ׳ למשה בסיני
הככר ס׳ מנה ומנה של קדש כפול היה הרי ככר קכ׳ מנים והמנה

מ״ה סלעים הרי ככר של קדש ג׳ אלפים שקלי׳ לפי׳ הוא מונח בפרוטרוט
כל שקלים שפחותין במנינו מג׳ אלפים שאין מגיעין לככר בקע
הוא שם משקל מחצית השקל לשש מאות אלף כך היו ישראל וכך
עלה המנין אחר שהוקם המשכן ואף עתה בנדבת המשכן כך היו
ומנין הוצאי השקלים ו׳ מאות אלף עולה מאת הככר כל אחד של ג׳
אלפים שקלים כיצד ו׳ מאות אלף הצאין שקלים הרי הן ג׳ מאות אלף
שקלים שלמין הרי מאת הככר והג׳ אלפים ותק״נ הצאין עולין לאלף
ושבע׳ מאות וחמשה ושבעים לצקת כתרגומו לאתכא אדני הקדש
של קרשי המשכן שהם מ״ח קרשים והן צ׳ אדנים ואדני הפרכת
ד׳ הרי ק׳ וכל שאר האדנים נחשת כתוב בהן וצפה ראשיהם של
עמודים וחשוקיהם כסף ומן התכלת והארגמן שש לא נאמר כאן
מכאן אני אומר שאין בגדי השרד הללו בגדי כהונה שבגדי כהונה
היה בהן שש אלא הם בגדים שמכניסין בהם כלי הקדש בשעת סלוק
מסעות שלא היה בהן שש וירקעו כמו לרוקע הארץ כתרגומו
ורדידו טסין דקין היו מרדדין מן הזהב אשטינדרא בלע׳ כאן הוא
מלמדך היאך היו טווין את הזהב עם החוטים מרדדין הטסין הדקים
וקוצצין מהם פתילין לאורך הטס לעשות אותם פתילים תערובת
עם כל מין ומין בחשן ואפוד שנ׳ בהם זהב חוט אחד של זהב עם ו׳
חוטין תכלת ועם כל מין ומין שכל המינין חוטן כפול ששה והזהב
חוט שביעי עם כל אחד ואחד פא״רי המגבעות תפארת המגבעות
המפוארים לתת על המצנפת מלמעלה על ידי הפתילים
היה מושיבו על המצנפת כמין כתר ואי׳ אפשר לומר הציץ על
המצנפת שהרי בשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ
למצנפ׳ ששם היה מניח תפלין והציץ היה נתון על המצח הרי המצנפ׳
למעלה והציץ למטה ומהו על המצנפת ועוד הקשתי בה כאן הוא
אומ׳ ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין הצואה הוא אומ׳ ונתת אותו על
פתיל תכלת ואומ׳ אני פתיל תכלת זה חוטין הן לקשרו בהן למצנפת
לפי שהציץ אינו אלא מאזן לאזן ובמה יקשרנו במצחו והם קבועים בו
חוטי תכלת לשני ראשין ובאמצעיתו שבהן קושרו ותולהו במצנפת
כשהוא בראשו ושני חוטין היו בכל קצה וקצה אחת מתחת ואחת
ממעל לצד מצחו וכן באמצעו שבכך הוא נוח לקשור ואין דרך קשירה
בפחות משני חוטין לכך נאמר על פתיל תכלת ועליו פתיל תכלת
וקושר ראשיהן השניים כולן יחד מאחריו לערפו ומושיבו אל

108

המצנפת   ואל תתמה שלא נאמר פתילי תכלת הואיל ומרובין הם
שהרי מצינו בחשן ואפוד וירכסו את החשן ועל כרחך פחות משנים
לא היו שהרי בשני קצות החשן היו ב׳ טבעות ובשתי כתפות האפוד
היו ב׳ טבעות האפוד שכנגדן לפי דרך קשירה ד׳ חוטין הן ומ״מ פחות
משנים א׳ אפשר   ויעשו בני ישרא׳   את המלאכה ככל אשר צוה
ה׳   ויביאו את המשכן   שלא היו יכולין להקימו לפי שלא עשה משה
שום מלאכה במשכן הניח לו הקב״ה הקמתו שלא היה יכול שום אדם
להקימו מחמת כובד הקרשים אין כח באדם לזקפן ומשה העמידן
אמ׳ משה היאך אפשר הקמתן על ידי אדם   אמ׳ לו הקב״ה עסוק אתה
בידיך ונראה כמקימו והוא נזקף מאליו וזהו שנ׳ הוקם המשכן הוקם
מאליו בתנחומא   ויברך אותם משה   אמ׳ יהי רצון שתשרה שכינה
במעשה ידיכם ויהי נועם ה׳ אלהינו עלינו והוא מ״א מזמורים שבתפלה
למשה   וסכות על הארן   לשון הגנה שהרי מחיצה היה   וערכ׳ת
את ערכו   שתים מערכות של לחם הפנים   ויפרוש את האהל   הן
יריעות עזים   את העדות   הלוחות   על ירך   צפונה   המשכן בחצי
הצפוני שלרוחב הבית ירך כתרגו׳ צד כירך זה שהוא בצדו שלאדם
ויקטר עליו   אהרן קטרת שחרית וערבית כמו שנ׳ בבקר בבקר
בהטיבו את הנרות   ובהעלות אהרן את הנרות   אף ביום השמיני
למלואים שהוא יום הקמת המשכן שמ״ש משה והקריב קרבנות צבור
חוץ מאותם שנצטוו לבו ביום שנ׳ קרב אל המזבח   את העולה   עולת
תמיד   והמנחה   מנחת נסכיו שלתמיד כמו שנ׳ ועשרון סלת בלול
בשמן   ורחצו ממנו משה אהרן ובניו   יום שמיני למלואים הושוו
כולן לכהונה ותרגומו ומקדשין מניה לבו ביום קדש משה עמהם
ובקרבתם   כמו ובקרבם כשיקרבו   ולא יכול משה לבא אל אהל
מועד   וכתו׳ אחר אומ׳ ויבא משה אל אהל מועד בא השלישי והכריע
ביניהן כי שכן עליו הענן אמור מעתה כל זמן שהיה הענן לא יכול
לבא נסתלק הענן נכנס ומדב׳ עמו   לעיני כל בית ישרא׳ בכל מסעיהם
בכל מסע שהיו נוסעים היה הענן שוכן במקום אשר יחנו שם מקום
חנייתן אף הוא קרוי מסע   וכן וילך למסעיו וכן אלה מסעי לפי
שמ׳ מקום החנייה חזרו ונסעו לכך נקראו כולן מסעות

חסלת פרש׳ אלה פקודי

לפי   שפרשתי מעשה האפוד והחשן פרקים פרקים
על פירוש המקרא׳ ויש לשגות בפירושן בצירופן

אני כותב מעשיהן יחד האפוד היה עשוי כמין סינר של נשים רוכבות
סוסים וחוגרו מאחריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כנגד רחבו
שלאדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו
מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות
מחוברות בחשב אחת לימין ואחת לשמאל מאחרי הכהן לשני קצות
רחבו של סינר וכשזוקפן עומדות לו על ב׳ כתפיו והן כמין ב׳ רצועות
אחרות עשויות ממין האפוד ארוכו׳ כדי שיעור לזקפן אצל צוארו
מכאן ומכאן ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני שהם
קבועות בהן אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל
והמשבצות נתונות בראשיהן לפני כתפיו ושתי שרשרות
זהב תחובות בב׳ טבעות שבחשן בשתי קצות רחבו
העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושתי ראשי
השרשרות תקועין במשבצות לימין וכן שני
ראשי שרשרות השמא׳ תקועין במשבצת
שבכתף השמא׳ נמצא החשן תלוי
במשבצת האפוד על לבו
מלפניו ועוד ב׳ טבעות
בב׳ קצות החשן
בתחתיתו
ובנגדן
ב׳
טבעות
בב׳ קצות האפוד
מלמטה בראשו התחתון
המחובר בחשן טבעת החשן מול
טבעת האפוד שוכבין זה על זה ומרכסן
בפתיל תכלת תחוב בטבעת האפוד והחשן שיהא
החשן רכוק לחשב האפוד ולא יהא נד ונבדל הולך
וחוזר וכתבתי אני מעשיהן כמו שכתו׳ כאן למען ירוץ קורא
בו וכמו כן כתובין
מלמעלה בתוך
הפרשה
נשלם ספר ואלה שמות תהלה ליוצר נשמות
וזה ספר שלישי

109

ויקרא אל משה

לכל דברות ולכל אמירות
ולכל צווין קדמה קריאה
לשון חבה לשון שמלאכי חשרת משמשין בו כדכתיב וקרא זה אל זה
ואמ׳ אבל לנביאי האומות נגלה עליהם לשון עראי וטומאה שנ׳ ויקר
אלהים אל בלעם שדומה לו כאלו מדבר עם הטמא ויקרא אל משה
הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישרא׳ לא שומעין יכול אף לפסיקות
היה קורא אותו פעם אחרת ת״ל וידב׳ לדבור היתה קריאה ולא היתה
קריאה לפסיקות ומה היו הפסיקות משמשות ליתן ריוח למשה
להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין קל וחומר להדיוט הלמד
מן ההדיוט אליו למעט את אהרן ר׳ יהודה בן בתירה אומר י״ג
דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן י״ג מיעוטין ללמדך שלא
לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמ׳ לאהרן ואלו הן י״ג מיעוטין לדבר אתו
מדבר אליו וידבר אליו ונועדתי לך שם כו׳ כראית בתורת כהנים יכול
ישמעו לקול הקריאה ת״ל קול לו קול אליו משה היה שומע וישראל
לא היו שומעין מאהל מועד מלמד שהקול היה נפסק ולא היה
יוצא חוץ לאהל יכול מפני שהקול היה נמוך ת״ל הקול מהו הקול
הוא הקול האמור בכתובים קול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר קול ה׳ שובר
ארזים אם כן למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק
כיוצא בו וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה יכול מפני
שהקול נמוך ת״ל כקול שדי בדברו א״כ למה נאמ׳ עד החצר החיצונה
כיון שמגיע שם היה נפסק מאהל מועד לאמר יכול מכל הבית ת״ל
מעל הכפורת יכול מעל הכפור׳ כולה ת״ל מבין שני הכרובים לאמר
צא ואמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא מדבר עמי שכן מצינו
שכל ל״ח שנה שהיו ישרא׳ כמנודין מן המרגלים ואילך לא נתיחד
הדבור עם משה שנ׳ ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מיד
וידבר ה׳ אלי לאמר ד״א צא ואמור להם דברי והשיבני אם יקבלום
במה שנ׳ וישב משה את דברי העם אל ה׳ אדם כי יקריב כשיקריב
בקרבנות נדבה דבר הענין אדם למה נאמר מה אדם הראשון לא
הקריב מן הגזל שהכל היה שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל ד״א
אדם לרבות את הגרים מכם להוציא את המשומדין קרבן לה׳
צריך להקדיש קודם שיקריב הבהמה יכול חיה בכלל ת״ל בקר
וצאן מן הבהמה ולא כל בהמה להוציא את הרובע ואת הנרבע
מן הבקר להוציא הנעבד מן הצאן להוציא את המוקצה לע״ז

ומן הצאן להוציא את הנוגח שהמית בשהוא אומ׳ למטה מן הבקר
שאין ת״ל מה ת״ל אם מן הבקר להוציא את הטרפה תקריבו מלמד
ששנים מתנדבין עולה בשותפות את קרבנכם מלמד שהיא באה
נדבת צבור והיא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות זכר ולא
נקבה כשהוא אומ׳ זכר למטה שאין ת״ל אב׳ מה ת״ל זכר ולא טומטום
ואנדרוגינס תמים בלא מום אל פתח אהל מועד מיטפל בהבאתו
עד העזרה מהו אומ׳ יקריב אפי׳ נתערבה עולת ראובן ועולת שמעון
יקריב כל אחד לשם מי הוא וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצרכי
עולות והרי הן כולן עולות ותקרב כל אחד לשם מי הוא יכול אפילו
נתערבה בפסולין או בשאינו מינו ת״ל יקריבנו יקריב אותו מלמד
שכופין אותו יכול בעל כרחו ת״ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד
שיאמר רוצה אני לפני ה׳ וסמך אין סמיכה בבמה על ראש
העולה להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן העולה פרט
לעולת העוף ונרצה לו על מה הוא מרצה לו אם תאמר על כריתות
ומיתות ב״ד או מיתה בידי שמים או מלקות הרי ענשן אמור הא
אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו הנתק לעשה ושחט והקריבו
הכהנים מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר
לפני ה׳ בעזרה והקריבו זו קבלה שהיא הראשונה ומשמעה לשון
הולכה למדנו שתיהן בני אהרן יכול חללים תלמוד לומר הכהנים
את הדם וזרקו את הדם מה ת״ל דם דם להביא את שנתערב
בין במינו בין שלא במינו יכול את בפסולין או בחטאות הפנימיות
או בחטאות החיצונו׳ שאו׳ למעלה והוא למטה ת״ל במקום אחר רמז
וזרקו עומד למטה וזורק מן הב״ל בכותל המזבח למטה מחוט
הסקרא כנגד הזויות לכך נאמ׳ סביב שיהא הדם נתון בד׳ רוחות או
יכול יקפנו כחוט ת״ל וזרקו וא׳ אפשר להקיף בזריקה אי וזרקו יכול
זריקה אחת ת״ל סביב הא כיצד נותן ב׳ מתנות שהן ד׳ אשר פתח
אהל מוע׳ ולא בזמן שהוא מפורק והפשיט את העולה מה ת״ל
העולה לרבות את כל העולות להפשט ונתוח אותה לנתחיה
ולא נתחיה לנתחים ונתנו אש אעפ׳ שהאש יורדת מן השמים
מצוה להביא מן ההדיוט הכהן בשהוא בכיהונו הא אם עבד בבגדי
כהן הדיוט עבודתו פסולה בני אהרן הכהנים בכיהונם הא כהן
הדיוט שעבד בשמונה בגדים עבודתו פסולה את הנתחים את הראש
לפי שאין הראש בכלל הפשט ונתוח שכבר הותז בשחיטה לפיכך

110

הוצרך למנותו לעצמו ואת הפרר למה נאמ׳ ללמדך שמעלהו עם
הראש ומכסה בו בית השחיטה וזהו דרך כבוד שלמעלה אש׳ על
המזבח שלא יהו הגזירין יוצאין חוץ למערכה עולה לשם עולה
יקטירנו אשה כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש וכל אשה לשון
אש פוארה בלע׳ ריח ניחוח נחת רוח לפני מי שאמ׳ ונעשה רצונו
ואם מן הצאן ו׳ מוסף על ענין ראשון ולמה הופסק ליתן ריוח למשה
להתבונן בין פרש׳ לפרש׳ מן הצאן מן הכבשים ומן העזים הרי אלו
מיעוטין פרט לזקן ולחולה ולמזוהם על ירך המזבח על צד המזבח
צפונה לפני ה׳ ואין צפון בבמה מן העוף ולא כל העוף לפי שנ׳
תמים וזכר בבקר בכשבים ובעזים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות
וזכרות בעוף יכול אף מחוסר אבר ת״ל מן העוף מן התורים גדולים
ולא קטנים מן בני היונה קטנים ולא גדולים מן התורים ומן בני
היונה פרט לתחלת הציהוב שבזה ושבזה שפסו׳ שגדול הוא אצל בני
יונה וקטן הוא אצל תורים והקריבו אפי׳ פרידה אחת יביא הכהן
ומלק שתהא המליקה בעצמו שלכהן קוצץ בצפרנו ממול העורף
וחותך המפרקת עד שמגיע לסימנים וקוצצן ונמצה דמו לשון
מיץ אפים כי אפס המץ כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם
מתמצה ויורד ומלק והקטיר ונמצה אפשר לומר כן מאחר שהוא
מקטיר הוא מוצה אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו כול
ופשוטו מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו
כבר והסיר את מראתו מקום הראי זה הזפק בנוצתה עם בני
מעיה ונוצה לשון דבר המאוס כמו כי נצו גם נעו וזהו שתרג׳ אנקלו׳
באוכליה וזהו מדרשו שלאבא יוסי בן חנן שאומ׳ נוטל את הקורקבן
עמה ורבנן אמרי קורר סביב הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם
הנוצה שעל העור בעולת בהמה שאינה אוכלת אא על אבוס בעליה
נאמר בה והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר את הכל המזבחה
ובעוף שנזון מן הגזל נאמר והשליך את המעים שאכלו הגזל אצל
המזבח קדמה במזרחו של כבש אל׳ מקום הדשן מקום שנותנין בו
תרומת הדשן בכל בקר ודשן מזבח הפנימי והמנורה וכולן נבלעין
שם במקומן ושסע אין שסוע אא ביד וכן הוא אומ׳ בשמשון וישסעהו
כשסע הגדי בכנפיו עם כנפיו אעפי שמריח ריח כנפים אינו צריך
למרוט כנפי נוצתו כנפיו נוצתו ממש פלומיש בלע׳ והלא אין לך
הדיוט שמריח ריח כנפים נשרפין ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר

הכתוב להקריבו אלא כדי שיהא המזבח נראה שבע ומהודר בקרבנו
שלעני ולא יבדיל אינו מפרקו בעצמו לשתי חתיכות אלא קורעו
מגבו נאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר בבהמה ריח ניחוח לומר לך
אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים ונפש כי
תקריב לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו
להתנדב מנחה עני אמר הקב״ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו
סלת יהיה קרבנו האומר הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סלת
שהיא ראשונה שלמנחות ונקמצת כשהיא סלת כמו שמפורש בענין
לפי שנאמרו ה׳ מיני מנחות וכולן באות אפויות קודם קמיצה חוץ מזו
לכך קרויה מנחת סלת ואין סלת אלא מחטים שנ׳ סלת חטי׳ ואין מנח׳
פחות מעשרו׳ שנ׳ ועשרו׳ סלת למנח׳ עשרו׳ לכל מנח׳ ויצק עליה שמן
על כולה ונתן עליה לבונה על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד
אחד מה ראית לומ׳ כן שאין רבוי אחר רבוי אלא למעט ר״א שמן על
כולה מפני שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה כמו שנ׳ מסלתה ומשמנה
ולבונה על מקצתה שאין נבללת ולא נקמצת עמה שנ׳ על כל לבונתה
שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה מעליה ומקטירה והביאה
מלמד שיציקה ובלילה כשרין בזר הכהנים וקמץ מקמיצה ואילך
מצות כהונה וקמץ משם ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך
שהקמיצה כשירה בכל מקום בעזרה אף בי״א אמה שבמקום רגלי
ישרא׳ מלא קומצו יכול מבורץ ומבצבץ ויוצא לכל צד ת״ל במקו׳ אחר
והרים ממנו בקומצו אין לך בשר אלא שבתוך הקומץ אי בקמצו
יכול חסר ת״ל מלא הא כיצד חופה ג׳ אצבעותיו על פס ידו וזה קומץ
לשון עברית על כל לבונתה לבד מכל הלבונה יהי הקומץ מלא
לבונתה והקטיר את הלבונה בהקטרה מסלתה ומשמנה
הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה פסל
אזכרתה הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר בעליה
לטובה ולנחת רוח לאהרן ולבניו כהן גדול נוטל חלקו בראש שלא
במחלוקת וההדיוטות במחלוקת קדש קדשים הוא מאשי ה׳ אין
להם חלק בה אלא לאחר מתנת האשים וכי תקריב מנחה שאם
אמ׳ הרי עלי מנחת מאפה תנור למד הכתו׳ שיביא חלות או רקיקים
החלות בלולות והרקיקין משוחין ונחלקו רז״ל בהן כמשיחתן יש
אומרי׳ מושחן וחוזר ומושחן עד שכלה כל השמן שבלוג שכל המנחו׳
טעונות לוג ויש אומ׳ מושחן כמין כ׳ ושאר השמן נאכל בפני עצמו

לכהנים מה ת״ל בשמן בשמן שני פעמים להכשיר שמן שני ושלישי
היוצא מן הזיתים ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה שנ׳ בו זית
זך וש נינו במנחות כל המנחות האפויות לפני קמיצתן ונקמיצות על
ידי פתיתה כולן באות עשר עשר חלות והאמור בה רקיקי׳ באה עשר
רקיקין ואם מנחה על המחבת שאמר הרי עלי מנחת מחבת וכלי
הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה זו על האור בשמן והכלי אין בו
בית קבול אלא צף ומעשה מנחה שבתוכו קשין לפי שמתוך שהיה
צפה האור שורף את השמן וכולן טעונות שמן יציקה ובלילה ומתן
שמן בכלי קודם לעשייתה סלת בלולה בשמן מלמד שבוללה
בעודה סלת פתות אותה פתים לרבות כל המנחות הנאפות קודם
קמיצה לפתיתה יכול שאני מרבה אף שתי הלחם ולחם הפנים ת״ל
אותה ויצקת עליה שמן מנחה לרבות כל המנחות ליציקה יכול אף
מנחת מאפה ת״ל עליה אוציא את החלות ולא אוציא הרקיקין ת״ל
היא מרחשת כלי הוא שהיה במקדש ועמוק ומתוך שהיה עמוק
שמנה צבור ואין האור שורפו לפי שמעשה מנחה העשוין לתוכה
רוחשין כל דבר רך על ידי משקה נראה כרוחש ומנענע אשר יעשׂ
מאלה מאחד מן המינין הללו והקריבה בעליה אל הכהן והגישה
הכהן אל המזבח מגיעה לקרן דרומית מערבית שלמזבח את
אזכרתה היא הקומץ וכל דבש כל מתיקת פרי קרוי דבש קרבן
ראשית מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש קרבן ראשית
תקריבו שתי הלחם שלעצרת מן השאור שנ׳ חמץ תאפינה ובכורין
מן הדבש כמו בכורי תאנים ותמרים מלח ברית ברית כרותה
למלח מששת ימי בראשית שהובטחו מים התחתונים ליקרב במזבח
במלח וניסוך המים בחג על כל קרבנך תקריב מלח על עולת
בהמה ועוף ואמורי כל הקדשים כולן ואם תקריב מנחת בכורים
הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר
הכתו׳ מדבר שהיא באה חובה אביב בשול התבואה ומן השעורים
היא באה נאמ׳ כאן אביב ונאמ׳ להלן כי השעורה אביב קלוי באש
שמיבשן על האור באבוב שלקלאין שאילו כן אינה נטחנת בריחים
לפי שהיא לחה גרש כרמל גרושה בעודה לחה גרש לשון שבירה
וטחינה גסה בריחים שלגרוסות כמו ויגרס בחצץ שני וכן גרסה
נפשי לתאבה כרמל בעוד הכר מלא שהתבואה לחה ומלאה בקשי׳
שלה ועל כן נקראין המלילות ברמל וכן וכרמל בצקלונו שלמים

שמטילין שלום בעולם שלמים שיש בהם שלום למזבח ולכהנים
ולבעלים ואת כל חלב להביא חלב שעל הקיבה דברי ר׳ ישמעא׳ ר׳
עקיבא אומ׳ להביא חלב שעל הדקין הכסלים פלנקש בלע׳ שהחלב
של כליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים והם למטה וזהו
החלב שתחת המתנים לוכן הנרא׳ למעלה בגובה הכסלי׳ ובתחתיתו
הבשר חופהו היותרת הוא דופן המסך שקורין איבריש ובלשון
ארמי נקרא חיצרא על הכבד שיטול מן הכבד עמה מעט ובמקום
אחר בפרשת ויהי ביום השמיני הוא אומר ואת היותרת מן הכבד
על הכבד ועל הכליות לבד מן הכבד ומן הכליות יסירנה לוו על
העולה לבד העולה למדנו שתקדם עולת תמיד על כל קרבן על
המערכה אם כשב הוא מקריב לפי שיש באמורי כשב מה שאין
באמורי העז שהכשב אליתו קרבה לכך נחלקו לשתי פרשיות וזורקו
שתי מתנות שהן ארבע ועל ידי חבלי׳ הוא זורק ואינו נותן באצבע
אלא חטאת הלבו המזבחר שבו ומהו האליה תמימה לעומת העצה
למעלה מן הכליות היועצות לחם אשה לחמו שלאש לשם גבוה
לחם לשון מאכל וכן נשחיתה עץ בלחמו עבר לחם רב לשחוק
עושים לחם חוקת עולם מפורש בתורת כהנים יפה כל הפסיק
מכל מצות ה׳ פרשו רז״ל אין חטאת באה אלא על הבר שזדונו לאו
וכרת מאחת מהנה ממקצת אחת מהן כגון הכותב שם משמעון
נח מן נחור דן מדניאל אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם
מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה בצבור כמו
באשמת העם דכתיב בה ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו ופשוטו לפי
אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם הוא שזה שהן תלוין בו לכפר
עליהם ולהתפלל עליהם נעשה מקולקל פר׳ יכול זקן ת״ל בן אי בן
יכול קטן ת״ל בקר הא כיצד זה בן שלש אל אהל מועד למשכן ובבית
העולמים להיכל אל פני פרכת הקדש כנגד מקום קדושתה מכוון
כנגד בית הבדים ולא היו נוגעים דמים בפרכת ואם נגעו נגעו ואת
כל הדם שירי הדם ואת כל חלב פר׳ חלבו היה לו לומר מה ת״ל
פר לרבות פר יום הכפורים לכליות וחלבים ויותרת החטאת להביא
שעירי עז׳ לכליות ויותרת ירים ממנו מן המחובר שלא ינתחנו קוד׳
חסרת חלבו בתורת כהנים כאשר יורם כאותן אמורין המפורשים
בשור זבח השלמים וכי מה פירש בשור זבח השלמים שלא פירש
כאן אלא להקישו לשלמים מה שלמים לשמן אף זה לשמו ומה

112

שלמים שלום בעולם אף זה שלום בעולם כו׳ ובשחיטת קדשים
מצריכו ללמוד ממנו שאין למדין למד מלמד בקדשים בפר׳ אי זהו
מקומן על הכבד על הכליות על ראשו ועל כרעיו כולן לשון תוספת
הן כמו מלבד אל מקום טהור לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן
לטומאה להשליך אבנים מנוגעות ולבית הקברות מחוץ לעיר הוצרך
לומ׳ מקום טהור מחוץ למחנה חוץ לג׳ מחנות ובבית העולמים
חוץ לעיר כמו שפרשו׳ רז״ל במסכ׳ יומא ובסנהדרין אל שפך הדשן
מקום ששופכין בו הדשן המסולק מן המזבח כמו שנ׳ והוציא את
הדשן אל מחוץ למחנה על שפך הדשן ישרף שאין ת״ל אלא ללמד
שאפי׳ אין שם דשן עדת ישראל או סנהדרין ונעלם דבר טעו
להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מותר הקהל ועשו
שעשו על פיהם את פני הפרוכת ולמעלה הוא אומ׳ את פני פרכת
הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מעוטה סרחה פמליא
שלה מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמילי׳ שלה מתקיימת אף כאן
כשחטא הכהן המשיח עדין שם קדושת השם על המקדש ומשחטאו
כולם חס ושלום נסתלקה הקדושה יסוד מזבח העולה אשר פתח
אהל מועד יסוד מערבי שהוא כנגד הפתח ואת כל חלבו ירים אעפ״
שלא פירש כאן יותרת ושתי כליות למדין מועשה לפר כאשר עשה
לפר החטאת ומפני מה לא נתפרשו בו תנא דבי ר׳ ישמעאל משל
למלך שכעס על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חבתו ועשה לפר
לפר זה כמו שעשה לפר החטאת כמו שמפורש בפר כהן משיח
להביא יותרת ושתי כליות שפיר׳ שם שלא פירש כאן ולכפול במצות
העבודות ללמד שאם חסר אחת מן המתנות פסל לפי שמצינו
בנתנין על מזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כפר הוצרך לומ׳ כאן
שמתנ׳ אחת מהן מעכבת אשר נשיא יחטא לשון אשרי אשרי הדור
שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו קל וחומר שמתחרט
על זדונותיו או הודע כמו אם הודע הרבה או משמשין לשון אם
אם בלשון או ובן או נודע כישור נגח הוא הודע אליו כשחטא סבור
שהוא מותר ולאחר נודע לו שהוא אסור במקום אשר ישחט
את העולה בצפון שהוא מפורש בעולה חטאת הוא לשמה כשרה
שלא לשמה פסולה ואת דמו׳ שירי הדם כהלב זבח השלמים
כאותן המפורשין בעז האמור אצל שלמים כאשר הוסר חלב מעל
זבח השלמים כאמורי׳ עז האמור בשלמים ושחט אותה לחטאת

שתהא שחיט׳ לשם חטאת כאשר הוסר חלב הכשב שנתרבן אמורי׳
באליה ואת חטאת כשהיא באה כשבה טעונ׳ אליה עם האמורי׳ אשה
ה׳ על מדורת האש העשויות לשם פואליש בלע׳ ושמעה קול אלה
כדבר שהוא עד בו שהשביעוהו שבועה שאם יודע בעדות שיעיד לו
או נפש כי תגע ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים או יכנס למקדש
שהוא דבר שזדונו כרת במסכת שבועות נאמר כן ונעלם ממנו
הטומאה ואשם באכילת קדש או בביאת מקדש בטומאת אדם זו
טומאת מת לכל טומאתו לרבות מגע זב וזבות אשר יטמא
לרבות הנוגע בבועל נדה בה׳ לרבות בולע נבלת עוף טהור ולא
ידע ששכח הטומא׳ ואשם באכילת קדש או בביאת מקדש בשפתים
ולא בלב להרע לעצמו או להטיב לעצמו כגון אוכל ולא אוכל אישן
ולא אישן לכל אשר יבטא לרבות לשעבר ונעלם ממנו ועבר על
שבועתו כל אלה בקרבן עולה ויורד המפורש כאן אבל שבועת שיש
בה כפירת ממון אינה בקרבן עולה ויורד אלא באשם והקריב את
אשר לחטאת ראשונה חטאת קודמת לעולה למה הדבר דומה
לפרקליט שנכנס לרצות ריצה פרקליט נכנ׳ דורון אחריו ולא יבדיל
אינו מולק אלא סימן אחד עורף הוא גובה כל הראש המשופע לצד
הצואר מול עורף מול הרואה את העורף הוא אורך כל אחרי
הצואר והזה מדם החטאת בעולה לא הטעין אלא מיצוי ובחטאת
הזאה ומיצוי אוחז בעורף ומתיז והדם נתז והולך למזבח חטאת
הוא לשמה כשרה שלא לשמה פסולה כמשפט כדת האמורה
בעולת העוף של נדבה בראש הפרשה כי חטאת היא ואין בדין
שיהא קרבנה מהודר חטאת היא נקמיצה ונקטרה לשמה כשרה
שלא לשמה פסולה וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא כאן
שנה הכתו׳ שהרי בעשירות ובדלות נאמ׳ מחטאתו וכאן בדלי דלות
נאמ׳ על חטאתו דקדקו רז״ל מכאן שאם חטא כשהוא עשיר והפריש
מעות לכשבה או לשעירה והעני יביא ממקצתן שתי תורים הפריש
מעות לשתי תורים והעני יביא ממקצתן עשירית האיפה הפריש
מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך
נאמ׳ כאן על חטאתו מאחת מאלה מאחת מג׳ הכפרות האמורות
בענין או בעשירות או בדלות או בדלי דלות ומה ת״ל שיכול לומר
לחמורין שבהן יביא כשבה או שעירה והקלין יהיו בעוף והקלין שבקלי׳
יהיו בעשירית האיפה ת״ל מאחת להשוות קלין לחמורין לכשבה אם

113

השיגה ידם ואת החמורין לקלין בעשירית האיפה בדלי דלות
והיתה לכהן כמנחה ללמד על מנחת חוטא שיהו שיריה נאכלין
זהו לפי פשוטו ורז״ל דרשו והיתה לכהן ואם חוטא זה כהן הוא תהי
לו כשאר מנחת נדבה שיהא כליל לא תאכל כ׳ תמעול מעל אין
מעילה בכל מקום אלא לשון שינוי פירו׳ ששנהו והוציאו מקדש לחול
וכן הוא אומ׳ וימעלו באלהי אבותם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ וכן אומ׳
בסוטה ומעלה בו מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה׳ שנהנה מן ההקד׳
והיכן הוזהר נאמ׳ כאן חטא ונאמ׳ בתרומה חטא ולא ישאו עליו חטא
מה להלן הוזהיר אף כאן הוזהיר אי מה לחלן לא הוזהיר אלא על האוכל
אף כאן לא הוזהיר אלא על האוכל ת״ל תמעול מעל ריבה קדשי ה׳
שמיוחדין לשם יצאו קדשי׳ קלים איל לשון קשה כמו ואת אילי הארץ
לקח אף כאן קשה בן שתי שנים בערכך כסף שקלים שהוא שוה ב׳
סלעים ואת אשר חטא מן הקדש ישלם קרן וחומש להקדש
ולא ידע ואשם הענין זה מדבר במי שבא ספק כרת בידו ולא ידע
אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפניו וסבור שהיתן התר
ואכל את האחת אמרו לו אחת חלב היתה שם ולא ידע אם זו של
חלב הרי זה מביא אשם תלוי זה ומגן עליו עד שיודע לו שודאי חטא
ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת ולא ידע ואשם ונשא עונו ר׳
יוסי הגלילי אומ׳ הרי הכתוב מעניש את מי שלא ידע על אחת כמה
וכמה שיעניש את מי שידע ר׳ יוסי אומ׳ אם נפשך לידע מתן שכרן
שלצדיקי׳ צא ולמד מאדם הקדמוני שלא נצטוה אלא מצות לא תעש׳
ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו וכי אי זו מדה
מרובה שלטובה או שלפורענות הוי אומר מדה טובה מרובה אם
מדת פורענות מעוטה ראה כמה מיתות נקנסו עליו מדה טובה
המרובה היושב לו מן הפגולים והנותרות והמתענה ביום הכפורים
על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות רבי
עקיבא אומ׳ הרי הוא אומר על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים
אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך הכתו׳ שלשה אלא להביא
שלישי להחמיר עליו בא הועיל ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש
והזמה אם כך ענש הכתו׳ לנטפל לעוברי עבירה על אחת כמה וכמה
שישלם שכר לנטפל לעושה מצוה כעושה מצוה ר׳ אלעזר בן עזריה
אומר הרי הוא אומר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה
לא תשוב לקחתו למען יברכך קבע הכתוב ברכה למי שבא על ידו

מיצוה בלא ידיעה אמור מעתה היתה לו סלע צרור לו בכנפו ונפלת
ממנו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הכתוב קובע לו ברכה בע״לכך
לאשם בערך האמור למעלה אשר שגג והוא לא ידע הא אם ידע
לאחר זמן לא נתכפר לו באשם וה עד שיביא חטאת וכמו כן בעגלה
ערופה שנתערפה ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג אשם הוא
אשום אשם לה׳ הראשון כולו קמ״ץ שהוא שם דבר והאחרון חציו
קמ״ץ וחציו פתח שהוא לשון פעל ואם תאמר מקרא שלא לצורך
הוא כבר דרוש בתורת כהנים אשם אשם להביא אשם שפחה חרופה
שיהא איל בן שתי שנים יכול שאני מרבה אשם נזיר ומצורע ת״ל
הוא נפש כי תחטא אמר ר׳ עקיבא ומה ת״ל ומעלה מעל בה׳ לפי
שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר
לפי כומן שהוא מכחש מכחש בשטר ובעדים אבל המפקיד אצל
חברו ואינו רוצה שתדע בו נשמה אלא השלישי שביניהן לפי׳ כשהוא
מכחש מכחש בשלישי שביניהן בתשומת יד׳ ששם בידו ממון
להתעסק בו או בגזל שגזל מידו כלום או עשק שכר שכיר וכח״ש
בה׳ שכפר על אחת מכל אה אשר יעשה האדם לחטא ולישבע על
שקר ולכפור ממון כי יחטא ואשם כשיכיר בעצמו לחזור בתשובת
ולדעת ולהורות כי חטא ולשלם בראשו הוא הקרן ראש הממון
לאשר הוא לו למי שהממון שלו

תסלת פרש׳ ויקרא

צו את אהרן

אין צו אלא לשון זירוז מיד
ולדורות אמר ר׳ שמעון
ביותר היה צריך הכתו׳ לזרז מקום שיש בו חסרון כיס זאת תורת
העולה הרי הענין הזה בא ללמד הקטר חלבים ואברים שיהא כשר
כל הלילה וללמד על הפסולין אי זה אם עלה ירד ואי זה אם עלה
לא ירד שכל תורת לרבות הוא בא לומ׳ תורה אחת לכל העולין ואפי׳
פסולין שאם עלו לא ירדו היא העולה מיעט רובע ונרבע וכיוצא
בהן שלא היה פסולן בקדש שנפסלו קודם שבאו לעזרה שאם עלו
ירדו מ״ו כ״ר היא הכתנת ומה ת״ל מדו שתהא כמדתו על בשרו
שלא יהיה דבר חוצץ בנתים והרים את הדשן היה חותה מלא
מחתה מן המאוכלות הפנימיות ונותן במזרחו של כבש הדשן אשר
תאכל האש את העולה ועשתה דשן מאותו דשן ירים תרומות

114

ושמו אצל המזבח מלמד שטעון גניזה ופשט את בגדיו אין זה
חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש
בהן תמיד בגדים שבשל בהם קדרה לרבו אל ימזוג בהם כוס לרבו
לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהן והוציא את הדשן הצבור
בתפוח כשהוא מרובה על גבי המזבח ואין מקום למערכה מוציא
משם ואין זה חובה בכל יום אבל התרומה היתה חובה בכל יום
והאש על המזבח תוקד בו ריבה הכתו׳ כאן יקידות הרבה על מוקדה
והאש על המזבח תוקד בו אש תמיד תוקד כולם
נדרשו במסכ׳ יומא שנחלקו רז״ל במנין מערכות שהיו שם וערך
עליה העולה עולת תמיד שלשחר היא תקדום חלבי השלמים אם
יביאו שם שלמים רז״ל למדו מכאן עליה שלעולת הבקר השלם כל
הקרבנות כולן מכאן שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר אש
תמיד אש שנ׳ בה תמיד היא שמדליקין בה את הנרות שנ׳ להעלות
נר תמיד אף היא מעל מזבח החיצון תוקד לא תכבה לא תכבה
שני פעמים המכבה אש מעל המזבח עובר בשני לאוין ואת תורת
המנחה תורה אחת לכולן להטעינן שמן ולבונה האמור בענין שיכול
אין לי שטעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישרא׳ שהיא נקמצת מנחת
כהנים שהיא כליל מנין ת״ל תורת הקרב אותה אל פני המזבח
היא הגשה בקרן דרומית מערבית לפני ה׳ הוא מערב שהוא לצד
אהל מועד אל פני המזבח הוא הדרום שהוא פניו שלמזבח שהכבש
נתון לאותה הרוח בקומצו שלא יעשה מדה לקומץ מסלת המנח׳
ומשמנה מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה ואת כל הלבונה
אשר על המנחה והקטיר שמלקט כל הלבונ׳ לאחר קמיצתה ומקטי׳
ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן המנחות בויקרא הוצרך לשנות
פרשה זו ולכלול כל המנחות כמשפטן במקום קדוש ואי זהו מקום
קדוש בחצר אהל מועד לא תאפה חמץ חלקם אף השירים אסורי׳
בחימוץ כחטאת וכאשם מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפי׳ קמצה
שלא לש׳ מה פסולה מנחת נדבה הרי היא כאשם לפיכך אם
קמצה שלא לשמה כשרה כל זכר ואפי׳ בעל מום למה נאמר אם
לאכילה כבר נאמר לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו׳ אלא לרבות
בעלי מומין למחלוקת כל אשר יגע קדשים קלים וחולין שיגעו בה
ויבלעו ממנה יקדשו להיות כמוה שאם פסולה יפסלו ואם כשרה
יאכלו כחמור שבה זה קרבן אהרן ובניו אף ההדיוטות מקריבין

עשירית האיפה ביום שהיו מתחנכין לעבודה אבל כהן גדול בכל יום
כמו שנ׳ מנחה תמיד והכהן המשיח כהן גדול יעשה אותה חק
עולם מורבכת חלוטה ברותחין כל צרכה תופיני אפויה אפיות
הרבה אחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת מנחת
פתים מלמד שטעונה פתיתה המשיח תחתיו מבניו המשיח מבניו
תחתיו כליל תוקטר אינה נקמיצת להיות שיריה נאכלין אלא כולה
כליל ובן כל מנחת כהן של נדבה כליל תהיה עולה כולה לגבוה
המחטא אותה העובד עבודתה שהיא נעשית חטאת על ידו המחטא
אותה יאכלנה הראוי לעבודה יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו
חולק בבשר ואי אפשר לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן
הזורק דמה שהרי נאמ׳ למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה כל אשר
יגע בבשרה יקדש כל דבר אבל אשר יגע בה ויבלע ממנו יקד׳ להיות
במוה שאם פסולה תפסל ואם כשרה תאכל כחמור שבה אשר יזה
מדמה על הבגד אם הוזה מדמה על הבג׳ אותו מקום דם הבגד אשר
יזה עליה תכבס במקום קדוש בתוך העזרה אשר יזה אשר יהיה
ניזה כמו לא יטה לארץ מנלם יהא נטוי ישבר לפי שהבליעה
שלחטאת נבלעת בו ונעשית נותר והוא הדין לכל הקדשים
ומורק לשון תמרוקי הנשים אשקורומינט בלע׳ ומורק ושוטף
לפלוט את בליעתו אך כלי חרש לימדך הכתו׳ כאן שאינו יוצא מידי
דופיו כל זכר בכהנים יאכל אותה הא למדת שהמחטא אותה
האמו׳ למעלה לא לאסור שאר הכהנים אלא להוציא את שאינו ראוי
לחיטוי וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד שאם הכניס
מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה קדש קדשים הוא הוא קרב
ואין תמורתו קרבה ואת כל חלבו עד כאן לא נתפרשו אימורין
באשם לכך הוצרך לפרשם כאן אבל בחטאת כבר נתפרשו בפרשת
ויקרא את האליה לפי שאשם אינו בא אלא או איל או כבש ואיל
וכבש נתרבו באליה אשם הוא עד שנתק שמו ממנו למד על אשם
שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו באחר אעפ׳ שעומד להיו׳ דמיו עולה
לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעיית
ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשנו הוא
הכתו׳ בחטאת לפי שהאשם לא נאמ׳ בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת
אימורין והוא עצמו שלא הוקטרו אמוריו כשר קדש קדשים הוא
בתורת כהנים הוא נדרש תורה אחת להם בדבר זה לכהן אשר

115

יכפר בו׳ הראוי לכפרה חולק בו פרט לטבול יום ומחוסר כפורים
ואונן שאינן חולקין בעורות לכהן המקריב אותה יכול לו לבדו ת״ל
לכל בני אהרן תהיה יכול לכולן ת״ל לכהן המקריב הא כיצד לבית
אב שליום שמקריבין אותה בלולה בשמן זו מנחת נדבה וחרבה
זו מנחת חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן אם על תורה אם על
דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברו׳ וחבושי
בית האסורים וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות שכתוב בהן יודו
לה׳ חסדו ויזבחו זבחי תורה אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו
שלמי תורה שמם וטעונות שמן וטעונות לחם האמור בענין ואינן
נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש כאן והקריב על זבח התודה
ארבעה מיני לחם חלות ורקיקים ורבוכה ג׳ מיני מצה וכת׳ על חלות
לחם חמץ כל מין ומין עשר חלות כך מפורש במנחות ושיעורן
חמש סאין ירושלמיות שהן ו׳ סאין מדבריו׳ עשרים עשרון מורכבת
לחם חלות ברותחין כל צרכו יקריב קרבנו על זבח מגיד שאין הלחם
קדוש קדושת הגוף ליפסל ביוצא ובטבול יום ומליצאת לחולין בפדיון
עד שישחט הזבח אחד מכל קרבן לחם אחד מכל מין יטול תרומ׳
לכהן העובד עבודתה והשאר נאכל לבעלים ובשרה לבעלי׳ חוץ מחזה
ושוק שבה כמו שמפורש למטה תרומת חזה ושוק בשלמי׳ והתודה
קרויה שלמים ביום קרבנו יאכל ובזמן בשרה זמן לחמה ובשר
זבח תודת שלמיו ויש כאן רבויים הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל
נזיר וחגיגת יד׳ שיהו נאכלין ליום ולילה ולא יניח ממנו עד בקר
אוכל הוא כל הלילה אם כן למה אמרו חכמי׳ עד חצות כדי להרחיק
את האדם מן העבירה ואם נדר או נדבה שלא הביאה על הודאת
שלנס אינה טעונה לחם ונאכלת לשני ימים ולילה אחת כמו שמפור׳
בענין וממחרת והנותר ממנו בראשון יאכל ביום שני וו זו יתרה
היא ויש כמוה הרבה במקרא כג ן ואלה בני צבעון ואיה וענה וכגון
תת וקדש וצבא מרמס ואם האכל יאכל במחשב בשחיטה לאכול
בשלישי הכתו׳ מדבר יכ״ל אם אכל ממנו בשלישי יפסל ת״ל המקרי׳
אותו לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי וכן
פירושו בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה ואם חשב פיגול
יהיה והנפש האוכלת ממנה אפי׳ בתוך הזמן עונה תשא והבשר
שלקדש או שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל והבשר לרבות
אבר שיצא מקצתו חוץ למקומו שהפנימי מות׳ כל טהור יאכל בשר

מה ת֗ל לפי שנ׳ ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל יכול לא יאכלו שלמי׳
ﭏ הבעלים לכך נאמ׳ כל טהור יאכל בשר וטומאתו עליו בטומאת
הגוף הכתוב מדבר אבל טהור שאכל את הטמא אינו ענוש כרת ﭏ
אזהרת והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל ואזהרת טמא שאכל
את הטהור אינה מפורשת בתור׳ ﭏ חכמי׳ למדוה בגזרת שוה שלש
כריתות אמורין בקדש באוכלי׳ קדשים בטומאת הגוף ודרשום ר״ל
בשבועות אחת לכלל ואחת לפרט ואחת ללמד על קרבן עולה
ויורד שלא נאמ׳ אלא על טומאת מקדש וקדשיו יעשה לכל מלאכה
מה ת֗ל בא ולמד על החלב שאינו מטמא טומאת נבלות ואכול לא
תאכלוהו אמרה תורה יבא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסו׳ חלב
שאם אכלו יתחייב אף על לאו שלנבלה ולא תאמ׳ אין איסור חל על
איסור והאומ׳ אין אסור חל על אסו׳ הדיש לא תאכלוהו הוא מיעוטא
למ׳ כאן גזר בו אבל בעלמא לא יחול איסור על איסור לעוף ולבהמ׳
פרט לדם חגבים ודגים בכל מושבותיכם לפי שהוא חובת הגוף
וחובת הגוף נוהגת בכל מושבות ובמסכ׳ קדושין בפר׳ ראשון מפרש
למה הוצרך לומ׳ ידיו תביאנה שיהא יד הבעלים מלמעלה והחלב
והחזות נתונין בה ויד כהן מלמטה ומניפין את אשי ה׳ ומה הם
האישים את החלב על החזה יביאנו כשמביאו מבית המטבחים נותן
חלב על החזה ובשנותנו ליד המניף נמצא החזה למעלה והחלב
למטה וזהו האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה על
אשי החלבים יביאו להניף ולאחר תנופה נותנן לכהן המקטיר נמצא
חזה למטה וזהו שנ׳ וישימו החלבים על החזות ויקטר החלבים על
המזבח למדנו ג׳ כהנים זקוקין לה כך מפורש במנחות את החלב
על החזה ואת חזה למה מביאו להניף אותו הוא מביאו ולא שיהא
הוא מן האישים לפי שנ׳ את אשי ה׳ את החלבים על החזות יכול
שיהא אף החזה לאשים לכך נאמ׳ ואת החזה להניף והקטיר הכהן
החלב ואח׳ והיה החזה לאהרן ולבניו למדנו שאין הבשר נאכל בעוד
האמורין למטה מן המזבח שוק מן הפרק שלהארכובה הנמכרת
עם הראש עד פרק האמצעי שהוא סובך שלרגל המקריב את דם
השלמים מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקטיר חלביו יצא טמא בשעת
זריקת דמים או בשעת הקטר חלבים שאינו חולק בבשר תנופה
ותרומה תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד ולמלואים
ליום חנוך הכהונה קח את אהרן פרשה זו נאמרה ז׳ ימים קודם

הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה קח את אהרן קחנו
בדברים ומשכהו ואת פר החטאת וגו אלו האמורין בענין צואת
המלואים ועכשו ביום הראשון למלואים חזר וזרזו בשעת מעשה
הקהל אל פתח אהל מועד זה אחד מן המקומות שהחזיק המועט
את המרובה זה הדבר דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני
הבה לעשות ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה כל הענין
הזה פרשתי בואתה תצוה את האורים כתב של שם המפורש
וישם את המצנפת פתילי התכלת הקבועים בציץ נותן על המצנפת
נמצא הציץ תלוי במצנפת ויז ממנו על המזבח לא ידעתי היכן
נצטוה בהזאות הללו ויצק וימשח בתחלה יוצק על ראשו ואחר כך
נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה ויחבוש לשון קשירה
ויחטא את המזבח חטאו וטהרו מזרות ליכנס בקדושה ויקדשהו
בעבודה זו לכפר עליו מעתה כל הכפרות על הככר לבד הככר
שהיה נוטל מעט מן הככר שלה איל המלואים איל השלמים
שהמלואים לשון שלמים שממלאין ומשלימין את הכהנים בכהונתן
חלת לחם שמן היא רביכה שהיה מרבה בה שמן כנגד החלות
והרקיקין כך מפורש במנחות ויקטר המזבחה משה שמש כל
שבעת ימי המלואים על העולה אחר העולה ולא מצינו שוק של
מלואים קרב בכל מקום חוץ מזה צוה ה לעשות כל שבעת ימים
ורז״ל דרשו לעשות זה מעשה פרה לכפר זה מעשה יום הכפורי
וללמד שכהן טעון פרישה קודם יום הכפורים ז ימים וכן הכהן
השורף את הפרה ולא תמותו הא אם לא תעשו כן תמותו ויעש
אהרן ובניו להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל
חסלת פרשת צו

ויהי ביום השמיני שמיני למלואים הוא
ראש חדש ניסן שהוקם
המשכן בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם ולזקני
ישרא להשמיען שעל פי הדבר אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה
ולא יאמרו מאליו נכנס בה קח לך עגל להודיע שמכפר לו הקבה
על ידי עגל זה על מעשה העגל אשר עשה כי היום ה נראה אליכם
להשרו שכינתו במעשה ידיכם לכך קרבנות הללו באות חובה ליום
זה קרב אל המזבח שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמר לו משה

מפני מה אתה בוש לכך נבחרת את חטאתך עגל בן בקר ואת עולתך האיל קרבן העם שעיר עזים ועגל וכבש כל מקום שנ׳ עגל בן שנה הוא ומכאן אתה למד ואת הבשר ואת העור לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת חוץ מזו ושל מלואים וכולן על פי הדבר וימציאו לשון הושטה והזמנה ויחטאהו עשהו כמשפט חטאת כראשון כעגל שלו ויעשה כמשפט המפורש בעולת נדבה בויקרא וימלא כפו היא קמיצה מלבד עולת הבקר כל אלה עשה אחר עולת התמיד והמכסה חלב המכסה את הקרב וישימו את החלבים על החזות לאחר התנופה נתנו הכהן המניף לכהן אחר להקטירו נמצאו עליונים למטה ויברכם ברכת כהנים יברכך יאר וישא וירד מעל המזבח ויבא אהרן ומשה למה נכנסו מצאתי בברייתא הנוספת על תורת כהנים שלנו למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת או לא נכנס אלא לדבר אחר הריני דן ירידה וביאה טעונה ברכה מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין עבודה הא למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת ד״א כיון שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים וראה אהרן שלא ירדה שכינה לישר׳ היה עומד ומצטער אמר יודע אני שכעס הקב״ה עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס משה עמו ובקש רחמים וירדה שכינה לישר׳ ויצאו ויברכו את העם אמרו ויהי נועם ה׳ אלהינו עלינו יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם לפי שכל שבעת ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה והיו ישר׳ נכלמים ואומ׳ למשה משה רבנו כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו על מעשה העגל לפי׳ אמר להם היום זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו וירא אליכם כבוד ה׳ אמר משה אהרן אחי כדי הוא וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו וירונו כתרגומו ושבחו ותצא אש ר׳ אלעזר אומר למה מתו בני אהרן על שהורו הלכה לפני משה רבם ר׳ ישמעא׳ אומר שתויי יין נכנסו למקדש תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין משל למלך שהיה לו בן בית כו׳ כדאיתא בויקרא רבה הוא אשר דבר ה׳ והיכן דבר ונועדתי שמה לבני ישר׳ ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי

117

יורע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור בי או
בך ועכשו רואה אני שהן גדולים ממני וממך וידם אהרן וקבל
שכר על השתיקה ומה שכר קבל שנתיחד עמו הדבור שנאמרה לו
פרשת שתויי יין בקרובי בחירי ועל פני כל העם אכבד כשהקבה
עושה דין בצדיקים מתירא ומתעלה אם כך באלו כל שכן ברשעים
וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשך ממקודשיך דוד אהרן עוזיא
אחי עמרם היה שנ ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיא שאו את
אחיכם מאת פני הקדש כאדם האומ העבר את המת מלפני הכלה
שלא לערבב את השמחה בכתנותם שלמתים מלמד שלא נשרפו
בגדיהם אלא נשמתן כמין שני חוטין נכנסו לתוך חוטמן
אל תפרעו אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם
אל תערבבו שמחתו שלמקום ולא תמותו הא אם תעשו תמותו
ואחיכם כל בית ישרא יבכו מכאן שצרתן שלתלמידי חכמים מוטלת
על הכל להתאבל בה יין ושכר דרך שכרות בבואכם אל אהל מועד
אין לי אלא בבואכם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת
אהל ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מה להלן עשה גישת
מזבח כביאת אהל אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל ולהבדיל
כדי שתבדילו בין עבודה קדוש למחוללת הא למדת שאם עבר פסל
ולהורות לומ ששכור אסור בהוראה יכול יהא חייב מיתה תל אתה
ובניך אתך ולא תמותו כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים במיתה
בהוראתן הנותרים מן המיתה מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה
על עון מעשה העגל שנ ובאהרן התאנף ה מאד להשמידו אין השמד
אלא כלוי בנים שנ ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת ותפלתו
של משה בטלה מחצה שנ ואתפלל גם בעד אהרן קחו את המנחה
אעפ שאתם אוננין והקדשים אסורין באונגין את המנחה זו מנחת
שמיני ומנחת נחשון ואכלוה מצות מה תל לפי שהיא מנחת צבור
ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורו הוצר לפרש בה דין שאר מנחות
וחוק בניך אין לבנות חק בקדשים כי כן צויתי באנינות יאכלוה
ואת חזה התנופה של שלמי צבור תאכלו במקום טהור וכי את
הראשונים אכלו במקום טמא אלא הראשונים שהם קדשי הקדשים
הוזקקה אכילתן במקום קדוש אבל אלו אין צריכין תוך הקלעים
אבל צריכין הן להאכל תוך מחנה ישרא שהוא טהור מליכנס שם
מצורעין מכאן שקדשים קלין נאכלין בכל העיר אתה ובניך ובנותיך

אתה ובניך בחלק אבל בנותיך אינן בחלק אבל אם תתנו להם מנות
רשאות הן לאכול בחזה ושוק או אינו ﭏ הבנות ת״ל כי חקך וחק
בניך נתנו חק לבנים ואין חק לבנות שוק התרומה וחזה התנופה
לשון אשר הונף ואשר הורם תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה
ומוריד ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה לא ידענו
דשניהן בחזה ושוק על אשי החלבים כמו על חלבי האשים מכאן
שהחלבים למטה בשעת תנופה ויישוב המקראות שלא יכחישו זה
את זה כבר פרשתי את שלשתן בצו את אהרן שעיר החטאת שעיר
מוספי ראש חדש ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום קחו שעיר
עזים ושעיר נחשון ושעיר ראש חדש ומכולן לא נשרף ﭏ זה ונחלקו
בדבר חכמי ישראל יש אומרין מפני טומאה שנגעה בו נשרף ויש
אומרי׳ מפני אנינות נשרף לפי שהוא קדשי דורות אבל בקדשי שעה
סמכו על משה שאמר להם אכלוה מצות דרוש דרש שתי דרישות
מפני מה נשרף זה ומפני מה נאכלו אלו כך הוא מפור׳ בתור׳ כהני׳
על אלעזר ועל איתמר בשביל כבודו שלאהרן הפך פניו כנגד הבנים
וכעס לאמר אמר להן השיבוני על דברי מדוע לא אכלתם את
החטאת במקום הקדש וכי חוץ לקדש אכלוה והלא שרפוה ומהו
אומר במקום הקדש ﭏ אמר להם משה שמא חוץ לקלעים יצאה
ונפסלה כי קדש קדשים היא ונפסלין ביוצא והן אמרו לו לאו אמ׳
להם הואיל ובמקום הקדש היתה מדוע לא אכלתם אותה ואותה
נתן לכם לשאת שהכהנים אוכלין ובעלים מתכפרין לשאת עון
העדה מכאן למדנו ששעיר ראש חדש היה שהיה מכפר על עון
טומאת מקדש וקדשיו שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו
הן לא הובא את דמה שאלו הובא היה לכם לשרפה כמה שנ׳ וכל
חטאת אשר יובא מדמה וגו׳ באש תשרף אבל תאכלו אותה היה
לכם לאכלה ואע״פ שאתם אוננין כאשר צויתי לכם במנחה וידבר
אהרן אין לשון דבור אלא לשון עז שנ׳ וידבר העם אפשר משה קצף
על ﭏעזר ועל איתמר ואהרן מדבר הא ידעת שלא היתה מדה זו
ﭏ מדת כבוד אמרו אינו בדי׳ שיהא אבינו יושב ואנו מדברין לפניו
אינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו יכול מפני שלא היה בﭏעזר
מה להשיב ת״ל ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו׳ הא כשרצה
דבר לפני משה ולפני הנשיאים זו מצאתי בסיפרי שלפני שניהן דבר
הן היום הקריבו מהו אומר ﭏ אמר לו משה שמא זרקתם דמה

אונגין שהאונן שעבר חלל אמר לו אהרן וכי הן הקריבו שהן הדיוטות
אני הקרבתי שאני כהן גדול וכהן גדול מקריב אונן ותקרנה אותי
כאלה אפילו לא היו מתים בניי אל שאר קרוביי שאני חייב להיות
אונן עליהם באלו כל האמורי' בפרשת כהנים שכהן מטמא לחם
ואכלתי חטאת ואם אכלתי חטאת הייטב היום הא אין אנינות
בלילה ואין אונן אל יום קבורה הייטב בעיני ה' אם שמעת בקדשי
שעה אין לך להקל בקדשי דורות וייטב בעיניו הודה ולא בוש לומר
לא שמעתי אל משה ואל אהרן למשה אמ' שיאמר לאהרן לאמר
אליהם אמר שיאמרו לאלעזר ולאיתמר או אינו אל לאמר לישראל
כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור האמור לישראל הא מה
אני מקיים לאמר אליהם לבנים לאלעזר ולאיתמר דברו אל בני
ישראל השוה כולן להיות שלוחים לדבור זה לפי שהשוו בדמימה
וקבלו עליהם גזרת המקום מאהבה ואת החיה לשון חיים לפי
שישראל דבקים במקום וראוים להיות חיים לפי הבדילן מן הטומאה
וגזר עליהן מצות ולאומות לא אסר כלום משל לרופא שנכנס לבקר
את החולה כו' בתנחומא ואת החיה מלמד שהיה משה אוחז בחיה
ומראה לישראל זו תאכלו וזו לא תאכלו את זה תאכלו אף בשרצי
המים אוחז מכל מין ומראה להן וכן בעוף את אלה תשקצו מן
העוף וכן בשרצים וזה לכם הטמא ואת החיה מכל הבהמה מלמד
שהבהמה בכלל חיה מפרסת כתרגומו סדיקה פרסה פלנטא בלע'
ושוסעת שסע שמובדלת מלמטה ומלמעלה בשני צפרנים כתרגו'
ומטלפא טלפין שיש שפרסותיה סדוקות ואין שסועות ומובדלות
לגמרי אלא מחוברות מלמטה מעלת גרה מעלה ומקיאה האוכל
שבמעים ומחזירתו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק גרה כך שמו'
ויתכן להיות מגו מים הנגרים שהוא נגרר אחר הפה פישרא שעל
ידי הגרה האוכל נפשר ונמוח בבהמה תיבה יתרה לדרשא להתיר
את השליל הנמצא במעי אמו אותה תאכלו ולא בהמה טמאה והלא
באזהרה היא אל לעבור עליו בעשה ולא תעשה מבשרם לא תאכלו
אין לי אל אלו שאר בהמה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת
קל וחומר ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורין כו' מבשרם
לא תאכלו על בשרם באזהרה ולא על עצמות וגידים וקרנים וטלפי'
ובנבלתם לא תגעו יכול יהו ישראל מוזהרין על מגע נבלה ת"ל אמור
אל הכהנים כהנים מוזהרין ישראל מוזהרין קל וחומר מעתה מה

טומאת מת חמורה לא הוזהר בה אלא כהנים טומאת נבלה קלה
לא כל שכן ומה ת"ל ובנבלתם לא תגעו ברגל סנפיר א' ששט בהן
קשקשת אלו קליפין הקבועין בו שרץ בכל מקום משמעו דבר
נמוך שרוחש ונע ונד על הארץ שקץ יהיו לכם לאסור את ערוביה'
אם יש בהם בנותן טעם מבשרם לא תאכלו ואינו מוזהר על
הסנפירין ועל העצמות ואת נבלתם תשקצו לרבות יבחושין שסיננן
יבחושין מוישירונש בלע' וכל אשר אין לו מה ת"ל שיכול אין לו
שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה השירן במים מנין ת"ל
וכל אשר אין לו סנפי' וקשקשת במים הא יש לו במים אע"פ שהשירן
בעלייתו מותר לא יאכלו לחייב על המאכילן לקטנים שכך משמעו
לא יהו נאכלין על ידך או אינו אלא לאסרן בהנאה ת"ל לא תאכלו
באכילה אסורין בהנאה מותרין כל עוף שכתו' בו למינה למינהו
למינו יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהן ולא בשמותיה'
וכולן מין אחד הן הנץ אסטור' שלך פרשו רבותי' זה השולה דגים מן
הים וכן תרגם אנקלוס ושלינונא כוס וינשוף הם הצועקים בלילה
וישלהן לסתות באדם תנשמת דומה לעכבר ופורחת בלילה
ותנשמת האמורה בשרצים דומה לו והיא בריה שאין לה עינים
החסידה זו דיה לבנה ציקונייא ולמה נקרא חסידה שעושה חסידות
עם חברותיה במזונות האנפה היא דיה רגזנית דוכיפת תרנגול
הבר וכרבלתו כפולה ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות והיא
כרבלתו ונקרא נגר טורא על שם מעשיו כמו שמפורש במסכ' גיטי'
בפרק הנזקין שרץ העוף הן הדקים הנמוכין הרוחשין על הארץ
כגון זבובין ויבחושין ויתושין וחגבים על ארבע ארבע רגלים ממעל
לרגליו סמוך לצוארו יש לו כמין שני רגלים לבד ארבע רגלים
וכשרוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שני כרעים ופורח
ויש מהן הרבה באותן שקורין לייאושטא אבל אין אנו בקיאין בהן
שארבע סימני טהרה נאמרו בהן ארבע כנפים וארבע רגלים
וקרסולים אלו הכתובים כאן וכנפיו חופין את רובו וכל הסימנין
הללו מצויין הן באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש שאין
להן זנב וצריך שיהא שמו חגב ובזה אין אנו יודעין להבדיל ביניהן
וכל שרץ העוף בא ולמד שאם יש חמש טהור ולאלה העתידין להאמ'
למטה בענין תטמאו כלומר יש טומאה בנגיעתן וכל הנושא את
נבלתם כל מקום שנאמרה טומאת משא חמורה מטומאת מגע

שהיא טענה כבוס בגדים מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת כגון
גמל שפרסותיו סדוקות למעלה אבל למטה הם מחוברו' כאן למדך
שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פירש על
בהמה טהורה על כפיו כגון דוב וכלב וחתול טמאים לכם למגע
וזה לכם הטמא כל טמאות הללו אינם לאיסור אכילה אא לטומאה
ממש להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים וליכנס
במקדש החולד דונולא הצב רומה לצפרדע ובלע בוטו אנקה
שמוצצת הדם הרע מנייטא בלע והלטאה ליישירדה החומט
סגומילי' תנשמת בריה שאין לה עינים ונקרא תופינו במים יובא
ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב ואחר כך יטהר
בהערב שמש אל תוכו אין כלי חרש מטמא מגבו אא מאוירו כל
אשר בתוכו יטמא הכלי חוזר ומטמא מה שבאוירו ואותו תשבורו
למד שאין לו טהרה במקוה מכל האוכל אשר יאכל מוסב על
ה מקרא העליון כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אשר יאכל אשר
יבא עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא למדנו מכאן דברי'
הרב' למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבא עליו'
מים פעם אחת וכשבאו עליו מים פעם אחת מקבל טומאה ואפי'
נגוב והיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר זרעים לקבל טומאה
במים שכך יש לדרוש המקרא אשר יבא עליו מים או כל משקה
אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל ועוד למדו רז"ל מכאן שאין ולד
הטומאה מטמא כלים שכן שנינו יכול יהו כל הכלים מטמאין מאויר
כלי חרש ת"ל כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אבל משקה מטמא'
מאויר כלי חרש ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרש לפי
שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ראשון לטומאה לפיכך
אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר
התנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת התנור ראשון והפת שנייה
ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טומאה ותהא הפת תחלה
שאם אתה אומר כן לא נתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי
חרש שהרי טומאה עצמה נוגעה בהן מגבן ולמדנו עוד על ביאת
מים שאינה מכשרת הזרעים אלא אם נפלו עליהן משנתלשו שאם
אתה אומר כן שמקבלין הכשר במחובר אין לך דבר אוכל שלא באו'
עליו מים ומהו אשר יבא עליו מים בתלושין ולמדנו עוד שאין אוכל
מטמא אחרים אא אם כן יש בו כביצה שנ' אשר יאכל אוכל הנאכל

בבת אחת   ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת
תרנגולת והוא האבל הנאבל בבת אחת שנ׳ אשר יאבל תנור וכירים
בלים המפלטלין הן והן של חרש ויש להן תוך ושופת על נקב החלל
את הקדרה ושניהן פיהן למעלה יות״ז שאין כלי חרש טהור בטבילה
וטמאים יהיו לכם   שלא האמר מצווה אני לנותצן תלמוד לומר
וטמאים יהיו לכם אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי
אך מעין ובור מקוה מים המחוברין לקרקע   יהיה טהור
שאין מקבלין טומאה   ועוד יש ללמוד יהיה טהור הטובל בהם
מטומאתו   ונוגע בנבלתם יטמא   אפי׳ הוא בתוך מעין ובור ונוגע
בטומאה טמא   שלא תאמר קל וחומר אם מטהר את הטמאים
מטומאתן קל וחומר שיציל את הטהור מלטמא ת״ל ונוגע בנבלתם
יטמא זרע זרוע זרע שלמיני זרעים טהור הוא למדך הכתוב שלא
הוכשר ונתקן להיות אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו מים   וכי
יותן מים על זרע   לאחר שנתלש שאם תאמר יש הכשר במחובר
אין לך זרע שלא הוכשר מים על זרע   בין מים בין שאר משקין
בין הן נבלו על זרע בין זרע נפל לתוכן הכל נדרש בתורת כהנים
ונפל מנבלתם עליו   אף משנגב מן המים ולא הקפידה תורה אלא
להיות עליו שם אוכל ומשירד לו הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב
לא נעקר ממנו   בנבלתה ולא בעצמות וגידים ולא בקרנים וטלפים
ולא בעור   והנושא את נבלתה חמורה טומאת משא מטומאת מגע
שהנושא מטמא בגדים   והנוגע אינו מטמא בגדים   שלא נאמר בו
וכבס בגדיו   והאוכל מנבלתם   יכול תטמאנו אבילתן בשהוא אומר
בנבלת עוף טהור לא יאבל לטמאה בה   אותה מטמא בגדים בבית
הבליעה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באבילתה בלא משא בגון
אם תחבה לו חבירו בבית הבליעה אם כן מה ת״ל האוכל ליתן שיעור
לנושא ולנוגע כדי אבילה והוא כזית   וטמא עד הערב אעפ׳ שטבל
צריך הערב שמש   וכל השרץ השורץ על הארץ   להוציא את היתושי׳
שבכליסין והזיזין שבעדשים שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך
האבל ומשרצו על הארץ ויצאו באויר הרי נאסרו לא יאבל לחייב
על המאכי׳ באוכל ואינו קרוי שרץ אלא דבר נמוך וקצר רגלים שאינו
נראה אלא כרוחש ונד   הולך גחון   זה נחש ולשון גחון לשון שחייה
הולך שח ונופל על מעיו כמו שנ׳ על גחונך תלך   כל הולך להביא
את השלשול וכל הדומה לדומה   הולך על ארבע   זה עקרב כל להביא

120

את החיפושית מרבה רגלים זה גדל מלא רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין לו צינטופידי אל תשקצו באכילתן שהרי כתיב נפשותיכם ואין שקוץ נפש במגע וכן לא תטמאו באכילתן ונטמתם בם אם אתם מטמאין בהם בעולם הזה אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבה שלמעלה אני ה׳ אלהיכם כשם שאני קדוש שאני אלהיכם כך תהיו אתם קדושים והתקדשתם קדשו עצמכם למטה והייתם קדושים לפני שאני מקדש אתכם למעלה ולעולם הבא אל תטמאו לעבור עליהן בלאוין הרב׳ וכל לאו במלקות וזהו שאמרנו בתלמוד אכל פוטיתא לוק׳ ארבע אכל נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש כי אני ה׳ המעלה אתכם על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכ׳ להבדיל לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר ובקיא בהם בין הטמא ובין הטהור צריך לומר בין פרה לחמור והלא כבר מפורשין הן אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו ובין החיה הנאכלת צרי׳ לומ׳ בין צבי לערוד הלא כבר מפורשי׳ הם אלא בין שנולדו לה סימני טרפה כשרה לנולדו בה סימני טרפה פסולה

חסלת פרשת ויהי ביום השמיני

אשה כי תזריע

אמר ר׳ שמלאי כשם שיצירתו שלאדם אחר כל בהמה וחיה ועוף במעשה בראשית כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף כי תזריע לרבות אפי׳ ילדתו מחוי שנמחה ונעשה במין זרע אמו טמא׳ לידה כימי נדת דותה תטמא כסדר כל טומאה האמור בנדה מטמאה בטומאת לידתה ואפי׳ נפתח הקבר בלא דם דותה לשון דבר הזב מגופה לא׳ לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא יחלה ראשה ואבריה כבדים עליה וביום השמיני ימול בשר ערלתו ואפי׳ בשבת תשב אין לשון ישיבה אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש וישב באלוני ממרא בדמי טהרה ואע״פ שרואה דם טהורה היא בדמי טהרה לא מפיק הא׳ והוא שם דבר כמו טוהר ימי׳ טהרה מפיק הא׳ ימי טוהר שלה לא תגע אזהרה לאוכל וכולי ביבמות בכל קדש לרבות את התרומה לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה שליום ארבעים שלמחר תביא את כפרת טהרתה והקריבו למדך שאין מעכבה מלאכול בקדשים אלא אחד מהן ואי זה הוא זה החטאת

שנ̇ וכפר עליה הכהן וטהרה   מי שהוא בא לכפר בו הטהרה שלה
תלויה וטהו̇רה מכלל שעד כאן היא קרויה טמאה   אחד לעולה
ואחד לחטאת לא קדמה הכתוב לעולה ﭏ למקראה אבל להקרבה
חטאת קודמת לעולה במסכת זבחים   שאת או ספחת שמות נגעים
הם ולבנות זו מזו בהו̇רת חברבורות וכן הוא אומר בהיר הוא בשחקי̇
אל אהרן גזרת הכתוב הוא שאין טהרתן וטומאתן אלא על פי כהן
הפך לבן מתחלה שחור והפך ללבן בתוך הנגע   ושער בנגע
מיעוט שער שנים   עמוק מעור בשרו כל מראה לבן עמוק הוא על
עור הבשר כמראה חמה עמוקה מן הצל   וטמא אותו   יאמר לו
טמא אתה ששער לבן סימן טומאה הוא גז̇ הכתוב הוא ועמוק אין
מראה מן העור לא ידעתי פירושו   והסגיר יסגירנו בבית אחד ולא
יראהו עד סוף השבוע ואז יוכיחו הסימנים עליו   בעיניו במראהו
ובשיעורו הראשון   והסגיר שנית הא אם פשה בשבוע ראשון טמא
מוחלט כהה̇ הוכהה מראיתו הא אם עמד במראיתו או פשה טמא
מספחת היא   שם נגע הוא ששמו מספחת וטהור   וכבס בגדיו וטהר
הואיל ונזקק להסגר ונקרא טמא צריך טבילה   וטמאו הכהן
ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן האמור
בפרשת זאת תהיה   צרעת היא המספחת הזאת צרעת לשון נקבה
נגע לשון זכר ומחית סינמיינטו בלע שנהפך מקצת הלובן שבתוך
השאת למראה בשר ואף הוא סימן טומא שער לבן בלא מחיה ומחי̇
בלא שער לבן ואעפ̇ שלא נאמרה בו מחי̇ ﭏ בשאת אף כל המראו̇
ותולדותיהן סימן טומאה הוא   צרעת נושנת היא מכה ישנה היא
זו בחבורה זו ונראית בריאה מלמעלה ותחתיה מליאה ליחה שלא
תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנה   מראשו ועד רגליו מראשו
שלאדם לכל מראה עיני הכהן פרט לכהן שחשך מאורו   וביום
הראות בו בשר חי   אם צמחה בו מחיה והרי כבר פרש שהמחיה
סימן טומאה אלא הרי שהיה הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי
אברים שאין מטמאין משום מחיה לפי שאין הנגע נראה כולו כאחד
ששופעים אילך ואילך וחזר ראש האבר ונתגלה שיפועו על ידי שומ̇
כגון שהבריא ונעש רחב ונראית בו המחיה למדנו הכתוב שתטמא
וביום מה תל̇ וביום יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאי אתה רואה
בו מכאן אמרו נותנין לחתן כל שבעת ימי המשתה לו ולאצטליתו̇
ולכסותו וכן ברגל נותנין לו כל הרגל   צרעת הוא הבשר החי בשר

121

לשון זכר שחין לשון חמום שנתחמם הבשר בלקוי שבא לו מחמת
המכה שלא מחמת האור ונרפא השחין העלה ארוכה ובמקומו
העלה נגע אחר או בהרת לבנה אדמדמת שאין הנגע לבן חלק ﭏ
פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואודם מראה שפל ואין ממשה
שפל ﭏ מתוך לבנוניתו הוא נראה שפל ועמוק כמראה חמה עמוק
מן הצל נגע היא השאת הזאת או הבהרת הזאת תהיה במקומה
צרבת כתרגומו רושם שיחנא אינו ﭏ רושם החמום הנכר בבשר
כל צרבת לשון רגיעת עור שנרגע מחמת חמום כמו ונצרבו בה כל
פנים מחית המכוה כשחיתה המכה נהפכה לבהר פתוכה או לבנה
חלקה .וסימני מכוה וסימני שחין שוין הן ולמה חלקן הכתוב לומר
שאין מצטרפין זה עם זה נולד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה
לא ידונו בכגריס בראש או בזקן בא הכתו לחלק בין נגע שבמקום
שער לנגע שבמקו בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשע צהוב
ובו שער צהוב שנהפך שער שחור שבה לצהוב נתק הוא כך שמו
שלנגע שבמקום שער ושער שחור אין בו הא אם היה בו שער שחור
אינו צריך להסגר שהשער שחור סימן טהרה הוא בנתקים כרכתי
ושער שחור צמח בו והנה לא פשה הא אם פשה או היה בו שער
צהוב טמא והתגלח סביבות הנתק ואת הנתק לא יגלח מניח שתי
שערות סמוך לו סביב כדי שיהא נכר אם פשה שאם פשה ועבר
השערות ויצא למקום הגילוח טמא אחרי טהרתו אין לי אלא פשה
לאחר הפטור מנין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני תל פשה
יפשה לא יבקר לשיער הצהוב שאפי בלא צהוב טמא בפשיון
ושער שחור מנין אף הירוק ואדום שאינו צהוב תל ושער ולשון
צהוב דומה לתבנית הזהב צהוב כמו זהוב טהור הוא וטהרו הכהן
הא אם טמא וטהרו הכהן לא טהר בהרות חברבורות כהות לבנות
שאין לובן שבהן עז אלא כיהה בוהק כמין לובן הנראה בבשר אדם
אדום שקורין רושי בין חברבורות שלאדמימותו אותן קרוין בוהק
כאיש עדשן שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח קרח הוא
טהור הוא טהור הוא מטומאת נתקין שאינו נדון בסימני ראש וזקן
שהוא מקום שער אלא בסימני עור בשר שער לבן מחיה ופשיון
ואם מפאת פניו משפוי קדקוד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין
שמכאן ומכאן בכלל ומשפוי קדקד כלפי אחוריו קרוי קרחת נגע לבן
אדמדם פתוך מנין שאר המראות תל נגע כמראה צרעת עור בשר
במראה הצרעת האמור בפרשת עור בשר אדם כי יהיה בעור בשרו

ומה אמור בו   שמטמא בארבע מראות ונדון בשני שבועות ולא
במראה צרעת האמורין בשחין ומכוה שהוא נדון בשבוע אחד ולא
במראה נתקים שבמקום שער שאין מטמאין בארבע מראות שאת
ותולדתה בהרת ותולדתה בהרת עזה כשלג שנייה לה כסיד ההיכל
שאת כצמר לבן שנייה לה כקרום ביצה בראשו נגעו אין לי אלא
נתקים מנין לרבות שאר נגעים ת̇ל טמא יטמאנו לרבות את כולן
על כולן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע פרומים
קרועים פרוע מגודל שער על שפם יעטה שפם שפת עליונה
זמם שפם מן היסור והער ולא עשה שפמו על שפם יעטה כאבל
שפם שער השפתים גרמוני בלע וטמא טמא יקרא משמיע שהוא
טמא ויפרשו ממנו בדד ישב שלא יהו טמאים אחרים יושבין עמו
ואמרו ר̇ז̇ל מה נשתנה מצורע משאר טמאים לישב בדד הוא הברי
בלשון הרע בין איש לאשתו בין איש לחברו אף הוא יבדל וישב בדד
מחוץ למחנה חוץ לשלש מחנות לפשתים ולצמר שלפשתים או
שלצמר בעור זה עור שלא נעשה בו מלאכה או בכל מלאכת עור
עור שנעשה בו מלאכה ירקרק ירוק שבירוקין אדמדם אדום
שבאדומים צרעת ממארת לשון סלון ממאיר ור̇ז̇ל דרשו בו תן בו
מארה שלא יהנה ממנו בצמר או בפשתים שלצמר ופשתים זה
הוא פשוטו ומדרשו יכול יביא גזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו
ת̇ל היא באש תשרף אינה צריכה דבר אחר עמה א̇כ̇ מה ת̇ל בצמר
או בפשתים להביא את האימריות שבו שהן ממין אחר אימריות
לשון שפה כמו אימרא את אשר בו הנגע יכול מקום הנגע בלבד
ת̇ל את אשר בו הנגע יכול כל הבגד כולו טעון כבוס ת̇ל את הנגע
הא כיצד יכבס מן הבגד עמו אחרי הכבס את הנגע לשון העשות
לא הפך הנגע את עינו לא כהה ממראיתו והנגע לא פשה שמענו
שאם לא הפך ולא פשה טמא ואין צריך לומר לא הפך ופשה
הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו ת̇ל והסגיר את הנגע
מכל מקום דברי ר̇ יהודה וחכמי̇ או̇ מרי̇ כו̇ כדאיתא בתורת כהנים
ורמזותיה כאן ליישב המקרא על אפניו פחתת היא לשון גומא כמו
באחת הפחתים כלומ̇ שפלה היא נגע שמראיו שקועין בקרחתו או
בגבחתו כתרגומו בשחיקותיה או בחדתותיה קרחתו שחקים ישנים
ומפני המדרש שהוצרך לגזרה שוה מנין לפריחה בבגדים שהיא
טהורה נאמרה קרחת וגבחת באדם ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים

מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור לכך אחז הכתו׳
לשון קרחת וגבחת ולענין פירושו ותרגומו זהו משמעו קרחת לשון
ישנים וגבחת לשון חדשים כאו כתב באחריתו או בקדמותו שהקרח׳
לשון אחורים והגבחת לשון פנים כמו שנ׳ ואם מפאת פניו וגומ׳
והקרחת כל ששופע ויורד מן הקדקד לאחוריו כך מפורש בתורת
כהנים וקרע אותו יקרע מקום הנגע מן הבגר וישרפנו פורחת היא
דבר החוזר וצומח באש תשרפנו את כל הבגר וסר מהם הנגע
אם כשיכבסוהו מתחל על פי כהן סר מהם הנגע לגמרי וכובס שנית
הראשונה להסיר נגעו והשניה לטהרו והוא לשון טבילה תרגום של
כבוסין של פרשה זו לשון לבון ואתחוור חוז מזה שאינו של ליבון
אלא לטבילה לכך תרגומו ואיצטבע וכן כל כיבוס בגד שהן
לטבילה מתרגמינן ויצטבע ויצבע

חסלת פרשת אשה כי תוריע

זאת תהיה ביום טהרתו מלמד שאין
מטהרין אותו בלילה אל
מחוץ למחנה חוץ לשלש מחנות שנשתלח שם בימי חלוטו חיות
פרט לטרפות טהורות פרט לעוף טמא ולפי שהנגעים באין על
לשון הרע שמוציא אדם על חברו פטפוטי דברים לכך הוזקקו
לטהרתו צפרים שמפטפטים תמיד בצפצופן עץ ארז גבוה וארוך
לפי שהנגעים באין על גסות הרוח ושני תולעת ואזוב מה תקנה
יש לו ויתרפא ישפיל עצמו כתולעת ואזוב עץ ארז מקל של ארז
ושני תולעת לשון של צמר צבועה זהורית כלי חרש על מים חיים
נותן אותם תחלה בכלי כדי שיהא דם הצפור נכר בכלי וכמה הן
המים רביעית את הצפור החיה יקח אותה מלמד שאינו אוגדה
עמהן אלא מפרישה לעצמה אבל העץ והאזוב אוגדין יחד בלשון של
זהורית שנ׳ את עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה אחת
לשלשתן יכול כשם שאנה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טבילה ת״ל
וטבל אותם ואת הצפור החיה החזיר את הצפור לכלל טבילה וישב
מחוץ לאהלו שאסור בתשמיש המטה את כל שערו כלל ופרט
וכלל להביא כל מקום כנוס שער ונראה וכבשה אחת לחטאת
ושלשה עשרונים לנסכי שלשת כבשים הללו שחטאתו ואשמו של
מצורע טעונין נסכים ולוג אחד שמן לחזות שבע הזאות וליתן ממנו

על תנוך אונו ומתן בוהנות לפני ה׳ בשער ניקנור ולא בעזרה עצמה
לפי שהוא מחוסר כפורים והקריב אותו לאשם יקריבנו לתוך
העזרה לשם אשם והניף שהוא טעון תנופה חי אותם את האשם
ואת הלוג במקום אשר ישחט על ירך המזבח בצפון ומה ת״ל והלא
כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיט׳
בצפון לפי שיצא זה מכלל שאר אשמות לידון בהעמדה יכול תהא
שחיטתו במקום העמדתו לכך נאמר ושחט את הכבש במקום אשר
ישחט כו׳ כחטאת כי ככל החטאות האשם הזה הוא לכהן בכל עבודות
התלויות בכהן השוה אשם זה לחטאת שלא תאמר הוא׳ל ויצא דמו
מכלל שאר אשמות לינתן על תנוך ובהנות לא יהא טעון מתן דמים
ואמורין על גבי המזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן יכול
יהא דמו נתן למעלה כחטאת ת״ל בפרשת צו וזאת תורת האשם ואת
דמו יזרוק לרבות כל אשמות ואשם מצורע שיהא דמו ניתן וכולי
בתורת כהנים תנוך גדר אמצעי שלאוזן ולשון תנך לא נודע לי
והפותרים אומרי׳ טינרום בוהן הגודל לפני ה׳ כנגד בית קודש
הקדשים על דם האשם שיקדים הדם לשמן ולעכב ואת המנחה
מנחת נסכים שלבהמה ועשרון סלת לכבש זה שהוא אחד יביא
עשרון אחד לנסכיו ולוג אחד שמן לתת ממנו על הבוהנות ושמן
שלנסכי המנחה לא הוזקק הכתוב לפרש ביום השמיני לטהרתו
שמיני לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני תולעת על מקום דם
האשם אפילו נתקנח הדם למד שאין דם גורם אלא המקום ונתתי
נגע צרעת בשורה טובה היא זו שהנגעים באין עליהם לפי שהטמינו
אמוריים מטמוניות שלזהב וכסף בקירות בתיהם כל ארבעים שנה
שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ את הבית ומוצאן כנגע
נראה לי׳ שאפילו הוא חכם ויודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר
ברור לומר נגע נראה לי אלא כנגע בטרם יבא הכהן שכל זמן שאין
כהן נזקק לו אין שם תורת טומאה ולא יטמא כל אשר בבית שאם
לא יפנהו ויבא כהן ויראה הנגע ונזקק להסגיר כל מה שבתוכו טמא
ועל מה חסה תורה אם על כלי שטף יטבילם ויטהרו אם על אוכלין
ומשקין יאכלם בימי טומאתו הא לא חסה תורה אלא על כלי חרש
שאין לו טהרה במקוה שקערורות שוקעין מראותיו וחלצו את
האבנים כתרגו׳ וישלפון ישלם משם כמו וחלצה נעלו לשון הסרה
אל מקום טמא מקום שאין טהרות משתמשות שם למדך הכתוב

123

שהאבנים הללו מטמאות את מקומן בעודן בו יקציע לשון משנה
יש הרבה מבית מכפנים סביב סביבות הנגע שיקלף הסיר שסביב
אבני הנגע הקצו לשון קצה אשר קצעו בקצות הנגע סביב הקצות
לשון העשות וכן הטוח אחר חלץ את האבנים מוסב אל האדם
שחלצו והוא לשון משקל כבר כמו דבר שבר ואם ישוב הנגע יכול
אפילו חזר בו ביום יהא טמא ת״ל ושב הכהן ואם ישוב מה שיבה
האמורה להלן בסוף שבוע אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע ובא
הכהן וראה והנה פשה יכול לא יהא החוזר טמא אﭏ אם כן פשה
נאמר צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה
להלן טמא את החוזר אע״פ שאינו פושה אף כאן טמא וכו׳ אם כן מה
ת״ל והנה פשה אין כאן מקומו שלמקרא אﭏ ונתץ את הבית היה לו
לכתוב אחר ואם ישוב הנגע וראה והנה פשה לא בא ללמד אﭏ על
נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה
שלא פיר׳ בו הכתו׳ למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולמדך
כאן בפסו׳ זה שאינו מדב׳ אﭏ בעומד בראשון ופושה בשני מה יעשה
לו יכול יתצנו מיד כמו שסמוך לו ונתץ את הבית ת״ל ושב הכהן ובא
הכהן נלמוד ביאה משיבה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע
אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע וסתם פשיון לא מצינו אﭏ
בסוף שבוע בכל הנגעים באדם בבתים ובבגדים ואם חזר נותצו לא
חזר טהור ומנין עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ת״ל
ובא ואם בא יבא הכהן במה הוא מדבר אם בפשיון ראשון הרי כבר
אמור אם בפשיון שני הרי כבר אמור הא אינו מדבר ואם בא יבוא
הכהן אﭏ את שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני וראה והנה
לא פשה זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך לו כמו שכתו׳ כאן
וטהר את הבית ת״ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפוי מה
יעשה לו וביאה אמורה למעלה וביאה אמורה למטה מה
בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע דגמר לה היא שיבה היא
ביאה אף בתחתונה כן בתורת כהנים גמרו שלדבר אין נתיצה אלא
בנגע החוזר אחר חליצה וקצוע וטיחה ואין החוזר טעון פשיון וסדר
המקראות כך הוא ואם ישוב ונתץ והבא אל הבית והשכב בבית ובא
הכהן וראה והנה פשה ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע
להסגירו ובסוף שבוע שני בא ורואהו שפשה מה יעשה לו חולץ וקוצ׳
וטח ונותן לו שבוע חזר נותץ לא חזר טעון צפרים שאין בנגעים

יותר משלש שבועות ואם בא יבא לסוף שבוע שני וראה והנה לא
פשה מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו בראשון ובשני ומה יעשה
לו יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר את הבית ת״ל כי נרפא
הנגע לא טהרתי אלא הרפוי ואין רפוי אלא הבית שחוקץ והוטח ולא
חזר בו הנגע אבל זה טעון חליצה וקצוי וטיחה ושבוע שלישי ואחרי
הטוח את הבית אם לא חזר בו הנגע וטהר את הבית כי נרפא הנגע
וכן המקרא נדרש ואם בא יבא הכהן בשני וראה והנה לא פשה
יטיחנו ואין טיחה בלא חלוץ וקצוי ואחרי הטוח את הבית וטהר הכה׳
את הבית אם לא חזר לסוף השבוע כי נרפא הנגע ואם חזר כבר
פירש על החוזר שטעון נתיצה כל ימי הסגיר אותו ולא ימים שקלף
את הנגע יכול שאני מוציא המוחלט שקילף את נגעו ת״ל כל ימי
הסגיר אותו יטמא עד הערב מלמד שאינו מטמא בגדים יכול אפי׳
שהא כדי אכילת פרס ת״ל האוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא
אוכל שוכב מנין ת״ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא
שוכב מנין ת״ל יכבס יכבס ריבה אם כן למה נאמ׳ אוכל ושוכב ליתן
שיעור לשוכב כדי אכילת פרס פת חטין ולא פת שעורין מיסב ואוכל
בלפתן להורות ביום הטמא אי זה יום מטהרו ואי זה יום מטמאו
מכאן אמרו אין רואין את הנגעים ביום המעונן כי יהיה זב יכול
זב מכל מקום יהא טמא ת״ל מבשרו ולא כל בשרו אחר שחלק הכתו׳
בין בשר לבשר זכיתי לדין טימא בזב וטימא בזבה מה כשטימא בזבה
ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה מטמאה טומאה חמורה את
הזב ממקום שמטמא טומאה קלה מטמא טומאה חמורה פירוש
טומאה קלה שבאשה נדה טומאה חמורה זיבה ובאיש טומאה קלה
קרי טומאה חמורה זיבה וזבו טמא למד על הטיפה שהיא מטמאה
זוב דומה למי בצק שלשעורים ודומה ללובן ביצה המוזרת שכבת
זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת ר״ל לשון ריר שזב בשרו את
זובו כמו ריר שיוצא צלול או החתים שיוצא עב וסותם את פי
האמה ונסתם בשרו מטיפת זובו זהו פשוטו ומדרשו מנה הכתוב
שתים ראיות וקרא טמא שנ׳ זב מבשרו זובו טמא הוא ומנה הכתוב
השני שלש ראיות וקרא טמא שנאמ׳ וזאת תהיה טומאתו בזובו רר
בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא הא כיצד שתים
לטומאה ושלישית מזקיקתו לקרבן כל המשכב הראוי למשכב יכול
אפילו מיוחד למלאכה אחרת ת״ל אשר ישכ׳ אשר שכב לא נאמ׳ אלא

124

אשר ישכב המיוחד תמיד   לכך יצא זה שאומרין לו עמוד ונעשה
מלאכתנו אשר ישב ישב לא נאמר אלא ישב עליו הזב במיוחד תמיד
לכך   ואיש אשר יגע במשכבו למד על המשכב שחמור מן המגע
שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים   והמגע שאינו
משכב אינו אלא ולד הטומאה ואינו מטמא אלא אוכלין ומשקין
והיושב על הכלי אפילו לא נגע ואפי' עשרה כלים זה על גב זה כולן
מטמאין משום מושב וכן משום משכב וכי ירוק הזב בטהור ונגע
בו או נשאו שהרוק מטמא במשא וכל המרכב אע"פ שלא ישב עליו
כגון התפוס שלסירגא שקורין ארצון טמא משום מרכב והאוכף
שקורין סילא טמא משום מושב והנוגע בכל אשר יהי' תחתיו שלוב
ובא ולמד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים
וזה חומר שבמשכב מבמרכב והנושא אותם את כל האמור בענין
הזב זובו ורוקו ומימי רגלו ושכבת זרעו והמשכב והמושב והמרכב
שיהא משאן מטמא אדם לטמא בגדים וידיו לא שטף במים   בעוד
שלא טבל מטומאתו ואפי' פסק מזובו וספר שבעה ומחוסר טבילה
מטמא בכל טומאותיו וזה שהוציא הכתו' טבילת גופו של זב בלשון
שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעונין ביאת מים אלא אבר
הגלוי כמו ידים   וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר   יכול נוגע בו
מאחוריו כולי כראית בתורת כהנים עד מגעו שהוא בכולו הוי אומ'
זה הסטו   וכי יטהר   כשיפסוק שבעת ימים לטהרתו שבעת ימים
טהורים מטומאת זיבה שלא יראה זוב וכולן רצופין   ורחץ במים
גוירת מלך היא שתטמא האשה בביאה   ואין הטעם משום נוגע
בשכבת זרע שהרי מגע בית הסתרים היא   כי תהיה זבה יכול באחד
מאבריה ת"ל והיא גלתה את מקור דמיה אין דם טמא אלא הבא מן
המקור   דם יהיה זובה בבשרה   אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן
הוא אדום   בנדתה   כמו ומתבל ינדוהו שמנודה ממגע כל אדם
תהיה בנדתה אפילו לא ראתה אלא ראיה ראשונה   ואם על המשכב
הוא   היושב או השוכב על משכבה או על מושבה אפילו לא נגע בו
אף הוא ברת הטומאה האמורה במקרא העליון שטעון כבוס בגדים
על הכלי   לרבות את המרכב בנגעו בו יטמא אינו מדבר אלא על
המרכב שנת רבה מעל הכלי בנגעו בו יטמא ואין טעון כבוס בגדים
שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים   אבל משאו מטמא
אדם לטמא בגדים   ותהי נדתה עליו   יכול יעלה לרגלה שאם בא

עליה בחמשה בנדתה לא יטמא ﭏ שלשה ימים בנדתה ת״ל יטמא
שבעת ימים מה ת״ל ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי
חרש אף הוא מטמא אדם וכלי חרש ימים רבים שלשה ימים בלא
עת נדתה אחר שיצאו ז׳ ימי נדתה או כי תזוב שלשה ימים הללו
על נדתה מופלג מנדתה יום אחד זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרש׳
זו לא כדת הנדה שזו טעונה ז׳ נקיים וקרבן והנדה אינה טעונה
ספירת ז׳ נקיים ﭏ שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה
רואה ודרשו רבותי׳ ז״ל בפרשה זו י״א יום יש בין סוף נדה לתחלת
נדה שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה
והזרתם אין נזירה אלא פרישה וכן נזורו אחור וכן נזיר אחיו ולא
ימותו בטומאתם הרי הכרת שלמטמא מקדש קרוי מיתה זאת
תורת הזב בעל ראיה אחת ומהו תורתו אשר תצא ממנו שכבת זרע
הרי הוא כבעל קרי שהוא טמא טומאת ערב והזב את זובו בעל
שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורש׳ למעלה

חסלת פרשת ואת תהיה

וידבר ה׳ אל משה אחרי מות שני בני אהרן מה ת״ל
ויאמר ה׳ אל משה דבר אל אהרן אחיך
דבור ראשון מה נאמ׳ לו היה ר׳ אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה
שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב בא
אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך
שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני
אהרן ויאמר ה׳ אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת
שלא ימות כדרך שמתו בניו ואל יבא שאם יבא הוא מת אמר רבי
חייא בר אבא באחד בניסן מתו בניו שלאהרן ביום הכפורים לומר
שמיתת הצדיקים מכפרת כמו שיום הכפורים מכפר כי בענן
אראה כי תמיד אני נראה שם עם ענני כבוד שלי ולפי שגלוי
שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא שם וזהו פשוטו ורז״ל דרשו אל יבא
כי אם בענן הקטורת ביום הכפורים בזאת גימטריא שלו ת״י רמז
לבית ראשון בזאת יבא אהרן ואף זאת לא בכל עת כי אם ביום
הכפורי׳ כמו שמפורש בסוף הפרשה בחדש השביעי בעשור לחדש
כתנת בד מגיד שאינו משמש לפנים בשמונה בגדים שהוא משמש
בהן בחוץ לפי שיש בהן זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור אלא
בארבעה בכהן הדיוט וכולן שלבוץ קדש ילבש שיהו משלהקדש

125

יצנף כתרגומו יחית ברישיה יניח בראשו וכמו ותנח בגדו אצלה
ואחיתתיה ורחץ במים אותו יום טעון טבילה בכל חליפותיו וה׳
פעמים מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים ומשנה
מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפה טעון
טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור את פר החטאת אשר לו
הוא האמור למעלה ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור
וכפר בעדו ובעד ביתו מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו ונתן גורלות
מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל
בימין וחברו בשמאל ונותנן עליהן את שכתוב בו לשם הוא לשם
ושכתוב בו לעזאזל משתלח לעזאזל עזאזל הר עז וקשה הוא צוק
גבוה שנאמר ארץ גזרה חתוכה ועשהו חטאת כשמניח גורל עליו
קורא לו שם ואומר לה׳ חטאת יעמד חי כמו יועמד על יד אחרים
ותרג׳ יתקם כד חי מה ת״ל לפי שנאמ׳ לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע
אם שילוחו למיתה או לחיים לכך נאמר יעמד חי יעמידנו חי עד
שישתלח מיכן ששילוחו למיתה לכפר עליו שיתודה עליו כדכתיב
והתודה עליו וכפר בעדו וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהן כולן
קרוין ביתו שנאמ׳ בית אהרן ברכו את ה׳ מכאן שהכהנים מתכפרין
בו וכל כפרתו אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו כמו ש״נ וכפר
על הקדש מטומאות בני ישראל וגו׳ מעל המזבח זה מזבח החיצון
מלפני ה׳ מצד שלפני הפתח שלהיכל והוא צד מערבי דקה מה ת״ל
דקה והרי כל הקטרת דקה היא שנאמ׳ ושחקת ממנה הדק אלא
שתהא דקה מן הדקה שמערב יום הכפורי׳ היה מחזירה למכתשת
על האש שבתוך המחתה ולא ימות הא אם לא עשאה כתקנה חייב
מיתה והזה באצבעו הזאה אחת משמע ולפני הכפרת יזה שבע
פעמים הרי אחת למעלה ושבע למטה אשר לעם מה הפר מכפר
על הכהנים כך מכפר השעיר על ישראל והוא השעיר שעלה עליו
הגורל לשם כאשר עשה לדם אחת למעלה ושבע למטה מטומאות
בני ישרא׳ על הנכנסין למקדש בטומאה ולא נודע להם בתחלה אלא
נודע להם בסוף ש״נ לכל חטאתם וחטאת הוא שוגג ומפשעיהם אף
הנכנסין מזיד בטומאה וכן יעשה לאהל מועד כשם שהזה בפנים
משניהם אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרכת מבחוץ
משניהם אחת למעלה ושבע למטה השוכן אתם בתוך טומאותם
אעפ׳ שהם טמאים שכינה ביניהם אל המזבח אשר לפני ה׳ זה מזבח

חוהב שהוא בהיכל לפני ה׳ מה ת״ל ויצא לפי שהזה הזאות על
הפרוכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה ובמתנות המזבח מזקיקו
לצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית וכפר עליו
מחו כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר מערבן זה לתוך זה והזה
עליו מן הדם אחר שנתן מתנות באצבע על קרנותיו מזה שבע
הזאות על גבו וטהרו וקדשו טיהרו ממה שעבר וקדשו לעתיד לבא
איש עתי המוכן לכך מאתמול שלשום ובא אהרן אל אהל מועד
רז״ל אמרו שאין זה מקומו שלמקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכ׳
יומא ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על סדר עבודה חוץ מביאה
זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר
ושעיר שנעשין בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי
לבן ובא אל אהל מועד להוציא את הכף ואת המחתה
שהקטיר בה הקטרת לפני לפנים ופשט את בגדי הבד אחר
שהוציאם ולבש בגדי זהב לתמיד שלבין הערבים וזהו סדר העבודות
תמיד שלשחר בבגדי זהב ועבודת פר ושעיר הפנימיים וקטרת של
מחתה בבגדי לבן ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב
והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן ושירי המוספין ותמיד שלבין הערבים
וקטרת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב וסדר המקראות לפי
סדר העבודות כך הוא ושלח את השעיר במדבר ורחץ את בשרו
במים ויצא ועשה את עולתו ואת חלב החטאת וכל הפרש׳ עד ואחר
יבא אל המחנה אחר כך ובא אהרן והניחם שם מלמד שטעונין
גניזה ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים ביום הכפורים אחר ורחץ
את בשרו למעלה למדנו מורחץ במים את בשרו ולבשם שכשהוא
משנה מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה שבאותה טבילה פושט
בגדים שעבד בהם עבודת תמיד של שחר ולובש בגדי לבן לעבודת
היום וכאן למדנו שכשהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה
במקום קדוש המקודש בקדושת עזרה והיא היתה בגג בית הפרוה
וכן ארבעה הטבילות הבאות חובה ליום אבל הראשונה היתה בחול
ולבש את בגדיו ה׳ בגדים שהוא עובד בהן כל ימות השנה ויצא מן
ההיכל אל החצר שמזבח העולה שם ועשה את עולתו ואת עולת
העם אילו האמור למעלה בזאת יבא אהרן וגו׳ ואיל אחד לעולה ואיל
העם שנאמר ומאת עדת בני ישרא׳ יקח שני שעירי עזים לחטאת
ואיל אחד לעולה ואת חלב החטאת אמורי פר ושעיר יקטיר המזבחה

126

על מזבח החיצון ראו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה
ומנחה וגו׳ אשר הובא את דמם להיכל ולפני לפנים וכפר הכהן
אשר ימשח כפרה זו שליום הכפורים אינה כשרה ﭏ בכהן גדול
לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך לומר בכהן גדול הבא
אחריו שיהא כמותו ואשר ימלא את ידו שיכול אין לי ﭏ משוח
בשמן המשחה מרובה בגדים מנין ת״ל ימלא את ידו וכן כל הכהנים
גדולים שעמדו מיאשיה ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן
המשחה בא ולמד שאע״פ שלא נמשחו ונתרבו בבגדים הרי הן ככהן
משוח בשמן המשחה במלוי יד בלבד לכהן תחת אביו ללמד שאם
בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל כהן ויעש כאשר צוה ה׳
כשהגיע יום הכפורים עשה כסדר הזה ולהגיד שבחו שלאהרן שלא
היה לובשן לגדולה ﭏ כמקיים גזרת מלך אשר ישחט שור או כשב
במוקדשין הכתוב מדבר שנאמ׳ להקריב קרבן במחנה חוץ לעזרה
דם יחשב כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו דם שפך לרבות
הזורק דמים לחוץ ונכרת האיש ההוא לא הצבור הוא לא אנוס ולא
שוגג בתורת כהנים אשר הם זובחים שהן רגילין לזבוח לשעירים
לשדים כמו ושעירים ירקדו שם אשר יעלה עולה לחייב על המקטיר
אברים בחוץ כשוחט בחוץ שאם שחט אחד והעלה חברו שניהם
חייבין ונכרת זרעו נכרת וימיו נכרתין כל דם לפי שנאמר בנפש
יכפר יכול לא יהא חייב אלא על המוקדשין ת״ל כל דם ונתתי פני
פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק אני בו כי נפש הבשר שלכל
בריה בדם הי״א תלויה ולפיכ׳ נתתיו לכפר על נפש האדם יבא נפש
ויכפר על נפש כל נפש מכם להזהיר הגדולים על הקטנים אשר
יצוד ציד אין לי ﭏ הצד נצודין ועומדין כגון אווזין ותרנגולים מנין
ת״ל ציד מכל מקום אשר יאכל פרט לטמאין דמו בנפשו הוא דמו
הוא לו במקום הנפש שהנפש תלויה בו כי נפש כל בשר דמו הוא
הנפש הוא הדם דם ובשר לשון זכר נפש לשון נקבה אשר תאכל
נבלה וטרפה בנבלת עוף טהור דבר הכתוב שאין לה טומאה אלא
בשעה שנבלעת בבית הבליעה ולמדך שמטמאה באכילתה וטרפה
האמורה כאן לא נכתבה ﭏ לדרוש וכן שנינו יכול יהא נבלת עוף
טמא מטמאה בגדים בבית הבליעה ת״ל וטרפה לא אמרתי ﭏ במי
שיש במינו טרפ׳ יצא עוף טמא שאין במינו טרפה ונשא עונו אם יאכל
קדש או יכנס למקדש חייב על טומאה זו בכל שאר טמאות

וכשרו לא ירחץ   על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כבוס בגדים
במלקות   אני ה' אלהיכם   אני הוא שאמרתי בסיני אנכי ה' אלהיך
וקבלתם עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי   ר' אומר גלוי וידוע
לפניו שעתידין לידבק בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהן בגזרה
אני ה' אלהיכם דעו מי גוזר עליכם דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר טוב
כמעשה ארץ מצרים   מגיד שמעשיהן של מצריים ושל כנעניים
מקולקלין מכל העמים ואותו מקום שישבו ישראל מקולקל מן הכל
אני מביא אתכם שמה מגיד שאותן עממי' שכבשו ישראל מקולקל מן
הכל ובחוקתיה' לא תלכו   מה הניח הכתוב שלא הזכיר אלא או נימוסות
שלהן דברים שחוקקין להם כגון תיאטראות ואיצטראות ר' מאיר
אומר אלו דרכי האמורי שמנו חכמים   את משפטי תעשו   אלו
דברים שהם בתורה במשפט   שאלו לא נכתבו דין הוא שיכתבו
ואילו לא נאמרו היה כדאי לאמרן ואלו הן ע"ז גלוי עריות שפיכות
דמים וברכת השם   ואת חוקותי תשמרו   דברים שהם גזרת מלך
שיצר הרע משיב עליהן מה לנו לשמרן ואומות העולם משיבין
עליהן כגון אכילת חזיר ולבישת כלאים וטהרת מי חטאת לכך נא'
אני ה' אני גזרתי עליהן ואינך רשאי ליפטר מהם   ללכת בהם
אל תפטר מתוכם שלא תאמר למדתי חכמות ישראל אלך ואלמוד
חכמת האומות   ושמרתם את חוקותי   לרבות שאר דקדוקי פרש'
ואת שלא פרטן הכתוב ר"א ליתן שמירה ועשיה לחוקים ושמירה
ועשיה למשפטים לפי שלא נתן אלא עשיה למשפטים ושמירה
לחוקים   וחי בהם   לעולם הבא   אם תאמר בעולם הזה
הלא סופו הוא מת   אני ה'   נאמן לשלם שכר   לא תקרבו
להזהיר הנקבה כזכר   לכך נאמר לשון רבים
אני ה' נאמן לשלם שכר   ערות אביך   זו אשת אביך או אינו אלא
כמשמעו נאמ' כאן ערות אביך ונאמ' להלן ערות אביו גלה מה להלן
אשת אביו אף כאן אשת אביו   וערות אמך   להביא אמו שאינה אשת
אביו   ערות אשת אביך   לרבות לאחר מיתה   בת אביך   אף בת אנוסה
במשמע   מולדת בית או מולדת חוץ   בין שאומ' לאביך קיים את
אמה בין שאומ' לאביך הוצא את אמה כגון ממזרת או מערות אשה
ובתה   לא תגלה   בין שהיא מאביך בין שהיא מאיש אחר   ערות בת
בנך קל וחומר לבתך אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה בגזרה
שוה ביבמות   ערות בת אשת אביך   למד שאינו חייב על אחותו משפח'

ונכרית לכך נאמ׳ בת אשת אביך בראויה לקדושין ערות אחי אבי׳ לא
תגלה ומה היא ערותו אל אשתו לא תקרב אשת בנך היא לא
אמרתי אלא בשיש לבנך אישות בה פרט לאנוסה ומפותה ושפחה
ונכרית ערות אשה ובתה לא אסר הכתו׳ אלא על ידי נשואי הראשונה
לכך נאמר לא תקח לשון קיחה וכן לענין העונש אשר יקח את אשה
ואת אמה לשון קיחה אבל אנס אשה מותר לישא בתה שארה הנה
קרובות זו לזו ומה עצה כתרגו׳ עצת חיטאין שיצרך יועצך לחטא אל
אחותה שתיהן כאחת לצרור לשון צרה להעשות זו לזו צרה בחייה
ללמדך שאם גרשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים להעביר
למולך ע״ז היא ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרין
ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי
מדורות האש לא תתן זו מסירתו לכומרין להעביר למולך זו
העברת האש תבל הוא לשון ערוה וקדש וניאוף וכן ואפי על תבליתם
ר״א תבל הוא לשון בלילה וערבוב זרע אדם וזרע בהמה ולא תקיא
הארץ אתכם משל לבן מלך המאכילין אותו דבר מאוס שאינו עומד
במעיו אלא מקיאו כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה
ולא תרוקן לשון ריקם מריקה עצמה מהן
הנפשות העושות הזכר והנקבה במשמע ושמרתם את משמרתי
להזהיר בית דין על כך ולא תטמאו בהם אני ה׳ אלהיכם הא אם
תטמאו איני אלהיכם ואתם נפסלין לפני ומה הנייה יש לי בכם
ואתם מתחייבין כלייה לכך נאמר אני ה׳ אלהיכם נאמן ליפרע
ונאמן לשלם שכר לשומרי מצותיו חסלת פרשת אחרי מות

קדושים תהיו

דבר אל כל עדת בני ישראל
מלמד שנאמרה פרשה
זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלוין בה קדושים תהיו הוו
פרושין מן העריות ומן העבירות שכל מקום שאתה מוצא גדר
ערוה אתה מוצא קדושה אשה זונה וחללה וגו׳ אני ה׳ מקדשכם
ולא יחלל זרעו כי אני ה׳ מקדשו
איש אמו ואביו תיראו כל אחד מכם תיראו אביו ואמו זהו
פשוטו ומדרשו איש אין לי אלא איש אשה מנין כשהוא אומר
תיראו הרי כאן שנים אם כן מה ת״ל איש מפני שהאיש ספק בידו
לעשות אבל אשה רשות אחרים עליה אמו ואביו תיראו כאן

חקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא מאביו יותר מאמו
שמוכיחו בדברי תורה לפיכך הקדים אם לאב ובכבוד הקדים אב
לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני
שמשדלתו בדברים לפיכך הקדים אב לאם ואת שבתותי תשמורו
סמך שמירת שבת למורא אב ואם לומר אעפ שהזהרתיך על
מורא אב ואם אם יאמרו לך לחלל את השבת אל תשמע להם וכן
בכל המצות אני ה' אהיכם אתה ואביך חייבין בכבודי לפיכך אל
תשמע להם לבטל את דברי אי זהו מורא לא ישב במקומו ולא
ידבר לפניו ולא יסתור את דבריו ואי זהו כבוד מאכיל ומשקה
מלביש ומכסה ומנעיל מכניס ומוציא אל תפנו אל האלילים
לעבדם איל לשון אל כלא הוא חשוב ואהי מסכה תחלתן אלילים
הם ואם פונה אתה אחריהם סופך לעשותן אוהות לא תעשו
לכם לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם ואם תאמר לא תעשו
לעצמכם אבל אחרים עושין לכם הרי כבר נאמר לא יהיה לך לא
שלך ולא של אחרים וכי תזבחו לא נאמרה פרשה זו אלא ללמד
שלא תהא זביחתן אא על מנת ליאכל בתוך הזמן הזה שאם לקבוע
להם זמן אכילה הרי כבר נאמר אם נדר או נדבה זבח קרבנו
לרצונכם תזבחוהו תחלת זביחתו תהא על מנת לעשות נחת רוח
שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פגול לא ירצה לפני
מכם לרצונכם אפיימינט בלעז והיאך הוא חן בעיני ביום ובחכם
יאכל שתזבחוהו על מנת ליאכל ביום ובחכם וממחרתו זהו לפי
פשוטו ומדרשו למדו מכאן למתעסק בקדשי שפסו שצריך שיתכוין
לשחוט לרצונכם תזבחו לדעתכם זבוחו דבעו כונה ביום זבחכם
יאכל בשתזבחוהו תשחטוהו על מנת לאכלו כזמן זה שקבעתי לכם
כבר אם האכול יאכל אם אינו ענין חוץ לזמנו שכבר נאמר אם
האכול יאכל מבשר זבח שלמיו תנהו ענין חוץ למקומו יכול יהו
חייבין כרת על אכילתו ת"ל הנפש האוכלת ממנו עונה תשא ממנו
ולא מחברו יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו ואוכליו עונו ישא
כנותר גמור הכתוב מדבר ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו
שכבר מעטו הכתוב ובמסכת כריתו' למדוה בגזרה שוה אתיא קדש
קדש דכתיב ואם יותר מבשר המלואים ומן הלחם עד הבקר
ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא מה להלן בנותר וכו'
פיגול במו ומרק פגולים כליהם לא תכלה פאת שדך

128

שיניח פיאה בסוף שדהו מפני גזל עניים ומפני בטול עניים ושעורה
אחר משיים בשדה ולקט קצירך שבלים הנושרים בשעת קצירת
אחת או שתים אבל שלש אינו לקט לא תעולל לא תטול עוללות
שבה אי זהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף פרט כרמך
גרגירי ענבים הנושרים בשעת בצירה אני ה׳ אלהיכם דיין ליפרע
ואיני גובה מכם אלא נפשות שנ׳ אל תגזול דל כי דל הוא וגו׳ כי ה׳
יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש לא תגנובו אזהרה לגונב
ממון אבל לא תגנוב שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר
למד מענינו דבר שחייבין עליו מיתת ב״ד לא תכחשו לפי שנ׳ וכחש
בה משלם קרן וחומש למדנו לעונש אזהרה מנין ת״ל לא תכחשו
לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו לפי שנאמ׳ ונשבע על שקר ישלם
למדנו לעונש אזהרה מנין ת״ל לא תשקרו לא תשבעו אם גנבת
סופך לכחש סופך לשקר סופך לישבע בשמי לשקר לא תשבעו למה
נאמר לפי שנאמ׳ לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב
אלא על שם המיוחד מנין לרבות כל הכנויין ת״ל לא תשבעו בשמי כל
שם שיש לי לא תעשוק בעושק שכר שכיר לא תלין לשון נקבה
מוסב על הפעולה עד בקר בשכיר יום הכתוב מדבר שיציאתו
משתשקע החמה לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה ובמקום אחר
הוא אומר ולא תבא עליו השמש מדבר בשכיר לילה שהשלמת
פעולתו משיעלה עמוד השחר לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום שנתנה
תורה זמן לבעל הבית ושנה לבקש המעות לא תקלל חרש אין לי אלא
חרש מנין לרבות כל אדם ת״ל בעמך לא תאור אם כן מה ת״ל חרש
מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו חי ולפני עור
לא תתן מכשול לפני הסומא בדבר לא תתן לו עצה שאינה הוגנת
לו אל תאמר מכור שדך וקח חמור ואתה עוקף עליו לנטלו
ויראת מאלהיך לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו
שלוה לטובה או לרעה ויכול להשמט ולומר לטובה נתכונתי לכך
נאמר ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו
שלאדם העושהו ואין הבריות מכירות בו נאמר בו ויראת מאלהיך
לא תעשו עול במשפט מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול
שנאוי משוקץ חרם תועבה שהעול קרוי תועבה שנאמ׳ כי תועבת ה׳
אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול ותועבה קרוי חרם ושקץ שנ׳ ולא
תביא תועבה אל ביתך ולא תשא פני דל שלא תאמ׳ עני הוא והעשיר

חייב לפרנסו אוכנו ונמצ׳ מתפרנ׳ בנקיות ולא תהדר פני גדול שלא
תאמ׳ עשיר הוא וה בן גדולי׳ הוא והיאך אבישנו ואראה בבשתו עונש
יש בדבר לכך נאמ׳ לא תהד׳ פני גדו׳ בצדק תשפוט עמיתך במשמעו
ד״א הוי דן את חברך לכף זכות לא תלך רכיל אומר אני על שם שכל
משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה
יראו רע ומה ישמעו רע לספר בשוק נקראי׳ הולכי רכיל הולכי רגיל
והראיה לדבר שלא מצאנו רכילות שאינו כתוב בלשון הליכה לא
תלך רכיל הולכי רכיל נחשת וברזל ושאר לשון הרע אינו כתוב בו
הליכה כגון מלשני בסתר רעהו לשון רמיה לשון מדברת גדולות
לכך אני אומר שהלשון הולך ומרגל שהכף נחלפת בגימל שכל
האותיות שמוצאיהן ממקום אחד מתחלפות זו בזו בית בפא ובוו
גימל בכף וקוף בכף נון בלמד וריש זין בצדי וכן וירגל בעבדך ריגל
ומרגל אחר כל סחורה וכל המוכר בשמים להתקשט בהם נשים
על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל כמו רוגל לא תיכול
קורצין ואכלו קורצהון דיהודאי׳ נראה בעיני שהיה משפטן לאכול
בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חיזוק דבריהם שהם
מקיימין ויעמידום על האמת ואותה הלעטה נקראת קורצין לשון
קורץ בעינין שכן דרך הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולדבר דברי
רכילותן שלא יבינו שאר השומעים ולא תעמוד על דם רעך לראות
במיתתו ואתה יכול להצילו כגון הטובע בנהר או נטרף בחיה או
ליסטים באין עליו אני ה׳ נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע ולא תשא
עליו חטא לא תלבין פניו ברבים לא תקום אמר לו השאילני מגלך
אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמ׳ לו איני משאילך
כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ולא תטור אי זו היא נטירה אמ׳
לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך
אמר לו הא לך איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנוטר
את האיבה בלבו אעפ׳ שאינו נוקם ואהבת לרעך כמוך אמ׳ ר׳ עקיבא
זה כלל גדול בתורה דעלך סני לחברך לא תעביד את חוקותי
תשמורו ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו׳ חוקים אלו גזרת מלך
שאין טעם לדבר ובגד כלאים למה נאמר לפי שנאמר לא תלבש
שעטנז צמר ופשתים יחדיו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן ת״ל
בגד מנין לרבות את הלבדין ת״ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז

129

והוא לשון דבר המלל ושזור זה עם זה לחברו שעטנו פירש
מנחם מחברת צמר ופשתים כמו חויין לגוייתא
נחרפת לאיש מיועדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא ובשפחה
כנענית חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי שהוא
מותר בשפחה הכתוב מדבר ובפרק ד׳ מחוסרי כפרה מפרש דאינו
חייב אלא על שפחה בעולה והפדה לא נפדתה פדויה ואינה פדויה
וסתם פדיון בכסף או חופשה בשטר בקורת תהיה היא לוקה
והוא אינו לוקה שעל בית דין לבקר את הדבר שלא לחייבו מיתה
כי לא חופשה ואינן קדושין גמורין ורז״ל למדו מכאן למי שהוא
במלקות שקורין הדיינין המלקין על הלוקה אם לא תשמע לעשות
וגו׳ והפלא ה׳ וגו׳ ופרשו בקורת בקריאה תהי כי לא חופשה לפי אין
חייבין עליה מיתה שאין קדושיה קדושין הא אם חופשה קדושיה
קדושין וחייבין עליה מיתה ונסלח לו מחטאתו אשר חטא לרבות
את המזיד כשוגג וערלתם ערלתו ואטמתם אטימתו יהא אטום
ונסתם מליהנות ממנו שלש שנים יהיה לכם ערלים ואימתי
מונין לו משעת נטיעתו יכול אם הצניעו לאחר שלש שנים יהיה
מותר ת״ל יהיה בהוייתו יהא יהיה כל פריו קדש במעשר שני
שכתוב בו כל מעשר הארץ קדש לה׳ מה מעשר אינו נאכל חוץ
לחומות ירושלים אלא אכ׳ פראו את זה בן ודבר זה הלולים לה׳ הוא
שנושאו שם להלל ולשבח לשמים להוסיף לכם תבואתו המצוה
הזאת שתשמרו תהיה לכם להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני
מברך לכם פירות הנטיעה היה ר׳ עקיבה אומר דברה תורה כנגד
יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם
לכך נאמר להוסיף לכם תבואתו אני ה׳ אלהיכם
המבטיח אתכם על כך ונאמן לשמור אבטחתי
לא תאכלו על הדם להרבה פנים נדרש בסנהדרין שלא יאכל מבשר
קדשים קודם זריקת דמים ואזהרה לאוכל מבשר חולין קודם שתצא
נפשה ועוד מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין אוכלין כלום כל
אותו היום שנ׳ לא תאכלו על הדם שהרגתם ד״א מנין שאסו׳ לאכול
קודם שיתפלל שנ׳ לא תאכלו על הדם קודם שתתפללו על דמכם
ובן הרבה לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה ובעופות פתי נפלה
מפי צבי הפסיקו בדרך לא תעוננו לשון עונות ושעות שאומר יום
פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלונית קשה להתחיל קשה לצאת

לא תקיפו פאת ראשכם וה המשוח צדעיו לאחורי אוניו ולפדחתו
ונמצא הקף ראשו עגול סביב שעל אחורי אוניו עקרי שערו למעלה
מצדעיו הרב פאת זקנך סוף הזקן וגבוליו שהן ה׳ פאות שתים בכל לחי
ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואחת למטה
בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד ושרט לנפש כך דרכן של
אמוריים להיות משרטין בשרם כשימות להם מת וכתובת קעקע
כתב המחוקה ותקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא
משחיר לעולם קעקע לשון והוקע אותם והוקענום תוחבים עץ
בארץ ותולין אותן עליהן ונמצאו מחוקין ותחובין בקרקע אל
תחלל את בתך להזנותה במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם
אישות ולא תזנה הארץ אם אתה עושה כן אותה הארץ מזנה את
פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר וימנעו
רביבים וגו׳ ומקדשי תיראו לא יכנס אדם בהר הבית לא במקלו
ולא במנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ואעפי שאני מזהירכם
על המקדש את שבתותי תשמורו אין בנין בית המקדש דוחה שבת
אל תפנו אל האובות אוהרה לבעל אוב וידעוני אוב וה המדבר
משחיו ידעוני המכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו והעצם
מדבר אל תבקשו להיות עסוקים בם שאם תעסקו בם אתם מטמאין
לפני ואני מתעב בכם אני ה׳ אלהיכם דעו מי אתם מחליפים במי
מפני שיבה יכל זקן אשמא׳ ת״ל זקן אין זקן אלא מי שקנה חכמה
והדרת פני זקן אי זהו הדור לא ישב במקומו ולא סותר את דבריו
יכול יעצים את עיניו כמי שלא ראהו לכך נאמ׳ ויראת מאלהיך שהרי
דבר זה מסור ללבו שלעושהו שאין מכיר בו אלא הוא וכל דבר
המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך לא תונו אותו אונאת דברים
שלא תאמר לו אתמול היית עובד ע״ז ועכשיו אתה בא ללמוד תורה
שנתנה מפי הגבורה כי גרים הייתם ומום שבך אל תאמר
לחברך אני ה׳ אלהיך אלהיך ואלהיו אני לא תעשו עול במשפט
אם לדין הרי כבר נאמר לא תטה משפט וגו׳ ומהו המשפט השנוי
כאן היא המדה המשקל והמשורה מלמד שהמודד נקרא דיין
שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנאוי
ומשוקץ חרם תועבה וגורם לחמשה דברים האמורין בדיין מטמא
את הארץ ומחלל את השם ומפיל את ישרא׳ לחרב ומסלק. את
השכינה ומגלה את ישרא׳ מארצם במדה זו מדת הארץ במשקל

130

14

במשמעו במשורה זו מדת הלח והיבש אבני צדק הם המשקלות
ששוקלין כנגדן איפה היא מידת היבש הין היא מידת הלח
אשר הוצאתי אתכם על מנת כן ד״א אני הבחנתי במצרים בין
טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני הנאמן ליפרע ממי
שטומן משקלותיו במלח להונות את הבריות שאין מכירין בהן
ואל בני ישראל תאמר עונשין על האזהרות מות יומת בבית דין
ואם אין כח בבב״ד עם הארץ מסייעין אותן עם הארץ שבגינן
נבראת הארץ עם שעתידין לירש את הארץ על ידי מצות הללו
אתן את פני פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו בא״ש ולא
בצבור שאין כל הצבור נכרתין כי מזרעו נתן למולך אין לי אלא
זרע כשר זרע פסול מנין ת״ל בתתו מזרעו למולך למען טמא את
מקדשי את כנסת ישרא׳ שהיא מקודשת לי מלשון ולא יחלל את
מקדשי ואם העלם יעלימו אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו
בדברים הרבה אם העלימה סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי
גדולה ובמשפחתו אמר ר׳ שמעון וכי משפחה מה חטאת אלא
ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולה מוכסין
שכולן מחפין עליו והכרתי אותו למה נאמר לפי שנ׳ ובמשפחתו
יכול יהו כל המשפחה כולה בהכרת תלמוד לומר אותו אותו
בהכרת ואין כל המשפחה בהכרת אלא ביסורין לזנות אחרי
המולך לרבות שאר ע״ז שעברה בכך ואפי׳ אין זו עבודתה
והתקדשתם זו פרישות ע״ז אביו ואמו קלל לרבות אחר מיתה דמיו
בו זו סקילה כל מקום שנאמ׳ דמיו בו דמיהם בם ולמדנו מאוב
וידעוני שנאמ׳ באבן ירגמו אותם דמיהם בם ופשו׳ שלמקר׳ כמו דמו
בראשו אינו נענש אחר על מיתתו אלא הוא גרם בעצמו שיהרג ואיש
פרט לקטן אשר ינאף את אשת איש פרט לאשת קטן למדנו שאין
לקטן קרושין ועל אי זו אשת איש חייבתי לך אשר ינאף את אשת
רעהו פרט לאשת גוי למדנו שאין קדושין לגוי מות יומת הנואף
והנואפת כל מיתה בתורה האמורה סתם אינה אלא בחנק תבל עשו
גנאי שמבלבלין זרע האב וזרע הבן משכבי אשה מכניס כמכחול
בשפופרת ישרפו אותו ואתהן אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה
תשרף שהרי נשאה בהתר ולא נאסרה עליו אלא אשה ואת אמה
הכתובין כאן שתיהן לאסור שנשא חמותו ואמה ויש מרבותי׳ שאמרו
אין כאן אלא חמותו ומהו אתהן אחת מהן ולשון יוני הן הוא אחת ואת

א

הבהמה תהרוגו אם אדם חטא בהמה מה חטאת אלא מפני שבאת
לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל קל וחומר לאדם
היודע להבחין בין טוב לרע וגורם תקלה לחברו לעבור עבירה ד״א
כדי שלא יאמרו זאת הבהמה שעבר פלוני עבירה עמה כיוצא בדבר
אתה אומר ואשריהם תשרפון באש הרי דברים קל וחומר ומה
אילנות שאינן רואין ואינן שומעין ועל שבאת תקלה על ידם אמרה
תורה השחת שרוף וכלה המתעה את חברו מדרכי חיים לדרך
מיתה לא כל שכן חסד הוא לשון ארמי חרפה חיסודא ומדרשו
ואם תאמר מפני מה קין נשא את אחותו חסד עשה הקב״ה לבנות
עולמו ממנו שנ׳ עולם חסד יבנה הערה גלה וכן כל לשון ערוה
גלוי הוא והוו יורדת בתיבה לשם דבר כמו זעוה מגורת לא זע
וכמו אחוה מגורת אח והעראה זו נחלקו רז״ל יש אומ׳ זו נשיקה ויש
אומ׳ זו הכנסת עטרה ערות אחות אמך שנה הכתוב
באזהרתו לומר שהוזהר עליהן בין על אחיותיהן מן האם בין
על אחות אביו ואמו מאב ואם בין על אחותו מאם אבל
ערות אשת אחי אביו לא הוזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב
אשר ישכב את דודתו מקרא זה בא ללמד על כרת האמור למעלה
שהוא בעונש הליכת ערירי ערירים כתרגו׳ לא ולד ודומה לו ואנכי
הולך ערירי יש לו בנים קוברן אין לו בנים מת בלא בנים לכך שנה
בשני מקראות ערירים יהיו ערירים ימותו אם יש לו בנים בשעת
מעשה ימותו לא יהיה לו כשימות לפי שהוא קוברן בחייו ערירים
יהיו אין לו בנים בשעת מעשה יהיה כל ימיו כמות שהוא עכשו נדה
היא השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה ורז״ל דרשו לאיסו׳ הערא
בה בנדה שהעראה מפורשת בה שנ׳ את מקורה הערה ואקוץ בם
כמו קצתי בחיי כאדם שהוא קץ במזונו והבדלתם בין הבהמה
הטהורה לטמאה אין צרך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין
ונכרין הן אלא להבדיל בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט
רובו של סימן לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו כמלא שערה
לטמא לאסור ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי אם אתם
מובדלין מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכד נצר
וחבריו ר׳ אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה
בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל אפשי ואבי שבשמים גזר
עלי ת״ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהא הבדלתכם

לשמי פורש מן העבירה ומקבל עליו עול שמים כי יהיה בהם אוב
כאן נאמר בהן מיתה ולמעלה כרת עדים והתראה בסקילה מזיד
בלא התראה כרת ושגגתן חטאת וכן כל חייבי מיתות
חסלת פרשת קדושים פרש אמור אל הכהנים

אמור ואמרת להזהיר הגדולים על הקטנים ׃ ~~בני אהרן~~ הכהנים
יכול חללים ת״ל הכהנים ׃ בני אהרן אף בעלי
מומין במשמע בני אהרן ולא בנות אהרן ׃ לא יטמא בעמיו בעוד
שהמת בתוך עמיו יצא מת מצוה ׃ כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו ׃
~~הקרוב ולא ארוסה אליו ולא גרושה ׃ הקרובה לרבות את הארוסה~~
אשר לא היתה לאיש ׃ למשכב לה יטמא מצוה ׃ לא יטמא בעל
בעמיו להחלו לא יטמא באשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה
בעמיו וכן פשוטו שלמקרא לא יטמא בעל בשארו בעוד שהיא בתוך
עמיו שיש לה קוברין שאינה מת מצוה ובאי זו שאר אמרתי באותו
שהוא להחלו להתחלל הוא מכהונתו לא יקרחו קרחה על מת
והלא אף ישראל הוזהרו על כך אלא לפי שנ׳ בישראל לא תשימו קרחה
בין עיניכם למת יכול לא יהא חייב על כל הראש כבין העינים ת״ל
בראשם וילמדו ישראל מכהנים בגזרה שוה נאמר כאן קרחה ונאמ׳
בישראל קרחה מה כאן כל הראש אף לחלן כל הראש במשמע כל
מקום שיקרח בראש ומה להלן על מת אף כאן על מת ופאת
זקנם לפי שנ׳ בישראל ולא תשחית יכל לקטו במלקט ורהיטני יהא
חייב לכך נאמר לא יגלחו שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גלוח
והשחתה וזהו תער ובבשרם לא ישרטו שרטת לפי שנ׳ בישראל
ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם יכול שרט חמש שריטות לא יהא
חייב אלא אחת ת״ל לא ישרטו שרטת לחייב על כל שרישה ושריטה
שתיבה זו יתירה היא לדרוש שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני
יודע שהיא שרטת קדושים יהיו על כרחן יקדשום בית דין בכך
זונה שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי או נתין או ממזר
נתינים הם הגבעונים שנ׳ ויתנם יהשע וכו׳ חללה שנולדה מן הפסולי׳
שבכהונה כגון בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה מכהן הדיוט וכן
שנתחללה מן הכהונ׳ על ידי ביאת אחד מן הפסולין לכהונה וקדשתו
על כרחו שאם לא רצה לפרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש קדש יהי׳
לך נהוג בו קדש לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה כי

תחל לזנות כשתתחלל על ידי זנות שחיתה בה זיקת היבעל וזנתה מן
האירוסין או מן הנשואין ור״ל נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר
הכתוב בפנויה את אביה היא מחללת חללת ובזתה כבודו שאו׳ עליו
ארור שזה ילד ארור שזה גדל לא יפרע לא יגדל פרע על אבל ואי
וזו גדול פרע יותר מל׳ יום וע״ל כל נפשות מת לא יבא באהל המת
נפשות מת ׃׃ להביא רביעית דם מן המת שמטמא באהל לאביו
ולאמו לא יטמא לא בא אא להתיר מת מצוה ומן המקדש לא יצא
אינו הולך אחרי המטה ועוד דרשו רבותי׳ מכאן שכהן גדול מקריב
אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש
אא עובד עבודה ולא יחלל את מקדשי שאינו מחלל כהן גדול
העבודה בכך שהתיר לו הכ׳ הא כהן הדיוט שעבר עבודה אונן חילל
בבתוליה יקח פרט לבוגרת שכלו בתוליה ר׳ אלעזר ור׳ שמעון
מכשירין בבוגרת חללה שנולדה מן הפסולות לכהונה ולא יחלל
זרעו הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו שיש לו ממנה הלל
מדין קדושת כהונה לחם אלהיו מאכל אלהיו כל סעודה קרויה לחם
כמו עבד לחם רב כל איש אשר בו מום לא יקרב אינו דין שיקריב
דומה להקריבהו נא לפחתך חרום נראה לי שחוטמו שקוע בין שתי
העינ׳ שכוחל שתי עיניו כאחת שרוע שאחד מאבריו גדו מחברו עינו
אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו ארוך מחברו או גבן
שיצוליוש בלעז שגביני עיניו שערותם ארוכין ושוכבין על עיניו או
דק שיש לו בעינו דוק שקורין טילא כמו הנוטה כדוק שמים או
תבלול בעינו דבר המבלבל את עינו כגון חוט לבן הנמשך מן
הלבן ופוסק בסירא שהוא עגול העין המקיף את השחור שקורין
פרונילא והחוט הזה פוסק את העגול ונכנס בשחור ותרגום תבלול
חילין לשון חלזון שהוא דומה לתולעת אותו החוט וכן כנוהו חכמי
ישרא׳ במומי הבכור חלזון נחש עינב גרב וילפת מיני שחין הן
גרב זו החרס שחין היבש מבפנים ומבחוץ ילפת היא חזזית
המצרית ולמה נקראת ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה והוא
לח מבחוץ ויבש מבפנים שנאמר ובגרב ובחרס ובמקום אחר
קורא לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים כשסמוך גרב אצל
חרס קורא לילפת גרב ובשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס
גרב כך מפורש בבכורות מרוח אשך לפי תרגומו מריס פחדין
שפחדיו מרוססי׳ שביצים שלו כתותין פחדין כמו גידי פחדיו ישורגו

132

כל איש אשר בו מום לרבות שאר מומין מום בו בעוד מומו בו
פסול הא אם עבר מומו כשר לח׳ אלהיו כל מאכל קרוי לחם מקדשי
הקדשים אלו קדשי קדשים ומן הקדשים אלו קדשים קלים ואם
נאמרו קדשי הקדשים למה נאמרו קדשים קלים אילו לא נאמרו
הייתי אומ׳ בקדשי קדשים יאכל בעל מום שמצינו שהותרו לזר שאכל
משה בחזה המלואים אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל
בעל מום שלא מצינו זר חולק בהם לכך נאמרו קדשים קלים בך
מפורש בזבחים אך אל הפרכת לא יבא להזות שבע הזאות שעל
הפרכת ואל המזבח החיצון ושניהם הוצרכו ליכתב ומפורש בתורת
כהנים ולא יחלל את מקדשי שאם עבד עבודתו מחוללת ליפסל
וידבר משה המצוה הזאת אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל
להזהיר בית דין על הכהנים וינזרו אין נזירה אלא פרישה וכן הוא
אומר וינזרו מאחרי נזורו אחור יפרשו מן הקדשים בימי טומאתם
וינזרו מקדשי בני ישרא׳ אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם
קדשי סרס המקר׳ ודרשהו אשר הם מקדישים לרבות קדשי כהנים
עצמם כל איש אשר יקרב אין קריבה זו אלא אכילה וכן מצינו שנאמר׳
אזהרת אכילת קדשים בלשו׳ נגיעה שנאמ׳ בכל קדש לא תגע אזהרה
לאוכל תרומה ולמדוה רבותינו בגזרה שוה ואי אפשר שייחיבו על
הנגיעה שהרי נאמרה כרת על האכילה בפרשת צו ב׳ כריתות זו אצל
זו ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה מקל וחומר
מה על הנגיעה חייב לא כל שכן על האכילה ועל כרחך נגיעה זו
אכילה וכן הוא נדרש בתורת כהנים וכי יש נוגע חייב אם כן מה ת״ל
יקרב משיוכשר ליקרב שאין חייבין עליו משום טומאה אלא אם כן
קרבו מתיריו ואם תאמר ג׳ כריתות בטומאת קדשים למה כבר
נדרשו במסכ׳ שבועות אחת לכלל ואחת לפרט ואחת ללמד על קרבן
עולה ויורד וטומאתו עליו וטומאת האדם עליו יכול בבשר הכתוב
מדבר וטומאתו שלבשר עליו ובטהור שאכל את הטמא הכתו׳ מדב׳
על כרחך ממ׳ שמעו אתה למד במי שטומאתו פורחת ממנו הכתוב
מדבר וזהו האדם שיש לו טהרה בטבילה ונכרתה יכול מצד זה
לצד אחר יכרת ממקומו ויתישב במקום אחר ת״ל אני ה׳ בכל מקום
שאני בכל טמא נפש במי שנטמ׳ במת בכל שרץ אשר יטמא לו כגון
ח׳ שרצים בשיעור הראוי לטמא בכעדשה או באדם במת אשר יטמא
לו כשיעור הראוי לטמא וזהו עצם כשעורה רביעית דם כזית בשר

לכל טומאתו לרבות נוגע בזב וזבה ויולדת ומצורע נפש אשר תגע
בו באחת מן הטומאות הללו ואחר יאכל מן הקדשים נדרש ביבמות
בתרומה שמותר לאכלה בהערב שמש מן הקדשים ולא כל הקדשי׳
נבלה וטרפה לא יאכל לענין טומאה הזהיר כאן שאם אכל נבלת עוף
טהור שאין לה טומאת מגע ומשא אא טומאת אכילה בבית הבליעה
אסור לאכול בקדשים וצריך לומר וטרפה במי שיש במינו טרפה
יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה ושמרו את משמרתי
מלאכול בתרומה בטומאת הגוף ולא ישאו עליו חטא יכול בנבלה
הכתו׳ מדבר ת״ל עליו בקדש הוא מדבר ואינו מדבר בנבלה ומתו בו
למדנו שהוא במיתה בידי שמים לא יאכל קדש בתרומה הכתוב
מדבר שכל הענין דבר בה תושב כהן ושכיר תושבו שלכהן ושכירו
לפיכך תושב זה נקוד פתח לפי שהוא דבוק ואי זה הוא תושב זה
נרצע שקנוי לו עד היובל ואי זהו שכיר זה שקנוי קניין שנים שיוצא
בשש ובא הכתוב ולמדך שאין גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו
וכהן כי יקנה נפש עבד כנעני שקנוי גופו עולמית ויליד ביתו אלו
בני השפחות ואשת כהן אוכלת בתרומה ממקרא זה שאף היא קנין
כספו ועוד למד ממקרא אחר שנאמ׳ כל טהור בביתך בספרי לאיש
זר ללוי ולישרא׳ אלמנה וגרושה מן האיש זר וזרע אין לה ממנו
ושבה הא אם יש לה זרע ממנו אסורה בתרומה כל זמן שהזרע קים
וכל זר לא יאכל בו לא בא להוציא אא את האונן שמותר בתרומה
זרות אסרתי לך ולא אנינות כי יאכל קדש תרומה ונתן לכהן את
הקדש דבר הראוי להיות קדש שאינו פורע לו מעות
אלא פירות של חולין והן נעשין תרומה ולא יחללו להאכילן
לזרים והשיאו אותם את עצמן יטעינו עון
באכלם את קדשיהם שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם
במיכלהון בסואבה שלא לצורך תרגמוהו כן והשיאו אותם זה
אחד מג׳ אתים שהיה ר׳ ישמעא׳ דורש בתורה שמדברי׳ באדם עצמו
וכן ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו וכן ויקבור
אותו הוא קבר את עצמו כך נדרש בספרי נדריהם האומ׳ הרי עלי
נדבותם האומ׳ הרי זו לרצונכם הביאו דבר הראוי לרצות אתכם
לפני שיהא לכם לרצון אפיימינט בלע׳ ואיזהו הראוי לרצון תמים
זכר בבקר בכשבים ובעזים אבל בעולת העוף אינו צריך תמות
וזכרות ואינו נפסל במום אא בחסרון אבר לפלא להפריש דבורו

133

עורת שם דבר שלמום עורת לשון נקבה שלא יהא בו מום שלעורת
או שבור לא יהיה חרוץ ריס שלעין שנסדק או שנפגם שפתו
שנפגמה או שנסדקה יבלת ירואה בלע גרב מין חזית וכן ילפת
כמו וילפות שמשון שאוחזת בו עד יום מיתה שאין לה רפואה, לא
תקריבו לא תקריבו ג פעמים להזהיר על הקדשן ועל שחיטתן ועל
זריקת דמן ואשה לא תתנו זו אוהרת הקטרתן שרוע אבר גדול
מחברו קלוט פרסותיו קלוטות נרבה תעשה אותו לבדק הבית ולנדר
למזבח לא ירצה אי זה הקדש בא לרצות הוי אומר הקדש מזבח
ומעוך וכתות ונתוק וכרות בבצים או בגיד מעוך ביציו מעוכין ביד
כתות כתושין יותר ממעוך נתוק תלושין ביד עד שנפסקו גידין
שתלוין בהן אבל נתונין בכיס והכיס לא נתלש וכרות כרותין בכלי
שלא יהא במחוסר אבר ותרגו' ומעוך ודמריס לשון ארמית כתישה
ודרסיס כמו הבית הגדול רסיסים בקעיות דקות כמו קנה המרוסס
כתוש ובארצכם לא תעשו דבר זה בא להזהיר על כל בהמה וחיה
ואפי' טמאה לכך נאמר ובארצכם לרבות כל שבארצכם שאי אפשר
לומר לא נצטוו על הסירוס אלא בארץ שהרי סירוס חובת הגוף היא
וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ ומיד בן נכר גוי
שמביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום
אעפ שלא נאסרו מומין לקרבן בני נח אלא אם כן מחוסר אבר תורה
זו נוהגת בבמה שבשדות אבל על המזבח במשכן לא
תקריבו אבל תמימים תקבלו מהם לכך נאמר למעלה
איש איש לרבות את הגוים שנודרין נדרים ונדבות כישראל
משחתם חיבוליהון לא ירצו לכם לא ירצו לכפר עליכם כי
יולד פרט ליוצא דופן אותו ואת בנו נוהג בנקבה שאסור לשחוט
האם והבן או האם והבת ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב
והבן או האב והבת אותו ואת בנו אף בנו ואותו במשמע לרצונכם
תזבחו תחלת זביחתכם הזהרו שתהא לרצון לכם ומהו הרצון לכם
ביום זבחכם יאכל לא תשחטוהו היום על מנת לאכלו למחר שאם
תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון ד"א לרצונכם לדעתכם
מכאן למתעסק בקדשי' שפסול ואעפ שפרט בנאכלי' לשני ימים חזר
ופרט בנאכלי' ליו' אחד שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמנן ביום ההו'
יאכל לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן שאם לקבוע
זמן אכילה בכר כתו' ובשר זבח תודת שלמיו וגו' אני ה' דע מי גזר על

הדבר ואל יקל בעיני ושמרת זו משנ׳ ועשית זה המעשה ולא תחללו
לעבור על דברי מזידין ממשמע שנ׳ ולא תחללו שומע אני קדש מה
ת״ל ונקדשתי אלא מסור את עצמך למיתה וקדש שמי יכול ביחיד ת״ל
בתוך בני ישרא׳ וכשהוא מוסר את נפשו ימסור על מנת למות שכל
המוסר עצמו על מנת הנס אין עושין לו נס שכן מצינו בחנניה
מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנאמר והן לא ידיע
ליהוי לך מציל ואינו מציל ידיע להוי לך לאלהך לא פלחין המוציא
אתכם על מנת כן אני ה׳ נאמן לשלם שכר מועדי ה׳ עשה מועדות
שיהו בהן ישראל מלמדין שמעברין את השנה על גליות שנעקרו
ממקומן לעלות לרגל ועדין לא הגיעו לירושלם ששת ימים וגו׳ מה
ענין שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות כאלו
מחלל שבתות וכל המקיים המועדות מעלין עליו כאלו מקים שבתות
אלה מועדי ה׳ למעלה מדבר בעבור השנה וכאן הוא מדבר בקדוש
החדש בין הערבים מו׳ שעות ולמעלה פסח לה׳ הקרבת קרבן ששמו
פסח והקרבתם אשה הם המוספין האמורים בפרש׳ פינחס ולא
נאמ׳ כאן אלא לומ׳ לך שאין המוספין מעכבין זה את זה והקרבתם
אשה לה׳ ממ׳ אם אין פרים הבא אילים אם אין פרים ואילים
הבא כבשים כל מקום שנ׳ שבעת שם דבר הוא שבוע שלימי׳ שיטינא
בלע׳ וכן כל לשון זה שמונת ששת חמשת מלאכת עבודה אפילו
מלאכות החשובות לכם עבודה וצריך חסרון כיס בבטול שלחן כגון
דבר האבד בתורת כהנים דקתני יכול אפי׳ חולו שלמועד יהא אסור
במלאכת עבודה וכו׳ ראשית קצירכם ראשונה לקציר עומר עשירית
האיפה כך היתה שמה כמו וימודו בעומר והניף כל תנופה מעלה
ומוריד מוליך ומביא מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעלה
ומוריד לעצור טללים רעים לרצונכם אם תקריבו כמשפט זה
יהי׳ לרצון לכם ממחרת השבת ממחר׳ יום טוב ראשון שלפסח שאם
אתה אומ׳ שבת בראשי׳ אינך יודע איזהו כבש לחובה לעומר הוא בא
ומנחתו מנחת נסכין שני עשרונים כפולה היתה ונסכו יין רביעית
ההין אעפ״ שמנחתו כפולה אין נסכיו כפולין קלי קמח העשוי
מכרמל רך שמיבשין אותו בתנור כרמל הוא קליות בכל מושבותכם
נחלקו בו חכמי ישרא׳ יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ
ויש אומ׳ לא בא ללמד אלא שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה
וישיבה משכבשו וחלקו ממחרת השבת ממחרת ים טוב תמימות

תה״נח מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות
עד ממחרת השבת השביעית תספרו עד ולא עד בכלל והם מט יום
חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה ביום החמשים הקריבוה ואני
אומ׳ זה מדרשו ופשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא חמשים
יום תספרו והוא מקרא מסורס מנחה חדשה היא מנחה הראשונה
שהובאה מן החדש אם תאמ׳ הרי קרבה מנחת העומר אינה כשאר
כל המנחות שהיא באה מן השעורים ממושבותיכם ולא מחוצה
לארץ לחם תנופה לחם תרומה המורם לשם גבוה וזהו מנחה
חדשה האמורה למעלה בכורים ראשונה לכל המנחות אף למנחת
קנאות הבאה שעורים לא תקריב מן החדש קודם לשתי הלחם
על הלחם בגלל הלחם חובה ללחם ומנחתם ונסכיהם במשפט
מנחה ונסכים המפורשי׳ לכל בהמה בפרש׳ נסכים שלשה עשרונים
לפר שני עשרונים לאיל ועשרון לכבש זו היא המנחה והנסכים חצי
ההין לפר שלישית ההין לאיל רביעית ההין לכבש יין ועשיתם שעיר
עזים יכול שבעה כבשים ושעיר האמורין בחמש הפקודים הם
שבעת כבשים ושעיר האמורין כאן באין בשביל הלחם כשאתה
מגיע אצל פרים ואילים אינן הן אמור מעתה אלו קרבו לעצמן ואלו
לעצמן אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין והניף הכהן אותם
מלמד שטעונין תנופה חיים יכול כולן ת״ל על שני כבשים קדש יהיו
לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי צבור שיהו
קדשי קדשים ובקוצרכם חזר ושנה עליו לעבור בשני לאוין אמר ר׳
אורודימוס בר׳ יוסי מה ראה הכתוב ליתנם באמצע הרגלים פסח
ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים וחג מכאן ללמדך שכל
הנותן לקט שכחה ופאה ומעשר עני כראוי מעלין עליו כאלו בנה
בית המקדש ומקריב קרבנות לתוכו תעזוב הנח לפניהם והם ילקטו
ואין לך לסייע אחד מהם אני ה׳ אלהיכם נאמן ליתן שכר זכרון
תרועה זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור להם עקדת
יצחק שקרב תחתיו איל והקרבתם אשה מוספין האמורין
בחומש הפקודים אך כל אכין ורקין שבתורה מיעוטין הן מכפר
הוא לשבים ואינו מכפר לשאינם שבים והקרבתם אשה מוספין
האמורין בחומש הפקודים והאבדתי לפי שהוא אומר כרת בכל
מקום ואיני יודע מהו כשהוא אומ׳ והאבדתי למד על כרת שאינו אלא
אבדן וכל מלאכה לא תעשו לעבור עליו בלאוין הרבה או להזהיר

על מלאכת לילה כמלאכת יום   מקרא קדש   קדשהו בכסות נקיה
ובתפלה   ובכל שאר ימים טובים במאכל ובמשתה ובכסות נקיה
ובתפלה   עצרת היא   עצרתי אתכם אצלי כמלך שומן את בניו
לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמן ליפטר אמ׳ להם בני בבקשה
מכם עכבו יום אחד עמי שקשה עלי פרידתכם   כל מלאכת עבודה
אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם   שאם לא תעשוה יש חסרון כיס
בדבר לא תעשו יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת
עבודה תלמוד לומר היא   עולה ומנחה   מנחת נסכים הקריבה
על העולה   דבר יום ביומו   חוק הקצוב בחומש הפקודים
דבר יום ביומו   הא אם עבר יומו בטל קרבנו
אך בחמשה עשר יום תחוגו קרבן שלמים לחגיגה יכול תדחה שבת
ת״ל אך הואיל ויש לו תשלומין כל שבעה באספכם את תבואת הארץ
שיהא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השני׳
שאם אין העיבור פעמים שהוא בא באמצע הקיץ או באמצע החורף
תחוגו   שלמי חגיגה   שבעת ימים אם לא הביא בזה יביא בזה יכול
יהא מביאו כל שבעה   ת״ל   תחוגו אותו יום אחד במשמע ולא יותר
ולמה נאמר שבעה לתשלומין אם לא חג ביום הראשון חוגג שאר
הימים   ולקחתם לכם   בקנייה ולא בגזלה מכאן אמרו רז״ל לולב
הגזול והיבש פסול   פרי עץ הדר עץ   שטעם עצו ופריו שוה   הדר
הדר באילנו משנה לשנה וזהו אתרוג   כפת תמרים   חסר וו
לומר שאינה ﭏ אחת   וענף עץ עבות   שענפיו קלועים כעבותות
וחבלים וזהו הדס העשוי כעין קליעה אורה זה אורחי האורח להוציא
את הנשים   שלא תלמוד מחמשה עשר בניסן ל׳ חייבן   בסוכה במצה
בישרﭏ לרבו׳ את הגר בסכו׳ הושבתי או ענני כבוד צו׳ את בני ישר׳ זו
היא פר׳ מצות הנרות ופר׳ ואתה תצוה לא נאמ׳ ﭏ על סדר מלאכת
המשכ׳ לפר׳ צרך המנור׳ וכן משמע ואתה סופך לצוו׳ את בני ישרﭏ
על כך   שמן   זית זך   ג׳ שמנים הם שיוצאין מן הזית הראשון קרוי זך
ומפורשין הן במנחות ובתורת כהנים   תמיד   מלילה ללילה כמו
עולת תמיד שאינה ﭏ מיום ליום   לפרכת העדות   שהיא לפני
הארון שקרוי עדו׳ ורז״ל דרשוהו על נר מערבי שהוא עדות לכל באי
העולם שהשכינה שורה בישרﭏ   שנותן בה שמן כמדת חברותיה
וממנה היה מתחיל ובה היה מסיים   יערוך   אותו אהרן מערב עד
בקר אותה עריכה הראויה למדת כל הלילה ושיערו חכמים ז״ל חצי

135

לוג לכל נר והן כדאי ללילי תקופת טבת הארוכות ומרה זו הוקבעה
לכל נר ונר המנורה הטהורה שהיא מזהב טהור דא על טיהרה
שלמנורה שמטהרה ומדשנה תחילה מן האפר. שש המערכת
ו׳ חלות המערכת האחת השולחן הטהור שלזהב טהור דא על טיהרו
שלשולחן שלא יהו סניפין מגביהין את הלחם מעל גבי השולחן
ונתת על המערכת על כל אחת משתים מערכות הרי ב׳ בזיכי לבונה
מלא קומץ לכל אחת והיתה הלבונה הזאת ללחם לאזכרה שאין
אזכרה מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה נקטרת כשמסלקין אותו
בכל שבת ושבת והיה לזכרון ללחם שעל ידה הוא נזכר למעלה
כקומץ שהיא אזכרה למנחה והיתה המנחה הזאת שכל דבר הבא
מן התבואה בכלל מנחה היא ואכלוהו מוסב על הלחם שהוא לשון
זכר ויצא בן האשה הישראלית מהיכן יצא ר׳ לוי אומ׳ מעולמו יצא
ר׳ ברכיה אומ׳ מפרשה שלמעלה יצא לגלג ואמ׳ ביום השבת יערכנו
דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת שלש ימים
בתמיה ומתניתא אמרה מבר׳ שלמשה יצא מחויב בא ליטע אהלו
בתוך מחנ׳ דן אמ׳ לו מה טבך לכאן אמ׳ להם מבני דן אני אמ׳ לו איש
על דגלו לבית אבותם כתי׳ נכנס לבר׳ שלמשה ויצא מחוי׳ עמד וגדף
בן איש מצרי הוא המצרי שהרגו משה בתוך בני ישראל מלמד
שנתגייר וינצו במחנה על עסקי מחנה ואיש הישרא׳ זה שכנגדו
שמיחה בו במטע אהלו ויקוב כתרגומו ופרש שנקב שם המיוחד
ששמע בסיני וגדף שלומית בת דברי שבחן שלישראל שפרסמה
הכתוב לומר שהיא לבדה היתה בהם זונה שלומית בת דברי דהות
פטפטה שלם עלך שלם עלך שואלת בשלום כל אדם למטה דן
מגיד שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי למשפחתו גנאי
לשבטו כיוצא בו אהליאב בן אחיסמך למטה דן שבח לו שבח לאביו
שבח לשבטו ויניחוהו במשמר הניחוהו לבדו ולא הניחו מקושש
עמו ששניהן היו בפרק אחד ויודעין היו שהמקושש במיתה שנאמר
מחלליה מות יומת אבל לא פורש להם באי זו מיתה לכך נאמר
כי לא פורש מה יעשה לו אבל במקלל נאמר לפרוש
להם על פי ה׳ שלא היו יודעין אם חייב מיתה אם לאו
כל השומעים אלו עדים כל להביא את הדיינים את ידיהם אומרי׳
לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת במיתת
כל העדה במעמד כל העדה מכאן ששלוחו שלאדם כמותו ונשא

חטאו בכרת כשאין התראה ונוקב לשון קללה כמו מה אקוב ואיש
כי יכה לפי שנ׳ ומכה איש אין לי ﭏ שהרג איש אשה וקטן מנין
ת״ל כל נפש אדם בן ינתן בו פרשו רז״ל שאינו נתינת מום ממש
ﭏ תשלומי ממון שמין אותו כעבד לכך כתוב בו לשון נתינה מכה
בהמ׳ ישלמנה למעלה דבר בהורג בהמה שנ׳ ומכה נפש בהמ׳ וכאן
דבר בעושה בה חבורה ומכה אדם יומת אפילו לא הרגו ﭏ עשה
בו חבורה שלא נאמר כאן נפש ובמכה אביו דבר הכתו׳ ובא להקישו
במכה בהמה מה מכה בהמה מחיים אף מכה אביו מחיים פרט
למכה אביו לאחר מיתה לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב
הוצרך לומר במכה שפטור ומה בהמה בהכאה שאם אין בה חבלה
אין תשלומין אף מכה אביו אינו חייב עד שיעשה בו חבורה אני ה׳
ﭏהיכם ﭏהי כולכם שכשם שאני מיחד שמי עליכם כך אני מיחדו
על הגרים ובני ישרﭏ עשו כל מצוה האמורה בסקילה ובמקום
אחר אומר תלייה דחייה ורגימה וסקילה
חסלת פרש׳ אמור אל הכהנים

בהר סיני

מה ענין שמטה להר סני והלא
כל המצות נאמרו בהר סני ﭏ
מה שמטה נאמ׳ כללותיה ודקדוקיה בסיני אף כולן נאמ׳ כללותיהן
ודקדוקיהן בסיני כך שנויה בתורת כהנים ונראה לי שכך פירושה
לפי שלא מצינו שמטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה
תורה למדנו שכללותיה ופירושיה כולם נאמרו בסיני ובא הכ׳ ולמד
כאן על כל דבור שנ׳ למשה שמסני היו כולן כללותיהן ודקדוקיהן
וחזרו ונשנו בערבות מואב שבת לה׳ לשם ה׳ כשם שנאמר בשבת
בראשית שכתוב לה׳ כך נאמר כאן יהיה לארץ לשדות ולכרמים
לא תזמור שקוצצין זמורותיה תרגו׳ לא תכסח ודומה לו קוצים
כסוחים שרופה באש כסוחה את ספיח קצירך אפילו לא זרעתה
והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר הוא קרוי ספיח שאסור
לקצרו במגלו לא תקצור להיות מחזיק בה בעל הבית כשאר קציר
ﭏ הפקר יהיה לכל נזירך שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא
הפקרתם לא תבצור אותם אינך בוצר ﭏ מן ההפקר והיתה
שבת הארץ יהיו מופקרים אעפ׳ שאסרתים עליך לא באכילה ולא
בהנאה אסרתים ﭏ שלא תנהוג בהם כמנהג בעל הבית והכל יהיו

136

טון בהן אתה ושכירך ותושבך שבת הארץ לאכלה מן השבות
אתה אוכל וא' אתה אוכל מן השמור לך ולעבדך ולאמתך לפי
ש"נ ואכלו אביוני עמך יכול יהו אסורים באכילה לעשירים ת"ל לך
ולעבדך ולאמתך הרי בעלי בתים ועבדים ושפחות אמורין כאן
ולשכירך ולתושבך את הגוים ולבהמתך ולחיה אם חיה אוכלת
בהמה שמזונותיה עליך לא כל שכן מה ת"ל ולבהמתך מקיש בהמה
לחיה כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך מן הבית כלה
לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית שאתה חייב לבערם שבתות
שנים שמטות שנים יכול יעשה ז' שנים רצופין שמטה ויעשה יובל
אחריהן ת"ל שבע שנים שבע פעמים הוי אומר כל שמטה ושמטה
בזמנה והיו ימי שבע שבתות מגיד לך אע"פ שלא עשית שמטות עשה
יובל לסוף מ"ט שנים ופשוטו שלמקרא יעלו לך חשבון השמטות
למספר מ"ט שנה והעברת לשון הכרזה כמו ויעבירו קול במחנה
ביום הכפורים ממשמע ש"נ ביום הכפורים אני יודע שהוא בעשור
א"כ למה נאמ' לומ' לך שתקיעה בעשור לחדש דוחה שבת אבל תקיע'
של ראש השנה אינה דוחה שבת בכל ארצכם אינו אלא בב"ד בלבד
וקדשתם בכניסתה מקדשין אותה בבית דין ואומ' מקודשת השנה
וקראתם דרור לעבדים בין נרצע בין שלא נרצע אע"פ שלא כלו לו ו'
שנים משנמכר אמ' ר' יהודה מה לשון דרור כמדייר בי דירא שדר
בכל מקום שרוצה ואינו ברשות אחרים יובל היא שנה זו מובדלת
משאר שנים בנקיבות להיו' לה שם לבדה ויובל שמה על שם תקיעת
שופר ושבתם איש אל אחוזתו שהשדות חוזרות לבעליהן ואיש אל
משפחתו תשובו לרבות את הנרצע יובל היא שנת החמשים מה ת"ל
לפי שנאמר וקדשתם כול כדאיתא בראש השנה ובתורת כהנים
גוריה ענבים המשומרין אבל בוצר אתה מן המופקרין כשם שנאמ'
בשביעית כך נאמר ביובל נמצאו שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו
שנת מ"ט שמטה שנת נ' יובל קדש תהיה לכם תופסת דמיה בקדש
יכול תוציא לחולין על ידי פדיון בהקדש ת"ל תהיה בהויתה תהא מן
השדה על ידי השדה אתה אוכל מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה
אתה צריך לבער מן הבית כשם ש"נ בשביעית כך נאמר ביובל תשובו
איש אל אחוזתו והלא כבר נאמר ושבתם איש אל אחוזתו אלא ללמד
המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל וכי תמכרו
לפי פשוטו במשמע ועוד יש דרשה מנין כשתהא מוכר מכור

לישרא׳ חברך ת״ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור מנין שאם באת
לקנות קנה מישרא׳ חברך ת״ל או קנה מיד עמיתך א״ל תונו אונאת
ממון במספר שנים אחר היובל תקנה זה פשוטו לישב המקרא על
אפניו בא להזהיר על האונאה כשתמכור או תקנה קרקע דעו כמה
שנים יש עד היובל ולפי השנים ותבואת השדה שראויה לעשות
ימכור המוכ׳ ויקנ׳ הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל ואם
היו שנים מועטות וזה מוכרה ברמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם
יש שנים מרובו׳ ואכל ממנה תבואות הרבה הרי נתאנה מוכר וצרי׳
לקנותה לפי הזמן והו שכ׳ במספר שני תבוא׳ לפי מנין שני תבואות
שתהא עומדת ביד הלוקח תמכר לו ורו״ל דרשו מכאן שהמוכר
שדהו אינו יכול לגאלה פחות מב׳ שנים שתעמוד ב׳ שנים ביד הלוקח
מיום ליום אפי׳ יש ג׳ תבואות באותן ב׳ שנים כגון שמכרה לו בקמותיה
ומקר׳ אינו יוצא מפשוטו מספר שנים שלתבואות ולא שנת שדפון
או ירקון ומיעוט שני שנים תרבה מקנתו תמכרנה ביוקר תמעיט
מקנתו תמעיט ברמיה ולא תונו איש את עמיתו כאן הזהיר באונאת
דברים שלא יקניט את חברו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי
דרכו והנאתו שליועץ אם תאמ׳ מי יודע אם לטובה אם לרע׳ נתכוונתי
ויראת מאהיך היודע מחשבות וישבתם על הארץ לבטח שבעון
שמטה ישרא׳ גולין שנ׳ או תרצה הארץ את שבתותיה וע׳ שנה של
גלות בבל בנגד ע׳ שמיטין שבטלו הן וישבתם לבטח עליה שלא
תדאגו משנת בצורת ואכלתם לשובע אף בתוך המעים
תהא בו ברכה אוכל קמעה ומתברך במעיו לא נאסוף
אל הבית תבואתנו כגון יין ופירות האילן וספיחין הבאין מאליהן
לשלש השנים לקצת הששית מניסן עד תשרי ולשביעית ולשמינית
עד שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן ע׳ השנה התשיעית
עד חג הסוכות שלתשיעית שהיא עד בא תבואה שלשמינית בתוך
הבית שכל ימות הקיץ הם בגורנות בשדה ובתשרי הוא עת האסיף
לבית ופעמים שהיתה צריכה לעשות תבואה לארבע שנים בששית
שלפני השמטה השביעית שהן בטלין מעבודת קרקע ב׳ שנים רצופו׳
השביעית והיובל ומקרא זה נאמר בשאר שמטות כולן והארץ לא
תמכר לצמיתות ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא
הלוקח כובשה לצמיתות לפסיקה למכירה פסוקה עולמית כי לי
הארץ אל תרע עינך בה שאינה שלך ובכל ארץ אחוזתכם לרבות

137

בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין פר׳ ראשון ולפי פשוטו
סמכה לפרשה שלאחריו שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי
שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב כי ימוך אחיך ומכר
מלמד שאין אדם רשאי למכו׳ שדהו אא מחמת עוני ודוחק מאחוזתו
ולא כולה למד דרך ארץ שישייר שדה לעצמו וגאל את ממכר אחיו
ואין זה הלוקח יכול לעכב ואיש כי לא יהיה לו גואל וכי יש לך
בישרא׳ אדם שאין לו גואלים אא גוא׳ שיוכל לגאול ממכרו וחשב
שני ממכרו כמה שנים עד היובל כך וכך וכמה מכרה לו בכך וכך
ואחר כך היה עתיד להחזירה לו ביובל נמצאת קונה מספר
התבואות כפי חשבון לכל שנה אכלת אותה ג׳ שנים או ד׳ הוצא
דמיהן מן החשבון וגאל המותר וזהו והשיב את העודף בדמי מקח
על האכילה שאכלה ויתנם ללוקח המוכר הזה שבא לגאלה

די השיב לו מכאן שאינו גואל לחצאין עד שנת היובל שלא יכנס
לתוך אותה שנה כלום שהיובל משמט מתחלתו בית מושב עיר
חומה בית בתוך העיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון והיתה
גאולתו לפי שנאמר בשדה שיכול לגאלה מב׳ שנים ואילך כל זמן
שירצה ובתוך שתי שנים הראשונים אינו יכול לגאלה הוצרך לפרש
בזו שהוא חילוף אם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה לאחר מכאן
אינו גואלה והיתה גאולתו שלבית ימים ימי שנה שלמה קרוין ימים
וכן תשב הנערה אתנו ימים או עשור וקם הבית לצמיתות לכריתות
כמו צמתו בבור חיי יצא מכחו שלמוכר ועומד בכחו שלקונה אשר
לא חומה לו קרי דרשו חכמי׳ אע׳׳פ שאין לו עכשיו והיה לו קודם
לכן לא יצא ביובל אמר ר׳ ספרא אף אם פגע בו יובל בתוך שנתו
לא יצא ובתי החצרים כתרגו׳ פצחייא עיירות פתוחות מאין חומה
והרבה בספר יהושע הערים וחצריהן ובתורה בחצריהם ובטירותם
על שדה הארץ יחשב הרי הוא כשדות שנגאלין עד היובל ויוצאין
לבעלים ביובל אם לא נגאלו גאולה תהיה לו מיד אם רצה ובזו יפה
בחן מכח שדות שהשדות אינן נגאלות עד ב׳ שנים וביובל יצא בחנם
וערי הלוים מה עיר שנתנו ללוים גאולת עולם תהיה להם גואל
אותה מיד אפילו לפני ב׳ שנים אם מכרו שדה משדותיהן הנתונות
להן באלפים אמה סביבות העיר או אם מכרו בית בעיר המוקפת
חומה גואלין לעולם ואינו חלוט בסוף שנה ואשר יגאל מן הלויים
ואם יקנה איש בית או עיר מהם ויצא ביובל אותו ממכר שלבית או

שלעיר וישוב ללוי שמכרן ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה
שלישרא׳ וגאולה זו לשון מכירה ר״א לפי שנ׳ גאולת עולם תהיה
ללוים יכול לא דבר הכתו׳ אא׳ בלוקח ישרא׳ שקנה בית בערי הלוים
אבל לוי שקנה מלוי יהא חלוט ת״ל ואשר יגאל מן הלויים את לוי
הגואל מיד הלוי גואל גאולת עולם ויצא ממכר בית חרי זו מיצוה
אחרת ואם לא גאלה יוצאה ביובל ואינו נחלט בסוף שנה כבית של
ישרא׳ כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם לא היו להם נחלות שדות
וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהן לפי אמר חבתים הם להם
במקום שדות וכרמים ויש להם גאולה כשדות כדי שלא יופסק נחלח
מידם ושדה מגרש עריהם לא ימכר מכר גזבר הוא וזה שאם
הקדיש בן לוי שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה יוצאה לכהנים
ביובל כמו שנאמר בישרא׳ ואם מכר את השדה
לאיש אחר לא יגאל עוד אבל בן לוי גואל לעולם
והחזקת בו אל תניחהו ויטה ויפול ויהא קשה להקימו אלא חזקהו
משעת מטת היד למה זה דומה למשאוי שעל החמור עודהו
במקומו אחד תופש בו ומעמידו נפל לארץ חמשה בני אדם אין
מעמידין אותו גר ותושב אם הוא גר או תושב ואי זה גר וזה גר צדק
תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד ע״ז ואוכל נבלות לתאבון נשך
ותרבית חד הוא ולעבור עליו בשני לאוין ויראת מאלהיך לפי
שדעתו שלאדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש ממנו ומורה
לעצמו התר בשביל מעות שהיו בטלות אצלו הוצרך לומר ויראת
מאלהיך או התולה מעותיו ביד גוי כדי להלוות לישרא׳ ברבית הרי
הדבר מסור ללבו ומחשבתו לכך נאמ׳ ויראת מאהיך אשר הוצאתי
אתכם מארץ מצרים אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה שלבכור
לטפה שאינה של בכור אני הוא עתיד ליפרע ממי שמלוה מעותיו
לישרא׳ ואומר שלגוי הן ר״א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים
על מנת כן הוצאתי אתכם שתקבלו עליכם מצותי ואפילו הם
כבדות עליכם לתת לכם את ארץ כנען בשכר שתקבלו מצותי
להיות לכם לאלהים שכל הדר בארץ ישרא׳ אהיה לו לאוה והיוצא
ממנה כעובד ע״ז עבודת עבד עבודה שלגנאי שיהא נכר בה כעבד
שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעול לו מנעליו כשכיר
כתושב עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירין התנהג בו עד
שנת היובל אם פגע בו יובל לפני שש שנים היובל מוציאו ובניו

138

עמו אמר ר׳ שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן ﭏ מלמד שרבו
חייב במזונות בניו אל אחוות אבותיו אל כבוד אבותיו שאין לזולו
על כך אחוות חזקת כי עברי הם שטרי קודם לא ימכרו ממכרת
עבד בהכרזה כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח לא
תרדה בו בפרך מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמ׳ לו החם
חמין הוה ואין צריך לו עדור תחת הגפן עד שאבא שמא תאמ׳ אין
מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואומר לו שהוא צריך לי הרי הדבר
מסור ללבך לכך נאמר ויראת מאלהיך ועבדך ואמתך אשר יהיו לך
אם תאמר אם כן במי אשתמש בעבד עברי איני מושל באומות
איני נוהל שהזהרתני לא תחיה כל נשמה אלא מי ישמשני מאת
הגוים הם יהיו לך לעבדי׳ עמון ומואב ושאר אומות אשר סביבותיכם
ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהן נאמר לא תחיה כל נשמה
וגם מבני התושבים אשר באו מסביבותיכם לישא נשים כנעניות
בארצכם וילדו לדם הבן הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה כל
נשמה אלא מותר אתה לקנותו בעבד וממשפחתם אשר עמכם
נראה שבא להתיר אחד מן האומות שבא על הכנענית והוליד בן
שמותר לקנותו וגם מבני התושבים מתיר בני האומות עצמן
הן האבות שבאו לגור עמכם בארץ שתקחו אותם לעבדים מהם
תקנו אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם והתנחלתם אותם
החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם ולא יתכן לומ׳ הנחילום
לבניכם שאם כן היה לו לומר והנחלתם מהו והתנחלתם כמו
והתחזקתם איש באחיו להביא נשיא בעמו מלך במשרתיו שלא
לרדות בפרך יד׳ גר ותושב גר והוא תושב ערל תותב וסופו מוכיח
ונמכר לגר יד׳ גר ותושב עמך מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך
ומך אחיך עמו מי גרם לו שימוך דבוקו עמו על ידי שלמד ממעשיו
ממשפחת גר׳ זה הגוי כשהוא אומר לעקר הוי אומר זה הנמכר לע״ז
עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות ﭏ לחטוב עצים ולשאוב מים
גאולה תהיה לו מיד ולא תניחהו שיטמע משנת חמכרו לו עד שנת
היובל שהרי לא קנאו ﭏ לעבדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו
שנ׳ למטה ויצא בשנת היובל ובגוי שתחת ידך הכתוב מדבר ואעפ״כ
לא תבא עליו בעקיפין מפני חילול השם ﭏ כשיבא ליגאל ידקדק
בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו מדמיו אם היו כ׳ שנה
משנמכר עד היובל וקנאו בכ׳ מנה נמצא שקנה הגוי עבודת שנה

במנה ואם שהא זה אצלו ה׳ שנים ובא ליגאל ינכה לו מן הדמים ה׳
מנים ויתן לו ט״ו מנים וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי
שכיר יהיה עמו חשבון המגיע בכל שנה ושנה יחשוב כאלו נשכר עמו
כל שנה במנה וינכה לו אם עוד רבות בשנים עד שנת היובל לפיהן
ישיב גאולתו הכל כמו שפירשתי לא ירדנו בפרך לעיניך כלומ׳
ואתה רואה ואם לא יגאל באלה באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש
כי לי בני ישרא׳ עבדים שטרי קודם אני ה׳ אלהיכם כל המשתעבד
בהם מלמטה כאלו הוא משעבד למעלה לא תעשו לכם אלילים
כנגד זה הנמכר לגוי הכתוב מדבר שלא יאמר הואיל ורבי מגלה
עריות אף אני אגלה עריות הואיל ורבי עובד עבודה זרה אף
אני כמותו הואיל ורבי מחלל את השבת אף אני כמותו לכך
נאמרו מקראות הללו ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחילה
הזהיר על השביעית ואם חומד ממון ונחשד על השביעית סופו
למכור מטלטלין לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר לעמיתך לא חזר
בו סוף מוכר אחוזתו לא חזר בו סוף מוכר את ביתו לא חזר בו
סוף לוה ברבית כל אלה האחרונות קשות מן הראשונות לא חזר בו
סוף מוכר את בתו שנאמר וכי ימכור איש את בתו אע״ג דלא כתיב
בהו בהאי ענינא לא חזר בו נמכר לעבד לא די לישרא׳ אלא לגוי
ואבן משכית לשון כסוי כמו ושכותי לפי שמכסין את הקרקע ברצפת
אבנים להשתחוות עליה אפילו לשמים לפי שהשתחואה בפשוט ידים
ורגלים היא ואסרה תורה לעשות כן חוץ מן המקדש אני ה׳ נאמן
לשלם שכר למקיים מצותי וליפרע לעובר על מצותי

חסלת פרשת בהר סיני

אם בחוקותי תלכו

יכול זה קיום מצות כשהוא אומר ועשיתם אותם הרי
קיום מצות אמור הא מה אני מקיים אם בחוקותי תלכו שתהיו
עמלין בתורתי ואת מצותי תשמרו הוו עמלין על מנת לשמור
ולקיים כמה שנ׳ ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם בעתם בשעה
שאין דרך בני אדם לצאת כגון לילי שבתות ועץ השדה אילני
סרק ועתידין ליתן פירות והשיג לכם דיש את בציר שיהא הדיש
מרובה ואתם תהיו עסוקין בו עד זמן הבציר ובבציר תתעסקו עד
הזרע ואכלתם לשובע אוכל קמעא והוא מתברך במעיו

139

ונתתי שלום שמא תאמרו הרי מאכל הרי משתה אם אין שלום
אין כלום תל׳ אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול
כנגד הכל וכן הוא אומ׳ עושה שלום ובורא את הכל וחרב לא תעבור
בארצכם אין צריך לומר שלא יבאו למלחמה שכבר כתוב ונתתי
שלום אלא אפי׳ לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה לפניכם לחרב
איש בחרב רעהו ורדפו מכם מן החלשים שבכם ולא מן הגבורים
חמשה מאה ומאה רבבה וכי כן הוא החשבון והלא לא היה לו לומר
אלא ומאה מכם שני אלפים ירדופו שכך עולה לפי החשבון לפי מה
שכתו׳ ורדפו מכם חמשה מאה אלא אינו דומה מועטין העושין את
התורה למרובין העושין את התורה ונפלו לפניכם שיהיו נופלין
לפניכם שלא כדרך הארץ ופניתי אליכם אפנה מכל עסקי לשילום
שכר משלו משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים כוליה
כדאיתא בתורת כהנים והפריתי אתכם בפרייה ורבייה והרביתי
אתכם בקומה וקופה והקימותי את בריתי אתכם ברית חדשה לא
כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא חדשה שלא תופר שנ׳ וכרתי
את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה ואכלתם ישן נושן
הפירות יהיו משומרין וטובים להתישן שיהא ישן הנושן של שלש
שנים יפה לאכול משלאשתקד וישן מפני חדש תוציאו שיהו
הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן וצריכין אתם לפנות
האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכו ונתתי את משכני זה
בית המקדש ששכינתי שם ולא תגעל נפשי אין רוחי קצה בכם
אין געילה אלא לשון פליטת דבר הבלוע כדבר כמו שנאמר כי שם
נגעל מגן גיבורים לא קבל המשיחה שחור המשיחה לאחוריו דייטר
בלע׳ בשמושו׳ מגן שלעור מבושל כדי להחליק עליו מכת חץ וחנית
ולא יקוב העור והתהלכתי בתוככם אטייל עמכם בגן עדן כאחד
מכם ולא תזדעזעו ממני יכול לא תיראו מפני תל׳ והייתי לכם לאלהי׳
אני ה׳ אלהיכם כדי אני שתאמינו בי שאני אעשה לכם כל אלה
שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם ניסים גדולים
מוטות כמין יתד בשני ראשי העול המעכבין את המוסרה שלא תצא
מראש השור ויתיר הקשר והוא כמו עשה לך מוסרות ומוטות
קוממיות בקומה וקופה אם לא תשמעו לי להיות עמלין בתורה
לדעת מדרש חכמים יכול לקיום מצות כשהוא אומר ולא תעשו הרי
קיום מצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות

עמלין בתורה מה ת״ל לי אין לי אלא המכיר את רבו ומתכוין למרוד
בו וכן גבור ציד לפני ה׳ שמכירו ומתכוין למרוד בו וכן ואנשי סדום
רעים וחטאים לה׳ מכירין את רבונם ומתכונים למרוד בו ולא
תעשו משלא תלמדו לא תעשו הרי ב׳ עבירות אם בחוקותי תמאסו
מואס באחרים העושין משפטי תגעל נפשכם שונא את דייני ישראל
החכמים לבלתי עשות מונע אחרים העושין את כל מצותי כופר
שלא צויתים לכך נ׳ את כל מצותי ולא נ׳ את כל המצות להפרכם את
בריתי כופר בעקר הרי אלו ז׳ עבירות הראשונה גוררת את השניה
וכן עד השביעית אלו הם לא למד לא עשה מואס באחרים שעושין
שונא את החכמי׳ מונע אחרים כופר במצות כופר בעיקר והפקדתי
עליכם במו וצותי שחפת חולי שמשחף את הבשר דומה לנפוח
שכל גופו נראה נפוח ומראית פניו ועופח קדחת חולי שמקדיח את
הגוף ומחממו ומבעירו כמו כי אש קדח באפי מכלות עינים העינים
צופות וכלות לראו׳ שיקל וירפא לסוף שלא יתרפא ויראבו כל המשפח׳
במיתתו כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים
וזרעתם לריק תזרעו ולא תצמח ואם תצמח ואכלוהו איביכם ונתתי
פני פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם ורדו בכם שונאיכם
כמשמעו ושלטו בכם בכם משלכם שונאיכם שנא שכן שבודק כל
טמון שלכם ואין לעמוד לפניו ונסתם מפני אימה אגדה בתור׳ כהני׳
אף אני אעשה זאת אינו מדבר אלא באף אני וכן אף אני אלך עמכם
בקרי והפקדתי עליכם שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד
שהראשונה פקודה אצלכם אביא עליכם אחרת ואסמכה לה בהלה
מכה המבהלת את הבריות ואי זו זו מכת מותן השחפת יש לך
אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו ת״ל שחפת
מלמד שהוא נשחף או עתים שהוא נשחף אבל גופו נח ואינו מקדיח
ת״ל את הקדחת מלמד שהוא מקדיח ביותר או עתים שהוא מקדיח
אבל סבור הוא שיחיה ת״ל מכלות עינים או הוא אינו סבור בעצמו
שיחיה אבל אחרים סבורים בו שיחי׳ ת״ל ומדיבות נפש וזרעתם לריק
זורעה ואינה מצמחת ואם מצמחת באים אויבים ואוכלים אותה
שנ׳ ואכלוהו אויביכם הא כיצד זורעה פעם ראשונה ואינה מצמחת
ובשנייה מצמחת ואויבין באין ומוצאין תבואה לימי המציר ושבפנים
מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד ד״א וזרעתם לריק זרעכם
כנגד הבנים והבנות הכתו׳ מדבר
שאתה עמל בהן ומגדלן

140

15

והחט בא ומכלה אותן   וכן הוא אומר אשר טפחתי ורביתי
אויבי כילם   ונתתי פני בכם   כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם
כך נאמ׳ ברעה ונתתי פני בכם משלו משל למלך שאמר לעבדיו
פונה אני מכל עסקי ועוסק עמכם לרעה   ונגפתם לפני
אויביכם שיהא המות הורג אותם מבפנים והשונאין מקיפין אותך
מבחוץ   ורדו בכם שונאיכם שאינו מעמיד שונאים אלא מכם ובכם
שבשעה שאומות העולם באין על ישרא׳ אין מבקשין אלא מהגלוי שנ׳
והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם ועלו עליו ויחנו
עליהם וישחיתו את יבול הארץ   אבל בשעה שאעמיד מכם ובכם
הם מחפשים אחר מטמוניות שלכם וכן הוא אומ׳ ואשר אכלו את
שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו ועצמותיהם פצחו ונסתם מפני
אימה ואין רודף אתכם מבלי כח אם עד אלה בעור אלה עמכם
הרי ז׳ פורענות והפקדתי עליכם בהלה שחפת קדחת וזרעתם לריק
ואכלוהו אויביכם ורדו בכם ונסתם ואין רודף לא תשמעו לי ויספתי
עוד יסורים אחרים שבע על חטאתיכם שבע פורעניות על ז׳ עבירות
חכתובין למעלה ושברתי את גאון עוזכם זה בית המקדש וכן הוא
אומר הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם ונתתי את שמיכם כברזל
ואת ארצכם כנחושה   זו קשה מאותה שלמשה שנאמ׳ והיו שמיך
אשר על ראשך נחושת שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיע
והארץ יבשה כברזל ומשמרת פירותיה   אבל כאן השמים כברזל
שאינם מזיעים כלל והארץ כנחושה שמזיעה ומאבדת הזרע   ותם
לריק כחכם   הרי אדם שלא עמל ולא זרע ולא חרש ולא ניכש ולא
כיסח ולא עידר ובשעת הקציר בא שדפון והלקה אותו אין בכך כלום
אבל אדם שחרש וזרע וניכש וכיסח ועידר ובשעת הקציר בא שדפון
וירקון והלקה אותו הרי עיניו שלוה בהות   ולא תתן ארצכם את
יבולה את מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע ועץ הארץ אפילו מן
הארץ יהא לקוי שלא יחניט פירותיו בעת החנטה   לא יתן משמש
למטה ולמעלה אעץ ואפרי לא יתן פריו שהוא מפרה ישיר פירותיו
הרי ב׳ פורעניות ויש כאן ז׳ פורעניות   ואם תלכו עמי קרי רז״ל פרשו
עראי כמקרה שאינו אלא לפרקים כך תלכו עראי במצותי ומנחם ז״ל
פירשו לשון מניעה וכן הוקר רגלך מבית רעך וכן יקר רוח איש
תבונה   וקרוב לשון זה לתרגומו של אונקלוס קשיו שמקשין לבם
ונמנעין מלהתקרב אלי   שבע כחטאתיכם   שבע פורעניות אחרות

במספר ז׳ חטאתיכם והשלחתי לשון גירוי ושכלה אתכם אין לי אלא
חיה משכלת שדרכה בכך בהמה מנין שנאמר ושן בהמות אשלח
בם הרי שתים ומנין שממיתה בנשיכה ת״ל עם חמת זוחלי עפר מה
אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין וכבר היו שנים בארץ
ישראל חמור נושך וממית ערוד נושך וממית כלב נושך וממית
ושכלה אתכם אלו הקטנים והכריתה את בהמתכם מבחוץ
והמעיטה אתכם מבפנים ונשמו דרכיכם שבילים גדולים ושבילים
קטנים מתוך שהיו נפרדים מן העיר אין יוצא ובא והחיות באות
בעיר ובין כך נשמו דרכיכם הרי ז׳ פורעניות שן בהמות שן חיה
וזחלי עפר ושכלה אתכם והכריתה את בהמתכם והמעיטה ונשמו
לא תוסרו לי לשוב אלי נקם ברית יש נקם שאינו בברית כדרך
שאר נקמות וזהו סימוי עינים שלצדקיהו ד״א נקם ברית נקם בריתי
שעברתם כל הבאת חרב שבמקרא היא מלחמת חיילות האויבים
ונאספתם אל עריכם מן החוץ לתוך הערים מפני המצור ושלחתי
דבר בתוככם ועל ידי הדבר ונתתם ביד אויב הצר עליכם לפי שאין
מלינין את המת בירושלים וכשהן מוציאין את המת לקברו ניתנין
ביד אויביהם מטה לחם לשון משען לחם כמו מטה
עוז שבר בשברי לכם מטה לחם אשבור לכם כל מסעד לחם והם
חיצי רעב ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד מחוסר עצים
והשיבו לחמכם במשקל מן התנור שתהא התבואה נרקבת ונעשית
הפת נפולת ומשתברת בתנור והן יושבות ושוקלות השברים ביניהן
ואכלתם ולא תשבעו זאת היא מארה בתוך המעים בלחם הרי ז׳
פורעניות חרב מצור דבר שבר מטה לחם וחוסר עצים פת נפולת
מארה במעים ונתתם ביד אויב אינה מן המנין והוא החרב במותיכם
מגדלים ובירניות חמניכם מיני עז שמעמידין על הגגות ועל שם
שעומדין בחמה קרוין חמנים ונתתי את פגריכם תפוחי רעב היו
ומוציאין יראתם מחקן ומנשקין אותן וכריסן נבקעת ונופלין עליה
וגעלה נפשי אתכם זהו סילוק שכינה ונתתי את עריכם חרבה יכול
מאדם כשהוא אומר והשימותי אני את הארץ הרי אדם אמור הא
מה אני מקיים חרבה מעובר ומשב והשמותי אני את מקדשכם
יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח בריח ניחוחכם הרי
הקרבנות אמור הא מה אני מקיים והשימותי את מקדשכם מן
הגרודיות שיירות שלישרא׳ שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם הרי

141

אלו ז׳ פורעניות אבילת בנים ובנות השמדת במות הרי שתים כריתת חמנים אין כאן פורענות אלא על ידי השמדת במות והבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות ויכרתו ונתתי את פגריכם הרי ג׳ סילוק שכינה הרי ד׳ חורבן ערים ה׳ שממות מקדש מן הגדודיות ו׳ ולא אריח בקרבנות ז׳ והשימותי אני את הארץ זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו אויבים נחת רוח בארצם שתהא שוממת מיושביה ואתכם אזרה בגוים זו מדה קשה שבשעה שבני אדם גולין למקום אחד הן רואין זה את זה ומתנחמין אבל ישראל נזורו במזרה כאדם הזורה שעורים ואין אחד מהם דבוקה בחברתה והריקותי כששולף החרב מתרוקן הנדן ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור

והיתה ארצכם שממה שלא תמהרו לחזור ומתוך כך עריכם נראות חרבות לכם שבשעה שהאדם גולה מעירו ומכרמו ומביתו וסופו לחזור כאלו אינן חרבין אבל כשמתייאש מלחזור אז נראה לו שביתו ושדהו וכרמו חרבין כך שנויה בתורת כהנים אז תרצה הארץ תפייס את כעס המקום שכעס על שמטותיה והרצת למלך את שבתותיה אשר לא שבתה שבעים שנה שלגלות בבל היו כנגד שבעים שנות שמטות ויובלות שהיו באותן השנים שהכעיסו ישראל בארצם למקום תלו׳ שנה היו ש״צ שנה היו ימי עונם משנכנסו לארץ ישראל עד שגלו י׳ השבטים ובני יהודה הכעיסו מ׳ שנה משגלו עשרת השבטים עד חורבנה שלירושלים הוא שנ׳ ביחזקאל ואתה שכב על צדך השמאלית וגו׳ ושכבת על צדך הימנית ארבעי׳ יום ונשאת את עון בני יהודה ונבואה זו נאמרה ליחזקל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכי׳ ועוד עשו ששה שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש ואם תאמר שנות מנשה שמלך נ״ה היו מנשה עשה תשובה ל״ג שנה וכל שנות רשעו כ״ב שנה דכתי׳ ביה ויעש מנשה הר׳ בעיני ה׳ כאשר עשה אחאב כל הימים אשר עשה אחאב הרעה כך עשה מנשה ושנות אחאב כ״ב שנה היו ושלאמון ב׳ וי״א שליהויקים ובנגדן לצדקיהו יש בהם שנים שעלו לזה ולזה צ״א וחשוב ל״ד מאות ולו׳ שנה שמיטין ויובלות שבהם והם י״ו שנים לק׳ שנים י״ד שמיטין וב׳ יובלות הרי לארבע מאות ששים וארבע ולו׳ שנים ח׳ שמיטות ושנה יתרה הרי ע׳ חסר אחד ועוד שנה יתירה הנכנסת בשמטה הנכנסת לשבעים ועליהם נגזר שבעים שלמין וכן הוא אומר בדברי הימים עד רצתה הארץ את

שבתותיה למלאות שבעים שנה והבאתי מורך פחד ורוך לבב מ׳
של מורך יסוד נופל כמו מועד מוקש ונסו מנוסת חרב כאלו רודפין
הורגין אותן נדף שהרוח נודפת ומכהו על עלה אחר ומקשקש
ומוציא קול וכן תרגומו טרפא רשקיף וזהו פי׳ שלחבורה משקופי
וכשלו איש באחיו כשירוצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ
כמפני חרב כאלו בורחין מפני חרב האויבים כך יהיו מתפחדין
וכל שעה סבורים שאדם רודפן ומדרשו וכשלו איש בעון אחיו
זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבים זה לזה ואבדתם
כשתהיו פזורים תהיו אבודים זה מזה ואכלה אתכם אלו המתים
בגולה ואף בעונות אבותם אתם כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם
ימקו כמו ימסו כמו נמקו חבורותי וכן תמקנה בחוריהן והבאתי
אותם אני בעצמי אביאם זו מדה טובה לישראל שלא יהו אומרין
הואיל וגלינו לבין האומות נעשה כמעשיהן אני איני מניחן אלא
מעמיד אני את נביאי ומחזירן אני תחת כנפי שנ׳ והעולה על רוחכם
היה לא תהיה אם לא ביד חזקה וגו׳ או אז יכנע לבבם כמו או נודע
כי שור נגח הוא אם אז יכנע לא אולי שמא אז יכנע ואז ירצו את
עונם יכפרו עונם ביסוריהם וזכרתי את בריתי יעקב בה׳ מקומות
כתיב יעקוב מלא ואליהו חסר בלא וו׳ בחמשה מקומות נטל יעקב
אות משמו שלאליהו ערבון שיבא ויבשר הגאולה לבניו כמו שנאמ׳ הנה
אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה׳ וזכרתי את בריתי
למה נמנו אבות אחורנית לומ׳ כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו
כדאי הרי יצחק אביו עמו אם אינן כדאי הרי אברהם עמהן
שהוא כדאי ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק אפרו שליצחק נראה
צבור על המזבח ומונח ולמה נאמ׳ אף ביצחק ובאברהם וביעקב לא
נאמ׳ אף לפי שלא העמיד בן רשע יען וביען גמול ובגמול אשר
במשפטי מאסו וביען בחוקותי געלה נפשם ואף גם זאת ואפי׳ אני
עושה זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם לא
מאסתים לכלותם להפר בריתי אתם ברית ראשונים שלשבטים
והתורות שתי תורות אחת תורה שבכתב ואחת תורה
שבעל פה מגיד לך שכולם נתנו למשה בסיני כי יפליא יפרש בפיו
בערכך נפשות יתן ערך נפשו לומר ערך דבר זה עלי נפשות דבר
שהנשמה תלויה בו עלי והיה ערכך אין ערך זה לשון דמים אלא
בין שהוא יקר בין שהוא זול כפי שנו׳ הוא הערך הקצוב עליו בפרש׳

142

זו ערכך כמו ערך וכפל הכפין לא ידעתי מאי זה לשון הוא ואני אומ׳
שהוא מלשו׳ יומם שהיא תיבה כפולה וערכך תיבה כפולה כמו בואך
בואכה ואם מבן חמש שנים לא שיהא הנודר קטן שאין בדברי
קטן כלום אלא גדול שאמר ערך קטן פלוני עלי שהוא בן ח׳ שנים
ואם מבן ששים שנה משיגיעו ימי הזקנה האשה קרובה להחשב
כאיש דאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא סבתא בביתא סימא
בביתא וסימנא טבא בביתא ואם מך הוא שאין ידו משגת ליתן
הערך הזה על פי אשר תשיג לפי מה שיש לו יסדרהו ויעריכהו
וישאיר לו חייו מטה כר וכסת וכלי אמנות אם היה חמר משאיר לו
חמורו ואם היה גמל משאיר לו גמלו כל אשר יתן ממנו אמר
רגליו שלוה עולה דבריו קיימין ותמכר לצרכי עולה ודמיה הולך
חוץ מדמי אותו האבר טוב ברע תם בבעל מום או רע בטוב בעל
מום בתם וכל שכן רע ברע טוב בטוב אם כל בהמה הטמאה
בבהמה בעלת מום הכתו׳ מדבר שהיא טמאה לקרבן ולמדך הכתו׳
שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אלא אם הוממו כערכך
הכהן כן יהיה לשאר כל אדם הבא לקנותה מיד הקדש אם גאול
יגאלנה הבעלים החמיר הכתו׳ להוסיף חומש וכן המקדיש בית או
שדה וכן בפדיון מעשר שני הבעלי׳ מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם
והיה ערכך לפי זרעו ולא לפי שוויו אחד שדה טובה ואחד שדה רעה
פדיון הקדשן שוה בית כור שעורים בחמשים שקל כך גזירת הכתוב
והוא שבא לגאלה בתחילת היובל ואם בא לגאול באמצעו נותן לפי
החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי שאינה הקדש אלא למנין שנות
היובל שאם גואלה הרי טוב ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו
לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל בשאר כל השדות המכורות
וכשהיא יוצאה מידו חוזרת לכהנים שלאותו משמר שהיובל פוגע בו
ומתחלקת ביניהן זה משפט אמור במקדיש שדה ועכשיו אפרשינו
על סדר המקראות אם משנת היובל יקדיש אם משעברה שנת
היובל מיד הקדישה ובא לגאלה מיד בערכך יקום כערך הזה האמו׳
חמשים כסף יתן ואם לאחר היובל וכן אם הקדישה משנת היובל
ונשתהא ביד הגזבר ובא זה לגאלה אחר היובל וחשב לו הכהן את
הכסף על פי השנים הנותרות כפי חשבון כיצד הרי קצב לדמיה של
מ״ט שנה חמשים שקלים הרי שקל לכל שנה ושנה ושקל יתר בין
כולם והשקל מ״ח פונדיון הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון

אחר לכולן ואמ׳ רבו׳ שאותו פונדיון קולבון לפרוטרוט והבא לגאול
יתן סלע ופונדיון לשנה לשנים הנותרות עד שנת היובל ונגרע
מערכך מניין השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון ואם גאול
יגאל את השדה המקדיש אותו יוסיף חומש על קצבה הזאת
ואם לא יגאל את השדה המקדישו ואם מכר הגזבר השדה לאיש
אחר לא יגאל עוד לשוב ביד המקדיש והיה השדה בצאתו ביובל מיד
הלוקחו מן הגזבר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם ביובל
קדש לה׳ לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר ﭏ כשדה החרם
הנתן לכהן שנאמ׳ כל חרם בישרא׳ לך יהיה אף זו מתחלק לכהנים
שלאותו משמר שיום הכפורי׳ שליובל פוגע בו ואם את שדה מקנתו
חלוק זה יש בין שדה אחוזה לשדה מקנה ששדה מקנה לא תתחלק
לכהנים ביובל לפי שאינו יכול להקדישה ﭏ עד היובל שהרי ביובל
עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים לפיכ׳ אם בא לגאול יגאל ברמים
הללו הקצובים לשדה אחוזה ואם לא יגאל וימכרנה הגזבר לאחר
או אם יגאל הוא בשנת היבל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו
שהקדישה ופן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה האחרון מאתו וזהו
הגזבר לפי׳ הוצרך לומ׳ לאשר לו אחוזת הארץ בירושת אבותיו וזהו
הבעלים הראשונים שמכרה למקדיש וכל ערכך יהיה בשקל הקדש
כל ערך שכתו׳ בו שקלים יהיה בשקל הקדש עשרים גרה עשרים
מעות כך היו מתחלה ולאחר מכאן הוסיפו שתות ואמרו ו׳ מעה
כסף לדינר כ״ד מעות לסלע לא יקדיש איש אותו לשם קרבן אחר
לפי שאינו שלו ואם בהמה טמאה אין מקרא זה מוסב אל הבכור
שא׳ אפש׳ לומ׳ בבכור בהמה טמא׳ ופדה בערכ׳ וחמש אין בזה שהרי
פדיון פטר חמור הוא שלה והוא מתנה לכהן ואינו הקדש ﭏ הכתו׳
מוסב על הפסו׳ שלמעלה בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דבר
במקדיש טמאה לבדק הבית ופדה בערכך לפי מה שיעריכנה הכהן
אם לא יגאל על ידי בעלים ונמכר בערכך לאחרים אך כל חרם
נחלקו רבותינו בדבר יש אומרים סתם חרמים לבדק הבית ומה
אני מקיים כל חרם בישרא׳ לך יהיה בחרמי׳ כהנים שפירש ואמר
הרי זו חרם לכהן ויש שאמרו סתם חרמים לכהנים שנאמר לא
ימכר ולא יגאל ﭏ ינתן לכהן לדברי האומ׳ סתם חרמים לכהנים
מפרש זה בסתם חרמים והאומ׳ סתם חרמים לבדק הבית מפרש
מקרא זה לחרמי׳ כהנים שהכל מודים דחרמי׳ כהן אין להן פדיון עד

143

שיבאו ליד כהן וחרמי גבוה נפדין כל חרם קדש קדשים הוא והאומ׳
סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן והאומר סתם חרמים
לכהנים מפרש כל חרם קדש קדשים הוא ללמד שחרמי כהנים
חלין על קדשי קדשים ועל קדשים קלין ונותן לכהן כמו ששנינו
בערכין אם נדר נותן דמיהן ואם נדבה נותן את טובתה מא״ר ם
כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנעניים כל חרם אשר יחרם וגו׳
היוצא ליהרג ואמ׳ אחד ערכו עלי לא אמר כלום מות יומת הולך
למות לפי׳ לא יפדה ואין לו דמים ואין לו ערך וכל מעשר הארץ
במעשר שני הכ׳תו׳ מדבר מזרע הארץ מעשר דגן ומפרי העץ תירוש
ויצהר לה׳ הוא קנאו ה׳ ומשולחנו צוה לך לעשר ולאכלו
בירושלים כמו שכתו׳ ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר
דגנך תירושך ויצהרך ממעשרו ולא ממעשר
חברו הפודה מעשר שני שלחברו אין מוסיף
חומש ומהו גאולתו להתירו באכילה
בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלם
כמו שנ׳ ונתת הכסף וגו׳ תחת השבט
כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר
זה והעשירי מכה בשבט
צבוע בסיקרא להיות
נכר שהוא מעשר
כך עושה
לעגלים
ולטלאים שבכל
שנה יהיה קדש ליקרב
למזבח דמו ואימוריו והבשר נאכל
לבעלים שהרי לא נמנה עם שאר מתנות
כהונה ולא מצי׳ שנתן לכהנים לא יבקר לפי שנ׳
וכל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה
ת״ל לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה
ולא שיקרב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד
חסלת פרשת אם בחוקותי ונשלם ספר שלישי

וידבר ה אל משה

באחר לחדש השני
מתוך חבתם לפניו
מונה אותן בכל שעה כשיצאו ממצרים מנאן כשנפלו בעגל מנאן
לידע הנותרים כשבא להשרות שכינתו בתוכן מנאן באחר בניסן
הוקם המשכן ובאחר באייר מנאן לגולגלותם על ידי שקלים בקע
לגולגלת למשפחותם דע מנין כל שבט שבט לבית אבותם
אביו משבט אחר ואמו משבט אחר ימנה על שבט אביו כל יוצא
צבא מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן עשרים ואתכם יהיו
כשתפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט קרואי עדה
הנקראין לכל דבר חשיבות שבעדה האנשים האלה יב נשיאים
הללו אשר נקבו בשמות כאן ויתילדו על משפחותם הביאו ספרי
יחוסיהן ועדי חזקת לידתן כל אחד ואחד להתיחס על השבט אך
את מטה לוי לא תפקוד כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה
לבדו דא צפה הקבה שעתידה לעמוד גזרה על כל הנמנים מבן
עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר אמ אל יהו אל בכלל לפי שהם
שלי שלא טעו בעגל הפקד את הלויי כתרגומו מני ית לואי לשון
מנוי שררה על דבר שהוא ממונה עליו כמו ויפקד המלך פקידים
יורידו אותו כתרגומו יפרקון כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע
מפרקין אותו ממקומו ונושאין אותו עד מקום אשר ישכן שם
הענן ויחנו שם יקימו אותו כתרגומו מקימין אותו והזר הקרב
לעבודתם זו יומת בידי שמים איש על דגלו כמו שסדורין הדגלי
בסדר זה ג שבטים לכל דגל ולא יהיה קצף אם תעשו כמצותי לא
יהיה קצף ואם יכנסו זרים בעבודתם יהיה קצף כמו שמצינו על ידי
קרח כי יצא הקצף באותות כל דגל יהיה לו מפה צבועה לאות והית
תלויה על כלונס צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד כגון
אבנו הקבועה בחושן ומתוך זה כל אחד יכיר את דגלו דא באותות
לבית אבותם באות שמסר להם אביהם כשנשאוהו ממצרים שנ
ויעשו בניו לו כן כאשר צום יהודה יששכר וזבולן ישאו מן המזרח
ראובן שמעון וגד ישאו מן הדרום אפרים ומנשה ובנימין ישאו
מן המערב דן ואשר ונפתלי ישאו מן הצפון כדאיתא בתנחומא
בפרשה זו מנגד מרחוק מיל כמו שנ ביהושע אך רחוק יהיה בינכ
וביניו כאלפים אמה במדה שיוכלו לבא זה לזה בשבת משה אהרן
ובניו והלויים חונים סמוך לו קדמה מזרחה לפנים קרוים קדם

144

ואי זו זו זו רוח מורחית והמערב קרוי אחור ראשונה יסעו כשרואין
הענן מסתלק התחילו הכהנים תוקעין בחצוצרות ונסע דגל מחנה
יהודה תחלה וכשהולכין כדרך חנייתן הולכין הלויים והעגלות
באמצע דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרים במערב
ושל דן בצפון ונסע אהל מועד לאחר שני דגלים הללו כאשר
יחנו כן יסעו כמו שפרשתי הליכתן כחנייתם כל דגל מהלך לרוח
הקבוע לו על ידו על מקומו ואין לשון יד זו ממשמעו רוח של
צדו הוא על ידו הסמוכה לו לכל חוששת ידו ועליו כתרגומו
ודסמיכין עלוהי ואלה תולדות אהרן ומשה ואינו מזכיר אלא בני
אהרן ובני משה אינו מזכיר אלא לפי שלמד משה בני אהרן מעלה
עליו הכתוב כאלו ילדן ללמדך שכל המלמד את בן חברו תורה
מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו ביום דבר ה׳ אל משה נעשו אלו
תולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה על פני אהרן בחייו
ושרתו אותו ומהו השירות ושמרו את משמרתו לפי ששמירת
המקדש עליו שלא יקרב זר כמו שנ׳ אתה ובניך ובית אביך אתך
תשאו את עון המקדש והלויים הללו מסייעין אותן וזו הוא השירות
ושמרו את משמרתו כל מנוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו
לעשותו קרוי משמרת בכל המקרא ובלשון משנה כמו שאמרו
לענין בגתן ותרש והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה וכן במשמר
כהונה ואת משמרת בני ישראל שכולן היו זקוקין לצרכי מקדש
אלא שהלויים באו תחתיהן בשליחותן לפי נוטלין מהן מעשרות
בשכרן שנ׳ כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם נתונים המה לו
לעזרה מאת בני ישראל כמו מתוך בני ישראל הפרשתים לכך בגזרת
המקום והוא נתנם לו שנ׳ ואתנה את הלויים ואת בניו תפקוד לשון
פקידות ואינו לשון מנין ושמרו את כהונתם קבלת דם וזריקה
והקטרה ועבודות המסורות לכהנים ואני הנה לקחתי ואני מהיכן
זכיתי מתוך בני ישראל שיהיו ישראל שוכרין אותן לשירות שלי שעל
ידי הבכורות זכיתי בהן מתוך בני ישראל ולקחתים תמורתן לפי
שהיתה עבודה בבכורות וכשחטאו בעגל נפסלו והלויים שלא עבדו
ע״ז נבחרו תחתיהן מבן חדש ומעלה משיצא מכלל נפל הוא נמנה
להיות שומר משמרת הקדש אמר ר׳ יהודה בר׳ שלום למוד אותו
השבט להיות נמנה מן הבטן שנ׳ אשר ילדה אותה ללוי במצרים עם
כניסתם במצרים ילדה אותה ונמנית בע׳ נפש כשאתה מונה חשבונם

לא תמצאם אא שבעים חסר אחד והיא השלימה את המנין על פי
ה׳ אמר משה לפני הקב״ה היאך אני נכנס לבית כולן לתוך מחניהם
לדעת המנין שליונקים אמר לו הקב״ה עשה אתה שלך ואני אעשה
את שלי הלך משה ועמד פתח האהל והשכינה קודמת לפניו ובת
קול יוצאה מן האהל ואומר כך וכך תינוקות יש באהל זה לכך נאמ׳
על פי ה׳ לגרשון משפחת הלבני לגרשון היו הפקודים שלו משפחת
הלבני ומשפחת השמעי פקודיהם כך וכך המשכן יריעות התחתונו׳
והאהל יריעות עזים העשויות לגג מכסהו עורות תחשים ואלים
מסך פתח הוא וילון ואת מתריו שלמשכן והאהל ולא שלחצר
משפחות בני קהת יחנו תימנה וסמוכין להן ראובן החונים תימנה
אוי לרשע אוי לשכנו לכך לקו עמהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים
איש עם קרח ועדתו שנמשכו עמהן במחלקותם והמסך הוא
הפרכת שאף היא קרויה פרכת המסך ונשיא נשיאי הלוי ממונה
על כולן ועל מה הוא נשיאותו פקודת שומרי משמרת על ידו היא
פקודת כולן משה אהרן ובניו הסמוכין להן דגל מחנה יהודה
והחונים עליו מטה יששכר וזבולון טוב לצדיק טוב לשכנו
לפי שהיו שכניו שלמשה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה
שנ׳ יהודה מחוקקי וכתי׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים
ראשיהם מאתים ראשי סנהדראות וכתיב ומזבולון
מושכים בשבט סופר אשר פקד
משה ואהרן נקוד על ואהרן לומר שלא נמנה אהרן במנין הלוים
שנים ועשרים אלף ובפרטן אתה מוצא ג׳ מאות יתרים בני גרשון ז׳
אלפים וה׳ מאות בני קהת ח׳ אלפים ושש מאות בני מררי ו׳ אלפים
ומאתים הרי כ״ב אלפים וג׳ מאות ולמה לא כללן עם השאר ויפדו את
הבכורות ולא יהו זקוקין הרע״ג הבכורות העודפים על הלויים
לפדיון אמרו רז״ל במסכת בכורות אותן ג׳ מאות לוים היו בכורות
ודיין שיפקיעו את עצמן מן הפדיון פקוד כל בכור מבן חדש ומעלה
משיצא מכלל נפל ואת בהמת הלוים לא פדו בהמת הלוים את
בכורי בהמה טהורה של ישרא׳ אלא את פטרי חמוריהם ושה אחד
שלבן לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל תרע שהרי מנה
עודפים באדם ולא מנה עודפים בבהמה ואת השלשה ושבעים
ומאתים הבכורות הצריכין ליפדות או רע״ג העודפי׳ בהם יתרים על
הלויים מהם תקח חמשה שקלים לגולגולת כך היתה מכירתו

65

שליוסף עשרים כסף שהיה בכור לרחל העורפים על פרויי הלוים
על אותן שפרו חלויים בגופן חמשה וששים ושלש מאות אף כך סכום
החשבון.ה׳ שקלים לגולגלת למאתים בכורות אף שקלים לע׳ בכורות
ג׳ מאות וחמשים לשלשה בבורות ט״ו שקלים אמ׳ משה כיצר אעשה
הבכור שאומ׳ לו תן לו חמשה שקלים יאמר כבר פראני בן לוי אני
מפרויי הלויים מה עשה הביא כ״ב אף פתקין וכתב עליהן בן לוי ור״עג
פיתקין כת׳ עליהן ה׳ שקלים בללן ונתנן בקלפי אמ׳ להם בואו וטולו
פתקיכם לפי הגורל כל מי שעלה בידו בן לוי היה אומר לו כבר
פראך בן לוי וכל מי שעלה בירו חמשת שקלים אומר לו תן פריונך
דצא נשא את ראש מנה מהן הראוין לעבודת משא והן מבן שלשים
שנה ועד בן חמשים והפחות מבן שלשים לא נתמלא כחו מכאן
אמרו בן שלשים לכח והיתר עלבן חמשים כחו מכחיש מעתה קד״ש
קד״שים המקודש שבכולן הארן והשולחן והמנורה והמזבחות והפרכ׳
וכלי השרת ובא אהרון ובניו ויכניסו כל הכלים לנרתיקן המפור׳
להן בפרש׳ זו ולא יצטרכו הלוים בני קהת אלא לשאת בנסוע המחנה
כשהענן מסתלק הם יודעים שיסעו קערות כפות קשות ומנקיות
כבר פרשתים במלאכת המשכן הנסך הכסוי לשון מסך
מלקחיה במין צבת שמושך בה את הפתילה לכל צד שירצה
מחתותיה במין כת קטנה ושוליה פשוטין ולא סגלגלין ואין להן
מחיצה לפניה אלא מצריה חותה בה דשן הנרות כשמטיבן
נרותיה לוציש בלעו שנותנין בה השמן והפתילות מכסה עור תחש
במין מרצוף את כלי השרת אשר ישרתו בם בקד״ש בתוך המשכן
שהוא קדוש והן כלי הקטורת שמשרתין בהן במזבח הפנימי ודשנו
את המזבח מזבח הנחשת יטלו את הדשן מעליו ופרשו עליו בגד
ארגמן ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי בשעת
המסעות ואינה שורפתו שהיו כופין עליה פסכתר שלנחשת מחתת
שבהן חותין הגחלים לתרומת הדשן עשויה כמין מחבת שאין לה
אלא ג׳ מחיצות ומלפניה שואבת הגחלים מזלגות צינוריות של
נחשת שבהן מכין באברים שעל המזבח להפכן כדי
שיתעכלו יפה ומהר יע״ים מגריפות והן שלנחשת ובהן מכברין את
הדשן מעל המזבח לכסות את הקד״ש הארון והמזבחות ואת כל
כלי הקד״ש המנורה וכלי שרת ומתו שאם יגעו חייבין מיתה בידי
שמים ופקודת אלעזר הכהן הוא ממונה על כולן לשאת אותן שמן

למאור וקטורת ושמן המשחה ומנחת התמיד עליו מוטל לצוות
ולורו ולהקריב בשעת חניתן פקודת כל המשכן ועוד היה ממונה
על משא בני קהת לצוות איש איש על עבודתו ואל משאו והוא
המשכן וכל אשר בו וכל הסדורין למעלה בפרשה זו אבל משא בני
גרשון ובני מררי שאינה מקדש הקדשים על פי איתמר היה כמו
שכתו׳ בפרש׳ נשא אל תכריתו אל תגרמו להם שימותו ולא יבאו
לראות כבלע את הקדש לתוך נרתק שלו כמו שפרשתי למעלה
בפרש׳ וכסו עליו בגד פלו׳ וכסו אותו במכסה פלו׳ בלוע שלו וזהו בסוף
חסלת פרש׳ במדבר סיני

נשא את ראש

בנ׳ גרשון גם הם כמו שצויתיך
על בני קהת לראות כמה יש
בהם שהגיעו לכלל עבודה את יריעות המשכן אחד עשר התחתונות
ואת אהל מוע׳ יריעות עזים העשויות לאהל עליו מכסהו עורות
האילים המאדמים מסך פתח אהל מוע׳ וילון המזרחי אשר
על המשכן אלו הקלעים והמסך של חצר הסובבים
ומגינים על המשכן ועל מזבח הנחשת סביב
את כל אשר יעשה להם דיתמסר להון לבני גרשון על פי אהרן ובניו
ואי זהו מן הבנים ממונה עליהם ביד איתמר ויתידותיו ומתריהם
שלעמודים שהרי יתדות ומתרי הקלעים במשא בני גרשון היו
ויתדות ומתרים היו ליריעות ולקלעים למטה שלא תגביהם הרוח
ויתדות ומתרים היו לעמודים סביב לתלות בהן קלעים לשפתם
העליונה בקלונסות וקונדסין כמו ששנויה במלאכת המשכן עבודת
עבודה הוא השיר במצלתים וכנורות שהיא עבודה לעבודה אחרת
ועבודת משא כמשמעו ופקודיו אשר צוה ה׳ את משה ואותן הפקודי׳
היו במצוה מבן שלשים ועד בן חמשים צו׳ את בני ישראל פרשה זו
נאמרה ביום שהוקם המשכן וח׳ פרשיות נאמרו בו ביום כדאיתא
במסכ׳ גיטין בפרק הנזקין ואילו הן פרש׳ כהנים ופרש׳ לויים ופרשת
טמאים ופרשת שלוח טמאים ופרש׳ אחרי מות ופרשת שתויי יין
ופרש׳ נרות ופרשת פרה אדומה וישלחו מן המחנה ג׳ מחנות היו
שם בשעת חנייתן תוך הקלעים הוא מחנה שכינה חניית הלוים היא
סביב הקלעים כמו שמפור׳ במדבר סיני והוא מחנה לויה ומשם ועד
סוף מחנה הרגלים לכל ארבע הרוחות הוא מחנה ישרא׳ מצורע

146

משולח חוץ לכולן חוב מותר במחנה ישרא' ומשולח מן השתים
וטמא נפש מותר אף במחנה לויה ומשולח משל שכינה וכל זה
דרשו רבו' מן המקראות במסכ' פסחים וכל טמא נפש לטמא נפשא
דאינשא אומ' אני שהוא לשון עצמות אדם בלשון ארמי והרבה יש בר'
אדרינוס שחיק טמיא שחיק עצמות למעול מעל חרי חזר וכתב
כאן בפרש' זו גוזל ונשבע לשקר היא האמורה בפרשת ויקרא ומעלה
מעל בה וכחש בעמיתו ונשנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו
בה האחד שכתב בה והתודו למד שאינו חייב חומש ואשם על פי
ערים עד שיודה בדבר והשני שפרש על גזל הגר שהוא נתן לכהנים
בראשו הוא הקרן שנשבע עליו לאשר אשם לו
למי שנתחייב לו ואם אין לאיש גואל שמת התובע שהשביעו ואין
לו יורשים להשיב האשם אליו כשנמלך זה להתודות על עונו ואמרו
ר' ז"ל וכי יש לך אדם שאין לו גואלין אח או בן או שאר קרובים
ממשפחת אביו למעלה עד יעקב אא זה גר שמת ואין לו יורשין
האשם המושב האשם זה הקרן המושב זה החומש לה' לכהן קנאו
השם ונתנו לכהן שבאותו משמר מלבד איל הכפורים האמור
בויקרא שהוא צריך להביאו וכל תרומה אמר ר' ישמעא' וכי
תרומה מקריבין לכהן והלא הוא עצמו מחזר אחריהן לבית
הגרנות מה ת"ל אשר יקריבו לכהן אלו הבכורין שנ' בהן תביא בית
ה' אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהן ת"ל לכהן לו יהיה בא הכתו' ללמד
על הבכורים שיהיו נתנים לכהן ואי"ש את קדשיו לפי שנ' מתנות
כהונה ולויה יכול יבא וישלם בזרוע ת"ל ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד
ש' טובת הנייתן לבעלים עוד מדרשות אחרים דרשו בו בספרי ומדר'
אגדה ואיש את קדשיו שמעכב מעשרותיו ואינו נותנן לו יהיו
המעשרות סוף שאין שדהו עושה אא אחד מעשרה שהיתה למודה
לעשות ואיש אשר יתן לכהן מתנות הראוית לו לו יהיה ממון הרבה
איש איש לפי שמטלת קנאה להקב"ה וקנאה לבעלה בתנחומא
כי תשטה אשתו מה כתיב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו אם
אתה מעכב מתנות של כהן סופך שתצטרך לבא אליו ולהשקות
אשתך סוטה תשטה שטתה מדרכי צניעות ותחשד בעיניו כמו
שטה מעליו ועבור אל ישט אל דרכיה לבך ומעלה בו מעל ומהו
המעלה ושכב איש אותה ונעלם מעיני אישה הא אם היה רואה
ומעמעם עיניו אין המים בודקין אותה ונסתרה והיא נטמאה

ונסתרה כדי שיעור טומאה לטומאת ביאה ועד אין בה הא אם
היה בה אפי׳ עד אחד שאמ׳ נטמאת לא היתה שותה
בטומאה אבל יש עדים לסתירה נתפשה נאנסה כמו ותפשה ושכב
עמה ועבר עליו רוח קנאה קודם סתירה וקנא את אשתו ר״ל
פירשו לשון התראה שמתרה בה אל תסתרי עם איש פלוני והיא
נטמאה או עבר עליו בלומ׳ הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין
ידוע אם נטמאה אם לאו קמח שלא יהיה מסולת שעורים ולא
חטים היא עשתה מעשה בהמה לפיכך יהיה קרבנה מאכל בהמה
לא יצוק עליו שמן שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור
והיא עשתה בחושך ולא יתן עליו לבונה שהאמהות נקראות לבונה
שנאמר אל גבעת הלבונה והיא פרשה מדרכיהן מנחת קנאות
הוא הקמח הזה קמח לשון זכר מנחת קנאות מעוררת עליה
שתי קנאות קנאת הבעל וקנאת המקום
מים קדושים שקדשו בכיור לפי שנעשית מנחשת מראות הצובאות
וזו פרשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח
וזו קלקלה עם אחר תבדק בו בכלי חרש היא השקת הנואף יין
משובח בכוס משובח לפי׳ תשתה מי המרים במקידה של חרש
בזויה והעמיד הכהן והלא כבר נאמ׳ והעמידה לפני ה׳ אלא מסיעין
היו אותה ממקום למקום כדי ליגעה שתטרף דעתה ותודה ופרע
סותר קליעת שערה כדי לבזותה מכאן לבנות ישרא׳ שגלוי הראש
גנאי הוא להן לפני ה׳ לשער ניקנור הוא שער העזרה מזרחי דרך
כל הנכנסין ונתן על כפיה ליגעה אולי תטרף דעתה ותודה ולא
ימחה שם המיוחד על המים המרים על שם שסופן מרים עליה
המאררים שמחסרין אותה מן העולם לשון סילון ממאיר ולא
יתבן לפר׳ מים ארורים שהרי קדושות הן ולא ארורים כתב הכתו׳
אלא מאררים את אחרים אף אנקלו׳ לא תרג׳ ליטייא אלא מלטטייא
שמקללין גופה שלוו והשביע אותה הכהן ומה היא השבועה אם
לא שכב הנקי׳ הא אם שכב הינקי שמכלל לאו אתה שומע הין אלא
שמצוה לפתוח בדיני נפשות תחלה לזכות ואת כי שטית כי משמש
בלשון אם שבועת האלה שבועה של קללה יתן ה׳ אותך לאלה
שיהיו הכל מקללין בך יבא לך כדרך שבא לפלונית ולשבועה שיהיו
הכל נשבעין בך אם לא יארע לי כדרך שארע לפלונית וכן הוא
אומ׳ והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהצדיקים נשבעין בפורענותן

כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל …

טל רשעים וכן לענין ברכה ונברכו בך בך יברך ישראל
את ירכך בקללה הקדים ירך לבטן לפי שהיא התחילה עבירה תחלה
צבה נפוחה לצבות בטן כמו להצבות ולנפיל כמו לחנפיל לחפיל
הירך שהמים מצבין את הבטן ומפילין את הירך לצבות בטן ולהנפיל
ירך בטנו שלבועל וירכו או אינו אלא של נבעלת כשהוא אומר את
ירכך נופלת ואת בטנך צבה הרי נבעלת אמור הא מה אני מקיים
לצבות בטן ולנפיל ירך הוי אומר זה הבועל אמן אמן קבלת שבועה
אמן אם נבעלתי מאיש זה אמן מאיש אחר אמן על האלה אמן על
השבועה אמן שלא שטיתי ארוסה אמן שלא שטיתי נשואה והשקה
את האשה אין זה סדר המעשה שהרי בתחלה מקריב מנחתה אלא
הכתוב מבשרך שכשישקנה יבאו לה למרים לפי שנאמ׳ בטן וירך
מנין לשאר הגוף ת״ל ובאו בה המים בבולה אם כן מה ת״ל בטן וירך
לפי שהן התחילו בעבירה תחלה לפיכך התחילה מהן הפורענות
למרים להיות לה מרים ורעים והניף מוליך ומביא מעלה
ומוריד ואף היא מניפה עמו שידה למעלה מידו של כהן והקריב
אותה זו היא הגשתה בקרן מערבית דרומית שלמזבח קודם קמיצה
כשאר מנחות אזכרתה היא הקומץ שעל ידי הקטרתו המנחה באה
לזכרון לגבוה והשקה את המים לרבות שאם אמרה איני שותה
אחר שנמחקה המגלה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה אלא
אם אמרה טמאה אני וצבתה בטנה וגו׳ אע״פ שבקללה ירך תחלה
המים אין בודקין אלא דרך כניסתן בה והיתה האשה לאלה כמו
שפרשתי שיהו כולן אלין בה בקרב עמה הפרש יש בין אדם
המתנוול במקום הנבר לאדם המתנוול במקום שאינו נבר
ואם לא נטמאה האשה בסתירה זו וטהורה היא ממקום אחר
ונקתה ממים המרים ולא עוד אלא ונזרעה זרע היתה יולדת בצער
תלד בריוח שחורים תלד לבנים היתה יולדת נקבות תלד זכרים
דכתי׳ בחנה ונתת לאמתך זרע אנשי׳ על כן אומ׳ ונזרעה זרע או איש
כמו או נודע כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה וגו׳
ונקה האיש מעון אם בדקוה המים אל ידאג לומר חבתי במיתתה
נקי הוא מעונש ד״א משישקנה תהא אצלו בהתר ונקה האיש מעון
שהסוטה אסורה לבעלה כי יפליא יפריש למה נסמכה פרשת נזיר
לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן
היין שהוא מביא עצמו לידי ניאוף נדר נזיר אין נזירה בכל מקום

ﭏ פרישה את כאן שפירש מן היין   להזיר לה׳ להבדיל עצמו מן
היין לשם שמים   מיין ושכר כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין
ישן משכר   משרת   לשון צביעה במים ובכל משקה ובלשון
משנה יש הרבה   אין שורין את המורסן   נזיר ששרה פתו ביין
אין שורין דיו וסמנין   חרצנים הם גרעינים זג הם הקליפה שבחוץ
שהחרצני׳ בתוכה כעינבל בזג   קדוש יהיה השער שלו גדל פרע לגדל
פרע   שער ראשו   שין של שער נקוד שבא לפי שהוא דבוק לשער
ראשו פרע שלשער ראשו ופירושו שלפרע גדול שיער וכן את ראשו
לא יפרע ואין קרוי פרע פחות מל׳ יום   כל ימי נזרו קדוש הוא זו קדוש
הגוף מלטמא למתים   פתע זה אונס פתאום זה שוגג ויש אומ׳ דבר
אחר מקרה שלפתאום   וכי ימות מת עליו באהל שבו   ביום טהרתו
ביום הזאתו או אינו ﭏ בשמיני שטהר לגמרי ת״ל ביום השביעי יכול
אפילו לא הזה ת״ל ביום טהרתו   וביום השמיני יביא שתי תורים
להוציא את יום השביעי או אינו ﭏ להוצי׳ את יום התשיעי קבע זמן
לקרבין וקבע זמן למקריבין מה קרבין הכשיר שמיני ומשמיני ואילך
אף מקריבין בשמיני ומשמיני ואילך   חטא על הנפש שלא נזהר
מטומאת מת ר׳ ﭏעזר הקפר אומ׳ על שציער עצמו מן היין נק׳ חוטא
וקדש את ראשו   לחזור ולהתחיל מנין נזירותו   והזיר את ימי נזרו
יחזור וימנה נזירותו מתחלה והימים הראשונים יפלו   לא יעלו מן
המנין   יביא אותו עצמו   זה אחד מג׳ אתים שהיה ר׳ ישמעאל דורש
כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה את עצמן כיוצא בו ויקבור אותו
בגאי הוא קבר עצמו   ומנחתם ונסכיהם   של עולה ושלשלמים לפי
שהיו בכלל שאר עולות ושלמים   ויצאו לידון בדבר החדש שיטענו
לחם החזירן לכללן שיטענו נסכים כדין כל עולה ושלמים   חלות
מצות ורקיקי מצות עשר מכל מין ומין   זבח שלמים על סל מצות
ישחוט שלמים על מנת לקדש את הלחם   את מנחתו ואת נסכו
שלאיל   וגלח הנזיר פתח אהל מועד   יכול יגלח בעזרה הרי הוא
דרך בזיון ﭏ וגלח הנזיר בביתו לאחר שחיטת שלמים שכתו׳ בהן
פתח אהל מועד   אשר תחת זבח השלמים   תחת הדוד שהוא מבשלו
בו לפי ששלמי נזיר היו מתבשלין בעזרה שצריך ליטול הזרוע לאחר
שנתבש׳ הזרוע בשלה לאחר שנתבשל קדש הוא לכהן החלה והרקיק
והזרוע תרומה הן לכהן   על חזה התנופה   מלבד חזה ושוק הראוין
לו מכל שלמים מוסף על שלמי   נזיר הזרוע חזה לפי ששלמי נזיר

148

הי׳ בבלל ויצאו לידון בדבר חדש להפרשת זרוע הוצרך להחזירן
לכללן אף בחזה ושוק מלבד אשר תשיג ידו שאם אמ׳ הריני נזיר
על מנת לגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים כפי נדרו אשר ידור
יעשה על תורת נזרו מוסף עליו ולא יחסר עליו שאם אמ׳ הריני
נזיר חמש נזירות על מנת לגלח על ג׳ בהמות הללו אין אני קורא בו
באשר ידור כן יעשה כ״ה תברכו בלשון הקדש אמור להם שיהו
כולן שומעין אמור מלא לא תברכם בחפזון ובבהלה אלא בכונה
ובלב שלם יברכך יתברכו נכסיך וישמרך שלא יבאו עליך
שודדים ליטול ממונך שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשמרו
מכל אדם וכיון שבאין עליו ליסטים ונוטלין אותה הימנו מה
הנאה יש לו במתנה אבל הקב״ה הוא השומר והרבה דרשות
דרשו בו בסיפרי יא״ר ה׳ פניו יראה לך פנים שוחקות פנים צהובות
ויחנך יתן לך חן יש״א ה׳ פניו אליך יכבוש כעסו ושמו את שמי יברכם
בשם המפורש ואני אברכם לישרא׳ ואסכים עם הכהנים ר״א ואני
אברכם לכהנים ויהי ביום כלות כלת כתי׳ יום הקמת המשכן היו
ישרא׳ ככלה הנכנסת לחופה כלות מש״ה בצלא׳ וכל חכם לב עשו
המשכן ותלאו הכ״ה במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל
דבר כמו שהראה בהר להראות לעושי המלאכה ולא טעה בתבנית
אחד וכן מצינו בדויד לפי שמסר נפשו על בנין בית המקדש שנ׳
זכור ה׳ לדוד את כל ענותו וגו׳ לפיכך נקרא על שמו שנאמר ראה
ביתך דויד כלות משה להקים ולא נאמר ביום הקים מלמד שכל
שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו ואותו היום
העמידו למשכן ולא פרקו לבך נאמ׳ כלות משה להקים אותו היום
כלו הקמותיו וראש חדש ניסן היה בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו
הזאה ראשונה ובשביעי גלחו הם נשיאי המטות שהיו שוטרים
עליהם במצרים והיו ממונים עליהם שם והיו מכין בהן המצריים
על שלא היו משלימין חוקם שללבנים כמו שנ׳ ויוכו שוטרי בני ישרא׳
הם העומדים על הפקודים שעמדו עם משה ואהרן כשמנו את
ישרא׳ כדכתי׳ ואתכם יהיו שש עגלות צב׳ אין צב אלא מחופין וכן
בצבים ובפרדים עגלות מכוסות ויקריבו אותם לפני המשכן שלא
קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי הגבורה שנ׳ קח מאתם אמר ר׳
נתן מה ראו נשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא
התנדבו תחלה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו

ומה שמחסרין אנו משלימין כיון שראו שהשלימו צבור את הכל שנ׳
והמלאכה היתה דים אמרו מעתה מה עלינו לעשות הביאו את אבני
השהם ואת אבני המלואים לאפוד ולחשן לכך התנדבו כו כאן
תחלה כפי עבודתם שהיה משא בני גרשון קל משלמררי שהיו
נושאין קרשים ועמודים וארנים עבודת הקדש עליהם משא דבר
קדושה המורה הארון והשולחן והמנורה והמזבחות שנקראו קדש
קדשים לפי בכתף ישאו ויקריבו את חנכת המזבח לאחר שהתנדבו
העגלו והבקר לשאת המשכ׳ נתנו לבם להתנדב בקרבנו׳ המזב׳ לחנכו
ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח כי לא קבל משה מידם
עד שנ׳ לו מפי הגבורה יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח ועדין לא
היה משה יודע היאך יקריבו אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות
עד שאמ׳ לו הקב״ה יקריבו לסדר המסעות איש יומו ביום הראשון
אותו היו׳ נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשי׳ ראשון לנשיא׳ כו׳
בראית בסדר עולם למטה יהודה יחסו הכתו׳ על שבטו ולא שגבה
משבטו והקריב או אינו אלא למטה יהודה שגבה משבטו והביא ת״ל
זה קרבן נחשון משלו הביא שניהם מלא׳ סלת למנחה לנרבה עשרה
זהב כתרגו׳ משקל י׳ שקלי הקדש היה בה מלאה קטרת לא מצינו
קטורת יחיד ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד והוראת שעה היתה
פר אחד מיוחד שבעדרו שעיר עזים אחד לכפר על קבר התהום
טומאת ספק הקריב נתנא׳ בן צוער הקריב את קרבנו מה ת״ל הקריב
את קרבנו בשבטו שלישבכר מה שלא נאמ׳ בכל השבטים לפי שבא
ראובן וערער ואמר דיי שקדמני יהודה אקריב אני אחריו אמר לו
משה מפי הגבורה נאמ׳ לי שיקריבו כדרך המסעות לדגליהם לכך
הקרב את קרבנו והוא חסר יוד שהוא משמע לשון צווי הקרב מפי
הגבורה נצטויתי הקרב ומהו הקריב הקריב שני פעמים שבשביל
שני דברים זכה שני לשבטים אחר שהיו יודעין בתורה שנאמ׳ ומבני
יששכר יודעי בינה לעתים ואחר שהוא נתן עצה לנשיאים להקריב
קרבנות הללו מצאתי ביסודו של ר׳ משה הדרשן אמר ר׳ פנחס בן
יאיר נתנא׳ בן צוער השיאן עצה זו קערת כסף מנין אותיותיו בגימט׳
תשע מאות ושלשים כנגד שנותיו שלאדם הראשון שלשים ומאה
משקלה על שם שכשהעמיד תולדות לקיום העולם בן ק״ל שנה היה
שנ׳ ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו מורק אחד כסף
בגימטריא תקכ״ב על שם נח שהעמיד תולדות בן ת״ק שנה ועל שם

149

ב׳ שנה שנגזרה גזרת המבול קודם תולדותיו כמו שפרשתי אצל והיו ימיו מאה ועשרים שנה ולפי׳ אמ׳ מזרק אחד כסף ולא נאמ׳ מזרק כסף אחד כמו שנ׳ בקערה לומר שאף אותיות שלאחד מיצטרפות למנין שבעים שקל כנגד שבעים אומות שיצאו מבניו כף אחת כנגד התורה שנתנה מידו שלהקב״ה עשר״ה זה״ב כנגד עשרת הדברות מלאה קטרת גימטריא של קטרת תרי״ג ובלבד שתחליף קוף ברלת על ידי את ב״ש ג״ר ד״ק פר׳ אחד כנגד אברהם ויקח פר בן בקר איל אחד כנגד יצחק והנה איל אחד כבש אחד כנגד יעקב והכשבים הפריד יעקב שעיר עזים לכפר על מכירת יוסף שנאמר וישחטו שעיר עזים ולזבח השלמים בקר שנים כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים אילים כבשים עתודים ג׳ מינים כנגד כהנים לויים וישרא׳ וכנגד תורה נביאים וכתובים שלש חומשיות כנגד ה׳ חומשים וה׳ דברות הכתובים על לוח ראשון וחמש על לוח שני עד כאן מיסודו של ר׳ משה הדרשן ביום השלישי היה הנשיא המקריב לשבט זבולון פלוני וכן בכולן אבל בנתנא׳ שנ׳ בו הקריב נופל הלשו׳ לומר אחריו נשיא לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו ובשאר שלא נאמ׳ בו הקריב נופל עליהן לשון נשיא לבני פלוני אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלו׳ ביום המשח אותו בו ביום שנמשח בו ביום הקריב ומה אני מקיים אחרי המשח שנמשח ואחר כך הקריב או אחרי המשח לאחר זמן ולא בא ללמד ביום המשח אלא לומר שנמשח ביום כשהוא אומ׳ ביום מושחו אותם למדנו שנמשחו ביום ומה ת״ל ביום המשח ביום שנמשח הקריב קערות כסף שתים עשרה הם שהתנדבו ולא אירע בו פסול שלשים ומאה הקערה האחת מה ת״ל לפי שנ׳ שלשים ומאה משקלה ולא פירש באי זה שקל לכך חזר ושנאה כאן וכלל בכולן כל ככף הכלים בשקל הקדש כל כסף הכלים למדך שהיו כלי הקדש מכוונים במשקלם כל אחד ואחד וחוזר ושוקלן כולן כאחד לא רבה ולא מיעט כפות זהב שתים עשרה למה נאמ׳ לפי שנ׳ כף אחת עשרה זהב היא שלזהב ומשקלה עשרת שקלי׳ שלכסף או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה י׳ שקלי זהב ושקלי זהב אין משקלן שוה לשקלי כסף ת״ל כפות זהב שלזהב היו ובבא משה שני כתובין המכחישין זה את זה בא שלישי והכריע ביניהן כתו׳ אחד אומ׳ ויקרא אל משה וידבר ה׳ אליו מאהל מועד והוא

חוץ לפרכת וכתו׳ אחר אומ׳ ודברתי אתך מעל הכפרת בא וה והכריע
ביניהן משה בא אל אהל מועד ושם שומע את הקול הבא מבין שני
הכרובים והקול יוצא מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יוצא אל
אהל מועד מדבר כבוד כלפי שכינה היה לומר מדבר והוא כמו
מתדבר מדבר היה בינו לבין עצמו ומשה היה שומע מאליו וידבר
אליו למעט אהרן מן הדברות וישמע את הקול יכול קול נמוך ת״ל
את הקול הוא הקול שנדבר עמו בסיני וכשהיה מגיע לפתח היה
נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל

חסלת פרש׳ נשא

בהעלותך

על שם שהלהב עולה כת׳ בהדלקה
לשון עליה שצריך להדליק את הנר
עד שתהא שלהבת עולה ודולקת מאליה ועוד דרשו רז״ל מכאן
שמעלה היתה לפני המנורה שעליה כהן עומד ומטיב אל מול פני
המנורה נר האמצעי שאינו בקנים אלא בגוף המנורה יאירו שבעת
הנרות שעל ו׳ הקנים ג׳ מזרחיים פונים למול האמצעי הפתילות
שבהם וכן ג׳ מערביים ראשי הפתילות למול האמצעי ולמה כדי שלא
יאמרו לאורה הוא צריך ויעש כן אהרן להגיד שבח אהרן שלא
שנה וזה מעשה המנורה שהראהו הקב״ה באצבע לפי שנתקשה
בה לכך נאמר וזה מקשה בטדיץ בלעז כמו דא לדא נקשן
עשאת של ככר זהב ומקיש בקורנס וחותך בכשיל לפשט אבריה
כתקנן ולא נעשית אברים על ידי חבור ע׳ ירכה עד פרחה היא
השדה שעל הרגלים חלול כדרך מנורת כסף שלפני השרים עד
ירכה עד פרחה שלמנורה כלומ׳ גופה שלמנורה וכל התלוי בה עד
ירכה שהוא אבר גדול עד פרחה הוא מעשה דק שבה הכל מקשה
ודרך עד לשמש בלשון הזה כמו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית
כמראה אשר הראה אותך בהר כמו שנאמר וראה ועשה בתבניתם
כן עשה את המנורה מי שעשאה ומדרש אגדה על ידי הקב״ה נעשית
מאיליה קח את הלוים קחם בדברים אשרכם שתזכו לשמש
למקום הזה עליהם מי חטאת שלאפר פרה מפני טמא׳ מתים
שבהם והעבירו תער מצאתי בדברי ר׳ משה הדרשן לפי שנתנו
כפרה על הבכורות שעבדו ע״ז והיא קרויה זבחי מתים ומצורע קרוי
מת הוקיקן תגלחת כמצורע והסומא קרוי מת ומי שאין לו בנים

150

16

305

קרוי מת ומי שירד מנכסיו קרוי מת במצורע אל נא תהי כמת
הסומא במחשכים הושיבני כמתי עולם מי שאין לו בנים ואם אין
מתה אנכי מי שירד מנכסיו כי מתו כל האנשים ולקחו פר בן בקר
והוא עולה כמו שכתו׳ ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה והוא
קרבן צבור בע״ז ופר שנ׳ מה ת״ל שני לומר לך מה עולה אינה
נאכלת אף חטאת זו אינה נאכלת ובזו יש סמך לדברי בתור׳ כהנים
ואומ׳ אני שהוראת שעה היתה ששעיר היה להם להביא חטאת ע״ז
עם פר העולה והקהלת את כל עדת בני ישר׳ לפי שהלויים נתונים
קרבן כפרה תחתיהם יבאו ויעמדו על קרבנם ויסמכו ידיהם והניף
אהרן את הלוים תנופה כדרך שאשם מצורע טעון תנופה הי׳ ג׳
תנופות נאמ׳ בפר׳ ראשונה נאמ׳ לבני קהת לכך נאמ׳ שם והיו לעבור
את עבודת ה׳ לפי שעבודת קדש הקדשים עליהם הארון והשולחן
שניה לבני גרשון לכך נאמר בה תנופה לה׳ לפי שאף עליהם עבודת
הקדש שעבודתם יריעות וקרסים הנראים בבית קדש הקדשים
השלישית לבני מררי נתונים נתונים נתונים למשא נתונים לשיר
פטרת פתיחת כ׳ לי כל בכור שלי היו הבכורות מן הדין שהגנתי
עליהם בין בכורי מצרי׳ לקחתי אותם לי עד שטעו בעגל ועכשו ואקח
את הלוים ה׳ פעמים נאמרו בני ישרא׳ במקרא זה להודיע חיבתן
שתוכף הזכרותיהם במקרא ה׳ פעמים כנגד חמשה חמשי תורה וכן
ראיתי בבראשית רבה ולא יהיה נגף ולא יצטרכו לגשת אל הקדש
אם יגשו יהיה נגף ויעש משה ואהרן וכל עדת ישרא׳ משה העמידן
ואהרן מניף ישרא׳ סמכו את ידיהן כאשר צוה ה׳ בן עש׳ו׳ להגיד
שבח העושין והנעשין בהן שאחד מהם לא עכב מבן עשרים וחמש
שנה וגו׳ ובמקום אחר אומ׳ מבן שלשים שנה הא כיצד בן כ״ה שנה
בא ללמוד הלכות עבודה ועוסק ה׳ שנים ובן שלשים עובד מכאן
לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו בה׳ שנים שוב אינו רואה
ולא יעבוד עו׳ר עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים
ולשיר ולטעון עגלות וזהו שנאמ׳ ושרת אחיו עם אחוהי כתרגומו
לשמור משמרת לחנות סביב האהל ולהקים ולהוריד בשעת
המסעות בחדש הראשון ופרש׳ שבראש הספר לא נאמרה עד אייר
למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא פתח בזו מפני
שהוא גנותן שלישרא׳ שכל מ׳ שנה שהיו ישרא׳ במדבר לא הקריבו
אלא פסח זה בלבד במועדו ואפילו בשבת אף בטומאה ככל חקותיו

אלו מצות שבגופו כגון שה תמים זכר בן שנה ככל משפטיו או
מצות שעל גופו ממקום אחר כגון למצות החג שבעת ימים ולביעור
חמץ וידבר משה מה ת"ל והלא כבר נאמר וידבר משה את מועדי
ה' ﭏ כששמע פרשת מועדות בסיני אמרה להן וחזר והזהירן בשעת
מעשה לפני משה ולפני אהרן כששניהם יושבין בבית המדרש
באו ושאלום ולא יתכן לומר זה אחר זה שאם משה לא היה יודע
אהרן מנין היה יודע למה נגרע אמר להם אין קדשים קרבים
בטומאה אמרו לו יזרק הדם עלינו בכהנים טהורים ויאכל הבשר
לטהורים אמר להם עמדו ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע
מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכל זמן שהיה רוצה הבה
היה מדבר עמו וראיה פרש' זו ליאמ' על ידי משה כשאר התורה ﭏ
שזכו או שתא' על ידיהן שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחוב על ידי חייב
או בדרך רחוקה נקוד עליו לומר לא שרחוקה ודאי ﭏ שהיה חוץ
לאסקופת העזרה כל זמן שחיטת פסח שני חמץ ומצה עמו בבית
ואינו יום טוב ואינו אסו' לאכול חמץ ﭏ עמו באכילתו וכי יגור ועשה
פסח יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל חוקה אחת אלא כך
משמעו כי יגור גר ובא עת לעשות פסח שני עם חברו כחוקת הפסח
וכמשפטו כן יעשה המשכן לאהל העדות המשכן העשוי להיות אהל
ללוחות העדות יהיה על המשכן הווה על המשכן וכן כל לשון
הפרשה העלות הענן כתרגומו איסתלקות וכן ונעלה הענן ולא יתכן
לכתוב ולפי עלות ענן ועלה הענן שאין זה לשון סילוק ﭏ לשון צמוח
ועליה כמו והנה עב קטנה ככף איש עולה על פי ה' יסעו שנינו
במלאכת המשכן כיון שהיו ישרא' נוסעין היה עמוד הענן מתקפל
ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה תקעו והריעו ותקעו ולא היה
מהלך עד שמשה אומ' קומה ה' ויפוצו אויביך בספרי ונסע דגל
יהודה על פי ה' יחנו כיון שהיו חונים עמוד הענן היה נמשך ועולה
ומתמר על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה פורש עד שמשה אומ'
שובה ה' רבבות אלפי ישרא' הוי אומ' על פי ה' וביד משה ויש כלומ'
ופעמים ימים מספר ימים מועטין או ימים או שנה למקרא
העדה כשתרצה לדבר עם סנהדרין ושאר העם ותקראם להאסף
תקראם על ידי חצוצרות ולמסע את המחנות בעת סילוק מסעות
תתקעו בהן לסימן נמצאת אומ' על פי שלשה היו נוסעין על פי רוח
הקדש ועל פי משה ועל פי חצוצרות מקשה מן חעשת נעשת והיה

151

מקישו בקרנס ותקעו בהן בשתיהן והוא סימן למקרא הערה
ונועדו אליך הנשיאים פתח אהל מועד ואם באחת יתקעו הוא
סימן למקרא הנשיאים שנ׳ ונועדו אליך הנשיאים את הן יעידתן
לאהל מועד ומגזרה שוה הוא בא בסיפרי ותקעתם תרועה סימן
מסע המחנות תקיעה תרועה ותקיעה כך נדר׳ בסיפרי מן המקראות
יתרין ובהקהיל את הקהל לפי שהוא אומ׳ והיו לך למקרא הערה
ולמסע את המחנות מה מקרא הערה תוקעין שני כהנים בשתיהן
שנ׳ ותקעו בהן את מסע המחנות בשתיהן יכול מה מסע המחנות
תוקע ומריע ותוקע את מקרא הערה תוקע ומריע ותוקע ומעתה אין
הלוק בין מקרא הערה למסע המחנות תלמוד לומר ובהקהיל את
הקהל תתקעו ולא תריעו למד שאין תרועה למקרא הערה והוא
הדין לנשיאים הרי סימן לשלשתם מקרא הערה בשתים ושל
נשיאים באחת וזו וזו אין בהן תרועה ומסע מחנות בשתים על ידי
תקיעה תרועה ותקיעה ובני אהרן יתקעו במקראות ובמסעות
הללו על עולותיכם בקרבן צבור הכתו׳ מדבר והיו לכם לזכרון
מכאן למדו מלכיות עם זכרונות ושופרות נאמ׳ כאן והיו לכם לזכרון
הרי זכרונות אני ה׳ אלהיכם זו מלכיות ותקעתם בחצוצרות הרי
שופרות בחדש השני נמצאת אתה אומר שנים עשר הדש חסר י׳
ימים עשו בחורב שהרי בראש חדש סיון חנו שם ולא נסעו עד
עשרים באייר לשנה הבאה למסעיהם כמשפט המפורש במסע
רגליהם מי ראשון ומי אחרון במדבר פארן קברות התאוה במדבר
פארן היה ושם חנו במסע זה והורד המשכן כיון שנסע דגל יהודה
נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו את הארן שנ׳ ובא אהרן
בנסוע המחנה ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענין אותו
בעגלות ונוסעין וארון וכלי הקדש שלמשא בני קהת עומדין מכוסין
ונתונין על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן ואחר כך ונסעו
הקהתים נושאי המקדש נושאי דברים המקודשין והקימו את
המשכן היו מקימין את המשכן בני גרשון ובני מררי שהיו קודמין
להן מסע שני דגלים כשהיה הענן שוכן וסימן החנייה נראה ברגל
בני יהודה והן חונין ועדין בני קהת באין מאחריהן עם שני דגלים
האחרונים היו בני גרשון ובני מררי מקימין המקדש וכשבאין בני
קהת מוצאו אותו על מכונו ומכניסין בו הארון והשולחן והמנורה
והמזבחות וזהו משמע המקרא והקימו מקימי המשכן אותו עד

בואם שלבני קהת מאסף לכל המחנות מצאתי בתלמוד ירושלמי
לפי שהיה שבטו שלדן מרובה באכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי
שמאבד דבר היה מחזירו לו אתיא כמאן דאמ׳ כתיבה היו מהלכין
ומפיק לה מכאשר יחנו בן יסעו ואית דאמ׳ בקורה היו מהלכ׳ ומפיק
לה מן מאסף לכל המחנות אלה מסעי זה סדר מסעיהם
ביום ההוא נסעו ויסעו
חובב הוא יתרו כמו שנ׳ ומבני חובב חותן
משה ומה תלמוד לומ׳ ותבאנה אל רעואל אביהן מלמד שהתינוקות
קורין לאבי אביהן אבא ז׳ שמות היו לו ליתרו יתרו על שם
שיתר פרש׳ אחת בתורה חובב על שחבב את התורה כו׳ נוסעים
אנחנו אל המקום מיד עד ג׳ ימים אנו נכנסין לארץ שמסע זה
הראשון נסעו על מנת ליכנס לארץ מיד אלא שחטאו במתאוננים
ומפני מה שתף עצמו עמהן עדין לא נגזרה גזרה וכסבור שהוא
נכנס אל ארצי ואל מולדתי אם בשביל נכסי אם בשביל מולדתי
אל נא תעזוב אותנו אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמרו לא נתגייר
יתרו מחבה ומאהבה אלא סבור היה שיש לגרים חלק בארץ עכשיו
שראה שאין לגרים חלק הניחן כי על כן ידעת חנותינו נאה לעשות
זה על אשר יעתר חנותינו במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו לנו
כי על כן כמו על אשר וכן כי על כן לא נתתיה כי על כן באו בצל
קורתי כי על כן ראיתי פניך והיית לנו לעינים לשון עבר כתרגומו ד״א
לשון עתיד כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהא מאיר עינינו ד״א
שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנ׳ ואהבתם את הגר והיה הטוב
מה טובה הטיבו לו אמרו רז״ל כשחלקו ישרא׳ את הארץ היה דשנה
שליריחו ת״ק אמה על ת״ק אמה הניחוהו מלחלוק אמרו מי שיבנה
בית המקדש בחלקו הוא יטלנו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו
ליונדב בן רכב דרך שלשת ימים מהלך ג׳ ימים הלכו ביום אחד
שהיה הקב״ה חפץ להכניסן לארץ מיד וארון ברית ה׳ נוסע לפניהם
דרך שלשת ימים זה הארון היוצא עמהם למלחמה ובו שברי
לוחות מונחין ומקדים לפניהם דרך ג׳ ימים לתקן להם החנייה
וענן ה׳ עליהם יומם ז׳ עננים כתובים במסעות ד׳ מד׳ רוחות העולם
אחת מלמעלה ואחת מלמטה ואחת לפניהם מנמיך את הגבוה
ומגביה את השפל והורג נחשים ועקרבים ויהי בנסוע הארן עשה
לו סימניות מלפניו ומלאחריו לומ׳ שאין זה מקומו ולמה נכתב כאן
להפסיק בין פורענות לפורענות פורענות ראשונה ויסעו מהר ה׳ אמ׳

52

ר׳ חמא אותו היום סרו מאחרי ה׳ פורענות שנייה ויהי העם
במתאוננים והיכן מקומה אמ׳ רב אשי ברגלי׳ כרא׳ בכל כתבי הקדש
ויפוצו אויביך המכונסין וינוסו משנאיך הרורפין משנאיך או
ששונאין את ישרא׳ שכל השונאן כאו שונא להקב״ה ש״נ ומשנאיך נשאו
ראש ומי הם על עמך יערימו סוד קומה ה׳ לפי שהיה מקדים
לפניהם מהלך ג׳ ימים היה משה אומר עמוד והמתן ואל תתרחק
יותר בתנחומא בויקהל שובה מנחם תרגמו לשון מרגוע וכן
בשובה ונחת תושעון רבבות אפי ישרא׳ מגיד שאין השכינה שורה
פחות מב׳ רבבות וב׳ אפים ויהי העם כמתאוננים אין העם אלא
הרשעים וכן הוא אומר מה אעשה לעם הזה וכשהן כשרים קרוין
עמי ש״נ שלח את עמי עמי מה עשיתי לך כמתאוננים אין
מתאוננים אא לשון עלילה היאך יפרשו מאחרי ה׳ וכן הוא אומ׳ כי
מתאנה הוא לי ר״ע באוני ה׳ תואנה שתהא רעה באזניו שמבקשין
שתבא באזניו ויקניטוהו אמרו אוי לנו כמה לובטנו בדרך הרי
שלשה ימים לא נחנו מעינוי הדרך ויחר אפו אמר הקב״ה
אני הייתי מתכוין לטובתן כדי שיכנסו לארץ מיד בקצה המחנה
במוקצין שבמחנה לשפלות אלו ערב רב ר׳ שמעון בן מנסיא אומר
בקצינים שבהם ובגדולים ויצעק העם אל משה משל למלך בשר
ודם שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו שלאביו אמר לו צא ובקש
לי רחמים מאבא ותשקע האש במקומה בארץ שאלו חזרה לאחת
מן הרוחות היתה מקפלת כל הרוח והאספסוף אלו ערב רב
שנאספו עליהם בצאתם ממצרים וישובו בני ישרא׳ ויבכו
עמהם מי יאכילנו בשר וכי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר
וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר מקנה כבד מאד ואם תאמר
אכלום והלא בכניסתן לארץ נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן וגו
אא שמבקשין עלילה אשר נאכל במצרים חנם אם תאמר
שמצריים היו נותנין להם דגים בחנם והלא כבר נאמר ותבן לא
ינתן לכם אם תבן לא היו נותנין דגים היו נותנין להם חנם אלא
מה אני מקיים חנם חנם מן המצות את הקישואים ואת האבט׳ חים
אמר ר׳ שמעון מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו מפני
שהן קשין למניקות אומ׳ למניקת אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק
משל למלך וכו׳ כדא׳ בסיפרי קישואים קוקומריש אבטיחים
מילוניש החציר הן כרישין בלתי אל המן עינינו מן בשחר מן

בערב והמן כזרע גד הוא מי שאמ׳ זו לא אמ׳ זו ישראל אמרו בלתי אל המן עינינו והקבה אמר והמן כזרע גד הוא כלומר ראו בני העולם כמה הם מתלוננים עלי והמן כל כך הוא חשוב כזרע גד עגול ובלע׳ קוליינטרא בדולח שם אבן טובה שטו העם אין שיטה אלא לשון טיול בלי עמל וטחנו ברחים לא ירד לריחים ולא לקדירה ולא למדוכה אלא משתנה הוא לטעם הנטחנין והנדוכין ומבושלין בפרור בקדרה לשו׳ השמן לחלוח שלשמן כך פירשו דונש ודומה לו נהפך לשדי בחרבוני קיץ ורבותי׳ דרשו לשון שדים אבל אין ענין שדים אצל שמן וא׳ אפשר לומ׳ השמן לשון וישמן ישורון שאב היה המם נקוד קמץ קטן וטעמו למטה תחת המם עכשו שהמם נקוד פתח קטן והטעם תחת השין לשון שמן הוא והשין שנקודה קמץ גדול ואינה נקודה בפתח קטן מפני שהיא סוף פסוק ויש מפרשין לשון נוטריקון לשו׳ ליש שמן דבש כעיסה הנילושה בשמן וקטופה בדבש ותרגו׳ שלאונקלו׳ שתרג׳ הליש במשחא נוטה לפתרוני של דונש שהעיסה שנילושה בשמן לחלוח שמן יש בה בוכה למשפחותיו משפחות משפחות נאספין ובוכין לפרסם תרעומותן בגלוי ורבותי׳ פרשו על עסקי משפחות על העריות הנאסרות להן כי תאמר אלי שאהו בחיקך שאתה או׳ אלי והיכן אמ׳ לו כן לך נחה את העם הזה ואו׳ ויצום אל בני ישראל על מנת שיהיו סוקלין אתכם באבנים ומחרפין אתכם על האדמה אשר נשבעת לאבותיו אתה אומ׳ לשאתם בחיקי אם ככה את עושה לי תשש כוחו של משה כנקבה שהראהו פורענות שעתידה לבא עליהם על זאת אמר לפניו אם כן הרגני תחלה ואל אראה ברעתי ואל אראה ברעתם היה לו לכתוב אלא שכנה הכתוב וזהו אחד מתקוני סופרים בתורה שכנו לתקון הלשון אספה לי הרי תשובה לתלונתך שאמרת לא אוכל אנכי לבדי והזקנים הראשונים היכן היו והלא אף במצרים ישיבה עמהם שנ׳ לך ואספת את זקני ישראל אלא במתאוננים מתו וראויין היו לכך בסיני שנ׳ ויחזו את האלהים ואל אצילי בני ישראל שנהגו קלות ראש כנושך פתו ומדבר אל המלך וזהו ויאכלו וישתו ולא רצה הקבה ליתן אבל במתן תורה ופרע להם כאן אשר ידעת כי הם זקני העם אותם שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמין עליהם ולוקין על ידם שנ׳ ויוכו שוטרי בני ישראל עתה יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן ולקחת אותם קחם

ברברים אשריכם שנתמניתם פרנסין על בניו של מקום והתיצבו
שם עמך   כדי שיראו ישראל וינהגו בהם כבוד וגדולה   ויאמרו
חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבור מפי הקבה   וירדתי זו
אחת מעשר ירידות הכתובות בתורה   ודברתי עמך   ולא עמהן
ואצלתי מן הרוח ואירבי כתרגו׳ כמו ואל אצילי בני ישראל ושמתי
עליהם   למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנורה
והכל מדליקין ממנה ואין אורה חסר כלום   ונשאו אתך   התנה
עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהן טרחנין וסרבנים
ולא תשא אתה לבדך   הרי תשובה למה שאמרת לא אוכל אנכי
לבדי לשאת   התקדשו הזמינו עצמכם לפורענות   וכן הוא אומר
הקדישם ליום הריגה   עד חדש ימים   זו בכשרים שמתמצין על גבי
מטותיהן עד שנשמתן יוצאה   וברשעים אומר הבשר עודנו בין
שניהם ואף ה׳ חרה בעם   כך היא שנויה בסיפרי אבל במכילת שנויה
בחלוף הרשעים אוכלין ומצטערין ל׳ יום   והכשרים עודנו בין
שניהם   עד אשר יצא מאפכם כתרגו׳ דתקוצון ביה יהי דומה לכם
כאלו אכלתם ממנו יותר מדאי עד שיצא ונגעל לחוץ דרך האף
והיה לכם לזרא   שתהיו מרחקין אותו יותר ממה שקרבתם אותו
ובדברי ר׳ משה הדרשן ראיתי שיש לשון שקורין לחרב זרא   את ה׳
אשר בקרבכם   אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם   לא גבה לבבם
ליכנס לכל הדברים הללו   שש מאות אלף רגלי   לא חשש למנות
את הפרט ג׳ אלפים יתרים   ור׳ משה הדרשן אומר שלא בכו אלא
אותן שיצאו ממצרים   הצאן ובקר ישחט   זה אחד מד׳ דברים
שהיה ר׳ עקיבא דורש ואין ר׳ שמעון דורש כמותו   ר׳ עקיבא אומר
שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים
הצאן ובקר הכל כמשמעו מי מספיק להם כענין שנ׳   ומצא כדי
גאולתו   ואי זו קשה זו או שמעו נא המורים   אלא זו לפי שלא אמר
ברבים חסך עליו הכ׳ ולא נפרע ממנו וזו שלמי מריבה היתה בגלוי
לפי׳ לא חסך עליו הכתו׳   ר׳ שמעון אומ׳ חס ושלום לא עלתה על
דעתו של אותו צדיק כך   מי שכתו׳ בו בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין
הקבה מספיק לנו   אלא כך אמ׳ משה שש מאות אלף רגלי העם ואתה
אמרת בשר אתן להם ואכ׳ תהרוג אומה גדולה כזו הצאן ובקר ישחט
להם כדי שיהרגו ותהא אכילה זו מספקתן לעולם וכי שבחך הוא זה
אומרין לחמור טול כור שעורים ונחתוך את ראשך השיבו הקבה ואמ׳

אם לא אתן יאמרו שקצרה ידי הטוב בעיניך שיד ה֯ תקצר בעיניהם
יאברו הם ומאה כיוצא בהם ולא תהא יד ה֯ קצרה שעה אחת עתה
תראה היקרך דברי רבן גמליא֯ בנו של ר֯ יהודה הנשיא אומר אי
אפשר לעמוד על הטפל מאחר שאינן אא מבקשי עלילה לא תספיק
להם סופן לדון אחריך אם אתה נותן להם בשר בהמה דקה יאמרו
גסה בקשנו ואם גסה יאמרו דקה בקשנו חיה ועוף דגים וחגבים
בקשנו אמ֯ לו אכ֯ יאמרו שקצרה יד ה֯ אמ֯ לו הריני הולך ומפייסן
אמ֯ לו עתה תראה היקרך דברי שלא ישמעו לך הלך משה לפייסן
אמר להם היד ה֯ תקצר הן הכה צור ויזובו מים אמרו פשרה
היא זו ואין בו כח לתת את שאלתנו וזהו שנאמר ויצא משה וידבר
אל העם כיון שלא שמעו לו ויקח שבעים איש ויתנבאו
ולא יספו לא נתנבאו אלא אותו היום בלבד כך מפורש בסיפרי
ואונק֯ תרג֯ ולא פסקן לא פסקה נבואה מהן וישארו שני אנשים
במחנה מאותן שנבחרו אמרו אין אנו כדי לגדולה זו מצאתי
במדרש מעין גנים אלדד זה אלידד בן כסלון מידד זה קמואל בן
שפטן ומתוך שמיעטו את עצמן זכו ליכנס לארץ ולפי נתפרשו
שמותן והשאר שלא נתפרשו שמותן לא נכנסו לארץ והמה
בכתובים המבוררין לסנהדרין ונכתבו כולן נקובין בשמות ועל
ידי גורל ולפי שהחשבון עולה לי֯ב שבטים ששה לכל שבט ושבט
חוץ מכ֯ שבטים שאין מגיע אליהם אא חמשה חמשה אמר משה
אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד מה עשה נטל עכ֯ פתקין
וכתב על ע֯ זקן ועל שנים חלק עמד וברר ו֯ מכל שבט ושבט והיו עכ֯
אמר להם בואו וטולו פיטקיכם מתוך קילפי מי שעלה בידו זקן
נתקדש מי שעלה בידו חלק אמר לו לא חפץ בך הקבה֯ וירץ הנער
יא֯ גרשום בן משה היה כלאם הטל עליהם צרכי צבור והן כלים
מאליהן רא֯ תנם אל בית הכלא לפי שהיו מתנבאין ואומרי֯
משה מת ויהושע מכניס את ישרא֯ לארץ המקנא אתה לי֯ כמו
בשבילי כל לשון קנאה אדם הנותן לב על הדבר או לנקמה או
לעזור אחיו בעובי המשא ויאסף לשון כניסה לבית כמו ואספתו
אל תוך ביתך ואב לכולן יצבור ולא ידע מי אוספם מלמד שלא
הביא עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו ויגז הפריח
וכן כי גז חיש ונעופה וכן נגוזו ועבר ויטש ויפשוט כמו והנם נטושים
על פני השדה וכמאתים פורחות בגובה עד שהן כנגד לבו שלאדם

154

שלא יהא טורח באסיפתו לא להגביה ולא לשחות הממעיט מי
שאסף פחות מכולן העצלים והחגרים אסף עשרה חמרים וישטחו
עשו אותן משטיחין משטיחין טרם יכרת כתרגומו עד לא פסק
ד״א אינו מספיק לפסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה ותדבר אין דבור
בכל מקום אלא לשון קשה וכן הוא אומר דבר האיש אדוני
הארץ אתנו קשות ואין אמירה בכל מקום אלא תחנונים וכן אומ׳
ויאמר אל נא אחי תרעו שמעו נא דברי אין נא אלא לשון בקשה
ותדבר מרים ואהרן היא פתחה בדבר תחלה לפי הקדימה ומנין
היתה יודעת שמשה פירש מן האשה ר׳ נתן אומר מרים היתה
יושבת בצד צפורה בשעה שנ׳ למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה
כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הן נזקקין
לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפרש בעלי ממני מכאן
ידעה מרים והגידה לאהרן ומה מרים שלא נתכונה לגנותו נענשה
כך קל וחומר למספר בגנותו של חברו כושית יפת מראה בגימטרי׳
חשבונו של זה כחשבונו של זה האשה הכושית מגיד שהכל מודין
ביפיה כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי על אודות האשה
על אודות גירושיה כי אשה כושית לקח מה ת״ל אלא יש לך אשה
נאה ביופי ואינה נאה במעשים במעשים ולא ביופי וזו נאה בכל
האשה הכושית על שם נויה נקראת כושית כאדם הקורא לבנו נאה
כושי כדי שלא ישלוט בו עין הרע כי אשה כושית לקח ועתה גרשה
הרק אך במשה לבדו דבר ה׳ הלא גם בנו דבר ולא פרשנו מדרך
ארץ ענו שפל וסבלן פתאום נגלה עליהם פתאום והם
היו טמאין בדרך ארץ והיו צועקים מים מים להודיע שיפה עשה
משה שפרש מן האשה מאחר ששכינה נגלית עליו תדיר ואין עת
קבועה לדבור שלשתכם מגיד ששלשתם נקראו בדבור אחד מה שאי
אפש׳ הפה לומ׳ והאזן לשמוע בעמוד ענן יצא יחידי שלא כמדת מלך
בשר ודם מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא באכלוסין וכשיוצא
לשלום במעט גוי אבל הקב״ה כשיוצא למלחמה יוצא יחידי שנ׳ ה׳ איש
מלחמה כשיוצא לשלום יוצא באכלוסין שנ׳ רכב אלהים רבותים אלפי
שנאן ויקרא אהרן ומרים שיהיו נמשכים ויוצאים לקראת הדבר
ויצאו שניהם מפני מה משכן והפרישן ממשה לפי שאומרין מקצת
שבחו שלאדם בפניו וכולו שלא בפניו וכן מצי׳ בנח שלא לפניו נאמ׳
איש צדיק תמים ובפניו נאמ׳ לו כי אותך ראיתי צדיק לפני ד״א כדי

שלא ישמע בנויפתו שלאהרן שמעו נא דברי אין נא אלא לשון
בקשה אם יהיה נביאכם אם יהיו לכם נביאים ה׳ במראה אליו
אתודע שכינת שמי אינה נגלית עליו באספקלריא המאירה אלא
בחלום חזיון פה אל פה פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה
והיכן אמר לו בסיני כשאמ׳ לו לך אמור להם שובו לכם לאהליכם
ולמשה אמ׳ ואתה פה עמוד עמדי ומראה ולא בחידות ומראה זה
מראית דבור שאני מפר׳ לו הדבור במראות דבור שבו ואיני סותמו
לו בחידות כענין שנ׳ ביחזקאל חוד חידה יכול מראה שכינה ת״ל לא
תוכל לראות פני ותמונת ה׳ יביט זה מראה אחורים כענין שנ׳ וראית
את אחורי בעבדי במשה אינו אומר בעבדי משה אלא בעבדי במשה
בעבדי אע״פ שאינו כמשה או במשה אע״פ שאינו עבדי כדאי הייתם
ליירא מפניו וכל שכן שהוא עבדי ועבד מלך כמלך הוא ואין המלך
אוהבו חנם ואם תאמרו אין מכיר במעשיו זו קשה מן הראשונה
ויחר אף ה׳ בם אחר שהודיע סרחנן גזר עליהן נדוי קל וחומר
לבשר ודם שלא יכעוס על חברו עד שיודענו סרחנו והענן סר
מעל האהל ואחר כך מצורעת כשלג משל למלך שאמר לפרדגג
רדה את בני אבל לא תרדנו בפני עד שאלך מאצלך שרחמי עליו
גואלנו כתרגומו לשון אויל אל נא תהי אחותינו כמת מה מת
מטמא בביאה אף מצורע מטמא בביאה אשר בצאתו מרחם אמו
אמנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב אשר יצאת מרחם אמנו וראוי
לנו כאלו נאכל חצי בשרנו כענין שנ׳ כי אחינו בשרנו הוא ולפי
משמעו אף הוא נראה כן אינו ראוי להניח את אחותנו כמת אשר
מאחר שיצא מרחם אמו של זה שיש בידו כח לעזור ואינו עוזר הרי
הוא כמו שנאכל חצי בשרו שאחיו בשרו הוא ד״א אל נא תהי כמת
אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה מי מטהרה אני אי אפשי
לראותה שאני קרוב וקרוב אינו רואה את הנגעים וכהן אחר אין
בעולם וזהו אשר בצאתו מרחם אמו אל נא רפא נא לה׳ בא הכתוב
ללמדך שהשואל דבר צריך לומר שנים או שלשה דברים של
תחנונים ואחר כך יבקש שאלותיו לאמר מה ת״ל לאמר אמר לו
השיבני על דברי אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שהשיבו ואביה
ירוק ירק בפניה ר׳ אלעזר בן עזריה אומ׳ בד׳ מקומות בקש משה לפני
הקב״ה להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו כיוצא בו ויאמר משה
לפני ה׳ לאמר יפקוד ה׳ אלהי הרוחות כיוצא בו ואתחנן אל ה׳ בעת

135

חתיא לאמר כיוצא בו וידבר ה אל משה לאמר חן בני ישראל לא
שמעו אלי מה תל לאמר חשיבני אם תגאלם אם לאו עד שהשיב
לו עתה תראה רפא נא לה מפני מה לא האריך בתפלה שלא
יהיו ישראל אומרין אחותו נתונה בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה
ואביה ירוק ירק בפניה אם אביה הראה לה פנים זועפות הלא
תכלם שבעת ימים קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום אלא דיו
לבא מן הדין להיות כנדון לפיכך אף לנזיפתי תסגר שבעת ימים
ואחר תאסף אומ׳ אני שכל אסיפות האמורות במצורעין על שם
שהוא משולח חוץ למחנה וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה ואסיפה
זו לשון הכנסה והעם לא נסע בכור זה חלק לה המקום בשביל
שעה אחת שהמתינה למשה כשנשלך ליאור שנאמר ותתצב אחותו
מרחוק נתעכבה בשבילה שכינה וכל ישראל
חסלת פרש׳ בהעלותך

שלח לך אנשים

למה נסמכה פרשת מרים
לפרש׳ מרגלים לפי שלקת
על ידי דבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר שלח
לך לדעתך אני איני מצוה אותך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל
ואמרו לו נשלחה אנשים לפנינו כמו שכתוב ותקרבון אלי כולכם
ומשה נמלך בשכינה אמ׳ הקבה אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמ׳
אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה חייהם שאני נותן להם
מקום לטעות בדברי מרגלים למען לא ירשוה על פי ה׳ ברשות
כולם אנשים לשון חשיבות אותה שעה כשרים היו להושע בן נון
יהושע התפלל עליו ואמ׳ יה יושיעך מעצת מרגלים החוק הוא
הרפה סימן מסר להם אם בפרזים יושבין חזקים הם שסומכין
על גבורתם ואם בערים בצורות חלשים הם בפצחין כרכים פתוחין
מאין חומה הטובה היא במעיינות ותהומו׳ בריאין הם היש בה עץ אם
יש בהם אדם כשר שמגין זכותו עליהם בכורי ענבים ימים שהענבים
מתבשלין בבכור ממדבר צין עד רחוב לבא חמת הלכו בגבוליה
באורך וברוחב כמין גם הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרח עד
מקצוע מערב כמו שצוה משה עלו זה בנגב דרך גבול שפת דרומית
לכו והיא ממדבר צין שהוא במקצוע דרומית מזרחית עד הים שהיא
גבול מערבי ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת

חים עד לבא חמת   שהוא אצל הר ההר במקצוע צפונית מערבית
כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי
ויבא עד חברון כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות שלא
יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ
אשר דרך בה וכתוב ויתנו לכלב את חברון   שבע שנים נבנתה
אפשר שבנה חם חברון לכנען בנו הקטן קודם שבנה צוען למצרים
בנו הגדול ﭏא מהו נבנתה שהיתה מבונה מכל טּ֗ב על אחד שבעה
בצוען ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראֽ שאין לך טרשים בארץ
ישראֽ יותר מחברון לכך הקצוה לקבורת מתים   ואין לך מעולה
מכל הארצות שבמצרים יותר מצוען שנֽ כי היו בצוען שריו ששם
מושב שרים ומצרים עצמה מעולה מכל שאר ארצות   שנֽ כגן הֽ
בארץ מצרים וחברון היתה מבונה מצוען ז֗ חלקים ומורה שוכת
גפן ואשכול של ענבים תלוי בו   וישאוהו במוט בשנים ממשמע
שנֽ במוט איני יודע שהוא בשנים מה תֽל בשנים בשני מוטות הא
כיצד הֽ נטלו אשכול אֽ נטל תאנה ואֽ נטל רמון יהושע וכלב לא
נטלו כלום לפי שכל עצמן של מרגלים להוציא דבה נתכונו לומר
כשם שפירותיה משונים כך עמה משונה   ואם חפץ אתה לידע
במה משאוי אחד מהם צא ולמד מאבנים שהקימו להם בגלגל שנֽ
הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו   ושקלום רבותיֽ כל אחד מֽ
סאה   וגמירי כל טונא דמידלי אניש על כתפיה אינו ﭏא שליש
במשאוי שמסייעין אותו להרים נמצא משקל זה האשכול   סאין
וישובו מקץ ארבעים יום   והלא ארץ ישראֽ ארבע מאות פרסה על
ארבע מאות פרסה היא ומהלך אדם בינוני עשר פרסאות   הרי
מהלך מֽ יום ממזרח למערב והם הלכו ארכה ורחבה   אלא לפי
שגלוי לפני הקבֽה שיחטאו ויגזור עליהם יום לשנה יום לשנה קצר
לפניהם הדרך   וילכו ויבאו   מקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן
בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה   וישיבו אותם דבר את משה ואת
אהרן   זבת חלב ודבש היא כל דבר שקר שאין אומריֽ קצת אמת
בתחילתו אינו מתקיים בסופו   בצורות   לשוֽ חוזק ותרגמו כריכן
בירניות עגולות עגול בלשון ארמי כרוך   עמלק יושב לפי שנכוו
בעמלק כבר הזכירוהו מרגלים כדי לייראן ועֽל יד הירדן אצל ידו
ולא תוכלו לעבור   ויהס כלב השתיק את כולם למשה לשמוע מה
ידבר משה צווח לומֽר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם השומע היה

סבור שבא לספר בגנותו ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי
המרגלים שתקו כולם לשמוע גנותו אמר והלא קרע לנו את הים
והוריד לנו את המן והגיז לנו את השלו עלה נעלה אפי׳ אם היו
הערים בצורות עד לשמים והוא אומ׳ לנו עשו סלמות ועלו שם היינו
מצליחים בכל דבריו ויהס לשון שתיקה וכן הס כל בשר כי׳ חזק
הוא ממנו כביכול כלפי מעלה אמרו אוכלת יושביה היא בכל
מקום שעברנו מצאנו קוברין מתים והקב״ה עשה לטובה כדי לטרדן
באבלן ולא יתנו לב לא׳ו אנשי מדות גבוהים וגדולים וצריך אתה
לתת בהם מדה כמו גלית גבהו שש אמות וזרת וכמו איש מדה
הנפילים ענקים מבני שמחזי ועזא׳ שנפלו מן השמים בימי דור
אנוש וכן היינו בעיניהם שמענום אומרים נמלים יש בכרם כדמות
אנשים ענק שמעניקים חמה בקומתן לו׳ מתנו הלואי מתנו נתנה
ראש ונשובה מצרים כתרגו׳ נשים עלינו מלך ורז״ל פירשו לשון
ע״ז כמו ויבא עד הראש אל תמרודו ושוב אל תיראו כי׳ לחמנו
הם נאכלם כלחם סר צלם מגנם וחזקם כשרים שבהם מתו
איוב שהיה מגין עליהם מת וזהו שאמ׳ להם משה היש בה עץ אל
תקרי עץ אלא יועץ לרגום אותם יהושע וכלב וכבוד ה׳ נראה
הענן ירד שם עד אנה עד היכן ינאצוני יחרפוני וירגיזוני בכל
האותות בשביל הנסים שעשיתי היה להם להאמין שהיכולת בידי
לקיים אבטחתי ואורישנו לשון תירוכין ואם תאמר מה אעשה
לשבועת אבות ואעשה אותך לגוי גדול שאתה מזרעם
ושמעו מצרים את אשר העלית ושמעו מצרים את אשר תהרגם כי׳
העלית כי משמש בלשו׳ אשר והם ראו את אשר
העלית בכחך אותם מקרבם וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמינו
שחטאו לך אלא יאמרו שכנגדן יכולת להלחם אבל כנגד לא׳ מלכים
יושבי הארץ הזאת לא יכולת להלחם וזהו ואמרו אל יושב הארץ
הזאת כמו על יושב הארץ ומה יאמרו עליהם מה שאמור בסוף
הענין מבלתי יכולת בשביל ששמעו כי אתה ה׳ שוכן בקרבם ועין בעין
נראה אתה ה׳ עליהם והכל בדרך חבה ולא הכירו בך שנתקה
אהבתך מהם עד הנה והמתה את העם הזה פתאום כאיש אחד
ומתוך כך ואמרו הגוים מבלתי יכולת ה׳ בשביל ששמעו כי אתה ה׳
לפי שיושב הארץ חזקים וגבורים ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד
מלכים ואת יאמרו על יושבי הארץ הזאת מבלתי יכולת מתוך

שאין יכולת להביאם שחטם יכולת שם דבר כאשר דברת לאמר
לי ומהו הדבור ה׳ ארך אפים ארך אף היה צריך ליכתב אלא
אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו להקב״ה
שיושב וכותב ה׳ ארך אפים אמר לו למי אמר לו לצדיקים ולרשעים
אמ׳ לו הרשעים יאבדו אמ׳ לו חייך שתצטרך לדבר כשחטאו בעגל
ובמרגלים התפלל לפניו בארך אפים אמר לו הקב״ה כבר אמרת לי
לצדיקים אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים יגדל נא כח ה׳
כאשר דברת לעשות דבורך אף לרשעים ולא כאשר דברתי אני
ונקה לא ינקה מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים
כדברך בשביל מה שאמרת מבלתי יכולת ואולם כמו אבל אעשה
ואת חי אני לשון שבועה חי אני וימלא כבוד ה׳ את כל הארץ
כי כל האנשים הרי זה מקרא מסורס חי אני כי האנשים הרואים
את כבודי אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את כל הארץ שלא
יתחלל שמי במגפה זו לאמר מבלתי יכולת להביאם שלא אמיתם
פתאום אלא באיחור מ׳ שנה מעט מעט וינסו אותי כמשמעו זה
עשר פעמים ב׳ במן ב׳ במים ב׳ בים ב׳ בשלו א׳ בעגל א׳ במרגלים כו׳
כדאי׳ בערכין רוח אחרת שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב שהיו
סבורין שיאמ׳ כמותן למרגלים אמ׳ אני עמכם בעצה ולבו היה לומ׳
האמת על ידי כן היה לו כח לשתקן כמו שנ׳ ויהס כלב שהיו סבורין
שיאמר כמותן וזהו שנ׳ בספר יהושע ואשיב אותם דבר כאשר עם
לבבי ולא כאשר עם פי וימלא לבו אחריו הרי זה מקרא קצר אשר
בא שמה חברון תנתן לו יורישנה כתרגו׳ יתרכינה את הענקים
ואת העם שבתוכה ואין לומ׳ ירתנה אלא במקום יירשנה העמלקי
אם תלכו שם יהרגו אתכם מאחר שאיני עמכם מחר פנו וסעו
לאחוריכם עד מתי לעדה הרעה הזאת אלו מרגלים מכאן לעדה
שהיא עשרה אשר המה מלינים את תלונות בני ישרא׳ אשר המה
המרגלים מלינים אותם עלי שמעתי חי אני לשון שבועה אם לא
אעשה לכם כביכול איני חי כאשר דברתם שבקשתם ממני במדבר
הזה לו מתנו וכל פקודיכם לכל מספרכם כל הנמנין לכל המספר
שאתם נמנים בו כגון לצבא ולתת שקלים כל המנויין לכל אותם
המספרות ימותו ואלו הן מבן עשרים שנה ומעלה ולהוציא שבטו
שללוי שאין פקודיהם בני עשרים ופגריכם אתם כתרגו׳ לפי שדבר
על הבנים להורישם הארץ ובקש לומ׳ ואתם תמותו נופל זה הלשון

לומ' אתם ארבעים שנה לא מת אחר מהם פחות מבן ס' שנה לבד
נגזר מ' שנה שיהו אותם שלבני שנת כ' מגיעין לכלל ס' ושנה ראשונה
היתה בכלל ואעפ' שקדמה לשלוח מרגלים לפי שמשעשו את העגל
עלתה גזרה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתן
וזהו שנ' וביום פקדי במרגלים ופקדתי עליהם חטאתם זו אף כאן
נאמר תשאו את עונותיכם ולא נאמר עונכם ב' עונות אחד במרגלי'
ובעגל וחשב להם במנין זה מקצת שנה כבולה וכשנכנסו לכלל ס'
מתו אותם של בני כ' ונשאו את זנותיכם כתרגומו יסבלו את
חטאתיכם את תנואתי שהניאותם לבבכם מאחרי תנואה לשון
הסרה כמו כי הניא אביה אותה וישובו וילינו עליו את כל העדה
וכששבו מתור הארץ הרעימו עליו בהוצאת דבה אותן האנשים
וימותו כל לשון הוצאת דבה לשון חנוך דברים שמלקיחין שם
לאדם לדבר בו וכמו דובב שפתי ישנים וישנה לטובה וישנה לרעה
לבך נאמר מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה שהיא טובה פרלריץ
בלע במגפה לפני ה' במיתה ההגונה להם מדה כנגד מדה הם
חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם ותולעים יוצאין מלשונם
ובאין לתוך טבורן לכך נאמר במגפה לפני ה' באותה הראויה להן
על פי ה' על פי מדותיו של הקב"ה שהוא מודד מדה כנגד מדה
ויהושע וכלב חיו מה ת"ל מן האנשים ההם אלא מלמד שנטלו
חלקן של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים על ראש ההר
היא הדרך ההולכת לארץ ישראל והיא לא תצלח זו שאתם עושים
לא תצלח כי על כן שבתם כמו על אשר שבתם ויעפילו לשון
חוזק וכן עופל בת ציון עופל ובחן ור' תנחומא פי' לשון אופל הלכו
השכים בלא רשות ויכתום כמו ואכות אותו טחון מכה אחר מכה
עד החרמה שם מקום ונקרא על שם המאורע ועשיתם אשה
אין זה לשון צווי אלא כי תבאו שם ותעלה בלבבכם לעשות אשה לה'
לריח ניחוח נחת רוח לפלא נדר או נדבה לפרש נדר או שתעשה
האשה בשביל חובות מועדיכם שחייבתי אתכם לעשות במועד
והקריב המקריב תקריבו מנחה ונסכים לכל בהמה המנחה בלול
והשמן נבלל בתוכה והיין לספלים כמו ששנו' במסכ' סוכה לכבש
האחד על כל האמור למעלה הוא מוסב על היין ועל השמן ועל
המנחה או לאיל אם לאיל הוא הנדר ורז"ל דרשו או לאיל לרבות
את הפלגס לנסכי איל פלגס הכבש שיש לו י"ג חדש ולא נכנס לי"ד

אשה ריח ניחוח אינו מוסב אלא על השמן ועל המנחה אבל היין אינו
אשה שאינו נתן לאש או לשה בין שהוא מן הכבשים ובין שהוא מן
העזים כבש ושה קרויין בתוך שנתן איל בן יג חדש ויום אחד כמספר
אשר תעשו כמספר בחמו שתקריבו לקרב ככה תעשו נסכי לכל אחד
ואחדמיהן כמספרם שלבהמות מספר שלנסכי ככם כגר כמותכם כן
גר ובן דרך לשון עברית כגן ה כארץ מצרים כמוני כמוך כעמי
כעמך בבואכם אל הארץ משונה ביאה זו מכל ביאות האמורות
בתורה שבכולן נאמ כי תבאו כי תבא לפי כולן למדות זו מזו וכיון
שפרט לך הכתו באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה אף
כולן כן אבל זו נאמ בבואכם מש נכנסו ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה
ראשית עריסותיכם כשתלושו כדי עסתכם שאתם רגילים ללוש
במדבר וכמה היא וימודו בעומר עומר לגולגולת תרימו מראשית
כלומ קודם שתאכלו ממנה ראשית חלקה חלה אחת ממנה תרימו
תרומה לשם ה חלה טורטיל בלע כתרומת גורן שלא נאמ בה שיעור
ולא כתרומת מעשר שנ בה שיעור אבל חכמים נתנו בה שיעור לבעל
הבית אחד מכד ולנחתום אחד ממח מראשית עריסותיכם למה
נאמ לפי שנ ראשית עריסותיכם שומע אני ראשונה שבעסות תל
מראשית מקצתה ולא כולה תתנו לה תרומה לפי שלא שמענו
שיעור הלה נאמ תתנו שיהא בה שיעור נתינה וכי תשגו ולא תעשו
עז היתה בכלל כל המצו והוציאה מן הכלל לדון בדבר חדש שבשאר
מצות הצבור מביאין פר ובעז פר לעולה ושעיר לחטאת וכי תשגו
בעז הכ מדבר או אינו אלא באחת משאר מצות תל כל המצות האלה
מצוה אחת שהיא שקולה בכל המצות מה העוב על כל המצות פורק
עול שמים ממנו ומפר ברית ומגלה פנים אף זו פורק עול ומפר
ברית ומגלה פנים ואי זו זו זו עז אשר דבר ה אל משה אנכי ולא
יהיה לך מפי הגבורה שמענום אחת דבר אלהים שתים זו שמענו
את כל אשר צוה ה אל משה מגיד הכתוב שכל המודה בעז ככופר
בכל התורה כולה ובכל מה שנתנבאו נביאים שנאמ למן היום אשר
צוה ה והלאה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה עבירה זו נעשית על
ידי שוגג כגון ששגגו והורו על אחת מן העברות שהיא מותרת
לעבוד עז בכך לחטת חסר אלף שאינו כשאר חטאות שכל חטאות
שבתורה הבאות עם העולה חטאת קודמת לעולה שנ ואת השני
יעשה עולה וזו עולה קודמתה הביאו את קרבנם לפני ה זה

158

שאמור בפרשה הוא פר העולה שנ׳ אשה לה׳ והטאתם זה השעיר
תחטא בשגגה בעו׳ הכתוב מדבר עו׳ בת שנתה בשאר עבירות
שבתורה יחיד מביא כשבה או שעירה ובזו קבע לה שעירה ב׳יר
ר׳מה במזיד מגדף מחרף כמו והיתה חרפה וגדופה אשר גדפו
נערי מלך אשור ועוד דרשו רבותי׳ מכאן כרת למברך את השם
כי׳ דבר ה׳ אזהרת עו׳ מפי הגבורה והשאר מפי משה עונה בה
בזמן שעונה בה שלא עשה תשובה ויהיו בני ישרא׳ גנותן של ישרא׳
דבר הכתוב שלא שמרו ישרא׳ אלא שבת ראשונה ובשנייה בא זה
וחללה המוצאים אותו מקושש עצים שהתרו בו ולא הניח
מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו לא פורש מה יעשה לו באי׳ זו
מיתה אבל יודעין היו שהמחלל שבת במיתה רגום עשה הלוך
וכן זכור ושמור ויוציאו אותו מכאן שבית הסקילה רחוק וחוץ
לבית דין היה ועשו להם ציצית על שם פתילין התלויין בה כמו
ויקחני בציצית ראשי ד״א ציצית על שם וראיתם אותו כמו מציץ מן
החרכים תכלת צבע ירוק כדם חלזון וזכרתם את כל מצות ה׳
שמנין גימטריא של ציצית ת״ר וח׳ חוטין וה׳ קשרים הרי תרי״ג ולא
תתורו אחרי לבבכם כמו מתור הארץ הלב והעין מרגלים שלגוף
הם מסרסרין לו את העברות העין רואה והלב חומד והגוף עושה
את העברה אני ה׳ נאמן לשלם שכר אלהיכם נאמן ליפרע אשר
הוצאתי אתכם על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו גזרותי אני ה׳
אלהיכם עוד למה נאמ׳ שלא יאמרו מפני מה אמ׳ הקב״ה לנו שנעשה
ונטול שכר לא עושין ולא נוטלין שכר על כרחכם אני מלככם וכן
הוא אומ׳ אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם ד״א למה נאמ׳ בפרשת
ציצית יציאת מצרים אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה שלבכור
לטיפה שאינה שלבכור אני הוא עתיד להבחין וליפרע ממי שתולה
קלא אילן בבגדו ואומ׳ תכלת הוא ומיסודו של ר׳ משה הדרשן
העתקתי למה נסמכה פרש׳ מקושש לפרש׳ עו׳ לומ׳ לך המחלל שבת
כעובר עו׳ שאף היא שקולה כנגד כל המצו׳ וכן הוא אומ׳ ועל הר סיני
ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם ואף
פרש׳ ציצית למה נסמכה לאו׳ לפי שאף היא שקלה הכ׳ ככל התורה
כולה וככל המצות שנ׳ ועשיתם את כל מצות ה׳ וזכרתם את כל מצות
ה׳ ועשיתם אותם על כנפי בגדיהם כנגד ואשא אתכם על כנפי
נשרים על ארבע כנפות כסותך ולא בעלת ג׳ ולא בעלת ה׳ כנגד ד׳

לשונות שנאמרו במצרים והוצאתי והצלתי ולקחתי וגאלתי פתיל
תכלת על שם שיכול בכורות תרגו׳ שיכול תיכלא ומכתם היתה בלילה
ובן צבע תכלת דומה לצבע רקיע המשחיר לעת ערב וח׳ חוטין שבה
כנגד ח׳ ימים ששהו ישרא׳ משיצאו ממצרים עד שאמ׳ שירה על הים
חסלת פרש׳ שלח לך

ויקח קרח

פרשה זו נדרשת יפה
במדר׳ תנחומא ויקח קרח
לקח עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לערער על הכהונה
וזהו שתרגם אנקלוס ואיתפליג נחלק משאר העדה להחזיק
במחלקת וכן מה יקחך לבך לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם
בן קהת בן לוי יעקב בקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו
במחלקותם שנ׳ בקהלם אל תחד כבודי והיכן נזכר שמו של יעקב
על קרח בהתיחשם על הדוכן בדברי הימים שם נאמר בן אביאסף
בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישרא׳ ודתן ואבירם בשביל
שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתן תימנה שכן לקהת ובניו החונים
תימנה נשתתפו לו עם קרח במחלקותם אוי לרשע אוי לשכנו ומה
ראה קרח לחלוק על משה נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיא׳
לפי שמנהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבר אמר אחי אבא היו
ארבעה שנ׳ ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיא׳ עמרם הבכור
נטלו שני בניו הגדולה אחד מלך ואחר כהן גדול מי ראוי ליטול
את השניה לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מנה את
בן אחיו הקטן שבכולם הריני חולק ומבטל את דבריו מה עשה
כינס מאתים וחמשים סנהדריות רובם משבט ראובן שכניו והם
אליצור בן שדאור וחבריו. וכיוצא בו שנ׳ נשיאי עדה מיוחדין שבעדה
קריאי מועד ולהלן אומר קרואי העדה והלבישן טליתות שכולן
תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו טלית שכולה תכלת חייבת בציצי׳
או פטורה אמר להן חייבת התחילו לשחוק עליו אמרו אפשר טלית
של מין אחר חוט אחד שלתכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטור
את עצמה אמר להם בית שמלאה ספרים חייבת במזוזה או פטורה
אמרו לו חייבת אמר לו ישמעו אזניך מה שפיך מדבר כשם שזה
חייב כך זו חייבת בני ראובן דתן ואבירם ואון בן פלת רב׳ לכם
הרבה יותר מדאי לקחתם גדולה לעצמכם . כולם קדושים כולם

159

שמעו בסיני הדברות מפי הב״ה ומדוע תתנשאו אם לקחת אתה
המלכות לא היה לך לברור לאחיך הכהונה לא אתם לבדכם
שמעתם בסיני אנכי ה׳ אלהיך ולא יהיה לך כל העדה שמעו ויפול
על פניו מפני המחלקת שכבר זה בידן סרחון רביעי חטאו בעגל
ויחל משה במתאוננים ויתפלל משה במרגלים ושמעו מצרים
במחלקתו שלקרח נתרשלו ידיו משל לבן מלך שסרח על אביו
ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש כשסרח פעם רביעית נתרשלו
ידיו שלאוהב אמר עד מתי אטריח את המלך שמא לא יקבל עוד
ממני בקר ויודע עתה עת שכרות הוא לכם
לא עתה עת להראות לפניו בשעת שכרות בסבור שמא
יחזרו בהם בקר יבא ויודע ה׳ את אשר לו לעבודת לויה ואת הקדוש
לכהונה והקריב אותם אליו לפניו ותרגומו יוביה יקרב לקדמוהי
והשני יקרב לשמושיה ומדרשו בקר אמ׳ להן משה גבולות הציב
הב״ה בעולמו יכולים אתם לחפוך בקר לערב דכתיב ויהי בקר יום
אחד כך תוכלו לבטל את זו ובשם שהבדיל הב״ה בין בקר לערב דכתי׳
ויבדל אלהים בין האור ובין החשך כך ויבדל אהרן להקדישו ואת
עשו קחו לכם מחתות מה ראה לומ׳ להן כך אמ׳ להן בדרכי הגוים
יש נימוסין הרבה וכומרין הרבה ואין כולן מתקבצין בבית אחד
אנו אין לנו אלא ה׳ אחד ותורה אחת ומזבח אחד וכהן גדול אחד
ואתם מאתים וחמשים איש מבקשים כהונה גדולה אף אני רוצה
בכך הא לכם תשמיש חביב מכל היא הקטרת חביבה מכל הקרבנות
וסם המות נתן להם שבו נשרפו נדב ואביהוא לפי׳ התרה בהם והיה
האיש אשר יבחר ה׳ הוא הקדוש כבר הוא בקדושתו וכי אין אנו
יודעין שמי שיבחר ה׳ הוא הקדוש אלא אמר להם משה הריני אומר
לכם שלא תתחיבו רעו לכם שמי שיבחר מכם הוא יצא חי וכל
השאר אובדין רב לכם בני לוי הרבה אמרתי לכם דברים המתקבלין
על הלב רא׳ דבר גדול אמרתי לכם לא טיפשין היו שכבר התרה בהן
וקבלו עליהם ליקרב והם חטאו על נפשותם שכיון שהחזיקו במחלקת
הפקירו עצמם למיתה לכך נקראו חטאים שנ׳ את מחתות החטאים
האלה בנפשותם וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זו עינו הטעתו
ראה שלשלת גדולה העתידה לצאת ממנו ששקול כמשה ואהרן
אמר בשבילו אני נמלט ועוד ראה כ״ד משמרות עומדות מבני
בניו מתנבאות ברוח הקדש כדכתיב ביחוסם כל אלה בנים

להימן אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני
אדום לכך נשתתף לבא לאותה חזקה ששמע מפי משה שאמ׳ שכולן
אובדין ואחד פלט שאמ׳ אשר יבחר ה׳ הוא הקדוש טעה ותלה בעצמו
מחתות כלים שחותין בהן גחלים ויש להן בית יד רב לכם דבר
גדול נטלתם לעצמכם לחלוק על המקום ויאמר משה אל קרח
שמעו נא בני לוי התחיל לדבר עמו דברים רכים כיון שראהו קשה
עורף אמר עד שלא ישתתפו שאר השבט עמהם ויאבדו עמו אדבר
גם אל כולן התחיל מורו כהן שמעו נא בני לוי ולעמוד לפני העדה
לשרתם לשיר על הדוכן ויקרב אותך לאותו שירות שהרחיק
ממנו שאר עדת ישרא׳ לכן אתה וכל עדתך בשביל כך אתה וכל
עדתך נועדים אתם על ה׳ כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן
ולא לנו הוא המחלקת הזה אלא על ה׳ כל הדברים האלה פייס משה
לקרח ואין אתה מוצא שהשיבו דבר ומה ראה קרח שלא השיבו
שהיה פקח אמר יודע אני שהוא חכם יותר ממני אם אני משיבו
עכשו יקפחני בדבריו ועל כרחי אני מתרצה לו ראה משה שאין בו
תועלת פירש ממנו וישלח לדתן ולאבירם אף הן עמדו ברשעתן
ולא באו וישלח משה מכאן שאין מחזיקין במחלקת שהיה משה
מחזר אחריהן להשלימן לא נעלה פיהם הכשילן אין להם עליה
אלא ירידה ותתן לנו הדבר הזה מוסב על לא האמור למעלה לא
הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם אמרת לנו אעלה אתכם
מעני מצרים אל ארץ טובה ורחבה משם הוצאתנו ולארץ זבת חלב
ודבש לא הבאתנו אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר שאמרת לנו
במדבר הזה יפלו פגריכם העיני האנשים ההם אפי׳ אם אתה
שולח לנקר עינינו אם לא נעלה אליך לא נעלה האנשים ההם כאדם
שתולה קללתו בחברו ויחר למשה מאד נצטער הרבה משל לאדם
שדן עם חברו מתווכח עמו ומשיבו יש שם נחת רוח ואם אינו
משיבו הרי זה צער גדול בתנחומא אל תפן אל מנחתם לפי פשוטו
הקטרת שהן מקריבין לפניך מחר אל תפן אליה ומדרשו יודע אני
שיש להם חלק בתמידי צבור את חלקם לא יקובל לפניך לרצון
תניחנו האש ולא תאכלנו לא חמור אחד מהם נשאתי לא חמורו
של אחד מהם נטלתי אפי׳ כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את
אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו החמור משלהם לא
נטלתיו אלא משלי ותרגו׳ שחרית בלשון ארמי אנגריא שלמלך נקרא

160

שחוור׳ והם ערתך והקרבתם איש מחתתו חחמשים ומאתים איש
שבכם ויקהל עליהם קרח בדברי ליצנות כל הלילה החוא הלך
אצל השבטים ופתח אותן כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד איני
מקפיד ﭏא בשביל כולכם ﭏ באין ונוטלין כל הגדולות לו חמלכות
ולאחיו הכהונה ובני אחיו סגני כהונה עד שנתפתו כולן וירא כבוד
ה׳ בא בעמוד ענן אלהי הרוחות יודע המחשבות אין מדתך כמדת
בשר ודם מלך בשר ודם אם סרחה מקצת מדינה אינו יודע מי החוט׳
לפי׳ כשהוא כועס נפרע מכולן אבל אתה גלויות לפניך כל מחשבות
ותדע מי החוטא האיש אחד הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף
אמ׳ להם הקב״ה יפה אמרהם אני ה׳ מודיע מי חטא העלו מסביב
הסתלקו מסביבות משכן קרח ואע״פ ששמע משה מפי הגבורה לא
העלן עד שהלך והתרה בהן וילך משה אל דתן ואבירם להודיע
רשעתן שאע״פ שהלך משה ברגליו אצלן הרשעים קשין לרצות ולא
רצו לרצות ולצאת מאהליהם ועמדו פתח אהליהם נגרו בשראה
משה כך אמ׳ עד כאן היה עלי לעשות וילך משה מכאן שאין
מחזיקין במחלוקת ויעלו מעל משכן קרח כיון שראו שנסתלקו
ישרﭏ מסביבותם יצאו פתח אהליהם נצבים בקומה וקופה לחרף
ולגדף כמו ויתיצב ארבעים יום דגלית הפלשתי ונשיהם ובניהם
וטפם כולם נעשו כנופיא כנגדו להכעיס את בני יומן מעריסתן
וכמו שהיו נצבי׳ באותו מעמד גדולי׳ וקטני׳ כך נבלעו ונמשכו הדברי׳
זה אחר זה עד ותבלע אותם ובניהם וטפם אמ׳ ר׳ ברכיה בא וראה
כמה קשה המחלוקת שהרי ב״ד שלמטה אין מענישין עד שיביא שתי
שערות עד בן י״ג שנה ויום אחד וב״ד שלמעלה עד בן כ׳ וכאן אבדו אפי׳
יונקי שדים בזאת תדעון כי ה׳ שלחני לעשו׳ את כל המעשים שעשיתי
על פי הדב׳ לתת לאהרן הכהנ׳ ובניו סגני כהנה ואליצפן נשיא הקהתי
אם כמות כל האדם משל לשושבין בתו של מלך שהיו עדותיה
בידו עמד אחד מן המסובין וקלל את השושבין לומר שלא היו
בתולים לבתו של מלך עמד השושבין כנגד המלך ואמר אם לא
תעשה נקמה מזה בפני הכל אף אני אומר לא היו בתולים לבתך
אמר המלך מוטב אהרוג את זה ולא יוציא הנאמן שם רע על בתי
כך אמר משה אם ימותו על מטתן כדרך כל האד׳ מתים והרופאים
מבקרין אותן אף אני כופר ואומר לא ה׳ שלחני ﭏא הכל עשיתי
מדעתי ובדין קרח חולק עלי כיוצא בזה אמר מיכה אם שוב תשוב

בשלום לא דבר ה׳ בי אמר הקב״ה מה אתה מבקש אמר אם
אם בראת פה לגהנם מששת ימי בראשית מוטב ואם לאו בריאה
דרש רבא אילימא למבריה ממש והא כתיב אין כל חדש תחת
השמש אלא לאקרובי פיתחא ואם בריאה חדשה יברא ה׳ להמיתם
מיתה שלא מת בה אדם עד עכשו ומה היא הבריאה ופצתה
האדמה את פיה ותבלעם או וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה׳
אשר שלחני אמר הקב״ה ותגזור אומר ויקם לך ויהי ככלותו לדבר
ותבקע ללמדך שבכל מקום שהוא רוצה להצמיח הפורענות מצמיח
ותבלע אותם ואת בתיהם לקו בגופם ולקו בממונם ואפי׳ תינוקות
בני יומן מהלקת בלא וו נוטריקון מכה חרון לקוי קללה תכלית
כלייה ואת כל הרכוש ר״זל אמרו אפי׳ כלים שלהן ביד הכובס
מתגלגלין ובאין שנעשית הארץ כמשפך וירדו הם וכל אשר להם
אמר שמואל אפי׳ מחט שאולה ביד ישראל נבלעת חיים שאולה יש
אומ׳ חיים נדונים עד עכשו ויאבדו מתוך הקהל ר׳ יהודה בן
בתירא אומר כאבדה שעתידה להתבקש וכן דוד אמר תעיתי כשה
אובד בקש עבדך שעתידין לעלות לעתיד לבא ויש להן חלק וכל
ישראל נסו לקולם בשביל קולם היוצא בשעת בליעתן והיו צווחין
למשה משה רבינו הצילנו ואש יצאה אלו נבלעין ואלו נשרפין וקרח
עומד בין שניהם שאמר לו משה איש מחתתו ואתה ואהרן והוא
לקח יותר מכולן שנשרף ונבלע ולמה נעשו בו שני דינים שאלו
נשרף ולא נבלע היו הבלועין מתרעמין שאינו עמהן אלו נבלע ולא
נשרף היו השרופין מתרעמין שאינו עמהם לכך נדון בשתי מיתות
ליחטתו האש תחילה לעין כל השרופין שגם בידו היה המחתה
והקטרת וקפלתו האש עד שגלגלתו והביאתו לפי הארץ בין הבלועין
שכן בפינחס אומ׳ ותבלע אותם ואת קרח באכול האש ואת האש
שבתוך המחתות ורה הלאה לארץ מעל המחתות כי קדשו המחתו׳
ואסורות בהנאה שהרי עשאום כלי שרת החטאים האלה בנפשותם
שנעשו פושעים שנחלקו להקב״ה ומדרשו הם חטאו בנפשותם
בראשם משה התרה בהם והיה האיש אשר יבחר ה׳ הוא הקדוש הוא
לבדו יצא חי וכולן אובדין והם נכנסו לאותה סכנה רקועי פחים
רדודי טסין מרודדין טינביש בלעו צפוי למזבח הנחשת ויהיו לאות
לזכרון שיאמרו אלו הן מאותן שנחלקו על הכהונה ונשרפו ולא יהיה
כקרח וכעדתו כאשר דבר ה׳ לו׳ כמו עליו ומהו ביד משה לו ולא כת

161

אל משה רמז לחולקין על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקח משה
בידו רכ׳ ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג ועל כן לקח עוזיה בצרעת
ולפי פשוטו ולא יהיה כקר׳ בלוע ושרוף אך כאשר דבר ה׳ ביד משה
לו בצרעת ילקח ויש פותרין למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא
מזרע אהרן כאשר דבר ה׳ ביד משה לו לאהרן שיהא הוא ובניו
כהנים ולא זר וכפר עליהם רז זה מסר לו מלאך המות
כשעלה לרקיע שהקטרת עוצרת המגפה כדא׳ במסכ׳ שבת ר״א למה
בקטרת לפי שהיו מלחשין על הקטרת לומ׳ סם המות יש בו על ידו
מתו נדב ואביהוא על ידו נשרפו מאתים וחמשים איש אמר הכ״ה
תראו שהוא עוצר את המגפה והחטא הוא שממית ויעמוד בין
המתים אחז את המלאך והעמידו על כרחו אמ׳ לו הנח לי לעשות
שליחות המקום אמ׳ לו משה צוני לעכב על ידך אמ׳ לו אני שלוחו
שלמקום ואתה שלוחו שלמשה אמ׳ לו אין משה אומ׳ כלום מלבו
אא מפי הגבורה אם אין אתה מאמין הנה הכ״ה ומשה אל פתח
אהל מועד בא עמי ושאל וזהו שנ׳ וישב אהרן אל משה כי׳ מטה אחר
אעפ׳ שחלקתים לשתי משפחות משפחת כהונה לבד ומשפחת לויה
לבד מ״מ שבט אחד הוא והשיכותי כמו וישוכו המים וחמת המלך
שככה בתוך משותם הניחו באמ׳ צע שלא יאמרו מפני שהניחו בצד
השכינה פרח ויוצא פרח במשמעו ציץ הוא חנטת הפרי כשהפרח
נופל ויגמול שקדים כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים לשון ויגדל
הילד ויגמל ולשון זה מצי׳ בפרי האילן כמו ובוסר גומל יהיה נצה
ולמה שקדים הוא פרי ממהר להפריח מכל הפירות אף המעורר
על הכהונה פורענות ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיה והצרעת
זרחה במצחו וכפית שיגרין באשכול שקדים יחד בפותים זה על זה
ותכל תלונתם ותכלה תלונתם לשון מפעל יחיד לנקבה ויש חלוק
בין תלונתם לתלונותם תלונתם תלונה אחת תלונותם תלונות
הרבה למשמרת לאות לזכרון שבחרתי באהרן לכהן ולא יעוררו
עוד על הכהונה כל הקרב הקרב וגו׳ אין אנו יכולין ליזהר בכך
כולנו רשאין ליכנס לחצר אהל מועד ואחד שיקריב עצמו יותר
מחברו ויכנס לתוך האהל ימות האם תמנו לגוע שמא הופקרנו
למיתה ויאמר ה׳ אל אהרן למשה אמר שיאמר לאהרן להזהירו
על תקנת ישרא׳ שלא יכנסו זרים למקדש אתה ובניך ובית אביך
הם בני קהת אבי עמרם תשאו את עון המקדש עליכם אני מטיל

עונש הזרים שיחטאו בעסקי דברים המקודשין המסורין לכם הוא
האהל והשולחן וכלי הקדש אתם תזהירו את כל זר הבא ליגע ואתה
ובניך הכהנים תשאו את עון הכהונה שאינה מסורה ללויים
הלויים השוגגין שלא יגעו אליכם בעבודתכם ותזהירו
גרשון ובני מררי וילוו ויתחברו אליכם להזהיר את הזרים מלקרב וגם את אחיך בני
אליכם וישרתוך בשמירת השערים ולמנות מהם גזברין ואמרכלין
וזר לא יקרב אליכם אתכם אני מזהיר על כך ולא יהיה עוד קצף
כמו שהיה כבר שנ׳ כי יצא הקצף לכם מתנה נתונים יכול לעבודת
הדיוט תל׳ לה׳ כמו שמפורש למעלה לשמור משמרת גזברין
ואמרכלין עבודת מתנה במתנה נתונים לכם ואני הנה נתתי לך
משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה
בערכאין בא אחר וערער עליו את השדה אמ׳ לו המלך כל מי שהוא
רוצה לערער יבא ויערער לנגדך הריני כותב וחותם ועולה בערכאין
אף כאן לפי שבא קרח וערער על אהרן על הכהונה בא הכתוב ונתן
לו כ״ד מתנות כהונה בברית מלח לכך נסמכה פרש׳ זו לכאן משמרת
תרומותי שאתה צריך לשמרן בטהרה למשחה לגדולה מן האש
לאחר הקטרת האישים כל קרבנם כגון זבחי שלמי צבור מנחתם
חטאתם אשמם כמשמען אשר ישיבו זה גזל הגר בקדש הקדשים
תאכלנו למד על קדשי קדשים שאינן נאכלין אלא בעזרה ולזכרי
כהונה תרומת מתנם המורם מן התודה ומן השלמים ומאיל
נזיר לכל תנופות הרי אלו שעונין תנופה כל טהור ולא טמאים
בביתך לרבות אשתו ראשיתם היא תרומה גדולה כחזה התנופה
ובשוק הימין של שלמים שנאכלים לכהנים ולנשיהם ולבניהם
לשני ימים ולילה אחד אף הבכור נאכל לשני ימים ולילה אחת לך
יהיה בא ר׳ עקיבא ולמד הוסיף לו הוייה אחרת שלא תאמר כחזה
ושוק שלתודה שאינו נאכל אלא ליום ולילה כל תרומות הקדשים
מחבבתה של פרשה כללה בתחלה ובסוף ופרט באמצע ברית מלח
כרת ברית עם אהרן בדבר הבריא ומתקיים ומבריא את אחרים
ברית מלח כברית הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם וחלק לא
יהיה לך בתוכם אף בבזה והם הלויים ישאו את עונם שלישראל
שעליהן להזהיר את הזרים מגשת אליהם אשר ירימו לה׳ תרומה
הכתו׳ קראו תרומה עד שיפריש ממנו תרומת מעשר ונחשב לכם
תרומתכם כדגן מן הגורן תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים

162

ולטמאים וחייבין עליו מיתה וחומש כתרומה גדולה שנקראת ראשי׳
דגן מן הגורן וכמלאה מן היקב כתרומת תירוש ויצהר הנשלת מן
היקבים מלאה לשון בשול תבואה שנתמלאת יקב הוא בור שלפני
הגת שהיין יורד לתוכו וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא וכן יקבי
המלך הוא ים אוקינוס היא חפירה שחפרה מלכו של עולם
כן תרימו כמות שישרא׳ מרימים מגרנם ומיקביהם תר׳ימו גם
אתם ממעשר שלכם כי היא נחלתכם מכל מתנותיכם תרימו
את תרומת ה׳ בתרומה גדולה הכתוב מדבר שאם הקדים לוי לכהן
בכרי וקבל מעשרותיו קודם שיטול הכהן תרומה גדולה מן הכרי
צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה
גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר ממנו בהר׳ימכם את חלבו
ממנו לאחר שתרימו תרומת מעשר ממנו ונחשב המותר ללויים
חולין גמורין כתבואת גורן לישרא׳ שלא תאמר הואיל וקראו הכ׳
תרומה שנ׳ כי את מעשר בני ישרא׳ אשר ירימו לה׳ תרומה יכול יהא
כולו אסור ת״ל ונחשב ללויים כתבואת גרן מה תבואת גרן של ישרא׳
חולין אף של לוי חולין בכל מקום אפי׳ בבית הקברות ולא תשאו
עליו חטא הא אם לא תרימו תשאו חטא ולא תמותו הא אם
תחללו תמותו ואם לא תחללו לא תמותו
חסלת פרש׳ ויקח קרח

זאת חקת התורה

לפי שהשטן ואומות העולם מקנטרין את ישרא׳ לומ׳ מה
מצוה זו לפי׳ כתב בה חוקה גזרה מלפני ואין לך להרהר אחריה
ויקחו אליך לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר
ארומה תמימה שהיא תמימה בארמימו׳ שאם היו בה שתי שערות
שחורות פסולה אל אלעזר הכהן מצותה בסגן אל מחוץ למחנה
חוץ לג׳ מחנות ושחט אותה לפניו זר שוחט ואלעזר רואה אל נכח
פני אהל מועד עומד במזרחו של ירושלים ומתכוין ורואה פתחו של
היכל בשעת הזאת דם אל המחנה למחנה שכינה שאין טמא
משולח חוץ לב׳ מחנות אא זב ובעל קרי ומצורע חוץ לג׳ וטמא
הכהן עד הערב סרסהו ודרשהו וטמא הכהן עד הערב ואחר יבא
אל המחנה והניח מחוץ למחנה לג׳ חלקים מחלקה אחד נותן בהר
המשחה ואחת מתחלק לכל המשמרות ואחד נותן בחיל וזה של

משמרות היה חוץ לעזרה ליטול ממנה בני העיירות וכל הצריכין
ליטהר וזה שבחר המשחה כהנים גדולים והעוסקין בפרות אחרות
מקדשין ממנו וזה שבחיל ניתן למשמרת מגזר הכתוב דכתי' והיתה
לעדת בני ישרא' למשמרת למי נדה למי הזאה כמו וידו אבן בי
לידות את קרנות הגוים חטאת היא לשון חטוי כפשוטו ומדרשו
קראה הכתו' חטאת לו' שהיא כקדשים ליאסר בהנאה הוא יתחטא
בו' באפר הזה במת בנפש האדם ואי זה מת שלנפש אדם להוציא
נפש בהמה שאין טומאתה צריכה הזאה ר"א בנפש זו רביעית דם
את משכן ה' טמא אם נכנס בעזרה בטבילה בלא הזאה שצריך
להזות עליו בשלישי ובשביעי עוד טומאתו בו' אעפ' שטבל כל הבא
אל האהל בעוד שהמת בו וכל כלי פתוח בכלי חרש הכתו' מדבר
שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו לפי' אם אין מגופת צמידתו
פתילה עליו יפה בחבור טמא הוא הא אם יש צמיד פתיל עליו טהור
פתיל לשון חבור כמו נפתולי אלהים נפתלתי על פני השדה דרשו
רז"ל לרבות גולל ודופק ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא
המת בנגיעה וחטאו ביום השביעי הוא גמר הזאותיו את מקדש
ה' טמא אם נאמ' מקדש ולא נאמ' משכן כו' כדאי' בשבועות ומזה
מי הנדה רבותינו אמרו שהמזה טהור וזה בא ללמד שהנושא מי
חטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו מה שאין כן בנוגע
ומה שהוציאו בלשון מזה לומר לך שאינו טמא עד שיהא בהם
שיעור הזאה והנוגע יטמא ואין טעון כבוס בגדים וכל אשר יגע בו'
הטמא הזה שנטמא במת יטמא והנפש הנוגעת בו בטמא מת
תטמא עד הערב כאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה
והנוגע בו אב הטומאה ומטמא אדם וזה פירושה לפי משמעה
והלכותיה ומדרש אגדה העתקתי מיסודו של ר' משה הדרשן ויקחו
אליך משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל כך יביאו זו לכפרה
עליהן פרה אדומה משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך
אמר המלך תבא אמו ותקנח צואת בנה כך תבא פרה אדומה שהיא
אמו של עגל ותכפר על העגל אדומה על שם אם יאדימו כתולע
שהחטא קרוי אדום תמימה על שם שהיו ישרא' תמימים ונעשו
בו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליהן ויחזרו לתומתן לא עלה עליה
עול כשם שפרקו מעליהן עול שמים אל אלעזר הכהן כשם שנקהלו
על אהרן שהוא כהן לעשות העגל ולפי שאהרן עשה את העגל לא

163

נתנה לו עבודה זו שאין קטיגור נעשה סניגור ושרף את הפרה כשם
שנשרף העגל עץ ארז ואזוב ושני תולעת ג׳ מינים כנגד ג׳ אלפים
שנפלו בעגל וארז הוא אילן הגבוה על כל האילנות ואזוב נמוך
מכולן סימן לגבוה שנתגאה וחטא ישפיל עצמו כאזוב וכתולעת
ויתכפ׳ לו למשמרת כשם שפשע העגל שמור לכל הדורות לפורענו׳
שאין לך פקידת עון שאין בה מפקידת העגל שנ׳ וביום פקדי ופקדתי
עליהם חטאתם וכשם שהעגל טמא כל העסוקין בו כך טמא כל
העוסק בפרה וכשם שנטהרו באפרו כדכתי׳ ויזר על פני המים כך
ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת כל העדה השלמה שכבר מתו
מתי מדבר ואלו פרשו לחיים ותמת שם מרים ותקבר שם סמוך
למיתה קבורה למה נסמכה פרשת מרים לפרשת פרה לומר לך
מה כל הקרבנות מכפרין אף מיתת הצדיקים מכפרת ותמת שם
אף היא בנשיקה מתה ומפני מה לא נאמר בה על פי ה׳ לפי שאין
דרך כבוד של מעלה ובאהרן נאמר בו על פי ה׳ באלה מסעי׳ ולא
היה מים לעדה מכאן שכל מ׳ שנה היה להן הבאר בזכות מרים
ולו גוענו הלואי גוענו בגוע אחינו במיתת אחינו כדבר שמיתת צמא
מגונה מן הדבר בגוע שם דבר הוא במיתת אחינו ולא יתכן לפרשו
כשמתו אחינו שאם היה כן היה לו לינקד בגווע ואת בעירם מכאן
שהמקום חס על ממונם שלישרא׳ ויקהילו זה אחד מן המקומות
שהחזיק המועט את המרובה המן הסלע הזה לפי שלא היו מכירין
בו לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק והיו ישראל
אומרי׳ מה לכם מאי זה סלע תוציאו לכך אמ׳ להם המורים סרבנים
ד״א המורים שוטים בלשון יוני מורים ד״א מורים את מוריהן המן
הסלע הזה שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מים פעמים לפי
שבראשונה לא הוציא אלא טפין טפין לפי שלא צוה המקום להכותו
אלא ודברתם אל הסלע והם דברו לסלע אחר ולא הוציא אמרו שמא
צריך להכותו כבראשונה שנ׳ והכית בצור ונזדמן להם אותו סלע
והכוהו יען לא האמנתם גלה הכתוב שאולי מפני חטא זה בלבד
היו נכנסין לארץ כדי שלא יאמרו עליהן כעון שאר דור המדבר
שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ כך היה עון משה ואהרן והלא הצאן
ובקר ישחט להם קשה מזו אלא לפי שהיתה בסתר חסך עליו הכתו׳
וכאן שבמעמד כל ישרא׳ לא חסך עליו מפני קידוש ה׳ להקדישני
שאלו דברתם אל הסלע והוציא מים הייתי מקודש לפני העדה והיו

אומרים ומה סלע שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסח
מקיים דבריו שלמקום קל וחומר אנו לכן לא תבאו בשבועה
כמו לבן נשבעתי לבית עלי נשבע בקפיצה כדי שלא ירבו כתפילה
על כך חמה מי מריבה הם הנזכרים במקום אחר את אלה ראו
איצטגניני פרעה שמושיען שלישראל לוקה במים לכך גזרו כל הבן
הילוד ויקדש בם שמתו משה ואהרן על ידם כשהקב״ה עושה דין
במקודשיו אז יראוי ומקודש על הבריות וכן הוא אומ׳ נורא אלהים
ממקדשי׳ אל תקרי ממקדשי׳ אלא ממקודשי׳ וכן הוא או׳ בקרובי אקד׳
אחיך ישראל מה ראה ישראל להזכיר כאן אחוה אלא אמ׳ אחים אנחנו
בני אברהם שנ׳ לו כי גר יהיה זרעך ועל שנינו היה לפרוע אותו
החוב אתה ידעת את כל התלאה לפי׳ פירש אביכם מאבינו שנאמר
וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב המוטל עליהם
והטילו על יעקב וירעו לנו סבלנו צרות רבות ורעות ולאבותינו
מכאן שהאבות מצטערין בקבר כשפורענות באה על ישראל וישמע ה׳
את קולנו בברכה שברכנו אבינו הקול קול יעקב שאנו צועקין ונענין
מלאך מכאן שהנביאים קרויין מלאכים ואומר ויהיו מלעיבים
במלאכי אלהים נעברה נא בארצך אין לך לעורר על הירושה של
ארץ ישראל כשם שלא פרעת החוב עשה לנו מעט עזר לעבור דרך
ארצך לא נשתה מי באר מי בורות היה לו לומר אלא כך אמר
משה אעפ״י שיש לנו מן לאכול ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא
נקנה מכם אוכל ומים כדי להחנותכם מכאן לאכסנאי אעפ״י שיש
בידו מה לאכול יקנה מן החנוני כדי להחנות לאושפיזו דרך המלך
נלך אנו חוסמין את בהמתנו ולא ישו לכאן ולכאן לאכול פן בחרב
אצא לקראתך אתם מתגאין בקול שהורישכם אביכם ואמרתם
ונצעק אל ה׳ וישמע קולנו ואני אצא עליכם במה שהורישני אבא ועל
חרבך תחיה רק אין דבר׳ אין שום דבר מזיק וביד חוקה בהבטחת
וקנו וחירים ידי עשו כל העדה כולה שלמה ועומדת ליכנס לארץ
שלא היו בהן מאותן שנגזרה גזרה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואו׳
מאותן שכתוב בהם חיים כולכם היום הר ההר הר על גבי הר
כתפוח קטן על גבי תפוח גדול ואעפ״י שהענן הולך לפניהם ומשוח
את ההרים ג׳ נשארו מהן הר סיני לתורה הור ההר לקבורת אהרן
הר נבו לקבורת משה על גבול ארץ אדום מפני שנתחברו לעשו
נפרצו מעשיהם וחסרו צדיק אחד וכן הנבי׳ אמ׳ ליהושפט בהתחברך

לרשע פרץ ה׳ את מעשיך   קח את אהרן קחנו בדברים שלניחומין
אמור לו אשריך שכתרך נתון לבניך בחייך מה שאין אני זכאי לכך
את בגדיו בגדי כהונה גדולה הלבישהו והפשיטם מעליו לתתם על
אלעזר בחייו אמ׳ לו הכנס למערה ונכנס ראה משה מטה מוצעת ונר
דלוק אמ׳ לו עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט קמוץ פיך וקמץ עצו׳
עיניך ועצם מיד חמד משה לאותה מיתה וזהו שנ׳ כאשר מת אהרן
אחיך מיתה שנתאוית בה   ויעש משה אעפ׳ שהדבר קשה לו לא
עכב ויראו כל העדה כשראו כל העדה משה ואלעזר יורדין ואהרן
לא ירד אמרו להן אהרן היכן הוא אמרו להן מת אמרו אפשר מי
שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה ישלוט בו מלאך המות בקש
משה רחמים והראה להן מלאכי השרת נושאין המטה והאמינו כל
בית ישראל האנשים והנשים והטף   לפי שהיה אהרן אוהב שלום
ורודף שלום ומשים שלום בין איש לאשתו בין איש לאחיו כי׳ גוע
אהרן אומ׳ אני המתרג׳ דהא טועה הוא אלא אכ׳ יתר׳ ויראו ואיתחזיאו
שלא אמרו רבותי׳ כי זה משמש בלשון דהא אלא על מדר׳ שנסתלקו
ענני כבוד וכדאמ׳ ר׳ אבהו דאמ׳ ר׳ אבהו אל תקרי ויראו אלא ויראו
ועל לשון זה נופל דהא לפי שהוא נתינת טעם למה שכתו׳ למעלה
הימנו למה ויראו דהא מית אהרן אבל על תרגומו שמתורגם והזו
אין לשון דהא נופל אלא לשון אשר שהוא מגו׳ שימוש אי שמצי׳ אם
משמש בלשון אשר כמו אם מדוע לא תקצר רוחי והרבה מפורשי׳
בוה אם חרוצים ימיו וישמע הכנעני שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני
כבוד כולי׳ כראי׳ בראש השנה ועמלק רצועת מרדות לישראל מזומן
בכל עת לפורענות יושב הנגב זה עמלק שנ׳ עמלק יושב בארץ הנגב
ושנה את לשונו ללשון כנען כדי שיהו מתפללין שיתן הכנענים בידם
והם אינם כנעניים ראו ישראל לבושיהן לבושי עמלקיים ולשונם כלשון
כנען אמרו נתפלל סתם וכן עשו אם נתון תתן את העם הזה בידי
דרך האתרים דרך תייר הגדול הנוסע לפניהם דרך שלשת ימים
לתור להם מנוחה וישב ממנו שבי לא שבו אלא שפחה אחת
והחרמתי אקדיש את שללם לגבוה ויחרם אותם לשון הריגה
ואת עריהם חרמי גבוה דרך ים סוף כיון שמת אהרן ובאת להם
מלחמה זאת חזרו לאחוריהן דרך ים סוף הוא הדר׳ שחזרו לאחוריה׳
כשנגזרה גזרת מרגלים עליהם   שאמר פנו וסעו לכם המדברה
דרך ים סוף וכאן חזרו ז׳ מסעות לאחוריהן   שנ׳ ובני ישראל נסעו

מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן   וכי במוסרה מת אהרן
והלא בהור ההר מת אלא שם חזרו והספידוהו כאלו הוא מת לפניהן
צא ובדוק במסעות תמצאם ז׳ מסעות ממוסרה עד הר ההר לסבוב
את ארץ אדום שלא נתנם לעבור בארצו   ותקצר נפש העם בדרך
טורח הדרך הוקשה להם   אמרו עכשו היינו קרובין ליכנס לארץ
ואנו חוזרים לאחורינו כך חזרו אבותינו ונשתהו ל״ח שנה עד היום
לפי קצרה נפשם מעינוי הדרך   ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם
בהיותם בדרך ולא פירש בו במה קצרה   שכל מקום שאתה מוצא
קצור נפש במקרא מפורש שם במה קצרה כמו ותקצר נפשו בעמל
ישרא׳ כל הדבר הקשה על האדם נופל בו קצור נפש   שהטורח בא
עליו ואין דעתו רחבה עליו לקבל אותו דבר ואין לו מקום בתוך לבו
לגור שם אותו צערובדבר המטריחו נופל בו גדל שגדו׳ הוא וכבד על
האדם כגון וגם נפשם בחלה בי ויגאה כשחל תצודני ותשוב תתפלא
בי כללו שלפירוש כל לשון קיצור נפש בדבר   לשון שאינו יכול
לסבלו הוא שאין הדעת סובלתו   באלהים ובמשה השוו עבד לקונו
למה העליתנו ממצרים שניהם שוין   ונפשנו קצה אף זה לשו׳ קצור
ומאוס   בלחם הקלקל   לפי שהמן נבלע באברים קראוהו קלוקל
אמרו עתיד המן שיתפח במעינו כלום יש אדם שמכניס ואינו מוצי׳
הנחשים השרפים   ששורפין את האדם בארס שניהם   וינשכו את
העם   מדה כנגד מדה   יבא נחש שלקה על הוצאת דבה   ויפרע
ממוציא׳ דבה   יבא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם עפר   ויפרע
מכפויי טובה שדבר אחד משתנה לכמה טעמים   ויתפלל משה
מכאן למי שמבקשין ממנו מחו׳ אל יהי אכזרי מלמחול   על נס על
כלונס פרטיקא בלע׳ וכן וכנס על הגבעה ארים נסי ולפי שהוא אות
לראיה קורהו נס   כל הנשוך   אפי׳ כלב אחד או חמור נושכו היה
נזוק ומתנונה אלא שנשיכת נחש היה ממהר להמית לכך נאמ׳ כאן
וראה ראיה בעלמא ובנשיכת הנחש נאמ׳ בו והביט אל נחש הנחשת
שלא היה ממהר להתרפות אלא אם כן היה מביט בו בכונה   ואמרו
רבותי׳ במסכת ראש השנה וכי נחש ממית ומחיה אלא בזמן שהיו
מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין לבם למקום היו מתרפאין ואם
לאו היו נימוקין   נחש נחשת   לא נאמ׳ לו לעשות מנחשת אלא אמ׳
הקב״ה קורהו נחש ואני אעשנו נחשת לשון נופל על הלשון   בעיי
העברים   לא ידעתי למה נקר׳ שמם עיים ועי׳ לשון חרבה הוא דבר

165

הטאוט במטאטא השמר והעין בו יסור לברה והוא לשון יעים ויעת
ברר העברים דרך מעבר העוברים שם אל ארץ כנען שהוא מפסיק
בין מואב לארץ אמוריים על פני מואב ממזרח השמש למזרחה
שלמואב גבול האמורי תחום סוף מיצר שלהן וכן גבול מואב לשון
קצה הוא וסוף מעבר ארנון הקיפו את ארץ מואב כל דרומה
ומזרחה עד שבאו מעבר השני לארנון בתוך ארץ האמורי בצפונה
שלארץ מואב היוצא מגבול האמורי רצועה היוצאה מגבול האמורי
והיא שלאמוריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב
ושם חנו ישראׄ ולא באו לגבול מואב כמו שאמר יפתח ולא באו
לגבול מואב והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם ואעפ״ שלא
פירשה משה פירשה יפתח שנׄ וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה
ומשה רמזה שנׄ כאשׁ עשו לי בני עשו היושבׄ בשעׄ והמואבׄ היושבׄ
בער מה אׄ לא נתנום לעבור בארצם אׄא הקיפום סביב אף מואב
בן כ״ל כן יאמר על חנייה זו ונסׄ שנעשו בה יאמר בספור מלחמות הׄ
כשמספרים נסים שנעשו לאבותינו יספרו זה את והב כמו יהב
כמו שיאמר מן יעירה ועד כן יאמר מן יהב והב והוו יסור הוא
כלומר את אשר יהב להם והרבה להם ניסים בים סוף ואת נסי
הנחלים של ארנון כשם שמספרין בניסי ים סוף כך יש לספר
בנסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הנסים
ואשד הנחלים תרגוׄ של שפך אשד שפך הנחלים שנשפך דם
האמוריים שהיו נחבאין שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק
וקצר וההרים סמוכין זה לזה אדם עומד מיצר ההר ומדבר עם חברו
בהר הזה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיבאו ישראל
לעבור בתוך הנחל נצא מן המערות שבהרים שלמעלה מהם ונהרגׄ
באבני בלסטראות ובחצים והיו אותם הבקעים בהר שלצד מואב
ובהר של צד אמוריים היו בנגר אותן בקעים במין קרנות ושדים
בולטין לחוץ כיון שבאו ישראׄ לעבור נזדעזע ההר של ארץ ישראׄ
כשפחה היוצאת בפני גבירתה ונתקרב לצד ההר של מואב ונתקעׄ
אותן השדים לתוך אותן הבקעים והרגום וזהו שכתוב אשר נטה
לשבת ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב ונדבק בו וזהו
ונשען לגבול מואב ומשם באה האשר אל הבאר אמר הקב״ה מי מודיׄ
לבני הנסים האׄ המשל אומר הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו
ומשם לאחר שעברו חזרו ההרים למקומן והבאר ירדה לתוך הנחל

והעלה משם דם החרוגים וזרועות ואברים
וישראל ראו ואמרו שירה עֲלִי באר ענו לה ומוליכן סביב למחנה
והעלי מה שאת מעלי ומנין שהבאר הודיעה להם שנ׳ עלי באר מתוך הנחל
וכי משם היתה בארה והלא מתחלת ארבעים שנה היתה להן ומשם בארה
שירה לפרסם הנס וכן אז ישיר ישראל את השירה הזאת אלא
בסוף ארבעים והבאר נתנה להם בתחלת מ׳ שנה ומה ראה ליכתב נאמרה
כאן אלא הענין הזה נדר׳ למעלה ממנו את היא הבאר היא שחפרוה
שרים משה ואהרן במשענותם במטה וממדבר נתנה להם
וממתנה נחליאל כתרגו׳ הגאי אשר בשדה מואב כי שם מת משה
ושם בטלה הבאר ר״א כרוה נדיבי העם כל נשיא ונשיא כשהיו חונים
נוטל כל נשיא מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו ומי הבאר נמשכים
דרך אותו סימן ובאין לפני חניית כל שבט ושבט במחוקק על פי
משה שנקר׳ מחוקק שנ׳ כי שם חלקת מחוקק ספון ולמה לא נזכר
משה בשירה זו לפי שלקה על ידי הבאר וכיון שלא נזכר משה בשיר׳
זו לא נזכר שמו שלהקב״ה משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה אמ׳
אם אהובי שם אני שם אם לאו איני הולך שם ראש הפסגה כתרגו׳
פסגה לשון גובה וכן פסגו ארמנותיה ונשקפה אותה הפסגה על
פני מקום ששמו ישימון הוא לשון מדבר שהוא שמם ר״א ונשקפה
הבאר על פני הישימון שהלכה בימא שלטבריא והעומד על הישימו׳
מביט ורואה כמין כברה בים וזהו בארה שלמרים כך דר׳ רז״ל וישלח
ישראל מלאכים ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנ׳ ואשלח
מלאכים ממדבר קדמות וכן וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך
אדום וביפתח אומ׳ וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום הכתובים
הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח שישראל הוא משה ומשה
הוא ישראל לומ׳ לך נשיא הדור הוא כל הדור והנשיא הוא הכל
אעברה בארצך אעפ״י שלא נצטוו לשאול להם לשלום בקש מהם
שלום ולא נתן סיחון את ישראל מלכי כנען מעלין לו מס שיהא
שומרן שלא יעברו עליהם גייסות כיון שאמרו אעברה בארצך אמ׳
להן כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרן מפניכם ואתם אומרי׳ כך
ויצא לקראת ישראל אלו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה
יכולה לכבשה ואלו היה סיחון בכפר חלש אין אדם יכול לכבשן כל
שכן מלך קשה והמדינה קשה אמר
הקב״ה מה אני מטריח בני כל כך לצור על כל עיר ועיר נתן בלב

166

אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום אחד
ושם נפלו ומשם הלכו ישרא׳ לערים ואין עומד לנגדן שאין שם אלא
נשים וטף כי׳ עז ומהו חוזק התראתו של הקב״ה שאמר להם אל
תצורם ואל תתגר בם בנותיה כפרים הסמוכין לה והוא נלחם
למה הוצרך ליכתב לפי׳ שנ׳ אל תצר את מואב וחשבון משל מואב
היתה כתב לנו שהוא לקחה מיהן ועל ידו טהרה לישרא׳ מידו
מרשותו על כן על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב יאמרו
המושלים הוא בלעם ובעור אביו שנ׳ וישא משלו ויאמר והם אמרו
בואו חשבון שלא היה סיחון יכול לכבשה הלך ושכר את בלעם לקללו
וזהו שאמר לו בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך תבנה ותכונן
חשבון בשם סיחון להיות עירו כי׳ אש יצאה מחשבון משכבשה
סיחון אכלה ער מואב שם אותה עיר קרויה ער בלשון עברי ולחיית
בלשון ארמי ער מואב ער של מואב אוי לך מואב שקלל את מואב
שימסרו בידו כמוש שם אלהי מואב נתן הנותן את בניו שלמואב
נסים ופלטים מחרב ואת בנותיו בשבית ונירם אבד חשבון
ומלכות שלהם אבד חשבון עד דיבון מלכות ועול שהיה למואב
בחשבון אבד משם וכן עד דיבון תרגום של סר עד עד ניר מדיבון
ניר לשון עול וממשלה כמו למען היות ניר לדוד עבדי ונשים
דגש לשון שממה בן אומ׳ המושלים נשמים אותם עד נופח
השמנום עד נופה וישלח משה לרגל את יעזר המרגלים לכדוה
אמרו לא נעשה כראשונים בטוחים אנו בכח תפלתו של משה
להלחם אל תירא אותו שהיה משה ירא שמא תעמוד לו זכותו של
אברהם שנ׳ ויבא הפליט הוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו כדר
לעומר וחבריו בעשתרות קרנים שנ׳ כי רק עוג מלך הבשן נשאר
מיתר הרפאים ויכו אותו משה הרגו כדאי׳ בברכות בפרק הרואה
עקר טורא וכולי׳

חסלת פרש׳ ואת חוקת

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישרא׳
לאמורי אמר אלו שני
מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם אנו על אחת
כמה וכמה לפי׳ ויגר מואב לשון מורא כמו גורו לכם ויקץ מואב
בלומ׳ קצו בחייהם אל זקני מדין משלם היו שונאין זה את זה שנ׳

המכה את מדין בשדה מואב שבאו מדין על מואב למלחמה אלא
מיראתן שלישראל עשו שלום ביניהן ומה ראו מואב ליטול עצה
ממדין כיון שראו ישראל נוצחין שלא כמנהג העולם אמרו מנהיגן
שלאלו במדין נתגדל נשאלו להם מה מדתו אמרו להם אין כחו אלא
בפיו אמרו אף אנו נבוא מי שכחו בפיו כלחוך השור כל מה שהשור
לוחך אין בו תקנה בעת ההיא לא היה ראוי למלכות מנסיכי מדין
היה וכיון שמת סיחון מנוהו עליהן לצרך שעה פתורה כשלחני הזה
שהכל מריצין לו מעו' כך כל המלכים מריצין לו את אגרותיהן ליטול
ממנו עצה ולפי פשוטו שלמקר' כך שם המקום ארץ בני עמו של
בלק משם היה מתנבא לו עתיד אתה למלוך ואם תאמר מפני מה
השרה שכינה על גוי רשע כדי שלא יהא פתחון פה לאומות העולם
לומ' אלו היו לנו נביאים חזרנו למוטב העמיד להן נביאים והם פרצו
גדר העולם שבתחלה היו גדורין בעריות וזה נתן להם עצה להפקיר
עצמן לזנות לקרא לו הקריאה היתה שלו ולהנאתו שהיה פוסק
לו ממון הרבה עם יצא ממצרים ואם תאמ' מה מזיקך הנה כסה
את עין הארץ סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו עמדו עליהם והרגום
והוא יושב ממולי חסר ו' קרובים הם להכריתנו כמו כי אמילם
נכה אני ועמי נכה בהן ר"א לשון משנה הוא מנכה הוא לו מן הדמים
לחסר מהם מעט כי ידעתי על ידי סיחון שעזרתו להכות את מואב
וקסמים בידם כל מיני קסמים שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי
דבר אחר קסם זה נטלו בידם זקני מדין אם יבא עמנו בפעם זו יש
בו תקוה ואם ידחנו אין בו תועלת לפיכך כשאמר להם לינו פה
הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם שנאמר וישבו
שרי מואב עם בלעם אבל זקני מדין הלכו להם
לינו פה הלילה אין רוח הקדש שורה עליו אלא בלילה וכן לכל נביאי
אומות העולם אל לבן הארמי בחלום הלילה כאדם ההולך אל
פילגשו בהחבא כאשר ידבר ה' אלי אם ימליכני ללכת עם בני אדם
שאינן מחוגנין כמותכם שמא אין כבודי ללכת עמכם אלא עם שרים
גדולים מכם וישבו לשון עכבה מי האנשים האלה עמך להטעותו
בא אמר פעמים שאין גלוי לפניו ואין דעתו שוה עליו אני אראה עת
שאוכל לקללן ולא יבין בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי אעם
שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים קבה לי זו קשה מארה
לי שהוא נוקב בו ומפרש וגרשתיו מן העולם ובלק לא אמר אלא

167

ואגרשנו מן הארץ א״ני מבקש ﭏ להסיען מעלי ובלעם היה שונאם
יותר מבלק לא תלך עמהם אמר לו אם כן אקללם במקומי אמר
לו לא תאור את העם אם כן אברכם אמר לו אין צריכין לברכתך
כי ברוך הוא אומרין לצרעה לא מדובשיך ולא מעוקציך להלוך
עמכם ﭏ עם שרים גדולים מכם למדנו שרוחו גבוהה ולא רצה
לגלות שהוא ברשות הקב״ה ﭏ בלשון גסות לפי ויוסף עוד בלק שלוח
שרים רבים ונכבדים כי כבד אכבדך יותר ממה שהיית נוטל
לשעבר אני נותן לך מלא ביתו למדנו שנפשו רחבה עליו ומבקש
ממון אחרים אמר ראוי ליתן לי כל כסף שלו שהרי צריך לשכור לו
חיילות רבות וספק נוצח ספק אינו נוצח אני ודאי נוצח לא אוכל
לעבור על כרחו גלה שהוא ברשו׳ אחרי׳ ונתנבא כאן שאינו יכול
לבט׳ את הברכות שנתברכו האבות מפי הגבורה גם אתם פיו הכשילו
גם אתם סופכם ללכת בפחי נפש כראשונים מה יוסף לא ישנה את
דברו מברכה לקללה הלואי שלא יוסיף לברך כאן נתנבא שעתיד
להוסיף להם ברכות על ידו אם לקרא לך אם הקריאה שלך
וסבור אתה לקבל שכר עליה קום לך אתם ואך על כרחך הדבר
אשר אדבר אליך אותו תעשה ואעפ״כ וילך בלעם אמר שמא אפתנו
ויתרצה ויחבוש את אתונו מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה
שחבש הוא בעצמו אמר הקב״ה רשע כבר קדמך אברהם וישכם
אברהם בבקר ויחבוש את חמורו עם שרי מואב לבו כלבם שוה
כי הולך הוא ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך
לשטן לו מלאך שלרחמים היה והיה מונעו שלא יחטא ויאבד ושני
נעריו עמו מכאן לאדם חשוב שיוצא לדרך שיוליך עמו שנים לשמשו
וחוזרין ומשמשין זה את זה ותרא האתון והוא לא ראה שהרבה
נתן רשות לבהמה לראות יותר מן האדם שמתוך שיש לו דעת לאדם
תיטרף דעתו כשיראה המזיקין וחרבו שלופה בידו אמ׳ רשע זה
הניח אומנות שלכלי זין שהיא אומנותו ובא עליהן בפיו שהוא אומנו׳
שלישרא׳ אף אני אתפוש את שלו ואבא עליו באומנותו וכן סופו ואת
בלעם בן בעור הרגו בחרב במשעול כתרגו׳ בשביל וכן אם יספוק
עפר שומרון לשעלים עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלוכן וכן מי
מדד בשעלו מים מדר ברגליו להלוכו גדר מזה וגדר מזה גדר
שלאבנים היתה ותלחץ את עצמה ותלחץ את אחרים את רגל
בלעם ויוסף מלאך ה׳ עבור לעבור עוד לפניו להלן להיות לפניו

במקום אחר כמו והוא עבר לפניהם מדרש אגדה בתנחומא מה
ראה לעמוד בשלושה מקומות סימני אבות הראהו וה׳ שלש רגלים
רמוזות לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש פעמים בשנה
התעללת כתרגו׳ לשון גנאי ובזיון לו׳ יש חרב ב׳יר׳י גנות גדולה
היה לו דבר זה בפני השרים וזה הולך להרוג אומה שלמה בפיו
ולארון זה צריך כלי זין ההסכן הסכנתי כתרגומו וכן הלא יסכון
גבר ודרשו רבותי׳ מקרא זה בתלמוד אמרו ליה אמאי לא רכבת
אסוסיא אמר להו לרטיבא שראית ליה כולי׳ כראית במסכ׳ ע״ז כי ירט
הדרך לנגדי רבותי׳ חכמי משנה דרשו׳ נוטריקון יראה ראתה נטתה
בשביל שהדרך לנגדי כלומר לקנאתי ולהקניטני ולפי משמעו כי
חרד הדרך לשון רטט כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומיהר הדרך
שהוא לכעסי ולהמראתי ומקרא קצר הוא כמו ותכל דוד לא ירט
לשו׳ רצון וכן על ידי רשעים ירטני מנחם ומפייס אותי על ידי רשעים
שאינן אלא מקניטין אולי׳ כמו לולא פעמים שאולי משמש בלשון לולא
כי עתה גם אותך הרגתי הרי זה מקרא מסורס והוא
כמו גם הרגתי אותך כלומר לא העכבה בלבד קראתך על ידי כי גם
ההריגה ואותה החייתי ועתה מפני שדברה והוכיחתך ולא יכולת
לעמוד בתוכחתה כמו שכתו׳ ויאמר לא הרגתיה שלא יאמרו זו היא
שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב וחס המקום על כבוד
הבריות וכן והרגת את האשה ואת הבהמה תהרוגו כי לא ידעתי גם
זה גנותו על כרחו אם רע בעיניך אשובה לי׳ להתריס נגד המקום
תשובה זו אמר לו הוא בעצמו צוני המקום ללכת ואתה מלאך
ומבטל את דברו למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו
לאברהם אמר קח נא את בנך ועל ידי מלאך בטל את דברו אף אני
אם רע בעיניך אשובה לי צריך אני לשוב לך עם האנשים בדרך
שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו ואפס על כרחך הדבר אשר
אדבר אליך אל עיר מואב אל מטרפולין שלו עיר החשובה שלו לו׳
ראה מה מבקשין לעקור קרית חוצות עיר מלאה שווקים אנשים
ונשים וטף בחוצותיה לומר ראה ורחם שלא יעקרו אלה בקר
וצאן דבר מועט במות בעל כתרגו׳ לרמת דחלתיה שם ע״ז אולי
יקרה ה׳ אינו רגיל לדבר עמי ביום וילך שפי כתרגו׳ יחידי בשופי
ושקט שאין עמו אלא שתיקה ויקר לשון גנאי וטומאת קרי כלומר
בקושי ובבזיון היה ובשביל אהבתן של ישרא׳ נגלה אליו ביום שבעה

168

המזבחות ערכתי שבע מזבחות אין כתוב כאן אלא המזבחות אמר
אבותיהן של אלו בנו שבעה מזבחות ואני ערכתי כנגד כולן אברהם
בנה ארבעה שנ׳ ויבן שם מזבח לה׳ הנראה אליו ויעתק משם ההרה
וגו׳ ויאהל אברם וגו׳ ואחד בנה בהר המוריה יצחק בנה אחד שנ׳
ויבן שם מזבח ויכרו שם עבדי יצחק ויעקב בנה שתים אחד בשכם
ואחד בבית אל ואעל פר ואיל ואברהם לא העלה בו אלא איל אחד
בלבד אר״ה לי׳ יעקב ולכה זועמה ישר״א בשני שמותיהן אמר לקללן
אמ׳ שמא אחד מהן מובחק ואיני יודע איזהו מ״ה אקוב לא קבה אל
כשהיו ראוין להתקלל לא נתקללו כשהזכיר אביהם את עונם אמ׳ כי
באפם הרגו איש ארור אפם לא קלל אלא אפם כשרמיה יעקב את אביו
היה ראוי להתקלל מה כתי׳ שם גם ברוך יהיה במברכים נאמ׳ אלא
יעמדו לברך את העם ובמקללים לא נאמ׳ לקלל את העם אלא יעמדו
על הקללה ולא רצה להזכיר להם שום קללה ל״א זעם ה׳ אין כחי אלא
לכוין השעה שהקב״ה כועס בה והוא לא כעס כל הימי׳ הללו שבאתי
אליך וזהו שנ׳ זכור נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם
בן בעור מן השטים ועד הגלגל למען דעת צדקות ה׳ כי׳ מראש צורים
אר״אנו אני מסתכל בראשיתם ובתחלת תולדותם ואני אראה אותם
מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו על ידי אבות ואמהות הן
עם אשר זכו לו אבותיו לשכון בדד כתרגו׳ ובגוים לא יתחשב
כתרגומו לא יהו נעשין כלה עם שאר האומות שנ׳ כי אעשה כלה
בכל הגוים וכך לא אעשה כלה ד״א כשהן שמחין אין אומה אחרת
שמחה עמהן שנ׳ ה׳ בדד ינחנו וכשהאומות בטובה הן אוכלין בטובה
עמהן עם כל אחד ואחד ואינו עולה להן מן החשבון וזהו ובגוים לא
יתחשב מי׳ מנה עפר יעקב כתרגו׳ מארבע משרייתהון דישרא׳ בר׳
רגלים מי מנה עפר יעקב אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר
לא תחרוש בשור ובחמור יחדו לא תזרע כרמך כלאים אפר פרה
עפר סוטה וכיוצא בהן ומספר את רובע ישר״א רביעיותיהן היוצא
מתשמיש שלהן תמות נפשי מות ישרי״ם שבהן וקבנו לשון צווי
קללהו לי׳ שדה צופים מקום גבוה ששם היה הצופה לשמור אם
יבא חיל לעיר ראש הפסגה בלעם לא היה קוסם כבלק ראה בלק
פרצה שעתידין להפרץ משם ששם משה קבור בסבור ששם תחול
עליהם קללה זו וזו הפרצה שאני רואה שמא עתידה להתקלל שם
אקרה כה מאת הקב״ה אקרה לשון אתפעל וישם דבר בפיו

ומה היא חשומה זו מה חסר המקרא באומרו שוב אל בלק וכה
תדבר אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל
אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו נתן לו הקב״ה רסן וחסם בפיו
כאדם הפוקס בהמתו בחכה להוליכה אל אשר ירצה אמר לו על
כרחך שוב אל בלק ושרי מואב אתו ולמעלה הוא אומר וכל שרי
מואב כיון שראו שאין בו תקוה הלכו מקצתן ומקצתן נשארו מה דבר
ה׳ לשון שחוק הוא וה כלומר אינך ברשותך קום בלק כיון שראהו
מצחק בו נתכון לצערו ואמר לו עמוד על רגליך אינך רשאי לישב
ואני שלוח אליך בשליחותו של מקום בנו צפור לשון מקרא הוא
כמו חיתו יער למעינו מים לא איש א׳ ויכזב כבר נשבע להביאם
ולהורישן ארץ ז׳ עממים ואתה סבור להמיתם במדבר ההוא אמר
ולא יעשה בלשון תימה תייבין ומתמלכין חוזרים ונמלכין הנה ברך
לקחתי אתה שואלני מה דבר ה׳ קבלתי ממנו לברך אותם ברך
כמו לברך וברך ולא אשיבנה והוא ברך אותם ולא אשיב על ברכתו
וברך כמו וברך וכן היא גורת ריש כמו וכור ואת אויב חרף ה׳ וכן
ובוצע ברך המחלל ומברך הגזול ואומר לו שלום יהיה
לך לא תירא לא תענש מרגיז להקב״ה ואין לומר ברך
שם דבר שאם כן היה הריש נקודה בפתח קטן וטעמו למעלה אבל
לפי שהוא לשון פעל הוא נקוד קמץ קטן וטעמו למטה לא הביט
און ביעקב הקב״ה לא הביט און שביעקב כשהן עוברין על דבריו אינו
מדקדק אחריהן להתבונן באון שלהם ובעמלן שהן עוברין על [illegible]רתו
עמל לשון עבירה כמו הרה עמל כי אתה עמל וכעס תביט שהעבירה
עמל לפני הקב״ה ה׳ אלהיו עמו אפי׳ מכעיסין וממרין לפניו אינו זז
מאהבתו מתוכם ותרועת מלך בו׳ לשון אהבה ורעות כמו רעה דוד
כמו ויתנה למרעהו וכן תרג׳ אונק׳ ושכינת מלכיהון בינהון א׳ מוציאם
ממצרים אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים לא מעצמו יצא אלא
הא׳ הוציאם כתועפות ראם לו כתוקף רם וגבוה שלו וכן וכסף
תועפות לך ואני אומר שהוא כעוף המעופף ברום וגבוה שלו
ותועפות לשון עפיפות גובה ד״א כתועפות ראם תוקף ראמים א׳
השדים כי לא נחש ביעקב ראוין הן לברכה שאין בהן מנחשין
וקוסמין כעת יאמר ליעקב עוד עתיד להיות עת כעת הזה שתגלה
חבתן לעין כל שהן יושבין לפניו ולומדין תורה מפיו ומחיצתן לפנים
ממלאכי השרת והם ישאלו לישר׳ מה פעל א׳ שנ׳ והיו עיניך רואות

169

את מורך ר״א יאמ׳ ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון הוה אינן צריכין
למנחש וקוסם בכל עת שצריך ליעקב ולישראל להאמ״ר מה פעל אל
ומה גזרותיו במרום אינן על ידי קוסמים ומנחשין אלא נאמ׳ להן
על פי נביאים מה היא גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם
ואונק׳ לא תרג׳ כן כלביא יקום כשהן עומדין משנתן שחרי׳ הם מתגברי׳
כארי וכלביא לחטוף המצות ללבוש ציצית ולקרות את שמע
ולהניח תפילין לא ישכב על מטתו עד שהוא מחבל כל המזיקין
הבאין לטורפו כיצד קורא ק״ש על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום
באו מחנה וגייס להזיקן הקב״ה נלחם מלחמותם ומפילן חללים לפניהן
ר״א הן עם כלביא יקום בתרגו׳ ודם חללים ישתה נתנבא שאין
משה מת עד שיפלו מלכי מדין חללים ויהרג הוא עמהם שנ׳ ואת
בלעם בן בעור הקוסם הרגו על חלליהם גם קוב לא תקבנו גם
ראשון מוסף על גם השני וגם שני מוסף על גם ראשון וכן גם
לי גם לך לא יהיה . וקבותו לי אין זה לשון צווי כמו וקבנו לי אלא
לשון עתיד אולי יישר בעיניו ותקבנו לי משם ראש הפעור קוסם
גדול היה בלק ראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור ולא היה יודע
במה אמ׳ הקללה תחול עליהם משם כן כל חוזים בכוכבים רואין ואינן
יודעי׳ מה רואין וירא בלעם כי טוב בעיני ה׳ אמ׳ אני צרי׳ לברוך בהקב״ה
כי לא יחפוץ לקללן ולא הלך כפעם בפעם כאשר עשה ב׳ פעמים
לקראת נחשים לנחש אולי יקרה ה׳ לקראתי אמ׳ רוצה ואינו רוצה
אקללם אזכיר עונותיהם והקללה תבא על ידי הזכרת עבירה
וישת אל המדבר פניו בתרגו׳ וישא את עיניו בקש להכניס בהן
עין הרע והרי לך שלש מדותיו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה
האמורין למעלה שוכן לשבטיו ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו
ואינן מעורבבין ראה שאין פתחיהן מכוונין זו כנגד זו שלא יציץ זה
לתוך של חברו ותהי עליו רוח אלהים עלה בלבו שלא יקללם בנו
בעור כמו למעינו מים ומדרש אגדה שניהם גדולים מאבותן בלק
בנו צפור אביו בנו הוא במלכות ובלעם גדול מאביו בנביאות מנח
בני פרס היו שתום העין עינו נקובה ומוצאת לחוץ וחור שלה
נראה פתוח ולשון משנה כדי שישתום ויסתום ויגוב ורז״ל אמרו
לפי שאמר ומספר את רובע ישראל שהקב״ה יושב ומונה רבי עיותיהן
של ישרא׳ מתי תבא הטפה שיולד הצדיק ממנה אמר מי שהוא
קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו ועל דבר זה נסמית

עינו של בלעם   ועוד אמרו רז״ל שסומא בעינו אחד היה   נופל
וגלוי עינים   פשוטו כתרגומו שאינו נראה אליו אל בלילה   כשהוא
שוכב ומדרש אגד׳ כשהוא נגלה לא היה בו כח כדי לעמוד על רגליו
ונופל על פניו לפי שהיה ערל ומאוס ואינו ראוי   לחיות נגלה עליו
בקומה וקופה לפניו   מה טובו אוהליך יעקב   לפי שראה פתחיהן
שאינן מכוונין זה לזה   ר״א מה טובו אהליך שילה ובית עולמים
ומשכנות שמקריבין עליהן קרבנות ומכפרין עליהן   ר״א משכנותיך
חנייתן כתרגו׳ אף כשהן חרבין לפי שהן מכפרין עליהן אף כשהן חרבי׳
כמו שנ׳ כלה ה׳ את חמתו במה כלה ויצת אש בציון   כנחלים נטיו
שנארכו ונמשכו לפניו מרחוק נטוין אמרו רז״ל מברכותיו של אותו
רשע אתה למד מה היה ברעתו לקלל כשאמר   להשית אל המדבר
פניו וכשהפך המקום את פיו ברכן מעין אותן קללות בקש לומר לא
תמשך מלכותן אמר כנחלים נטיו בקש לומר לא יהי להם בתי כנסיו׳
ובתי מדרשות אמ׳ מה טובו אהליך יעקב כול׳ כדא׳ בחלק
בקש לומר לא תשרה שכינה עליהם אמר משכנותיך ישרא׳
ביקש לומ׳ לא תהא מלכותן מושכת אמ׳ כנחלים נטיו ביקש לומ׳ לא
יהיה בהן בעלי זיו אמר כגנות עלי נהר ביקש לומר לא יהיה ריחם
נודף אמר כאהלים נטע ה׳ ביקש לומר לא יהיה להם מלכים בעלי
קומה אמ׳ כארזים עלי מים ביקש לומר לא יהיה להם מלך בן מלך
אמר יזל מים מדליו ביקש לומר לא תהא מלכותו שולטת באומות
העולם אמר וזרעו במים רבים ביקש לומר לא תהיה מלכותו עוה
אמ׳ וירם מאגג מלכו ביקש לו׳ לא תהא אימה למלכותם אמ׳ ותנשא
מלכותו כאהלים כתרגו׳ לשון מור ואהלות נטע ה׳ בגן עדן ר״א כאהלי׳
נטע ה׳ כשמים המתוחין כאהל נטע ה׳ לשון נטיעה מצינו באהלים
ויטע אהלי אפדנו ולשון זה אינו כן שאם כן היה לו לינקד כאהלים
מדליו מבארותיו ופירושו כתרגו׳ וזרעו במים רבים לשון הצלחה
הוא זה כזרע הזרוע על המים וירום מאגג מלכו מלך ראשון שלהם
יכבוש את אגג מלך עמלק ותנשא מלכותו של יעקב יותר שיבא
אחריו דוד ושלמה אל מוציאם ממצרים מי גרם להם כל הגדולה
הזאת המוציאם ממצרים בתוקף ורום שלו יאכל הגוים שהם
צריו ועצמותיהם שלצרים יגרם מנחם ז״ל פתר יגרם לשון שבירה
וכן לא גרמו לבקר וכן ואת חרשיה תגרמי ואומר אני שהוא לשון
עצם שמגרר בשניו הבשר מבחוץ והמוח מבפנים ומעמיד העצם

170

על' ערמומיתו וחציו ימחץ אנקלוס תרגם חציו של צרים חלוקת
שלהם כמו בעלי חצים מרי פלגותיה לשון חלוקה וכן ימחץ לשון
ומחצה וחלפה רקתו שיחצו את ארצם ויש לפתור לשון חצים חציו
שלהקב"ה ימחץ בדמן שלצרים יטבול ויצבע בדמן כמו למען תמחץ
רגלך בדם לשון כלביך ואיני זז מלפרש לשון מכה כמו מחצתי ואני
ארפא שהצבוע בדם ארום נראה כאלו מחוץ ונגוע כרע שכב כארי
כתרגו' יתיישבו בארצם מכח וגבורה שלהן ויספוק מכה זו על זו
לעבור את פי ה' כאן לא אמ' אותי כמו שאמ' בראשונה לפי שידע
שנבאש בהקב"ה ונטרד הולך לעמי מעתה הריני כעמי שיסתלק רוח
הקדש ממני לך איעצך מה לעשות ומה היא העצה אמ' אלהיהם
שלאלו שונא זימה ה כדא' בחלק תדע שבלעם השיאם עצה זו להכשילן
בזימה שנ' הן הנה היו לבני ישרא' בדבר בלעם אשר יעשה העם הזה
לעמך מקרא קצר הוא איעצך להכשילן ואומ' לך מה שהן עתידין
להרע למואב באחרית הימים ומחץ פאתי מואב והתרגו' פיר' קוצר
העברי ויודע דעת עליון לכוין השעה שכועס בה אראנו רואה
אני שבחו של יעקב וגדולתו אך לא עתה הוא אלא לאחר זמן
דרך כוכב מיעקב כתרגו' לשון דרך קשתו שהכוכב עובר כחץ כלומר
יקום מזל שבט מלך רודה ומושל ומחץ פאתי מואב זה דוד שנ'
חשבב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וגו' וקרקר לשון
כורה כמו אני קרתי ושתיתי מים אל מקבת בור נוקרתם יקרוה
עורבי נחל כל בני שת כל האומות שכולן יצאו משת בנו של אדם
הראשון והיה ירשה שעיר איביו לישרא' וירד מיעקב ועוד יהיה
מושל אחר ליעקב והאביד שריד מעיר החשובה של אדום היא
רומי ועל מלך המשיח נאמר כן וירד מים עד ים ולא יהיה שריד
לבית עשו וירא את עמלק נסתכל בפור ענותו של עמלק ראשית
גוים הוא קדם את כולם להלחם בישרא' וכן תרגם אנקלוס ואחריתו
לאבד בידם שנ' תמחה את זכר עמלק וירא את הקיני הזכירו אחר
עמלק לפי שהיו שכנים להם בענין שנ' ויאמר שאול אל הקיני לכו
סורו רדו מתוך עמלקי ונסתכל בגדולתן של בני יתרו שנ' בחם
תרעתים שמעתים סוכתים איתן מושבך תמה אני למה זכית
בכך הלא עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו ועתה נתיישבת באיתן
ומעוז של ישרא' כי אם יהיה לבער קין אשריך שנתקעת לתוקף
זה שאינך נטרד עוד מן העולם אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת

חשבטים ותהי לבער ממקום שנתיישבת שם מה בכך עד מה אשור
תשבך עד היכן מגלך עד לחלח וחבור אין זה טירוד מן העולם אלא
טלטול ממקום למקום ותשוב עם שאר השבטים מן הגלות וישא
משלו כיון שהזכיר שביית אשור אמר אוי מי יחיה משומו אל מי
יוכל לחיות את עצמו משומו אלה שלא ישים עליו הגוזר את אלה
שיעמוד סנחריב ויבלבל את האומות ועוד יבאו צים מיד כתים
יעברו כתים שהם רומיים בבירניות גדולות על אשור וענו אשור
וענו אותם שמעבר אשור וגם הוא עדי אובד ובן פירש רניא עד
דקטילת חיותא והובד גשמה צים ספינות גדולות כדכתיב וצי אדיר
לא יעברנו ומתרגמי' ובורני רבתא בשטים כך שמה לזנות את
בנות מואב על ידי עצת בלעם כדאי' בחלק וישתחוו לאלהיהן בשתקף
יצרו עליו ואומר לה השמיעי לי והיא מוציאה דמות פעור מחיקה
ואומרת לו השתחוה לזה פעור על שם שפוערין לפניו בפי טבעת
ומוציאין רעי וזו היא עבודתו ויחר אף ה' בישראל שלח בם מגפה
קח את כל ראשי העם לשפוט העובדים לפעור והוקע אותם את
העובדין עז והוקע לשון תליה כמו שמצי' בבני שאול והוקענום לה'
ושם תלייה מפורשת על שעברו עז ודינן בסקילה וכל הנסקלין נתלין
נגד השמש לעין כל ומדר' אגד' השמש מודיע החוטאין הענן נקפל
מעליו וזורח השמש עליו והנה איש מבני ישראל בא נתקבצו שבט
שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהן ואמרו אנו נדונין במיתה ואתה
יושב כולי' כדאי' בסנהדרין בפר' אלו הן הנשרפין את המדינית כזבי
בת צור לעיני משה אמ' לו למשה זו אסורה או מותרת אם תאמר
אסורה בת יתרו מי התירה לך כולי' כדאיתא התם והמה בוכים
נתעלמה ממנו הלכה געו כולן בבכיה אמרו בעגל עמד משה כנגד
ששים רבוא שנ' ויטחן עד אשר דק וישק את בני ישראל וכאן רפו ידיו
אלא לא היה הדבר אלא כדי שיבא פנחס ויטול שכרו וירא פינחס
ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו כך מקובלני ממך הבועל ארמית
קנאין פוגעין בו בשעת מעשה אמר לו קריינא דאגרתא ליהוי
פרוונקא אל הקבה אל האהל אל קבתה אל מעיה כמו והקובה כון
לתוך זכרות שלזמרי ונקבו' שלה וראו כולם שלא לחנם הרגן והרבה
נסים נעשו לו כדאי' התם

חסלת פרש' וירא בלק

פינחס בן אלעזר לפי שהיו שבטים מבזין אותו
הראיתם בן פוטי זה בן שפטם
אבי אמו עגלי׳ לע״ז והרג נשיא מישרא׳ לפי׳ בא הכ׳ ויחסו אחר אהרן
בקנאו את קנאתי בנקמו את נקמתי בקצפו את הקצף שהיה לי
לקצוף כל לשו׳ קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר אינפרנימינט
בריתי שלום שתהא לו לברית שלום כארם שמחזיק חירות ועושה
טובה למי שעושה עמו טובה אף כאן פרש לו שלומותיו ד״א לפי
שהיה ירא פינחס פן ירדוף גואל דם ומרי אחריו ובן שמא יפסל מן
הכהונה אחר אביו על הרגו את זמרי הבטיחו שתי הבטחות הללו
להיות לו ברית שלום שנ׳ הנני נותן לו את בריתי שלום ושלא יפסיד
את כהונתו והיתה לו ולזרעו אחריו בריתי ואת בר״ת כהונת עולם
אע״פ שכבר נתנה הכהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן
ולבניו שנמשחו עמו ותולדותיו שיוליד אחר המשחתן אבל פינחס
שנולד קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד עתה והכי
אמרי׳ בזבחים לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי לאלהיו בשביל
אלהיו כמו המקנא אתה לי בשבילי וקנאתי לציון בשביל ציון ושם
איש ישרא׳ במקום שייחס הצדיק לשבח ייחס הרשע לגנאי נשיא
בית אב׳ מחמשה בתי אבות שהיו לשבט שמעון ד״א להודיע שבחו
של פנחס שאע״פ שהיה נשיא לא מנע עצמו מלקנא לחלול השם
לכך הודיעך מי הוא המוכה ושם האשה המוכה להודיעך שנאתן
שלמדינים שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישרא׳ ראש
אומות אחד מחמשה מלכי מדין את אוי ואת רקם ואת צור ואת
חור ואת רבע והוא היה חשוב מכולן שנ׳ ראש אומות ולפי שהפקיר
בתו לזנות מנאו הכתוב שלישי בית אב׳ חמשה בתי אבות היו למדין
עיפה ועפר וחנוך ואבירע ואלדעה וזה היה מלך לאחד מהן צרור
כמו זכור שמור לשון הווה עליכם לאייב אותם כי׳ צוררים הם לכם
על דבר פעור שהפקירו בנותם לזנות כדי להטעותן אחרי פעור ואת
מואב לא צוה להשמיד מפני רות המואביה שעתידה לצאת מהן
בראי׳ בבבא קמא ויהי אחרי המגפה משל לרועה שנכנסו זאבים
בעדרו והיה מונה אותן כמה הנותרות ד״א כשיצאו ממצרים נמסרו
לו במנין עכשו שקרב למות החזירן במנין לבית אבותם על שבט
האב יתיחסו ולא על שבט האם וידבר משה ואלעזר הכהן אותם

דברו עמם על זאת שצוה הקב״ה למנותם מבן עשרים שנה ומעלה
באשר צוה ה׳ שיהא מניינכם מבן עשרים שנה ומעלה
כמו שנ׳ כל העובר על הפקודים משפחת החנוכי לפי שהיו האומות
אומרי׳ עליהן מה אלו מתיחסין על שבטיהן סבורין הן שלא שלטו
המצריים באמותיהן אם בגופן שלטו בנשותיהן לא שלטו לפי׳ הטיל
הקב״ה שמו עליהם מצד זה ומצד זה לומר שמעיד עליהן שהן
בני אבותיהן וזהו שמפורש על ידי דוד ששם עלו שבטים שבטי יה
עדות לישראל השם הזה מעיד עליהן לשבטיהם ולפי׳ בכולן כת׳ עליהן
החנוכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומ׳ הימני לפי שהשם כתו׳
בו יוד בראש והא בסוף אשר הצו על משה בהצותם על ה׳
בהצותם את העם על ה׳ הצו השיאו את ישראל לריב על משה לשון
הפעילו ויהיו לנס לאות ולזכרון למען אשר לא יקרב איש זר
לעורר על הכהונה ובני קרח לא מתו אף הן היו באותה עצה תחלה
ובשעת המחלקת הרהרו תשובה בלבם לפי׳ נתבצר להן מקום גבוה
בגהנם וישבו שם לזרח הוא צחר לשון צוהר אבל משפחת אוהד
בטלה וכן חמש משבט בנימן שהרי י׳ בנים ירד למצרים וכאן
לא מנה אלא ה׳ ואצבון לגר הרי ז׳ משפחות ומצאתי בתלמו׳ ירושלמי
כשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ובאו הכנעניים להלחם בישראל נתנו
לב לחזור למצרים וחזרו לאחוריהם ז׳ מסעות מהר ההר למוסרה
שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן
והלא בהר ההר מת וממוסרה עד הר ההר ז׳ מסעות יש למפרע
אלא שחזרו לאחוריהן ורדפו בני לוי אחריהן והרגו מהן ז׳ משפחות
ומבני לוי נפלו ד׳ משפחות משפחת שמעי ועוזיאל ומבני יצהר לא
נמנו כאן אלא משפחת הקרחי והרביעית לא ידעתי מה היא ור׳
תנחומא פירש שמתו במגפה בדבר בלעם אבל לפי החסרון שחסר
שבט שמעון במנין זה יותר ממני׳ ראשון שבמדב׳ סיני נראה שכל כ״ד
אלף נפלו משבטו של שמעון לאזני אומר אני שזו משפחת אצבון
ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו לישוב הוא יוב האמו׳
ביורדי מצרים כי כל המשפחות נקראו על שם יורדי מצרים
והנולדים משם והלאה לא נקראו המשפחות על שמם חוץ
ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו במצרים וארד ונעמן בני בלע
בן בנימין היו ומצאתי ביסודו שלר׳ משה הדרשן שירדה אמם
כשהיתה מעוברת מהן לפי׳ נחלקו במשפחות כחצרון וחמול והבר

172

ומלכיא שהיו בני בנים אם אגרה היא הרי טוב ואם לאו אומר אני
שהיו לבלע בנים הרבה ומשנים הללו ארד ונעמן יצאה מכל אחד
משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות
השנים הללו נקראו על שמן ובן אני אומ׳ מבני מכיר שנחלקו לשתי
משפחות אחת נקראת על שמו ואחת נקראת על שם גלעד בנו ח׳
משפחות נחסרו מבניו של בנימין וכאן נתקיימה מקצת נבואת אמו
שקראתו בן אוני בן אנינות ובפילג׳ בגבעה נתקימה כלה ביסודו של ר׳
משה הדרשן ואלה בני שותלח שאר בני שותלח נקראו תולדותיהן
על שם שותלח ומערן יצאה משפחה רבה ונקראת על שמו ונחשבו
בני שותלח על ב׳ משפחות צא וחשוב ותמצא בפרש׳ זו נ״ז משפחות
ובני לוי ח׳ הרי ס״ה משפחות וזהו שנ׳ כי אתם המעט מכל העמים
ח׳ חסרים ממשפחות העמים שהם שבעים ואף זו הבנתי ביסודו
של ר׳ משה הדרשן אך הוצרכתי לפחות ולהוסיף בדברים לאחירם
הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו ורם
ממנו קראו אחירם לשפופם הוא מופים על שם יוסף שהיה שפוף
בין האומות לשוחם הוא חושים ושם בת אשר סרח לפי שהיתה
בחיים מנאה כאן לאלה תחלק הארץ ולא לפחות מבן עשרים אעפ
שבאו לבלל ב׳ בטרם חילוק הארץ שהרי ז׳ שנים כבשו וז׳ שנים חלקו
לא נטלו חלק אלא או שש מאות אף ואף ואם היה לאחד מהן ו׳ בנים
לא נטלו אלא חלק אביהם לרב תרבה נחלתו לשבט שהיה מרובה
באכלוסין נתנו חלק רב ואעפ שלא היו הגבולים שוים שהרי הכל
לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל היה
על פי רוח הקדש כמו שמפורש בבבא בתרא בפר׳ יש נוחלין אלעזר
הכהן מלובש באורים ותומים ואומ׳ ברוח הקדש אם שבט פלו׳ עולה
תחום פלוני עולה עמו והשבטים כתובין בי״ב פיתקין וי״ב גבולין בי״ב
פיתקין ובלולין בתוך קלפי והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל ב׳ פתקין
ועולה פיתק שלשם שבטו ופתק שלגבול המפור׳ לו ואף הגורל עצמו
היה צווח ואומ׳ אני הגורל עליתי לגבול פלו׳ לשבט פלוני שנ׳ על פי
הגורל ולא נחלקה הארץ במדה לפי שיש גבול משובח מחברו אלא
בשומא בית כור רע כנגד ב׳ סאה טוב הכל לפי הדמים לשמות
מטות אבותם אלו יוצאי מצרי׳ שנה הכת׳ נחלה זו מכל נחלות שבתורה
כל נחלו׳ שבתור׳ חיים יורשין את המתים וכאן מתים יורשי׳ חיים כיצד
שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ לזה אחר

ולזה שלשה האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו ג׳ חלקים שנ׳
לאלה תחלק הארץ במספר שמות חזרה נחלתן אצל אבי אביהן
וחלקו הכל בשוה וזהו שנ׳ לשמות מטות אבותם ינחלו שאחר שנחלו
הבנים חלקוה לפי האבות שיצאו ממצרי׳ וא׳ מתחלה חלקוה למנין
יוצאי מצרים לא היו נוטלין הארבעה אלא ב׳ חלקים ועכשו נטלו ד׳
חלקים על פי הגורל הגורל היה מדבר כמו שפרשתי מגיד הכתו׳
שנתחלקה ברוח הקדש וכן הוא אומר ויתנו לכלב את חברון על
פי ה׳ ואומר על פי ה׳ נתנו לו את העיר אשר שאל
מטות אבותם יצאו גרים ועבדים אלה משפחות הלוי חסר הכתוב
כאן ד׳ משפחות השמעי והעוזיאלי ונפג וזכרי וקצת מן יצהר אשר
ילדה אותה ללוי במצרים יוכבד שהשלימה מנין שבעים שהרי
בפרטן אי אתה מוצא אלא סט׳ כי לא התפקדו בתוך בני ישרא׳ להיות
נמנין מבן כ׳ שנה כי לא נתן להם נחלה והנמנין בני כ׳ היה להן
נחלה שנאמ׳ לפי פקודיו יתן נחלתו ובאלה לא היה איש מפקודי וגו׳
אבל על הנשים לא נגזרה גזרת מרגלים לפי שהנשים היו מחבבות
הארץ האנשים אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה והנשים אמרו
תנה לנו חלק ונחלה לכך נסמכה פרשת צלפחד לכאן למשפחות
מנשה בן יוסף למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה לך אלא לומר
יוסף חבב את הארץ שנ׳ והעלית את עצמותי בנותיו חבבו את הארץ
וללמדך שכולם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומין
ופרש לך הכתוב באחד מהן ליחסו לשבח הרי הוא צדיק בן צדיק
ואם פרש לך הכתו׳ באחד מהן לגנאי כגון בא ישמעא׳ בן נתניה בידוע
שכל הנזכרין עמו רשעים היו מחלה ונועה ולהלן אומר ותהיינה
מחלה ותרצה וגו׳ מגיד ששקולות זו כזו לפי׳ שנה את סדרן לפני
משה ולפני אלעזר מגיד שלא עמדו בפניהם אלא בשנת ארבעים
אחר שמת אהרן לפני משה ולפני אלעזר אפשר משה לא ידע
אלעזר ידע אלא סרס המקרא ודרשהו דברי ר׳ יאשיה אבא חנן אומר
משמו של ר׳ אליעזר בבית המדרש היו יושבין ועמדו לפני כולן למה
יגרע שם אבינו אנו במקום בן עומדות ואם אין הנקבות חשובות
זרע תתייבם אמנו למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן
הא אם יש לו בן לא היינו תובעות כלום מגיד שחכמות היו ויקרב
משה את משפטן נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע ממנו על שנטל
עטרה לאמר הדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ד״א ראויה פרשה

173

זו לינתן על ידי משה אא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן והוא
לא היה לפי שרוצות לומר בחטאו מת הוזקקו לומר שלא בחטא
מתאוננים ולא בעדת קרח שחצו על משה ועל אהרן אא בחטאו מת
ולא החטיא אחרים עמו ר׳ עקיבא אומ׳ הוא המקושש ר׳ שמעון אומ׳
מן המעפילין היה כן בנות צלפחד דוברות כתרגו׳ יאות מיצאתי
במדרש לפי שראת עינם מה שלא ראת עינו שלמשה אמ׳ כן בנות
צלפחד דוברות יפה אמרו אשרי אדם שהקבה מודה לדבריו נתון
תתן ב׳ חלקים חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו
בנכסי חפר והעברת לשון עברה שמי שאינו מניח לו בן ליורשו
הקבה ממלא עליו עברה ר״א על שם שהבת מעברת נחלה משבט
לשבט לפי שבנה ובעלה יורשין אותה ושלא תסוב לא נצטוה אלא
לאותו הדור וכן והעברתם את נחלתו לבתו בבולן אמ׳ ונתתם וכאן
אמ׳ והעברתם לשארו הקרוב אליו מכאן שהאיש יורש את אשתו
ממשפחתו וירש אותה משפחת אב קרויה משפחה ואין משפחת
האם קרויה משפחה עלה אל הר העברים למה נסמכה פרשה זו
לכאן כיון שאמר הקבה נתון תתן אמ׳ אותי צוה הקבה להנחיל שמא
הותרה הגזרה ואכנס לארץ אמ׳ לו הקבה גזרתי במקומה עומדת ר״א
כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמ׳ כמדומה אני
שהותרה הגזרה משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטרין
שלו נכנס לשער נכנס אחריו לחצר והוא אחריו לטרקלין והוא
אחריו כיון שבא לקיטון אמ׳ לו בני מכאן ואילך אתה אסור באשר
נאסף אהרן אחיך מכאן שנתאוה משה לאותה מיתה ר״א אין אתה
טוב ממנו על אשר לא קדשתם אותי הא אם קדשתם אותי לא
הגיע זמנכם ליפטר ובכל מקום שכתב מיתתן כתב סרחונן לפי
שנגזרה גזרה על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו
ולכך בקש משה שיכתב סרחונן שלא יאמרו אף הם מן
הממרין היו משל לשתי נשים שלוקות בבית דין אחת קלקלה
ואחת אכלה פגי שביעית כוליה אף כאן בכל מקום שהזכיר
מיתתן הזכיר סרחונן להודיע שלא היה בהם אא זו בלבד
הם מי מריבת קדש הם לבדן ולא היה בהם עון אחר ר״א הם מי
מריבת קדש הם שראו איצטגניני פרעה שעתיד מושיען של ישראל
ללקות במים ר״א הם דתן ואבירם שהמרו במרה הם שהמרו בים
הם המרו על מדבר צין וידבר משה אל ה׳ להודיע שבחן של

צדיקים כשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור
לאמר אמר לו השיבני אם אתה ממנה פרנס עליהם אם לאו
יפקוד ה׳ כיון ששמע שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו
אמר הגיעה שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי אמר הקב״ה
לא עלתה מחשבה זו לפני כדי הוא יהושע ליטול שכר שמושו שלא
מש מתוך האהל וזהו שאמר שלמה נוצר תאנה יאכל פריה אלהי
הרוחות למה נאמר אמר לפניו רבונו שלעולם גלוי לפניך דעתן
של כל אחד ואחד ואינן דומין זה לזה מנה עליהן מנהיג שיהא סובל
כל אחד ואחד לפי דעתו אשר יצא לפניהם לא כדרך מלכי האומות
שיושבין בבתיהן ומשלחין חיילותיהן למלחמה אלא כמו שעשיתי אני
שנ׳ לחמתי בסיחון ועוג שנ׳ אל תירא אותו וכן עשה יהושע שנ׳ וילך
יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו וכן ברוד כי הוא יוצא
ובא לפניהם יוצא בראש ונכנס בראש אשר יוציאם בזכיותיו ואשר
יביאם בזכיותיו ד״א אשר יביאם שלא תעשה לו כדרך שאתה עושה
לי שאיני מכניסן לארץ קח לך קחנו בדברים אשריך שזכית להנהיג
בניו של מקום לך את שברוק לך שאתה מכיר אשר רוח בו
באשר שאלת שיכול להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד וסמכת
את ידך עליו תן לו תורגמן שידרוש בחייך שלא יאמרו עליו שלא
היה לו רשות להרים ראש בימי משה וצוית אותו על ישרא׳ דע
שסרחנין הם טרחנין הם על מנת כן שתקבל עליך ונתת מהודך
זה קירון עור פנים ונתת מהודך ולא כל הודך ומצינו למדין פני
משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה למען ישמעו כל עדת בני
ישרא׳ שיהו נוהגין בו כבוד כדרך שנוהגין בך ולפני אלעזר הכהן
יעמוד זה ששאלת שאין הכבוד זז מבית אביך אף יהושע יהא צריך
לאלעזר ושאל לו כשיצטרך לצאת למלחמה יצא על פיו של אלעזר
כל העדה סנהדרין ויקח את יהושע לקחו בדברים והודיעו מתן שכר
פרנסי ישרא׳ לעולם הבא ויסמוך את ידיו עשאו ככלי מלא וגדוש
ומלאו חכמה את ידיו בעין יפה יותר ממה שנצטוה שהקב״ה אמ׳ לו
את ידך והוא עשה בשתי ידיו כאשר דבר׳ אף לענין חחור נתן מהודו
עליו צו את בני ישרא׳ מה אמור למעלה יפקוד ה׳ וגו׳ אמ׳ לו הקב״ה
עד שאתה מצוני עליהם צוה את בני עלי׳ משל לבת מלך שהיתה
נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה כו׳ כדא׳ בסיפרי
קרבני זה הדם לחמי אלו האימורין וכן הוא אומ׳ והקטירם הכהן

174

המזבחה לחם אשה לחמי סעודתי כמו עבד לחם רב לאשי
הנתנין לאש מזבחי תשמרו שיהיו כהנים ולוים במשמרתם וישרא
עומדין על גביהן מכאן למדו ותקנו מעמדות במועדו שכל יום
הוא מועד התמידין ואמרת להם אזהרה לבית דין שנים ליום
כפשוטו ומדרשו בא ללמד שיהיו נשחטין נגד היום תמיד של שחר
במערב ושלבין הערבים במזרחן שלטבעות את הכבש אחד
וגו' אף על פי שנאמ' בפרשת ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגומר
היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צואה לדורות סלת למנחה
למנחת נסכים העשויה בהר סיני כאותן שנעשו בימי המלואים
ר"א העשויה בהר סיני הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני אותה
שקרבה לפני מתן תורה שכתו' בה וישם באגנות מלמד שטעונה כלי
ונסכי יין בקדש הסך על המזבח תנסכו נסך שכר יין המשכר
פרט ליין מגתו ריח ניחוח נחת רוח לפני שאמ' ונעשה רצוני עולת
שבת בשבתו ולא עולת שבת זו בשבת אחרת הרי שלא הקריב בשבת
זו שומע אני יקריב שתים לשבת הבאה תל' בשבתו מגיד שאם עבר
יומו בטל קרבנו על עולת התמיד א' נוספים לבד שני כבשים של
עולת התמיד ומגיד שאין קרבן אא בין שני התמידין וכן בכל
המוספין נאמ' על עולת התמיד לתלמוד זה ושלשה עשרונים
במשפט נסכי פר שהן קצובין בפרשת נסכים זאת עולת חדש
בחדשו שאם עבר יומו בטל קרבנו ושוב אין לו תשלומין
ושעיר עזים וגו' כל שעירי המוספין באין לכפר על טומאת מקדש
וקדשיו כו' כמו שאמור במסכת שבועות ונשתנה שעיר ראש חודש
שנ' בו לה' ללמד שזה השעיר מכפר על שאין בה ידיעה לא בתחלה
ולא בסוף שאין מכיר בחטא אא הקב"ה לבדו ושאר השעירים למדין
ממנו ומדרש אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח
על עולת התמיד ונסכו עשה כל הקרבן הזה ואין ונסכו מוסב על
השעיר שאין נסכים לחטאת מלאכת עבודה אפי' מלאכה הצריכה
לכם כגון דבר האבד המותרת בחולו של מועד אסורה ביום טוב
פרים כנגד אברהם שנ' ויקח בן בקר אלים כנגד יצחק שנ' ויקח את
האיל כבשים כנגד יעקב דכתיב והכשבים הפריד יעקב וזה ראיתי
ביסודו של ר' משה הדרשן כאלה תעשו שלא יהו פוחתין והולכין
בפרי החג וביום הבכורים חג שבועות קרוי בכורי קציר חטים על
שם שתי הלחם שהם ראשונה למנחת חטים הבא מן החדש

תמימים יהיו לכם ונסכיהם את הנסכים יהיו תמימים למדו רבותי׳
מכאן שהיין שהעלה קמחים פסול לנסכים ובחדש השביעי באחד
לחדש זה ראש השנה ועשיתם עולה לריח ניחוח מלבד עולת
החדש מוספי ראש חדש שהוא ביום ראש השנה מלבד חטאת
הכפורים שעיר הנעשה בפנים האמור באחרי מות שגם הוא
חטאת ועולת התמיד מלבד עולת התמיד תעשו עולות הללו
ונסכיהם מוסב על המוספין הכתובין למעלה ועל תעשו והוא לשון
צווי מלבד עולת התמיד ומנחתה תעשו את אלה ונסכיהם וכן כל
הנסכים האמורים בכל המועדות חוץ משל קרבנות החג שכל
ונסכה ונסכיהם ונסכיה שבהם מוסבין על התמיד ואינו לשון צווי
שהרי נסכים של מוספין כתובין לעצמן בכל יום ויום ומנחתם
ונסכיהם לפרים פרי החג ע׳ כנגד ע׳ אומות ומתמעטין והולכין
סימן כלייה להם ובימי בית המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין
והכבשים כנגד ישראל שנקראו שה פזורה ישראל והן קבועין ומנינם
צ״ח לכלות מהן קללות שבמשנה תורה בשני נאמר ונסכיהם על
שני תמידי היום ולא שנה הלשון אלא לדרוש כמו שאמרו רבותינו
בשני נאמ׳ ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפט הרי מם יוד מם
מים רמז לנסוך המים בחג ונסכיה על שני תמידי היום ושנה הכת׳
הלשון לידרש כמו שדרשנו עצרת תהיה לכם עצורין בעשיית
מלאכה ד״א עצרת עצרו מלצאת מלמד שטעונין לינה ומדר׳ באגדת
לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד האומות ובאין ללכת אמר להם
המקום בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם פר׳
אחד איל אחד כנגד ישראל ולשון חבה היא זו כבנים הנפטרין מאביה׳
והוא אומ׳ קשה עלי פרידתכם עכבו עמי יום אחד משל למלך שעשה
סעודה כולי כדאי׳ במסכ׳ סוכה ור׳ תנחומא דרש למדה תורה דרך
ארץ שמי שיש לו אכסנאי יום ראשו׳ יאכילנו פטומות למחר יאכילנו
ירק פוחת והולך בכל יום כפרי החג אלה תעשו לה׳ במועדיכם
דבר קצוב הוא לחובה לבד מנדריכם אם באתם לידור קרבנות
ברגל מצוה היא בידכם או נדרים ונדבות שנדרתם כל השנה כולה
קרבין ברגל שאם יקשה לו לעלות לירושלים להקריב נדרו מקריבן
ברגל שאם לא יקריבם עובר בבל תאחר ויאמר משה אל בני ישראל
להפסיק הענין דברי ר׳ ישמעאל לפי שעד כאן דבריו שלמקום ופרשת
נדרים מתחלת בדבורו שלמשה הוצרך להפסיק תחלה ולומ׳ שחזר

175

משה ואמרה לפרשה זו לישרא֗ שאם לא כן יש במשמע שלא אמ֗
להן פרשה זו אא֗ בפרשת נדרים התחיל דבריו
חסלת פרשת פנחס

וידבר משה אל ראשי המטות חלק כבוד
לנשיאים ללמדן תחלה ואח֗
לכל ישרא֗ ומנין שאף שאר הדברות כן ת֗ל וישובו אליו אהרן וכל
הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בית ישרא֗
ומה ראה כאן לומר ראשי המטות למר שהפרת נדרים ביחיד
מומחה ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות או יש לומר
יכול שלא נאמרה פרשה זו אא֗ לנשיאים בלבד נאמר כאן זה הדבר
ונאמר בשחוטי חוץ זה הדבר מה להלן לאהרן ולבניו ולכל ישרא֗
ש֗נ דבר אל אהרן וגו֗ אף זו נאמרה לכולן זה הדבר משה נתנבא
בכה אמר ה֗ כחצות הלילה והנביאים נבאו בכה אמר ה֗ מוסף עליהן
משה שנתנבא בלשון זה הדבר ד֗א זה הדבר מיעוט הוא שהחכם
אומר בלשון התרה והבעל אומר בלשון הפרה ואם אמר הבעל
בלשון התרה והחכם בלשון הפרה אינו מופר ואינו מותר כלל נדר
האומר הרי עלי קונם שלא אוכל דבר פלוני או שלא אעשה דבר
פלוני יכול אפי֗ אם אמר שיאכל נבלה אני קורא עליו ככל היוצא
מפיו ת֗ל לאסור אסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסור
לא יחל דברו כמו לא יחלל לא יעשה דבריו חולין בבית אביה
ברשות אביה ואפי֗ אינה בביתו בנעוריה ולא קטנה ולא בוגרת
שהקטנה אין נדרה נדר ואין הקדשה הקדש והבוגרת אינה ברשות
אביה לשום דבר ואי זו היא קטנה אמרו רבותי֗ בת י֗א שנה ויום אחד
נדריה נבדקין אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה נדרה
נדר בת י֗ב שנה ויום אחד אינה צריכה ליבדק ואם הניא אביה
אותה מנע אותה מן הנדר כלומר שהפר לה הנאה זו איני יודע מה
היא כשהוא אומ֗ ביום שמוע אישה יניא אותה והפר הוי אומ֗ הנאה
זו הפרה ופשו֗ לשון מניעה והסרה וכן למה תניאון וכן שמן ראש אל
יניא ראשי וכן וידעתם את תנואתי את אשר סרתם מעלי וה֗ יסלח
לה במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע אביה והפר לה
והיא לא ידעה והיא עוברת על נדרה ושתת יין ומטמאה למתים זו
היא שצריכה סליחה ואע֗פ שהוא מופר ואם המופרין צריכין סליחה

קו׳ לשאינן מופרין ואם היה תהיה לאיש בארוסה הכתוב מדבר
או אינו אא בנשואה כשהוא אומר ואם בית אישה נדרה הרי נשואה
אמור וכאן בארוסה הכתוב מדבר ובא לחלוק בה שאביה ובעלה
מפירין נדריה הפר האב ולא הפר הבעל הפר הבעל ולא הפר האב
אינו מופר עד שיפרו שניהם ואין צריך לומ׳ אם קיים אחד מהם
ונדריה עליה שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן אביה ולא הופרו
ולא הוקמו ושמע אשה בא ללמדך שאם קיים הבעל הרי זה קיים
ואם ביום שמוע יניא אותה יכול אפילו לא הפר האב ת״ל בנעוריה
בית אביה כל שבנעוריה רשות לאביה היא כל אשר אסרה על נפשה
יקום עליה לפי שאינה לא ברשות אביה ולא ברשות בעלה ובאלמנה
מן הנשואין הכתוב מדבר אבל אלמנה מן האירוסין מת הבעל
נתרוקנה רשות לאב ואם בית אישה נדרה בנשואה הכתו׳ מדבר
כל נדר וכל שבועת איסר וגו׳ לפי שאמרנו שהבעל מפר יכול כל
הנדרים במשמע ת״ל לענות נפש אינו מפר אא ענוי נפש בלבד והם
מפורשים במסכ׳ נדרים מיום אל יום ללמדך שאינו מפר לה אא
עד שתחשך אחרי שמעו אחרי ששמע וקיים ואמ׳ אפשי בו וחזר
והפר לה אפי׳ בו ביום ונשא את עונה הוא מוכנס תחתיה למדנו
שהגורם תקלה לחברו הוא נכנס במקומו לכל ענשין מאת המדינים
ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו
יראין מהן שהיו שוללין אותם שלא נאמ׳ אא אל תתגר בם מלחמה
אבל מדינים נתעברו על ריב לא להן ד״א מפני שתי פרידות טובות
שיש לי להוציא מהן וידבר משה וגו׳ אע״פ ששמע שמיתתו תלויה
בדבר עשה בשמחה ולא איחר החלצו כתרגומו לשון חלוצי צבא
מזויינים אנשים צדיקים וכן בחר לנו אנשים וכן אנשים חכמים וידועי׳
נקמת ה׳ שהעומד כנגד ישרא׳ כאלו עומד כנגד הקב״ה לכל מטו׳ ישרא׳
לרבות שבט לוי וימסרו להודיע שבחן שלרועי ישרא׳ כמה היו חביבי׳
על ישרא׳ עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר עוד מעט וסקלוני
ומששמעו שהמית תלויה בנקמ׳ מדין לא רצו ללכ׳ עד שנמסרו בעל
כרחן אותם ואת פנחס מגיד שהיה פנחס שקול כנגד כולן ומפני מה
הלך פנחס ולא הלך אלעזר אמר הקב״ה מי שהתחיל במצוה שהרג את
ומדי יגמור ד״א שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנ׳ והמדנים
מכרו אותו אל מצרים ומנין שהיתה אמו של פנחס מיוסף שנאמ׳
מבנות פוטיא׳ מזרע יתרו שפטם עגלים לע״ז ומזרע יוסף שפטפט

176

בִּיצרו ר״א שהיה משוח מלחמה ובלי הקדש זה הארון והציץ שהיה
בלעם עמהם ומפריח מלכי מדין בכשפיו והוא עצמו היה פורח
עמהן הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והיו נופלים לכך נאמר
על חלליהם שמלכי מדין נופלים על החללים וכן אומר בספר יהושע
בבלעם על חלליהם בי״רו ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו
חמשת מלכי מדין וכי איני יודע שחמשה הן למה חוזק הכתוב לו׳
חמשת ללמדך ששוו כולן בעצה ושוו כולן בפורענות בלעם הלך
ליטול שכר כ״ד אלף שהפיל בעצתו ויצא בלעם לקראת ישרא׳ ומשיא׳
עצה רעה ואמר להן אם כשהייתם ששים רבוא לא הייתם יכולים
להם ועתה בי״ב אלף באים להלחם נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו
בחר״ב הוא בא על ישרא׳ ומחליף אומנותו באומנותן שאין נושעים
א״א בפיהם על ידי תפלה ובקשה ובא הוא ותפש אומנותן לקללן
בפיו והם באו עליו והחליפו אומנותן באומנות האומות שהיא
החרב שנ׳ ועל חרבך תחיה טירותם מקום נוטירין שלהן לשון
מושב הכומרים יודעי חוקיהם ד״א לשון מושב שרים כמו שמתורגם
סרני פלשתים טורני פלישתאי ויקחו את כל השלל מגיד שהיו
כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות
וזהו שנ׳ עליהם בקבלה שניך כעדר הרחלים אף אנשי המלחמה
שבך כולם צדיקים שלל הם מטלטלין של מלבוש ותכשיט בז
היא בזת מטלטלין שאינו תכשיט מלקוח אדם ובהמה ובמקום
שכתוב שבי אצל מלקוח שבי באדם ומלקוח בבהמה ויצאו משה
ואלעזר הכהן לפי שראו נערי ישרא׳ יוצאין לחטוף מן הבזה ויקצוף
משה על פקודי החיל ממונין על החיל ללמדך שכל סרחון הדור
תלוי בגדולים שיש כח בידן למחות בדבר בלעם אמ׳ להם
אם אתם משכירים כל המונות שבעולם אין אתם יכולין להן שמא
מרובין אתם מן המצרים שהיו שש מאות רכב בחור באו ואשיאכם
עצה אלהיהם שלאו שונא ומה כולי כדאי׳ בחלק ובסיפרי הן הנה היו׳
מגיד שהיו מכירין אותן זו היא שנכשל בה איש פלו׳ על ידה וכל אש׳
יודעת איש ראויה לבעל אע״פ שלא נבעלה ולפני הציץ העבירום
והראויה לבעל פניה מוריקות הרוגו למה חזר ואמ׳ להפסיק
הענין דברי ר׳ ישמעא׳ שאם אני קורא כל זכר בטף וכל אשה יודעת
איש איני יודע אם להרוג עם הזכרים או להחיות עם הטף לכך נאמ׳
הרוגו מחוץ למחנה שלא תכנסו לעזרה כל הורג נפש ר׳ מאיר

אומר כשחורגו ברבר המקבל טומאה ולמדך הכתו׳ שהכלי מטמא
אדם בחבורי המת אעפ׳ שלא נגע בו כאו׳ נגע במת עצמו או אפי׳ אם
זרק בו והרגו ת״ל נוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע על ידי
חבורו אף הורג על ידי חבורו תתחטאו במי נדה כרין טמא׳ מתים
שאף לרברי האומ׳ קברי גוים אין מטמאין באהל שנ׳ וא״ת נה צאני
צאן מרעיתי ארם אתם אתם קרוין ארם ואין הגוים קרוי׳ ארם מודה
הוא שהגוים מטמאי׳ במגע ובמשא שלא נאמ׳ ארם א״א לטומא׳ אהל
שנ׳ ארם כי ימות באהל אתם ושביכם לא שהגוים מקבלין טומאה
וצריכין הזאה א״א מה אתם בני ברית אף שביכם בני ברית כשיבאו
לברית ויטמאו צריכין הזאה וכל מעשה עזים להביא רבר הבא
מקרנים וטלפים ועצמות וגידים ויאמר אלעזר לפי שבא משה לכלל
כעס בא לכלל טעות שנעלמה ממנו הלכות גיעולין וכן בשמעו נא
המורים ויך את הסלע על ידי כעס טעה צוה ה׳ את משה תלה
ההוראה ברבו אך את הזהב אעפ׳ שלא הזהיר לכם משה אלא על
הלכות טומאה עוד יש להזהיר לכם על הלכות הגעלה אך לשון
מיעוט כלו׳ ממועטין אתם מלהשתמש בכלים אחר שטיהרתם אותם
מטומאת מת עד שיפלטו בליעת אסור של נבלות ושל שקצים
ורבותי׳ אמרו אך את הזהב למד שצריך להעביר חלודה שלו קודם
ההגעלה וזהו לשון אך שלא יהא שם חלודה אך המתכת ישאר כמות
שהוא כל רבר אשר יבא באש לבשל בו כלום תעבירו באש כדרך
תשמישו כך הגעלתו מי שתשמישו בחמין יגעילנו בחמין מי
שתשמישו על ידי צלי כגון שפוד ואסכלא ילבננו באור אך במי נדה
יתחטא לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת אמר להן צריכין
הכלים גיעול לטהרן מן האיסו׳ וחטוי לטהרן מטומאה ורבותי׳ דרשו
מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות ודוקא
כלי סעודה ומי נדה הכתוב כאן דרשו מים שראוין לטבול בהן נדה
וכמה הן מ׳ סאה וכל רבר אשר לא יבא באש שאין תשמישו על ידי
האש כגון כוסות וקיתוניות וצלוחיות שתשמישן בצונן ולא בלעו
האיסור תעבירו במים מטבילן ודיו אל המחנה מחנה שכינה שאין
טמא מת טעון שלוח ממחנה לויה וממחנה ישרא׳ שא את ראש קח
את החשבון וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה חציו לאלו
וחציו לאלו ויהי המלקוח יתר הבז לפי שלא נצטוו להרים
מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח כתב את הלשון הזה ויהי

177

המלקוח שבא לכלל חלוקה ולכלל מכס שהיה עורת על בו חמטלטלי׳
אשר בזוו עם הצבא איש לו ולא בא לכלל חלוקה אשר חצה משה
לעדה וחצית להם מן האנשים הצובאים ותהי מחצית העדה כך
וכך הפקודים הממונים לא נפקד לא נחסר ותרגו׳ לא שגא לשון
ארמי חסרון כמו אנבי אחטנה ומתרגמינן רחות שגיא כמו ויפקד
מקום דוד נחסר מקום דוד שהיה יושב שם עגיל נומי האוזן
כומז דפוס של בית הרחם לכפר על הרהור חלב של בנות מדין
עטרות ודיבון מארץ סיחון ועוג היו האחיכם לשון תמיה למה
תניאון תסירו ותעבירו לבם מעבור שיהו סבורין שאתם יראים
לעבור מפני המלחמה וחוזק הערים והעם קדש ברנע כך שמה
ושתי קדש הם הקניזי תורגו שלקנו היה וילדה לו אמו שלכלב את
עתניאל וינעם ויטלטלם כמו נע ונד לספות כמו ספו שנה על
שנה לשון תוספת נבנה למקננו פה חסים היו על ממונם יותר
מבניהם ובנותיהם שהקדימו מקניהם לטפם אמ׳ להם לא כי אלא עשו
את העקר עקר והטפל טפל בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואח״כ גדרות
לצנאכם נחלץ חושים נזדיין מהירין כמו מהר שלל חש בז ימהר
יחישה לפני בני ישראל בראשי גייסות מתוך שגבורים היו שכך
נאמר בגד וטרף זרוע את קדקוד ואף משה חזר ופרש להם באלה
הדברים ואצו אתכם בעת ההיא חלוצים תעברו לפני בני ישראל כל
בני חיל וביריחו כתב והחלוץ עבר לפניהם זהו שבט ראובן וגד
שקיימו תנאן וישב טפינו בעודנו אצל אחינו בערי המבצר שנבנה
עכשו מעבר הירדן והלאה מעבר המערבי כי באה נחלתנו כבר
קבלנוה מעבר מזרח לצנאכם תיבה זו מגזרת צנה ואלפים
כולם שאין בו א׳ מפסיק בין נ׳ לצ׳ וא׳ שבא כאן לאחר הנון
במקום הא של צנה הוא ומיסורו של ר׳ משה הדרשן למדתיו
היוצא מפיכם לגבוה שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש
וחלוק משה לא בקש אלא ונכבשה ואחר תשובו והם קבלו עליהם עד
התנחל הרי הוסיפו עליהם להתעכב ז׳ שנים שחלקו וכך עשו ויאמר
בני גד כולן כאיש אחד ויצו להם כמו שקבלו עליהם ועל תנאך
מנה את אלעזר ואתנו אחוזת נחלתנו כלומר בידינו וברשותנו תהי׳
אחוזת נחלתנו מעבר הזה ערי מבצר וגדרות צאן זה מוסב על
תחלת המקרא ויבנו בני גד את הערים האלה להיות ערי מבצר
וגדרות צאן מוסבות שם נבו ובעל מעון שמות עז הן ובני ראובן

הסבו את שמם והיו האמוריים קורין עריהם על שם ע״ז שלהם והיו
מוסבות שמם לשם אחר ואת שבמה הוא שבם האמור למעלה
ויורש כתרגו׳ ותריך שתיבת רש מתחלקת לב׳ מחלקות
לשון ירושה ולשון הורשה שהוא טירוד ותירוך חוותיהם כפרניחון
ויקרא אותם חוות יאיר לפי שלא היה לו בן קראן בשמו לזכרון
ויקרא לה נובח לא מפיק הא וראיתי ביסודו שלר׳ משה הדרשן
שלא נתקיים לה שם זה לפי הוא רפה שמשמש כמו לא ותמה אני
מה ידרוש בשתי תיבות הדומים לה ויאמר לה בועז לבנות לה בית
חסלת פרש׳ ראשי המטות

אלה מסעי

למה נכתבו אלו המסעות להודיעך
חסדיו שלמקום שאע״פ שגזר עליהן
לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמ׳ שהיו נעים ומטולטלין ממסע
למסע כל מ׳ שנה ולא היה להן מנוחה שהרי אין כאן אלא מ״ב
מסעות צא מהן י״ד מסעות שכולן היו בשנה ראשונה משנסעו
מרעמסס עד שבאו לתרמה שמשם נשתלחו המרגלים שנ׳ ואחר
נסעו העם חצרות ומה כתיב אחריו שלח לך אנשים וכן הוא אומר
ויסעו מחצרות ויחנו בתרמה למדת שהיא במדבר פארן ועוד צא
מהם ח׳ מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב
בשנת ארבעים נמצא שבל ל״ח שנה לא נסעו אלא כ׳ מסעות והו
מיסודו שלר׳ משה הדרשן ור׳ תנחומא דרש משל למלך שהיה בנו
חולה והוליכו למקום רחוק לרפאתו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו
מונה כל המסעות ואומ׳ לו כאן ישבנו כאן ארע לנו דבר פלוני כאן
חששת את ראשך ויחנו ברתמה על שם לשון הרע של מרגלים שנ׳
מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי
רתמים על פי ה׳ שמת בנשיקה וישמע הכנעני כאן למדך שמיתת
אהרן היא השמועה שנסתלקו ענני כבוד ונסבור שנתנה רשות
להלחם בישרא׳ לכך חזר וכתבה בעיי העברים לשון חרבה וגלים
כמו לעי השדה מבית הישימות עד אבל השטים כאן למדך מחנה
ישרא׳ י״ב מילין דאמר רבא בר בר חנא לדידי חזי לי ההוא רוכתא
והוי י״ב מילין אבל השטים מישר השטים אבל שמה כי אתם
עוברים וגו׳ והורשתם והלא כמה פעמים הוזהרו על כך אלא כך
אמר להם כשאתם עוברים את הירדן ביבשה על מנת כן תעברו ואם

לאו כאין חמים ושוטפין אתכם וכן מיצינו שאמר לחן יהושע עודם
בירדן אמר לחן יהושע כו׳ כדאי׳ במסכת סוטה והורשתם וגרשתם
משכיותם כתרגו׳ בית סגדתהון על שם שהיו מסככין את הקרקע
ברצפת אבני שיש להשתחות עלית בפשוט ידים ורגלים כדכתיב
ואבן משכית לא תתנו להשתחות עליח מסכותם כתרגו׳ מתכתחון
והורשתם את הארץ והורשתם אותה מיושביה או וישבתם בה
תוכלו להתקיים בה אל אשר יצא לו חגורל מקרא קצר הוא אל
מקום אשר יצא לו הגורל לו יהיה למטות אבותיכם לפי חשבון
יוצאי מצרים רא׳ ב״ב גבולים למנין שבטים והיה אשר תותירו
יהיה לכם לרעה לשכים בעיניכם ליתדות המנקרין את עיניכם
תרגו׳ של יתדות סיכיא ולצנינים יש פותרין אותו לשון מסוכח
הסוככת אתכם לסגור ולכלא אתכם מאין יוצא ובא וצררו אתכם
כתרגו׳ זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה לפי שהרבה מצות
נוהגות בארץ ואינן נוהגות בחוצה לארץ הוזקק לכתוב גבולי רוחותיה
סביב לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות תפול
לכם על ידי שנתחלקה בגורל נקראת חלוקה לשון נפילה
ומדרש אגדה אומר על ידי שהפיל הקב״ה שרים שלשבעה אומות
מן השמים וכפתן לפני משה אמר לו ראה אין עוד בהן כח
פאת נגב רוח דרומית אשר הוא מן המזרח למערב
על ידי אדום אצל אדום מתחיל המקצוע דרומית מזרחית שלארץ
תשעת המטות כיצד ג׳ ארצות יושבת בדרומה שלארץ ישרא׳ זו
אצל זו קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב
כולה ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבית שנ׳ בפרשה זו מעצמון
נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחל מצרים היה מהלך על פני
כל ארץ מצרים שנ׳ מן השיחור אשר על ארץ מצרים מפסיק בין
ארץ מצרים לארץ ישרא׳ וארץ אדום אצלה לצד המזרח וארץ מואב
אצל אדום בסוף הדרום למזרח וכשיצאו ישרא׳ ממצרים אם רצה
הקב״ה לקרב את כניסתן היה מעבירן לצד נילוס לצד צפון ובאין לארץ
ישרא׳ ולא עשה כן וזהו שנ׳ ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי
קרוב שהן יושבין על הים במערבה שלארץ כנען כענין שנ׳ בפלשתי׳
יושבי חים גוי כרתים אלא הסיבן והוציאן דרך הדרומה למדבר והוא
שקרא יחזקל מדבר העמים לפי שהיו כמה אומות יושבות בצדו
והוליכן אצל דרומה מן המערב כלפי מזרח עד בואם לדרומה של

ארץ ארום ובקשו ממלך ארום שיניחם ליכנס לארצו ולעבור דרך
רחבה וליכנס לארץ ולא אבה והוצרכו לסבב כל דרומה שלארום
עד בואם לדרומה שלמואב וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והלכו
כל דרומה שלמואב עד סופו ומשם הפכו פניהם לצפון עד שסבבו
כל מצר מזרחי שלה לרחבה ובשכלו מזרחה מצאו סיחון ועוג שהיו
יושבין במזרחה שלארץ כנען והירדן מפסיק ביניהם וזהו שנ׳ בִּיפתח
וילך במדבר ויסב את ארום ואת ארץ מואב ויבא ממזר׳ שמש לארץ
מואב וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיו בצפון ארץ מואב וקרבו עד
הירדן והוא כנגד מקצוע צפונית מערבה שלארץ מואב נמצא שארץ
כנען שבעבר הירדן למערב היה מקצוע מזרח דרומית שלה ארץ
ארום ונסב לכם כל מקום שנ׳ ונסב ויצא מלמד שלא היה
המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ יוצא מן המצר ועוקם לצד צפונו
של עולם באלכסון למערב ועובר המצר בדרומו של מעלה עקרבים
נמצא מעלה עקרבים לפנים מן המצר ועבר צינה אל צין כמו
מצרימה למצרים תוצאותיו קצותיו בדרומה של קדש ברנע ויצא
חצר אדר מתפשט המצר ומרחיב לצד צפונו של עולם ונמשך עוד
באלכסון למערב ובא לו להצר אדר לעצמון ומשם לנחל מצרים
ולשון ונסב האמור כאן לפי שכתוב ויצא חצר אדר שהתחיל להרחיב
משעבר קדש ברנע ורוחב אותה הרצועה שבלטה לצד צפון היה
מקדש עד עצמון ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לצד הדרום ובא
לנחל מצרים ומשם לצד המערב לים שהוא מערבה של כל ארץ
ישראל נמצא נחל מצרים במקצוע מערבית דרומית והיו תוצאותיו
הימה לצד המערב שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב משם
והלאה וגבול ים מצר מערב והיה לכם הגבול ימה למצר וגבול
הנסים שבתוך הים אף הם מן הגבול והן איים שקורין אישוליש
גבול צפון מצר צפון מן הים תתאו להר ההר שהוא במקצוע
צפונית מערבית וראשו משופע ונכנס לתוך הים ויש מרוחב הים
לפנים הימנו והוץ הימנו תתאו תשפעו לכם לנטות ממערב
לצפון אל הר ההר תתאו לשון סבה כמו אל תא הרצים ותא הוא
השער יציע שקורין אפנדיץ שהוא מוסב ומשופע מהר ההר תסבו
ותלכו לצד צפון לצד מזרח ותפגעו בלבא חמת זו אנטוכיא תוצאות
הגבול סופי הגבול כל מקום שנ׳ תוצאות המצר כלה שם לגמרי
ואינו עובר להלן כלל או משם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו

פזמ

לימשך לחלן באלכסונו יותר מן הרוחב הראשון ולעניין רוחב מדת
הראשון קראו תוצאות ששם כלה אותה מדה והיו תוצאותיו חצר
עינן הוא היה סוף מיצר צפוני ונמצאת חצר עינן במקצוע צפונית
מזרחית משם והתאויתם לכם בגבול קדמה לצד המזרח
והתאויתם לשון סבה ונטייה כמו תתאו שפמה במיצר
מזרחי ומשם הרבלה לעין שם מקום והמיצר הולך במזרחו
נמצא העין לפנים מן המיצר ומארץ ישרﭏ היא
וירד הגבול כל הגבול ואילך מצפון לדרום יורד והולך ומחה אל
כתף עבר ים כנרת שהיה הים תוך לגבול במערבו והגבול במזרח
ים כנרת ומשם ירד לירדן והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום
באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת
ומושך למזרחה שלארץ ישרﭏ כנגד כנרת עד שנופל לים המלח
ומשם כלה הגבול והיו תוצאותיו אל ים המלח שממנו התחלת
מיצר מקצוע דרומית מזרחית הרי מסבבות אותה לארבע רוחותיה
קדמה מזרחה אל פני העולם שהם במזרח שרוח מזרחית קרוי
פנים ורוח מערבית קרוי אחור לפיכ׳ דרום לימין וצפון לשמﭏ ינחלו
לכם בשבילכם כל נשיא ונשיא אפטרופוס לשבטו ומחלק נחלת
השבט למשפחו׳ ולגברים ובורר לכל אחד חלק אחד הגון ומה שהן
עושין הוא עשוי כאלו עשאום שלוחים ולא יתכן לפרש לכם זה ככל
לכם שבמקרא שאם כן היה לו לכתוב ינחילו לכם ינחלו משמע
שהן הנוחלין בשבילכם ובמקומכם כמו ה׳ ילחם לכם לנחל את
הארץ שיהא נוחל וחולק אותה במקומכם לנחל את בני ישראל
שהם ינחילו אותה למחלקותיה ומגרש ריוח מקום חלק חוץ לעיר
סביב לחיות לעיר לנוי ואין רשאי לבנות שם בית ולנטוע שם כרם
ולזרוע ולכל חייתם לכל חיותם לכל צרכיהם אלף אמה סביב
ואחריו אומר אﭏפים הא כיצד אﭏפים הוא נותן להם סביב ומהן אלף
הפנימיים למגרש והחיצונים לשדות ולכרמים והקריתם אין קריה
ﭏא לשון הזמנה וכן הוא אומר כי הקרה ה׳ אלהיך לפני מגואל מפני
גואל הדם קרוב לנרצח שש ערי מקלט מגיד שאעפ׳ שהבדיל משה
בחייו ג׳ ערים בעבר הירדן לא היו קולטות עד שנבחרו ג׳ שנתן יהשע
בארץ כנען את שלש הערים אעפ׳ שבאר׳ כנען ט׳ שבטים וכאן אינן ﭏא
שנים וחצי השוה מנין ערי מקלט שלהן דבגלעד שכיחי רוצחין שנ׳
גלעד קרית פועלי און עקובה מדם בכלי ברזל הכהו און זה מדבר

בחורג שוגג אלא בחורג מזיד ובא ללמד שהחורג בכל דבר צריך
שיהא בו כדי להמית שנאמ׳ אשר ימות בה ומתרגמינ׳ דחיא במסת
דימות בה חוץ מברזל שגלוי לפניו שהברזל ממית בכל שהוא לכך
לא נתנה בו תורה שיעור לכתוב אשר ימות בו ואם תאמר בהורג
שוגג מדבר הרי אומ׳ למטה או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות
למד על האמורים למעלה שבחורג מזיד הכתוב מדבר באבן יד׳
שיש בה מלא יד אשר ימות בה שיש בה כדי להמית כדגומו לפי
שנאמ׳ והכה את רעהו באבן או באגרוף ולא נתן בו שיעור יכול אפי׳
בכל שהוא לכך נאמר כאן אשר ימות בה או בכל עץ יד׳ לפי שנ׳ וכי
יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט יכול כל שהוא לכך נאמר
בעץ אשר ימות בו שיהא בו כדי להמית בפגעו בו אפילו בתוך עדי
מקלט בצדיה כתרגומו בכמנא במארב בפתע פתאום באונס ותרג
בתכיף שהוא סמוך לו ולא יהא לו שהות ליזהר ויפל עליו מכאן
אמרו החורג דרך ירידה גולה דרך עליה אינו גולה עד מות הכהן
הגדול שהוא בא להשרות שכינה על ישרא׳ ולהאריך ימיהם והרוצח
בא לסלק שכינה ולקצר את חייהם אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול
ד״א לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו בישרא׳
אשר משח אותו בשמן הקדש לפי פשוטו מן המקראות קצרים הוא
ולא פירש מי הוא המושח אלא אשר משח המושח אותו בשמן הקדש
ורז״ל דרשו במסכת מכות לראיית דברים ללמוד שאם עד שלא
נגמר דינו מת כהן גדול ומנו כהן גדול אחר תחתיו ולאחר מכאן
נגמר דינו חוזר במיתתו של שני שנ׳ אשר משח אותו וכי הוא משחו
לכהן או הכהן משחו אלא להביא את הנמשח בימיו שמחזירו במיתתו
אין לו דם הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם בכל מושבותיכם
למד שתהא סנהדרין נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ
כל מכה נפש הבא להרגו על שהכה את הנפש לפי עדים ירצח
שיעידו שבמזיד ובהתראה הרגו לא תקחו כופר לא יפטר בממון ולא
תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו למי שנס אל עיר מקל׳ שהרג בשוגג
אינו נפטר מגלות בממון ליתן כופר לשוב בארץ בטרם ימות הכהן
לנוס כמו לנס כמו שובי מלחמה ששבו מן המלחמ׳ וכן נוגי ממועד
כי מולים היו כאשר תאמר שוב על מי ששב כבר מול על מי שמל
כן תאמר לנוס על מי שנס וקורהו נוס מוברח ואם תאמ׳ לנוס כמו
לברוח ותפר׳ ולא תקחו כופר למי שיש לו לברוח לפטרו מן הגלות

לא ידעתי היאך יתכן לומר לשוב לשבת בארץ שהרי ערין לא נס
ומיהיכן ישוב לא תחניפו לא תרשיעו לא תחייבון כתרגומו
אשר אני שוכן בתוכם שלא תשכינו אותי בטומאתכם כי
אני ה׳ שוכן בתוך בני ישרא׳ אף בזמן שהן טמאים שכינה
ביניהם ונוסף על נחלת המטה שהרי בנה ובעלה
יורשה והבן מתיחס על שבט אביו אם יהיה היובל
כלומר אין זו מכירה שחוזרת ליובל שהירושה
אינה חוזרת אפילו יהיה היובל לא תחזור
הנחלה לשבטו ונמצא שנוספה על נחלת
המטה אשר תהיה להם בת יורשת
נחלה שלא היה לו בן לאביה,
מחלה תרצה וגו׳ כאן מנאן
לפי גדולתן זו מזו בשנים
ונשאו כסדר תולדותן
ובכל המקרא
מנאן
לפי
חכמתן ומגיד ששקולות זו כזו
חסלת פרשת אלה מסעי
ובו נשלם ספר רביעי ונתחיל ספר חמישי שהוא ספר אחרון

אלה הדברים

לפי שהן דברי תוכחות ומנה
כאן כל המקומות שהכעיסו
להקב״ה סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל
אל כל ישרא׳ אלו הוכיח מקצתם היו אלו שבשוק אומרים הייתם
שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר אלו היינו שם היינו משיבים
לו לכך כינס כולן אמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה
ישיב במדבר לא במדבר היו אלא בערבות מואב אלא מהו במדבר
בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמ׳ מי יתן מותנו וגו׳ בערבה
בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב מול סוף
על שהמרו בים סוף בבואם לים סוף אמרו המבלי אין קברים
במצרים וכן בנסעם מהים שנ׳ וימרו על ים בים סוף בול בראי׳ בערבו׳

בין פארן ובין תופל ולבן אמר ר׳ שמעון בן יוחאי חזרנו על כל המקרא
ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן אלא הוכיחן על דברים שאמ׳ ותפלו
במן שהוא לבן שאמרו בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן
על ידי מרגלים וחצרות במחלקותו של קרח ד״א אמר להן היה לכם
ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות מחמת לשון הרע ואתם
נדברתם במקום ודי זהב הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב
שהיה להם שנ׳ וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל אחד עשר יום
מחורב אמר להם משה ראו מה גרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב
לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך י״א יום ואתם הלכתם
אותה בג׳ ימים שהרי בכ׳ באייר נסעו מחורב שנ׳ ויהי בשנה השנית
בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן ובכ״ט בסיון שלחו מרגלים
מקדש ברנע צא מהן ל׳ יום שעשו בקברות התאוה אכלו הבשר חדש
ימים וז׳ ימי׳ בחצרות להסגרת מרים נמצא שבג׳ ימים הלכו כל אותה
הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבשת בשבילכם למהר ביאתכם
בארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביב הר שעיר מ׳ שנה ויהי
בארבעים שנה מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה וכן עשה יעקב
אבינו שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה וכן אמר יעקב לראובן
ראובן בני אומר לך למה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא
תניחני ותדבק בעשו אחי ומפני ד׳ דברים אין מוכיחין את האדם אלא
סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא חברו
רואה ומתבייש ממנו כו׳ כדאי׳ בסיפרי וכן יהושע לא הוכיח את
ישראל אלא סמוך למיתה וכן שמואל אמר הנני ענו בי וכן דוד את
שלמה בנו אחרי הכותו אמר משה אם אני מוכיחן קודם שיכנסו
קצת מן הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה הטיב לנו אינו בא
אלא לקנטר ולמצא עלילה שאין בו כח להכניסנו לארץ לפיכך
המתין עד שהפיל סיחון ועוג והורישן את ארצם ואחר כך הוכיחן
סיחון אשר יושב בחשבון אלו לא היה סיחון קשה והיה שרוי בחשבון
היה קשה ואלו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי בה היה קשה על אחת
כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה אשר יושב בעשתרות
המלך קשה והמדינה קשה וזהו עשתרות קרנים שהיו שם רפאים
שהכה אמרפל וחבריו ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ועוג נמלט
מהם והוא שנ׳ ויבא הפליט ואו׳ עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים
בארד״עי שם מלכות הואיל התחיל כמו הנה נא הואלתי באר

את התורה בשבעים לשון פרשה להם ר״ב לכם שבת כפשו׳ ומדר׳
אגר׳ הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן
ומנורה וכלים קבלתם התורה מניתם סנהדרין שרי אלפים ושרי
מאות וסעו לכם זו דרך ערד וחרמה שכך נגב ערד משוך מנחל
מצרים עד הר האמורי וגבולם יהר שנאמר וירד העמלקי והכנעני
היושב בהר ההוא   והר זה בצר ארץ ארום היה אצל קדש מצר
המדבר ובואו הר האמורי כמשמעו ואל כל שכניו עמון ומואב והר
שעיר בערבה זה מישור שליער בהר זה הר המלך בשפלה זו שפלת
דרום ובנגב ובחוף הים זה אשקלון ועזה וקיסרי כו׳ כדאית בסיפרי
עד׳ הנהר הגדול מפני שנזכר עם ארץ ישראל קורהו גדול משל
הדיוט עבד מלך מלך הדבק לשחוור וישתחוו לך קרב לגבי דיהנא
ואידהן ראה נתתי לפניכם בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם
מאומד הדעת ומשמועה באו ורשו אין מערער בדבר ואינכם צריכי׳
מלחמה אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכין לכלי זין לאבותיכם
למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב ﭏ אברהם כדאי לעצמו
ויצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו בעת ההיא לאמר מהו לאמר
אמר להן לא מעצמי אני אומר ﭏ מפי הקב״ה לא אוכל לבדי וגו׳
אפשר שלא היה יכול לדון את ישרא׳ אדם שהוציאן ממצרים קרע
להן את הים והוריד להם המן והגיז את השלו לא היה יכול לדונם ﭏ
כך אמ׳ להם ה׳ אלהיכם הרבה אתכם הגדיל והרים אתכם על דייניכם
נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים   וכן אמר שלמה מי יוכל
לשפוט את העם הכבד הזה אפשר מי שנ׳ בו ויחכם מכל האדם אומר
מי יוכל לשפוט את עמך הכבד ﭏ כך אמר שלמה אין דייני אומה
זו כדייני אומה אחרת שאם דן והורג ומטה את דינם וגוזל אין בכך
כלום אם אני מחייב ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנ׳ וקבע את
קובעיהם נפש והנכם היום ככוכבי השמים   וכי ככוכבי השמים היו
באותו יום והלא לא היו ﭏ ששים רבוא ומהו והנכם היום הנכם היום
משולים קיימים לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים יוסף ה׳ עליכם אלף
פעמים מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אמרו לו משה אתה
נותן קצבה לברכתנו   כבר הבטיח הקב״ה לאברהם אשר אם יוכל
איש למנות את עפר הארץ אמר להן זו משלי אבל הוא יברך אתכם
כאשר דבר לכם איכה אשא לבדי אם אני אומר לקבל לא אוכל והו
מה שאמרתי לא מעצמי אני אומר ﭏ מפי הקב״ה טרחכם מלמד

שהיו ישרא׳ טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין
אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיה להביא הוסיפו דיינין משאבם
מלמד שהיו ישרא׳ אפיקורוסין הקדים משה לצאת היו אומ׳ מה ראה
בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת היו אומרים
מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יועץ עלינו עצות
רעות ודיבכם מלמד שהיו ישרא׳ בעסנים הבו לכם הזמינו עצמכם
לדבר אנשים וכי תעלה על דעתך נשים מה ת״ל אנשים צדיקים
נבונים מבינים דבר מתוך דבר זו היא ששאל אריינוס את ר׳ יוסי
מה בין חכמים לנבונים אמר לו חכם דומה לשולחני עשיר כשמביא׳
לו דינר לראות רואה כשאין מביאין יושב ותוהא נבון דומה לשולחני
תגר כשמביאין לו לראות רואה כשאין מביאין חוזר ורואה ומביא
וידועים לשבטיכם שהן נכרין לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו
איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הוא הגון אבל אתם מכירים
בו שאתם נתגדלתם עמו לכך נאמ׳ וידועים לשבטיכם בראשיכם
ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגים בהם יראה וכבוד ואשמם
חסר יוד לומר שאשמות ישראל תלוין בראשי דייניהם שהיה להם
למחות ולהדריך אותם בדרך ישרה טוב הדבר וגו׳ חלטתם את
הדבר לתנאתכ׳ היה לכם להשיב רבנו משה ממי נאה ללמוד ממך
או מתלמידך לא ממך שנצטערת עלינו אלא ידעתי מחשבותיכם
הייתם סבורים עכשו יתמנו עלינו דיינים הרבה אם אינו מכירנו אנו
מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים לעשות אם הייתי מתעצל
הייתם אומרים עשה מהרה ואקח את ראשי שבטיכם משכתים
בדברים אשריכם על מי באתם להתמנות על בני אברהם יצחק
ויעקב על בני אדם שנקראו רעים ואחים למקום חכמים וידועים
אבל נבונים לא מצאתי זו א׳ מז׳ מדות שאמ׳ יתרו למשה ולא מצא
אלא ג׳ חכמים צדיקים וידועים ראשים עליכם שתנהגו בהם כבוד
ראשים במקח וממכר ראשים במשא ומתן נכנס ראשון ויוצא ראשון
שרי אלפים אחד ממונה על אלף שרי מאות אחד ממונה על מאה
ושוטרים מניתי עליכם לשבטיכם או הכופתים ומכים ברצועה על פי
הדיינים ואצוה את שופטיכם אמרתי להם הוו מתונים בדין אם בא דין
לפניך פעם ושתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעם
אחרת אלא הוו נושאין ונותנין בו בעת ההיא משמיניתים אמרתי
להם אין עכשו כלשעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם עכשו הרי

182

אתם משועברין לצבור שמוע לשון הווה במו זכור ושמור ובין
גרו וזה בעל דינו שאוגר עליו דברים ד״א אפילו על עסקי דירה בין
חלוקת אחים בין תנור לכירים לא תכירו פנים במשפט זה הממונה
להושיב דיינים שלא יאמר איש נאה הוא וגבור הוא קרובי הוא
אושיבנו דיין והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה
את החייב מעלה אני עליכם על מי שמנהו כאלו הכיר פנים במשפט
בקטון כגדול תשמעון שיהא חביב עליך דין של פרוטה בדין של מאה
מנה שאם קדם ובא לפניך אל תאחר בו ד״א בקטון כגדול תשמעון
כתרגומו שלא תאמר זה עני הוא וחברו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה
את העני ונמצא מתפרנס בנקיות ושלא תאמ׳ היאך אני פוגם בכבודו
של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשו וכשיצא לחוץ אומר לו אתה
חייב כי המשפט לאלהים הוא לא תגורו שאם אתה נוטל ממזה שלא
כדין אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי הדין ד״א לא תגורו
אל תכניס דבריך מפני איש לשון אוגר בקיץ תקריבון אלי ועל דבר
זה נענש ונסתלק ממנו דין בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול אנכי
הרואה אמר לו הקב״ה חייך אני מודיעך שאינך הרואה אימתי הודיעו
כשבא למשוח את דוד וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה׳ משיחו אמר
לו הקב״ה ולא אמרת שאתה הרואה אל תביט אל מראהו את כל
הדברים אשר תעשון אלו עשרה דברים שבין דיני ממונות לדיני
נפשות המדבר הגדול והנורא שהיו בו נחשים כקורות ועקרבים
כקשתות ותקרבון אלי כולכם בערבוביא להלן אומר ותקרבון אלי
כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו ה׳ אלהינו אותה קריבה
היתה הוגנת ילדים מכבדין הזקנים אבל כאן ותקרבון אלי כולכם
בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וישיבו אותנו דבר באי זה לשון
הם מדברים את הדרך אשר נעלה בה אין דרך שאין בה עקמימות
ואת הערים אשר נבא אליהן תחלה לכבוש וייטב בעיני הדבר
ולא בעיני המקום ואם בעיני משה היה טוב למה אמרת בתוכחות
משל לאדם שאומ׳ לחברו מכור לי חמורך אמר לו הן נותנו לי אתה
לנסיון אמ׳ לו הן בהרים ובגבעות אמר לו הן כיון שראה שאין מעכבו
כלום אמר הלוקח בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום אמר לו טול
מעותיך ואיני מנסהו מעתה אף אני הודתי לדבריכם שמא תחזרו
בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם ואקח מכם מן
הברורין שבכם מן המסולתים שבכם שנים עשר אנשים מגיד שלא

היה משבט לוי עמהם עד נחל אשכול מגיד שנקרא על שם סופו
וירגלו אותה מלמד שהלכו ד׳ אומנין שתי וערב ויורידו אלינו
מגיד שארץ ישרא׳ גבוהה מכל הארצות טובה הא״ץ מי הם שאמרו
טובתה יהושע וכלב ותמרו לשון התרסה התרסתם נגד מאמרו
ותרגנו לשון הרע וכן דברי נרגן אדם המוציא דבה בשנאת ה׳ אותנו
הוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומ׳ מה
דבלבך על רחמך מה בליביה עלך הוציאנו מארץ מצרים הוצאתנו
לשנאה היתה מלך בשר ודם שיש לו שני בנים ויש לו שתי שדות
אחת שלשקיא ואחת שלבעל למי שהוא אוהב נותן שלשקיא ולמי
שהוא שונא נותן שלבעל ארץ מצרים שקיא היא נילוס עולה ומשקה
אותה וארץ כנען שלבעל היא והוציאנו ממצרים לתת לנו ארץ כנען
ערים גדולות ובצורות בשמים דברה תורה לשון הבאי לא תערצון
לשון שבירה הוא כתרגומו ודומה לו בערוץ נחלים לשכון ילחם
לכם בשבילכם ובמדבר אשר ראיתה מוסב על מקרא שלמעלה
ככל אשר עשה אתכם במצרים ועשה אף במדבר אשר ראית אשר
נשאך כאשר ישא איש בנו׳ כמו שפרשתי אצל ויסע מלאך האלהים
ההולך לפני מחנה ישרא׳ משל למהלך בדרך ובנו לפניו באו לסטים
לשבותו כולי׳ ובדבר הזה שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ אינכם
מאמינים לראותכם כמו להראותכם וכן לנחותם לשמיע בקול תודה
וכן ללבת לגיד ביורעא אשר דרך בה׳ חברון שנ׳ ויבא עד חברון
התאנף נתמלא רוגז פנו לכם וגו׳ אמרתי להעביר אתכם רחב
ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם עכוב פנו׳
לכם לאחוריכם ותלכו לאחור ותשובו לצד ים סוף שבמדבר שהיו
מהלכין בו לצד דרומה של הר שעיר היה מפסיק בין ים סוף להר
שעיר עתה תמשכו לצד הים ותסבו את הר שעיר כל דרומו ממזרח
למערב ותהינו לשון הננו ועלינו והו הלשון שאמרתם לשון הן כלומ׳
נזדמנתם לעלות לא תעלו לא עליה היא לכם אא ירידה באשר
תעשינה הדבורים מה הדבורה הזאת בשהיא מכה את האדם מיד
מתה אף הן כשהן מכין אתכם מיד מתים ולא שמע בקולכם
כביכול עשיתם מדת רחמיו כאלו הוא אכזרי ותשבו בקדש ימים
רבים יט׳ שנה שנ׳ בימים אשר ישבתם בשאר המסעות והם היו לח׳
שנה יט׳ מהם עשו בקדש ויט׳ שנה הלכו מטורפין וחזרו לקדש כמו
שנ׳ ויניעם במדבר כך מצאתי בסדר עולם ונסע המדברה אם לא

183

חשאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מדרומו לצפונו ובשביל שקלקלו הפנו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר והלכו את כל הרומו מן המערב למזרח דרך יציאתן שהוא במקצוע דרומית מערבית משם היו הולכין לצד המזרח ונסב את הר שעיר כל דרומו עד ארץ מואב פנו לכם צפונה סובו לכם לרוח מזרח מדרום לצפון פניכם לצפון נמצאו הולכין את רוח מזרחי וזהו שנאמ׳ ויבאו ממזרח השמש לגבול מואב ונשמרתם מאד ומה היא השמירה אל תתגרו בם עד מדרך כף רגל אפי׳ דריסת הרגל איני מרשה אתכם ליכנס בארצם שלא ברשות ומדר׳ אגדה עד שיבא דריכת הרגל על הר הזיתים שנ׳ ועמדו רגליו על הר הזיתים ירושה לעשיו מאברהם עשרה עממים נתתי לו ז׳ לכם וקיני וקניזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהן נתתי לעשו ושנים לבני לוט בשכר שהלך אתו למצרים ושתק על מה שהיה אומר לאשתו אחותי היא עשהו כבנו תכרו לשון מקח וכן אשר כריתי לי שכן בכרכי הים קורין למכירת כירה כי ה׳ אלהיך ברכך לפיכך לא תכפו את טובתו להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמיכם עשירים ונפן ונעבור לצד צפון הפכנו פנים להלך רוח מזרחית ואל תתגר בם מלחמה לא אסר להם על מואב אלא מלחמה אבל היו מייראין אותן ובאין לחן בשחן מזויינים לפיכך ויגר מפני העם שהיו שוללין ובוזזין אותם אבל בבני עמון כתיב אל תתגר בם שום גרוי בשכר צניעות אמן שלא פרסמה את אביה כמו שפרסמה הבכירה שקראה שם בנה מואב ער שם מדינה האמים לפנים וגומ׳ אתה סבור שאלו רפאים שנתתי לאברם לפי שהאמים שהם רפאים ישבו שם לפנים אבל לא זו היא כי אותם רפאים גרשתי מפני לוט והושבתים תחתם ורפאים היו נחשבים אותם אמים כענקים הנקראים רפאים על שם שכל מי שרואה אותן רפו ידיו אמים על שם שאימתן מוטלת על חבריות וכן בשעיר ישבו החורי׳ ונתתיו לבני עשו יירשום לשון הווה נתתי בהן כח שיהיו מורישין אותן והולכין היתה בם לחומם בתוך מ׳ שנה שלא יגרמו לבניהם להתעכב במדבר ויהי כאשר תמו וגו׳ וידבר ה׳ אלי׳ אבל משלוח מרגלים עד כאן לא נאמר וידבר בפרש׳ זו אלא ויאמר ללמדך שכל ל״ח שנה שהיו נזופין לא נתיחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל

ישראﭏ   אנשי המלחמה   מבן עשרים שנה ומעלה היוצאים לצבא
אתה עובר היום   אל בני עמון   מכאן שארץ בני עמון לצד צפון
ארץ רפאים תחשב   נחשבת אף היא לפי שרפאים ישבו בה לפנים
אבל לא זו רפאים שנתתי לאברהם   והעוים היושבים בחצרים   עוים
פלשתים היו שמהן נחשבים בספר יהושע חמשת סרני פלשתים
העותי והאשקלוני והאשדודי והעקרוני והגתי והעוים ומפני שנשבע
שבועת אברהם לאבימלך לא יכלו להוציא ארצם מידם הביא כפתורים
עליהם והשמידום   וישבו תחתם   ועכשו אתם מותרים ללקחת מהם
תחת כל השמים   לפי שעמדה לו חמה למשה ביום מלחמת עוג
ונודע הדבר תחת כל השמים   ממדבר קדמות   אעפ שלא צוהו
המקום לקרא לסיחון לשלום למד ממדבר סיני מן התורה שקדמה
לעולם וכשהקבה בא ליתנה חזר אותה על עשו וישמעﭏ וגלוי לפניו
שלא יקבלוה ואעפכ פתח להם לשלום אף הוא פתח וקדם את סיחון
בדברי שלום   דא ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולמך
יכול היית לשלח ברק לשרוף את המצרים ﭏ שלחתני מן המדבר
אצל פרעה שלח עמי במתינה   כאשר עשו לי בני עשו   לא לענין
לעבור בארצם ﭏ לענין מכר אכל ומים   עד אשר אעבור את הירדן
מוסף על אעברה בארצך   החלותי   כפה שר האמוריים של מעלה
תחת רגליו שלמשה והדריכו על צוארו   ויצא סיחון   לא שלח בשביל
עוג לעזור לימדך שלא היו צריכין זה לזה   ואת בניו   בנו כתיב שהיה
לו בן גבור כמותו   מתים אנשים   כל יד נחל יבוק   אצל נחל יבוק
וכל אשר צוה ה׳ אלהינו   שלא לכבוש הנחנו   ונפן ונעל   כל לצד צפון
עליה היא   אל תירא אותו   ובסיחון לא הוצרך לומר   אל תירא אותו
ﭏ ירא היה משה שמא תעמוד לו זכות ששמש את אברהם שנ׳ ויבא
הפליט הוא עוג   חבל ארגוב   כך נקראת שם אפרכיא כתרגו׳
בית פלך תרכונא   וראיתי בתרגום ירושלמי במגלת אסתר   קורא
פלטין טרכונין   עוד יש לפרש אפרכייא של מלך   היכל של מלך
כלומר נקרא על שמו ואת הארגוב דמלכים אצל היכל מלך הרגו
פסק למנחם   ער׳ הפרזי׳   פרזות שאין להם חומה   וכן פרזות תשב
ירושלים   החרם לשון הווה הלוך וכלות מיר מרשות   צידונים יקראו
לחרמון שריון   ובמקום אחר אומר שיאון הוא חרמון יש לו ד׳ שמות
ולמה כתבן כולן להגיד   שבחה שלארץ   ישראﭏ שהיו מתפארי׳
בה כל אומה אומרת יקרא על שמי שניר שלג בלשון אשכנז ובלשון

כנען מיותר הרפאים שהרגם אמרפל וחבריו בעשתרות קרנים
והוא פלט מן המלחמה שנ׳ ויבא הפליט והוא עוג באמת איש באמת
עוג ההוא יקרא ארץ רפאים היא שנתתי לאברהם ואת הארץ הזאת
האמורה למעלה מנחל ארנון ועד הר חרמון ירשנו בעת ההיא
מערוער אשר על שפת נחל ארנון אינו מחובר לראשו של מקרא
אל לסופו על נתתי לראובני ולגדי אבל לענין הירושה עד חרמון היה
תוך הנחל וגבול ועד מעבר כלומר לסופו עד ועד בכלל ויותר מכן
כנרת מעבר לירדן מערב הוא תחלת ארץ בני גד מעבר לירדן
מזרחה ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם ועוד מעבר שפתו עד
כנרת וזהו שנ׳ והירדן וגבול הירדן מעבר לו ואצו אתכם לבני ראובן
וגד היה מדבר לפני אחיכם תהיו הולכים לפני ישראל במלחמה לפי
שהיו גבורים היו הולכין לפניהם שנ׳ וטרף זרוע אף קדקד
חסלת פרשת אלה הדברים

ואתחנן אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת
חנם אעפ״י שיש להם לצדיקים לתלות
במעשיהם הטובים אין מבקשין מאת המקום אלא מתנת חנם
ד״א זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה כראיתה בסיפרי
בעת ההיא לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר
לאמר זה אחד מג׳ מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך
עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו ה׳ אלהים אתה רחום בדין
אתה החלות להראות את עבדך פתחת לי פתח להיות עומד ומתפלל
אעפ״י שנגזרה גזרה אמר לו ממך למדתי שאמרת לי הניחה לי וכי
תופש הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי תלוי הדבר להתפלל עליהם
את גדלך זו מדת טובך וכן הוא אומר ועתה יגדל נא כח ה׳ ואת
ידך ימינך שהיא פשוטה לבאי עולם החזקה שאתה כובש ברחמים
את מדת הדין בחזקה אשר מי אל אינך דומה למלכי בשר ודם שיש
להם יועצי וסנקתדרין הממחין בידו כשרוצין לגמול חסד ולעבור על
מדותיהן אבל אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרתך
ולפי פשוטו אתה החלות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג
הראני מלחמות לא מלכים אעברה נא אין נא אלא לשון בקשה
ההר הטוב הזה זה ירושלם והלבנון זה בית המקדש ויתעבר
נתמלא רוגז למענכם אתם גרמתם וכן הוא אומר ויקציפו על מי

מריבה וירע למשה בעבורם ר״ג לך שלא יאמרו הרב במה קשה
והתלמיד במה סרבן ר״א רב לך הרבה מוה שמור לך רב טוב הצפון
ור״אה בעיניך בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך
את כולה שנ׳ ויראהו ה׳ את כל הארץ וצו את יהושע על הטרחות
ועל המשאות ועל הריבות וחזקהו ואמצהו ברבריך שלא ירך לבו
לאמר כשם שנענשת עליהן כך סופו ליענש עליהן מבטיחו אני כי הוא
יעבור לפניהן והוא ינחיל אם יעבור לפניהן ינחלו ואם לאו לא ינחלו
וכן אתה מוצא כששלח העם אל עי והוא ישב לו כתיב ויכו מהם אנשי
העי וכיון שנפל על פניו אומ׳ קום לך אתה תעמוד במקומך ומשלח
את בני למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כן אמרתי למשה
רבך כי אם הוא יוצא למלחמה עוברין ואם לאו אין עוברין ונשב בגא׳
וגו׳ ונצמדתם לעו׳ ואע״פכ ועתה שמע ישרא׳ והכל מחול לכם ואני לא
זכיתי שימחול לי לא תוסיפו לעשות לתפלין ה׳ פרשיות ה׳ ציצות
וכן לא תגרעו ושמרתם זו משנה ועשיתם כמשמעו כי היא
חכמתכם ובינתכם ובזה תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים חוקים
ומשפטים צדיקים הגונין ומקובלין רק השמר לך פן תשכח
את הדברים אז תשלא תשכחו ותעשום על אמתתן תחשבו
חכמים ונבונים שאם תטעו מתוך שכחה תחשבו שוטים יום אשר
עמדת בחורב מוסב על מקרא של מעלה הימנו אשר ראו עיניך
יום אשר עמדת בחורב וראיתם את הקולות ואת הלפידים
ילמדון ילפון לעצמן ילמדון לאחרים ואותי צוה תורה שבעל פה
סמל צורה ופן תשא עיניך להסתכל בדבר ולתת לב לטעות
אחריהן אשר חלק להאיר ר״א לאוהות לטעות אחריהן החליקן
בדברי הבליהן לטרדן וכן הוא אומ׳ כי החליק אליו בעיניו למצא עונו
לשנא כור הוא כלי שזוקקין בו זהב התאנף נתמלא רוגז על
דבריכם על עסקיכם ודיניכם כי אנכי מת אינני עובר מאחר
שמת מהיכן יעבור אלא אף עצמותי אין עוברין תמונת כל תמונת
כל דבר אשר צוך ה׳ אלהיך שצוך עליו שלא לעשותו אל קנא
מקנא לנקום וליפרע מעוברי רצונו ונושנתם רמז להם שיגלו ממנה
לסוף תתנ״ב שנה מנין ונושנתם והוא הקדים והגלם לסוף תתנ״ב
והקדים ב׳ שנים לונושנתם כדי שלא תתקיים בהם אבד תאבדון
וזהו שנ׳ וישקוד ה׳ על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה׳ צדקה עשה
עמנו שמהר להביאה ב׳ שנים לפני ומנה העידותי הנני מזמנן

185

להיות ערים שהתריתי בכם ועבדתם שם אלהים אחרים כתרגו׳
משאתם עוברין לעובריהן אתם עוברין לחם לא ירפך מלהחזיק
לך בידיו לא ירפך לא יפעיל לא יתן לך רפיון לא יפרישך מאצלו
ובן אחותיו ולא ארפנו שלא נגקד ארפנו לפי שכל לשון רפיון
מוסב על לשון מפעיל ומתפעל כגון הרף ממני התרפה ממני הרפה
לה תן לה רפיון לימים ראשונים על ימים הראשונים ולמקצה
השמים שאל כל הברואים מקצה אל קצה זהו לפי פשוטו ומדרשו
למד על קומתו שלאדם הראשון שהיה מן השמים ועד הארץ והוא
השיעור מקצה לקצה הנהיה כדבר הגדול הזה ומהו הדבר הגדול
השמע קול אלהים הנסה אלהים האם עשה נסים שום אוה לבא
לקחת וגו׳ כל ההאין הללו תמיהות הן לפי נקודות בחטף פתח הנהיה
השמע הנסה במסות על ידי נסיונות הודעתיו מופתי כגון התפאר
עלי אם אוכל לעשות כן הרי נסיון באותות בסימנין להאמין ששלוחו
שלמקום אני כדי שיאמינו בי כגון מזה בידך מופתים הם נפלאות
שהביא עליהם מכות מופלאות ובמלחמה כמו שנ׳ כי ה׳ נלחם להם
במצרים הראית כתרגומו איתחזיתא כשנתן הקב״ה את התורה פתח
להן ז׳ רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו
שהוא יחידי לכך נאמר אתה הראית לדעת ותחת כי אהב כל זה
תחת כי אהב ויוציאך בפניו בפני אבותיך כמו שנ׳ נגד אבותם עשה
פלא ואל תתמה על שהזכירן בלשון יחיד שהרי כתבן בלשון יחיד
ויבחר בזרעו ממך מפניך סרסהו ודרשהו להוריש מפניך גוים
גדולים ועצומים ממך כיום הזה כאשר אתה רואה ביום הזה אז
יבדיל משה נתן לב להיות הדר בדבר שיבדילם ואע״פ שאינן קולטות
עד שיובדלו אותן שבא׳ כנען אמ׳ משה מה שאפשר לקיים אקיימנה
בעבר הירדן מזרחה שמש באותו עבר שבמזרחו שלירדן מזרחה
לפי שהוא דבוק נקוד ריש בחטף מזרח שלשמש מקום זריחת השמש
וזאת התורה זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו אלה העדות וגו׳
הם אשר דבר אליהם בצאתם ממצרים דבר להם בערבות מואב
אשר בעבר הירדן שהוא במזרח שהעבר השני היה במערב בעבר
הירדן חזר ושנאה להן לא את אבותינו בלבד כרת ה׳ פנים בפנים
אמר ר׳ ברכיה אמר משה אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר
כדרך שהסרסור עושה בין מוכר ללוקח שהרי הלוקח מדבר עמכם
לאמר מוסב על דבר ה׳ עמכם בהר מתוך האש ואנכי עומד בין ה׳

ובניכם על פני בכל מקום שאני שם וזהו כל העולם ד״א כל זמן
שאני קיים כבר פרשתי כל עשרת הדברות בפרשת וישמע יתרו
שמור את יום השבת ובראשונות נאמר זכור לימד שזכור ושמור
בדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו מה שאין
הפה יכולה לדבר אשר צוך קודם מתן תורה במרה וזכרת כי
עבד היית על מנת כן פראך שתהא לו עבד ותשמור מצותיו
כאשר צוך את על כבוד אב ואם נצטוו במרה שם שם לו חק
ומשפט לא תנאף אין ניאוף אלא באשת איש
לא תתאוה לא תרגג אף הוא לשון חמידה כמו נחמד למראה
דמרגג למיחזי ולא יסף כתרגו׳ לא פסק כי קולו קיים וחזק לעולם
ד״א לא יסף להראות באותו פומבי ואת תדבר אלינו התשתם כחי
בנקבה שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי שראיתי שאינכם חרדים
להתקרב מאהבה וכי לא היה יפה לכם לשמוע מפי הגבורה ולא
ללמוד ממני ה׳ אלהינו ה׳ אחד שהוא אלהינו עתה ואין אלהי האומות
עתיד להיות אחד שנ׳ אז אהפוך אל עמים שפה ברורה ונאמ׳ ביום
ההוא יהיה ה׳ אחד ואהבת עשה דבריו מאהבה אינו דומה עושה
מאהבה לעושה מיראה העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריח
עליו מניחו והולך בכל לבבך בשני יצריך ד״א בכל לבבך שלא יהא
לבך חלוק על המקום ובכל נפשך ואפי׳ נוטל את נפשך ובכל
מאדך בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך
נאמ׳ בכל מאדך ויש לך אדם שנפשו חביבה עליו ממימונו לכך נאמ׳
בכל נפשך ד״א בכל מדה שהוא מודד לך בין מדת רחמים בין מדת
הדין וכן דוד אומ׳ כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא צרה ויגון אמצא
ובשם ה׳ אקרא והיו הדברים האלה מהו האהבה והיו הדברים
שמתוך כך אתה מכיר הקב״ה ונדבק בדרכיו אנכי מצוך היום לא
יהיה בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל
רצין לקראתה דיוטגמא מצות המלך הבאה במכתב ושננתם לשון
חדוד שיהו מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך
לגמגם אלא אמור לו מיד לבניך אלו התלמידים מצינו בכל מקום
שהתלמידים קרוין בנים שנ׳ בנים אתם לה׳ אלהיכם ואומ׳ בני הנביאים
אשר בבית אל וכן לחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראן בנים שנ׳
ועתה בני אל תשלו וכשם שהתלמידם קרוין בנים כך הרב קרוי אב
שנ׳ אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ודברת בם שלא יהא עקר דבורך

186

ﭏ כם עשם עקר ואל תעשם טפל ובשבתך יכול אפי׳ שכב בחצי
היום ת״ל ובלכתך בדרך למדה תורה דרך ארץ ומן שכיבה וזמן
קימה וקשרתם לאות על ידך ﭏו תפילין שבזרוע והיו לטוטפות
בין עיניך ﭏו תפילין שבראש ועל שם פרשיותיהן נקראן בן טט בגרפי
שתים פת באפריקי שתים מזוזות ביתך מזוזת כתיב שאין צריך ﭏ
אחת ובשעריך לרבות שערי חצרות ושערי עיירות חצובים לפי
שהוא מקום סלעים וטרשים נופל בו לשון חציבה מבית עבדים
כתרגומו מבית עברותא שהייתם עבדים שם ובשמו תשבע אם יש
לך כל המדות הללו שאת ירא את שמו ועובד אותו או בשמו תשבע
שמתוך שאתה ירא את שמו ועובד אותו תהא זהיר בשבועתך אם
לאו אל תשבע מאﭏהי העמים אשר סביבותיכם הוא הדין לרחוקים
ﭏ מתוך שאתה רואה את סביביך טוען אחריהן הוצרך להזהיר
עליהן ביותר במסה כשיצאו ממצרים שנסוהו במים ואמרו היש ה׳
בקרבנו הישר והטוב זו פשרה ולפנים משורת הדין כאשר דבר ה׳
והיכן דבר והמותי את כל העם כי ישאלך בנך מחר יש מחר שהוא
אחר זמן ונשל לשון השלכה והתזה וכן ונשל הברזל מן העץ
כי יסיר את בנך בנו של גוי כשישא את בתך יסיר את בנך אשר
תלד לו בתך מאחרי למדנו מכאן שבן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך
אבל בן בנך הבא מן הגויה קרוי בנה שהרי לא נאמר על בתו לא
תקח כי תסיר את בנך מאחרי מזבחותיהם מזבח של אבנים הרבה
מצבה של אבן אחת אשרות אילן שעובדין אותו פסילים סמלים
לא מרובכם כפשוטו ומדרשו לפי שאין אתם מגדילים עצמכם
כשאני משפיע לכם טובה לפי׳ חשק ה׳ בכם כי אתם ממעטים
עצמכם כגון ואנכי עפר ואפר ונחנו מה לא כנבוכד נצר שאמר
ארמה לעליון וסנחריב שאמר מי בכל ﭏהי הארצות וכן חירם אמר
מושב ﭏהים ישבתי כי אתם המעט הרי כי משמש בלשון דהא כי
מאהבת ה׳ אתכם ומשמרו את השבועה מחמת שמרו את השבועה
לאלף דור ולהלן הוא אומר ועושה חסד לאלפים כאן שהוא סמוך
לשומרי מצותיו אומר לאלף דור להלן שהוא סמוך לאוהביו אומר
לאלפים לאוהביו ﭏו העושין מאהבה ולשומרי מצותיו ﭏו העושין
מיראה ומשלם לשונאיו אל פניו בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי
להאבידו מן העולם הבא היום לעשותם ולמחר ליטול שכרן בעולם
הבא חסלת פרש׳ ואתחנן

והיה עקב

תשמעון אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון ושמר ה׳ אלהיך ישמור לך אבטחתו שגר אלפיך ולדי בקרך שהנקבה משגרת ממעיה עשתרות צאנך מנחם פירש אבירי בשן מבחר הצאן כמו עשתרות קרנים לשון חוזק ותרגו׳ עדרי עאנך ורבותי׳ אמ׳ למה נקר׳ שמם עשתרות שמעשרות את בעליהן עקר שאינו מוליד כי׳ תאמ׳ בלבבך לשון דילמא שמא תאמר בלבבך מפני שהן רבים לא אוכל להורישם אל תאמר אל תירא מהם ולא יתכן לפרשו משאר לשונות שלבי שיפול עליו שוב לא תירא מהם המסות נסיונות האותות כגון ויהי לנחש ויהי לדם ביבשת המופתים מכות מופלאות היד החזקה זו הדבר והזרוע הנטויה זו החרב שלמכת בכורות הצרעה מין שרץ שהיתה זורקת בהן מרה ומסמא עיניהם בכל מקום שהיו נסתרים פן תרבה עליך חית השדה והלא אם עושין רצונו אין מתייראין מן החיה שנ׳ וחית השדה השלמה לך אלא גלוי היה לפניו שהן עתידין לחטוא והמם נקוד קמץ כולו לפי שאין מם אחרון מן היסוד והרי הוא כמו והם אותם אבל והמם גלגל עגלתו כולו יסוד לפי חציו קמץ וחציו פתח כשאר פעל שלג׳ אותיות כל המצוה כפשוטו ומדר׳ אגדה אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת אלא על שם הגומרה שנאמ׳ ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם והלא משה לבדו נתעס׳ בהן להעלותן ממצרים אלא לפי שלא הספיק לגמרה וגמרוה ישראל נקראת על שם ישראל הת שמור מצותיו שלא תנסוהו ולא תהרהרו אחריו שמלתך לא בלתה ענני כבוד היו שפין בכסותן ומגהצין אותן ואף קטניהם כמות שהם גדלים היה לבושו גדל עמו כלבוש הזה שלחומט שגדל עמו לא בצקה נפחה כבצק כדרך אותם שמהלכין יחפים רגליהם נופחות זית שמן זיתים העושים שמן גדולים ועצומים ממך אתם עצומים והם עצומים ממך אל תאמר בלבבך צדקתי ורשעת הגוים גרמו לא בצדקתך אתה בא לרשת כי׳ ברשעת הרי כי משמש בלשון אלא ואשב בהר אין ישיבה אלא לשון עכבה לוחות לחת כתיב חסרון ו׳ ששתיהן שוות ואתנפל כראשונה ארבעים יום אחרי׳ שנ׳ ועתה אעלה אל ה׳ ובאותה עלייה עכב מ׳ יום נמצאו כלין בכ״ט באב׳ שהוא עלה בי״ח בתמוז ולפי שאין לילו עמו צריך אתה לחשב מי״ט בתמוז עד כ״ט באב מ׳ יום ובו ביום נתרצה הקב״ה לישראל ואמ׳

למשה פסול לך עשה עוד מ׳ יום נמצאו כלין ביום הכפורים וכו ביום
נתרצה הקב״ה לישרא׳ ואמר סלחתי כדבריך לכך הוקבע למחילה
וסליחה ומנין שנתרצה בלב שלם שנאמר בארבעים יום של לוחות
האחרונים ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ארבעים יום מה
הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו
בכעס ובאהרן התאנף לפי ששמע לכם להשמידו זה כלוי בנים וכן
הוא אומר ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת ואתפלל גם בעד
אהרן הועילה תפלתי לכפר מחצה מתו שנים ונשארו שנים טחון
לשון הווה כמו הלוך וגדל ואתנפל אלו הם עצמם האמורים למעלה
וכפלן כאן לפי שכתב כאן סדר תפלתו שנ׳ ה׳ אלהים אל תשחת עמך
וגו׳ בעת ההיא לסוף ארבעים יום נתרצה לי ואמר פסול לך ואחר
כך ועשית ארון ואני עשיתי ארון תחלה לפי שאמרתי כשאבא
והלוחות בידי היכן אניחם ולא זהו ארון שעשה בצלא׳ שהרי לא
נתעסקו במשכן עד לאחר יום הכפורים כי ברדתו מן ההר צוה להן
למלאכת המשכן ובצלא׳ עשה המשכן תחלה ואחר כך ארון וכלים
נמצ׳ זה ארון אחר והוא שהיה יוצא עמהן למלחמ׳ ואותו שעשה בצלא׳
לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה ובני ישרא׳ נסעו
מבארות בני יעקן מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות נסעו למוסרה
והלא ממוסרה באו לבני יעקן שנ׳ ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן
ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא וחשוב ותמצא ח׳ מסעות
ממוסרה להר ההר אלא אף זה מן התוכחה עוד זה עשיתם כשמת
אהרן בהר ההר לסוף מ׳ שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם ממלחמת
מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם ח׳ מסעות
עד בני יעקן ומשם למוסרה שם נלחמו עמכם בני לוי והרגו מכם
ואתם מהם עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם משם חזרתם הגודגודה
ומן הגדגדה יטבתה ובמוסרה עשיתם אבל גדול על מיתתו שלאהרן
שגרמה לכם זאת ונדמה לכם כאלו מת שם וסמך משה תוכחה זו
לשבור הלוחות לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב״ה כיום
שנשתברו הלוחות ולהודיעך שהוקשה לו מה שנתנו ראש לפרוש
ממנו כיום שעשו בו את העגל בעת ההיא הבדיל מוסב על ענין של
מעלה בשנה ראשונה לצאתכם ממצרים ותעיתם בעגל ובני לוי לא
טעו הבדילם הקב״ה מכם וסמך מקרא זה להזרת בני יעקן לומ׳ שאף
בזו לא טעו בני לוי אלא עמדו באמונתם ואנכי עמדתי לקבל לוחות

האחרונים ולפי שלא פירש למעלה במה עמד בהר בעליה אחרונה
חזר והתחיל בה   לשאת את ארון הלויים לעמוד לשרת ולברך בשמו
הכהנים והוא נשיאות כפים   על כן לא היה ללוי   לפי שהובדלו
לעבודת מזבח ואינם פנויים לחרוש ולזרוע ה׳ הוא נחלתם ונוטלין
פרס מזומן מבית המלך   כימים הראשונים של לוחות הראשונות
מה הן ברצון אף אני ברצון אבל אמצעיים שעמדתי שם להתפלל
עליכם היו בכעס   ויאמר ה׳ אלי   אעפ״י שחזרתם
מאחריו ותעיתם בעגל   אמר לי לך נחה את העם אל אשר דברתי
לך ועתה ישרא׳ אעפ״י שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם
ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם ליראה   ודרשו
רבותי מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים   לשמור את מצות
ה׳ ואף הוא לא לחנם אלא לטוב לך שתקבלו שכר   הן לה׳ אלהיך הכל
ואעפ״כ רק באבותיך חשק מן הכל בכם   כמו שאתם רואין אתכם
השוקין מכל העמים כיום הזה   ערלת לבבכם   אוטם לבבכם וכסויו
ואדוני האדונים   לא יוכל שום אדון להציל אתכם מידו   לא ישא
פנים   אם תפרקו עולו   ולא יקח שחד לפייסו בממון   עושה משפט
יתום ואלמנה   הרי גבורתו ואצל גבורתו ענותנותו   אוהב גר לתת לו
לחם ושמלה ודבר חשוב הוא זה שכל עצמו של יעקב על זה נתפלל
ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש   כי גרים הייתם   ומום שבך אל
תאמר לחברך   את ה׳ אלהיך תירא ותעבוד ותדבק בו   ולאחר שיהיו
בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע   וידעת היום   תנו לב לדעת
ולהבין ולקבל תוכחתו כי לא עם בניכם אני מדבר עכשו שיוכלו לומ׳
לא ידענו ולא ראינו כל זה   בקרב כל ישרא׳   כל מקום שהיה אחד
מהם בורח הארץ נבקעת תחתיו ובולעתו דברי ר׳ יהודה   אמר לו ר׳
נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה ולא פיותיה ומה אני
מקיים בקרב כל ישרא׳ שנעשית הארץ כמשפך וכל מקום שהיה אחד
מהן בורח היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה   היקום אשר ברגליה
זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו   כי עיניכם הרואות   מוסב
על מקרא האמור למעלה כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו׳ כי אם
עמכם אשר עיניכם הרואות וגו׳   לא כארץ מצרים היא   אלא טובה
הימנה ונאמרה הבטחה זו לישרא׳ ביציאתם ממצרים שהיו אומרי׳
שמא לא נבא לארץ טובה כזו   יכול בגנותה מספר וכך אמר להם לא
בארץ מצרים היא אלא רעה הימנה   ת״ל   וחברון שבע שנים נבנתה

לפני צוען מצרים אדם אחר בנאן הם בנה צוען למצרים בנו וחברון
לכנען דרך העולם אדם בונה בית נאה ואחר כך בונה בית אחר
שפסולתו של ראשון נותן בשני ומכל מקום החביב קודם הא למדת
חברון יפה מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנ׳ כגן ה׳ בארץ
מצרים וצוען שבחה של ארץ מצרים שנ׳ כי היו בצוען שריו וחברון
פסולתה של ארץ כנען לכך הקצוה לקבורת מתים ואעפ״כ היתה יפה
מצוען ובכתובות דורשו בעניין אחר אפשר אדם בונה בית לבנו קטן
קודם שיבנה לבנו גדול אלא שמבונה על אחת משבעה בצוען
אשר יצאתם משם אפילו רעמסס אשר ישבתם בה והיא במיטב
הארץ שנ׳ במיטב הארץ בארץ רעמסס הושב את אחיך אף היא אינה
כארץ ישרא׳ והשקית ברגלך ארץ מצרים היתה צריכה להביא
מים מנילו׳ ברגליו ולהשקותה ולנדד את שינתך ולעמול בה והנמוך
שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר
השמים תשתה מים אתה ישן על גבי מטתך והקב״ה משקה גבוה
ונמוך גלוי ושאינו גלוי כאחת כגן הירק שאין די לו בגשמים
ומשקין אותו ברגל ובכתף ארץ הרים ובקעות משובח ההר מן
המישור שהמישור כבית כור אתה זורע כור אבל בהר כבית כור
אתה זורע ה׳ כורים ד׳ כורין מד׳ שיפועין ואחד בראשו אשר ה׳ אלהיך
דורש אותה הלא כל הארצות הוא דורש שנ׳ להמטיר על ארץ לא
איש כביכו׳ אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורשה דור׳
כל הארצות עמה תמיד עיני ה׳ אלהיך בה לראות מה היא צריכה
ולחדש לה גורות עתים לטובה ועתים לרעה כולי׳ כראי׳ בראש השנה
מראשית השנה נדון מה יהא בסופה והיה אם שמוע מוסב על
האמור למעלה למטר השמים תשתה מים ואם שמוע תשמעו ונתתי
מטר ארצכם ואם לאו ועצר את השמים אם שמוע תשמעו אם
שמוע בישן תשמעו בחדש וכן אם שכוח תשכח אם התחלת לשכוח
סופך שתשכח הרבה כתוב באגרת שמוא׳ אם יום תעזבני ימים
אעזבך מצוה אתכם היום שיהו עליכם חדשים כאלו שמעתם בו
ביום לאהבה את ה׳ שלא תאמ׳ הריני למד בשביל שאהיה עשיר
בשביל שאקרא רבי בשביל שאקבל שכר אלא כל מה שתעשו עשו
מאהבתי וסוף השכר לבא ולעבדו בכל לבבכם עבודה שבלב זו
תפלה שקרויה עבודה שנ׳ אלהך די אנת פלח ליה וכי יש פולחן בבבל
אלא על שם שהיה מתפלל לפניו שנ׳ וכוין פתיחן ליה בעליתיה וכן

תכון תפלתי קטרת לפניך בכל לבבכם ובכל נפשכם והלא הוהיר
על כך בכל לבבך ובכל נפשך ﭏא אוהרה ליחיד ואוהרה לצבור
ונתתי מטר ארצכם עשיתם מה שעליכם אני אעשה מה שעלי
בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם ר״א בעתו בלילות שלא
ישריחו אתכם יורה היא רביעה הנופלת לאחר הוריעה שמרוה את
הארץ והורעי׳ מלקוש רביעה היורדת סמוך לקציר למלאת התבואה
בקשיה ולשון מלקוש דבר המאוחר כתרגו׳ והיה העטופים תרגומו
לקישיא ר״א מלקוש לכך נקראת מלקוש שיורדת על המלילות ועל
הקשין ואספת דגנך אתה תאספנו אל הבית ולא אויביך וכן כי
מאספיו יאכלוהו ולא כענין שנאמר והיה אם זרע ישרא׳ ועלה מדין
ועמלק וגו׳ ונתתי עשב בשדך שלא תצטרך להוליכה למדברות ר״א
שתהא גוזז את תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך
ואתה מונע ידך ממנה שלשים יום לפני הקציר ואינה נפחתת
מדגנה ואכלת ושבעת זו ברכה אחרת שתהא ברכה מצויה בפת
בתוך המעים השמרו לכם כיון שתהיו אוכלין ושבעין שלא תבעטו
שאין אדם מורד בהקב״ה ﭏא מתוך שובע שנ׳ פן תאכל ושבעת ובקרך
וצאנך ירביון מהו אומר אחריו ורם לבבך ושכחת את ה׳ וסרתם
לפרוש מן התורה ומתוך כך ועברתם ﭏהים אחרים שכיון שאדם
פורש מן התורה הולך ומדבק בע״ז וכן ברוד הוא אומר כי גרשוני
היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד ﭏהים אחרים מי אמר לו
כך ﭏא כיון שאני מגורש מעסק התורה הריני קרוב לעבוד ﭏהים
אחרים ﭏהים אחרים שהם אחרים לעובדיהן צועק אליו ולא עונה
נמצא עשוי לו כאחר את יבולה אף מה שאתה מוביל לה כענין שנ׳
זרעתם הרבה והבא מעט ואבדתם מהרה על כל שאר הייסורין
אגלה אתכם מן הארצות שגרמה לכם לחטוא משל למלך ששלח
בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקדו לא תאכל יותר מצרכך שתבא
נקי לביתך לא השגיח הבן ההוא אכל ושתה יותר מצרכו והקיא
וטינף בני המסבה נטלוהו בידיו וזרקוהו אחרי הפלטין
מהרה איני נותן לכם ארכא ואם תאמרו והלא לדור המבול נתן
להם ארכא שנ׳ והיו ימיו מאה ועשרים שנה דור המבול לא היה
להם ממי ללמוד אתם יש לכם ממי תלמודו ושמתם את דברי
ﭏה אף לאחר שתגלו הוו מצויינין במצות הניחו תפילין עשו
מזוזות כדי שלא יהו בעיניכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומ׳ הציבי

לך צִיוּנים לְדַבֵּר בָּם מִשעה שהבן יודע לומר אבא למדהו תורת
צוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו מכאן כשהתינוק יודע לדבר
ילמדו אביו תורה ואם לא עשה כן כאלו קוברו שנאמר ולמדתם
אותם את בניכם לדבר בם למען ירבו ימיכם וימי בניכם ואם לאו
אל ירבו שדברי תורה נדרשין מכלל לאו אתה שומע הין ומכלל הין
אתה שומע לאו לָתֵת לָהֶם לתת לכם אין כתי׳ כאן אלא לתת להם
מיכנו למדין תחיית המתים מן התורה תִשְׁמְרוּן אזהרות שמירות
רבות להזהר בתלמודו שלא ישתכח לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו הוא רחום
ואתה תהיה רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים ולְדָבְקָה
בוֹ אפשר והלא הוא אש אוכלה אלא הדבק בחכמים ובתלמידים
ומעלה אני עליך כאלו נדבקת בי וְהוֹרִישׁ ה׳ אתם עשיתם מה שעליכם
אני אעשה מה שעלי וַעֲצֻמִים מִכֶּם אתם גבורים והם גבורים מכם
שאם לא שישראל גבורים מה השבח שמשבח את האמוריים לומר
עצומים מכם אלא אתם גבורים משאר אומות והם גבורים מכם
לֹא יִתְיַצֵּב וגו׳ אין לי אלא איש אומה משפחה אשה בכשפיה מנין
ת״ל לא יתיצב מ״מ א״כ מה ת״ל איש אפילו כעוג מלך הבשן פַּחְדְּכֶם
על הקרובים וּמוֹרַאֲכֶם על הרחוקים פחד לשון בעיתת פתאום
מורא לשון דאגה מימים רבים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם והיכן דבר
את אימתי אשלח לפניך

חסלת פרש׳ והיה עקב

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה
האמורות בהר גריזים ובהר עיבל
אֶת הַבְּרָכָה על מנת שתשמעו וְסַרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אשר אנכי מצוה
אתכם ללכת אחרי אלהים אחרים הא למדת שכל העובר ע״ז הרי
הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישראל מכאן אמרו כל המודה בע״ז כאלו
כופר בכל התורה וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה תרגו׳ ית מברכיא המברכין עַל
הַר גְּרִזִים כלפי הר גריזים הופכין פניהם ופותחין בברכה ברוך
האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו׳ כל הארורים שבפרשה אומר
תחלה בלשון ברוך ואחר כך הופכין פניהם כלפי הר עיבל ופותחין
בקללה הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן נתן בהם סימן אַחֲרֵי אחר הירדן
הרבה הלאה וזהו לשון אחרי כל מקום שנ׳ אחרי מופלג הוא דֶּרֶךְ
מבא השמש להלן מן הירדן לצד מערב וטעם המקר׳ מוכיח שהן ב׳

דברים הנקודים בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד
במשפל והוא דגש ואם היה אחרי דרך דבור אחר היה נקוד אחרי
במשרת שופר הפוך מול הגלגל רחוק מן הגלגל אלוני מורה שכם
שנ׳ בו עד מקום שכם עד אלון מורה כי אתם עוברים את הירדן
נסים של ירדן יהא סימן בידכם שתבאו ותירשו אבד תאבדון אבד
ואחר כך תאבדון מכאן לעוקר עו׳ שצריך לשרש אחריה את כל
המקומות אשר עברו שם ומה תאבדון מהם את אחיהם על החרים
מזבח שלאבנים הרבה מצבה של אבן אחת והיא בימוס ששנינו אבן
שחצבה מתחלה לבימוס אשרה אילן הנעבד ואבדתם את שמם
לכנות לה שם גנאי בית גליא קורין לה בית כליא עין כל עין קוץ לא
תעשון להקטיר לשמים בכל מקום כי אם במקום אשר יבחר ד״א
ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה׳ אזהרה
למוחק את השם ולנותץ אבן אחת מן המזבח או מן העזרה אמר ר׳
ישמעא׳ וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבח אלא שלא
תעשו במעשיהם ויגרמו עונותיכם שיחרב בית המקדש
לשכנו תדרשו זה משכן שילה וזבחיכם שלמי חובה מעשרותיכם
מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים מן החומה תרומת ידכם
אלו בכורים שנ׳ בהם יד ולקח הכהן הטנא מידך ובכורות בקרכם
לתת לכהן ויקריבום שם אשר ברכך לפי הברכה הבאה לך לא
תעשון ככל אשר אנחנו עושים מוסב למעלה כי אתם עוברים
וכשתעברו את הירדן מיד אתם מותרים להקריב בבמה כל יד׳ שנה
שלכבוש והלוק ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה
היום במשכן שהוא עמכם ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות
ואשמות נדרים ונדבות אבל בבמות אין קרב אלא דבר הנדר והנדב
וזהו איש כל הישר בעיניו אבל נדרים ונדבות שאתם מתנדבין על
ידי שיישר בעיניכם להביאן ולא על ידי חובה תקריבו כי לא באתם
כל אותן יד׳ שנה אל המנוחה זו משכן שילה נחלה זו ירושלם
עד עתה כמו עדין ועברתם את הירדן וישבתם בארץ שתחלקוה
ויהיה כל אחד מכיר את חלקו והניח לכם אחר כבוש וחלוק שיהיה
להם מנוחה מן הגוים שהניח לנסות את ישרא׳ ואין זה אלא בימי דוד
או והיה מקום וגו׳ בנו לכם את בית הבחירה וכן הוא אומ׳ בדוד ויהי
כי ישב המלך בביתו וה׳ הניח לו מסביב ויאמר המלך אל נתן הנה
אנכי יושב בבית ארז׳ וארון ברית ה׳ יושב בתוך היריעה שמה תביא׳

190

למעלה אמור בשילה ועתה אמור לירושלים לכך חלקן הכתו׳ ליתן
התר בין זו לזו משחרבה שילה ובאו לנוב וחרבה נוב ובאו לגבעון
היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים מבחר נדריכם מלמד
שיביאו מן המובחר השמר לך ליתן לא תעשה על הדבר בכל
מקום אשר תראה אשר יעלה בלבך מכל מקום אתה מקריב על
פי נביא מומחה כגון אליהו בהר הכרמל באחד שבטיך בחלקו של
בנימין ולמעלה אומ׳ מכל שבטיכם הא כיצד כשקנה דוד את הגורן
מן ארונה היבוסי גבה הכסף מכל השבטים אבל מקום הגורן היה
בחלקו שלבנימין רק בכל אות נפשך וגו׳ במה הכתוב מדבר אם
בבשר תאוה להתירה להן בלא הקרבת אימורין הרי אמור במקום
אחר כי ירחיב ה׳ אלהיך את גבולך כאשר דבר לך ואמרת אוכלה
בשר במה הכתוב מדבר בקדשים שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו
בכל מקום יכול יפדו על מום עובר ת״ל רק תזבח ואכלת אין לך בהם
התר גוה והלב אלא אכילה על ידי זביחה הטמא והטהור לפי שבא
מבח קדשי׳ שנ׳ בהן הבשר אש׳ יגע בכל טמ׳ לא יאכל הוצרך להתיר
בו שטמא וטהור אוכלין בקערה אחת כצבי וכאיל שאין קרבן בא
מהן כצבי וכאיל לפוטרן מן הזרוע והלחיים והקיבה רק הדם לא
תאכלו אע״פ שאין בו זריקת מזב׳ לא תאכלנו ﭏ תשפכנו כמים לומ׳
שאין צריך כסוי ד״א הרי הוא כמים להכשיר את הזרעים לא תוכל
בא הכתו׳ ליתן לא תעשה על הדבר לא תוכל ר׳ יהושע בן קרחה אומ׳
יכול אתה ואינך רשאי כיוצא בו ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו
בני ישרא׳ להורישם יכולין היו ﭏ שאינן רשאין לפי שכרת להם
אברהם ברית כשלקח מהן מערת המכפלה לא יבוסים היו אלא
חתיים ﭏ על שם העיר יבוס כך מפורש בפרקי ר׳ אליעזר והוא שנ׳
כי אם הסירך העורים והפסחים צלמים שכתבו בהם השבועה ובכורות
בקרך אזהרה זו לכהנים ותרומת ידך ﭏו הבכורים לפני ה׳
לפנים מן החומה והלוי אשר בשעריך אם אין לו לתת מחלקו
כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני אין לו מעשר עני הזמינהו על
שלמיך השמר לך ליתן לא תעשה על הדבר על אדמתך אבל
בגולה אין אתה מוזהר יותר מעניי ישרא׳ כי ירחיב למדה תורה
דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול בשר ﭏ מתוך רחבת ידים ועושר
בכל אות נפשך וגו׳ אבל במדבר נאסר להם בשר תאוה ﭏ אם כן
הקדישה והקריבה שלמים כי ירחק ממך המקום ולא תוכל לבא

ולעשות שלמים בכל יום כעכשו שהמשכן הולך עמכם וזבחת כאשר
צויתיך למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט וכאן רמו הלכות
שחיטה על פה למשה מסיני אך כאשר יאכל את הצבי וגו׳ אינך
מוזהר לאכלן בטהרה אי מה צבי ואיל חלבן מותר אף אלו מותרין
ת״ל אך רק חזק לבלתי אכול הדם ממה שהכתוב אומ׳ חזק למדנו שהיו
שטופין לאכלו לפי הוצרך לומר חזק דברי ר׳ יהודה שמעון בן עזאי
אומר לא בא הכתוב אלא לחזקך בדבר שאין אדם מתאוה קל וחומר
לשאר מצות לא תאכל הנפש עם הבשר אזהרה לאבר מן החי לא
תאכלנו אזהרה לדם התמצית לא תאכלנו אזהרה לדם האברים
למען ייטב לך צא ולמד מתן שכרן שלמצות אם הדם שנפשו של
אדם קצה הימנו הפורש ממנו זוכה לו ולבניו אחריו קל וחומר לגזל
ועריות ושפיכות דמים שנפשו שלאדם מתאוה להן רק קדשיך
אע״פ שאתה מותר לשחוט חולין לא התרתי לך לשחוט את הקדשים
ולאכלן בשעריך בלא הקרבה אלא הביאם לבית הבחירה ועשית
עולתיך הבשר והדם אם עולות הן תן הבשר והדם על המזבח ואם
שלמים הם דם זבחיך ישפך על המזבח תחלה ואח״כ והבשר תאכל
עוד דרשו רז״ל רק קדשיך בא ללמדך על קדשים שבחוצה לארץ
וללמד על התמורות ועל ולדות קדשים שיקרבו שמור זו משנה
שאתה צריך לשמרה בבטנך שלא תשתכח כענין שנאמ׳ כי נעים כי
תשמרם בבטנך ואם שנית אפשר שתשמע ותתקיים הא כל שאינו
בכלל משנה אינו בכלל מעשה את כל הדברים שתהא חביבה עליך
מצוה קלה כחמורה הטוב בעיני השמים והישר בעיני אדם פן
תנקש אונקלו׳ תרג׳ לשון מוקש ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון
שלא מצינו נון בלשון יוקש ואפילו ליסוד הנופל ממנו אבל בלשון
טירוף וקשקוש מצינו וארכובתיה דא לדא נקשן ואף זה אומר אני
פן תנקש אחריהם פן תטרף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם
כמו ינקש נושה לכל אשר לו מקלל את הרשע להיות עליו נושים
הרבה ויהיו מחזרין ומתנקשין אחר ממונו אחרי השמדם מפניך
אחר שתראה שאשמידם מפניך יש לך לתת לב מפני מה נשמדו
מפני מעשיהם מקולקלין אף אתה לא תעשה כן שלא יבאו אחרים
וישמידוך איכה יעבדו לפי שלא ענש על ע״ז אלא על זבוח וקטור ונסו׳
והשתחויה כמו שכתוב בלתי לה׳ לבדו דברים הנעבדים לגבוה בא
ולמדך כאן שאם דרכה של ע״ז לעבדה בדבר אחד כגון פוער לפעור

191

וזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו וחייב אבל זבוח וקיטור ונסוך
והשתחויה אפי' לשלא כדרכה כ' גם את בנ'הם גם לרבות אבותם
ואמותם אמר ר' עקיבא אני ראיתי גוי אחד שכפתו לאביו בפני כלבו
ואכלו את כל הדבר קלה וחמורה תשמרון לעשות לתת לא תעשה
על עשה האמורין בפרשה שכל השמר פן ואל לא תעשה הוא אלא
שאין לוקין על השמר של עשה לא תוסף עליו ה' ציצות ה' מינין
בלולב ה' טוטפות ד' ברכות לברכת כהנים ונתן אליך אות בשמים
כענין שנ' בגדעון ועשית עמדי אות יהי נא חורב על הגזה או מופת
בארץ אעפ"כ לא תשמע ואם תאמר למה נתן הקב"ה בו כח וממשלה
לעשות אות כי מנסה ה' אלהיכם אתכם ואת מצותיו תשמרו זו תורת
משה ובקולו תשמעו בקול הנביאים ואותו תעבודו במקדשו ובו
תדבקון תדבק בדרכיו גמול חסדים ובקר חולים קבור מתים כמו
שעשה הקב"ה ס'ר'ה דבר המוסר מן העולם שלא היה ולא
נברא ולא צויתיו לדבר כן והפודך מבית עבדים אפי' אין לו עליך
אלא שפראך דיו כי יסיתך אין הסתה אלא גרוי שנ' אם ה' הסיתך בי
שמשיאו לעשו' בן אחיך מאב או בן אמך מאם מאשת חיקך משוכבת
חיקך תקועה ומחוקה בך ובן מחיק הארץ מיסוד התקוע בארץ
אשר כנפשך זה אביך פירש הכתו' החביבין לך לקל וחומר לאחרים
בסתר דבר הכתו' בהווה שאין דברי המסית אלא בסתר וכן שלמה
אומ' בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה אשר לא ידעת אתה
ואבותיך דבר זה גנאי הוא לך שאף האומות אין מניחין מה שמסרו
להם אבותיהם וזה אומ' לעזוב מה שמסרו לך אבותיך קרובים
אליך או רחוקים למה פירש קרובים ורחוקים אלא כך אומ' הכתוב
מטיבן של קרובים אתה למד מה טיבן שלרחוקים כשם שאין ממש
בקרובים כך אין ממש ברחוקים מקצה הארץ וגו' זו החמה ולבנה
וכל צבא השמים שהן מהלכין מסוף העולם ועד סופו לא תאבה לו
לא תהא תאב לו לא תאבנו ולא תאהבנו לפי שנ' ואהבת לרעך כמו'
את זה לא תאהב לא תשמע אליו בהתחננו על נפשו למחול לו לפי
שנ' עזוב תעזוב עמו לזה לא תעזוב לא תחוס עינך עליו לפי שנ' לא
תעמוד על דם רעיך על זה לא תחוס ולא תחמול לא תהפך בזכותו
לא תכסה עליו אם אתה יודע לו חובה אין אתה רשאי לשתוק כי
הרוג תהרגנו יצא מב"ד זכאי החזירהו לחובה יצא מב"ד חייב אל
תחזירהו לזכות ידך תהיה בו בראשונה להמיתו מצוה ביד הניסת

לא מת ביד הניסת ימות ביד אחרים שנ׳ ויד כל העם באחרונה לשבת
שם פרט לירושלים שלא נתנה לרירה כי׳ תשמע לאמר אומ׳ בן
יצאו אנשים בני בליעל בני בלי עול שפרקו עולו של הקבה אנשים
ולא נשים יושבי עירם ולא עיר אחרת מכאן אמרו אין נעשית עיר
הנרחת עד שהדיחוה אנשים ועד שיהיו מדיחיה מתוכה ודרשת
וחקרת ושאלת היטב מכאן למרו ז׳ חקירות מרבוי המקרא כאן יש
שלשה דרישה וחקירה והיטב ושאלת אינו מן המנין וממנו למרו
בדיקות ובמקום אחר כתוב ודרשת היטב ועוד במקום אחר אומר
ודרשו השופטים היטב ולמדו היטב היטב בגזרה שוה ליתן האמור
של זה בזה הכה תכה אם אינך יכול להכותו במיתה הכתובה בו
המיתהו באחרת לה׳ אלהיך לשמו ובשבילו למען ישוב ה׳ מוסב על
הכה תכה מחרון אפו שכל זמן שעז׳ בעולם חרון אף בעולם לא
תתגודדו לא תתנו גדידה בבשרכם על מת כדרך שהאמוריים
עושים לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויים להיות נאים ולא
גרודין ומקורחין בין עיניכם אצל הפרחת ובמקום אחר הוא אומר לא
יקרחו קרחה בראשם לעשות כל הראש כבין העינים כי׳ עם קדוש
אתה קדושת עצמך מאבותיך ועוד ובך בחר ה׳ כל תועבה כל
שתיעבתי לך אמר הכתוב כל מום לא יהיה בו בא הכתוב ולמדך
שלא ישחט ויאכל על אותו מום בשול בשר בחלב דבר שתעבתי לך
הזהיר על אכילתו זאת הבהמה איל וצבי ויחמור למדנו שחיה
בכלל בהמה ובהמה בכלל חיה וחיה ובהמה טמאה מרובה מן
הטהורה שבכל מקום פורט את המועט אקו מתרגמינן יעלא כמו
יעלי סלע והוא אישטנבוק תאו מתרגמינן תורבלא הוא שור היער
בלא יער בלשון ארמי מפרסת בתרגומו סדיקא פרסה פלגטה
ושוסע שסע חלוקה בב׳ צפרנים שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרנים
והיא טמאה בבהמה משמע מה שתמצא בבהמה אכול מכאן
למדה תורה שהשליל מותר בשחיטת אמו השסועה בריה היא
שיש לה שני גבין ושתי שדראות אמרו רבותי למה נמנו ונשנו
בבהמה מפני השסועה ובעופות מפני הראה שלא נאמרו בתורת
כהנים ובנבלתם לא תגעו פרשו רז״ל ברגל שאדם חייב לטהר את
עצמו ברגל יכול יהו מוזהרין כל השנה ת״ל אמור אל הכהנים ומה
טומאת מת חמורה כהנים מוזהרין ישרא׳ אין מוזהרין טומאת נבלות
קלה לא כל שכן כל צפור טהורה להתיר משולחת שבמצורע וזה

אשר לא תאכלו לאסור השחופות הראה היא דיה היא איה היא ראה
ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר ולמה הזהירך בכל שמותיה
שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסרה קורא אותה
ראה והבא להתיר אומ׳ זו דאה שמה וזה לא אסר הכתו׳ ובעופו׳ פרט
הטמא׳ ללמדך שהעופות מרובין טהורים על הטמא׳ לפי׳ פרט את
המועט תנשמת קלבא שורץ שלך שולה דגים מן הים חרוכיפת הוא
תרנגול הבר וכרבלתו כפולה שרץ העוף הן הנמוכין הרוחשין
על הארץ כגון זבובין וצרעין ויתושין וחגבין טמאין הן קרוין שרץ
כל עוף טהור ולא טמא בא הכתוב ליתן עשה על לא תעשה ובן
בבהמה אותה תאכלו ולא בהמה טמאה לאו הבא מכלל עשה עשה
לעבור עליו בעשה ולא תעשה לגר אשר בשעריך גר תושב שקבל
עליו שלא לעבוד ע״ז ואוכל נבלות כי עם קדוש אתה קדש עצמך
במותר לך דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור אין אתה רשאי
להתירן בפניהן לא תבשל גדי׳ ג׳ פעמים פרט לחיה ועוף ובהמה
טמאה עשר תעשר מה ענין זה אצל זה אמ׳ הקב״ה אל תגרמו לבשל
גדיים שלתבואה עד שהן במעי אמותיהן שכשאין אתם מעשרין
מעשר כראוי כשהוא סמוך להתבשל אני מוצי׳ רוח קדים ומשדפתו
שנה שנה מכאן שאין תורמין ומעשרין מן החדש על הישן ומן
הישן על החדש ואכלת זה מעשר שני שהרי כבר נאמ׳ ליתן מעשר
אחר ללויים שנ׳ כי תקחו מאת בני ישרא׳ את המעשר ונתן להם
רשות לאכלו בכל מקום שנ׳ ואכלתם אותו בכל מקום על כרחך
מעשר אחר הוא זה כי יברכך ותהא התבואה מרובה לשאת בכל
אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט ובכל אשר
תשאלך נפשך חזר וכלל מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ וראוי
למאכל אדם אף כל וכו׳ והלוי לא תעזבנו מליתן לו מעשר ראשון
כי אין לו חלק ונחלה עמך יצאו לקט שכחה ופאה שאף הוא יש
לו חלק בהן ופטורין במעשר מקצה שלש שנים בא ולמד שאם
שהא מעשרותיו שלשנה ראשונה ושניה לשמטה שיבערם מן הבית
בשלישית ואתה הולך לירושלים עם מעשר של ראשונה ושניה
שהשהיתה ומתודה בערתי הקדש מן הבית כמו שמפורש בכי תכלה
לעשר ובא הלוי ויטול מעשר ראשון והגר והיתום והאלמנה ויטלו
מעשר עני שהוא מעשר של שנה זו ולא תאכלנו אתה בירושלים
בדרך שנוקקת ליטול לאכלו מעשר שני שלשתי שנים ואכלו ושבעו

תן לחם כדי שביעה   מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב
חטים כו׳ מקץ שבע שנים יכול ו׳ שנים לכל מלוה ומלוה ת״ל קרבה
שנת השבע ואם אתה אומר ו׳ שנים למלוה של כל אחד ואחד היאך
קרבה הא למדת ו׳ שנים למנין שמטה שמוט כל בעל משה ידו
שמוט ידו של בעל משה   וכן הוא אומר למטה תשמט ידך את
הנכרי תגוש ולא אחיך זו מצות עשה את אשר יהיה לך את אחיך
ולא של אחיך בידך   מכאן שהמלוה על המשכון אין השביעית
משמטתה ועוד דרשו את אחיך תשמט ידך ולא המוסר שטרותיו
לבית דין אפס כי לא יהיה בך אביון ולהלן הוא אומר כי לא יחדל
אביון מקרב הארץ בזמן שאתם עושין רצונו של מקום לא יהיה בך
אביון ובזמן שאין עושין רצונו של מקום לא יחדל אביון אביון דל
מעני ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר אם שמוע תשמע או לא
יהיה בך אביון שמע קימעא משמיעין אותו הרבה באשר דבר לך
והיכן דבר לך ברוך אתה בעיר והעבטת לשון הלואה כשאומר על
המלוה נופל בלשון מפעיל כמו מלוה והעבטת והלוית אם היה אומ׳
ועבטת היה אומר על הלוה ולוית והעבטת גוים רבים יכול שתהא
לוה מזה ומלוה לזה ת״ל ואתה לא תעבוט ומשלת בגוים רבים יכול
גוים אחרים ימשלו עליך ת״ל ובך לא ימשולו כי יהיה בך אביון
התאב תאב קודם מאחד אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך
שעריך עניי עירך קודמין לא תאמץ יש לך אדם שפושט ידו
וקופצה לכך נאמר לא תקפוץ מאחיך האביון אם לא תתן לו סופך
להיות אחיו אביון פתוח תפתח אפי׳ כמה פעמים כי פתוח תפתח
הרי כי בלשון אלא העבט תעביטנו אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה
די מחסורו ואי אתה מצווה לעשרו אשר יחסר אפי׳ סוס לרכוב
עליו ועבד לרוץ לפניו לו זו אשה וכן הוא אומר אעשה לו עזר כנגדו
וקרא עליך יכול מצוה ת״ל לא יקרא והיה בך חטא מכל מקום ואפי׳
לא יקרא. אם כן למה נאמר ללמדך שממהר ליפרע מן הקורא
ממי שאינו קורא נתון תתן אפי׳ מאה פעמים לו בינך לבינו
בגלל הדבר אפילו אמרת ליתן אתה נוטל שכר על האמירה שכר
האמירה עם שכר המעשה על כן מפני כן לאמר לטובתך אני
משיאך עצה זו לאחיך לעניך לאי זה אח לעני לשון עני אחד אבל
ענייך בשני יודין ב׳ ענים כי ימכר לך על ידי אחרים כגון שמכרוהו
ב״ד בגניבתו הכ׳ מדבר והרי כבר נאמ׳ כי תקנה עבד עברי ובמכרוהו

193

בׄר הכתוׄ מדבר אלא מפני שנתחדשו כאן שני דברים אחר שכתׄ את
העבריה שאף היא תצא בשש ולא שימכרוה בׄר שאין האשה נמכרת
בבׄר שנׄ ונמכר בגנבתו ולא בגנבתה אלא אם. מכרה אביה ולמד כאן
שאם יצאו ו׳ שנים קודם שתביא סימניה תצא ועוד חדש כאן הענק
תעניק לשוׄ ענקים לגרגרותיך לשוׄ עדי בגובה ובמראית העין דבר
שיהא נכר שהטיבות לו ויׄמׄ לשון הטענה על צוארו מצאנך מגרנך
ומיקבך יכול אין לי אלא אלו בלבד תׄלׄ אשר ברכך בוראך ולמה
נאמׄ אלו מה אלו מיוחדין שהן בכלל ברכה אף כל בכלל ברכה יצאו
פרדות שאינן בכלל ברכה ולמדו רבותיׄ במסכת קדושין כמה נותן
מכל מין ומין וזכרת כי עבד היית והענקתי ושניתי לך בזת מצרים
ובזת הים אף אתה הענק ושנה לו עבד עולם יכול כמשמעו תׄלׄ
ושבתם איש אל אחוזתו הא למדת שאין זה אלא עולמו שליובל ואף
לאמתך תעשה כן הענק לה יכול לרציעה תׄלׄ אם אמור יאמר
העבד וגוׄ העבד נרצע ואין אמה נרצעת כׄיׄ משנה שכר שכיר עבדך
מכאן אמרו עבד עברי עובד בין ביום בין בלילה וזהו כפלים שבעבודת
שכירי יום ומהו עבודתו בלילה רבו מוסר לו שפחה כנענית אם
נשא אשה מעולם והולדות לאדון הזכר תקדיש ובמקום
אחר אומׄ לא יקדיש אלא אינו מקדישו לקרבן אחר וכאן למד שמצוה
לומר הרי את קדוש לבכורה דא אי אפשר לומר תקדיש שהרי כבר
נאמׄ לא יקדיש ואי אפשר לומׄ בולׄ הא כיצד מקדישו אתה הקדש
עלוי נותן להקדש לפי טובת הנאה שבו לא תעבוד בבכור שורך ולא
תגוז בכור צאנך אף החלוף למדו רבותיׄ שאסור אלא דבר הכתוב
בהווה לפני הׄ אלהיך תאכלנו לכהן אומר שכבר מצינו שהוא
ממתנות כהונה אחד תם ואחד בעל מום שנׄ ובשרם יהיה לך שנה
בשנה מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו יכול יהא פסול משעבר
שנתו כבר הוקש למעשר ואכלת מעשר דגנך תירושך ויצהרך
ובכורות בקרך וצאנך מה מעשר שני אינו נפסל משנׄ לחברתה אף
בכור בן אם בן מה תׄלׄ שנה שנה אם שחטו סוף שנתו אוכלו אותו
היום ויום אחר משנה אחרת למד שיהא נאכל לבׄ ימים ולילה אחת
מום כלל פסח או עור פרט כׄלׄ מום רׄעׄ חזר וכלל מה הפרט
מום הגלוי ואינו חוזר אף כל מום הגלוי ואינו חוזר רׄקׄ את דמו לא
תאכלו שלא תאמר הואיל וכולו היתר הבא מכלל איסור הוא שהרי
קדוש ונשחט בלא פריון ונאכל יכול יהא הדם מותר תׄלׄ רק את דמו

לא תאכל שמור את חדש האביב מקודם בואו שמור שיהא ראוי
לאביב לקרב בו העומר אם אינו ראוי עבר את השנה ממצרים
לילה והלא ביום יצאו שנ׳ ממחרת הפסח יצאו בני ישרא׳ אלא לפי
שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת. שנ׳ ויקרא למשה ולאהרן
לילה וזבחת פסח לה׳ אלהיך צאן ובקר הפסח מן הכבשים ומן העזים
ובקר תזבח לחגיגה שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאין
עמו חגיגה כדי שיהא בא על השבע ועוד למדו רבותי׳ דרשות אחרו׳
להם עוני להם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים כי בחפזון יצאת
ולא הספיק בצקן להחמיץ והחפזון לא שלך היתה אלא של מצרים
שנאמר ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ למען
תזכור על ידי אכילת פסח ומצה ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב
אזהרה למותיר בפסח דורו׳ לפי שלא הוזהרו אלא בפסח מצרים ויום
ראשון האמור כאן יד׳ בניסן כמו וביום הראשון תשביתו שאור ולפי
שנסתלק מענינו שלפסח והתחיל לדבר בחוקת ז׳ ימים כגון ז׳ ימים
תאכל מצות לא יראה לך שאור הוצרך לפ׳ באי זו הוא שאם בא ולא
ילין מן הבשר אשר תזבח בערב הייתי אומ׳ שלמי הנשחטין כל שבעה
כולן בבל תותירו ואין נאכלין אלא ליו׳ ולילה לכך כתב בער׳ ביו׳ הראשו׳
לבקר ר״א בחגיגת יד׳ הכתו׳ מדבר ולמד עליה שנאכלת לשני ימים
והראשון האמו׳ כאן ביום טוב ראשון הכתו׳ מדבר וכן משמעו שלמקר׳
בשר חגיגה אשר תזבח בערב לא ילין ביום טוב הראשון עד בוקרו
שלשני אבל נאכלת בליל יד׳ ויום טו׳ וכך הוא בפסחים בערב כבא
השמש מועד צאתך ממצרים הרי ג׳ זמנים חלוקין בערב משש
שעות ולמעלה זבחהו וכבא השמש תאכלהו מועד צאתך ממצרים
אתה שורפו כלומ׳ נעשה נותר ובא לבית השריפה ובשלת צלי אש
צלי קרוי בשול ופנית בבקר לבוקרו שלשני מלמד שטעון לינה ליל
מוצאי יום טוב ששת ימים תאכל מצות ובמקום אחר אומ׳ שבעת
ימים ו׳ מן החדש וז׳ מן הישן ר״א למד על אכילת מצה בשביעי שאינה
חובה ומכאן אתה למד לששת ימים שהרי שביעי בכלל היה ויצא מן
הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו אלא רשות ולא על עצמו בלבד יצא
אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף כולן רשות חוץ
מלילה הראשון שהכתו׳ קובעו חובה שנ׳ בערב תאכלו מצות עצרת
לה׳ אלהיך עצור עצמך מן המלאכה ר״א כנופיא שלמאכל ומשתה
לשון נעצרה נא אותך מהחל חרמש בקמה משנקצר העומר

194

שחיא ראשית הקציר מסת נרבת ירך רי נרבת ירך הכל לפי הברכה
ושמחת חבא שלמי שמחה וקרש בו קרואין לאכול גר יתום ואלמנה
והלוי ארבע שלי כנגד ארבעה שלך בנך ובתך ועבד ואמתך אם אתה
משמח את שלי גם אני משמח את שלך וזכרת כי עבר הוית על
מנת כן פריתיך שתשמור ותעשה את כל החוקים האלה באספך
בזמן האסיף שאתה מביא הפירות לבית רא באספך מגרנך ומיקבך
למד שמסככין את הסוכה בפסולת גורן ויקב והיית אך שמח לפי
פשוטו אין זה לשון צווי אלא לשון אבטחה ולפי תלמודו למדו מכאן
לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה ולא יראו פני ריקם אלא הביאו
עולת ראיה ושלמי חגיגה איש כמתנת ידו מי שיש לו אוכלין הרבה
ונכסין מרובין יביא עולות מרובות ושלמים מרובים
חסלת פרש ראה אנכי

שופטים ושוטרים

שופטים דיינים הפוסקין
את הדין שוטרים ממונים
אחר מצותן שלדיינין ומכין עליו במקל וברצועה עד שיקבל עליו את
הדין שלשופט בכל שעריך בכל עיר ועיר לשבטיך מוסב על תתן
לך שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אהיך
נותן לך מלמד שמושיבין דיינין בכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר
ושפטו משפט צדק מנה דיינים צדיקים ומומחין לשפוט צדק
לא תטה משפט כמשמעו ולא תכיר פנים בשעת הטענות שלא יהא
רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב לפי שרואה שהדיין מכבד
את חברו מסתתמין טענותיו ולא תקח שחד אפי' לשפוט צדק כי
השחד יעור מי שקבל שחד ממנו אי אפשר שלא יטה לבו אצלו
להפך בזכותו דברי צדיקים דברים המצודקין משפט אמת צדק
צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה למען תחיה וירשת כדאי הוא
מנוי הדיינין כשרין להחיות את ישרא' ולהושיבן על אדמתן לא תטע
לך אשרה לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפילו לא עברה עובר עליה
בלא תעשה על נטיעתה ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח אזהרה
לנוטע אילן ולבונה בהר הבית ולא תקים לך מצבה היא אבן אחת
להקריב עליה אפי' לשמים אשר שנא ה' אהיך מזבח אבנים ומזבח
אדמה צוה לעשות ולא זאת כי חק היא לכנעניים ואעפ שהיתה
אחובה לו בימי האבות עכשו שנאה מאחר שעשאוה או לחק עו' לא

תוֹעֵבָה וגו׳ כָל דָּבָר אזהרה למפגל בקדשים על ידי דבור רע ועוד
נדרשו בו דרשות הרבה בזבחים לַעֲבוֹר בְּרִיתוֹ אשר כרת אתכם
שלא לעבור עָ׳ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי לעבוד נָכוֹן מכוון הערות והוֹצֵאתָ
אֶל שְׁעָרֶיךָ המתרגם לתרע בית דינך טועה הוא שכן שנינו אל
שעריך זה שער שעבר בו או אינו ﭏ שער שנדון בו נאמר שעריך
למטה ונאמר שעריך למעלה כי ימצא בקרבך באחד שעריך מה
להלן שער שעבר בו אף כאן שער שעבר בו ותרגום שעריך קירווך
שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך
הכתוב שלשה להקיש שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף
שלשה עדות אחת ואין נעשין זוממין עד שיוזמו שלשתן
כִּי יִפָּלֵא לשון הבדלה והפרשה שהדבר נבדל ומכוסה ממך בֵּין
דָּם לְדָם בין דם טמא לדם טהור בֵּין דִין לְדִין בין דין זכאי לדין
חייב בֵּין נֶגַע לְנֶגַע בין נגע טמא לנגע טהור דִּבְרֵי רִיבֹת שהיו
חכמי העיר חולקין בדבר זה אומ׳ טהור וזה אומ׳ טמא זה מחייב וזה
מזכה וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות
הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם הכהנים שיצאו מלוי אֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים
הָהֵם ואפי׳ אינו כשאר שופטים שהיו לפניו צריך אתה לשמוע לו
שאין לך שופט ﭏ מה שבימיך יָמִין וּשְׂמֹאל אפי׳ הוא אומר לך
על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין כל שכן שאומ׳ לך על ימין
ימין ועל שמאל שמאל וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ מכאן שממתינין אותו
עד הרגל וממיתין אותו לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים ﭏ כדי מרכבתו כדי
שלא ישיב את העם מצרים שהסוסים באין משם כמו שנ׳ בשלמה
ותעלה מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וְלֹא
יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים ﭏ י״ח שכן מצינו שהיו לו לדוד שש נשים וכתי׳ ואם
מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה וְכֶסֶף וזהב לא ירבה לוֹ אלא כדי
ליתן אפסניא וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ אם עשה כן כדאי שתתקיים מלכותו
מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה ב׳ ספרי תורה אחת שמונחת בבי׳ גנזיו ואחת שנכנס
ויוצאה עמו ותרג׳ פתשגן פתר משנה לשו׳ שנון ודבור דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
כמשמעו לְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה אפי׳ מצוה קלה של נביא לְמַעַן
יַאֲרִיךְ יָמִים מכלל הן אתה שומע לאו וכן מצינו בשאול שאמר לו
שמוא׳ שבעת ימים תוחל עד בואי אליך להעלות עולה וכן עשה ויחל
שבעת ימים וגו׳ ולא שמר אבטחתו להמתין כל היום ולא הספיק
להעלות העולה עד שבא שמוא׳ ואמר לו נסכלת כי לא שמרת וגו׳

195

ועתה ממלכתך לא תקום   הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא
נענש הוא ובניו למד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם
כל שבט לוי בין תמימים בין בעלי מומין חלק ונחלה חלק בבזה
ונחלה בארץ אשי ה׳ קדשי המקדש ונחלתו אלו קדשי הגבול כגון
תרומות ומעשרות   אבל נחלה לא יהיה לו בקרב אחיו זו נחלת
חמשה עממים ואיני יודע מהו ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן
ואילך נקראת ארץ ה׳ עממים   ושל סיחון ועוג ב׳ עממים אמורי
וכנעני ונחלה לרבות קיני וקניזי וקדמוני   וכן דורש בפרשת מתנות
שנאמרו לאהרן   על כן לא היה ללוי להזהיר על קיני וקניזי וקדמוני
שוב נמצא בדברי קלונימוס הבי גרסי׳ בסיפרי ונחלה לא יהיה לו או
נחלת ה׳ שבטים בקרב אחיו או נחלת ז׳ שבטים   ומתוך שמשה
ויהושע לא חלקו נחלה אלא לה׳ שבטים שכן משה הנחיל לראובן וגד
וחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים וחצי שבט מנשה
ושבעה האחרים נטלו חלק מאליהן אחרי מות יהושע על כן הזכיר ה׳
לבד וז׳ לבד   כאשר דבר לו בארצם לא תנחל אני חלקך ונחלתך
מאת העם ולא מאת הכהנים   אם שור אם שה   פרט לחיה הזרוע
מן הפרק של הארכובה עד כף היד שקורין אשפלדון   הלחיים   עם
הלשון דורשי רשומות אמרו זרוע תחת היד שנ׳ ויקח רומח בידו
לחיים תחת תפלה שנ׳ ויעמוד פנחס ויפלל   הקיבה תחת האשה אל
קבתה   ראשית דגנך   זו תרומה גדולה לא פירש בה שיעור   אבל
רבותי׳ נתנו בה שיעור עין יפה אחד מארבעים בינונית אחד מחמשי׳
עין רעה אחד מששים שנ׳ וששיתם את האיפה מחומר שעורים ששית
האיפ׳ חצי סאה כשאתה נותן חצי סאה לכור הרי אחד מששי׳ שהכור
ל׳ סאין   וראשית גז צאנך   כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה
ראשית הגז לכהן ולא פי׳ שיעור ורבותי׳ נתנו בו שיעור אחד מששים
ובמה צאן חייבות בראשית הגז חמש רחלות שנ׳ חמש צאן עשויות
לעמוד לשרת   מכאן שאין שירות אלא מעומד   וכי יבא הלוי   יכול
בבן לוי ודאי הכתו׳ מדבר ת״ל ושרת יצאו לויים שאינן ראויין לשירות
ובא בכל אות נפשו ושרת למד על כהן שבא ומקריב נדבתו או חובתו
אפי׳ במשמר שאינו שלו ד״א למד על הכהנים הבאין לרגל שמקריבי׳
הקרבנות הבאות מחמת הרגל   כגון מוספי הרגלים   אעפ׳ שאין
המשמר שלהן   חלק כחלק יאכלו   מלמד שחולקין בעורות ובבשר
שעירי חטאת יכול אף בדברים הבאין שלא מחמת הרגל כגון תמידין

ומוספי שבת ונדרים ונדבות ת״ל לבד ממכריו על האבות חוץ ממה
שמכרו האבות בימי דוד ושמואל שנקבעו המשמרות ומכרו זה לוח
טול אתה שבתך ואני שבתי לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין
ולהורות להבין כמה מעשיהן מקולקלין ולהורות לבניך לא תעשה
כך וכך שזהו עבודת גוים מעביר בנו ובתו באש היא עבודת המולך
עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיהן אוחז קוסם האוחז
את מקלו אם אלך למקום פלוני אם לא אלך וכן הוא אומ׳ עמי בעצו
ישאל ומקלו יגיד לו מעונן ר׳ עקיבא אומר או נותני עונות עונה
פלונית יפה לצאת והחכמים אומרי׳ או אוחז עינים מנחש פתו נפלה
מפיו צבי הפסיקו בדרך מקלו נפלה מידו וחובר חבר שמצרף נחשי׳
ועקרבים או שאר חיות למקום אחד ושואל אוב וידעוני אוב מכשפות
ששמו פיתום ומדבר משחיו מעלה את המת מבית השחי שלו
וידעוני מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר העצם על ידי
מכשפות ודורש אל המתים כגון המעלה בזכורו והנשאל בגולגלת
כל עושה אלה עושה כל אלה לא נאמר אלא כל עושה אלה אפילו
אחת מאלה תמים תהיה התהלך בתמימות ובשלמות עמו ותצפה
לו ולא תשמע למעוננים ולמנחשים לא כן נתן לך השם לשמוע
למנחשים ולמעוננים ולקסומים שהרי השרה שכינתו על הנביאים
ואורים ותומים ולא תסמוך למעוננים ולמנחשים ולא נתן לך הקב״ה
רשות לשמוע למנחשים ולקוסמים מקרבך מאחיך כמוני שאני
מקרבך מאחיך יקים לך תחתי וכן מנביא לנביא אשר לא צויתיו
לדבר אבל לחברו צויתי ואשר ידבר בשם אלהים אחרים אפי׳ כוון
את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר ומת בחנק ג׳
מיתתם בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו
ונאמר לחברו והמתנבא בשם ע״ז אבל הכובש את נבואתו והעובר
על דברי נביא והעובר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים שנ׳ אדרוש
מעמו וכי תאמר בלבבך עתידין אתם לומר כשיבא חנניה בן עזור
מתנבא הנה כלי בית ה׳ מושבים מבבלה עתה מהרה וירמיה עומד
וצווח אל העמודים ואל הים ואל יתר הכלים אשר לא גלו עם יכניה
בבלה יובאו עם גלות צדקיה אשר ידבר הנביא ויאמר דבר זה
עתיד לבא עליכם ותראו שלא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה׳ והרגו
אותו ואם תאמר זה מתנבא על העתידות הרי שבא ואמר כך וכך
עשו ומפי הקב״ה אני אומר וזה כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחר

מכל חמיצות לא תשמע לו אלא אם בן הוא מומחה לך וצדיק כגון
אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור
את ישראל לפי צרך השעה וסייג את הפרצה לכך נאמ׳ אליו תשמעון
לא תגור ממנו לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה ולא תירא לענש
עליו תכין לך הדרך מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים
ושלשת את גבול ארצך שיהא מתחלת הגבול עד ראשונה של עיר
מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד השנייה וכן משניה לשלישית
וכן מן השלישית עד הגבול וכן כל חשש שיש בארץ ישראל ונדחה ידו
בגרזן כשבא להפיל את הגרזן על העץ ותתמריג ידיה לשון
השמטה נשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ
כי שמטו הבקר תרגומו ארי מרגוהי תוריא
ונשל הברזל מן העץ יש מרבותי׳ אומרי׳ נשמט הברזל מקתו ויש
אומרי׳ שהשיל הברזל התיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגת
פן ירדוף גואל הדם לכך אני אומ׳ להכין לך הדרך ואם ירחיב
כאשר נשבע לך ארץ קני קניזי וקדמוני ויספת לך עוד שלש הרי
תשעה שלש בעבר הירדן ושלש בארץ כנען ושלש לעתיד לבא וכי
יהיה איש שונא לרעהו על ידי שנאתו אותו בא לידי וארב לו מכאן
אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה לפי
שעבר על לא תשנא סופו לעבור על שפיכות דמים לכך נאמר וכי
יהיה איש שונא לרעהו שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו
והכהו נפש לא תחוס עינך שלא תאמ׳ הראשון כבר נהרג למה
אנו הורגים את זה נמצאו שני ישראלים הרוגים לא תסיג גבול
רעך לשון נסוגו אחור שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך
שדה שלחברו להרחיב את שלו והלא כבר נאמר לא תגזול מה ת״ל
לא תשיג לעבור עליו בשני לאוין יכול אף בחוצה לארץ ת״ל בנחלתך
אשר תנחל בארץ ישראל עובר בשני לאוין בחוצה לארץ אין עובר
אלא משום לא תגזול לא יקום עד אחד זה בנין אב כל מקום שנ׳
עד בתורה בשנים הכתו׳ מדבר אלא אכ׳ פרט לך הכתו׳ אחד לכל עון
ולכל חטאת להיות חברו נענש על עדותו לא עונש גוף ולא עונש
ממון אבל קם הוא לשבועה כיצד אמ׳ לחברו תן לי מנה שהלויתיך
אמ׳ לו אין לך בידי כלום ועד אחד מעידו שיש לו חייב לישבע על
פי שנים עדים ולא שיכתבו עדותן באגרת וישלחו לב״ד ולא שיעמוד
תורגמן בין העדים ובין הדיינין לענות בו סרה דבר שאינו שהוסר

חעד הוה מכל ערות וו כגון שאמרו לחן וחלא עמנו הייתם במקום
פלוני ועמדו שני האנשים בערים הכתו מדבר ולומ אנשים ולא
נשים ולמר שצריכין לחעיד ערותן משמר אשר לחם הריב או
בעלי דינין לפני ה׳ יחא רומח לחן באלו עומדין לפני המקום שנ
בקרב אחים ישפוט אשר יחיח בימים ההם יפתח כרורו כשמואל
ברורו צריך לנחוג בו כבוד הנה עד שקר הער כל מקום שנ ער
בשנים הכתוב מדבר ודרשו השופטים היטב על פי חמוימין אותן
זדורשין וחוקרין חבאין להוימן בדרישה וחקירה כאשר זמם ולא
כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נחרגין לעשות לאחיו מה תל
לאחיו למר על וממי בת כהן נשואה שאינן בשריפה אלא במיתת
בועל שהוא בחנק שנ היא באש תשרף ולא בועלה לכך נאמר כאן
לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו אבל שאר מיתות
השוה הכתוב אשה לאיש וזוממי אשה נחרגין כזוממי האיש כגון אם
העידוה שהרגה את הנפש ושחלל השבת נחרגין שלא נאמר כאן
אחותו אא במקום שיש לקיים בהן זומה במיתת הבועל ישמעו
ויראו מכאן שצריכין הכרוה איש פלוני ופלוני נחרגין על שהוזמו
בבית דין עין בעין ממון כי תצא למלחמה סמך הכתוב יציאת
מלחמה בכאן לומר שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה ד״א לומר לך
שאם עשית משפט מובטח אתה שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן
דוד אומר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי על אויביך יהו
בעיניך כאויבים ואל תרחם עליהם כי הם לא ירחמו עליך סוס
ורכב בעיני כולם כסוס אחד וכן הוא אומר והכית את מדין כאיש
אחד ואומר כי בא סוס פרעה עם רב ממך בעיניך הוא רב אבל
בעיני אינו רב בקרבכם אל המלחמה סמוך לצאתם מן הספר
ונגש הכהן המשוח לכך והוא נקרא משוח מלחמה ודבר אל העם
בלשון הקדש שמע ישראל אפי׳ אין בכם זכות אא קריית שמע בלבד
כדאי הוא שיושיע אתכם על אויביכם אין אלו אחיכם שאם תפלו
בידם אין מרחמין עליכם ואין זו כמלחמת יהודה עם ישרא
שנאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות
ויחזיקו בשביה וישקום וינהלום בחמורים לכל כושל וגומר
על אויביכם אתם הולכים לפיכך צריך שתחזקו במלחמה
אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו ד׳ אזהרות כנגד
ד׳ דברים שאומות העולם עושין מגיפין בתריסיהם להקישן זה לזה

כדי לחשמיע קול שיפחדו שכנגרן וינוסו ורומסין בסוסיחן ומיצהלין
אותן לחשמיע שעטת פרסת סוסיחן וצווחין בקולם ותוקעין בשופרות
ומיני משמיע קול אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים אל תיראו
מחגפת תריסין אל תחפזו מיקול חקרנות ואל תערצו מקול הצוחח
כי ה׳ אלהיכם הם באים בנצחונו שלבשר ודם ואתם בנצחונו של
מקום פלשתים באים בנצחונו שלגלית מה היה סופו נפל בחרב
ונפלו עמו ההולך עמכם זה מחנה הארון ולא חנכו לא דר בו
חנוך לשון התחלה ואיש אחר יחנכנו ודבר שלעגמת נפש הוא
זה ולא חללו לא פראו בשנה הרביעית שהפירות טעונין לאכלן
בירושלים או לחללן ברמים ולאכול הרמים בירושלים ויספו
השוטרים למה נאמ׳ כאן ויספו מוסיפין זה על דברי כהן שהכהן
מרבר ושוטר משמיע משמע ישרא׳ עד להושיע אתכם ומי האיש
שני ושלישי כהן מרבר ושוטר משמיע וזה שוטר מרב׳ וכהן משמיע
הירא ורך הלבב ר׳ עקיבא אומר כמשמעו שאין יכולין לעמוד
בקשרי המלחמה וצחצחות חרב שלופה ר׳ יוסי הגלילי אומר הירא
מעבירות שבידו ולכך תלתה לו חזרה לחזור על בית וכרם ואשה
לכסות על החוזרין בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם עוברי
עבירה והרואהו חוזר אומ׳ שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה
פן ימות ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי כהן כדאי הוא שימות
שרי צבאות מעמידין זקפין מלפניהם ומאחריהן וכשיל שלברזל
בידיהן וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקו וקפין הן
בני אדם העומדין בקצה המערכה לזקוף הנופלין ולחזקן בדברים
לומ׳ שובו אל המלחמה ולא תנוסו שתחלת נפילה ניסה כי תקרב
אל עיר במלחמת הרשות הכתו׳ מדבר כמו שפיר׳ בענין כן תעשה
לכל הערים הרחוקות ממך כל העם הנמצא בה אפי׳ אתה מוצא
בה מז׳ אומות שנצטוית להחרימן אתה רשאי לקיימן למס ועבדוך
עד שיקבלו עליהם מס וישתעבדו לך ואם לא תשלים עמך ועשתה
עמך מלחמה הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם
בך אם תניחנה ותלך וצרת עליה להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה
מיתת תחלואין ונתנה ה׳ אלהיך בידך אם עשית כל האמור בענין
סוף שנותנה בידך והכית את טף שלזכרים ומה אני מקיים והכית
את כל זכורה בגדולים כאשר צוך לרבות הגרגשי למען אשר לא
ילמדו אתכם הא אם עשו תשובה ומתגיירין אתה רשאי לקבלן

ימים שנים רבים שלשה מכאן אמרו אין צרין על עיירות של גוים פחות מג׳ ימים קודם לשבת ולמד שפותח בשלום ב׳ או ג׳ ימים וכן הוא אומר וישב דוד בצקלג ימים שנים וגו׳ ובמלחמת הרשות הכתו׳ מדבר כי האדם עץ השדה הרי כי משמש בלשו׳ דלמא שמא אדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתייסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר ולמה תשחיתנו ע׳ רדתה לשון רדוי שתהא כפופה לך ויצאו זקניך המיוחדים שבזקניך אלו סנהדרי גדולה ומדדו ממקום שהחלל שוכב אל הערים אשר מצד סביבותיו לכל צד לידע אי זו היא קרובה אל נחל איתן קשה שלא נעבד בו וערפו קוצץ ערפה בקופיץ אמר הקב״ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות ש׳ל מצוה ידינו לא שפכה וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הן אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה הכהנים אומ׳ כפר לעמך ישרא׳ ונכפר להם הדם משיעשו כן הכתוב מבשרך שיכופר להם העון ואתה תבער מגיד שאם נמצא ההורג לאחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג והוא הישר בעיני ה׳

חסלת פרש׳ שופטים

כי תצא למלחמה

במלחמת הרשות הכתוב מדבר שבמלחמת ארץ ישרא׳ אין לומר ושבית שביו שנ׳ בהן לא תחיה כל נשמה ושבית שביו לרבות כנעניים שבתוכה ואעפ׳ שהן מז׳ אומות ולקחת לך לאשה לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע אם אין הקב״ה מתירה ישאנה באסור אבל אם נשאה סופו לשנאתה שנ׳ אחריו כי תהיין לאיש האחת אהובה והאחת שנואה וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו אשת אפי׳ אשת איש ועשתה את צפרניה תגדלם כדי שתתנול והסירה את שמלת שביה לפי שהם נאים שהגוים הארורים בנותיהן מתקששות במלחמה כדי להזנות אחרים עמהן וישבה בביתך בבית שאתה משתמש בו נכנס ורואה בבכייתה ורואה בניוולה כדי שתתגנה עליו ובכתה את אביה ואת אמה כל כך למה כדי שתהא בת ישרא׳ שמחה וזו עצבה בת ישרא׳ מקושטת וזו מנוולת והיה אם לא חפצת בה הכתוב מבשרך שסופך לשנאותה לא תתעמר בה לא תשתמש לשון פרסי

קורין לעבודה עמרא מיסורו שלו׳ משה הדרשן למדתיו פי׳ שנים
בנגד שני אחים בכל אשר ימצא לו מכאן שאין הבכור נוטל בראוי
לבא אחר מיתת אביו כבמוחזק סורר סר מן הדרך ומורה מסרב
לדברי אביו לשון ממרים ויסרו אותו מתרין בו בפני שלשה
ומלקין אותו בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב משל אביו ויאכל
תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין שנאמ׳ זולל וסובא ואומר אל תהי
בסובאי יין בזוללי בשר למו ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו ירדה
תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש למודו ואינו מוצא
ויושב בפרשת דרכים ומלסטס את הבריות על בן אמר׳ תורה ימות
זכאי ואל ימות חייב וכל ישרא׳ ישמעו ויראו מכאן שצריך הכרזה
בבית דין פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה וכי יהיה באיש חטא
משפט מות סמך הכתוב לפרשה זו לומר שאם חסין אביו ואמו
עליו סופו לצאת לתרבות רעה ויעבור עבירה ויתחייב מיתת בית דין
ותלית אותו רז״ל אמרו מכאן שכל הנסקלין נתלין שנ׳ כי קללת ﭏהים
תלוי ומברך את השם בסקילה כי׳ קללת ﭏהים תלוי׳ בזיונו של מלך
הוא שהאדם עשוי בדמות דיוקנו וישרא׳ בניו הם משל לשני אחין
הדומין זה לזה אחד נעשה מלך ואחד נתפש ללסטייא ונתלה כל
הרואה אותו אומר המלך תלוי צוה המלך והורידוהו כל קללה
שבמקרא לשון הקל ובזוי הוא כמו והוא קללני קללה נמרצת
והתעלמת מהם כובש עיניו כאלו אינו רואהו לא תראה והתעלמת
לא תראה אותו שתתעלם ממנו זהו לפי פשוטו ורז״ל אמרו פעמים
שאתה מתעלם כו׳ עד דרוש אחיך אותו וכי תעלה על דעתך
שיתנהו לו קודם שידרשהו ﭏא דרשהו שלא יהא רמאי והשבותו לו
שתהא בו השבה שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבעם ממנו מכאן
אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה ואוכל ימכר
בבית דין לא תוכל להתעלם לכבוש עיניך כאלו אינך רואה הקם
תקים עמו זו טעינה להטעינו משוי שנפל מעליו עמו עם בעליו
אבל אם הלך וישב ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון
טעון פטור לא יהיה כלי גבר על אשה שתהא דומה לאיש כדי שתלך
לישב בין האנשים שאין זה ﭏא לשם ניאוף ולא ילבש גבר שמלת
אשה לילך לישב בין הנשים ד״א שלא ישיר שער הערוה ושער בית
השחי כי׳ תועבת ה׳ לא אסרה תורה ﭏא מלבוש המביא לידי תועבה
כי׳ יקרא פרט למזומן לא תקח האם על הבנים בעודה על בניה

למען ייטב לך והארכת ימים אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס
אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר למתן שכרן
שלמצות חמורות כי תבנה בית חדש שאם קיימת מצות שלוח
הקן סופך לבנות בית ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה
ותגיע לכרם ושדה ובגדים נאים לכך נסמכו פרשיות הללו
מעקה גדר סביב ואונקלוס תרגם תייקא כעין תיק שלתפילין שהוא
משמר מה שבתוכו כי יפול הנופל ראוי ליפול ואעפכ לא תגלגל
מיתתו על ידך שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב
כלאים חטה ושעורה וחרצן במפולת יד פן תקדש כתרגו׳ תסתאב
כל דבר הנתעב על הארם בין לשבח כגון חקרש בין לגנאי כגון רבר
אסור נופל בו לש קרושו׳ כגון אל תגע בי כי קרשתי׳ לא תחרוש בשור
ובחמור הוא הרין לכל שני מינין והוא הרין להנהיג יחד קשורין
בהולכת משוי שעטנז לשון עירוב ורבותי׳ דרשו שוע טווי ונוז
גרילים תעשה לך אף מן הכלאים לכך סמכן הכתו׳ ובא אליה
ושנאה סופו ושם לה עלילות רברים עבירה גוררת עברה עבר על
לא תשנא סופו לבא לירו לשון הרע את האשה הזאת מכאן שאין
אומרין רבר אלא בפני בעל רין אבי הנערה מי שגרלתה גרולין
הרעים תתבוה עליו ואמר אבי הנערה מכאן שאין רשות
לאשה לרבר לפני האיש ופרשו השמלה הרי זה משל רברים
מחוורין כשמלה ויסרו אותו מלקות ואם אמת היה בערים והתראה
שזנתה לאחר אירוסין אל פתח בית אביה ראו גרולין שגרלתם
לזנות בית אביה בבית אביה כל אנשי עירה במעמד אנשי עירה
ומצאה איש בעיר לפי שכב עמה פרצה קורא לגנב הא אם ישבה
בביתה לא אירע לה האיש השוכב ומתו גם שניהם לשון שכבת
זרע להוציא מעשה הרורין שאין האשה נהנית מהן גם לרבות
הבאים מאחריהם ר׳א גם לרבות את הולר שאם היתה מעוברת אין
אומרין ממתינין לה עד שתלר כי כאשר יקום איש על רעהו לפי
פשוטו משמעו כי אנוסה היא ובחוזקה עמר עליה כארם העומר על
חברו להרגו ורז״ל דרשו הרי זה בא ללמר כולי׳ לא יקח אין לו בה
ליקוחין אין קרושין תופסין בה לא יגלה כנף אביו שומרת יבם
הראויה לאביו והלא כבר הזהיר עליה משום ערות אחי אביך וגומר
אלא לעבור עליו בשני לאוין ולסמוך לה לא יבא ממזר ללמר שאין
ממזר אלא מחייבי כריתות וכל שכן מחייבי מיתות בית רין שאין

199

בעריות מיתת בית דין שאין בה כרת פצוע דכא שנתפצעו או נרכאו
ביצים שלו וכרות שפכה שנכרת הגיד שלו ושוב אינו יורה כחץ אלא
שופך ושותת ואינו מוליד לא יבא בקהל ה לא ישא ישראלית לא
יבא עמוני לא ישא ישראלית על דבר על עצה שיעצו לחטיאך
ברכתיב בדבר ברוך שהייתם בטירוף לא תדרוש שלומם מכלל
שנ עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן ת״ל לא תדרוש שלומם לא
תתעב אדומי לגמרי ואע״פ שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך
לא תתעב מצרי מכל וכל אע״פ שזרקו זכוריכם ליאור אלא מה טעם
לפי שהיו להם אכסניא בשעת הדחק לפיכך בנים אשר יולדו להם
דור שלישי ושאר אומות מותרות מיד למדת שהמחטיאו לאדם
קשה לו מן ההורגו שההורגו הורגו בעולם הזה והמחטיאו הורגו
בעולם הזה ובעולם הבא לפיכך אדום שקדמך בחרב לא תתעב וכן
מצרים שטבעום ואלו שהחטיאום נתעבו כי תצא ונשמרת מכאן
שהשטן מקטרג בשעת הסכנה מקרה לילה דבר הכתוב בהווה
ויצא אל מחוץ למחנה זו מצות עשה ולא יבא אל תוך המחנה זו
מצות לא תעשה ואסור ליכנס למחנה לויה וכל שכן למחנה שכינה
והיה לפנות ערב סמוך להערב שמש יטבול ואינו טהור בלא הערב
שמש ויד תהיה לך כתרגו כמו איש על ידו מחוץ למחנה חוץ
לענן על אזניך לבד שאר כלי תשמישך אזניך כמו כלי זין ולא
יראה בך הקב״ה ערות דבר לא תסגיר עבד כתרגומו ר״א אפי עבר
כנעני של ישראל שברח לארץ מחוץ לארץ לא תהיה קדשה
מופקרת לזנות ומזומנת ולא יהיה קדש מזומן למשכב זכור ואנקלו
תרג לא תהא אתתא מבני ישראל לגבר עבד שאף זו מופקרת לבעיל
זנות מאחר שאין קדושי תופסין בה שהרי הוקשו לחמור שנ שבו לכ
פה עם החמור לא יסב גברא מבני ישראל איתה אמה אף זה נעשה
קדש על ידה שכל בעילותיו זנות שאין קרושין תופסין בה
אתנן זונה נתן לה טלה באתננה פסול להקרבה ומחיר כלב החליף
שה בכלב גם שניהם לרבות שנוייהם כגון חטים ועשאן סולת
לא תשיך אזהרה ללוה שלא ליתן רבית למלוה ולמלוה
הזהיר את כספך לא תתן לו בנשך לנכרי תשיך ולא לאחיך לאו
הבא מכלל עשה עשה לעבור עליו בשני לאוין ועשה לא תאחר
לשלמו שלש רגלים ודרשו רבותי מן המקרא מוצא שפתיך תשמור
ליתן עשה אחר לא תעשה כי תבא בכרם רעך בפועל הכתו מדבר

ואֵל כליך לא תתן ללמדך שלא דברה תורה אא בשעת הבציר
שאתה נותן לכליו שלבעל הבית אבל שכרו לערור ולקשקש אינו
אוכל כנפשך כמו שתרצה שבעך ולא אכילה גסה כי תבא
בקמת רעך אף זה בפועל הכתו׳ מדבר כי מצא בה ערות דבר
מצוה עליו שאם לא תמצא חן בעיניו שיגרשנה לאיש אחר אין
זה בן זוגו שלראשון זה הוציא רשעה מביתו וזה הכניסה ושנאה
האיש האחרון הכתוב מבשרך שסופו לשנאותה ואם לאו קוברתו
שנ׳ או כי ימות אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה אשה
חדשה שהיא חדשה לו ואפי׳ היא אלמנה פרט למחזיר גרושתו ולא
יעבור עליו לכל דבר הצבא שהוא צרך צבא לא לספק מים ומזון
ולא לתקן דרכים אבל החוזרין מערכי המלחמה על פי כהן כגון
בנה בית או ארש אשה או נטע כרם מספיקין מים ומזון ומתקנין
את הדרכים יהיה לביתו אף בשביל ביתו יהיה לרבות את כרמו
ושמח את אשתו תרגומו ויחדי ית איתתיה והמתרגם ויחדי עם
איתתיה טועה הוא שאין זה תרגומו שלושימח אא ושמח ריחים
היא התחתונה ורכב היא עליונה לא יחבול אם בא למשכנו על
חובו בב״ד לא ימשכנו בדבר שעושין בהן אוכל נפש כי ימצא בעדים
והתראה וכן כל כי ימצא שבתורה והתעמר בו איני חייב עד
שישתמש בו השמר בנגע הצרעת שלא תתלוש סימני טומאה ולא
תקוץ הבהרת ככל אשר יורו אתכם אם להסגיר או לטהר או
להחליט זכור את אשר עשה אם באת ליזהר על הצרעת שלא תלקה
בו אל תספר לשון הרע וכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה
בצרעת כי תשה ברעך תיחוב משאת מאומה חוב של כלום לא
תשכב בעבוטו לא תשכב ועבוטו עמך כבא השמש אם כסות לילה
ואם כסות יום החזירהו לו בבקר וכתוב באלה המשפטים עד בא
השמש תשיבנו לו כל היום תשיבהו לו וכבא השמש תקחנו וברכך
ואם אינו מברכך מכל מקום ולך תהיה צדקה לא תעשוק שכיר עני
ואביון לא תעשוק שכיר שהוא עני ואביון ועל העשיר כבר הוזהר לא
תעשוק את רעך אביון התאב לכל דבר מגרך זה גר צדק בשעריך
זה גר תושב אוכל נבלות אשר בארצך לרבות שכר בהמה וכלים
ואליו הוא נושא את נפשו אל השכר הזה הוא נושא נפשו למות עלה
בכבש נתלה באילן והיה בך חטא מכל מקום אא שממהרים ליפרע
על יד הקורא לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ואם תאמר

200

בעון בנים הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו אבל מי שאינו איש מת
בעון אביו שהקטנים מתים בעון אבות בידי שמים לא תטה משפט
גר יתום ועל העשיר כבר הוזהר לא תטה משפט ושנה בעני לעבור
עליו בשני לאוין לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר לפי
הזהיר ושנה עליו לא תחבול שלא בשעת הלואה וזכרת על מנת כן
פדיתיך לשמור חוקותי אפילו יש בדבר חסרון כיס ושכחת עומר
בשדה ולא גדיש מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו
שכחה בשדה לרבות שכחת קמה ששכח מקצת מלקצור לא תשוב
לקחתו מכאן אמרו של אחריו הוי שכחה שלפניו אינו שכחה שאינו
בבל תשוב למען יברכך אע״פ שבאת לידו שלא בכונה קל וחומר
לעושה בכונה אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס
ממנה הרי הוא מתברך עליה לא תפאר אחריך לא תטול
תפארתו ממנו מכאן שמניחין פאה לאילן אחריך זו שכחה
לא תעולל מצאת בו עוללות לא תקחם ואי זה עוללות כל שאין
לו לא כתף ולא נטף יש לו אחד מהן הרי הן לבעל הבית
וראיתי בתלמוד ירושלמי אי זהו כתף פסיגין זה על גב זה נטף אלו
התלויות בשדרה ויורדות אחריך זו שכחה כי יהיה ריב סופן
להיות נגשים למשפט אמור מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה
מי גרם ללוט שיפרוש מן הצדיק הוי אומ׳ מריבה והרשיעו את
הרשע יכול כל המתחייב בדין יהא לוקה ת״ל והיה אם בן הכות הרש׳
פעמים אינו לוקה ומי הוא הלוקה למד מן הענין לא תחסום שור
בדישו לאו שלא נתק לעשה ולוקין עליו והפילו השופט מלמד
שאין מלקין לא עומד ולא יושב אלא מוטה לפניו כדי רשעתו
ולאחריו כדי שתים מכאן אמרו מלקין אותו ב׳ ידות מאחריו ושליש
מלפניו ואינו נקור במספר אלא במספר לומר שהוא דבוק במספר
ארבעים ולא ארבעים שלמים אלא מנין שהוא משלים לארבעים
וכמה הם מ׳ חסר א׳ לא יוסיף אוהרה למכה את חברו ונקלה
אחיך כל היום קורהו רשע משלקה הרי הוא אחיך לא תחסום
שור דבר הכתוב בהווה והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף ולכל מלאכה
שהיא בדבר מאכל א״כ למה נאמ׳ שור להוציא אדם בדישו יכול
יחסמנו מבחוץ ת״ל לא תחסום מכל מקום למה נאמ׳ דיש לומ׳ לך
מה דיש שלא נגמרה מלאכתו וגדוליו מן הארץ אף כל כיוצ׳ בו יצא
החולב והמחבץ והמגבן שאין גדוליו מן הארץ יצא הלש והמקטף

שנגמרה מלאכתו להלה כי ישבו אחים שהיתה להן ישיבה אחת
בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו יחדו המיוחדין בנחלה
פרט לאחים מן האם ובן אין לו עיין עליו אם יש לו בן או בת
או בן הבן או בן הבת או בת הבת או בת הבן והיה הבכור גדול
אחיו הוא מיבם אותה אשר תלד פרט לאילונית יקום על שם
אחיו זה שייבם את אשתו יטול נחלת המת בנכסי אביו ולא ימחה
פרט לאשת סריס ששמו מחוי השערה כתרגומו לתרע בית דינא
ועמד בעמידה ואמר בלשון הקדש ואף היא דבורה בלשון הקדש
וירקה בפניו על גבי קרקע אשר לא יבנה מכאן למי שחלץ לא
יחזור וייבם דלא כתי' אשר לא בנה כיון שלא בנה שוב לא יבנה
ונקרא שמו מצוה על כל העומדין שם לומר חלוץ הנעל כי ינצו
אנשים סופן באין לידי מכות כמו שנאמר מיד מכהו אין שלום יוצא
מתחת ידי מצות וקצותה את כפה ממון דמי בשתו הכל לפי
המבייש והמתבייש או אינו אלא וקצותה ממש נאמר כאן לא תחוס
ונאמר בעדים לא תחוס מה להלן ממון אף כאן ממון גדולה וקטנה
גדולה שמכחשת את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה
לא יהיה לך אם עשית כן לא יהיה לך כלום אבן ואבן משקלות אבן
שלמה וצדק אם עשית כן יהיה לך ממון הרבה זכור את אשר עשה
לך אם שקרת במדות הוי דואג מגירוי האויב כדכתי' מאזני מרמה
תועבת ה' וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון אשר קרך לשון מקרה
לשון קרי וטומאה שהיה מטמא אותך במשכב זכור ד"א לשון קור
וחום צננך והפשירך מרתיחתך שהיו האומות יראין להלחם בכם
ובא זה והראה מקום לחבירו משללא מבטי רותחת שאין כל בריה
יכולה לירד בה בא בן בליעל אחד וקפץ וירד לתוכ' אע"פ שנכוה הקר
אותה בפני אחרים ויזנב בך מכת זנב חתך מילות וזרק לשמים כל
הנחשלים חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטם ואתה
עיף ויגע בצמא דכתיב ויצמא שם העם למים וכתיב ויבא עמלק
ולא ירא עמלק אלהים מלהרע לך תמחה את זכר עמלק מאיש
ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר
לומר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו מעמלק היא

חסלת פרש' כי תצא

והיה כי תבא וירשתה וישבת בה מגיד שלא
נתחייבו בבכורים עד שכבשו

והלקו מראשית ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בבכורים
ﭏא מז' מינין כלבד נאמ' כאן ארץ ונאמ' להלן ארץ חטה ושעורה וגו'
מה להלן מז' מינין שנשתבחה בהן ארץ ישרא' אף כאן שבח הארץ
זית שמן זית אגורי ששמנו אגור בתוכו ודבש זו דבש תמרים
מראשית אדם יורד לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה כורך עליה
גמי לסימן ואומ' הרי זו בכורים אשר יהיה בימים ההם אין לך
ﭏא כהן שיהיה בימיך במות שהוא ואמרת אליו שאינך כפוי
טובה הגדתי היום פעם אחת בשנה ולא ב' פעמים ולקח הכהן
הטנא מידך להניף אותו כהן מניח ידו תחת ידי בעלים ומניף
וענית לשון הרמת קול ארמי אובד אבי מזכיר חסדי המקום לבן
הארמי בקש לעקור הכל בשרדף אחר יעקב ובשביל שחשב לעשות
מעלה עליו הכתו' כאו' עשה שאומות העול' חושב להם הקב"ה מחשבה
כמעשה וירד מצרימה ועוד אחרים באו לכלותנו שאחרי זו ירד
יעקב למצרים במתי מעט שבעים נפש אל המקום הזה בית
המקדש ויתן לנו את הארץ במשמעו והנחתו מגיד שנוטלו מיד
כהן ואוחז בידיו כשהוא קורא וחוזר ומניף ושמחת בכל הטוב
מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים ﭏא בזמן שמחה מעצרת ועד
החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אבל מן החג ואילך
מביא ואינו קורא ולאבותינו מכאן שאין הגר קורא שאין יכול לומ'
לאבותינו אתה והלוי אף הלוי חיב בבכורין אם נטעו אילנות בעריהם
כי תכלה לעשר בשנה השלישית שתגמור להפריש מעשר של שנה
שלישית קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה רביעית שנ'
מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר וגו' נאמר כאן קץ ונאמר
להלן מקץ שבע שנים מה להלן רגל אף כאן רגל אי מה להלן חג
הסוכות אף כאן חג הסוכות ת"ל כי תכלה לעשר מעשרות של שנה
השלישית ברגל שכל מעשרות כלין בו וזהו פסח שהרבה אילנות
נלקטין אחר החג נמצאו של שלישית כלין בפסח של רביעית וכל מי
ששהא מעשרותיו הצריכו הכתו' לבערו מן הבית שנת המעשר
שנה שאינו נוהג בו ﭏא אחד מב' מעשרות שנוהגין בב' שנים שלפניה
ששנה ראשונה ושניה שלשמטה נוהג בו מעשר ראשון שנ' כי תקחו
מאת בני ישרא' את המעש' ומעשר שני שנ' בו ואכלת לפני ה' אלהיך
מעשר דגנך הרי ב' מעשרות ובא ולמדך כאן שבשנה השלישית אינו
נוהג מאותן שתי מעשרו' ﭏא אחד ואי זה זה זה מעשר ראשון ותחת

מעשר שני תן מעשר עני שנ׳ ונתת ללוי את שלו הרי מעשר ראשון
לגר ליתום ולאלמנה הרי מעשר עני ואכלו בשעריך ושבעו תן להן
כדי שבען מכאן אמ׳ אין פוחתין לעני בגרן פחות מחצי קב חטין כי
ואמרת לפני ה׳ אלהיך התורה שנתת מעשרותיך בערתי הקדש מן
הבית זהו מעשר שני ונטע רבעי ולמדך שאם שהא מעשרותיו של
ב׳ שנים ולא הוציאן לירושים צריך להעלותן עכשו וגם נתתיו ללוי
זה מעשר ראשון וגם לרבות תרומה ובכורים לגר ליתום ולאלמנה
זה מעשר עני ככל מצותך נתתים כסדרן לא הקדמתי תרומה
לבכורים ולא מעשר לתרומה ולא מעשר שני לראשון שהתרומה
קרויה ראשית שהיא ראשונה משנעשית דגן וכתו׳ מלאתך ודמעך
לא תאחר לא תשנה את הסדר לא עברתי ממצותיך לא הפרשתי
ממין על שאינו מינו ומן החדש על הישן ולא שכחתי מלברכך על
הפרשת המעשרות לא אכלתי באוני מכאן שהוא אסור לאונן ולא
בערתי ממנו בטמא בין שאני טהור והוא טמא בין שאני טמא והוא
טהור והטמא פורהו והרמים מעלה והיכן הוזהר על כך לא תוכל
לאכול בשעריך זו אכילת טומאה כמו שנ׳ בפסולי המוקדשין בשערי׳
תאכלנו הטמא והטהור אכל זה לא תאכל דרך אכילת שעריך האמו׳
במקום אחר ולא נתתי ממנו למת לעשות לו ארון ותכריכין
שמעתי בקול ה׳ אלהי׳ הבאתיו לבית הבחירה עשיתי ככל אשר צויתני
שמחתי ושמחתי בו השקיפה ממעון קדשך עשינו מה שגזרת עלינו
ואתה עשה מה שעליך לעשו׳ אם בחקותי תלכו ונתתי גשמי כם בעת
אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו לתת לנו וקיימת ארץ זבת
חלב ודבש היום הזה מצוך ה׳ לעשות בכל יום יהו בעיניך כחדשים
כאלו בו ביום נצטוית עליהם ושמרת ועשית בכל לבבך בת קול
מברכתן הבאת הבכורים היום תביא לשנה הבאה כן האמרת
והאמירך אין להן עד מוכיח במקרא ולי נראה שהוא לשון פרישה
והבדלה הבדלתו לך מאלהי העמים להיות לך לאלהים והוא הפרישך
לו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך והייתם לי
סגולה ולהיותך עם קדוש כאשר דבר לך והייתם לי קדושים שמור
את כל המצוה לשון הוה והקמות לך אבנים בירדן וכנגדן בעיבל
נמצאת אתה אומר ג׳ מיני אבנים היו יב׳ בירדן וכנגדן בהר עיבל
וקפלום והביאום בגלגל במלון כו׳ כדאי׳ בסוטה באר היטב בשבעים
לשון הסכת ושמע כתרגומו היום הזה נהיית לעם בכל יום יהו

202

בעינך כאלו היום נכנסתם עמו בברית   לברך את העם   כראיתא
בסוטה ו׳ שבטים עלו לראש הר גריזים וששה עלו לראש הר עיבל
והכהנים והלוים והארן למטה באמצע הסבו לוים פניהם כלפי הר
גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו׳
ואילו ואילו עונין אמן חזרו והפכו פניהם להר עיבל פתחו בקללה
ארור האיש אשר יעשה וגו׳ ואילו ואילו עונין אמן וכן עד אשר לא
יקים   ואומר ארור כו׳ עד ארור אשר לא יקים   מקלה מזלזל לשון
ונקלה אחיך   משיג גבול רעהו   מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע
לשון והושג   משגה עור   הסומא בדבר ומשיאו עצה רעה   מכה רעהו
בסתר על לשון הרע אומר   ראיתי ביסודו של ר׳ משה הדרשן י״א
ארורים כנגד י״א שבטים וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה
בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר שבטים לא רצה לקללו   אשר
לא יקים   כאן כלל כל התורה כולה וקבלוה באלה ובשבועה   שגר
אלפיך ולדי בקרך שהבהמה משגרת ממעיה   עשתרות צאנך כתרגו׳
ורבותי אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשרות בעליהם ומחזקות
אותם כעשתרות הללו שהם חזקים וגבוהין   טנאך   פירותיך ד״א טנא
דבר לח שאתה מסנן בסלים   משארתיך   דבר יבש שנשאר בכלי
ואינו זב   ברוך אתה בצאתך וגו׳ שתהא יציאתך מן העולם כביאתך
לעולם   בשבעה דרכים ינוסו   כן דרך הנבהלין לברוח מתפזרין לכל
צד   המארה   חסרון כמו צרעת ממארת   מהומה   שיגוש קול בהלה
שחפת   שבשרו נשחף ונפוח   קדחת   לשון כי אש קדחה באפי והוא
אש שלחולים מלוי בלעו שהיא חמה מאד   ובדלקת   חמה יותר
מקדחת ומיני חליים הם   חרחור   חולי המחממתו תוך גופו וצמא
תמיד למים לשון ועצמי חרה מני חורב נחר מפוח   ובחרב   יבאו
עליך גייסות   שדפון וירקון   מכת תבואה שבשדות ושדפון רוח
קדים ירקון יובש ופני תבואה מכסיפים ונהפכים לירקון   עד אבדך
עד דתיבד עד אבד אותך שתכלה מאליך   והיו שמיך אשר על ראשך
נחשת   קללו חללו משה מעצמו אמרן ושבתור׳ כהני׳ מפי הקב״ה נאמרו
במשמעו   ואם לא תשמעו לי ואם תלכו עמי קרי וכאן הוא אומר
לקול ה׳ אלהיך יככה ה׳ ידבק ה׳ והקל משה בקללותיו לאמרן בלשון
יחיד וגם בקללה זו הקל שבראשונות אומר את שמיכם כברזל ואת
ארצכם כנחושה שלא יהיו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע
ומתוך כך יהי חורב לעולם והארץ מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא

מרקבת פרותיה ובאן הוא אומ׳ והיו שמיך אשר על ראשך נחשת
והארץ אשר תחתך ברזל שיהיו השמים מזיעין אעפ״ שלא יריקו מטר
מכל מקום לא יהי הורב שלאבדן והארץ לא תהא מזיעה כדרך
שאין הברזל מזיע ואין הפירות מרקיבין ומכל מקום קללה היא
בין שהיא כנחשת בין שהיא כברזל הארץ לא תוציא פירות והשמים
לא יריקו מטר אבק ועפר ויקא רבתר מטרא מטר יורד ולא כל
צרכו ואין בו כדי להדביק העפר והרוח באה ומעלה אבק ומכסה
את הזרעים שהם לחין מן המים ונדבק בהם ועושה טיט ומתיבש
ומרקיבן לזעוה לאימה ולזיע שיזועו כל שומעי מכתך
ויאמרו אוי לנו שלא יבא עלינו כדרך שבא על אלו
שחין רע׳ לח מבחוץ ויבש מבפני׳ גר״ב שחין לח חר״ס שחין יבש כחרס
תמהון לבב אוטם לב עשוק בכל מעשיך יהא ערער ישגלנה לשון
שגל פילגש והכתו׳ כנהו לשבח ישכבנה ותקון סופרים הוא וזה
תחללנו בשנה הרביעית לאכול פרים וכלות אליהם מצפות שישובו
ואינן שבין וכליון עינים כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עינים
לשמה אישטורדישון כל הרואה אותך ישום עליך למשל כשתבא
מכה רעה עליהם יאמ׳ זו מכת פלוני ולשנינה לשו׳ ושננתם ידברו בך
וכן תרגומו ולשועי ואשתעי לשון סיפור יהסלנו שמכלהו ועל שם כך
נקרא חסיל כי ישל זיתיך ישיר הפירות לשון ונשל הברזל יירש
הצלצל יורישנו הארבה יירש יעני צלצל מין ארבה ואי אפשר לפרש
לשון ירושה שאם כן היה לו לומר ירש ואי אפשר לומר לשון גירושין
שאם כן היה לו לומר יוריש מרוב כל בעוד שהיה לך כל טוב באשר
יראה הנשר פתאום ודרך מצלחת ויקלו סוסיו לא תשמע לשונו לא
תכיר לשונו וכן תשמע חלום לפתור אותו וכן כי שומע יוסף רדת
חומותיך לשון רדוי וכבוש במצור מחמת שיהיו צרין על העיר ויהיה
שם מצוק רעבון הרך בך הוא הרך הוא הענוג לשון פינוק מהתענג
ומרוך מוכיח עליהן ששניהם אחד ואעפ׳ שהוא מפונק ורעתו קצה
לדבר מיאוס ימתק לו לרעבו בשר בניו ובנותיו עד כי תירע עינו
בבניו הנותרים מתת לאחד מהם מבשר אחיהם אשר יאכל וביתר
בניו אשר יותיר מן השחוטים אשר ישחט למאכלו תהא עינו רעה
וצרה ליתן להם מבשר בניו הנשחטין תרע עינה באיש חיקה ובבנה
ובבתה בגדולים ובשליתה אלו הקטנים בכולן תהא עינה צרה
בשתאכל האחד מלתת לאשר אצלה מן הבשר והפלה את מכותך

מכות מופלאות ומובדלות משאר מכות ונאמנות ליסרך לקיים
שליחותן בבניה אשר תלד תרע עינה לשהטן ולאבלן בחוסר כל
בסתר אשר יגורת מפניהם מפני המכות בשהיו ישרא רואין מכות
משונות שבאין על מצריים היו יראין מהם שלא יבאו עליהן תרע
שכן כתיב כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך אין
מיראין את הארם אלא ברבר שהוא יגור ממנו יעלם לשון עליה
תחת אשר הייתם ככוכבי השמים מועטין חלוף מרובין כן ישיש
את אויביכם להאביר אתכם ונסחתם לשון עקירה וכן בית גאים
יסח ה׳ ועברתם שם אלהים אחרים כתרגומו לא לשון עבורת
אלהות אלא מעלה מס וגולגליות לכומרי עז לא תרגיע לא תנוח כמו
וזאת המרגעה לב רגז לב חרד כתרגומו רחיל כמו שאול מתחת
רגוח לך וכן שמעו עמים ירגזון וכליון עינים מצפות לתשועה ולא
תבא חייך תלויים לך על הספק כל ספק קרוי תלוי שמא ימות
בחרב הבאה עליהם ורבותי אמרו זה הלוקח תבואה מן השוק ולא
תאמין בחייך זה הסומך על הפלטר בבקר תאמר מי יתן ערב
שיהא ערב של אמש ובערב תאמר מי יתן בקר שלשחרית
שהצרות מתחזקות תמיד ובכל שעה מרובה קללה משל הברתה
באניות בספינות בשביה והתמכרתם אתם תבקשו להיות נמכרים
לעברים ואין קונה כי יגורו עליכם חרב וכליון ולא יתכן לפרשו
לשון ונמכרתם על ידי מוכרים אחרים לכרות את בני ישרא
שיקבלו עליהם תורה באלה ובשבועה מלבד הברית קללות
הברית שבתורת כהנים שנאמרו בסיני ולא נתן ה׳ לכם לב לרעת
להכיר חסר הבה ולרבקה בו עד היום הזה שמעתי שאותו יום
שנתן משה ספר תורה לבני לוי כמו שכתו׳ ויתנה אל הכהנים בני לוי
באו כל ישרא לפני משה אמ׳ לו משה רבנו גם אנחנו עמדנו בסיני
ונתנ׳ לנו ולמה אתה משליט בני שבטך עליה ויאמרו לנו ליום מחר
לא לכם נתנה ושמח משה על הרבר ועל זאת אמ׳ להם היום הזה
נהיית לעם היום הזה הבנתי שאתם חפצים ורבקים במקום ותבאו
אל המקום הזה עתה הם רואים אתכם בגרולה וכבור אל תבעטו
במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את רברי הברית הזאת רא ולא
נתן ה׳ לכם לב לרעת שאין ארם עומר על סוף רעתו וחכמת משנתו
ער ארבעים שנה ולפיכך לא הקפיר עליכם המקום ער היום אבל
מכאן ואילך יקפיר לפיכך ושמרתם את רברי הברית

אתם נצבים היום כולכם מלמד שכנסן משה
לפני הקבה ביום מותו להכניסן
בברית ראשיכם שבטיכם ראשיכם לשבטיכם וקניכם ושוטריכם
חשוב חשוב קודם ואחר כך כל איש ישרא מחוטב עציך מלמד
שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע
וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם המה בערמה ונתנם חוטבי עצים
ושואבי מים לעברך בברית דרך העברה כן היו כורתין ברית
עושין מחיצה מכאן ומכאן ועוברין בנתים כמו שנאמר העגל אשר
ברתו לשנים ויעברו בין בתריו למען הקים אותך כל כך הוא נכנס
לטרוח למען קיים אותך לפניו לעם והוא יהיה לך לאלהים וגו׳ לפי
שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף זרעם באומה אחרת לכך
הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו מאחר שאינו יכול
להבדל מכם עד כאן לפי פשוטו של פרשה ומדרש אגדה למה
נסמכה אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישרא צח קללות חוץ
ממט של תורת כהנים הוריקו פניהם אמרו מי יוכל לעמוד באלו
התחיל משה מפייסן אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום
ולא עשה מכם כלייה והרי אתם קיימים היום לפניו כיום הזה שהוא
קיים והוא מאפיל והוא מאיר כך האיר לכם והוא עתיד להאיר לכם
והקללות והייסורין מקימין ומציבין אתכם לפניו ואף הפרשה של
מעלה מוו פיוסין הן אתם ראיתם וכו׳ דא אתם נצבים לפי שהיו
ישרא יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע לפי עשה אותן מצבה
לזרזן וכן עשה יהושע וכן עשה שמוא התיצבו ואשפטה אתכם כשיצאו
מידו ונכנסו לידו של שאול ואת אשר איננו פה עם הדורות
העתידין להיות כי אתם ידעתם וגו׳ ותראו את שקוציהם לפי
שראיתם האומות עוברי עז ושמא השיא לב אחד מכם אותו ללכת
אחריהן פן יש בכם איש או אשה לפי אני צריך להשביעכם ותראו
את שקוציהם על שם שהן מאוסין כשקצים ואת גלוליהם מאוסים
כגלל ומוסרחין עץ ואבן שלעצים ואבנים ראיתם בגלוי לפי שאין
הגוי ירא שמא יגנבו אבל של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיותם
הם לפי שיראין שמא יגנבו פן יש בכם שמא יש בכם אשר לבבו
פונה היום מלקבל עליו הברית שרש פורה ראש ולענה שרש

204

מגדיל עשב מד כגידין שהן מרין כלו מפרה ומרבה רשע בקרבכם
והתברך בלבבו לשון ברכה יחשוב בלבבו ברכת שלום לעצמו לומ׳
לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה לי והתברך במו והתגלה
בשרירות לבי במראית לבי כמו אשורנו ולא קרוב כלומ׳ מה שלבי
רואה לעשות למען ספות הרוה את הצמאה לפי שאוסיף לו פורענו׳
מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאצרפ׳
עם המזיד ואפרע ממנו הכל וכן תרג׳ אונקלוס בדיל לאוספא ליה
חטאי שלותא על זדונותא רוח שהוא כאדם שכור עושה שלא מדעת
צמאה כאדם שעושה מדעת ובתאוה יעשן אף ה׳ על ידי כעס הגוף
מתחמם ועשן יוצא מן האף וכן עלה עשן באפו ואעפ׳ שאין זה לפני
המקום הכתוב משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע
בדרך הארץ וקנאתו לשון חמה אינפרנימנטו בלע׳ אחיזת לבישת
נקמה ואינו מעביר על המדה בספר התורה הזה ולמעלה אומר
בספר התורה הזאת הזאת מוסב על התורה הזה מוסב על הספר
ועל ידי פסוק הטעמים הם נחלקין לשתי לשונות למעלה הטפחא
נתונה תחת הספר והתורה הזאת דבוקין זה לזה לפיכך אמר הזאת
וכאן הטפחא נתונה תחת התורה נמצאת ספר התורה דבוקין זה לזה
לפי׳ לשון זכר נופל אחריו שהלשון נופל על הספר לא ידעום לא
ידעו בהם גבורת אלהות ולא חלק להם לא נתנם להלקם ואונקלו׳
תרגם לא אוטיבא להון לא הטיבו להם שום טובה ולשון חלק
אותו אלוה שבחרו לא חלק להם שום נחלה וחלק
ויתשם כתרגומו וטלטלינון וכן הנני נותשם מעל אדמתם
הנסתרות לה׳ ואם תאמרו מה בידינו לעשות אתה מעניש הרבים
על ידי הרהורי היחיד פן יש בכם איש או אשה וגו׳ ואחר כך וראו את
מכות הארץ והלא אין אדם יודע מטמונותיו שלחברו אין אני מעניש
אתכם על הנסתרות שהן לה׳ והוא יפרע מאותו היחיד אבל הנגלות
לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענשו
הרבים למה נקוד על לנו ולבנינו לדרוש שאף על הנגלות לא ענש
את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם השבועה בהר
גריזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה ושב את שבותך והשיב לא
נאמר אלא ושב למדו רבותי׳ מכאן שהשכינה שרויה עמכם בצרתכם
וכשנגאלין הכתי׳ גאולה לעצמו שישוב עמהם ועוד יש לומר שגדול
קבוץ גליות כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו איש איש ממקומו

כמו שנ׳ ואתם תלוקטו לאחד אחד בית ישרא׳ ואף בגליות
שאר אומות כתוב בן שנ׳ ושבתי את שבות בני עמון לא נפלאת היא
ממך לא מכוסה היא ממך כמו כי יפלא אדי יתכסי ותרד פלאים
ותרד במטמוניות לא בשמים היא לאמר שאלו היתה בשמים היית
צריך לעלות אחריה וללומדה כ׳ קרוב אליך הדבר התורה ניתנה
לכם בכתב ובעל פה את החיים ואת הטוב זה תלוי בזה אם תעשה
טוב הרי לך חיים ואם תעשה רע הרי לך המות והכתוב מפרש
והולך היאך אשר אנכי מצוך היום הרי הטוב ובו תלוי והיית ורבית
הרי החיים ואם יפנה לבבך הר׳ הרע ובו תלוי כי אביד תאבדון הרי
המות העידותי בכם את השמים שהם קיימים לעולם וכאשר תקרא
אתכם הרעה יהיו עדים השמים והארץ שאני התריתי בכם על
זאת רא׳ העידותי בכם היום וגו׳ אמר להם הסתכלו בשמים שבראתי
לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן
המזרח והאי׳ר לכל העולם כענין שנאמר וזרח השמש ובא השמש
הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא שינת מדתה שמא
זרעתם אותם ולא צימחה או שמא זרעתם חטים והעלת שעורים
ומה אם שנעשו לא לשכר ולא להפסד שאם זוכין אין מקבלין שכר
ואם חוטאין אינן מקבלין פורענות לא שינו את מדתם אתם שאם
זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה
ובחרת בחיים אני מורה לכם שתבחרו בחיים כאדם האומר לחברו
ברור לך חלק יפה ומעמידו על חלק היפה ואומר את זה ברור לך
ועל זה נאמר ה׳ מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי הנחת ידי על
חלק הטוב ואמרת את זה קח לך

לא אוכל עוד לצאת ולבא יכול תשש כחו ת״ל לא
כהתה עינו ולא נס ליחה אלא מהו לא אוכל עוד
לצאת ולבא איני רשאי שנטלה ממני הרשות ונתנה ליהושע וה׳ אמ׳
אלי לא אוכל עוד לצאת לפי שה׳ אמר אלי לא תעבור את הירדן
אנכי היום היום מלאו ימי ושנותי ביום הזה נולדתי וביום הזה אמות
ד״א לא אוכל עוד לצאת ולבא בדברי תורה שנסתתמו ממנו מעיינות
החכמה לא ירפך לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו כי אתה
תבא את העם הזה ארי את תיעול עם עמא הדין משה אמ׳ ליהושע
כי אתה תבא את העם וזקנים שברור עמך לפי דעתם ועצתם אבל
הב״ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישרא׳ על כרחן הכל תלוי

205

בך טול מקל והך על קדקדו דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור
ויכתוב משה את התורה הזאת כשנגמרה כולה נתנה לבני שבטו
מקץ שבע שנים בשנה ראשונה של שמטה תקרא התורה המלך היה
קורא מתחלת אלה הדברים בראית בסוטה יושב על בימה של עץ
שהיו עושין לו בעזרה האנשים ללמוד והנשים לשמוע והטף להכפיל
שכר מביאהם ואצונו ואזרונו נכר הארץ גויי הארץ והסתרתי פני
כמו שאיני רואה בצרתם ונאצוני והכעיסוני וכל לשון ניאוץ לשון
כעס את השירה מן האזינו עד וכפר אדמתו וענתה השירה הזאת
לעד שהתריתי בו בתוכה על כל המוצאות אותם כי לא תשכח מפי
זרעו הרי זו אבטחה לישרא שאין תורה משתכחת מישרא לגמרי
ויצו את יהושע שכינה אמרה לו כמו שמפורש הארץ אשר
נשבעתי להם לקוח כמו זכור שמור מצד ארון ברית ה' נחלקו
בו חכמי ישראל בבבא בתרא יש אומרים דף היה בולט מן הארון
מבחוץ ושם היה מונח ויש אומ' מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון
הקהילו אלי ולא תקע אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל לפי
שנ' עשה לך ולא השליט יהושע עליהן ואף בחייו נגנזו קודם יום
מותו לקיים מה שנ' אין שלטון ביום המות ואעידה בם את השמים
ואם תאמר כבר העיד למעלה העידותי בכם היום לישרא אמר
ולארץ ושמים לא אמר בא עכשו לומר האזינו השמים אחרי מותי
כי השחת תשחיתון והלא כל ימי יהושע לא השחיתו שנ' ויעבדו את
ה' כל ימי יהושע מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו כל זמן
שיהושע קיים נראה למשה כאלו הוא חי

חסלת פרשת אתם נצבים

האזינו השמים שאני מתרה בהם ותהיו עדים
בדבר שכן אמרתי להם שאתם
תהיו עדים וכן ותשמע הארץ ולמה העיד בהם השמים והארץ אמר
משה אני בשר ודם למחר אני מת ואם יאמרו ישרא לא קבלנו
עלינו ברית מי בא ומכחישן לפיכך העיד בהם השמים והארץ שהן
קיימין לעולם ועוד שאם יזכו יבאו ויטלו שכרן מהן הארץ תתן יבולה
והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו יד העדים תהיה בו בראשונה שנ'
ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואחר
כך ואבדתם מהרה על ידי האומות יערוף כמטר לקחי זו העדות

שתעידו לי שאני אומר בפניכם תורה נתתי להם לישראל שהיא חיים
לעולם כאשר יערפו טל ומטר יערוף לשון יט״ף וכן יערפו טל ירעפון
דשן תזול כט״ל שהכל שמחים בו   לפי שהמטר יש מהן עצבים בו
כגון עוברי דרכים ומי שבורו מלא יין   כשעירים   לשון רוח סערה
כתרגומו כרוחי מטרא רוחות הללו מחזקין את העשבים   ומגדלין
אותן אף דברי תורה מחזקין את לומדיהן ומגדלין אותן   וכרביבים
טפי מטר ונראה לי על שם שהוא יורה כחץ נקראת רביב כמה דאת
אמר רובה קשת   דשא ארבר״ץ עטיפת הארץ מכוסה בירק עשב וכל
מין ומין לעצמו קרוי עשב   כי שם ה׳ אקרא   הרי כי משמש בלשון
כאשר כמו כי תבאו אל הארץ כאשר תבאו כששם ה׳ אקרא אתם הבו
גדל לאלהינו וברכו שמו מכאן שעונין ברוך שם כבו׳ מלכו׳ אחר ברכה
שבמקדש   הצור תמים פעלו   אעפ׳ שהוא חזק כשיביא פורענות על
עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא אלא בדין כי תמים פעלו   אל אמונה
לשלם לצדיקי׳ צדקתם לעולם הבא אעפ׳ שמאחר את גמולם סופו
לאמן את דבריו   ואין עול   אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם
הזה   צדיק וישר הוא   הכל מצדיקים עליו את הדין   וישר להצדיק
בפי הבריות וראוי להצדיקו   שחת לו   כתרגומו חבילו להון ולא
ליה   בניו מומם   בניו היו והשחתה שהשחיתו הוא מומם מומם
של בניו הוא ולא המום שלו   דור עקש   עקום ומעוקל כמו ואת כל
הישרה יעקשו   ובלשון משנה חולדה ששניה עקומות ועקושות
ופתלתול   אטורטיל בלע׳ כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין סביב
הגדיל פתלתול   מן התיבות הנכפלות כמו ירקרק אדמדם סהרחר
הלה׳ תגמלו זאת   לשון תמה וכי לפניו אתם מעציבים שיש בידו
ליפרע מכם ושהטיב לכם בכל טובות   עם נבל   ששכחו את העשוי
להם ולא חכם להבין את הנולדות שיש בידו להטיב ולהרע   אביך
קנך   שקנאך   בקן הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה
הוא עשך   אומה באומות ויכוננך   אחר כן בכל מיני בסיס וכן מכם
כהנים מכם מלכים מכם לויים כרך שהכל בו   זכור ימות עולם   מה
עשה בראשונים שהכעיסו לפניו   בינו שנות דור ודור׳ דור   אנוש
שהציף עליהם   מי אוקינוס ודור המבול ששטפן ד״א בינו שנות דור
ודור לא נתתם לבכם על שעבר בינו שנות ודור להבא   שיש בידו
להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח ועולם הבא   שאל אביך
זה הנביאי׳ שנקראו אבות כמו שנ׳ באליהו אבי אבי רכב ישראל ופרשיו

206

וזקנ'ך אלו חכמים ויאמרו לך הראשונות בהנחל עליון גוים
כשהנחיל הקב"ה למכעיסיו את חלק נחלתם הציפן ושטפן
בהפרידו בני אדם כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירו מן העולם
ולא עשה כן אלא יצב גבולות עמים קיימם ולא אבדם למספר בני
ישרא' בשביל בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם ולמספר שבעים
נפש של בני ישראל שירדו למצרים הציב גבולות עמים שבעים לשון
כי חלק ה' עמו למה כל זאת לפי שהיה חלקו כבוש ביניהם ועתיד
לצאת ומי הוא חלקו יעקב חבל נחלתו כחבל המשולש כן היה יעקב
בג' וכיות זכותו וזכות אביו וזכות אבי אביו הוא ובניו היו לו לנחלה
ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בן יצחק ימצאהו בארץ מדבר
אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר שקבלו מלכותו ועולו ותורתו
מה שלא עשו עשו וישמעאל שנ' וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן
ובתוהו ילל ישימון ארץ ציה ושממה מקום יללת תנים ובנות יענה
אף שם נמשכו אחר האמנה ולא אמרו למשה היאך נצא למדבר
מקום צרו ושממון כענין שנ' לכתך אחרי במדבר יסובבנהו שם
הקיפן סבבן בעננים סבבו ברגלים לד' רוחות סבבן לתחתית החר
בפחו עליהן כגגית יבוננהו התורה והבינה יצרנהו מנחש שרף
ועקרב ומן האומות כאישון הוא השחור שבעין שהמאור יוצא ממנו
ואנקלוס תרגם ימצאהו יספקהו כל צרכו במדבר כמו ומצא להם
לא ימצא לנו ההר אשרינון סחור סחור לשכינתיה אהל מועד
באמצע ד' דגלים לד' רוחות כנשר יעיר קנו נהגם ברחמים נשר זה
רחמני לבניו אינו נכנס לקנו פתאום עד שיקשקש ומרחף על בניו
בכנפיו בין אילן לאילן בין סוכה לחברתה כדי שיעורו בניו ויהא בהן
כח לקבלו על גוזליו ירחף אינו מכביד עליהם אלא מחופף נוגע ואינו
נוגע אף הקב"ה שדי לא מצאנוהו שגיא כח כשבא ליתן התורה לא
בא עליהם פתאום מרוח אחת אלא מד' רוחות מסיני בא וזרח משעי'
הופיע מהר פארן אוה מתימן יבא היא רוח רביעית יפרוש כנפיו
יקחהו כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן כשאר עופות לפי
ששאר עופות יראין מן הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפי
נושאן על כנפיו אומ' מוטב יכנס בי החץ ולא בבני אף הקב"ה ואשא
אתכם על כנפי נשרים כשרדפו המצרים אחריהם והשיגום על הים
היו זורקין בהם אבני בלסטראות ויסע מלאך האלהים ויבא בין מחנה
מצרים ובין מחנה ישרא' ה' בדד ובטח נהגן במדבר ואין עמו

אל נכר לא היה כח מכל אלהי הגוים להראות כחו עמו ולהלחם עמ״ם
ורבותי׳ דרשו על העתיד וכן תרגם אונקלוס ואני אומ׳ דברי תוכחה
הם להעיד השמים והארץ שתהא השירה הזאת לעד על שסופם
לבגוד ולא זכרו הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שעתיד הוא
לעשות להן לפי׳ צריך ליישב הדבר לכאן ולכאן וכל הענין מוסב
על זכור ימות עולם כך עשה להן וכך עתיד הוא לעשות כל זה היה
להן להזכיר ירכיבהו על במתי ארץ כל המקרא כתרגו׳ ירכיבהו
על במתי ארץ על שם שארץ ישרא׳ גבוהה מכל הארצות ויאכל
תנובות שדי׳ אלו פירות ארץ ישרא׳ שקלין לנוב ולהתבשל מכל פירות
העולם ויניקהו דבש מסלע מעשה היה שאמ׳ אחד לבנו הבא לנו
קציעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף עליה אמ׳ לו זו שלדבש היא
אמ׳ לו השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעו׳ מתוכה ושמן מחלמיש
צור אלו זיתים שלגוש חלב חמאת בקר וחלב צאן זה היה בימי
שלמה שנ׳ עשרה בקר מריאים ועשרים בקר ומאה צאן עם חלב
כרים זה היה בימי עשרת השבטים שנ׳ ואוכלים כרים מצאן עם
חלב כליות חטה זה היה בימי שלמה שנ׳ ויהי לחם שלמה וגו׳ ודם
ענב תשתה חמר בימי עשרת השבטים שנ׳ השותים במזרקי יין
במותי ארץ לשון גובה שדי׳ לשון שדה חלמיש צור כמו תקפו
והזקו שלסלע כשאינו דבוק לתיבה שלאחריו נקוד חלמיש חמאת
בקר הוא שומן הנלקט על פני חלב וחלב צאן חלב שלצאן וכשאינו
דבוק נקוד חלב כרים כבשים ואילים כמשמעו בני׳ בשן אותם
שלבשן היו שמנים חלב כליות חטה חטים שמנים כחלב כליות
וגסין ככוליא ודם ענב יין טעם טוב וזה שוב יין בלשון
ארמי חמר ואין זה שם דבר אלא משובח בטעם וינוש בלעז
ועוד יש לפרש ב׳ מקראות הללו אחר תרגומו של אנקלוס אשרינון
על תוקפי ארעא וגו׳ עבית לשון עובי כשית כמו כסית כמו כי כסה
פניו כאדם ששמן מכפנים וכסליו נקפלין מבחוץ וכן הוא אומר ויעש
פימה עלי כסל כסית יש בלשון זה לשון כסוי כמו וכוסה קלון ערום
אם היה נקוד כיסית היה משמע כסית אחרים וינבל צור ישועתו
שנהו ובזהו כמו שנ׳ אחוריהם אל היכל ה׳ אין לך נבול גדול מזה
יקניאוהו בזרים הבעירו חמתו וקנאתו בתועבות במעשים מתועבין
במשכב זכור וכשפים שנ׳ כהם תועבה לא אלה כתרגומו דלית בהון
צרוך אלו היה בהן צורך לא היה רעתן כפולה כמו עכשו חדשים

מקרוב באו אפי׳ האומות לא היו רגילין בהן ומי שהיה רואה אותם
אומר זה צלם יהודי לא שערום אבותיכם לא יראו מהם לא
עמדה שערתם מפניהם דרך שערות אדם לעמוד מחמת יראה כך
הוא נדרש בסיפרי ועוד יש לפרש לשון ושעירים ירקדו שם שעירים
הם שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו תשי תשכח ורבותי׳ דרשו
כשבא להיטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישין כחו מלהטיב לכם
מחוללך מוציאך מרחם לשון יחולל אילות מה אחריתם מה
תעלה בסופם כי דור תהפוכות המה מהפכין רצונו לכעס לא אמון
בם אין גדולי נכרין בהם כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה אמון
לשון ויהי אומן את הדסה ד״א אמון לשון אמונה כתרגו׳ אמרו בסיני
נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו אבטחתם ועשו העגל קנאוני
חבעירו חמתי בלא אל במי שאינו אלוה בלא עם באומה שאין להם שם
שנ׳ הן ארץ כשדים זה העם לא היה בעשו אומר בזוי אתה מאד
בגוי נבל אכעיסם אלו המינים וכן הוא אומר אמר נבל בלבו
קדחה בערה ותיקד בכם עד היסוד ותאכל ארץ ויבולה ותלהט את
ירושלים המיוסדת על ההרים שנ׳ ירושלם הרים סביב לה אספה
עלימו רעות אחביר רעה על רעה לשון ספו שנה על שנה ספות
הרוה ד״א אספה אכלה חצי אכלה כם קללה זו לפי הפורענות ברכה
היא חצי כלין והן אינן כלין מזי רעב אונקלוס תרגם נפיחי כפן
ואין לו עד מוכיח עליו ומשמו של ר׳ משה הדרשן שמעתי שעירי
רעב מנהגו שלעולם שאדם כחוש מגדל שער על בשרו לשון ארמי
שער מזיא רחות מהפך במוייא ולחומי רשף שדים נלחמין בהם
כמו ובני רשף יגביהו עוף והם שדים וקטב מרירי
וכריתת שד ששמו מרירי קטב כריתה כמו אהי קטבך
שאול ושן בהמות מעשה היה שהרחלות נושכות וממיתות
חמת זוחלי עפר ארס הנחשים המהלכין בגחונן על העפר כמים
הזוחלין על הארץ זחילה לשון מרוצת מים על העפר וכן כל מרוצת
דבר המשפשף על העפר והולך מחוץ לעיר תשכלם חרב הגייסות
ומחדרים אימה כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נוקפין עליו
והוא מת ד״א ומחדרי׳ אימה בבית תהיה אימת דבר כמו שנ׳ כי עלה
מות בחלונינו וכן תרגם אנקלוס ומתווניא חרגת מותא ד״א מחוץ
תשכל חרב על מה שעשיתם בחוץ שנ׳ ומספר חוצות ירושלי׳ שמתם
מזבחות לבושת ומחדרים אימה על מה שעשיתם בחדרים שנ׳ אשר

זקני ישרא׳ עושים איש בחדרי משכיתו אפאיהם אמרתי בלבי
אפאה אותן ויש לפר׳ אפאיהם אשיתם פאה לחשליכן מעלי ולהפקירן
ודוגמתו מ׳צינו בעזרא ותשליכם לפאה וכן חברו מנחם ואונקלוס
שתרג׳ לשון את אפם שלא יתכן בלשון תרגמו אחר לשון חבריתא
השנויה בסיפרי החולקת תיבה זו לשלשה תיבות אמרתי אף אי הם
אמרתי באפ׳ אתנם כאלו אינם שיאמרו רואיהם עליהם איה הם
לולא כעס אויב אגור אם לא שכעס אויב כנוס עליהם להשחית ואם
יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי
וזהו שאמ׳ פן ינכרו צרימו את הדבר לתלות גבורתו בנברי שאין
הגדולה שלו פן יאמרו וגו׳ כי אותו הגוי אובד עצות המה ואין
בהם תבונה שאלו היו חכמים ישכילו איכה ירדוף אחד וגו׳ יבינו
לאחריתם יתנו לב להתבונן לסוף פורענותן שלישרא׳ איכה ירדוף
אחד ממנו את מישרא׳ אם לא כי צורם מכרם הסגירן מסרן בידינו
כי לא כצורנו צורם כל זה היה לאויבים להבין כי ה׳ הסגירן ולא
להם ולאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יכלו אלהיהם כלום לנגד
צורנו כי לא כצורנו צורם כי לא כסלענו סלעם כל צור שבמקרא
לשון סלע הוא ואויבינו פלילים ועכשו אויבינו שופטים אותנו
הרי שצורנו מכרנו להם כי מגפן סדום גפנם מוסב למעלה אמרתי
בלבי אפאיהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשה סדום ועמורה
שדמות שדה תבואה כמו ושדמות לא עשה אוכל ענבי רוש עשב מר
אשכלות מרורות למו משקה מר ראוי להן לפי מעשיהם פורענותן
וכן תרג׳ אונקלו׳ תושלמת עובדיהון כמרדותהון חמת תנינים יינם
כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון הנה כמרירות נחשים
כוס משתה פורענותם וראש פתנים כוסם שהוא אכזר לנשוך אויב
אכזרי יבא ויפרע מהם הלא הוא כמוס עמדי כלומר כסבורים הם
שנשכחו מעשיהם כולם גנוזים ושמורים לפני הלא הוא פרי גפנם
ותבואת שרמותם לי נקם ושלם עמי נכון ומזומן פורענות נקם
ושלם להם במעשיהם הנקם ישלם להם גמולם ויש מפרשים
ושלם כמו שלום שם דבר הוא והוא מגזרת הדבר ואמתי אשלם
להם לעת תמוט רגלם כשתתום זכות אבותם שהם סמוכים עליה
כי קרוב משארצה להביא עליהם יום אידם קרוב ומזומן לפני
להביא עליהם יום אידם על ידי שלוחים הרבה
וחש עתידות ומהר יבא העתידות להם וחש כמו ימהר יחישה עד

כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד
כשתבא להם הפורענות ידעו שאני הודעתים מראש מכאן ואילך
העיד עליהם דברי ניחומין שיבאו עליהן בכלות הפורענות שכתוב
למעלה והיה כי יבאו עליך הברכה והקללה וגו׳ כי ידין ה׳ עמו
כשישפוט אותן ביסורין הללו האמורות עליהן כמו כי בם ידין עמים
ייסר עמים כי זה אינו משמש בלשון דהא לתת טעם לדברים הללו
של מעלה אלא לשון תחלת דבור כמו כי תבאו אל הארץ כשיבאו
עליכם משפטים ויתנחם הקב״ה על עבדיו לשוב לרחם עליהם יתנחם
לשון הפך מחשב׳ להרע או להיטב כשיראה כי אזלת יד האויב הולכת
ותוקפת עליהם ואפס עצור ועזוב עצור נושע על ידי עוצר ומושל
שיעצור בה׳ עזוב עוזר על ידי עוזר עוצר הוא המושל בעם שלא ילכו
מפוזרין בצאתם לצבא ולשון עזוב כמו ויעזבו את ירושלם איך לא
עזבה עיר תהלות ואמר הקב״ה אי אלהימו שעבדו צור חסיו בו׳
הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהן בטוחין בו
להגין עליהן מפני הרעה אשר חלב זבחימו היו אותן אלהות אוכלין
שהיו מקריבין לפניהם ושותין יין נסכיהם יהי׳ עליכם סתרה אותו
הצור יהי׳ עליכם מחסה ומסתור ראו עתה תבינו מן הפורענות
שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין
מוחה בידי כי אני אני הוא אני להשפיל ואני להרים ואין אלהים עמדי
כנגדי למחות בידי עמדי רגמתי וכמוני ואין מידי מציל
הפושעים בי כי אשא אל שמים ידי׳ בחרון אפי אשא ידי על עצמי
בשבועה ואמרתי חי אנכי לעולם אם שנותי ברק חרבי אשנן
את להב חרבי למען היות לה ברק פלנדור בלע׳ ולמדו רבותי׳ באגד׳
מתוך לשון המקרא שאמ׳ ותאחז במשפט ידי לא כמדת הקב״ה מדת
בשר ודם מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב״ה זורק
חציו ויש בידו להשיבן כאלו אוחזן בידו שהרי ברק הוא חצו ונאמר
כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט הזה לשון פורענות
אשכיר חצי מדם האויב וחרבי תאכל בשרם מדם חלל ושביה
זאת תהיה להם מעון דם ישרא׳ ושביה ששבו מהם מראש פרעות
אויב מפשע תחלת פורענות האויב כשהקב״ה נפרע מן האומות פוקד
עליהם עונם ועון אבותם מראשית פרצה שפרצו בישרא׳ הרנינו
גוים עמו לאותו הזמן ישבחו האומות את ישרא׳ שאומרי׳ מה שבחה
שלאומה זו שדבקו בהקב״ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו

יודעין היו בטובו ובשבחו כי דם עבדיו יקום שפיכת דמים כמשמש
ונקם ישיב לצריו על חגול ועל החמס כענין שנ׳ מצרים לשמה תהיה
וארו׳ למדבר שממה מחמס בני יהודה ואו׳ מחמס אחיך יעקב תכסך
בושה וכפר אדמתו עמו ויפייס אדמתו ועמו על חצרות שעברו עליה
שעשה בהן האויב וכפר לשון רצוי ופיוס כמו אכפרה פניו אניחניח
לרוגזיה וכפר אדמתו ומהו כפרת אדמתו עמו כשעמו מתנחמין
ארצו מתנחמת כן הוא אומר רצית ה׳ ארצך במה רצית שבת שבות
יעקב בפנים אחרים נדרשת פרשה זו בסיפרי ונחלקו בו ר׳ נחמיה
ור׳ יהודה ר׳ יהודה דורש כולה כנגד ישרא׳ ור׳ נחמיה דור׳ כולה כנגד
האומות ר׳ יהודה דורשה כלפי ישרא׳ מן אמרתי אפאיהם כמו
שפרשתי עד לא ה׳ פעל כל זאת כי גוי אובד עצות המה אבדו להם
התורה שהיא להם עצה נכונה ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדוף
אחד מן האומות אלף מהם אם לא כי צורם מכרם כי לא כצורנו
הכל כמו שפרשתי עד תכלית ור׳ נחמיה דורשה כלפי האומות כי גוי
אובד עצות המה כמו שפרשתי תחילה עד ואויבינו פלילים כי מגפן
סדום גפנם של אומות ולא ישימו לבם עד תכלית הדבר לתת בי
הגדולה ענבימו ענבי רוש הוא שאמר כעס אויב אגור על ישראל
להרעילן ולהמרירם לפי׳ אשכלות מרורות למו להשקו׳ אותן על מה
שעשו לבניו חמת תנינים יינם מוכן לחשקותם על מה שעשו להם
כמוס עמדי אותו הכוס שנ׳ כי כוס ביד ה׳ לעת תמוט רגלם בענין
שנ׳ תרמסנה רגל כי ידין ה׳ עמו בלשון זה משמש כי בלשון דהא
ואין ידין לשון יסורין אא׳ כי יריב ריבם מיד עושקיהם כי יראה כי
אזלת יד ואמר אי אלהימו האויב אומר אי אלהימו של ישרא׳ כמו
שאמר טיטוס הרשע כשרגר את הפרכת בענין שנ׳ ותרא איבתי
ותכסה בושה האומרת איה אלהיך ראו עתה כי אני אני הוא אז יגלה
ישועתי ראו עתה כי אני אני הוא מאתי באה להם הרעה ומאתי תבא
להם הטובה ואין מידי מציל מי שיציל אתכ׳ מן הרע׳ שאביא עליכ׳ כי
אשא אל שמים ידי כמי כי נשאתי תמיד אני משרה שכינתי בשמים
כתרגו׳ ואפי׳ חלש מלמעלה וגבור למטה אימת חלש על גבור וכל
שכן חלש למטה וגבור למעלה ידי מקום שכינתי כמו איש על ידו
והיה בידי ליפרע מכם אבל אמרתי חי אנכי לעולם אין אני ממהר
ליפרע לפי שיש שהות בדבר אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני
נפרע מהם והיכולת בידי ליפרע מן החיים ומן המתים מלך בשר

209

ודם שהולך למות ממהר ליפרע נקמתו בחייו או שמא ימות אויבו
ונמצא שלא פרע נקמתו אבל אני חי לעולם ואם ימותו ואני נפרע
בחייהם אפרע במיתתן ותאחז במשפט ידי כמו שפרשתי אם שנותי
יש אם שאינם תלוין כשאשנן ברק הרבי כמו שפרשתי למעלה
הוא וחושע בן נון שבת שלדיוזגי חייתה נטלה רשות מזה ונתנה
לזה העמיד לו מתורגמן ליהוש׳ שיהא דורש בחייו שלא יאמרו בחיי
רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קורהו כאן הושע לומ׳ שלא יהא
דעתו גסה עליו אע״פ שנתנה לו הגדולה ישפיל עצמו כבתחלה שימו
לבבכם צריך לאדם שיהא לבו ועיניו ואזניו מכוונין לדברי תורה
וכן הוא אומ׳ בן אדם ראה בעיניך ובאזנך שמע וגו׳ הרי דברים קל
וחומר ומה תבונת הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך
שיהו עיניו ואזניו מכוונין להבין דברי תורה שהן כהררין התלוין
בשערה על אחת כמה וכמה כי לא דבר רק הוא מכם לא לחנם
אתם יגעים בה הרבה שכר תלוי בה כי הוא חייכם ד״א אין לך דבר
ריקם בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר תדע לך שכן אמרו
ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פילגש לפי שאמרה איני כדאי
להיות לאשה הלואי ואהיה פילגש וכל כך למה להודיע שבחו של
ישרא׳ שהיו מלכים ואלופים מתאוין לידבק בהן וידבר ה׳ אל
משה בעצם היום הזה בג׳ מקומות נאמ׳ בעצם היום הזה בנח נאמ׳
בעצם היום הזה בא נח אל התיבה במראית אורו שליום לפי שהיו
בני דורו אומ׳ אם יכנס ביום אנו הורגין אותו ואנו נכנסין על כרחו
אמ׳ הקב״ה אני מכניסו בחצי היו׳ וכל מי שיש בידו למחות יבא וימחה
במצרים נאמ׳ בעצם היום הזה הוציא ה׳ את ישרא׳ ממצרים לפי שהיו
מצרים אומרים אם אנו רואים אותם אין אנו מניחין אותם לצאת
אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זין והורגין בהן אמר הקב״ה אני
מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בידו למחות יבא וימחה אף כאן
במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישרא׳ אומרים
אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו אדם שקרע לנו את
הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השלו אין אנו מניחין אותו
אמר הקב״ה אני מכניסו בחצי היום כאשר מת אהרן אחיך באותה
מיתה שנתאוית כשהפשיט אהרן את בגדיו והלבישם לאלעזר וראה
את בנו בכבודו אמר לו משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט
ידיך ופשט פשוט רגליך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקפץ אמר

משה אשרי מי שמת במיתה זו   על אשר מריתם את פי גרמתם
למרות פי   על אשר לא קדשתם אותי   גרמתם לי שלא אתקדש
שאמרתי לכם ודברתם אל הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים
ואו דברו אתו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שמי שיהו ישרא
אומרין ומה סלע זה שאינו לשכר אם זוכה ואינו לפורענות אם חוטא
כך מקיים מצות בוראו אנו לא כל שכן   מנגד מרחוק כי אם לא
תראנה עכשו לא תראנה עוד בחייך כי שמה לא תבא וידעתי כי היא
חביבה עליך על כן אני אומר לך עלה וראה את הארץ
הסלת פרשת האזינו

וזאת הברכה

לפני מותו סמוך למיתתו שאם
לא עכשו אימתי ודרך הצדיקים
לצוות ברכתן סמוך למיתתן שכן יצחק אמר ואברכך לפני מותי וזהו
פשוטו ומדרשו בא מלאך המות ליטול נשמתו עכב משה על ידו
ועמד וברכן לפני מלאך המות   ויאמר ה מסיני בא   פתח תחלה
בשבחו של מקום ואחר כך בצרכיהן שלישרא ובשבח שפתח בו יש בו
אוכרת זכות לישרא וכל זה דרך הבה גדולה היא כלומר ראויין אלו
שתחול עליהם ברכה   מסיני בא   יצאת לקראתם כשבאו להתיצב
בתחתית ההר כחתן היוצא לקראת כלה שנ לקראת האלהים למדנו
שיצא לקראתם   וזרח משעיר   שפתח לבני עשו   שיקבלו את התורה
ולא רצו הופיע להם מהר פארן   שהלך שם ופתח לבני ישמעא
שיקבלוה ולא רצו ואתה לישרא מרבבות קודש ועמו מקצת רבבות
מלאכי קדש לא כולן ולא רובן לא כדרך מלך בשר ודם שמראה
כל עשרו וגדולתו ביום חופתו אש דת   שהיתה כתובה מאז לפניו
באש שחורה על גבי אש לבנה כתב להן בלוחות כתב יד ימינו   דא
אש דת כתרגומו שנתנה מתוך האש   אף חובב עמים   גם חבה
יתרה חבב את השבטים כל שבט קרוי עם   שהרי בנימן היה עתיד
להולד כשאמר הכה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך   כל קדושיו
בידך   נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנאמ והיתה נפש אדוני
צרורה בצרור החיים את ה אלהיך   והם תוכו לרגליך   הרי ראויין
לכך שהרי תוכו עצמן לתוך תחתית ההר בסיני   תוכו לשון פועלו
הותוכו לתוך מרגלותיך   ישא מדברותיך   נשאו עליהן עול תורתך
מדברותיך המם שבו קרוב ליסוד כמו וישמע את הקול מדבר אליו

210

במ׳ מתרבר אף זה מתדברותיך מה שהיית עתיד להשמיעני לאמר
להם ואונקלו׳ תרג׳ שהיו נוסעין על פי רבריך המם בו שמוש משמשת
לשון מן   ר״א אף חובב עמים אף בשעת חבתן שלאומת העולם
שהראית לשבעים אומות פנים שוחקות ומסרת את ישרא׳ בידם כל
קרושיו בידך הצריקים רבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרם
והם תוכו לרגלך מתמצעין ומתכנסין תחת צלך ישא מדברותיך
מקבלין גזרותיך ורתותיך בשמחה ואלה הם הרברים תורה אשר
צוה לנו ה׳ על ידי משה מורש׳ היא לקהלת יעקב אחוזה ולא עזבנוה
ויהי הב״ה בישורון מלך תמיד עול מלכותו עליהם בכל התאסף ראשי
חשבון אסיפתם ראשי כמו כי תשא את ראש ראוין אלו שאברכם
ר״א בהתאספם יחר באגורה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם ולא
כשיש מחלוקת ביניהם יחי ראובן בעולם הזה ואל ימות בעולם
הבא שלא יזכור לו מעשה בלהה ויהי מתיו מספר יהי נמנה במנין
שאר אחיו רוגמא היא ז׳ וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר
לא יצא מן המנין   וזאת ליהורה   סמך יהודה אצל ראובן מפני
ששניהם הורו על קלקול שבידם שנ׳ אשר חכמים יגידו וגו׳ להם לברם
וגו׳   ועוד פרשו רבותי׳ כל מ׳ שנה שהלכו ישרא׳ במדבר היו עצמות
יהורה מגולגלין בארון מפני נרוי שקבל עליו   שנ׳ וחטאתי לאבי כל
הימים   אמר משה מי גרם לראובן שיורה במעשה בלהה יהודה
וזאת ליהורה כו׳ שמע ה׳ קול יהורה תפלת רוד ושלמה ואסא מפני
הכושיים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב ואל עמו
תביאנו לשלום מפני המלחמה רב לו ירינון עמו ינקום נקמתו
ועזר מצריו תהיה על יהושפט נתפלל על מלחמת רמות בגלער
ויזעק יהושפט וה׳ עזרו ר״א שמע ה׳ קול יהורה כאן רמז ברכה לשמעון
מתוך ברכותיו של יהורה ואף כשחלקו ארץ ישרא׳ נטל שמעון מתוך
גורלו של יהורה שנ׳ מחבל בני יהורה נחלת בני שמעון וללוי אמר
על לוי אמר תומיך ואוריך כלפי שכינה מרבר אשר נסיתו במסה
שלא נתלוננו עם שאר המלינים תריבהו על מי מריבה   בתרגומו
נסתקפת לו לבא בעלילה אמר משה שמעו נא המורים אהרן ומרים
מה עשו האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו כשחטאו בעגל ואמרתי מי
לה׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמן והוא
מישרא׳ או את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו ואי אפשר לפרש אביו
ממש ואחיו מאביו ובניו ממש שהרי לוים הם   ושבט לוי לא חטאו

בעגל אפי׳ אחר מהן שנ׳ כל בני לוי כ׳ שמרו אמ׳רתך לא יהיה לך
אלהים אחרים ובר׳יתך ינצ׳ורו אותם שנולדו במדבר וישראל לא היו
מלים את בניהם והם היו מלין את בניהם יור׳ו משפט׳יך ראוין אל
לבך וכליל זו עולה מ׳חץ מתנים קמיו מחץ קמיו מכת מתנים
בענין שנ׳ ומתניהם תמיד המעד ועל המעידר׳ על הכהונה אמ׳ בן ר׳א
ראה שעתידין חשמוני ובניו להלחם ביונים ונתפלל עליהן לפי שהן
מועטין י׳ב בני חשמוני ומתתיה ובניו כנגד כמה רבבות לכך אמר
ברך ה׳ חילו ומשנ׳איו מן יקומ׳ון מחץ משנאיו מהיות להם תקומה
לבנ׳ימן אמ׳ר לפי שברכת לוי בעבודת קרבנות ובנין בית המקדש
בחלקו שלבנימן סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו שמשכן שילה היה
בחלקו שנ׳ וימאס באהל יוסף ולפי שבית העולמים היה חביב משילה
הקדים בנימן ליוסף חופף מכסה אותו ומגין עליו כל היום
לעולם משנבנתה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר ובין
כתיפיו שכן בגובה ארצו היה בית המקדש אלא שנמוך כ׳ג אמות
מעין עיטם ושם היה דעתו שלדוד לבנותו כדא׳ בשחיטת קדשים
אמרי נתתיה בה פורתא משום דכתי׳ ובין כתפיו שכן אין לך נאה
בשור יותר מכתפיו מבור׳כת ה׳ אר׳צו לא היה בנחלת כל השבטים
אר׳ץ מלא׳ כל טוב כארצו שליוסף מ׳גד לשון ערנים ומתק ומתהום
שהתהום עולה ומלחלה אותה מלמעלה אתה מוצא בכל השבטים
ברכתו מעין ברכת יעקב וממ׳גד תבואות שמ׳ש שהיתה ארצו
פתוחה לחמה וממתקת את הפירות ג׳רש יר׳חים שהארץ מגרשת
ומוציאה מחדש לחדש ומר׳אש הררי ק׳דם ומבורכת מראשית
בשול פירות שהריו מקדימין לבכר פירותיהן ר׳א מגיד שקדמה
ברייתן לשאר הרים גב׳עות ע׳לם גבעות העושות פירות לעולם
ואינן פוסקות מעוצר גשמים ור׳צון שוכני ס׳נה כמו שוכן סנה ותהי
אר׳צו מבורכת רצונו ונחת רוחו שלקב׳ה הנגלה עלי תחלה בסנה
רצ׳ון נחת רוח ופיוס כל רצון שבמקרא כן תבאתה ברכה זו לראש
יוסף נז׳יר אח׳יו שפירש מאחיו במכירתו בכ׳ור שור׳ו יש בכור לשון
גדולה כמו גם אני בכור אתנהו וכן בני בכורי מלך היוצא ממנו
והוא יהושע שורו כחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים הד׳ר לו׳ הדר
נתן לו שנ׳ ונתת מהודך עליו וק׳ר׳ני ר׳אם כח השור ויופי קרני ראם
אפ׳סי אר׳ץ לא׳ מלכים אפשר שמארץ ישראל היו כולן אלא אין לך
מלך ושליט שלא קנה פלטרין ואחוזה בארץ ישראל שהיא חשובה

לכולם שנ׳ צבי היא לכל הארצות נחלת צבי צבאות גוים והן הרבבות
המנוגחין שהרג יהושע שבא משבט אפרים והם אלפי מנשה האלפים
שהרג גדעון במדין שנ׳ וזבח וצלמונע בקרקר ואלפים נמנו שם
ולזבולון אמ׳ אלו ה׳ שבטים שברך באחרונה זבולון וגד ונפתלי דן
ואשר כפל שמותיהן להחזיקן ולהגבירן לפי שהיו חלשים מכל השבטי׳
והם שהוליך יוסף לפני פרעה שנ׳ ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים
לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם שרי מלחמות שמ׳ח זבולון
בצאתך וישכר באהליך לפי שיששכר וזבולון עשו שותפות זבולון
יושב לחוף ימים ויוצא לפרקמטיא ומשתכר ונותן לתוך פיו של
יששכר והם יושבין ועוסקין בתורה לפיכך הקדים זבולון ליששכר
שתורתו שליששכר על ידי זבולון היתה שמ׳ח זבולון בצאתך לסחורה
ויששכר הצלח בשבתך באהליך לעסוק בתורה ולישב לעבר שנים
ולקבוע חדשים שנאמ׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעיתם וגו׳ מאתים
ראשי סנהדריות היו ממנו ועל פיהן קביעת עבוריהן ועתי הן עמים
שלשבטי ישרא׳ הר׳ יקרא׳ו להר המוריה נאספו כל אסיפה על ידי
קריאה היא ושם יזבחו ברגלים זבחי צדק כי׳ שפע ימים ינקו יששכר
וזבולון ויהיה להם פנאי לעסוק בתורה ושפוני טמוני חול כסויי
טמוני חול טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאה מן הים ומן החול
ובחלקם של זבולון היה כדאמרי׳ במסכת מגלה זבולון עם חרף נפשו
למות משום דנפתלי על מרומי שדה והיה מתרעם זבולון על חלקו
ואומר לאחי נתת שדות וכרמים וכו׳ שפוני לשון כסוי כמו ויספון את
הבית ספון בארז ומתורגם מטלל בארזיא ר׳א עמים הר יקראו על
ידי פרקמטיא של זבולון תגרי אומות העול באין לארצו והיא עומדת
על הספר והם אומרים הואיל ונצטערנו עד כאן נלך לירושלים
נראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והן רואין כל ישראל
עובדין לא׳ אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהאומות אלוהו של זה לא
כאלוהו של זה ומאכלו של זה לא מאכלו של זה והם אומרים אין לך
אומה כשרה כזו ומתגיירין שם שנ׳ שם יזבחו זבחי צדק כי שפע
ימים ינקו היה נותן להן ממון בשפע ברוך מרחיב גד׳ מלמד
תחומה שלגד מרחיב והולך כלפי מזרח כלב׳יא שכן לפי שהיה
סמוך לספר לפי׳ נמשל באריות שכל סמוכי ספר צריכים להיות
גבורים וטרף זרוע אף קדקד הרוגיהם היו נכרים חותכין הראש
עם הזרוע במכה אחת וירא ראשית לו׳ ראה ליטול חלקו בסיחון

ועוג ראשי׳ כבוש הארץ כי ירע כי שם בנחלתו חלקת שרה קבורת
מחוקק והוא משה אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנ׳ ולא
ירע איש את קבורתו ויתא גר ראשי עם בשהיו חולבין לפני ישרא׳
החלוץ בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומ׳ ואתם תעברו
חלוצים לפני אחיכם צדקת ה׳ עשה שהאמינו רבריהם ושמרו
אבטחתן לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו ר״א ויתא ראשי עם
צדקת ה׳ עשה על משה אמ׳ דן גור אריה אף הוא היה סמוך לספר
לפי׳ מושלו באריות יזנק מן הבשן כתרגומו שהיה הירדן יוצא
מחלקו ממערת פמייס והיא לשם שהיא בחלקו שלדן שנ׳ ויקראו
ללשם דן וזינוקו וקילוחו מן הבשן רא מה זינוק זה יוצא ממקום אחד
ונחלק לשני מקומות כך חלקו שלדן נטלו בשני מקומות תחלה נטלו
בצפונית מערבית עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו עד לשם
שהיא פמיאס והיא בצפוני׳ מזרחי׳ שהרי הירדן יוצא ממערת פמיי׳
והיא במזרחה שלארץ ישרא׳ ובא מן הצפון לדרום וכלה בקצה ים
המלח שהיא במזרח יהודה שנטל בדרומה שלארץ ישרא׳ כמו שמפו׳
בספ׳ יהושע והוא שנ׳ ויצא הגבול בני דן מהם ויבאו וילחמו עד לשם
יצא גבולה מכל אותה הרות שהתחילו לנחול בה שבע רצון שהיתה
ארצו שבעת רצון לכל יושביה ים ודרום ים כנרת נפלה בחלקו
ונטל מלא חרם בדרומה לפרוש חרמים ומכמורות ירשה לשון
צווי כמו עלה רש והטעם שהוא בריש מוכיח כמו ירש ירע לקח
שמע כשתוסיף בו הא מנוגן למעלה ירעה לקחה שמעה אף כאן
ירשה לשון צווי ובמסורת הגדולה מצאתיו באלף בית וטעמיהון לעיל
ברוך מבנים אשר ראיתי בסיפרי אין לך בכל השבטים שנתברך
בבנים כאשר ואיני יודע כיצד יהי רצוי אחיו שהיה מרצה אחיו
בשמן אנפקינון ר״א שיהו בנותיו נאות והוא שנ׳ בדברי הימים
הוא אבי ברוית שהיו בנותיו נישאות לכהנים גדולים ולמלכים
הנמשחים בשמן זית וטובל בשמן רגלו שהיתה ארצו מושכת שמן
כמעין פעם אחת נצטרכו אנשי לדוקיא לשמן ומנו פולמוסטוס אחד
כו׳ כדא׳ במנחות ברזל ונחושת מנעליך עכשו מדבר בלפי ישרא׳
שיהו גבורים יושבין בערי הספר ונועלין אותה שלא יהיו אויבים
יכולים ליכנס לה כאלו היא סגורה במנעולין של ברזל ר״א ברזל
ונחשת מנעליך ארצך נעולה בהרים שהוצבין בהן ברזל ונחושת
וארצו של אשר היתה נעולה לארץ ישרא׳ וכימיך רבאך וכימים שהם

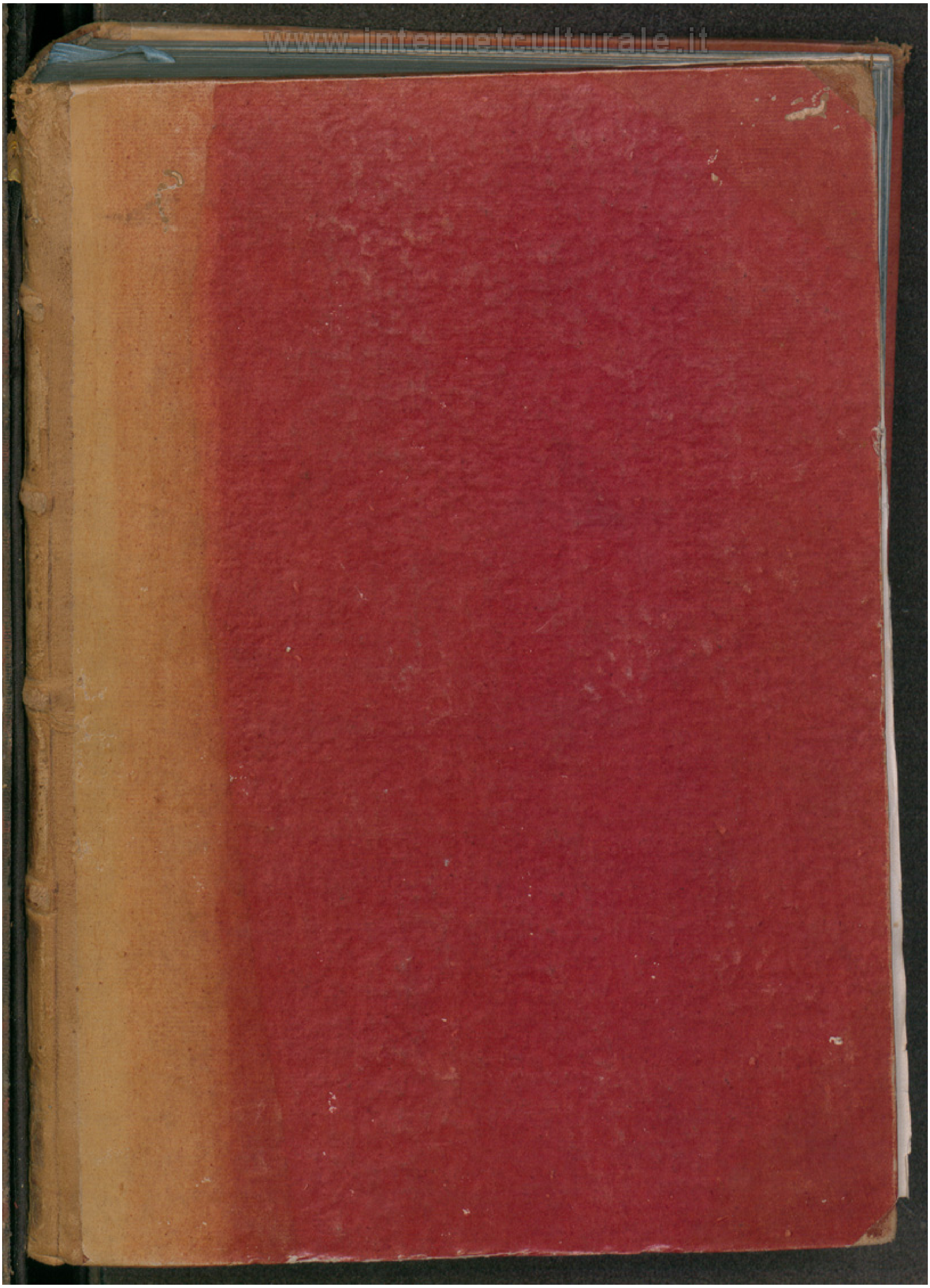
212

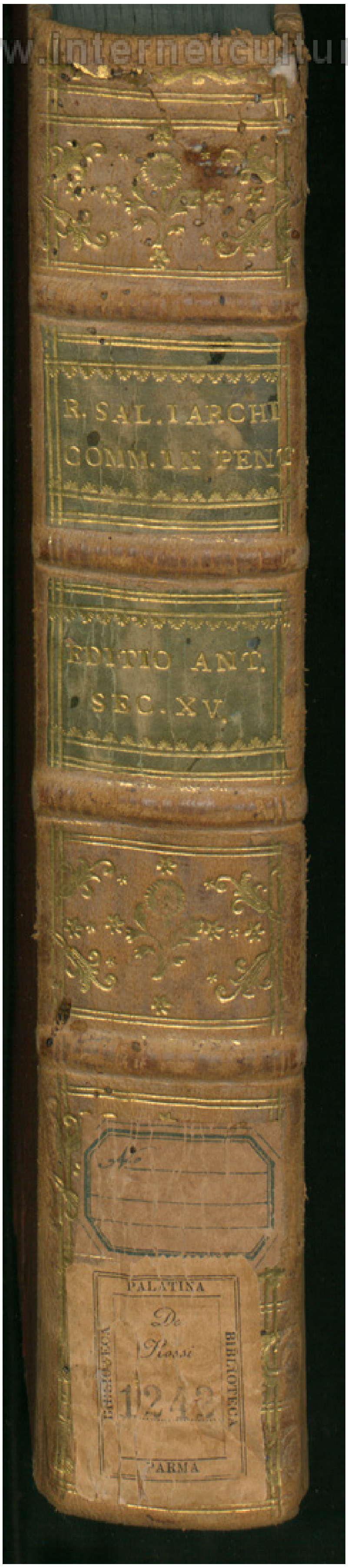
טובים לך שהם ימי נעוריך כן יהיו ימי זקנתך שהם רובים ומתמוטטי
רא וכימיך דבאך כמנין ימיך כל הימים שאתם עושים רצוני של
מקום יהי דבאך שכל הארצות יהו דובאות כסף לארץ ישראל שהיא
מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה ומושכות לשם
בספם והכבם הכסף כלה מהם שהם מזיבו אותם לארצב אין כאל ישורון
רע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי העמים ולא כצורך צורם רוכב הוא
אוח שבעזרך שמים ובגאותו הוא רוכב שחקים מעונה אלהי קדם
למעון הם השחקים לאלהי קדם שקדם לכל האלהים וברר לו שחקים
לשבתו ומשנתו ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים זרועות עולם
סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו זרועיו של עולם לפי בעל כרחם יחרדו
ויזועו וכחם חלש מפניו ולעולם אימת גבות על הנמוך והוא
שהגבורה שלו בעזרך ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד אותם
מעונה כל תיבה הצריכה למד בתחלתה הטל לה הא בסופה בטח
בדר כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין צריכין
להתאסף יחד מפני האויב עין יעקב כמו עין הבדולח בעין
הברכה שברכן יעקב ולא כבדד שאמ' ירמיה איכה ישבה בדד אלא
בעין הבטחה שהבטיחן יעקב והיה אלהים עמכם וגו' יערפו יטפו
כמו יערפו טל אף ברכתו שליצחק נתוספה על ברכתו שליעקב ויתן
לך האלהים מטל השמים אשריך ישראל אחר שפרט לך הכתוב
ברכות שלכל אחד אמ' להם מה לי לפרוט כולם כולכם שוין אשריך
ומי כמוך תשועתך בה' אשר הוא מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו
אויביך לך כגון הגבעונים שאמרו מארץ רחוקה באו עבדיך ואתה
על במותימו תדרוך כענין שנ' שימו רגליכם על צוארי המלכים
האלה מערבות מואב אל הר נבו כמה מעלות היו ופסען משה
בפסיעה אחת את כל הארץ הראהו כל ארץ ישראל בשלותה והעתידי
להציק לה עד דן הראהו בני דן עובדי ע"ז שנ' ויקימו להם בני דן
את הפסל והראהו שמשון שעתיד לצאת מדן להושיע את ישראל
ואת כל נפתלי הראהו ארץ ישראל בשלותה ובחרבנה והראהו ברק
ודבורה מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא ואת ארץ אפרים
בשלותה ובחורבנה הראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען הבא מאפרים
וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק ואת כל ארץ יהודה
בשלותה ובחורבנה מלכות בית דוד ונצחונה עד הים האחרון ארץ
המערב בשלותה ובחורבנה ד"א אל תיקרי הים האחרון אלא היום

האחרון כל המאורעות לישרא׳ עד שיחיה הב״ה את המתים ואת
הנגב את הדרום ר״א מערת המכפלה שנ׳ ויעלו בנגב ויבא עד חברון
ואת הככר הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש שנ׳ בככר הירדן
במעבה האדמה לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך כדי
שתאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע הב״ה לכם קיימה
וזהו לאמר לכך הראיתיה לך אבל גורה מלפני היא ששמה לא
תעבור שאלו בן הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועין וקבועין בה
וימת שם משה אפשר משה מת וכתב וימת משה אלא מכאן ואילך
כתב יהושע ר׳ מאיר אומר אפשר ספר תורה חסר כלום והוא אומר
לקוח את ספר התורה אלא הקב״ה קורא ומשה כותב בדמע על פי ה׳
בנשיקה ויקבור אותו בגיא הקב״ה בכבודו ר׳ ישמעא׳ אומר הוא קבר
את עצמו וזה אחד משלשה אתים שהיה ר׳ ישמעא׳ דורש כיוצא בו
ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו וכן והשיאו
אותם עון אשמה הן משיאין עצמם מול בית פעור קברו מוכן שם
מששת ימי בראשית לכפר עון פעור וזה אחד מן הדברים
שנבראו בין השמשות מששת ימי בראשית לא כהתה עינו
ולא נס ליחה להלוחית שבו לא שלט בו רקבון ולא נהפך
תאר פניו בני ישרא׳ הזכרים אבל באהרן מתוך שהיה
אוהב שלום ונותן שלום בין איש לרעהו בין אשה
לבעלה נאמר כל בית ישרא׳ זכרים ונקבות אשר
ידעו ה׳ פנים אל פנים שהיה לבו גס בו
ומדבר אליו בכל עת שרוצה כענין
שנאמר ועתה אעלה אל ה׳ עמדו
ואשמעה מה יצוה ה׳ לכם
ולכל היד החזקה שקבל
את התורה בלוחות
בידו ולכל המורא
הגדול נסים
וגבורות
שבמדבר הגדול והנורא לעיני כל ישרא׳ שנשאו לבו לשבר הלוחות
לעיניהם שנאמר ואשברם לעיניכם והסכימה דעת הקב״ה לדעתו
שנ׳ אשר שברת ישר כחך ששברת אשרי תלמיד שרבו מודה לו
הסלת פרשת וזאת הברכה ובו נגמרה המלאכה שבח לאל רם ונשא

213

cc. 213 a.k.

R. SAL. IARCHI
COMM. IN PEN
EDITIO ANT.
SEC. XV.
PALATINA
BIBLIOTECA
De Rossi
1242
PARMA